

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ
ЦЕНТР «МАЛА
АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНИ»

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ
І НАУКИ ВОЛИНСЬКОЇ
ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ

ВОЛИНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ЛЕСІ УКРАЇНКИ

ВОЛИНСЬКА
ОБЛАСНА МАЛА
АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНИ

Збірник тез
Всеукраїнської
конференції

Леся Українка у вимірах національної і світової культур

Луцьк – Київ
4–5 березня 2021 року

Міністерство освіти і науки України
Національна академія наук України
Національний центр «Мала академія наук України»
Управління освіти і науки Волинської облдержадміністрації
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Волинська обласна Мала академія наук України

Леся Українка у вимірах національної і світової культур

Збірник тез Всеукраїнської конференції
(Луцьк – Київ, 4–5 березня 2021 року)

Київ
Національний центр
«Мала академія наук України»
2021

УДК 821.161.2
Л50

*Рекомендовано до друку кафедрою історії та культури української мови
(протокол № 12 від 03 лютого 2021 р.),
кафедрою теорії літератури та зарубіжної літератури
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 10 від 17 лютого 2021 р.)*

Редакційна колегія:

*С. М. Романов, доктор філологічних наук
С. К. Богдан, кандидатка філологічних наук, доцентка
Ж. І. Бортнік, кандидатка філологічних наук, доцентка
О. М. Головій, кандидатка філологічних наук, доцентка
Т. Я. Данилюк-Терещук, кандидатка філологічних наук, доцентка
О. В. Кицан, кандидатка філологічних наук, доцентка
Т. М. Тарасюк, кандидатка філологічних наук, доцентка
О. В. Яблонська, кандидатка філологічних наук, доцентка*

Леся Українка у вимірах національної і світової культур : зб. тез
Л50 Всеукр. конф., Луцьк – Київ, 4–5 березня 2021 р. [упоряд. Л. Б. Мазурик ;
редкол.: С. М. Романов (відпов. ред.) ; відп. за вип. Г. А. Толстіхіна]. –
Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2021. – 424 с.

У збірнику подано тези доповідей, представлених на Всеукраїнській конференції «Леся Українка у вимірах національної і світової культур». Авторами опублікованих матеріалів є учні та студенти закладів освіти.

Матеріали друкуються в авторському оригіналі з незначними редакторськими правками. Відповідальність за науковий зміст та якість поданих матеріалів несуть автори.

УДК 821.161.2

© Волинський національний університет
імені Лесі Українки, 2021
© Національний центр «Мала академія
наук України», 2021

Зміст

ПЕРЕДМОВА.....	12
ЛЕСЯ УКРАЇНКА ТА ЇЇ ТВОРЧИСТЬ У МУЗИЦІ, МАЛЯРСТВІ, СКУЛЬПТУРІ, ТЕАТРІ, КІНО.....	15
<i>Гришина Валерія</i> ЧАРІВНЕ ПЕРЕТВОРЕННЯ ПОЕЗІЇ НА ПІСНЮ (ЗА ПОЕТИЧНОЮ ТВОРЧИСТЮ ЛЕСІ УКРАЇНКИ)	16
<i>Демах Аліна</i> ВИКОРИСТАННЯ ПІСЕНЬ НА СЛОВА ЛЕСІ УКРАЇНКИ ЯК МОТИВАЦІЯ ДО ВИВЧЕННЯ ТВОРІВ ПОЕТЕСИ	19
<i>Борозняк Ілона</i> «ЛІСОВА ПІСНЯ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ – БРЕНД УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ.....	21
<i>Журавльова Олена</i> ЛЕСЯ УКРАЇНКА ТА ЇЇ ТВОРЧИСТЬ У МУЗИЦІ, МАЛЯРСТВІ, СКУЛЬПТУРІ, ТЕАТРІ, КІНО	24
<i>Недялкова Глорія</i> ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТВОРІВ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ТЕАТРАЛЬНОМУ ДОРІВКУ ХЕРСОНСЬКОГО АКАДЕМІЧНОГО МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ ІМЕНІ М. КУЛІША.....	26
<i>Листуха Діана</i> БУКТРЕЙЛЕР ЯК ФОРМА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ТВОРІВ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	29
<i>Лубківська Єлизавета</i> СІМЕЙНЕ ЧИТАННЯ: ТВОРИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В РОДИННОМУ КОЛІ.....	31
<i>Нечепоренко Вероніка</i> ЛЕСЯ УКРАЇНКА ТА ЇЇ ТВОРЧИСТЬ У МУЗИЦІ, МАЛЯРСТВІ, СКУЛЬПТУРІ, ТЕАТРІ, КІНО	33
<i>Арсенюк Дмитро</i> ЗВУЧАННЯ МУЗИКИ У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	38
<i>Година Артем</i> «ЛІСОВА ПІСНЯ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ ЯК ЕЛЕМЕНТ СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА	42

<i>Гіба Ірина</i> ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В РІЗНИХ ВИДАХ МИСТЕЦТВ.....	46
<i>Баль Катерина</i> МУЗИЧНИЙ СВІТ ЛЕСІ УКРАЇНКИ.....	49
<i>Склянчук Анна</i> МУЗИЧНИЙ СВІТ ЛЕСІ УКРАЇНКИ.....	53
<i>Бабик Яна</i> ОСОБЛИВОСТІ АНІМАЦІЙНОГО ВТІЛЕННЯ ДРАМИ-ФЕЄРІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ЛІСОВА ПІСНЯ».....	56
<i>Побережний Ілля</i> МУЗИКА І НАРОДНОПІСЕННА ТВОРЧІСТЬ У ЛІТЕРАТУРНОМУ ЖИТТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	59
<i>Сьомак Анастасія</i> РОЛЬ І МІСЦЕ ЖИВОПИСУ, МУЗИКИ, СКУЛЬПТУРИ, ТАНЦЮ У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ.....	62
<i>Полянська Анна</i> ПІСНЯ ПІСЕНЬ НА СЦЕНІ ВІННИЦЬКОГО АКАДЕМІЧНОГО МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ ІМ. М. К. САДОВСЬКОГО.....	66
<i>Асауленко Софія</i> СЦЕНІЧНА ДОЛЯ «БЛАКИТНОЇ ТРОЯНДИ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ	69
<i>Богущька Вікторія</i> ЛЕСЯ УКРАЇНКА ТА ЇЇ ТВОРЧІСТЬ У ЛІТЕРАТУРІ, МУЗИЦІ, ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ.....	73
<i>Іштукіна Анастасія</i> «ЛІСОВА ПІСНЯ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ В КНИЖКОВІЙ ГРАФІЦІ	77
<i>Позняк Ірина</i> МУЗИЧНЕ ЖИТТЯ ТВОРІВ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ	80
<i>Голубка Анастасія</i> ЛЕСЯ УКРАЇНКА ТА ЇЇ ТВОРЧІСТЬ У МУЗИЦІ, МАЛЯРСТВІ, СКУЛЬПТУРІ, ТЕАТРІ ТА КІНО	83
<i>Петрович Світлана</i> ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В РЕПЕРТУАРІ СТУДЕНТСЬКОГО ТЕАТРУ «БЕРЕГІНЯ» БЕРДИЧІВСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ	85
<i>Чомко Христина-Марія</i> ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДРАМИ-ФЕЄРІЇ «ЛІСОВА ПІСНЯ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ НА СЦЕНАХ ТЕАТРІВ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ	87

ЛЕСЯ УКРАЇНКА І МАСОВА КУЛЬТУРА: ТОЧКИ ДОТИКУ..... 91

Потійчук Марина

МУРАЛИ ЯК ЗАСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ..... 92

Гмиза Ангеліна

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНІКИ КОЛАЖУ..... 95

Багдасарян Кнара

ЛЕСЯ УКРАЇНКА І МАСОВА КУЛЬТУРА: ТОЧКИ ДОТИКУ..... 97

ЛЕСЯ УКРАЇНКА І ЗАРУБІЖНА КУЛЬТУРА..... 101

Солоп Марія

ТРАДИЦІЇ В. ШЕКСПІРА У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ..... 102

Лісовський Богдан

ЛЕСЯ УКРАЇНКА ТА ЗАРУБІЖНА КУЛЬТУРА..... 106

Матаєва Ліана

ЛЕСЯ УКРАЇНКА ТА ЗАРУБІЖНА КУЛЬТУРА..... 110

Мельник Олександра

КРИМСЬКОТАТАРСЬКІ МОТИВИ В ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ 113

Недашковська Юлія

ЛЕСЯ УКРАЇНКА І ЗАРУБІЖНА КУЛЬТУРА..... 116

Сеньків Олександра

ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ У ДРАМАТИЧНОМУ ДОРОБКУ ЛЕСІ УКРАЇНКИ..... 119

Хевук Вікторія

ДОНЖУАНСТВО У ДРАМІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «КАМІННИЙ ГОСПОДАР»
НА ТЛІ СВІТОВОЇ ТРАДИЦІЇ..... 123

Латиш Альона

КАВКАЗЬКА ВДАЧА ЛЕСІ УКРАЇНКИ..... 126

МОВНА КОНЦЕПТОСФЕРА ЛЕСІ УКРАЇНКИ 131

Сиротюк Каріна

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ПАРАМЕТРИ СЛОВНИКА
КАЗКИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ЛЕЛІЯ»..... 132

Анохіна Анастасія

КОНЦЕПТ «РІД» У ПОЕМІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «БОЯРИНЯ»..... 135

Хлуд Марія

РЕГУЛЯТИВИ БОГ/БОЖИЙ У ДРАМАТИЧНИХ ТВОРАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ..... 138

<i>Чижевич Іванна</i>	
МОВНА РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ НІЧ У ПОЕЗІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ (ЗБІРКИ «НА КРИЛАХ ПІСЕНЬ», «ДУМИ І МРІЇ»).....	142
<i>Шуть Єлизавета</i>	
СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ЗВЕРТАНЬ У ПОЕЗІЯХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ЛІРИКА. ДРАМИ»).....	146
<i>Гриців Роксолана</i>	
МОВНА КОНЦЕПТОСФЕРА ЛЕСІ УКРАЇНКИ (НА ПРИКЛАДІ КОНЦЕПТІВ РЕЛІГІЙНОЇ ТЕМАТИКИ В КОНТЕКСТІ ДРАМАТИЧНОЇ ПОЕМИ «В КАТАКОМБАХ»).....	149
<i>Касьян Маргарита</i>	
КОНКОРДАНС КАЗКИ «БІДА НАВЧИТЬ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ.....	153
<i>Васькевич Тетяна</i>	
ПРИКМЕТНИКИ-КОЛЬОРОНАЗВИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІДІОСТИЛЮ (ЗА ЗБІРКАМИ ПОЕЗІЙ ЛЕСІ УКРАЇНКИ).....	156
<i>Коваль Роман</i>	
КОЛЬОРОВА ПАЛІТРА ПОЕЗІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ.....	159
<i>Марчук Дарина</i>	
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «ЗИМА» В ХУДОЖНІЙ ТА ЕПІСТОЛЯРНІЙ МОВОТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ.....	163
<i>Павлович Марія</i>	
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «РОСЛИННИЙ СВІТ» У ЛІРИЦІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ.....	166
<i>Саюк Олександра</i>	
ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНКОРДАНСУ «КАЗКИ ПРО ОХА-ЧАРОДІЯ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ.....	171
РОДИНА ДРАГОМАНОВИХ-КОСАЧІВ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ.....	174
<i>Шовков Даніїл</i>	
ОЛЕНА ПЧІЛКА: ТАЛАНТ І ДОЛЯ.....	175
<i>Чугай Костянтин</i>	
ВНЕСОК ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ІСТОРІЮ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	177
<i>Кравченко Діана</i>	
МИХАЙЛО КОСАЧ – ВІДОМИЙ ТА НЕВІДОМИЙ БРАТ ЛЕСІ УКРАЇНКИ.....	181
<i>Хлюбцев Микита</i>	
НАЦІОНАЛЬНА ЇЖА В РОДИНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ.....	185
<i>Польдяєв Єгор</i>	
РОДИННА ПЕДАГОГІКА СІМ'Ї ДРАГОМАНОВИХ-КОСАЧІВ.....	188

<i>Плахотна Марія</i>	
ДУХОВНА СПАДЩИНА РОДИНИ КОСАЧІВ-ДРАГОМАНОВИХ	191
<i>Павленко Віталіна</i>	
СЛАВНЕ «ДРАГОМАНІВСЬКЕ ГНІЗДО» У ГАДЯЧІ НА ПОЛТАВЩИНІ	195
<i>Муратова Анна</i>	
КОСАЧІ В МОГИЛЕВІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ	198
<i>Луцько Аліна</i>	
ЛЕСЯ УКРАЇНКА – СЛАВНА ДОЧКА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, ПРОДОВЖУВАЧКА РОДИННИХ ТРАДИЦІЙ ДРАГОМАНОВИХ-КОСАЧІВ	201
<i>Іващенко Анастасія</i>	
РОДИНА ДРАГОМАНОВИХ-КОСАЧІВ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ	205
<i>Рижук Анна</i>	
РОЛЬ ЄВРОПЕЇЗМУ ТА КОСМОПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА У СВИТОГЛЯДНІЙ ЕВОЛЮЦІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ.....	210
<i>Письменна Ірина</i>	
ХРОНІКИ РОДУ ДРАГОМАНОВИХ-КОСАЧІВ ЗА ЧАСІВ РАДЯНСЬКОГО ПАНУВАННЯ	213
<i>Ничипорук Аліна</i>	
СЛАВНИЙ РІД ДРАГОМАНОВИХ-КОСАЧІВ.....	215
<i>Маслюк Валерія</i>	
РОДИНА ДРАГОМАНОВИХ-КОСАЧІВ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ	219
<i>Волошин Кирило</i>	
КУЛЬТУРНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ РОДИНИ ДРАГОМАНОВИХ-КОСАЧІВ – ВИЗНАЧНЕ ЯВИЩЕ В НАЦІОНАЛЬНО-ДУХОВНОМУ РОЗВОЇ УКРАЇНИ	222
<i>Павлюк Ірина</i>	
ДОЛЯ СЕСТЕР ЛЕСІ УКРАЇНКИ.....	227
<i>Колосов Савелій</i>	
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ М. ДРАГОМАНОВА ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ СВИТОГЛЯДУ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	232
<i>Девель Анастасія</i>	
ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДРАГОМАНОВИХ-КОСАЧІВ	235
<i>Бубровська Крістіна</i>	
ЛЕСЯ УКРАЇНКА В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	239
<i>Бондар Марина</i>	
ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ОЛЬГИ ДРАГОМАНОВОЇ-КОСАЧ	241
<i>Портний Богдан</i>	
СІМ'Я КОСАЧІВ ЯК ПРИКЛАД УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ	244

<i>Чубарова Анастасія</i>	
РОДИНА ДРАГОМАНОВИХ-КОСАЧІВ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ	248
<i>Панькевич Анна</i>	
ПРО ВКЛАД МИХАЙЛА КОСАЧА У РОЗВИТОК МЕТЕОРОЛОГІЇ В УКРАЇНІ	252
<i>Годун Ірина</i>	
РОДИНА ДРАГОМАНОВИХ-КОСАЧІВ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ	255
<i>Неведрова Валерія</i>	
ЗНАЧУЩА РОЛЬ ДИНАСТІЇ ДРАГОМАНОВИХ-КОСАЧІВ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ГЕНІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	259

**ЛЕСЯ УКРАЇНКА В КОЛІ СУЧАСНИКІВ
(СТАРШЕ Й МОЛОДШЕ ПОКОЛІННЯ УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ)..... 264**

<i>Кравець Анастасія</i>	
СПОРІДНЕНІ ДУШІ: ЛЕСЯ УКРАЇНКА Й АГАТАНГЕЛ КРИМСЬКИЙ	265
<i>Медяник Анфіса</i>	
ЛИСТУВАННЯ МАВКИ ТА ЦАРІВНИ: СПРОБА АНАЛІЗУ ЕПІСТОЛЯРНОГО ДІАЛОГУ ЛЕСІ УКРАЇНКИ З ОЛЬГОЮ КОБИЛЯНСЬКОЮ	268
<i>Татарин Ольга</i>	
ЕПІСТОЛЯРІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА ІВАНА ФРАНКА ЯК СВІДЧЕННЯ ЇХНЬОЇ ТВОРЧОЇ СПІВПРАЦІ	271

**БІОГРАФІЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ
ТА МИСТЕЦЬКИХ ВИМІРАХ ДОБИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст. 275**

<i>Старинець Роман</i>	
ФОРМУВАННЯ СВИТОГЛЯДНИХ УСТАНОВОК ЛЕСІ УКРАЇНКИ ПІД ВПЛИВОМ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА	276
<i>Штільгойз Олександр</i>	
ЕТНОГРАФІЧНІ ПОДОРОЖІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ЯК ВІДКРИТТЯ НОВИХ СТОРІНОК ІСТОРІЇ	280
<i>Мамчур Єлизавета</i>	
ЕПІСТОЛЯРІЙ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ЯК ЗАСІБ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ АВТОРКИ В ПРИВАТНОМУ ТА СОЦІАЛЬНОМУ ВИМІРАХ.....	284
<i>Хоружа Олександра</i>	
БІОГРАФІЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТА МИСТЕЦЬКИХ ВИМІРАХ ДОБИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.	288
<i>Кириленко Єлизавета</i>	
ЖИТТЄПИС ЛЕСІ УКРАЇНКИ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗЕЛЕНИМ ГАЄМ	291
<i>Янковський Андрій</i>	
ТВОРЧА СПАДЩИНА ЛЕСІ УКРАЇНКИ В КОНТЕКСТІ КРОС-КУЛЬТУРНИХ КОНТАКТІВ.....	295

<i>Адамов Ярослав</i>	
ЛЕСЯ УКРАЇНКА І ЗАПОРІЖЖЯ.....	298
<i>Павельєва Дар'я</i>	
«ЗВЕМОСЬ ПРОСТО УКРАЇНЦІ» («ДУМИ І МРІЇ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ ЯК АВТБІОГРАФІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СУСПІЛЬНО- ПОЛІТИЧНИХ І МИСТЕЦЬКИХ ВИМІРІВ ДОБИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.).....	301
ТВОРЧИСТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ: СТРАТЕГІЇ НАУКОВОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ	305
<i>Грекова Ангеліна</i>	
ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОДІЇ ПРИРОДИ, КУЛЬТУРИ І ЦИВІЛІЗАЦІЇ У ДРАМИ-ФЕЄРІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ЛІСОВА ПІСНЯ».....	306
<i>Хом'як Вікторія</i>	
ГЕНДЕРНИЙ ДИСКУРС У МАЛІЙ ПРОЗІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ: АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА СВІТОВОЇ КУЛЬТУР (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ «ПРИЯЗНЬ»)	309
<i>Дем'яновська Аліна</i>	
ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ДУХОВНИХ ЗМІСТІВ ПОЕЗІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ДАВНЯ ВЕСНА»...	313
<i>Палагніна Діана</i>	
ОБРАЗНА СИМВОЛІКА МІФОЛОГІЇ ДАВНИХ СЛОВ'ЯН У ТВОРАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	318
<i>Коськовецька Анастасія</i>	
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНИХ РОЗВІДКАХ У ХХ ст. ТА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	321
<i>Тендітна Поліна</i>	
ПОЕТИЧНИЙ «ПОРТРЕТ» СМЕРТІ У ДРАМАТИЧНИХ ТВОРАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	325
<i>Сухарева Богдана</i>	
ПРОМЕТЕЙСЬКІ МОТИВИ ЛІРИКИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ: ДАВНЄ ТА СУЧАСНЕ ПРОЧИТАННЯ	328
<i>Семчук Ілона</i>	
КОЛОРИСТИКА ОДЯГУ В ДРАМІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «КАССАНДРА».....	331
<i>Шкода Дарина</i>	
ПРОБЛЕМА БУТТЯ ЛЮДИНИ У ВОРОЖОМУ СЕРЕДОВИЩІ В ДРАМІ «У ПУЦІ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ.....	335
<i>Немченко Вікторія</i>	
ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗУ КАССАНДРИ В ДРАМАТИЧНІЙ ПОЕМІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «КАССАНДРА».....	338
<i>Перніцька Альона</i>	
ПЕРШОДРУКИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ.....	341
<i>Крікун Ксенія</i>	
ЕЛЕМЕНТИ ТРЕВЕЛОГУ В ЕПІСТОЛЯРНІЙ СПАДЩИНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	344

Гуменюк Світлана

НАРОД, ДО ЯКОГО ПОЕТЕСА ГОРНУЛАСЯ ДУШЕЮ
(ОБРАЗ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ)..... 348

Гребенюк Анна

МОРФОЛОГІЧНА СТРУКТУРА МЕТАФОР У ФАНТАСТИЧНІЙ ДРАМІ
ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ОСІННЯ КАЗКА» 352

ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ:

ПЕРЕКЛАДИ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ НА ІНОЗЕМНІ МОВИ 355

Рудченко Анна

ВІЧНА ПОЕЗІЯ ГАЙНЕ В ПЕРЕКЛАДАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ:
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ..... 356

Забеліна Владислава

ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМ КУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА ПРИКЛАДІ
ПЕРЕКЛАДІВ ВІРША ЛЕСІ УКРАЇНКИ «CONTRA SPERM SPERO!» 359

Швець Анна

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПРИЙМАННЯ НІМЕЦЬКОМОВНИМ ЧИТАЧЕМ
ПОЕЗІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ПЕРЕКЛАДІ Й. ГРУБЕРА 362

Остапчук Яна

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПОЕЗІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «МРІЇ» НА НІМЕЦЬКУ МОВУ 366

Боровик Давид

ТВОРИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ 368

ВОЛИНЬ У ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ 373

Цапля Богдан

ВОЛИНЬ У ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ: МЕНТАЛІТЕТ МЕШКАНЦІВ
ВОЛИНСЬКОГО КРАЮ ЯК ЧАСТИНИ УКРАЇНИ В ДРАМІ-ФЕЄРІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
«ЛІСОВА ПІСНЯ» 374

Пігарєва Аліна

СВІТ ВОЛИНИ В ДРАМІ-ФЕЄРІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ЛІСОВА ПІСНЯ» 378

Ташкевич Ангеліна

АКТУАЛЬНІСТЬ ПАТРІОТИЧНИХ МОТИВІВ ПОЕЗІЙ ЛЕСІ УКРАЇНКИ 381

Михайлюк Вікторія

БАРВИ ПОЛІСЬКОГО КРАЮ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО КОЛОРИТУ
В ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ 385

Левчунь Олеся

КРЕМЕНЕЦЬКІ СТЕЖКИ ДОЛІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ 388

Неділько Дарина

ВОЛИНСЬКА СТОРІНКА В ЖИТТЄПИСІ ТА ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ 392

<i>Ермак Анастасія</i>	
ВОЛИНЬ У ДРАМАТУРГІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ (НА МАТЕРІАЛІ ДРАМИ-ФЕЄРІЇ «ЛІСОВА ПІСНЯ»)	396
<i>Буйнова Соф'я, Демиденко Єлизавета</i>	
ВПЛИВ ПЕРЕБУВАННЯ НА ВОЛИНІ НА ТВОРЧЕ СТАНОВЛЕННЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	400
<i>Черняк Єлизавета</i>	
ВОЛИНЬ У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	404
<i>Коржан Анна</i>	
СИМВОЛІКА КОЛЬОРУ У ТВОРАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ, В ЯКИХ ЗГАДУЄТЬСЯ ВОЛИНЬ	410
<i>Глуховата Дарія</i>	
ВОЛИНЬ І ЛЕСЯ УКРАЇНКА	414
<i>Ковальчук Едуард</i>	
ЛЕСЯ УКРАЇНКА І ВОЛИНЬ	416
<i>Заяць Вікторія</i>	
НАРОДНОРОЗМОВНА ОСНОВА ХУДОЖНЬОЇ МОВИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ДРАМІ-ФЕЄРІЇ «ЛІСОВА ПІСНЯ»	420

Передмова

Значення Лесі Українки для нашої культури важко переоцінити — її літературний і публіцистичний талант та глибина політичної думки вражають сильніше з плином часу. Тож у 2021-му, який оголошено роком Лесі Українки на честь її 150-річчя, ми говоримо про нові й нові грані творчості поетеси.

Здавалося б, доробок мисткині, її життя та погляди вже давно досліджені з усіх можливих сторін. Проте розвідки й роздуми, представлені у цій збірці — наочне свідоцтво тому, що свіжий погляд і нові контексти дають змогу переосмислити й збагатити наші знання про визначну літераторку!

Всеукраїнська конференція «Леся Українка у вимірах національної та світової культур» об'єднала школярів і студентів з усієї країни. Їхній шлях часто розпочинається з однієї відправної точки, спільної теми, але надалі розвідка веде кожного з них до своєї мети. Так, один з найвідоміших драматичних творів української літератури, «Лісова пісня», у кожного з авторів розкривається по-різному, з незвичних досі ракурсів. На плодovitому ґрунті, закладеному цілими поколіннями дослідників, нашим пошуковцям вдається зростити нові дерева.

Дехто досліджує перебування Лариси Косач у різних регіонах України, вплив цих місць, тамтешнього фольклору й звичаїв на життя та письмо авторки. Особлива увага тут до рідної Волині, але не менш захоплюють і згадки про Полтавщину, Полісся, Запоріжжя, Крим, де яскраво змальована краса Бахчисарая і теплота кримськотатарського народу. Крім народних джерел, привертають увагу й неосяжні знання світових літератур, прадавніх сюжетів: тут і давні греки, і Біблія, і Шекспір, і Мільтон з Міцкевичем. На цьому ґрунті й розквітнув європеїзм Лесі Українки. Переклади Гайне та Грубера, Гюґо та Байрона цікавлять наших дослідників не менше, ніж переклади творів уже нашої літераторки мовами світу — а їх теж не злічити. Та й без перекладів, навіть у найпопулярніших Лесиних творах вдосталь простору для розвідок: словник і слововжиток, колористика, імена рослин і опис природи, релігійна й регіональна лексика — досягнути все багатство її тексту просто неможливо.

До літературознавчого апарату потрібно долучити й мистецтвознавчий, адже творчість Лесі Українки має інтермедіальні виміри: поезія та п'єси повні статичних фігур — таких собі словесних статуй, матеріалу для скульптора; описи природи наче лягають на живопис, адже й сама їх авторка полюбляла малювати; що й казати про театр, коли Українка розвивала жанр драматичних поем! Інсценізаціям творів Лесі Українки присвячено багато доповідей нашої конференції — тут і огляд тогочасної та сучасної критики, й історія сценографії, і опис постановок у місцевих театрах, і порівняльний аналіз драми на сцені та в кіно. Нарешті, серед тез цієї збірки відразу декілька ґрунтовних роздумів про музичність, вокальність поезії Українки, яка приваблювала цією ознакою композиторів, серед яких був, наприклад, Микола Лисенко, і продовжує вабити вже наших сучасників — і не лише академічних авторів, а й виконавців новітніх музичних жанрів. Це не має дивувати, оскільки Лариса Косач сама була музикознавицею й фольклористкою, спів якої фонографував її чоловік, Климент Квітка.

Твори Лесі Українки набули нових втілень і в мистецтвах, які за її життя ще не мали достатнього розвитку чи взагалі не існували. Сучасні дослідники можуть аналізувати роботу з текстами поетеси мультиплікаторів і кінорежисерів, вуличних художників і розробників комп'ютерних ігор. Ознайомлюючись із тезами учасників нашої конференції, віриться, що матеріалу для майбутніх досліджень з кожним роком дедалі більшатиме. Новітні художні медіуми та способи розглядати творчість Українки відкривають нові можливості й перед педагогами — так їм легше зачепити учнів уже знайомими їм сучасними форматами, щоб далі зуміти розбудувати довкола них ґрунтовніше знання, зацікавити їх у подальшому дослідженні творчості. До речі, деякі не очевидні на перший погляд тексти літераторки по-своєму вже такі формати нагадують: так, мандрівні листи й нотатки схожі нашим розвідникам на сучасний жанр тревел-блогу.

Власне, погляд на життя й творчість Українки з перспективи кінця ХХ — початку ХХІ століть від Оксани Забужко, Віри Агеєвої, Тамари Гундорової роблять фігуру поетеси цілком актуальною й цікавою тут і зараз, навіть поза врахуванням загальної історичної значущості. Феміністичний дискурс, розроблений Соломією Павличко, ґендерні студії, погляд на проблеми довкілля — все те, що привертає увагу молоді й нині. Лариса Косач була навдивовижу різносторонньо обізнаною людиною, що палко прагнула до самоосвіти й пізнання нового. Вона знайомилася і товаришувала зі знайомими українськими й іноземними митцями та науковцями. Її листування з Ольгою Кобилянською, Іваном Франком — взірць епістолярного жанру. Що казати, коли серед друзів письменниці був Агатангел Кримський, а серед сучасників критику її робіт публікували Микола Зеро і Михайло Драй-Хмара.

Окремий предмет інтересу наших дослідників становлять родинні зв'язки мисткині. Сім'я Драгоманових-Косачів рясніє іменами, відомими

й поза зв'язком із Лесею Українкою. Вплив на майбутню поетесу мали передусім матір, знана як літераторка й фольклористка Олена Пчілка, та дядько — Михайло Драгоманов, політичні погляди якого подібні й до майбутніх позицій Лесі Українки. А є ж ще й брат Михайло, якого разом із нашою поетесою в дитинстві називали одним на двох жартівливим іменем «Мишолосіє». Він був помітним і важливим фізиком і метеорологом, історично затьмареним фігурою сестри, та від цього не менш цікавим й окремо від неї. Родинні зв'язки й подальша доля членів сім'ї Лесі Українки також становлять інтерес для наших доповідачів — їхня історія сповнена цікавих сторінок, на жаль, часто трагічних.

Що ж, життя та творчість Лесі Українки донині порушує вдосталь цікавих тем, які потребують ретельного дослідження й подальшого осмислення, а учасники нашої конференції кожен по-своєму цю потребу задовольнили!

Станіслав Довгий,
президент Малої академії наук України,
професор, академік НАН України,
академік НАПН України

Леся Українка

та її творчість
у музиці, малярстві,
скульптурі, театрі,
кіно

Чарівне перетворення поезії на пісню

(за поетичною
творчістю Лесі Українки)

Гришина Валерія,

учениця 8 класу Комунального закладу загальної середньої освіти «Лошкарівська загальноосвітня школа I–III ступенів Лошкарівської сільської ради» Нікопольського району Дніпропетровської області

Наукова керівниця:

Мудренко І. Ф., учителька української мови й літератури, мистецтва Комунального закладу загальної середньої освіти «Лошкарівська загальноосвітня школа I–III ступенів Лошкарівської сільської ради» Нікопольського району Дніпропетровської області, спеціалістка вищої категорії

Тема роботи обрана завдяки бажанню дослідити поетично-пісенну творчість Лесі Українки, її актуальність і популярність на сьогодні через дослідження музичних зразків творів класиків XIX–XX ст. та пісень сучасних виконавців та композиторів, для яких музика стала – як колись і для Лариси Косач-Квітки – світом натхнення, праці, джерелом духовної сили тощо. Адже загальновідомо, що саму Поетесу вважають музиканткою і музикознавицею. Вона дуже ретельно досліджувала народну літературно-пісенну творчість українців, залишивши нащадкам вагомий спадок у сфері фольклористики, частиною якого є фонографічні записи, здійснені Климентом Квіткою з голосу Лариси Петрівни (наприклад, колодяженські пісні). Щодо її поезії, то дослідники наголошують на особливій музикальності світовідчуття поетеси. «Музика ставала тим джерелом високої енергії, яке надавало її слову особливої сили і відкривало канал для сприйняття невимовного», – зауважує І. Щукіна [12, с. 8].

Актуальність обраної теми полягає у важливості й можливості відродження інтересу до постаті великої української поетеси Лесі Українки та її творчості через музичне (пісенне) мистецтво як одне з найвпливовіших нині видів мистецтв.

Мета роботи полягає у дослідженні проблеми синтезу мистецтв в українській літературі й музиці кінця XIX – початку XX ст., а саме: відомих і маловідомих музичних творів, написаних на вірші Лесі Українки.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- поглиблено ознайомитися з вокальною творчістю сучасних композиторів, солістів-вокалістів, музичних гуртів, що поклали на музику слова Лесі Українки;
- оглядово розглянути твори композиторів XIX–XX ст., які писали музику до віршів Л. Косач-Квітки;

- опрацювати наукові джерела, зібрати й систематизувати матеріал;
- проаналізувати найяскравіші ознаки музично-поетичної лірики Лесі Українки.

До речі, багато дослідників творчості Л. П. Косач-Квітки (Л. П. Мірошниченко, О. О. Рисак, І. Щукіна, Г. Кисельов та ін.) висвітлюють розмаїття проявів поетичної музичальності Лесі Українки: мелодійність лірики, фонічну організацію вірша, музичні образи-асоціації, музичну термінологію тощо.

Об'єктом дослідження стали поетичні твори Лесі Українки, вокальні твори сучасних музикантів і митців-композиторів ХІХ–ХХ ст., зокрема хорова пісня, камерно-вокальна, стилістично орієнтована музика (рок, поп, бардівська й ін.).

Науково-практична новизна роботи полягає у спробі дослідити сучасну музичну палітру поетичної творчості Лесі Українки та визначити шляхи популяризації її творів через музику.

Визнано, що найбільш органічним для музичного втілення поезії Лесі Українки вважають хоровий жанр, який «суголосний із патріотизмом поетеси та її любов'ю до народної пісні» [3]. І перетворення поезії Лесі Українки у вокально-хоровий жанр розпочалося ще за життя поетеси, до того ж досить оригінально: видатний український композитор Микола Лисенко в 1888 р. запропонував юній поетесі написати слова до музики «Жалібного маршу», створеного ним до роковин смерті Т. Г. Шевченка.

Дослідивши низку зразків хорової творчості класиків ХІХ–ХХІ ст., ми визначили, що яскравим прикладом сучасної композиторської інтерпретації поезії Лесі Українки у хорових творах є доробки таких сучасних митців, як Михайло Довганич і Віктор Захарченко. Оригінально й художньо автори інтонують та гармонізують поезії «Хотіла б я піснею стати», «Рання весна», «Мріє, не зрадь», «Надія» тощо.

Опрацювавши матеріал щодо камерно-вокальної музики, можна узагальнити: специфічно «омузичнені» образи, що підкоряють своєю мелодійністю, внутрішнім відчуттям ритму, єднанням цілого й деталей у віршах надихнули багатьох класиків та сучасних митців на створення романсів і пісень на такі вірші (й поетичну прозу), як «Надія», «Горить моє серце...», «Гей, піду я в ті зелені гори...», «Коли сниться мені...», «Уста говорять...», «Досадонька», «Думка», «Нічка тиха і темна була...», «Пісня Мавки»... Серед них такі композитори-«метри», як К. Стеценко, О. Білаш, Я. Степовий, Г. Майборода, Ю. Мейтус, А. Коломієць, Б. Фільц і, можливо, маловідомі широкому загалу (проте помічені й оцінені знавцями, критиками) сестри Тельнюк, Л. Бойко, О. Вольський, В. Кукоба, О. Стадник, О. Гельовська, автори збірок М. Стефанишин (зб. «Коханий мій краю»), Т. Ціхоцька (зб. «На крилах пісень»), О. Гринник («Струни палкого серця») та ін.

Привертає увагу й сучасне, різнопланове з точки зору стилістики й манери виконання аранжування віршів Лесі Українки: пісні рокгурту «Королівські зайці» (засновниця і солістка Л. Герасимчук) – «Аби я...», «Голубка»,

«Дні без сонця», «У себе на вежі», «Русалка», попгрупи «Millennium Day» – «Contra Spem Spero», інструментально-вокального ансамблю «DREAM» – «Мій шлях», Олесі Заграви (бардівська пісня) тощо. І це сповнює вірою у незнищенність поетичного слова Лесі. Хотілось би відзначити здобутки на цій плідній «ниві» львівського гурту «Королівські зайці» (соло-гітарист Назар Ясинович, барабанник Влад Хмарський, басист Тарас Ясинович, клавішник Єгор Головачов, бек-вокалістка й авторка Леся Герасимчук), який звернувся до поетичної класики та створив, поєднавши чарівний вокал і музично-стилістичні засоби року, одну за одною пісні на вірші Лесі Українки, Володимира Сосюри, Павла Тичини, Олександра Олеся (альбом «Серце-місяць»).

Отже, у скарбниці української художньої літератури особливу цінність становлять твори митців слова, що поставлені на музику, яка є одним з ефективних способів впливу на почуття та емоції школярів. Поезії-пісні на слова Лесі Українки полонять почуття, розум і серце, адже кожен такий твір не тільки своїм змістом, а й музичними виражальними засобами передає відповідний настрій, певні почуття, чогось навчає, до чогось закликає, від чогось застерігає тощо. Потрібно тільки спробувати дослухатися до голосу Поетеси, який промовляє кризь мелодії пісень, романсів, хорів і музично-театральних жанрів (опера В. Кирейка «Лісова пісня» й однойменний балет М. Скорульського):

...Твої кохані струни голоснії
Будили зграї красних мрій моїх...
«До мого фортепіано»

Теоретичне й практичне значення роботи полягає у дослідженні й систематизації матеріалу, в можливості використання цієї роботи на уроках української літератури й мистецтва, у позакласній чи гуртковій роботі з метою виховання любові до рідного слова, української культури в цілому, розвитку естетичного смаку, творчого мислення, високих моральних цінностей і якостей людини, втілених у поетичних образах.

Ключові слова і фрази: Леся Українка, «омузичнені» образи, мелодійність, авторитетні українські композитори, сучасні аранжування, засоби поетичної, музичної виразності.

Список використаних джерел

1. Бермес І. Л. Хоровий спів і ментальність українців. *Вісн. Прикарпат. ун-ту. Серія : Мистецтвознавство*. 2011. Вип. 21–22. С. 319–324.
2. Довганич М. М. Хорові твори на слова Лесі Українки : навч. посіб. Рівне : Дятлик М., 2014. 116 с.
3. Іванова Ю. Ю. Дуалізм мистецького синтезу у циклі хорових поем В. Скуратовського «П'ять струн України». *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку* : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту / упоряд. В. Г. Виткалов. Рівне : РДГУ, 2012. Вип. 18. Т. 1. С. 167–170.
4. Кагарлицький М. Одержимість: штрихи до портрета Віктора Захарченка. *Дніпро*. 1989. № 11. С. 87–103.

5. Кисельов Г. Л. Сім струн серця (музика в житті і творчості Лесі Українки) / за ред. канд. мистецтвознавства Т. В. Шеффер. Київ : Музична Україна, 1968. 89 с.
6. Лаврентьева И. В. Вокальные формы в курсе анализа музыкальных произведений : учеб. пособие. Москва : Музыка, 1978. 77 с.
7. Лотман Ю. М. Культура и взрыв : монография. Москва : Гнозис, 1992. 272 с.
8. Людкевич С. П. Співані та мелодійні основи й прикмети поезії Тараса Шевченка. Зап. Наук. т-ва ім. Т. Шевченка. Т. ССХХVI. Праці музикознавчої комісії. Львів : Атлас, 1993. С. 102–109.
9. Рисак О. О. Лесин дивосвіт : монографія. Львів : Світ, 1992. 182 с.
10. Українка Леся. Давня казка : зібрання творів у 12 т. Т. 2. Київ : Наук. думка, 1975. С. 54–77.
11. Щукіна І. Світ Музики Лесі Українки. Музика. 2013. № 4. С. 4–9.
12. Товтин Н. М. Нерозривний зв'язок життя і творчості Лесі Українки з музикою. URL: http://tovtin.blogspot.com/2014/12/blog-post_17.html (дата звернення: 15.12.2020).
13. Укрінформ. Леся і Галя Тельнюк, вокальний дует заслужених артисток України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2471998-lesa-j-gala-telnuk-vokalnij-duet-zasluzenih-artistok-ukraini.html> (дата звернення: 18.12.2020).
14. Олександр Євтушенко. Королівські зайці. URL: https://rock.ua/ru/klub/kjrolyvsky_zauci (дата звернення: 10.12.2020).
15. Музичні мотиви поезії Лесі Українки – у новому відео Тетяни Ціхоцької. URL: <https://vidomosti-ua.com/volyn/27664> (дата звернення: 12.12.2020).

Використання пісень на слова Лесі Українки як мотивація до вивчення творів поетеси

Демах Аліна,

студентка Бердичівського педагогічного фахового коледжу Житомирської обласної ради

Наукова керівниця:

Концевич О. В., викладачка української мови та літератури, викладачка-методистка Бердичівського педагогічного фахового коледжу Житомирської обласної ради

У статті акцентовано увагу на поезіях Лесі Українки, покладених на музику. Автори спробували вибірково проаналізувати пісенну творчість поетеси та застосування її у процесі вивчення української літератури.

Сучасний освітній простір потребує постійних трансформацій та розвитку нових компетентностей. У час інформаційних технологій маємо можливість формувати медійну компетентність у здобувачів освіти.

Нині надзвичайно важливими є зацікавлення молоді творами українських авторів, осучаснення процесу навчання, мотивація до вивчення літератури.

Актуальність розвідки полягає у пропозиції вивчення творів Лесі Українки за допомогою пісень на слова поетеси.

Поезія «Хотіла б я пісню стати», музику до якої написав А. Коломієць, виконується в *Andante con dolore* [1]. *Andante* – це спокійний темп. Для досягнення найбільшої виразності додаються частинки «більш», «менш». Композитор пропонує виконувати цей твір *doloso* (італ.) – з болем, гірко, журливо (також *con dolore*). Саме така манера виконання твору найбільш прийнятна для людини, яка перебуває в гармонії з навколишнім світом, відчуває його. Мелодія має складний трискладовий такт, що передає тристопний амфібрахій поезії. Вважаємо, прослуховування цього музичного твору обов'язково зацікавить здобувачів освіти.

Цікавою для молоді буде інтерпретація Лесиних творів сестрами Тельнюк (також «Сестри Тельнюк»). У творчому доробку дуету «Досадонька», музика до якої написана Лесею Тельнюк, виконали Жанна Бондарук (альбом «Приворожи мене») та Сестри Тельнюк (альбом «Live. The Best»), і «Думка». Використання згаданих вище аудіозаписів сприятиме вивченню української сучасної музики.

Значимо, що дуєт «Сестри Тельнюк» як професійний колектив сформувався в 1986 р. Творчість сестер критики кваліфікують як «ковток свіжого повітря», «ліки від розпачу», «містерію слова й музики», справедливо вважаючи дуєт «останнім bastіоном високої поезії та музики у просторі сучасної української пісні». Дійсно, вони мало чи не єдині з-поміж вітчизняних виконавців звертаються тільки до справжньої поезії й виступають лише «наживо» (як в акустиці, так і в електроніці), дотримуючись найвищих фахових вимог [4].

Дуєт працює з академічними музикантами (струнний квартет державного радіо України), використовує різні національно-етнічні музичні інструменти: сопілки, дримбу, ударні. Леся працює в дуєті ще як інструменталіст, супроводжуючи майже всі пісні грою на бандурі.

У 2019 р. текст Лесі Українки «Давньої весни» був покладений на ноти Сергієм Йосифовичем Котовським – композитором, виконавцем, педагогом, художнім керівником і директором Культурно-мистецького центру «Острів дитинства» (м. Львів), лауреатом всеукраїнських та міжнародних конкурсів [3]. Музика передає настрій поезії, такий ритм близький сучасній молоді. Танцювальна, запальна мелодія, чудове виконання прибирають часові межі та спонукають до вивчення твору в такому форматі.

Спробуємо на основі власних соціологічних опитувань з'ясувати, чиє виконання пісень на слова Лесі Українки є найпопулярнішим серед студентів Бердичівського педагогічного коледжу. Анкетування виявило, що 73% респондентів знайомі та охоче слухають медіафайли із творами Великої українки. Інші 27% зацікавилися, прослухавши вперше, тобто виявили бажання дізнатися про них більше. Із 73% обізнаних 68% обирають для прослуховування «ПоРЕПані вірші» (2013), «ПоРЕПані вірші-2» (2014) та «ПоРЕПані вірші-3» (2014) у виконанні гурту «Апокриф» – українського хіп-хоп гурту з міста Буча, заснованого в 2012 р. Назва у перекладі з грецької мови означає

«таємниця». Респонденти наголошують, що для них ближчою є така техніка виконання. Саме вона сприяє швидкому запам'ятовуванню поезій.

Надалі можна розширити й поглибити дослідження, а також проаналізувати інші твори Лесі Українки, які стали піснями. Вважаємо, що є можливим створення медіатеки, у якій будуть зібрані всі аудіофайли для заявленої теми.

Ключові слова: Леся Українка, вірші, пісні, *andante con dolore*, інтерпретація.

Список використаних джерел

1. Пісні на слова Лесі Українки. URL: <https://art.lib.kherson.ua/hotila-b-ya-pisneyu-stat-i-muz-a-kolomyiysya.htm> (дата звернення: 25.12.2020).
1. Проект АПОКРИФ. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCARz3WFUVxIVo29tdHDIPdA> (дата звернення: 20.12.2020).
2. Сергій Котовський. URL: <https://www.pisni.org.ua/persons/1227.html> (дата звернення: 25.12.2020).
3. Сестри Тельнюк. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/261124.html> (дата звернення: 10.12.2020).

«Лісова пісня» Лесі Українки – бренд українського театру

Борозняк Ілона,

учениця 11 класу, вихованка гуртка «Українська мова» Будинку творчості дітей та юнацтва Красилівської міської ради Хмельницької області

Наукова керівниця:

Зубчук М. А., керівниця гуртка «Українська мова» Будинку творчості дітей та юнацтва Красилівської міської ради Хмельницької області

150-та річниця від дня народження Лесі Українки, класика української літератури, поетеси та драматургині, – це чудова нагода для продовження дослідження з проблеми (не)постановки драми-феєрії письменниці на сцені сучасних українських театрів.

Драматичні твори мисткині не були об'єктом широкого зацікавлення українських режисерів ані за її життя, ані після смерті. Лише в 2011 р. викладач Люблінського Католицького університету Іоанна Павла II Любомир Коршак поставив собі за мету два завдання: дізнатися, чому драматичні твори Лесі Українки, які вважаються найвищим досягненням таланту письменниці, не цікавили режисерів, а також наскільки змінилася ситуація протягом 20 років незалежності України. Любомир Коршак дійшов висновку, що причиною незацікавленості українських режисерів драматичними творами Лесі Українки вважається нерозуміння творчості

не тільки її сучасниками, а й теперішнім поколінням. Свою думку доктор наук аргументує дослідженням Лукаша Скупейка, провідного дослідника творчості Лесі Українки, та відгуками класиків українського літературознавства Дмитра Донцова, Бориса Якубського та Михайла Драй-Хмари, які констатують, що «популярність (у вузькому значенні слова – розуміння) творчості Лесі Українки настане тоді, коли суспільство «доросте» до рівня її ідеалів, щоби збагнути й належно витлумачити їх» [2, с. 136].

Ще однією причиною, чому драма-феєрія Лесі Українки вважається «драмою для читання», є проблема сценічності. Дослідники творчості письменниці називають цей твір «драмою ідей».

У 2017 р. Любомир Коршак зробив цікаве дослідження: проаналізував публікації щодо постановки драми-феєрії Лесі Українки впродовж 2012–2016 рр. і дійшов висновку, що найвідоміший твір письменниці лише 15 разів ставився на сценах українських театрів за п'ять досліджених років.

Метою дослідження є представлення ситуації зі сценічним поверненням до діючого репертуару театрів драми-феєрії Лесі Українки у період із 2017 р. до початку 2021 р. Основними нашими завданнями є такі: визначити, чи «доросло» нарешті суспільство до ідеалів Лесі Українки, чи збагнуло їх, чи може розтлумачити та показати на сцені глядачеві «глибину» «Лісової пісні». А також порівняти результати дослідження Любомира Коршака та власні.

Наше дослідження ґрунтується на детальному огляді й аналізі публікацій у театральній періодиці України, яка доступна в інтернеті, на матеріалах, розміщених на сайтах театрів України. Отже, це дослідження є своєрідним показником-барометром постановок «Лісової пісні» українськими режисерами.

У репертуарах діючих театрів України «Лісова пісня» Лесі Українки досить інтенсивно заявила про себе. Спектаклі за цим твором йдуть у 23 театрах України: Київський академічний театр юного глядача на Липках (режисер Віктор Гирич), Волинський академічний театр ляльок (режисер Анатолій Поляк), Миколаївський академічний українських театр драми та музичної комедії (режисер Микола Кравченко), Полтавський академічний обласний театр ляльок (режисер Олександр Іноземцев), Харківський театр для дітей та юнацтва (режисер Олександр Біляцький), Чернігівський обласний академічний український музично-драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка (режисерка Віра Тимченко), Полтавський академічний музично-драматичний театр ім. М. В. Гоголя (режисер Владислав Шевченко), Харківський театр ім. Т. Г. Шевченка (режисер Ігор Борис), Херсонський театр ім. М. Куліша (режисер Сергій Павлюк), Вінницький академічний український музично-драматичний театр ім. М. К. Садовського (режисерка Таїса Славінська), Одеський театр юного глядача ім. Юрія Олеші (режисер Сергій Павлюк), Сумський обласний академічний театр драми і музичної комедії ім. М. С. Щепкіна (режисер Роман Козак), Київський академічний театр ляльок (режисер Леонід Попов), Закарпатський академічний обласний театр ляльок «БАВКА» (режисер Олег Жюгжда),

Національна опера України (режисерка Валентина Тернова), Муніципальний театр «БЕРЕЗІЛЬ» Бориспільської міської ради Київської області (режисер Михайло Головенко), Аматорський театр «Малафєя» (режисер Олег Татарчук), Дніпровський академічний театр драми та комедії (режисер Валерій Зубчик), Львівський академічний молодіжний театр ім. Леся Курбаса (режисер Богдан Поліщук), Запорізький муніципальний театр танцю (режисерка Світлана Лебедева), Рівненський академічний обласний театр ляльок (режисер Олександр Іноземцев), Івано-Франківський академічний обласний український музично-драматичний театр ім. Івана Франка (режисер Іван Матіїв), Волинський академічний музично-драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка (режисер Віталій Денисенко) та Театральна компанія США The Lesser-Known (режисерка Дженніфер Годжес).

Театральні критики намагаються розкрити суть режисерської постановки, ідеї та концепції. Зокрема, В. Корнійчук у своїй статті констатує: «... відразу після відкриття завіси глядач опиняється у світі незвичних, навіть дещо екзотичних декорацій і костюмів, які переносять його в язичницький міф, де поруч з людьми живуть дивні істоти – духи води, лісу, поля» [1].

Марина Котеленець заявляє, що «... ідейний стрижень вистави створює триразова поява на сцені Душі, що грає на скрипці, у супроводі двійника Лукаша, який виявляється лише маріонеткою долі, заведеною іграшкою, що виконує свій танок» [3].

Відома критикеса Анна Липнівська тлумачить ідейний зміст вистави так: «Втрата гармонії між людиною і природою обертається катастрофічними наслідками. Це призводить до конфлікту стихії та людського его. Бажання людини обдурити природу у своїй гонитві за титулом «вінець творіння» руйнує зв'язок із природою. Це фантазія на тему, «що» може трапитися в недалекому майбутньому, коли віковичний дуб стане останнім оазисом на планеті, коли людині не вистачатиме ресурсів, коли спрага вижити буде лише вбивати» [3].

Рецензія Ольги Біляченко на виставу «Лісова пісня» Полтавського академічного музично-драматичного театру ім. М. В. Гоголя: «Сценографія лаконічна, але образна і ємна: зоряне небо, зі стелі звисають плафони-клубочки, з яких мерехтять зірки, ніби людські долі, оповиті клубками нескінченних життєвих проблем... Для глибокої філософської розмови з глядачем режисер обирає форму пластики, музики, світла, кольору, гумору, збудження еротичного відчуття... Філософські думки сприймаються глядачем легко і радісно, як перший поцілунок» [3].

На сайтах сучасних театрів розміщено відгуки про постановки драматичної Лесі Українки, наприклад: «Переданий дух твору, режисер осягнув те, що хотіла сказати авторка. Сюжет актуальний і на сьогодні, під масками містичних персонажів ховаються реальні люди, тому вистава проймає до глибини душі, заставляє переживати разом з персонажами, провокує думки і займає почуття»; «Було цікаво, таємнича атмосфера, також було багато смішних моментів. Надзвичайно сподобалось, що актори багато співали

(навіть будучи не на сцені), створювали ефекти природи (грім і блискавка) і тим самим занурювали глядачів в історію Мавки з Лукашем...» та ін.

Щодо результатів дослідження Любомира Коршака та наших, можемо стверджувати, що з 2017 р. на 22 % збільшилась кількість українських театрів, які показали на своїх сценах неперевершено трагічну драму-феєрію зі світовим іменем «Лісова пісня».

Таким чином, аналіз доступних в інтернеті матеріалів із української театральної преси, а також сайтів діючих театрів за 2017–2021 рр. дає змогу дійти висновку, що в сучасному репертуарі драматичних, лялькових, експериментальних, аматорських театрів, театрів опери та балету драма-феєрія Лесі Українки перебуває в полі зору й зацікавлення режисерів, які займаються постановкою як у модерному, так і в традиційному підході до сценічного втілення. До 150-річчя Лесі Українки в сучасних українських театрах заплановано понад 15 вистав на період із січня по квітень 2021 р.

Список використаних джерел

1. Конійчук В. «Лісова пісня» ... у дзеркалах. URL: <http://tuz.kiev.ua/reviews/view/46> (дата звернення: 20.12.2020).
2. Полякова Ю. Поетичний театр Лесі Українки: проблема сценічності. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна*. Сер.: «Філологія», 2013. Вип. 69. С. 162–169.
3. Пушак Л. Твори Лесі Українки у світлі рампи сучасного театру. *Kultury Wschodnioslowianskie oblicza i dialog*. 2017. Т. 8. С. 135–152.
4. Талалай В. Театральна періодика в сучасній Україні: особливості контенту. URL: www.stationline.org.ua/jurnalist/20673-teatralna-periodikav-suchasnij-ukra%D1%97ni-osoblivosti-ontentu.html (дата звернення: 14.12.2020).

Леся Українка та її творчість у музиці, малярстві, скульптурі, театрі, кіно

Журавльова Олена,

учениця 11 класу Іванівського ліцею № 1
Іванівської селищної ради Херсонської
області

Наукова керівниця:

Цюпко О. В., учителька української мови та
літератури Іванівського ліцею № 1 Іванів-
ської селищної ради Херсонської області

Одна з найвідоміших поетес і до сьогодні. Її ім'я знають не лише дорослі, а й діти. Її твори вивчають у школах та знімають на їх основі фільми. Це письменниця, драматургиня й всебічно розвинена, талановита українка Лариса Петрівна Косач (псевдонім Леся Українка). Вона є прикладом і нахненням для багатьох та гордістю нашої країни.

Нині кожен другий, кого запитати про Лесю Українку, скаже, що вона відома поетеса, письменниця та драматургиня. Але невже це все? Звісно,

ні. У своїй роботі я спростую думку про те, що Лариса Косач відома лише як поетеса й письменниця. Доволі влучною цитатою до моїх слів є слова російського критика й теоретика літератури В. Г. Белінського: «Що це – поезія, живопис, музика? Чи одне, і друге, і третє, що злились разом. І картина говорить звуками, звуки утворюють картину, а слова виблискують барвами, звиваються образами, звучать гармонією і виражають осмислену мову?».

Із дитинства Леся Українка грала на фортепіано та любила народні пісні. Вона з легкістю могла виконати твори Бетховена, Шумана, Шуберта, Моцарта, Баха. Як говорила сама поетеса, «Мені часом здається, що з мене вийшов би далеко кращий музикант, ніж поет, та тільки біда, що “натура утяла мені кепський жарт”». На жаль, життя розпорядилося по-своєму – через хворобу вона була змушена покинути музику. Але все одно зберігала в пам’яті безліч пісень і написала збірку «Народні мелодії», у якій розповідається про дитинство поетеси та її фольклорні записи. Разом зі своїм братом Михайлом вона записувала безліч пісень від різних людей.

Одним із видів діяльності цієї обдарованої жінки є живопис. Леся завжди виявляла великий інтерес до малювання. Вона відвідувала Київську школу малювання. Наразі відомою є її картина «Мати та дитина», на якій зображено душевні обійми найрідніших, матері та її рідної дитини. Ольга Каленюк говорила: «“Коло Лесі” – це всеохопне коло тих її почуттів, переживань, досягнень, багатогранностей її натури, глибини її душі. І саме всі ці риси передані в її живописних роботах і творах декоративно-прикладного характеру». Унікальність її таланту надихає не лише поетів чи художників, а й звичайних людей.

На честь цієї сильної жінки створено безліч пам’ятників та меморіальних дощок, які знаходяться не лише в Україні, а й в інших країнах світу. Перший монумент поетесі був створений у 1952 р. у Сурамі. Авторкою є грузинка Тамара Абакалія, котра, можливо, була знайома з Лесею Українкою. Пам’ятники Ларисі Косач є навіть у США, Грузії, Канаді, Росії, а в Бразилії є вулиця, названа її іменем. Меморіальні дошки встановлені на честь Лесі Українки в Естонії, Італії, Німеччині, Болгарії, Грузії, Австрії та в Єгипті у відомій Олександрійській бібліотеці. В Україні пам’ятники на честь поетеси стоять у Києві, Луцьку, Колодяжному, Львові, Полонному, Ковелі, Раві-Руській, Новоград-Волинському, Ялті, Балаклаві, Саках, у селах Ярунь та Тупольці.

Твори Лесі Українки доволі часто з’являються в театрах. Звісно ж, її роботи більш поетичні, ніж сценічні. Але все-таки театр поставив їх, а публіка захоплено спостерігала за дійством на сцені. Львів побачив всього три твори відомої поетеси на сцені: «На полі крові», «Йоганна, жінка Хусова» та «Одержима». Криворізький театр музично-пластичних мистецтв «Академія руху» та Херсонський український музично-драматичний театр ім. М. Куліша показали «Лісову пісню». Найголовніше питання, яке постає перед нами: «Що ж гралося в п’єсах Лесі Українки?». У рік смерті поетеси А. Ніковський писав: «Кожна її драма – се зовсім не так звана «драма життя», яка підказує пись-

менникові ті чи інші висновки, а якраз навпаки: в душі письменниці виникає, живе й розвивається певна проблема, яка-небудь з одвічних проблем, що тривожать душу людини, і письменниця шукає певної схеми, в якій та проблема викристалізується». Творам Лариси Косач притаманні рух, глибокiсть думки, динамічність та кульмінаційність. Тому я не думаю, що таку постановку творів, як Лесі Українки, ви ще зможете десь зустріти.

Більш сучасним є жанр кіно. Існують прекрасні твори як про біографію Лесі, так і зняті за мотивами творів поетеси. Наприклад, «Іду до тебе...» – радянський художній фільм, присвячений Ларисі Косач, у якому розповідається про чотири роки її життя, з 1897-го по 1901 р., коли Леся Українка покохала Сергія Мержинського, але їхнє кохання зазнало трагічної долі, адже чоловік помер, а після його смерті поетеса написала поему «Одержима». Також у 2020 р. у мережі з'явився новий фільм під назвою «Леся Українка. Узлісся». Сюжет стрічки розгортається навколо подій 1901 р., як не дивно, саме коли поетеса написала свою відому поему «Одержима». У цьому році вийшов трейлер до мультфільму «Мавка. Лісова пісня», знятий за мотивами твору Лариси Косач «Лісова пісня». Він мав настільки великий успіх, що бив рекорди за переглядами. Зараз вся Україна чекає на прем'єру.

Отже, виходячи з цього, можна сміливо сказати, що Леся Українка не лише поетеса чи драматург, а й талановита та всебічно розвинена людина, яка змогла спробувати свої можливості в різних жанрах творчості й успішно справилася з цим.

Інтерпретація творів Лесі Українки в театральному доробку Херсонського академічного музично- драматичного театру імені М. Куліша

Недялкова Глорія,

учениця 9 класу Комунального закладу
«Навчально-виховний комплекс «Школа
гуманітарної праці» Херсонської облас-
ної ради

Наукові керівниці:

Іванова О. О., учителька української мови;
Чумак Т. В., учителька української мови
Комунального закладу «Навчально-
виховний комплекс «Школа гуманітар-
ної праці» Херсонської обласної ради

Творчий доробок Лесі Українки надихає різноманітним сюжетів та образів, які широко використовують і трансформують режисери театру й кіно.

Метою дослідження є аналіз інтерпретації творів Лесі Українки у виставах Херсонського театру імені М. Куліша. Драматургія Лесі Українки

багатогранна, тож дослідження режисерського прочитання херсонським театром обумовлює актуальність нашого дослідження.

На гастролях у місті Барселуш (Португалія) херсонський театр презентував виставу «Юда» за драмою Лесі Українки «На полі крові». Виставу «Юда» поставив режисер Сергій Павлюк. Головну роль виконав заслужений артист України Сергій Михайловський. Глядачі уважно слухали монолог-сповідь Юди про те, як і за скільки він продав свого вчителя Ісуса Христа. Фраза «продав за 30 срібників» [2] дотепер залишається крилатою. В основу сюжету моновистави покладена сповідь Юди.

Розповідь Юди про його життя серед Христових учнів і про причини, що спонукали Юду зректися вчителя, Леся Українка розпочинає й закінчує його ж словами про товар, який купується та продається. Авторка підкреслює зрадницьку позицію Юди, засуджує цинічне ставлення до продажу й купівлі людей. У театральній інтерпретації Юда кається про вчинене ним лихо, і, наслідуючи християнські традиції, глядач пробачає Юду та переймається наслідками його жадливого вчинку.

Для розуміння авторського ставлення до Юди дуже важливо простежити, як ставиться до нього дідок-прочанин. Ставлення прочанина неоднакове, залежне від того, про що розповідає Юда. Прочанин висловлює народні погляди на зраду. Леся Українка не ідеалізує прочанина, якому властива селянська психологія, любов до землі як своєї власності, прагнення мати своє господарство. Коли Юда виступає перед ним як працьовитий хазяїн або коли він розповідає про те, як змушений був перебирати на себе всю чорну роботу, за його словами, наймитувати в Ісуса і його учнів, там Юда знаходить у прочанина розуміння і навіть хвилинне співчуття [1].

У моновиставі Юда сам собі є суддею, він засуджує та виправдовує себе, використовуючи близьке глядачеві почуття миттєвої зневіри та пошуку істини. Письменниця діалектично зображує образ Ісуса Христа, відображуючи внутрішній конфлікт між ним та учнями, що став передумовою зради Юди.

Таким чином, біблійний сюжет, обрамлений авторським баченням Лесі Українки та втілений у режисерській постановці Сергія Павлюка у виконанні Сергія Михайловського, отримує новий новаторський погляд на вічне питання зради та прощення.

Херсонський театр відкрив світові унікальне явище – лісовий театр. Лісовий театр – це одна з п'яти сцен херсонського театру, особливе місце, адже сценографію до вистави створює сама природа: зоряне небо, звуки вечірнього лісу, пісок під ногами й шум вітру – все це залишає незабутні враження від перегляду вистави. Лісовий театр ніби створений для відображення міфології лісу, представленої у творі Лесі Українки «Лісова пісня».

Прем'єра театральної вистави вночі в лісі відбулася на Херсонщині в рамках щорічного Міжнародного театального фестивалю «Мельпόμεна Таврії» у 2017 р. В Олешківському лісі актори Херсонського обласно-

го музично-драматичного театру імені Миколи Куліша показали виставу «Лісова пісня». Сценою був увесь ліс, актори використовували оточення – ставок, дерева, пісок тощо. За словами режисера вистави Сергія Павлюка, вночі за допомогою вогню та освітлення вистава вражає найбільше. Міфологічні мотиви твору ожили під відкритим небом серед лісу. Драматична основа твору Лесі Українки та режисерське бачення Сергія Павлюка були переплетені між собою й створили прорив у театральному мистецтві. Вперше виставу було презентовано в 2017 р., і донині вона в репертуарі лісового театру. Поряд із акторами важливу роль відіграють природа Олешківського лісу та штучні водойми садиби «Чумацька криниця».

Режисер Сергій Павлюк прокоментував: «Ця вистава поставлена для лісу й має гратись лише в лісі. Можливо, ми будемо її переносити на якісь локації на вулиці, але в театр – не будемо. Ми задіяли дерева, пісок, вогонь, воду, тому що у нас є тут своє озеро, у ньому будуть знаходитись і водяний, і русалки. Тобто таку атмосферу в театрі буде створити дуже складно» [1].

Найхарактернішою особливістю композиції «Лісової пісні» є органічне переплетення життя двох світів – природи й людини. Стосунки між людьми та лісовими істотами дають поштовх до зародження й розвитку конфлікту, що визначає сюжет феєрії, у якому розкриваються характери дійових осіб, реалізується творчий задум автора. Переплетення долі міфологічних істот та людей наголошує на нерозривному поєднанні людини з природою.

Розв'язка твору оптимістична: краса – вічна, як світ. Твір завершується ремаркою-епілогом: звучить переможний спів кохання, зимовий день змінюється в ясну, місячну весняну ніч, що єднає в пориві любові Мавку й Лукаша. Заметіль білого цвіту переходить у сніговицю. Коли вона минає, видно нерухомого Лукаша з усміхом щастя на устах [1].

Новаторство Лесі Українки у змалюванні природи в «Лісовій пісні» виявляється в синтезі різних видів мистецтв, що передбачає швидку зміну звуків, рухів і навіть часу. Створення відповідного емоційного настрою під час вистави зумовлене локацією. На лоні природи, під супровід музики, шум лісу, тріскіт вогню вистава досягає кінематографічного ефекту, швидкої зміни ролей та сюжету. Природа створює умови для розкриття внутрішнього світу дійових осіб.

Список використаних джерел

1. Драматична поема Лесі Українки «На полі крові» це літературна відповідь Леоніду Андрєєву, 2018. URL: <https://ukr.school-essay.ru/dramatichna-poema-lesi-ukrainki-na-poli-krovi-ce-literaturna-vidpovid-leonidu-andryeyevu/> (дата звернення: 18.12.2020).
1. Українка, Леся. У катакомбах; У дому роботи – У країні неволі; На полі крові. Електрон. текст. дані (1 файл : 18,8 Мб). Київ : Всеукр. вид-во, Київ. філія, 1920 [Київ : НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2020] (Універсальна бібліотека; № 2).
2. Українка Леся. Лісова пісня : драма-феєрія : у 3-х діях / вступ. ст. Б. Якубського; дереворити О. Сахновської. Електрон. текст. дані (1 файл : 33,8 Мб). Харків ; Київ : Держ. вид-во України, 1930 [Київ : НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2020].

3. Прем'єра вистави «Лісова пісня» на Херсонщині пройшла в лісі, 2017. URL: <https://pivdenukraine.com.ua/2017/05/27/premyera-vistavi-lisova-pisnya-na-xersonshhini-projshla-u-lisi/> (дата звернення: 18.12.2020).

Буктрейлер як форма популяризації творів Лесі Українки

Листуха Діана,

студентка відділення «Соціальна робота»
Бердичівського педагогічного фахового
коледжу Житомирської обласної ради

Наукова керівниця:

Бабійчук Т. В., викладачка-методистка
Бердичівського педагогічного фахового
коледжу Житомирської обласної ради,
кандидатка педагогічних наук

У наш час небажання читати, насамперед у молоді, стало актуальною проблемою людства. Саме тому стратегічним завданням кожної країни є пошуки оптимальних і раціональних шляхів популяризації художньої книги.

2021 р. оголошено роком Лесі Українки. Тому є нагальна потреба створити такі якісні буктрейлери, які зацікавили б та заінтригували читацьку аудиторію, спонукали її до прочитання творів великої дочки України. Ми пропонуємо тексти двох буктрейлерів, створених самостійно й апробованих серед студентів коледжу.

Питання буктрейлерів, їх функцій, етапів створення, власне зразки цих сучасних засобів популяризації книги піднято в численних публікаціях, що їх ми знаходимо в інтернеті.

Буктрейлер – це короткий відеоролик (кліп) за мотивами книги. Основна його мета – в образній формі так розповісти про книгу, щоб заінтригувати читача. Нині проморолики до знакових літературних творів стали явищем досить буденним і багатостороннім. Із розвитком ІТ збільшився діапазон можливостей візуалізації. Завдяки цьому сучасні буктрейлери максимально наблизилися до самостійних кінотворів. Кожен, хто захоче проявити свою творчість, може спробувати себе в ролі сценариста, режисера, оператора та створити свій відеоролик. У багатьох країнах, зокрема США, навіть започатковані конкурси для визначення найкращого буктрейлера.

Сучасний інтернет наповнений аматорськими буктрейлерами, які пропонують блогери на своїх каналах в YouTube. Кожен популяризує свої улюблені книги, своїх улюблених письменників. Зазначимо, що така реклама є досить ефективною, оскільки буктрейлери стали затребуваними. Аудиторія на YouTube-каналі зазвичай велика, тому, відповідно, зростає кількість людей, які починають читати. І це радує.

Нині в Україні масово популяризують твори саме вітчизняних письменників – як класиків, так і сучасних. Художня книга рідною мовою стає затребуваною.

Створення буктрейлерів, присвячених Лесі Українці, потребує від аматора, по-перше, перейнятися значенням своєї роботи, по-друге, самому прочитати її твори; по-третє, мати правдиву й цікаву інформацію про її життя, зокрема про її світогляд, вподобання, риси характеру, стосунки з людьми. Отже, потрібно стати й читачем, і біографом, і популяризатором творчості видатної українки.

Процес створення буктрейлера досить простий. Спочатку необхідно розробити структуру ролика, побудувати сюжет, підібрати музику, обрати світлини чи уривки з відео, що є у відкритих електронних ресурсах, визначити спосіб озвучення тексту, створити дизайн титрів [1].

Результатами нашої роботи є два буктрейлери, присвячені Лесі Українці: перший («Леся Українка і пісня») – про зв'язок нашої великої співвітчизниці з народною піснею; другий («Читайте Лесю Українку!») – це реклама драматичних творів «Камінний господар», «В дому роботи, в країні неволі», «Айша і Мохаммед». Хочеться, щоб ці буктрейлери стали добрими помічниками вчителів, бібліотекарів, батьків у справі пропаганди творів нашої Одержимої, і, звичайно, щоб їх належно поцінували саме учні, студенти, адже ці відеоролики передусім для них. Тексти буктрейлерів створювала канд. пед. наук Тамара Бабійчук. Режисер і оператор буктрейлерів – студентка Діана Листуха.

Як бачимо, існує соціальне замовлення на створення буктрейлерів, які рекламували б художню книгу українських авторів, зокрема й класиків. Створення буктрейлерів за творами Лесі Українки – це справа актуальна, відповідальна та почесна. Надалі маємо бажання створити буктрейлери «Леся Українка – перекладачка», «Леся Українка та Іван Франко».

Список використаних джерел

1. Буктрейлер: як створити зі школярами міні-фільм про книгу. URL: <https://naurok.com.ua/post/buktreyleyler-yak-stvoriti-zi-shkolyarami-mini-film-pro-knigu> (дата звернення: 17.12.2020).

Сімейне читання: твори Лесі Українки в родинному колі

Лубківська Єлизавета,

студентка Бердичівського педагогічного фахового коледжу Житомирської обласної ради

Наукова керівниця:

Бабійчук Т. В., викладачка-методистка Бердичівського педагогічного фахового коледжу Житомирської обласної ради, кандидатка педагогічних наук

Питання читання в інформаційному суспільстві (а таким є наше суспільство) надзвичайно болюче, навіть стратегічно важливе для всіх його членів, оскільки саме від читання/нечитання залежить духовне й матеріальне благополуччя кожного зокрема і держави в цілому. Одним із дієвих способів залучення людини до книги є сімейне читання.

Мета та завдання нашої розвідки – виокремити різні форми читання в родинному колі на прикладах життя й творчості Лесі Українки.

Питання сімейного читання, на жаль, не стало предметом дослідження в науковій літературі, отож маємо право стверджувати про новизну нашої розвідки.

Ліна Костенко писала: «Народ реалізував себе в трьох геніях, котрі прийшли буквально один за одним – Шевченко, Франко, Леся Українка – і здійснили титанічну роботу духу, взаємно доповнюючи себе, надолуживши за багато віків і забезпечивши українській літературі майбутнє». Завдання кожного українця – пізнати цих трьох геніїв на-самперед через їхні твори. Для цього слід читати. І не тільки в школі – на оцінку. Любов до читання народжується в родинному колі, там вона може жити дуже довго, а саме читання – стати найціннішою традицією кожної сім'ї.

Розглянемо кілька ситуацій, узявши за основу вік дітей, що їх має сім'я.

Ситуація перша. Читання творів Лесі Українки у сім'ї, де виховуються діти дошкільного та молодшого шкільного віку. Можна вголос читати казки «Про Оха-чародія», «Лілея», «Три метелики», «Біда навчить», провести за цими творами невеликі бесіди, заохочувати дітей до переказу казок. Читання може проходити як удома, так і на природі. Дітям подобаються книжки з малюнками.

Ми пропонуємо пригладати ефективну, цікаву й доступну, але дещо забуту форму сімейного читання – домашній театр (ляльковий, театр картинок, театр на фланелеграфі, пальчиковий). Так, казку «Три метелики» зазвичай показують на фланелеграфі, «Про Оха-чародія» – у пальчиковому чи ляльковому театрі, «Лілею» – у театрі картинок.

Дітям дошкільного та молодшого шкільного віку подобаються ігри-драматизації. Казка «Біда навчить» у цьому аспекті просто універсальна. Як правило, такої кількості дітей, як у цьому творі персонажів, у жодній сім'ї нині немає, отож варто запросити взяти участь в інсценізації або ровесників-родичів, або ровесників-сусідів, друзів. Це непряма популяризація творчості Лесі Українки самими дітьми. Приклад інсценізації казки подаємо в додатку.

Варто організувати спільне заучування напам'ять таких віршів, як «Конвалія», «Черешеньки», «На зеленому горбочку», «Вечірня година», «Мамо, іде вже зима», «Літо краснее минуло», за якими рекомендуємо малювати.

Ситуація друга. Читання творів Лесі Українки в сім'ї, де виховуються діти середнього та старшого шкільного віку. Це теж може бути читання напам'ять, зокрема віршів «Надія», «До», «Мі», виразне читання поезій «До мого фортепіано», «Як дитиною, бувало», «Як я люблю оці години праці», «Хто вам сказав, що я слабка», «На мотив з Міцкевича», «Contra sрет sрего!», «Поет під час облоги», «Слово, чому ти не твердая криця». Особлива аура виникає тоді, коли читаються «Давня казка», «Лісова пісня», «Бояриня», «Айша і Мохаммед», «Оргія». Такі твори спонукають до роздумів, навіть дискусій, Читання, як бачимо, формує сильні вольові та моральні якості підлітка/юнака. Батьки відчують свою причетність до становлення сина чи доньки як особистості – діяльної, наполегливої, мужньої. У сім'ях, де зростають діти 12–17-річного віку, варто читати книги про Лесю Українку, зокрема «Леся Українка. Життя славетних» А. Костенка.

Спільне слухання радіовистав, перегляд вистав, композицій, екранізацій за творами Лесі Українки (матеріал є в ютубі) з подальшим обговоренням – це теж одна з форм сімейного читання.

Надалі доречно детально зупинитися на кожній з форм читання творів Лесі Українки в сім'ї; провести моніторинг родин, де відроджуються добрі й благодісні традиції сімейного читання.

Леся Українка та її творчість у музиці, малярстві, скульптурі, театрі, кіно

Нечепоренко Вероніка,

учениця 8 класу Комунального закладу
«Навчально-виховне об'єднання І–ІІІ ступенів
«Мрія» Кіровоградської міської
ради Кіровоградської області»

Наукова керівниця:

Калашнікова О. В., учителька-методистка,
учителька мистецтва Комунального за-
кладу «Навчально-виховне об'єднання
І–ІІІ ступенів «Мрія» Кіровоградської
міської ради Кіровоградської області»

*Хто відкриває прийдешність нашому почуттю,
той поширює межі вічності нашої душі.*

Леся Українка

Драма Лесі Українки «Лісова пісня» – вершинний твір української літератури, а в межах творчості поетеси є завершенням власне жанрової трилогії «Кассандра» – «Камінний господар» – «Лісова пісня». Отже, «Лісова пісня» – це міфологізована трагедія порожньої душі, яка зрекла-ся творчих засад життя. Це трагедія розплати за зречення та знайдення справжньої людської сутності ціною смерті. Зокрема, про проблеми відносин людини і природи, які дуже часто не є гармонійними, говорить Ірина Шевченко у статті «Сакральний художньомовний світ у драмі-феєрії «Лісова пісня». Дослідниця репрезентує «Лісову пісню» як оригінальну модель світу, в основу якого покладено важливу мету – досягнення гармонії.

У ширшому аспекті – це трагедія поколінь епохи світових катаклізмів і катастроф. Висловити це можна було тільки у формі сучасного міфу, екзистенціального й синкретичного. Останнє залишається актуальною проблемою досліджень класичного твору Лесі Українки й водночас ключовим питанням запропонованої статті, що іманентно постає з назви дослідження. До того ж, як стверджує О. Забужко, «Лісова пісня» – то «серце творчості Лесі Українки [7, с. 20], тобто вона акумулює художньо-стильові ознаки творчого доробку авторки, що, своєю чергою, постійно викликає значну зацікавленість дослідників як одна з головних особливостей поліфонічних мистецтв.

Проблема статті. Розглянути підґрунтя синкретизму «Лісової пісні» як найважливішої структурної особливості драми-феєрії, позаяк у ній поєднуються поезія, живопис та музика.

Об'єктом дослідження є драма-феєрія Лесі Українки «Лісова пісня», її джерела, історія створення.

Предметом дослідження є джерела твору та реалізація авторського задуму в царині театру скульптури, малярства, оперного та балетного мистецтва, а також кіно й анімації.

Дослідження життя і творчості Лесі Українки здійснювались у різних спрямуваннях багатьма науковцями, серед яких і зонайдавніші (М. Драй-Хмара) [5], і такі знані в нинішній Україні літературознавці, як В. Агеєва, Т. Гундорова, О. Забужко, О. Кирилук [1; 3; 7; 8], тож перелік джерел має солідну кількість позицій. Тому акцентуємо нашу увагу на проблемі міфологічної інтерпретації хронотопу в драмі-феєрії «Лісова пісня», позаяк вона, на думку Романа Бондарчука, розроблена літературознавцями фрагментарно, хоча значення її – дуже вагоме, а також дотичне до нашого дослідження. Розкриття особливостей міфопоетичного часопростору драматичної поеми дає змогу побачити структурування авторської моделі світобудови [2, с. 1]. Так, Лукаш Скупейко пише про співвіднесеність часових координат із горизонтальною проєкцією тексту [13, с. 16]. Деякі аспекти хронотопу «Лісової пісні» розглядалися дослідниками в контексті міфологічної спрямованості українського модернізму (В. Давидюк, Я. Поліщук). Наприклад, М. І. Скулятицький у роботі «Міфологічні парадигми художнього мислення в драматургії Лесі Українки зазначає: «... у "Лісовій пісні" просторовий вимір ... не передбачає повну рухову напрямленість, означеність будь-якої найвіддаленішої точки в просторі не проявляється, і на цьому етапі «верх» і «низ» ще не розрізняються, а «далеко» співвідноситься з уявленнями про інший, невідомий світ» [14, с. 6]. Окрім цього, цікаві міркування простежуються в контексті питання хронотопу драматургічної спадщини Лесі Українки. Так, художній час і художній простір у творчості Лесі Українки розглядає Станіслав Скиба [12, с. 16], а на переконання В. Петрова, хронотоп драми «Лісова пісня» взагалі побудований за принципом есхатології [10, с. 35].

Актуальність дослідження постає з таких слів літературознавця Василя Марка: «Вона була благородна». Ці слова Євгенії Михайлівни Косач, сказані в приватній розмові про Лесю Українку, наводить Оксана Забужко в книжці «Notre Dame d'Ukraine: Леся Українка в конфлікті міфологій». «Вони – основа нового тлумачення образів Одержимої, Мавки і багатьох жінок у її творах» [9, с. 244]. Окрім цього, науковець наголошує на необхідності «по-новому сприймати Лесю», що «... означає бачити її як представницю шляхетно-лицарської української культури. Під таким кутом зору втрачають актуальність десятиліттями артикульовані символи – "Співачка досвітніх вогнів", "Дочка Прометєя". Для утвердження нового погляду на письменницю потрібна зміна суспільної атмосфери, потрібен час, нові дослідники та гідні читачі» [9, с. 244].

Уперше драма була надрукована в 1912 р. у журналі «Літературно-науковий вісник» і з тих пір завжди перебувала в площині зацікавлень науковців, літературно-мистецької критики. Якщо абстрагуватися від авторського визначення жанру твору – драма-феєрія, то його появу здавна

пов'язують з такими шедеврами світової літератури, як «Сон літньої ночі» В. Шекспіра, «Балладина» Ю. Словацького, «Снігуронька» О. Островського та «Затонулий дзвін» Г. Гауптмана. Щодо власне української літератури, то витоки жанру простежуються у творах Т. Шевченка, хоча І. Франко у статті «Русько-український театр (історичні обриси)» наголошував: «... т. зв. опери чародійські» [16].

«Лісову пісню» породила туга за рідним краєм (угіддя Волинського Полісся). Тут із дитинства Лесине довкілля насичували образи рідної природи, легенди пралісу, мелодії почутих тоді пісень. Уперше про Мавку Леся почула в селі Жаборинці. Рідну природу поетеса відчула дуже глибоко. Волинь вона любила палко, говорила, що в неї навіть вдача волинська і лісова душа. Леся Українка часто була в сільських хатах, на сільських весіллях слухала дзвінки пісні дівчат. Волинсько-поліський фольклор, міфологію поетеса знала досконало. Взнавала їх від дівчат – Білінької, Олександрі; від дядька Лева з Нечемного (герой драми).

«Лісову пісню» сама Леся назвала драмою-феєрією. Основою цього твору стало протистояння природи та людини, оспівування людських відносин, а саме: великого кохання, прагнення щастя.

Творчість Лесі Українки не обійшли стороною митці різних жанрів та напрямів. Багато художників надихалися творами письменниці. Наприклад, у доробку українського художника Мирона Левицького за 1977 р. є ескізи до «Лісової пісні» з однойменною назвою. На них зображені головні герої твору: Лукаш грає на сопілці, а Мавка немовби танцює під музику коханого, що є частиною сюжету драми.

У межах 36 ілюстрацій до творів Лесі Українки належать радянській художниці Софії Караффі-Коробут. Усі оригінали картин були представлені у Волинському краєзнавчому музеї на виставці під назвою «Будуть приходити люди...», приуроченій до 105-ї річниці першого окремого видання драми-феєрії «Лісова пісня».

Авторство серії ілюстрацій до твору «Лісова пісня» належить також сучасній художниці Ларисі Аполлоновій. Виставка була представлена в 2019 р. у Сумській центральній бібліотеці імені Тараса Шевченка. Також ці картини були використані для подарункового видання «Лісової пісні». За словами пані Лариси, це її особисте, художнє бачення твору. На ілюстраціях зображені: Мавка, Перелесник, Куць, Водяник, Русалка, Лісовик та інші персонажі.

Проте творами Лесі Українки надихаються не лише художники, а й скульптори. Так, на території Тернопільського національного педагогічного університету імені Гнатюка була встановлена скульптура Мавки та Лукаша під назвою «Лісова пісня». Авторство належить студентам факультету мистецтв спеціальності «Дизайн» Христині Конь і Петру Гаврасу.

Твори Лесі Українки вважають тестом на театральну майстерність. В Україні декілька театрів мають у своєму репертуарі «Лісову пісню». Вперше театральна версія цього твору була представлена 22 листопада

1918 р. у Київському драматичному театрі. Якщо розглядати втілення «Лісової пісні» на сучасних театральних сценах, то хочеться звернутися до сценографії Київського академічного театру («Липки»). На сцені дійсно відбувається феєричне дійство. Режисерське бачення Володимира Гирича полягає в тому, що «... кожен персонаж драми-феєрії не можуть почути і зрозуміти одне одного, оскільки кожен із них сповідує свою – небесну, лісову чи земну – філософію, і тлумачить її по-своєму» [17]. Правду кажуть, що «там, де панує розум, немає місця почуттям, а там, де є емоційне навантаження, розум вже й ні до чого». Якби припустити, що Мавка й Лукаш створили б пару, то це був би ідеальний світ. Але немає нічого ідеального ... хіба що велике кохання. Тому на наших очах і гине кохання, яке не пережило перепони, поставлені власноруч героями драми чи вищими силами. Від вистави з'являється почуття катарсису [17].

Виставу «Лісова пісня» нагороджено Державною премією імені Лесі Українки.

Поруч із музикою, піснею та співом, які притаманні всій (і ліричній, і драматичній) творчості письменниці, стоїть танець. Найбільше «філософія танцю» представлена саме в «Лісовій пісні» (за словами Мавки – головного персонажа твору, танок – «як той раптовий вихор, - // от налетить, закрутить та й покине») [15].

Леся Українка використовує танець як мистецтво, що розкриває душевні поривання людини, відчуються характерні для творів Лесі Українки мотиви польоту, вільного руху, філософія радісного повноцінного життя в танці, грі репрезентована Лесею Українкою в «Лісовій пісні». Таким чином створюється певний психологічний підтекст, легкий для розуміння читачами.

Хореографічний погляд на драму-феєрію представлений у балетних виставах українських композиторів Михайла Скорульського (1936), Германа Жуковського (1961). Пів століття балет «Лісова пісня» йде на сцені Національного академічного театру опери та балету ім. Тараса Шевченка. За словами балетмейстера Вахтанга Вронського, твір Лесі Українки «виявився напрочуд близьким природі балетного мистецтва» [6].

Музичність, мелодійність пронизують усю творчість Лесі Українки. Сама поетеса була обізнана в музиці, в музичних жанрах та стильових особливостях народної та класичної музики. Вона чудово грала на фортепіано. «Мені часто здається, що з мене вийшов би далеко кращий музикант, ніж поет», – зізнавалася в листі до М. Драгоманова. Тому її чудове музикальне слово було натхненням для багатьох композиторів.

Віталій Кирейко апробує себе як оперний композитор саме на матеріалі «Лісова пісня». Перед композитором постало нелегке завдання, адже оперному мистецтву непросто охопити весь багатоплановий зміст цього твору. Тому композитор обрав сюжетний розвиток, який базується на конфлікті людських стосунків. Тож в опері протистоянню «природа–людина» відведено другий план. За мету композитор поставив збереження язич-

ницького поетичного колориту драми-феєрії. Образи фантастичні Віктор Кирейко змальовує хоровою мовою.

Опера «Лісова пісня» написана в 1957 р. і має три дії. За жанром її можна віднести до «лірико-філософської драми» [6].

Хор в опері є створювачем феєричної лінії. В опері композитор досягнув співіснування фантастики та дійсності, змалював образи сільського життя й картини старовинних легенд і казок. Можна із впевненістю сказати, що від феєрії Лесі Українки Віталій Кирейко продовжує лінію яскравості «кружляння» лісових персонажів, зміни настрою, неоднозначності сутності явищ. Побудова опери – сюїтно-хорова, і це дає можливість змалювати картину фантастичного світу, що живе за своїми законами, оточує людське життя, «символізуючи вічні питання існування – любов і ненависть, життя і смерть».

Екранізації драми-феєрії налічують два фільми. Хоча вони й різняться скороченням та спрощеним варіантами, режисерам Віктору Івченку (1961 р.) та Юрію Ілленку (1981 р.) вдалося створити неперевершену атмосферу злиття фантастичного й дійсного засобами акторської гри.

Проте на основі творів Лесі Українки не лише пишуть картини, знімають фільми, створюють скульптури та театральні вистави. Можна зустріти навіть анімації, присвячені творінням письменниці. Так, наприклад, у 1976 р. був створений короткометражний мультиплікаційний фільм «Лісова пісня» режисерки Алли Грачової студією «Київнаукфільм», а вже в 2021 р. анонсовано мультфільм «Мавка. Лісова пісня» за мотивами драми-феєрії «Лісова пісня».

Над анімацією працює криворізька режисерка Олександра Рубан. Її перша короткометражна робота над «Мавкою» навесні 2018 р. була представлена на анімаційному форумі Європи «Cartoon Movie» й визнана найкращою серед 50-ти представлених робіт. До речі, це був дебют України на такому масштабному аніме-форумі. В той час робота Олександри викликала великий ажіотаж і навіть потрапила на березневу обкладинку видання «Animation Magazine». Проект помітили відомі компанії, наприклад, «The Walt Disney Company». Отже, історію, написану Лесею Українкою, впізнаватимуть навіть за кордоном.

Цитований вище В. Марко у розділі «Леся Українка у світлі нових прочитань» звертає увагу на порушену в «Лісовій пісні» проблему буття світу – «проблему взаємодії цінностей. Художня реалізація прагматично-побутового рівня взаємодії сповнена глибокого драматизму. Філософський рівень, що склався під впливом екзистенціалізму, провіщав трагедію. Зняти її можна лише з позиції авторського ідеалу, яким перейнятий твір. У ньому Леся Українка повною мірою зреалізувала свій талант, дійшла такої художньої правди, що стала відкриттям в українському і європейському мистецтві слова» [8, с. 256]. Усі наявні в різних мистецьких жанрах інтерпретації «Лісової пісні», на наш погляд, сприяють вихованню нового, глибокого й широко ерудованого українського читача.

Список використаних джерел

1. Агеева В. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації : монографія. 2-ге вид., стер. Київ : Либідь, 2001. 264 с.
2. Бондарчук Р. Міфологічна інтерпретація хронотопу в «Лісовій пісні» Лесі Українки : магістерська робота. URL: [core.ac.uk > download > pdf](https://core.ac.uk/download/pdf) (дата звернення: 18.12.2020).
3. Гундорова Т. Проявлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. Львів : Літопис, 1997. 297 с.
4. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2005. 310 с.
5. Драй-Хмара М. Леся Українка. Життя і творчість. Київ : Наукова думка, 2002. С. 35–151.
6. Ефремова Л. Опера молодого композитора. Советская музыка. 1959. № 8. С. 32–41.
7. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Леся Українка в конфлікті міфологій. Київ : Факт, 2007. 640 с.
8. Кирилюк О. С. Українська міфологія та універсально-культурна структура «Лісової пісні» Лесі Українки. URL: [core.ac.uk > download > pdf](https://core.ac.uk/download/pdf) (дата звернення: 17.12.2020).
9. Марко В. П. «На перехресті слова і дії. Тексти, адресовані глядачам» // Аналіз художнього твору : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2013. 280 с. (Серія «Альма-матер»).
10. Петров В. Лісова пісня. Їм промовляти душа моя буде : «Лісова пісня» Лесі Українки та її інтерпретації. Київ : Факт, 2002. 156 с.
11. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму : монографія. 2-ге вид., допов. і перероб. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2002. 392 с.
12. Скиба С. М. Художній час і художній простір у творчості Лесі Українки : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Кривий Ріг, 1998. 170 с.
13. Скупейко Л. Форми художнього часу в «Лісовій пісні» Лесі Українки. Слово і час. 2005. № 8. С. 16–20.
14. Сулятицький М. І. Міфологічні парадигми художнього мислення в драматургії Лесі Українки : автореф. дис. ...канд. філол. наук. Київ, 2007. 17 с.
15. Українка Леся. Твори: в 12 т. Т. 2. Київ : Наукова думка, 1976.
16. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. Т. 29. Київ, 1977. С. 313.
17. Театральна афіша. URL: <https://theatre.love/performances/l-sova-p-snya-5/> (дата звернення: 10.12.2020).

Звучання музики у творчості Лесі Українки

Арсенюк Дмитро,

учень 10 класу Володимир-Волинської гімназії ім. О. Цинкаловського Володимир-Волинської міської ради Волинської області

Наукова керівниця:

Стольніцька М. М., заступниця директора Володимир-Волинської гімназії ім. О. Цинкаловського Володимир-Волинської міської ради Волинської області

До тебе, Україно, наша бездоляная мати, струна моя перша озветься.

Леся Українка

Перегортаючи «музичні сторінки» життя Лесі Українки, спостерігаємо велике значення звуків, які створювали для поетеси мелодію світу в усій повноті бурхливих, невпинних, ліричних образів її поетичного слова:

І день і ніч гуде ота музика.
Який шумливий світ там за вікном!

Читаючи листи Лесі Українки, спогади близьких людей про дружбу з великими композиторами ХІХ ст., розуміємо роль музики в особистому, творчому, суспільному просторі мисткині. Вона була виконавицею, шанувальницею та пропагандисткою мистецтва музики.

Найближчою за духом Лесі Українці була музика Роберта Шумана, його мелодії передавали бурхливі емоції почуттів, політ фантазії, романтичні настрої того часу. Імпульсивність, чергування мінору та мажору знаходимо й у поезії Славетної Волинянки.

Навіть у найтяжчі хвилини вона прославляла життя, сприймала його в усій повноті й неповторності. Душа Лесі Українки розкривається в мінливих ритмах, настрої, створенні різних музичних образів і картин, які будуть частково досліджені й представлені в роботі.

Л. Яроевич у своєму дослідженні «Леся Українка і музика» знайомить читачів із музичними сторінками життя і творчості поетеси. Окремі розділи присвячені музичним образам її лірики та драматургії. Насправді слово Лесі «... розкріпачує, виправляє оспалих і підбадьорює лякливих» [1, с. 198]. І попереду на нас чекає ще багато відкриттів.

Коли читаєш твори, в душевних переживаннях ліричного героя відчуваєш сум осінніх мелодій і радість пробудження у звуках весняних пісень.

«... справжня поезія діє на читача не так думкою, як силою і тонами вільного слова... Слово живе має свій чар і силу оживляти, наповнювати духом, розпромінювати чи захмарювати – у тому сила поезії Лесі Українки. І те відчули на собі різні читачі». Можна було б писати психологічні дослідження: «Як я умру, на світі запалає покинутий вогонь моїх пісень» [2, с. 160].

У більшості віршів, поем і драм Леся Українка звертається до музичних та звукових образів. У неї є окремі поезії, що мають назви музичних творів: «Пісня флорентійська», «Східна мелодія», «Ein Lied ohne Klang», «Голосні струни», «Сім струн», «Мелодії», «Ритми», «Романси», цикл «Невольницькі пісні», «Осінні співи», «Пісні кладовища», «Пісні про волю» та ін.

У циклі «Сім струн» Леся Українка використовує музичні образи, щоб виразніше передати думки про Україну, про пристрасне бажання піснею служити народові. Сім струн, що повинні лунати, – це гама почуттів, переживань і духовних скарбів поетеси. Цикл «Сім струн» Леся Українка пов'язала зі ступенями гами, маючи намір створити своєрідну музично-словесну сюїту.

Враховуючи великі виражальні можливості гами, Леся Українка використовує таку форму, щоби втілити в неї багатий поетичний зміст. Кожна нота до розділу твору йде від ладової інтонації, яка надає йому певного колориту та викликає відповідні настрої у слухача. Наприклад, музичний термін «іонійський лад» визначається у Вікіпедії як «один із діатонічних ладів, повністю ідентичний натуральному мажору. Названо від-

повідно до давньогрецького племені – іонійців. Звукоряд включає звуки С D E F G A H [3].

І тому не випадково урочисто й величаво Леся Українка першу частину твору, що зветься «До», пише в піднесеному тоні гімну. В такому поетичному плані створені й інші розділи. «Сім струн» – твір, у якому за допомогою музичних вражень відтворюються суспільно-політичні поняття, переживання ліричного героя, де злились слово та музика.

Щоби підсилити художню й емоційну виразність поезій, Леся Українка вводить музичні паралелі. Наприклад, у вірші «Так прожила я цілу довгу зиму» поетеса порівнює звуки міста зі звуками оркестру:

Дзвінки трамваїв, гомін паровозів
Зливаються в одну тремтячу ноту,
Моя тремоло великої оркестри.
І день і ніч гуде ота музика.

Варто особливо виокремити жанр романсу, для аналізу звернімо увагу на два з них. Вже в самій назві сконцентрована модель діалогу між закоханими «Питання» – «Відповідь». Він і Вона. Ліричний герой виправдовується й шукає відповіді на запитання: «Чи я тебе нещиро покохав?» І знаходить: «І жаль тобі, що ти мене кохаєш». Сюжет завершується стверджувальним:

Я поборю...
Я маю силу...
Я дам тобі...

Повтор Я дозволяє відчутти силу «міцного дуба», стверджувальна музика романсу нав'язана образами народних пісень. У «Відповіді» виникає образ плюща «похилого і смутного», з'являються ліричні ноти смутку й усвідомлення, що «Плюща обійми гублять силу дуба». Образ Я тут має інше забарвлення: «Я не зав'яну...», і одкровення з самого початку: «Не жаль мені, що я тебе кохаю...». Унікальність цих романсів у висловлених сумнівах і сподіваннях, у метафоричності образів. Чомусь згадуються рядки відомого хоху Басьо, коли «дикий плющ» життям своїм огорнув всячий міст. У Лесі Українки «... плющ оздобою... стане» для «дуба любого...». Глибоко інтимна основа романсів створює певні мелодії голосів закоханих. Цей діалог особливо проникливо звучить серед пісень і веснянок Лесиної творчості.

Леся Українка високо цінувала народні пісні. На її думку:
Усе одбивається в пісні, як в морі:

Рожевая зоря, й червоная кров,
І темна ненависть, і ясна любов,
І племінь пожару, і місяць та зорі.
Та пісня, як море, і стогне, й рида,

І барвами грає,
І скелі зриває,
Як чиста прозора вода («Поет під час облоги»).

У творі «Зоря поезії» Леся Українка використовує образ пісні як символ своєї поезії, її пісня в майбутньому зіллється з іншими піснями в один акорд, у якому виявиться найвища людська краса:

... Інші будуть лунати пісні,
Вільні, гучні, одважні та горді
Поєднуються в яснім акорді
І полинуть у ті небеса,
Де сіяє одвічна краса,
Там на їх обізветься з луною
Пісня та, що не згине зо мною.

Леся Українка виявляє навіть бажання стати піснею, «щоб вільно по світі літати» й повідати всім свої думи та мрії. Своє поетичне слово вона уподібнює мечеві, «що здима вражі голови з плеч», пісня, яка: «... від туги й розпачу зродилась, за скритий жаль вона помститись хоче вогнем, отрутою, мечем двусічним туги» («Ритми»).

Образ органа Леся Українка пов'язує з темою революції:

Там, де був прикований титан страшний,
стоїть орган, могутній клич якого до повстання
підхоплять люди всього світу.

В окремих творах Лесі Українки фігурують образи музичних інструментів – ними вона передає свої настрої та мрії. В елегійному вірші «До мого фортепіано» поетеса, у зв'язку із хворобою, прощається з інструментом як з давнім другом. «Якби не хвороба, Леся Українка була б не літератором, а музикантом» [5]. Часто поетеса вдається до образу арфи, що навіває їй світлі переживання, викликає бажання знайти струни, якими можна було б переконливо передати свої думки: «... в ній все було б ясне – і струни, й гуки, і кожна пісня, що на інших струнах бринить, мов голос вітряної ночі, бриніла б на моїй злотистій арфі тим співом, що лунає тільки в снах дітей щасливих...» («Ритми»).

Проаналізуємо деякі художньо-музичні особливості вірша «Слово, чому ти не твердая криця». Мелодія вірша напружена, багата на роздуми великої емоційної сили. Це зумовлено насамперед поетичною лексикою, підпорядкованою ідейному спрямуванню твору, зокрема словами «кайдани», «тирани», «кати», «месники», «кров», «бій», «залізо», «меч», «криця», «клинок», «зброя» тощо. Подібно до того, як музика в уяві слухача може викрешувати вогонь, так і звучання «Слова...» створює враження запеклих боїв, брязкоту зброї. Вірш багатий на інтонаційні відтінки. Риторичні звертання до слова, заключно-стверджувальна, питальна, оклична

інтонації породжують різні звукові тони. Із цих образів створюється мелодія наступу й супротиву.

Роздумуючи над образами, чуєш живий голос Лесі Українки. І через вивільнення слова великої поетеси від бажання виокремлювати якусь необхідну політикам ідеологію, відчуваєш неповторну мелодію та силу її поезії. Повнота й краса життя як перспектива відчуття внутрішньої свободи і частоти створюється Лесею Українкою, поетесою і музиканткою, з особливою природною гармонією. Спостереження за цим явищем може стати метою досліджень і пошуків у майбутньому. Цей процес нескінченний.

Список використаних джерел

1. Леся Українка. Вибрані твори. Поезії, поеми, драматичні твори. Київ : Дніпро, 1974. 629 с.
2. Леся Українка. Твори в 5-ти т. Т. 5. Листи. (1881–1913). Київ : Держлітвидав, 1956, 862 с.
3. Сверстюк Євген. Світлі голоси життя. Київ : КЛІО, 767 с.
4. Сверстюк Євген. Блудні сини України. Львів : Апріорі, 2015. 511 с.
5. Яросевич Л. Леся Українка і музика. Київ : Музична Україна. 1978. 122 с.

«Лісова пісня» Лесі Українки як елемент сценічного мистецтва

Година Артем,

курсант III курсу Морського фахового коледжу Херсонської державної морської академії

Наукова керівниця:

Ботвинюк А. В., викладачка української мови та літератури Морського фахового коледжу Херсонської державної морської академії

Мистецтво розвивається як система конкретних видів творчості. Кожен із них використовує власні виразові засоби, й саме в цьому полягає найважливіша особливість і причина видового поділу мистецтв. Художні виразові засоби окремих мистецтв зумовлені насамперед предметом відтворення та природою матеріалу, з яким працює митець. Існування різних мистецтв визначене тим, що жодному з них тільки власними засобами не вдається створити повну художню картину світу. Незважаючи на потужні вербально-сенсові засоби, література не може дати візуальну картину подій, як це здатні зробити класичні образотворчі мистецтва або сучасний кінематограф [2]. Літературні твори є основою екранних образів ще з часів виникнення кіно. Так з'явилася екранізація літературного твору – відтворення засобами кіно й телебачення творів літератури. Творчий здобуток українських письменників тісно поєднується зі сценічним мистецтвом – у цьому і є **актуальність роботи**.

Мета роботи: з'ясувати специфіку відображення драми-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки в сценічному мистецтві.

Завдання дослідження:

- порівняти літературний твір «Лісова пісня» Лесі Українки з екранізованим фільмом «Лісова пісня» режисера Віктора Івченка (1961 р.);
- розкрити образи головних героїв твору Мавки і Лукаша як представників різних світів.

Найвищим мистецьким здобутком Лесі Українки є «Лісова пісня». Цей шедевр вона написала лише за три тижні в м. Кутаїсі, що на Кавказі. Пое-теса в листі до сестри Ольги від 9 листопада 1911 р. так згадувала про напружену роботу над твором: «Правда, писала я її дуже недовго, 10–12 днів, і не писати ніяк не могла, бо такий уже був непереможний настрій; але після неї я була хвора і досить довго «приходила до пам'яті». Потім уже переїзд, розташовування і т. п. Далі я заходила до її переписувати, ніяк не сподіваючись, що се забере далеко більше часу, ніж само писання, – от тільки вчора скінчила сю мороку, і тепер чогось мені шия й плечі болять, наче я мішки носила. Ет, таки я тепер ні до чого стала!..» [5].

Ідея створити «Лісову пісню» була навіяна спогадами дитинства. В листі до матері від 2 січня 1912 р. вона писала: «Мені здається, що я просто згадала наші ліси та затужила за ними. А то ще я й здавна тую мавку «в умі держала», ще аж із того часу, як ти в Жабориці мені щось про мавок розказувала, як ми йшли якимсь лісом з маленькими, але дуже рясними деревами. Потім я в Колодяжному в місячну ніч бігала самотою в ліс (ви того ніхто не знали) і там ждала, щоб мені привиділася мавка... Видно, вже треба було мені її колись написати, а тепер чомусь прийшов «слушний час» – я й сама не збагну чому. Зчарував мене сей образ на весь вік...» [6].

За жанром «Лісова пісня» – драма-феєрія (таке визначення твору дала сама Леся Українка). Письменниця вірить у те, що найвищі людські життєві цінності безсмертні: що більше їх має людина, то світліші її ідеали, глибша й чистіша людська сутність. Тобто Добро завжди перемагає Зло:

Ні! Я жива! Я буду вічно жити!
Я в серці маю те, що не вмирає.

Композиційно драма складається з прологу, який уводить читача у світ казки, де діють фантастичні істоти, містить у зародку вияви всіх конфліктів, реалізованих у драмі, та трьох дій. Композиційну роль у творі відіграють картини природи. Сюжет твору становить історія кохання Мавки й Лукаша. Пори року змінюються відповідно до розвитку їх почуттів: провесна – пробудження кохання; весна – його розквіт; пізнє літо – зрада Лукаша; осінь-зима – смерть головного героя, але миттєвості весни символізують перемогу над смертю й поєднання душ закоханих; у такий спосіб авторка підкреслює також і багатогранний зв'язок людини та природи [1].

Драму-феєрію «Лісова пісня» Лесі Українки екранізували декілька разів, уперше це зробив режисер Віктор Івченко на кіностудії ім. Олександра Довженка в 1961 р. Прем'єра відбулася 7 серпня 1961 р. На початку

фільму він показав молоду пару, яка відпочивала на березі річки. Дівчина читала пролог «Лісової пісні», але він не екранізований у кінострічці, показано лише сторінку з твору. Треба віддати належне Віктору Івченку, який із початку й протягом усього фільму показує неперевершену красу Полісся: ліс, річку, галявину з квітами, щебет пташок, що супроводжує закоханих у моменти їхнього щастя. Майстерно режисер розкриває образ дядька Лева (грає Петро Вескляров) – порядна, чесна, працьовита, турботлива людина слова. В ньому втілено найкращі риси українців.

Мавка прокинулася від гри Лукаша на сопілці, як і в драмі-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки. Раїса Недашківська, яка зіграла головну героїню, постає перед нами юною, чарівною дівчиною-весною в легкій сукні з віночком, що дуже люблять українські дівчата. Коли вона підходить до Лукаша (актор Володимир Сидорчук), який намагається рубати березу, то бачить перед собою парубка в полотняній сорочці, підв'язаній червоним поясом, штанах, солом'яному капелюсі. Коли вона подивилася йому в очі, її охопило перше почуття – кохання, хоч вони належать до різних світів, а Лукаш сором'язливо відводить погляд, проте не залишається байдужим. Він зачаровує Мавку грою на сопілці, дівчина пропонує залишитися з нею в лісі. Вони забувають про все на світі (не бачать танок русалок), але парубка кличе дядько, бо їм необхідно повертатися додому. В цей момент відбувся їхній перший поцілунок, весна розквітла з новою силою, защебетали пташки.

Дядько Лев із Лукашем швидко будують хатину в лісі, молоді люди насолоджуються життям, природа їм у цьому сприяє. Дівчину засмучує тільки одне – вона не подобається матері Лукаша, та не бачить у ній невістки, бо для неї важлива не людина та її душа, а матеріальні блага. Це була її життєва мета, цього вона хоче й від сина, але Лукаш має чисту, прекрасну душу. Мати з неповагою ставиться до Мавки, постійно її ображає й не помічає старання дівчини. Для неї навіть думка брата була неважлива. Тому мати приводить додому Килину, в якій були такі ж самі життєві цінності, щоби познайомити з сином. Мавка просить, аби вдова більше до них не приходила, називає її «лукавою, як видра», «хижою, наче рись», але її благання залишилися марними. Не випадково говорять: «Вода камінь точить», так трапилося і з Лукашем. Він піддався вмовлянням матері, не послухав Мавку, яка говорила: «...Я люблю тебе за те найбільше, чого ти й сам в собі не розумієш...», і заслав старостів до Килини [7].

Настала осінь, яка змінила життя героїв. Дівчина після зради коханого хоче забуття, тиші та спокою, тому погоджується піти з «Тим, що в скалі сидить», Лукаш же перетворюється на вовка. Режисер влаштовує «вибух у скелі», все сяє червоним, і з'являється Мавка в чорному одязі, який передає її стан, і говорить: «Забуття не суджено мені!». Лукаш же знову стає людиною, а Килина з матір'ю продовжують зневажати одна одну, життя нічого їх не навчило. Мавка перетворюється на вербу біля хати Лукаша,

він хоче зрубати дерево, та Перелесник рятує її. Наприкінці фільму ми бачимо картину, де Лукаш грає на сопілці, з'являється тільки тінь Мавки, що й досі його кохає:

О, не журися за тіло!
Ясним вогнем засвітилось воно...
Грай же, коханий, благаю! [4].

Зима. Лукаш щасливий засинає біля берези. Віктор Івченко показує молоду пару, яка була на початку фільму, дівчина читає закінчення «Лісової пісні», вони з хлопцем дивляться один на одного закоханими очима, дуже схожі на героїв твору.

Музика, яка звучить у фільмі, створена композитором Ігорем Шамо, постає як ще один невидимий образ, завдяки якому ми можемо відчувати настрої героїв, природу, насолоджуватися екранізацією й бути частиною життя персонажів.

Фільм «Лісова пісня» Віктора Івченка став переможцем конкурсу 1961 р. газети «Радянська культура» (в номінаціях «Найкращий оператор» та «Найкращий художник»). Переглядаючи його, я отримав естетичну насолоду, поринув у таємниці природи, отримав цінний життєвий досвід.

Кіномистецтво й дотепер тісно пов'язане з літературою. «Література вносить у кіно своїх героїв та конфлікти, новаторство художніх рішень – те, чим вона живе і що відкриває», – зазначає теоретик кіно М. Кузнецов [3, с. 43].

Список використаних джерел

1. Аналіз «Лісова пісня». URL: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/u/ukrajinka-lesya/3393-analiz-lisova-pisnya-ukrajinka> (дата звернення: 22.12.2020).
2. Класифікація видів мистецтва, їх диференціація та інтеграція. URL: <https://studfile.net/preview/5725619/page:14/> (дата звернення: 12.12.2020).
3. Кузнецов М. М. Книги и фильмы. Москва, 1978. С. 43.
4. «Лісова пісня», Леся Українка. URL: <https://www.ukrplib.com.ua/books/printit.php?tid=508> (дата звернення: 14.12.2020).
5. Леся Українка. Енциклопедія життя і творчості. Листи Лесі Українки, 1911. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Corresp/1911/19111109.html> (дата звернення: 22.12.2020).
6. Леся Українка. Енциклопедія життя і творчості. Листи Лесі Українки. 1912. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Corresp/1912/19120102.html> (дата звернення: 15.12.2020).
7. Фільм «Лісова пісня». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=W2ttQkuegb8> (дата звернення: 17.12.2020).

Інтерпретація творчості Лесі Українки в різних видах мистецтв

Гіба Ірина,

студентка I курсу Державного вищого навчального закладу «Чернівецький коледж дизайну та економіки»

Наукова керівниця:

Дручук Н. В., викладачка української та зарубіжної філології Державного вищого навчального закладу «Чернівецький коледж дизайну та економіки»

Велика дочка України своєю невсипущою творчою працею-горінням не лише розширила ідейно-тематичні обрії української літератури, а й збагатила види мистецтв – музики, малярства, скульптури, театру та кіно. З нагоди 150-річчя від дня народження студентська та шкільна громадськість вивчає її багатогранну діяльність.

Нині працюємо над дослідженнями Ю. Шереха, А. Дибби, В. Гуменюк, В. Скуратівського, Г. Кисельова, Н. Товтин, О. Цибаньової, Т. Гундарової, О. Турган та інших науковців, а також маємо спогади Лесиних сучасників, численні рецензії на низку театральних постановок.

Перелік джерел додається.

Студенти Буковини безпосередньо зацікавлені у вивченні та популяризації творчості Лесі Українки, адже вона тричі побувала в нашому краї, товаришувала з Гірською орлицею – Ольгою Кобилянською, й видала тут свою збірку «Відгуки» (1902 р.).

Комплексних і вичерпних досліджень творів Лесі Українки в різних видах мистецтв нині дуже мало, тому **тема нашої роботи актуальна.**

Метою дослідження є синтез праць про творчість Лесі Українки як цілісного мистецького явища. Також хочемо донести загалу студентської молоді неперевершений талант української письменниці в музиці, малярстві, скульптурі, театрі й кіно.

Для досягнення цієї мети ставимо такі **завдання**:

- зібрати бібліографічні дані щодо нашого напрямку дослідження;
- простежити постановки творів Лесі Українки на сцені українського театру, в кіно, музиці, малярстві, скульптурі.

Творчість Лесі Українки в музиці

Варто зауважити, що музикальність є однією із найсуттєвіших рис Лесиної обдарованої натури. Навіть у дні важких фізичних випробувань Леся Українка заспокоювала себе співом та грою на фортепіано, яке викликало в неї злет фантазії, активізувало її художнє мислення [4, с. 3].

Понад 100 творів для голосу з фортепіанним супроводом написано на слова Лесі Українки. Найвідоміші з них: мелодії Якова Степного «Слово,

чому ти не твердая криця», романси Кирила Стеценка «Стояла я і слухала весну», «Дивлюсь я на яснії зорі», «Хотіла б я піснею стати». Цьому ж Лесиному творові дали музичне життя П. Глушков, Г. Жуковський, П. Гайдамака.

Геній української музики Микола Лисенко поклав на музику Лесині поезії «Не дивись на місяць весною» і «Похоронний марш», присвячений роковинам Шевченка.

Варто пригадати ще низку вдало скомпонованих солоспівів: «Дивлюсь я на яснії зорі» М. Жербіна, «Хотіла б я піснею стати» А. Коломійця, «Уста говорять» Ф. Надененка та ін.

Нового подиху поезіям Лесі Українки надали й зарубіжні композитори: О. Барамішвілі «Перемога», О. Долуханова «Надія», Д. Чхеїдзе «Дитячий хоровод» [6].

Серед музичних творів, написаних на вірші й сюжети письменниці, не тільки романси, хори та солоспіви, а й великожанрові – симфонії, опери та балети. Балетів найбільше: «Досвітні вогні» Л. Дичко, «Камінний господар» В. Губаренка, «Оргія» В. Кирейка тощо.

Варто також пригадати імена видатних співаків світу, які ще за життя Лесі Українки виконували музичні твори на її слова. Це – Соломія Крушельницька, Ганна Крушельницька, Денис Січинський, Григорій Алчевський та ін. [6].

Не дивно, що поетичні тексти Лесі нині використовують у своїй творчості сучасні українські гурти й сольні виконав(и)ці: «Королівські Зайці», пісні «В себе на вежі», «Русалка» та ін.; Мавка, пісні «Semmering», «Zorgi»; сестри Тельнюк, пісні «На мотив з Міцкевича», «Contra spem spero!» та ін.

Творчість Лесі Українки в малярстві

Про малярський хист Лесі Українки до нас дійшло мало інформації. З листа Олени Пчілки до І. Франка дізнаємося, що навчалася малювати Леся в одного художника. Пізніше відвідувала Київську малювальну школу М. Мурашка. Часто вимальовувала різні зразки народної творчості. На Великдень завжди розписувала писанки, здебільшого квітами, які вона надзвичайно любила.

Сама ж Леся малювала непогані картини, про що свідчить одна з них, що збереглася в музеї Лесі Українки в Києві [1].

Нині талановиті студенти Чернівецького коледжу дизайну та економіки проявляють уміння ілюструвати художні твори Лесі Українки, моделювати стиль її одягу.

Творчість Лесі Українки в скульптурі

Феномен скульптури завжди цікавив Леся Українку. О. Турган у статті «Дискурс пластичних мистецтв у творчості Лесі Українки» (2007) звертає увагу на функціонування скульптурних образів-знаків у сюжеті та ідейно-му змісті низки творів письменниці [7].

У її творах можна виділити найбільш помітні кодові скульптури: Артеміда («Іфігенія в Тавріді»), Командор («Камінний господар»), Терпсіхора («Оргія») та ін. Пластичним мистецтвом займаються її герої – Річард Айрон («У пущі»), Федон («Оргія»), Майстер («Сфінкс») та ін. [3, с. 246].

Творчість Лесі Українки в театрі

Виятковий режисерський талант Лесі Українки почав проглядатися ще з дитячих вистав, режисером, художником та навіть артисткою яких була сама Леся.

В акторській грі письменниця цінувала насамперед природність, невимушену щирість, пов'язану з поглибленим психологічним обґрунтуванням сценічного образу [2]. Особливу увагу Леся Українка приділяла найменшим подробицям, нюансам оточення й внутрішнього світу героя.

Варто зазначити, що Леся Українка – драматургиня-новаторка. І, як усьому новому, її творам важко було відшукати шлях на сцену. Перешкоди виникали найрізноманітніші: то режисери вбачали складність матеріалу – оригінальність психології дійових осіб, то лякались складнощів, пов'язаних із відтворенням віршового тексту. Це пояснюється тим, що сюжет її творів рідко відіграє головну роль. Їй важливо слово – як образ, логіка – як носій протиріч, що вирішують головний конфлікт [8, с. 25].

Вершинними були постановки творів Лесі Українки: «Кассандра» – Київський академічний театр ім. І. Франка, 1970 р., «Блакитна троянда» – Львівський драматичний театр ім. М. Заньковецької, 1971 р., «На руїнах» – Київський будинок актора, 1998 р., «На полі крові» – театр «Перетворення» В. Завальнюка, 1999 р., «Адвокат Мартіян» – театр ім. І. Франка, 2001 р., та музично-драматичний театр ім. О. Кобилянської, 2006 р., тощо.

Цікавими є прочитання «Лісової пісні» як балету (композитор М. Скорульський), «На полі крові» як моновистави (режисерка І. Волицька) та ін.

Творчість Лесі Українки в кіно

Не забувають про творчість Лесі Українки й режисери кіно. Так, 1981 р. на Київській кіностудії ім. О. Довженка український кінорежисер Ю. Ілленко екранізував «Лісову пісню». Про життєвий шлях письменниці розповідає кінострічка «Іду до тебе» режисера Миколи Мащенка. Цікавими є прочитання драми-феєрії «Лісова пісня» (мультфільм Алли Грачової (1976), український 3D-мультфільм «Мавка. Лісова пісня» (2016), «На полі крові. Aseldama» – український художній кінофільм 2001 р. режисера Ярослава Лупія. Фільм створено за мотивами біблійних творів Лесі Українки: «На полі крові», «Йоганна, жінка Хусова», «Одержима».

Також серед найвідоміших екранізацій творів Лариси Косач такі: «Лісова пісня» (1961 р., В. Іваченко), «Кассандра» (1974 р., Ю. Некрасов, С. Сміян), «Спокуса Дон Жуана» (1985 р., В. Левін, Г. Колтунов), «Блакитна троянда» (двосерійний фільм О. Бійми, 1988 р.), «Оргія» (телевізійна вистава, 1991 р.).

Талант Лесі Українки є багатограним і невичерпним, адже й досі не лише режисери кіно, а й театральні, музичні режисери звертаються до сильних духом та мистецьки наповнених творів Дочки Прометея. Тож можемо вважати її не лише письменницею, а й універсальною мисткинею, талант, запал, дух і сила якої продовжують зворушувати наші серця.

У циклі «Мелодії» Леся Українка висловила свою сокровенну мрію: «... пісню стати / Вільно по світу літати, / Щоб вітер розносив луну», – яка, впевнено стверджуємо, збулась, адже її творчість є безмежним джерелом для черпання нових тем і напрямів дослідження.

Список використаних джерел

1. Вахненко Н. М., Залепа М. О. Ні! Я жива, я буду вічно жити. До 140-річчя від дня народження Лесі Українки. Публічна бібліотека ім. Лесі Українки. Бібліографічний покажчик. Київ, 2011.
2. Гуменюк В. Мельпомена її полонила. *Український театр*. 2002. № 3, С. 27–29.
3. Гундарова Т. Проявлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. Львів : Літопис, 1997. 29 с.
4. Кисельов Г. Сім струн серця. Музика в житті і творчості Лесі Українки / Інститут мистецтва, фольклору та етнографії ім. М. Рильського. Київ : Музична країна, 1968. 88 с.
5. Лисенко О. З давніх літ. Спогади про Леся Українку. Київ : Рад. письменник, 1963. С. 302–307.
6. Товтин Н. М. Нерозривний зв'язок життя і творчості Лесі Українки з музикою. URL: http://tovtin.blogspot.com/2014/12/blog-post_17.html [дата звернення: 16.12.2020].
7. Турган О. Дискурс пластичних мистецтв у творчості Лесі Українки. *Літературна Україна і сучасність* : зб. наук. пр. Т. 4. Кн. 1. Луцьк : Вежа, 2001. С. 182–195.
8. Цибаньова О. Перші кроки. Сценічна доля драматургії Лесі Українки. *Український театр*. 1971. № 2. С. 25–26.

Баль Катерина,

студентка IV курсу музичного відділення
Комунального закладу «Бахмутський педагогічний фаховий коледж»

Музичний світ Лесі Українки

Наукова керівниця:

Гордієнко І. М., викладачка української мови та літератури Комунального закладу «Бахмутський педагогічний фаховий коледж»

В історії світової літератури можна знайти чимало прикладів, коли музика була для письменника могутнім імпульсом творчості: П. Тичина, М. Вороний, Ф. Гарсія Лорка та інші. Не виняток і Леся Українка. Відомо, що спрага до музики в неї залишалася протягом усього життя.

Актуальність дослідження. У період сучасних змін у суспільстві виникає гостра потреба в зміцненні духовних орієнтирів молодого покоління

ня, що потребує переосмислення й удосконалення системи освіти задля сприяння гармонійному розвитку особистості. Концепцією літературної освіти в загальноосвітній школі передбачено вивчення літератури в контексті розвитку культури й мистецтва, зокрема, розгляд літературних творів у зв'язках із музикою та іншими видами мистецтва [2]. Як майбутні вчителі музичного мистецтва усвідомлюємо значимість вирішення цієї проблеми й необхідність пошуку нових шляхів проникнення словесного та музичного образів у митців слова задля створення цілісного художнього образу. Й одним із прикладів для реалізації проблеми є багатогранна творчість сильної духом, волелюбної особистості, яка жила і творила на зламі ХІХ–ХХ ст. Це всім відома Леся Українка.

Метою роботи є дослідження своєрідності музичної образності поетичних творів Лесі Українки.

Завдання роботи: осягнути Світ Музики Лесі Українки, визначити, яке місце займає музика її слова у житті молодого покоління.

Леся Українка та музика. Цікава тема для дослідження. Про це написано чимало наукових розвідок із різноманітними інтерпретаціями. Що підтверджує думку про те, що сприйняття художніх творів індивідуально-суб'єктивне, варіативне. Це й не дивно.

Що нині пересічному українцю відомо про геніальну жінку? Тільки ті загальні факти, знайомі зі школи. А саме: в музичній біографії Українки значну роль відіграло багате талантами середовище родини та їх друзів. У сім'ї Косачів і Драгоманових любили й шанували народні пісні, вистави, всі мали хороші музичні дані. Її вчителькою була професійна піаністка Ольга О'Конор, перша дружина Миколи Лисенка, близького друга сім'ї Косачів. Лесею захоплювався й сам композитор. Подруга, Оксана Стешенко, писала у своїх спогадах: «Леся сама любила імпровізувати, і її імпровізації завжди були сумні і ніжні. Я дуже любила її слухати, але грала Леся лише в інтимному оточенні, коли слухали її я або хтось з найближчих осіб. На людях же Леся ніколи не грала» [1, с. 325]. До речі, в Лесі Українки пізніше буде все ж таки єдиний публічний виступ як піаністки. Це концерт, присвячений Г. Гейне, про який вона сама й розповідала: «... 23-го ми з дядиною обидві виступали на естраді, я читала реферат і ще акомпанувала одній співачці, а дядина теж акомпанувала дуету. Вечір той одібрав у мене масу часу і енергії, а все ж вийшов не так, як мені хотілось: мало співців було, хоч біганини за ними було без кінця, всього тільки троє знайшлося, і ті співали небагато, бо в їх репертуарі з Гейне нічого не було, а багато нового лінувались розучувати» [1, с. 407].

І що дивно: в Лесі не було абсолютного слуху, музику вона підбирала на фортепіано, а тільки потім записувала ноти. В 5 років вона почала самостійно писати фортепіанні п'єси, а у 8 – написала свій перший вірш. «Мені часом здається, що з мене вийшов би далеко кращий музикант, ніж поет, та тільки біда, що натура утяла мені кепський жарт», – писала поетеса в листі до свого дядька М. П. Драгоманова [3].

А ще й те, що один прикрий випадок змушує дівчинку розлучитися з її найкращим другом – фортепіано.

Мій давній друже! Мушу я з тобою
Розстатися надовго... Жаль мені!
З тобою звикла я ділитися журбою,
Вповідувать думки веселі і сумні [4].

Ще декілька років Леся Українка через власний фізичний та моральний біль буде намагатися грати на музичному інструменті, з яким вона не може попрощатися. Але з кожним разом їй буде важче й важче. «Мені буде жаль немалий, що не чутиму довго ніякої музики і сама не гратиму, се для мене покута чиста» [3, с. 44].

Досліджуючи подальше життя, у працях критиків знаходимо чимало інформації про те, що, будучи хворою, Українка продовжує знайомитися з творчістю видатних композиторів та співпрацювати з ними, особливо з Миколою Лисенком.

Про те, як жінка була закохана в музичні теми, як володіла майстерністю художнього слова, красномовно свідчать її твори. Коли читаєш їх, здається, що музика супроводжує кожен рядок поезій, а потім ще довго живе в серці. Яскравим прикладом поєднання слова і музики є віршовані цикли «Сім струн», «Мелодії», в яких за допомогою музичних вражень відтворюються ліричні переживання літературного героя, де злились слово й музика. А у драмі «Лісова пісня» головний герой має неабиякий хист до музики, бо магічною силою звуків сопілки здатен розбудити природу від зимового сну і причарувати лісову царівну Мавку. Саме в цьому творі Леся хоче показати, як музика зачаровує нас. Один раз почувши пісню, ти потрапиш у її павутиння, яке ніколи тебе не відпустить. І це дійсно так, адже музика – це натхнення, праця, це стан душі.

Хочеться згадати ще про одну грань діяльності: Леся Українка все життя цікавилась збиранням фольклору, народних дум, пісень. Письменниця надзвичайно високо цінувала твори українського народу. Коли мелодії вже були записані на етнограф, Українка разом із Климентом Квіткою турбувалися про подальшу долю цих витворів мистецтва, а саме їх фіксацію у нотах. Природа подарувала Лесі музичну обдарованість, зумовлену бездоганною чистотою інтонування, завдяки якому вона могла стати професійною співачкою. Леся Українка не зловживала динамічними відтінками, голос її був тихий, меццо-сопрано. Найулюбленіші й найчастіше виконувані Лесею Українкою мелодії – це № 62 та № 37 (зі збірки «Народні мелодії з голосу Лесі Українки»).

У циклі «Мелодії» Леся Українка висловила одну зі своїх мрій:

Хотіла б я піснею стати
У сюю хвилину ясну,
Щоб вільно по світу літати,
Щоб вітер розносив луни [4].

Її давно вже здійснили українські й зарубіжні композитори, що написали понад сотню творів на її слова.

Так безцінні перлини набули нового життя в музиці.

Функціонування в одній площині двох мистецтв – слова і музики – робить процес аналізу ліричних творів поетеси більш цілісним та глибоким. Однак існує суттєва проблема. Аналіз навчальних програм 1–9 класів з музичного мистецтва дає підстави констатувати, що музична творчість Лесі Українки в них не представлена. Тому, на наш погляд, програми потребують глибокого перегляду. А поки що єдиною можливістю поринути у світ музики Українки, зацікавити учнів, даючи можливість кожному, залежно від здібностей, нахилів та інтересів, реалізувати себе в пізнавальній, дослідницькій, творчій діяльності, є позакласна робота.

На педагогічній практиці у загальноосвітній школі № 7 м. Бахмута відбулася виховна година, присвячена творчості Лесі Українки, на якій ми з дітьми 7 класу говорили про її зв'язок з музикою. Зі школярами була проведена бесіда щодо заданої теми, знайдено й продемонстровано багато цікавих фактів про музичну творчість Лесі Українки. Ми слухали та дивилися відеокліпи музичних творів на слова Лесі Українки, і їх було чимало: «Рання весна», «Місяць ясенський», «Надія» та інші. Приємним здивуванням було те, що деякі з учнів, взявши додому творче завдання, запропонували потім свій варіант музичного супроводу до творів Лесі Українки. Виявляється, що ця тема дітям була цікава. Вони із задоволенням поринули у світ літератури й музики та навіть захотіли самі відчувати себе на місці композитора або виконавця. І чи не чудово це?

Сподіваємося, що згодом на уроках музичного мистецтва діти будуть знайомитися не лише з творчістю Лисенка, Бетховена, Баха та інших. Леся Українка заслуговує бути серед цього списку.

Отже, творчість Лесі Українки потрібно вивчати в одній площині з музичним мистецтвом. Це розширить мистецький простір учнів шкіл, а головне – сприятиме формуванню гармонійно розвиненої, духовно багатой особистості.

Список використаних джерел

1. Бутич І. Леся Українка. Документи і матеріали 1871–1970. Київ : Наукова думка, 1971.
2. Концепція літературної освіти в 11-річній загальноосвітній школі. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2010. № 10. С. 3–13.
3. Українка Л. Твори в 10-ти т. Т. 9. Київ : Дніпро, 1965.
4. Українка Леся. Лірика. Драми / передм. Ф. Кислого, прим. Н. Вишневської. Київ : Дніпро, 1986.

Музичний світ Лесі Українки

Склянчук Анна,

студентка I курсу факультету філології та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки, спеціальність «Журналістика» [«Журналістика та міжкультурна комунікація»]

Наукова керівниця:

Рожило М. А., доцентка кафедри соціальних комунікацій факультету філології та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидатка наук із соціальних комунікацій

Актуальність теми. У 2021 р. відзначатимемо 150-річчя від дня народження видатної Лесі Українки. Незважаючи на численні розвідки про життя та творчість поетеси, щоразу нові грані її доробку відкриває для себе кожен читач. Не втрачають актуальності естетика художнього слова мисткині, множинність смислів висловлених думок в епістолярії, заслуговує на детальне вивчення історико-культурний контекст доби, в яку жила та творила наша Леся.

Метою розвідки є окреслення впливу музики на поетичний світ Лесі Українки.

Мета зумовила такі **завдання** дослідження: з'ясувати витoki музичності поетичного таланту та окреслити вплив музики на життя та творчість Лесі Українки в різні періоди.

Джерела дослідження. Вивченням спадщини поетеси із позиції синтезу мистецтв займався знаний науковець – дослідник життя та творчості Лесі Українки О. Рисак [6; 7], окремі аспекти проявлення у слові поетеси музичальних ритмів життя досліджувала вчена Л. Дорошко [1], на нерозривному зв'язку життя й творчості Лесі Українки з музикою акцентують Н. Товтин [8], а також Г. Кисельов [2], М. Наєнко [5], І. Щукіна [9], Л. Яросевич [10] та інші.

Виклад основних результатів. Музична обдарованість Лесі Українки, що так яскраво проявила себе в поетичному слові, була підкріплена ґрунтовною музичною освітою. Сім'я Косачів створила всі умови, щоби діти оволоділи музичною грамотою. Коли Лесі виповнилося 5 років, батьки купили їй фортепіано. Першою вчителькою музики Лариси Косач була її тітка Олександра Косач, а згодом вона навчалася у дружини славетного композитора Миколи Лисенка Ольги О'Коннор. Дівчинка дуже швидко й успішно опановувала навички гри на фортепіано. Але у 12 років їй зробили операцію на руці, і мрія бути піаністкою стала нездійсненою.

«Її музику було надзвичайно приємно слухати, далеко приємніше, ніж багатьох блискучих техніків-віртуозів. Грала так найчастіше вечорами,

без світла, в темряві, коли не дуже хто слухав, свої імпровізації, – згадувала сестра письменниці Ольга, – власне імпровізації, а не зафіксовані композиції, бо кожен раз це було щось інше. Це була наче не музика, а розмова» [3, с. 29].

Як стверджує дослідник життя і творчості поетеси О. Рисак, «Музика увійшла в життя Лесі Українки передусім через народну пісню, успадковану генетично і пізнавану у безпосередніх контактах з її носіями» [6, с. 43]. Час від часу Леся Українка внаслідок хвороби припиняла заняття музикою. Тоді вона скаржилась, що для неї це «жаль немалий», «покута чиста».

Музика, яку так любила Леся Українка, перейшла в її поетичні твори. Мелодія, пісні, музичні інструменти стали образами в поезії Лесі Українки («До мого фортепіано», «Сім струн», збірка «На крилах пісень»). Чимало пісень Леся Українка записала (споряджувала експедиції на дослідження невичерпних глибин українського фольклору). Музика «проступає» із творів нашої славетної землячки, зокрема звучання й музики душ, – у драмі-феєрії «Лісова пісня»:

Я їм тоді проспівав
Все, що колись ти для мене співав,
Ще як напровесні тут вигравав,
Мрії збираючи в гаю...
Грай же, коханий, благаю! («Лісова пісня»).

Як стверджує М. Наєнко, серед драматичних творів Лесі Українки лише один – «Лісова пісня» – має авторський нотний додаток – мелодії українських народних пісень для виконання на сопілці [5].

У житті поетеси важливе значення завжди мали дві музичні сфери в органічному поєднанні: класична музика та народна. Невід'ємною складовою виховання було й навчання гри на музичних інструментах, відвідування концертів і театральних вистав, улаштування домашніх імпрез і спектаклів із музикою. Особлива її любов була до класичної спадщини – Йоганна-Себастьяна Баха, Людвіга ван Бетховена, а також Фридерика Шопена, Роберта Шумана, Франца Шуберта, Йозефа Гайдна, Едварда Гріга, Ріхарда Вагнера та ін. У музиці, як і в літературі, вона черпала наснагу для свого життя та творчості.

«Про музичність слова Лесі Українки, мелодичку її поетичних творів свідчить і той факт, що до її творчості зверталась чимала кількість композиторів, серед яких М. Лисенко, Д. Січинський, К. Стеценко, Я. Степовий, Г. Майборода, Г. Верьовка, О. Білаш, А. Кос-Анатольський, В. Кирейко, Л. Дичко, М. Дремлюга, М. Скорульський та ін. Адже поетеса вміла вслухатись у музику душі, природи, соціальних процесів», – стверджує професор О. Рисак [6, с. 46].

Українські й зарубіжні композитори найбільше (понад сотню) написали творів на слова Лесі Українки для голосу з фортепіанним супроводом.

Серед музичних творів, написаних на вірші та сюжети Лесі Українки, й романси, хори та солоспіви, і великожанрові – симфонії, опери й балети. Багато видатних співаків світу ще за життя Лесі Українки виконували музичні твори на її слова.

Леся Українка продовжила розпочату Миколою Лисенком велику справу збереження для нащадків українських народних дум. Письмениці судилося побачити результат своєї чудової ініціативи: в 1910 р. вийшов з друку перший том видання «Мелодії українських дум», який підготував Ф. Колесса.

Значно розширив музичний кругозір Лесі Українки Відень, куди вона приїздила на лікування. Там вона познайомилась із молодими галичанами, членами земляцького студентського товариства «Січ».

Власне завдяки музиці Леся Українка познайомилась із майбутнім чоловіком. У 1898 р. Климент Квітка записував українські народні пісні з голосу поетеси. Відтоді їх єднала щира дружба, з роками – сердечна приязнь, а також спільна праця на ниві фольклору [9].

Відомо, що іноді Леся Українка сама добирала музичний супровід до своїх художніх творів, так би мовити оркеструвала мелодію текст (а публікацію пісенного фольклору без нотних записів, то й узагалі вважала неприпустимою) [4]. Як бачимо, поетичний талант нашої землячки поглиблювався тонким відчуттям музики слова, умінням творити музику, грати на музичних інструментах, спробами зберегти народну музичну спадщину українців тощо.

Висновки. Твори Лесі Українки свідчать про надзвичайну музикальність її натури, про те, що музика й поезія поєдналися в її серці на все життя. З'ясовано, що витoki музичності її поетичного таланту сягають дитинства поетеси та вплинули на життя й творчість Лесі Українки в різні періоди.

Перспективним видається сучасне прочитання творчого спадку мисткині в контексті вивчення впливу музики на її поетичне слово.

Список використаних джерел

1. Дорошко Л. «Лісова пісня» Лесі Українки. Проявлення в слові музикальних ритмів життя. *Леся Українка і сучасність* : зб. наук. пр. Т. 3. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2006. С. 150–164.
2. Кисельов Г. Л. Сім струн серця (Музика в житті і творчості Лесі Українки). Київ : Музична Україна, 1968. 88 с.
3. Косач-Кривинюк О. З моїх споминів. Спогади про Лесю Українку. Київ : Дніпро, 1971. С. 29–39.
4. Кочерга С. О. Леся Українка і музика. *Наше життя*. Нью Йорк. 1993. № 2. С. 4–6.
5. Наєнко М. М. Музика як модус поетичної еволюції Лесі Українки. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/17773/13Naenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 19.12.2020).
6. Рисак О. О. Лесин дивосвіт. Львів : Світ, 1992. 184 с.
7. Рисак О. О. Мелодії і барви слова. Проблеми синтезу мистецтва в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст. Луцьк : Надтир'я, 1996. 98 с.

8. Товтин Н. М. Нерозривний зв'язок життя і творчості Лесі Українки з музикою. URL: http://tovtin.blogspot.com/2014/12/blog-post_17.html (дата звернення: 13.12.2020).
9. Щукіна І. Світ музики Лесі Українки. *Музика*. 2013. № 4. С. 4–9.
10. Яросевич Л. Д. *Леся Українка і музика*. Київ : Музична Україна, 1978. 125 с.

Особливості анімаційного втілення драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня»

Бабик Яна,

студентка I курсу спеціальності «Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька» закладу вищої освіти Маріупольського державного університету

Наукова керівниця:

Городнюк Н. А., доцентка, професорка кафедри англійської філології Маріупольського державного університету, докторка філологічних наук

«Лісова пісня» Лесі Українки – це вершина драматургії, справжній шедевр української та світової літератури. Цей твір можна назвати винятковим, бо в ньому простежується багатство думки, поетичність образів і гармонійна єдність реальності й фантазії [1]. Твір акумулює філософські та міфопоетичні уявлення авторки, її погляди на кохання, вірність, творчість, натхнення і зраду (зраду кохання та зраду свого таланту).

Звісно, такий витвір мистецтва не міг залишитися без екранізації. На сьогодні існує кілька прекрасних фільмів, знятих за мотивами «Лісової пісні». Це й не дивно, адже «Лісова пісня» – це драматичний твір-п'єса, який до того ж дуже зручно і вдало відігрується в театрі або ж у кіно.

«Драма живе лише на сцені: без неї вона як душа без тіла» (М. Гоголь) [2].

Окрім кількох звичайних фільмів, за мотивами цього твору також є й мультиплікаційний однойменний фільм 1976 р. «Лесная песнь» (режисерка Алла Грачова) виробництва «Київнаукфільму». Він є другою за рахунком кіноадаптацією класичного твору [3]. Мультфільм озвучений російською мовою (блискучий переклад Михайла Ісаковського), невеличкий за обсягом (усього майже 19 хв), через що, звичайно, втратив численну кількість деталей та навіть деяких дійових осіб – у його й так малу тривалість неможливо вмістити весь сюжет твору, але цього і не потрібно, бо основні епізоди та ідея все ж таки передані досить чітко.

Мета роботи – проаналізувати ідейно-естетичні особливості мультиплікаційного втілення драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня», простежити схожість і відмінність тексту та кіноверсії, відображення основних

ідей першотвору й способи їх втілення за допомогою зорового та слухового сприйняття.

Для початку відзначимо, що в мультфільмі «Лесная песнь» з реалістичною конкретністю змальовано представників звичайного людського світу (Лукаш), на контрасті – потворні гіперболізовані лісові мешканці, що одразу дає змогу глядачеві сприймати всіх цих міфологічних істот, як протиставлених людині. У тексті драми-феєрії Лесі Українки відсутнє таке різке протиставлення: мешканці лісу нестримні, як стихії, що вони втілюють (вітер, вода), але не потворні й не ворожі людині, як і сам часопростір лісу, про що безпосередньо йдеться у пролозі: «Містина вся дика, таємнича, але не понура, – повна ніжної, задумливої поліської краси» [4]. Водночас початок мультфільму виразно реалізує ледь накреслений у творі в образі Лукаша мотив Орфея. Згадаймо, герой античних міфів Орфей мав магічну здатність музикою приборкувати диких звірів. Так і в мультфільмі Алли Грачової: від звуків сопілки Лукаша потворні лісові істоти зупиняють своє хаотичне кружляння в дикому танці, завмирають і не шкодять людині. Водночас Мавка в мультфільмі постає в образі звичайної дівчини на рівні з іншими людьми, тому одразу викликає у глядача почуття більшої прихильності з-поміж усіх міфічних істот.

Далі ще зазначимо, що в мультфільмі кожна нова дія змінюється разом із настанням нової пори року, як і в оригінальному творі. Так, весна – це початок кохання Лукаша і Мавки, літо – піднесення їх кохання, осінь – це зрада Лукаша та розпач Мавки, а заключна зима – смерть фізичної оболонки Мавки та безсмертя її душі. На цьому словесно не акцентується, але це досить важливий момент, який легко простежується завдяки використаним в епізодах кольорам і моментам-перебивкам, як, наприклад, квіти, що на декілька секунд, розпускаючись, затуляють пелюстками екран із приходом весни, або сніг, який вкриває землю, коли настає зима.

Також вдалим рішенням є те, що всі моменти, які мають на меті викликати певні емоційні стани як, наприклад, сум, переживання, напруження, супроводжуються відповідними музичними та кольоровими гаммами. Так, коли Лукаш вперше відштовхує Мавку, кольори з літніх зелено-червоних змінюються на важкі помаранчеві, й разом з цим починає звучати важка повільна музика, яка прийшла на зміну швидкій та веселій. Це дуже допомагає глядачеві зануритися й переживати події разом із персонажами, сприймати їхні емоції та відчуття. Візуально Мавка ніби зістарюється зі зрадою Лукаша, звідси – миттєво посивілі коси в епізоді з «Тим, що в скалі сидить». Тугу героїні увиразнює також графічна різкість у зображенні чорних стовбурів осінніх дерев та чорні жалобні шати Мавки, а Лукашеву зраду свого музичного таланту символізує розтрощена сопілка після зустрічі з Килиною. Зі зрадою Мавки він миттєво втрачає свій дар, і сили лісу карають його вовкулацтвом.

До речі, в мультфільмі опущені деякі другорядні герої, наприклад, дядько Лукаша Лев, з яким він і прийшов до лісу (в мультфільмі Лукаш прийшов сам), також мати Лукаша, яка у творі Лесі Українки знайшла йому дружину Килину (в мультфільмі ж Лукаш сам раптово її зустрів), і ще деякі міфічні істоти, такі як Русалка, Водяник, Доля, Потерчата, теж відсутні. Проте це не вбачається й не відчувається дивним і не робить сцени порожніми, бо всі події, де мали бути згадані вище персонажі, все одно обіграні певними логічними передумовами. Більше того, відсутність деяких героїв моментами навіть допомагає не відволікатися від основної ідеї твору, яку мультфільм намагається чітко донести, тому глядачу не доводиться тримати в голові якісь другорядні моменти, що опосередковано пов'язані з головною сюжетною лінією.

Щодо головної ідеї (нездоланності життя, невмирущості мрії людини) та проблематики (добро і зло, вірність і зрада, духовність людини, гармонія людини та природи), то, як вже було згадано, мультиплікаційний фільм за 19 хв цілком дає відчуття усвідомлення цих питань, незважаючи на те, що дуже багато чого не було взято із твору-оригіналу. Отже, мультфільм містить майже всі основні епізоди, які послідовно розкривають сутність проблем та систему мотивів, закладену у своєму творі Лесею Українкою.

Виходячи з цього, можемо зробити висновок, що анімаційне втілення «Лісової пісні» у вигляді мультфільму «Лесная песнь» у цілому передає основні ідеї, роблячи акцент саме на головних проблемах і відкидаючи більшість другорядних сегментів драми-феєрії, та є, по суті, стислим анімаційним повторенням першотвору, хоча деякі фрагменти все ж таки різняться.

Обраний нами напрям дослідження видається актуальним і перспективним з огляду на той факт, що до показу готується нова мультиплікаційна версія за мотивами драми-феєрії Лесі Українки, яка має назву «Мавка. Лісова пісня» (режисерка Олександра Рубан). Цікаво було б порівняти ідейно-естетичні особливості та акценти обох версій.

Список використаних джерел

1. Критика «Лісова пісня» Українка. Бібліотека Української Літератури. URL: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/u/ukrajinka-lesya/3394-kritika-lisova-pisnya-ukrajinka> (дата звернення: 08.01.2021).
2. Муравльова О. В. Конспект уроку на тему: «Лісова пісня» – шедевр нової української драматургії. Освітній портал «Академія». URL: <http://academia.in.ua/> (дата звернення: 08.01.2021).
3. Свободная энциклопедия «Википедия». Лесная песнь (мультфильм). URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Лесная_песнь (дата звернення: 08.01.2021).
4. Українка Лесь. Лісова пісня. УкрЛіб. Бібліотека Української Літератури. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=508> (дата звернення: 17.01.2021).

Музика і народнопісенна творчість у літературному житті Лесі Українки

Побережний Ілля,

учень групи МК № 7 (I курс) ДНЗ «Криворізький центр професійної освіти металургії і машинобудування»

Наукова керівниця:

Скрипченко В. С., викладачка української мови і літератури, спеціалістка вищої категорії ДНЗ «Криворізький центр професійної освіти металургії і машинобудування»

Творчість Лесі Українки – це пісня української душі. Вивчати, досліджувати її творчу спадщину завжди актуально, цікаво й неповторно. Ім'я письменниці овіяне всенародною любов'ю. Її творами завжди будуть захоплюватися мільйони шанувальників літератури, бо такий талант вічний. Різнобічна творча діяльність Лесі Українки неодноразово ставала предметом дослідження. Особливу нішу посідають розвідки, присвячені зв'язкам творчості поетеси з музичним мистецтвом та музикою зокрема. Як любов до музичної творчості позначилася на літературній творчості письменниці? Як народна пісня, маючи місце в родині Косачів, знайшла себе в поезії Лесі Українки? Ці питання спонукали нас до дослідження.

Метою роботи є відстеження фрагментів життя поетеси, пов'язаних із музичною творчістю, народнопісенною творчістю; дослідження зв'язку письменницької діяльності із захопленням музикою, піснею, фольклором.

Щоб досягти мети, було поставлено ряд завдань:

- переглянути життєвий шлях письменниці, звернувши увагу на роль музики, народної пісні, фольклору в її родині та становлення Лесі Українки як особистості, творця художнього слова;
- опрацювати твори, в яких простежується любов Лесі Українки до фольклору, співу, гри на музичних інструментах.

Матеріалом для роботи стали твори Лесі Українки, створені під впливом народнопісенної творчості, в яких простежується любов до музики та нездійснена мрія стати музиканткою.

Над питанням зв'язку Лесі Українки з музикою і фольклором працювали багато дослідників: Іван Денисюк, Лукаш Скупейко, Леоніла Міщенко, Марія Деркач, Надія Сташенко, Максим Стріха, Віра Анеєва. Публікуючи свої спогади про письменницю, академік Філарет Михайлович Колесса завершує їх такими знаменними словами: «Ім'я Лесі Українки буде назавжди зв'язане з українською народною піснею і думою... Бо ж збереження творів української народної поезії й музики вона вважала важливою частиною в програмі своєї діяльності, своїх життєвих завдань» [8].

Звернули увагу на осіб, які внесли свій вклад у розвиток музичних здібностей Лесі Українки: мати поетеси, Олена Пчілка (Ольга Петрівна Косач), відома письменниця, фольклористка й етнографиня; перша вчителька гри на фортепіано тітка Оксана Косач-Шимановська; професійна піаністка Ольга Олександрівна О'Конор (перша дружина Миколи Лисенка, славетного українського композитора, близького друга сім'ї Косачів).

Загадали музичні інструменти, на яких грала письменниця, якими захоплювалася, – це фортепіано (майстерно грала, мала цей інструмент удома), бандура (в 1906 р. починає вчитися грати, але припиняє через хворобу), орган (захоплювалася його звучанням, ставила на друге місце після фортепіано, відвідувала храми, щоб послухати органну музику).

Найчастіше Леся Українка виконувала твори Бетховена, Шуберта, Шумана, Моцарта, Баха. З українських композиторів – інструментальні етюди й народні пісні Лисенка.

У більшості віршів, поем і драм Леся Українка звертається до музичних та звукових образів, до синтезу поезії й музики. Велика мрія бути музиканткою не може здійснитися через хворобу, тому, десь на підсвідомому рівні, письменниця втілює її в літературну творчість. Дуже часто вона називала свої твори піснями. Поетичні твори, назви яких пов'язані з музичним мистецтвом, красномовно свідчать про музично-поетичну природу поезії: цикл «Мелодії», в основі якого лежить музичний принцип, цикл «Ритми», «Сім струн», «Романс», «До мого фортепіано», «Граю, моя пісню», «Невільничі пісні», «Пісня флорентійська», «Східна мелодія», нарис «Голосні струни», «Так прожила я цілу довгу зиму» – вірш, де звуки міста порівнюються зі звуками оркестру. Злились слово й музика у драмі-феєрії «Лісова пісня» – справжній музичній ораторії. Музика фактично лежить в основі розвитку дії драми. Герої твору співають пісень, грають на музичних інструментах, відчувають тонко музику. Звуки сопілки Лукаша зливаються з природою, з його почуттями до Мавки. Музика наскільки сильна, що голос сопілки пробуджує природу. Львівські літературознавці Леоніла Міщенко та Іван Денисюк назвали «Лісову пісню» піснею пісень всієї української літератури, шедевром над усі шедеври і дивоцвітом [2]. Будучи сильною, вольовою натурою, Леся Українка таким чином знаходить вирішення проблеми нереалізованої мрії – музику відображає в літературі.

Розглянули художні твори, які цікаві своєю музичністю, любов'ю до національного фольклору, який був для Лесі Українки джерелом натхнення. Волинські та полтавські народні пісні були зразком для творчої манери письма поетеси (на Волині минули її дитячі роки, а Полтавщина була рідним краєм її матері). Поезія «Жалібний марш» – створена на основі народних голосінь, яка була написана для фортепіанного жалобного маршу пам'яті Шевченка, створеного Миколою Лисенком; Лесина «Веснянка» – це відгук народних веснянок. Присвячена сестрі Ользі, ця поезія пройнята любов'ю до народної творчості, до співу. Вірш «Пісня», поема «Русалка» –

споріднені з народними ліричними піснями. Письменниця – дбайлива цінителька фольклорних скарбів. Народна творчість надихала, спонукала її до написання художніх творів.

Простежили, які музичні інструменти й чому згадуються у творчості Лесі Українки – кобза («Сім струн»), фортепіано («До мого фортепіано»), арфа («Як Ізраїль діставсь ворогам у полон...»), сопілка («Калина», «Лісова пісня», «Весна в Єгипті»), бубна («Весна в Єгипті»).

Музичний фольклор Лесі Українка вважала однією зі справ свого життя. Любов до народної пісні мала велике значення для розвитку її літературного таланту. Дослідники її творчості зауважують, що «в роки спільного сімейного життя з К. В. Квіткою музично-етнографічні інтереси й заняття посідали все більше місце в житті Лесі Українки, головний зміст музичної біографії письменниці» [1; с. 35]. Видатною україчкою проведена титанічна праця на ниві фольклорної справи. Живучи в Колодяжному, вона записала багато пісень, які співалися не тільки там, а й у навколишніх селах. До кожного тексту пісень клеїла смужку нотного паперу з нотами мелодії та вказівкою від кого й де записано.

Захоплення Лесі Українки співом: 30 записів веснянок і пісень з голосу Лесі Українки зробив Микола Лисенко, 225 пісень увійшли до збірки «Народні мелодії з голосу Лесі Українки», яку впорядкував і видав 1917 р. її чоловік Климент Квітка.

Згадали імена видатних співаків світу, які ще за життя письменниці виконували музичні твори на слова великої поетеси. Це Соломія Крушельницька, Ганна Крушельницька, Григорій Алчевський, Іван Алчевський, Іван Григорович, Денис Січинський, Іван Гичка-Андрієвський.

На нашу думку, всі твори Лесі Українки пройняті музикою. Музичність є однією з найсуттєвіших рис її багатообдарованої натури. Навіть у дні тяжких фізичних та моральних страждань Лесі Українка зверталася до співу й фортепіано. Поетеса була впевнена в тому, що слово у поєднанні з музикою з найбільшою силою відтворює думки і почуття.

Практичне значення дослідницької роботи полягає в тому, що матеріали дослідження створюють підстави для подальшого, детального вивчення впливу музики, фольклору на становлення Лесі Українки як творчої особистості; вивчення зв'язку Лесі Українки як письменниці й музикантки. Варто зазначити, що кожне покоління митців (композитори, аранжувальники, виконавці) знаходить у її безсмертній поезії тематичну актуальність, невичерпне джерело образів. Результати дослідження творчості Лесі Українки, пов'язаної з фольклором і музикою, можуть бути використані на факультативних заняттях, на уроках української літератури під час вивчення життя і творчості письменниці. Робота має наукове та практичне значення.

Список використаних джерел

1. Кисельов Г. Л. Сім струн серця: (Музика в житті і творчості Лесі Українки) / за ред. Т. В. Шеффер. Київ : Муз. Україна, 1968. 86 с.

2. Кочерга Світлана. Леся Українка. *Наше життя*. 1993. № 2. С. 2–6.
3. Леся Українка. Лісова пісня. Харків : Віват, 2017. 144 с.
4. Українка Леся. Сім струн: лірика. Київ : Дніпро; Тбілісі : Сакартвело, 1991. 204 с.
5. Щукіна, Ірина. «Голосні струни» Лесі Українки: музика в рядках і між ними. *Слово і час*. 2016. № 12. С. 10–17.
6. Щукіна Ірина. Світ музики Лесі Українки. URL: <http://mvdruk.kiev.ua> (дата звернення: 25.12.2020).
7. Щукіна Ірина. У пошуках коментаря (мелодії до «Лісової пісні» Лесі Українки). *Слово і час*. 2012. № 7. С. 51–64.
8. Яросевич Л. Леся Українка і музика. Київ : Музична Україна, 1978. 125 с.

Роль і місце живопису, музики, скульптури, танцю у творчості Лесі Українки

Сьомак Анастасія,

учениця 9 класу Великокаратувської гімназії Переяславської міської ради

Наукова керівниця:

Барабаш Л. М., учителька української літератури Великокаратувської гімназії Переяславської міської ради

Кожна національна література ревно зберігає в аналах своєї пам'яті все пов'язане зі своєю витонченою словесністю, надто ж коли йдеться про письменниць-жінок. Леся українка – Перша Дама не лише української, а й усієї світової літератури. Немає такого літературного роду, виду і жанру, в яких би незрівнянна Лариса Косачівна не сказала б свого вагомого слова. Все написане Лесею Українкою – від першого до останнього рядка – є велелевним зразком одержимого служіння українському народові.

Актуальним у цій роботі є шукання світогляду як української людини, так і загальносвітової людини у ставленні до світу з усіма його сучасними проблемами.

Мета дослідження – розкрити роль і місце живопису, музики, скульптури, архітектури, танцю у творчості Лесі Українки.

Завдання:

- опрацювати науково-критичну літературу про життєвий і творчий шлях Лесі Українки;
- визначити місце живопису, музики, скульптури, архітектури, танцю в житті поетеси.

Про любов до мистецтва Лесі Українки розповідали багато видатних науковців та письменників, такі як М. Жулинський, Б. Степанишин, Г. Киссельов, П. Одарченко.

Автори цих праць розповідають про особливе ставлення Лесі Українки до народної пісні. Багато таких пісень поетеса знала напам'ять і співала, акомпануючи собі на фортепіано. Багато її творів написано під враженням від прослуховування фольклорних пісень.

Розповідають автори цих праць і про любов поетеси до живопису, до образотворчого мистецтва. Поетеса все своє життя цікавилася живописом, дружила з художниками, зокрема, відомим майстром Панасом Сластіоном, з буковинським художником Миколою Івасюком, Фотієм Красницьким, Іваном Трушем та іншими [1, с. 181].

Надихали на творчість поетеси й пластичні види мистецтв: скульптура, архітектура, танець, пантоміма. Вони займають помітне місце в літературі, їх елементи характеризують психічний стан людини, яка сама його виконує (танець) чи знаходиться в оточенні їх (скульптура, архітектура).

Статуя богині Артеміди («Іфігенія в Тавриді») виступає ідеальною моделлю певної галузі буття, а саме: прообразом мисливства, оборонництва честі дівочства. У своєму скульптурному уособленні богиня Артеміда спокійна, безтурботна, але це спокій теоретичний, узагальнений, як відображення гармонійної єдності тілесного й духовного, де втілюється «блаженно-самовдоволене, задовільно закінчене людське буття, де нема нічого ні дуже божественного й ідеального, ні дуже тваринного й низького. У зверненні хору дівчат, Іфігенії до статуї Артеміди криється володіння нею надприродною, недосяжною владою над усіма. Зв'язок статуї з істотою перетворює статую в лекан, тобто статую, що розуміється як «зовнішнє зображення», стає онгоном, втіленням якогось духу або демона [5, с. 148]. Статуя з такою істотою ототожнюється. Титанічна величність, могутність богині Артеміди є винятковою особливістю статуї: «...Між двома кипарисами статуя Артеміди на високому подвійному п'єдесталі...», «заступниця міцна», «таємна», «велична», «холодна, чиста, ясна, недосяжна», «потужна», «невблаганна», «срібнопрестольная», «вічно-осаяная», «дивнопотужная» [4, I, с. 165–166].

У поезії «Ніобея» Леся Українка створює міф про статую-мовця, що уособлює синтез пластичності й оро-акустичної спрямованості античної культури, яка вказує на подолання міфологічної позачасовості свідомості, на охоплення нею світу в синхронній і діахронній цілісності. Життя статуї-скелі, як і життя богині Ніоби, стає єдиним відрізком загального існування Ніоби. Статуя ототожнюється з живою істотою через заперечення її безжиттєвої субстанції: «Ось я стою мармурова, в камінних кайданах...», «Або вже б серце розбилось, і я б, як людина, сконала, та не стояла б страшною потворою, каменем в тузі» [4, I, с. 285–286].

Леся Українка оригінально інтерпретує світовий міф про згублену статую («Камінний господар»). Після безуспішного бунту лицар волі Дон Жуан гине внаслідок втручання статуї Командора, яка оживає й чудесним чином переходить у рух. Дон Жуан бачить, що Донна Анна вся під владою

камінного, він хоче вирвати її з пут каменю, який «не тільки пригнітає, а душу кам'янить». У поетичній символіці той, хто живе в камені, володіє не метафоричним, а реальним життям. У сцені («Камінний господар»), що підготовлює ґрунт для активного втручання статуй в сюжет, Сганарель ніби робить натяк Дон Жуану, що в домі Командора «почастують начинням з того пана...» [4, VI, с. 147], і після звернення Сганареля до статуї Командора про можливість завітання Дон Жуана на запрошення Анни, Командор дає письмову відповідь (у лівиці сувій пергаменту): «Приходь, я жду» [4, VI, с. 150]. Тут життєвість статуї Командора відділена від його людського життя, а життя статуї стає єдиним відрізком загального існування Командора.

Поруч з музикою, піснею, співом у культурному просторі кінця XIX – початку XX ст. виступає танець. Давно відомо: танець – одне з найхарактерніших виражень української ментальності, що глибоко й чітко виявлено в характері й типі поведінки запорізького козацтва. У танці українського народу, синтезом якого є гопак, відтворена радість людського існування, велика сила, волелюбність, злиття стихії з єдністю ритму [2, с. 148].

Українських письменників у танці захоплював насамперед момент приєднання до стихійності буття, ідея танцю входить у художній світ Лесі Українки, М. Коцюбинського, переплітаючись із образними мотивами їх авторської міфотворчості – атрибутами всього космосу, його стихій – землі, води, повітря, вогню, які, переходячи один в одного, відтворюють «космічний танець», структуру світобудови. Філософія радісного повноцінного життя в танці, грі репрезентована Лесею Українкою в «Лісовій пісні». Діалог Мавки й Лукаша підтверджує цю думку:

Лукаш

У лісі ж не самі дерева,
– таж тут багато різної є сили.
Вже не прибіднуйся, бо й ми чували
про ваші танці, жарти та зальоти!

Мавка

То все таке, як той раптовий вихор,
– от налетить, закрутить та й покине.
[4, V, с. 222–223].

Перелесник у танці до самозабуття захоплений його радісною дійсністю. В асоціативному полі танцю прочитуються характерні для творів Лесі Українки мотиви польоту, вітрового, вогневого, спіралеподібного руху. Інший дуже важливий аспект танцю у письменниці – його зв'язок зі стихією національного життя, що асоціюється з волею, лісом, широтою розмаху («Ну як-таки, щоб воля та пропала? Се так колись і вітер пропаде!» [4, V, с. 215]) – такий танець постає знаком національної психології, історичної долі.

Вербально танець відтворюється в «Лісовій пісні», «Оргії» й частково в «Камінному господарі». Перелесник пориває в танець Мавку з бажанням повернути її до життя лісу, його стихії, його «вогнистого раю». В танці розкривається єство Перелесника як уособлення вогненної стихії, його єдність із всесвітньо-космічним потоком буття:

Поглянь, як там літає павутиння,
кружляє і вирує у повітрі...
Отак і ми...
(Раптом пориває її в танець.)
– Так от і ми
кинємось, ринемось
в коло сами!
Зорі пречисті,
іскри злотисті,
ясні та красні в огні променисті,
все, що блискуче, –
все те летюче,
все безупинного руху жагуче!
Так от і я...
так от і я...
Будь же, мов іскра, кохана моя! [4, V, с. 267]

Танець як один із культурних символів наповнюється різним філософським та естетичним змістом, пов'язується з «маскарадним текстом». Зокрема, в драмі «Камінний господар» танець Донни Анни з усіма лицарями на останньому вечорі «дівочої незв'язаної волі» [4, VI, с. 96], з одного боку, «земний» варіант побутово-святкових реалій, а з другого – театральньо-декоративний, що залучає читача й глядача до архаїки «лицедійства», підкреслює характер епохи, її «персонажну сферу», культурно-історичні асоціації, втілює своєрідний стереопростір світу [3, с. 126–127].

Саме через мистецтво танцю художники слова відтворювали всю складність життя, його ритм, у ньому вони вбачали модель культури, принцип життєбудови. Феномен танцю, що зайняв своєрідне місце в поезії Лесі Українки, виражав ту загальну захопленість ідеєю стихійності, життєвої динаміки, трагічного катастрофізму, яка характеризувала культурну свідомість епохи.

Отже, художня література як вербальне втілення образності синкретизує й інші види мистецтва (скульптура, танець, живопис, музика). Такий симбіоз культивується збалансуванням глибокої чуттєвості й філософічності. Завдяки синтезу цих мистецтв творчість Лесі Українки отримує додаткове культурно-естетичне кодування, можливість відкрити якісно нові площини метафоричної образності, сприяє діалогічності різних епох, виробленню образно-концептуальної цілості українськості й світу.

Список використаних джерел

1. Калениченко Н. Українська література кінця XIX – початку XX століть. Напрями, течії. Київ : Наук. думка, 1983. С. 180–200.
2. Рисак О. Проблеми синтезу мистецтв в українській літературі кінця XIX – початку XX ст. Івано-Франківськ : Вежа, 2000. 402 с.
3. Турган О. Д. Бенкет як реалія культури в драматургії Лесі Українки. *Вісн. Запорізь. держ. ун-ту. Сер. Філологічні науки.* 2001. № 1. С. 120–129.
4. Українка Леся. Зібр. тв. : у 12 т. Київ : Наук. думка, 1976–1979.
5. Якобсон Р. Статуя в поетической мифологии Пушкина // *Работы по поэтике.* Москва : Прогресс, 1987. 464 с.

Пісня пісень на сцені Вінницького академічного музично-драматичного театру ім. М. К. Саговського

Полянська Анна,

студентка I курсу Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Наукова керівниця:

Омелянчик Т. Г., спеціалістка вищої категорії, викладачка-методистка кафедри української філології Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

На сцені муздрамтеатру нашого міста вистава «Лісова пісня» за однойменною драмою Лесі Українки йде вже дванадцятий рік поспіль, і кожен театральний сезон забезпечує їй повний аншлаг!

Я задумалася: як же так? Твір написаний давно, події та герої, зображені в ньому, казково-феєричні, далекі від наших сучасних проблем! Чим же заворожує він сучасного читача й глядача? І чому, з яких причин з часу свого народження в Кутаїсі цей витвір Лесі Українки надихав на творчість багатьох талановитих митців: художників, музикантів, поетів, драматургів, режисерів?

І ось я на виставі. З перших моментів дійства мене огортає відчуття незвичності, чарівності того, що відбувається не лише на сцені, а й у глядній залі, котру переповнюють звуки записаного автентичного гортанного співу в супроводі перкусійних інструментів у виконанні етно-хаос гурту «ДахаБраха». Мелодія ця лине осучаснено, створює свій неповторний колорит, який відступає від канонів чистого фольклору, вселяючи в душу глядача якусь підсвідому тривогу, передчуття чогось прекрасного й водночас трагічного.

Нещодавно прочитала міркування одного з літературознавців Г. Кисельова про «Лісову пісню», де він наголошує на тому, що в ній найповніше

виражені всі риси авторського обдарування й неможливо відокремити музику від поезії та філософської глибини. І якщо багато ліричних творів поетеси можна прирівняти до пісні, а інші – до романсу, то «Лісова пісня» з її величезним багатством образів і органічністю їх розвитку нагадує симфонію [4, с. 318]. Істинність цієї думки я гостро відчула під час перегляду вистави, адже увесь зал насолоджувався талановитою Лесиною симфонією у виконанні високопрофесійних митців – служителів Мельпомени.

Протягом усього дійства відчувалася присутність «лісової» душі Лесі Українки, що стверджує незаперечність таланту тих майстрів, які творили цю виставу, котрі зуміли проявити на сцені всепроникаючу заглибленість Лесиноного генія у проблеми людського життя [3, с. 114].

Мені здається, що ця п'єса про всіх нас і про кожного зокрема, адже у драмі розкривається краса людських почуттів, згубність духовногогноблення, хорально звучить заклик необхідності збереження гармонії між людиною та природою.

Я вважаю, що творці вистави все, що відбувається на сцені, підпорядкували розкриттю авторського задуму. Чому я так думаю?

По-перше, переосмислюючи текст Лесі Українки, режисерка вистави (з. а. України Таїсія Славінська (тепер – народна)), коректно зберегла смислові та філософські акценти, визначені автором. Прикладом слугує те, що читача й глядача схиляють до думки, що природа не живе за законами людей, і тому так просто розв'язується конфлікт у пролозі, адже діють там лише міфічні істоти, а там, де з'являється людина, все стає набагато складнішим.

Художнім аргументом на користь моєї думки є одна зі сцен спілкування Мавки й Лукаша, коли вона питає коханого: «Чи гарна я тобі?», а потім, побачивши, як він знітився, дивується: «Чому ж таке не можна запитати?».

По-друге, на мою думку, хореографія органічно обрамила, прикрасила й відтінила драматичну дію вистави, що, безумовно, є заслугою балетмейстерки (Діана Калакай (тепер – з. а. України)) та артистів балету.

Вистава «Лісова пісня» в постановці нашого театру – чудова!

Я вважаю, що в наш непростий час, коли вся планета потерпає від екологічних катаклізмів та катастроф, сучасній людині дуже корисно торкнутися душею тих витворів мистецтва, де головною темою є стосунки Природи і Людини, Природи в Людині, Людини в Природі, справжнього й удаваного, істинного та химерного, вірного і зрадливого, вічного й скороминогого [2, с. 112].

Хто б не читав «Лісову пісню», обов'язково зрозуміє, що природа в ній – це унікальний художній образ, без неї і драми не було б! Це жива істота, багата і розмаїта на звуки, переміни, відтінки. Лісові барви Волині там чарують очі, ваблять пахощами дерева, трави, квіти, милує слух гомін лісових струмків рідної землі. Зачарована природою авторка зачаровує й нас, читачів [4, с. 319].

І тому перед переглядом вистави мені було дуже цікаво, як же режисер та декоратори покажуть природу глядачеві, не порушивши Лесин образ, маючи під руками лише театральні реквізити.

Колористика та сценографія вистави цікава й оригінальна. Зупинимось на фінальних сценах. Декорації тут майже незмінні й нерухомі. Єдина рухома частина – це тканина, яка розділяє світи – світ живих та світ мертвих, світ лісу і світ скелі. З появою Того, хто в скалі сидить, світла тканина у формі квадрата обертається чорною стороною. Мавка одна в суцільній темряві, вихоплена єдиним променем, – як пляма світла серед мороку, самотнє сяєво почуттів. Мавки загортають її в білий саван і покидають. Простягнувши руки, вона приймає позу Марії Магдалини, цим створюючи прообраз мучениці, демонструючи самозречення та любов, котра врятує світ, стерпить усю муку... Гармонію розірвано, світ спотворено, симетрії немає, все гине. Навіть Той, що в скалі сидить, не забере її до себе, навіть він відпустив Мавку. Лісовій царівні лише одне залишилося: зависнути десь між світами.

Мавка перетворюється на вербу. І ось чорно-біла тканина повернута до зали краєм полотна – це тонка межа між темрявою та світлом, це щось таємниче, загадкове. І саме в цю щілину входить Мавка – вона закарбовується у стовбурі назавжди. Її душа пливе по дорозі світла і кладе останній вінок на голову спустошеного, зовсім змученого Лукаша, як благословення, як дар чистоти, як силу прозріння. Це знання відкривається йому лише після того, як Мавка пішла, тобто її жертва не була марною!

Йде сніг, все огортає білим спокоєм, мешканці лісу перевдягають Лукаша в лісовий одяг, перетворюючи його на Сутність. Останній біг – це продовження самого життя, адже хтось співає, а когось відспівують, хтось зупиняється у мертвій точці, вичерпавши себе, а хтось рухається далі... [1, с. 117].

На моє переконання, «Лісова пісня» – вистава до неперевершеності унікальна, й недаремно згодом її творці були удостоєні державної премії імені Лесі Українки. Я так вважаю тому, що за роки свого сценічного життя в нашому театрі вона не втратила свого магнетизму: найпереконливішим аргументом цього є те, що багато вінничан та гостей нашого міста, хто мав щасливу нагоду побувати на виставі, прагнуть ще вкотре побачити це прекрасне театральне дійство, яке полонить серце та гріє душу, адже воно щоразу дає можливість відчути щось нове для себе, щось переосмислити, зрозуміти, згадати, пробачити...

Список використаних джерел

1. Волошина Л. Вінницький «Лісовий танок». *Вінницький край*. 2009. № 2. С. 116–117.
2. Коляструк О. «Ні, я жива, я буду вічно жити!». *Вінницький край*. 2009. № 2. С. 111–114.
3. Омеляничук Т. Драма-феєрія і феєрверк талантів. *Вінницький край*. 2009. № 2. С. 114–116.
4. Степанишин Б. Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка в школі: методична трилогія. Київ : РВЦ «ПРОЗА», 1999. 384 с.
5. Українка Л. Вибрані твори [Текст] : поезії, поеми, драматичні твори. Київ : Дніпро, 1974. 629 с.

Асауленко Софія,

учениця 9 класу Полтавського обласного наукового ліцею-інтернату II–III ступенів при Кременчуцькому педагогічному коледжі імені А. С. Макаренка

Сценічна доля «Блакитної троянди» Лесі Українки

Наукова керівниця:

Яненко С. М., учителька української мови та літератури Полтавського обласного наукового ліцею-інтернату II–III ступенів при Кременчуцькому педагогічному коледжі імені А. С. Макаренка, керівниця гуртка Комунального закладу Полтавської обласної ради «Полтавська обласна Мала академія наук учнівської молоді»

Мистецький феномен театрального життя «Блакитної троянди» Лесі Українки полягає в тому, що вона одна з перших в українській літературі порушує питання психічного здоров'я людини, яке може стати на перешкоді до здійснення мети, порушує питання жіночої гуманності й героїзму, що є **актуальним** завжди. Дослідженню драми «Блакитна троянда» Лесі Українки присвятили свої праці П. Рулін, М. Драй-Хмара, Ю. Шевельов, Л. Синявська, В. Мержвинський, Л. Зелінська, Н. Бардак, І. Гладка та інші.

Мета роботи – проаналізувати сценічне життя твору Лесі Українки «Блакитна троянда». Досягнення цієї мети передбачає такі **завдання**:

- з'ясувати історію створення драми «Блакитна троянда»;
- проаналізувати сценічне виконання твору «Блакитна троянда» Лесі Українки в XIX–XX ст.;
- дослідити особливості сценічних постановок драми «Блакитна троянда» Лесі Українки на початку XXI ст.

Леся Українка була шанувальницею українського театру. В листах ми знаходимо згадки про відвідини нею вистав. Та Леся Українка визначала гальмівний рух українського театру наприкінці XIX ст., пояснюючи це одноманітністю репертуару, закликала переймати світовий досвід сценічного мистецтва: «Ми прагнемо бачити на театральному кону твори преславних письменників тих народів, що випередили нас своєю культурою; ми прагнемо бачити нові п'єси українських авторів, такі п'єси, щоб у них малювалося не тільки життя неосвіченої частини нашого народу, а життя всіх частей, усіх станів, усіх шарів нашого народу; ми хочемо, щоб театр і у нас, як у інших народів, розширював наш розумовий виднокруг, освітлював ті питання, що турбують душу інтелігента наших часів» [4]. Леся Українка критикує український театр, у якому «показують нам п'єси, в яких здебільшого малюється саме селянське життя, та ще таке, яке воно було давно, а може, й

ніколи не було, бо більша часть українських п'єс написана на старомодний лад...» [4]. Леся Українку дратував етнографізм побутової драми. Вона різко висловлювала своє небажання співпрацювати з М. Старицьким, про це письменниця згадує в листі до сестри: «...Я сьогодні дуже зручно викрутила свого чуба з рук Стар[ицького], котрий хотів мене залучити до писання драматичного етюдa en collaboration з ним, «но – не тут-то було». Мушу признатись, впрочім, що і перспектива писати на задану тему (у Стар[ицького] вже уложений план) і в спілці з людиною зовсім іншого літературного покоління і не схожих з моїми літературних прийомів – мені не дуже була мила» [5, с. 149]. І, як виклик на тогочасне театральне життя, Леся Українка в 1896 р. на Полтавщині, на хуторі Зелений Гай на берегах Псла, написала першу психологічну драму «Блакитна троянда». Вона виникла під впливом твору Ібсена «Привиди», у якому порушується проблема спадковості хвороби, що призвела до катастрофи, це перший твір, у якому показано життя інтелігенції кінця XIX ст. Назву твору декодує головний герой Орест: «Блакитна троянда – то був поетичний символ чистої, високої любові, в лицарських романах часто говориться про цю квітку, що росте десь у містичному лісі серед таємних символічних рослин. Доступити до цієї блакитної троянди міг тільки лицар без страху й догани, що ніколи не мав нечистої думки про свою даму серця, носив у серці образ єдиної дами, на руці барви її, на щиті девіз її. Таким мусив бути лицар блакитної троянди» [5].

У 1897 р. Леся Українка виступає перед трупою М. Кропивницького й визначає шляхи розвитку нової п'єси. В чому новаторство п'єси «Блакитна троянда»? Головна героїня – сучасна жінка, «панна», Любов Гощинська. Вона переосмислює поняття кохання й доводить, що шлюб і кохання – поняття не завжди сумісні. Навіть в інтер'єрі спостерігаємо все «щось *moderne*». Люба й Орест шукають свого щастя. Фабула п'єси ускладнена божевіллям головної героїні, яке до неї перейшло у спадок від матері. Саме воно й стало на перепоні щастя закоханих. Леся Українка досконало вивчала проблеми психічного здоров'я людини. Навіть просила свого дядька Олександра Драгоманова, який був лікарем, надсилати їй роботи з психіатрії. А в червні-липні 1896 р. особисто побувала в психіатричній лікарні у Творках (Польща), де працював Олександр Драгоманов, там днювала й ночувала, спостерігала за душевнохворими пацієнтами, вивчала історію їхньої хвороби, цікавилася долями.

Герої драми ведуть інтелігентні розмови на «нові» теми у стилі «a la Ібсен», про символістів, про композиторів, про «нові» школи. У творі описується життя інтелігенції, яка вільно володіла європейськими мовами, крім української. Та Леся Українка доводить, що українська мова – це мова вишнього товариства.

«Блакитна троянда» має автобіографічну основу. «Трагедія героїні драми Любові Гощинської – це власна трагедія письменниці, викликана, з одного боку, тяжкою недугою її, а з другого – якимсь нещасливим кохан-

ням, про яке не згадували ми зовсім в біографічній частині нашого нарису за браком відповідних матеріалів. Із п'єси видно, що Леся шукає в цей час особистого щастя в житті, але на перешкоді стає їй хвороба – й відціля вникає трагедія серця» [2].

В автографах драма мали такі назви, як «Гордіїв вузол», «Нічні метелики». Петро Рулін у «Критиці про «Блакитну троянду» зазначає: «Старий драматург (М. Старицький) поставився до нової української п'єси прихильно, але надаремно змагався переконати авторку, що драма її кінчається вже в третьому акті» [9]. У 1898 р. Леся Українка передала текст драми М. Вороному, антрепренеру І. Руденку, актрисі Л. Ліницькій. Вона мріяла, щоб її твори звучали з лаштунків драматичного театру. Навіть у листі до матері Олени Пчілки Леся Українка пише: «Мені була дуже приємна звістка, що Заньковецька береться за роль Любі; якщо у неї, може, і не все гарно вийде, то все-таки темперамент, настій, голос, фігура, обличчя будуть відповідні ролі. Кращої за неї української артистки я не знаю, і коли у Заньковецької Люба не вийде добре, то, значить, їй (Любі, а не Заньковецькій), треба ждати слушного часу або й зовсім загинути для української сцени» [4, с. 23].

Леся Українка жалкувала, що ніхто з митців не відгукнувся схвально на п'єсу. В 1897 р. Леся Українка переклала на російську мову «Блакитну троянду», а в 1898 р. отримала дозвіл на постановку твору в Санкт-Петербурзі. У вересні 1898 р. антрепренер відвідує Лесю Українку в Ялті. Він запевнив письменницю, що «Блакитну троянду» збирається ставити І. Руденко, у трупі якого працювали М. Заньковецька, С. Панківський, І. Мороз, але згодом з'ясувалося, що М. Заньковецька не буде грати у виставі. Перша постановка п'єси відбулася 17 серпня 1899 р. трупою М. Кропивницького. «Рецензенти не були готові сприйняти форми так званих «розмовних» драм, яку використовували І. Ібсен, А. Чехов, К. Гамсун та ін. Лесі Українці довго не показували обох критичних рецензій, і в листі до Олени Пчілки П. Косач теж зауважив, що не варто давати їх Лесі, яка перебувала тоді в Гадячі» [3]. Таким чином, «Блакитна троянда» не зазнала схвальної оцінки, бо вважали її несценічною, невдалою, важкою для розуміння через суміш української мелодрами та натуралізму.

У 1900 р. Одеське товариство акторів поставило «Блакитну троянду». О. Ратмирова грала роль Любові Гощинської, П. Карпенко – Ореста Груїча. 30 січня 1900 р. в «Одеському листку» надруковано рецензію на п'єсу, а також несхвальний відгук, у якому зазначалося про штучність та неприродність твору, надуманість. «Проте саме «Блакитна троянда» першою йшла в шерезі модернових п'єс. Хоча деякі театральні критики вважають, що доба модернізму розпочалася від творчого об'єднання «Молода муза», однак цей факт спростовує поява «Блакитної троянди» Лесі Українки» [3].

У період Другої світової війни на якусь одну із 45 сцен виходять герої постановки «Блакитна троянда» Лесі Українки [3]. І тільки в 1971 р. до 100-річчя з дня народження Лесі Українки драма «Блакитна троянда»

була поставлена Львівським українським драматичним театром імені М. Заньковецької.

У квітні 2009 р. у Луцьку відбувся презентаційний фестиваль аматорських театральних колективів «Блакитна троянда», мета якого – популяризувати драматургію Лесі Українки. В 2011 р. у Львові Національним академічним драматичним театром імені Марії Заньковецької була поставлена «Блакитна троянда» Лесі Українки, яка стала новою прем'єрою театального сезону. Головні ролі грали: Н. Поліщук (Люба), А. Войтюк (Орест), М. Солук (Саночка) та М. Кормош (Сергій). Майстерна гра артисток А. Марусяк (мати Ореста Марія Захарівна) та Х. Гриценко (тітка Люби – Олімпія Іванівна) додала напруженого психологізму канві драматичного твору. «Божевілля, фальш, глум, приниження людської гідності... чи потрібно се сьогоднішньому глядачеві, котрий прийшов до театру? Хоча... можливо, і не все так погано у виставі заньківчан, адже гарні панянки в довгих сукенках таки милують око глядача, а музичний перелив танго в поєднанні з естрадними піснями додає виставі певного шарму» [1]. Режисерка Таїсія Литвиненко коментує, що Люба труїть Ореста й сама труїться, а Леся Українка хоче сказати, що вона хотіла б повернути все назад, інакше подивитися. «Початок п'єси я даю власне із романсу, який любила і співала Леся Українка – «В чарах кохання» [11].

У 2017 р. відбулася мімічна вистава-дослідження «Любов!» (режисер А. Вусик) за мотивами драми Лесі Українки «Блакитна троянда» в Театрі Лесі Українки (м. Львів) [8]. Остання постановка пройшла 23 червня 2019 р. Головні ролі виконували Оксана Цимбаліст (Любов) та Володимир Пантелєєв (Орест). «Підсилена засобами фізичного театру та документальними свідченнями акторів, вистава демонструє кілька схем стосунків, поширених в сучасному світі: несамоविта приречена любов, що має фатальні наслідки, зручне «міщанське» пристосування, любов з холодною головою, що ні до чого не зобов'язує, приємний флірт» [10].

Таким чином, зміна тематики та методики сценічних постановок наприкінці XIX ст. стали, на думку Лесі Українки, основною вимогою часу. Письменниця довела це своїм першим драматичним твором «Блакитна троянда». Численні критичні відгуки на драму вказують на нові підходи Лесі Українки щодо розвитку театального мистецтва в Україні. І якщо «Блакитна троянда» наприкінці XIX ст. зазнала невдач на театральній сцені, то на початку XXI ст. вона, трансформуючись у контексті постмодерного мистецтва, переживає успіх.

Список використаних джерел

1. Блакитна троянда – символ романтичного кохання чи... «продукт насилля над природою»? URL: https://zaxid.net/blakitna_troyanda__simvol_romantichnogo_kohannya_chi_produkht_nasilya_nad_prirodoyu_n1240607 (дата звернення: 18.01.2021).
2. Драй-Хмара М. Блакитна троянда. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Studies/1926DrajXmara/Creativity/LightBlueRose.html> (дата звернення: 18.01.2021).

3. Історія українського театру : в 3 т. / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського; ред-кол. : Г. А. Скрипник (голова) та ін. Київ. 2009.
4. Леся Українка До О. П. Косач: 5 березня 1898 р. : зібрання творів : у 12 т. Київ, 1978. Т. 11. С. 22–25.
5. Леся Українка. Зібр. тв. : у 12 т. Т. 11 : Листи (1898–1902) / ред. тому Ф. П. Погребенник; упоряд. та приміт. О. О. Білявської. Київ : Наук. думка, 1978. 480 с. С 149.
6. Леся Українка. Про театр. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Miscel/ProTeatr.html> (дата звернення: 20.01.2021).
7. Леся Українка. Твори у 12-ти томах. Т. 3, 4, 5, 6, 7. Київ, 1976.
8. Про любов і «любов»). URL: <https://zbruc.eu/node/76436> (дата звернення: 21.01.2021).
9. Рулін П. Критика про «Блакитну троянду». URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Studies/FirstDrama/Criticism.html> (дата звернення: 23.01.2021).
10. Театр Лесі Любов). URL: <https://teatrlesl.lviv.ua/event/liubov/> (дата звернення: 21.01.2021).
11. У Львові театральна прем'єра-мюзикл на «Блакитну троянду» Лесі Українки. URL: https://zik.ua/news/2011/11/01/u_lvovi_teatralna_premiera_myuzykl_na_blakytну_troyandu_lesl_ukrainky_316996 (дата звернення: 25.01.2021).

Леся Українка та її творчість у літературі, музиці, образотворчому мистецтві

Богуцька Вікторія,

учениця 10 класу Настасівської загальноосвітньої школи I–III ступенів Тернопільської області

Наукова керівниця:

Демида О. Р., учителька зарубіжної літератури, учителька-методистка Настасівської загальноосвітньої школи I–III ступенів Тернопільської області

Леся Українка ввійшла в літературу як велика поетеса-лірик, геніальна драматургиня, талановита белетристка, перекладачка, блискуча літературна критикиня, невтомна збирачка і дбайлива цінителька фольклорних та музичних скарбів. Сутність її духовного світу – це мудрість, подвижництво, любов до України та висока громадянська позиція. Леся Українка бачила світ в образному сприйнятті. Мистецтво було в неї настільки всеосяжне й багатогранне, що виявилось не лише в художньому слові, а й у роботі пензлем, майстерній грі на фортепіано. Всебічно обдарована, вона добре розумілася на музиці та театральному дійстві, малярстві й архітектурі. Мала свою думку про історію і філософію, бо й сама була мислителем. На багатьох прикладах поетеса переконливо доводила, що мистецтво важливе в житті людей, бо розкриває розуміння краси та корисності.

Творчість Лесі Українки належить до тих видатних явищ, які для кожного покоління читачів і дослідників літератури залишаються актуальними-

ми. Великий митець належить не тільки своїй епосі. Художні твори, теми, образи, ідеї переживають автора та стають надбанням поколінь і загалом цілих народів, які щоразу прочитують їх по-своєму, з точки зору свого часу, його завдань і потреб, щоразу відкривають нові пласти закладених там думок, почуттів і проблем. Леся Українка залишила натхненний гімн творчої праці, що для людини є найважливішим.

З'явившись на межі двох століть і двох епох, творчість Л. Українки стала однією з вершин української літератури. Ім'я поетеси овіяне всенародною любов'ю. Це була людина виняткової мужності й принциповості, духовної краси та мистецького обдарування. Її талант виявився у багатьох різновидах літературної праці – поезії, драматургії, прозі, літературній критиці та публіцистиці, перекладацькій роботі, фольклористиці. Серед близького оточення, родичів і знайомих Косачів були люди, чиє життя тісно пов'язувалося з українською культурою, – Михайло Драгоманов, Іван Франко, Михайло Старицький, Микола Лисенко. Спілкування з ними сприяло творчому зростанню талановитої дівчини.

Зв'язки Лесі Українки з музичним мистецтвом були постійними й різноманітними. Література та музика завжди йшли у її творчості поруч. Це дві галузі культурного життя народу. Серед літературних творів: цикли поезій «Сім струн» і «Мелодії», лірична сповідь «До мого фортепіано», «Невільничі пісні», «Відгуки», «З пропащих років» і «Кримські відгуки», які найчастіше згадують, коли мова йде про музичну обдарованість Лесі Українки, наповнені звучанням народних мелодій прозові мініатюри «Весняні співи», «Така її доля», «Не всі тії сади цвітуть». А промовиста назва першої збірки – «На крилах пісень» (Львів, 1893) – взагалі звучить як девіз любові до музичного мистецтва. Зібрані поетесою матеріали увійшли до збірників багатьох фольклористів, композиторів, митців. Чимало Лесиноного матеріалу вміщено у двотомник «Українські народні пісні»: «Пряля», «Піють півні», «Вишні-черешні», «Женчичок-бречничок», «Ой, заспіваймо».

Передусім її увагу привернули давні обрядові пісні, які вже в ті часи (кін. XIX ст.) помалу зникали, а також пісні ліричні, в яких можна побачити вдачу народну. З дитинства вона була добре знайома з фольклористичною роботою Павла Чубинського, Володимира Антоновича, Михайла Драгоманова, Миколи Лисенка, Михайла Старицького, Олени Пчілки. Згадаємо основні події життя Лесі Українки кінця 1880-х – початку 1890-х років, які пов'язані з музикою. Листи та спогади свідчать про незгасаючу потребу нових музично-естетичних вражень: поетеса ходила до латинського косяулу в Луцьку, щоб послухати гру на органі. Відвідувала концерти та оперні постановки в Києві й Відні, імпровізовані домашні концерти у колі друзів та знайомих, самостійно знайомилася з творами композиторів різних епох, стилів і жанрів, зокрема, розмаїттям романсів на тексти Г. Гейне. Леся Українка брала участь у домашніх постановках дитячих

опер М. Лисенка «Коза-дереза» та «Зима і весна», а також оперети Олени Пчілки «Кармелюк».

Піклуючись про кваліфіковану нотацію збережених у пам'яті мелодій, тоді ж таки письменниця проспівала Миколі Лисенкові майже 30 мелодій українських народних пісень. Загалом у художніх творах письменниці та її фольклорних записах згадується більше десяти назв народних танців: козак, козачок, чумак, гречка, сабадашка, валець, полька, краков'як, крутяк, танці русалок і мавок. Як уже було зазначено, Лесі Українці, як нікому іншому, вдалося вплести всі зібрані нею народні скарби у власні твори.

Вона запросила зі Львова композитора Філарета Колессу, збрала кобзарів, щоб записати на фонограму українські думи – геніальний витвір нескореного народу, щоб залишити для нащадків нашу пісню.

Музика російського композитора Петра Чайковського, польського Фридерика Шопена, німецького Роберта Шумана, німецького Людвіга ван Бетховена була улюбленою сторінкою в музиці композиторів Лесі Українки.

Читаючи спогади близьких до Лесі Українки людей, вчитуючись у її листи до них, ми зацікавилися, як вона ставилася до образотворчого мистецтва, зокрема до малювання. Чи малювала сама? Якщо вчилася малювати – то де, у кого, і як довго? І чому кинула малювання? І чи спілкувалася із художниками? І з якими? Саме про це й піде мова далі.

У дитячі та юнацькі роки Леся вчилася малювати. Оксана Стешенко (1873–1942), донька письменника й театрального діяча Михайла Старицького, яка добре знала Леся ще з дитячих років, згадує: «Леся була озброєна ще однією галуззю мистецтва – вона гарно малювала. Я часто бачила, як Леся вимальовувала різні взірці народної творчості. На Великдень завжди розписувала писанки, здебільшого квітами, які вона надзвичайно любила. Її писанки були ніжні, тендітні, без яскравих фарб». Зі спогадів Варвари Дмитрук, товаришки Лесі дитячих літ, читаємо: «Леся вчилася малювання. Якось сказала мені: "Хочу бути як Шевченко, – писати й малювати". Петро Антонович запросив із Ковеля художника. Прізвище його було Зозулька. Кілька разів на тиждень приїжджав він у Колодачне і вчив Леся. Вийдуть в садок або за село, посідають, і Леся малює: дерева, хатки, поле – все, що потрапляло на очі... Великих картин вона не малювала, бо довго через хвору руку не вчилася, а так – пообмальовує зошити, листочки паперу. Там деревце зробить, там колодязь із журавлем чи квітку...». Лише одна картина Лесі Українки «Жінка з дитиною», яку ми можемо нині бачити в літературно-меморіальному музеї Лесі Українки у Києві, підтверджує те, що її намір вчитися малюванню був досить серйозним. Улюблені живописці поетеси – І. Айвазовський, О. Мурашко.

Драму-феєрію «Лісова пісня» називають гімном рідній землі й народу, як найглибший вияв музики літературного таланту Лесі Українки. Пісенність твору, звучання природи, музичні образи, розмаїття мелодій вірша... «Лісова пісня» виникла не на порожньому місці: поетеса добре знала мі-

фологію та демонологію праукраїнців, сама була носієм фольклору. Ще з дитинства Леся співала пісні, чула історії про дивовижних істот, що живуть далеко в лісі й можуть як зашкодити, так і допомогти людині. У «Лісовій пісні» відчувається відгомін казок, повір'їв, ліричних та обрядових пісень, замовлянь. Її драма-феєрія – твір поліфонічний, він відображає селянський естетичний світ, світ пісенного фольклору, поезії й календарних свят. «Лісова пісня» відтворює зразки українського фольклору. Леся Українка в «Лісовій пісні» творчо інтерпретувала усні народні розповіді про міфологічних персонажів, різновиди усного прозового оповідання, в яких збереглися елементи язичницьких вірувань. Письменниця показала, яким неоціненним скарбом для літератури є фольклорні мотиви, образи та ідеї. Головний герой Лукаш у «Лісовій пісні» грає на сопілці мелодію веснянки з Миропілля на Звягельщині «А вже весна, а вже красна», а також мелодію на слова пісні з-під Любара: «Перейди, місяцю, перейди, місяцю, та й на нашу улицу». Леся Українка поєднала все і створила цілком оригінальний твір, у якому діють такі персоніфіковані надприродні сили та міфологічні персонажі, поєднання яких не зустрічаємо в жодному народному творі. Її драма-феєрія стала взірцем творчого використання фольклору.

Життя і творчість Л. Українки ніколи не залишає нас. З'єднавши своє життя із мріями та стражданнями, із її пориваннями до волі та щастя, вона крокує великою землею безсмертя. А час підносить її над нашими думками й турботами, обдаровує безмежною молодістю, і стає вона нашою сучасницею й ровесницею прийдешніх поколінь. Тож учімося терпінню, вірі, любові та надії, праці й творчості в нашій неповторній Лесі!

Ми у своїй роботі привернули увагу до мистецьких творів Л. Українки, які мають відроджувати культуру українського народу. Ми маємо зберегти її мистецьку спадщину та взяти уроки для майбутнього.

Список використаних джерел

1. Я жива! Я буду вічно жити! Я в серці маю те, що не вмирає. «Журавлик». 2016. № 2 (277). С. 1.
2. Хто не жив посеред бурі, той ціни не знає силі... «Журавлик». 2011. № 2 (217). С. 6.
3. Богород А. Фольклор у творчості й житті Лесі Українки. *Дивослово*. 2000. № 2. С. 24–28.
4. Гуменюк В. Леся Українка і театр. *Дивослово*. 2003. № 2. С. 14–17.
5. Зайко М. Музичні акорди Лесі Українки. *Літературна Україна*. 2006. 23 березня. С. 7.
6. Леся Українка. Про мистецтво / упоряд., вступ. ст., прим. Олега Бабишкіна. Київ : Мистецтво, 1966. 296 с.: іл. (Пам'ятки естетичної думки).
7. Колесса Філарет. Леся Українка і український музичний фольклор // Спогади про Лесю Українку. Київ, 1963. С. 337–338.
8. Спогади про Лесю Українку. Київ, 1971.
9. Хилюк М. Цвіт душі мого народу: фольклор і міфологічне у драмі-феєрії Л. Українки «Лісова пісня». *Дивослово*. 2004. № 11. С. 43–45.
10. Яросевич Л. Леся Українка і музика. Київ : Музична Україна, 1978.

«Лісова пісня» Лесі Українки в книжковій графіці

Іштукіна Анастасія,

студентка II курсу Комунального закладу
«Прилуцький гуманітарно-педагогічний
фаховий коледж імені Івана Франка»
Чернігівської обласної ради

Наукова керівниця:

Сидоріна О. В., викладачка української
мови і літератури та культурології Ко-
мунального закладу «Прилуцький гума-
нітарно-педагогічний фаховий коледж
імені Івана Франка» Чернігівської облас-
ної ради, кандидатка мистецтвознавства

Спадщина Лесі Українки – це безцінний скарб української культури кінця XIX – початку XX ст. Її твори сприймаються як мелодії симфонії, що не залишає байдужим нікого, оскільки в ній виражені щирі почуття мисткині: від тихого суму до пекучого болю зраненого серця, від сором'язливих мрій про кохання до непохитної віри в суспільні зміни, від звеличення духовних цінностей до бунтівних закликів щодо національного й соціального визволення.

Книжкова графіка завжди сприяла популяризації літератури як виду мистецтва, оскільки книга притягувала не тільки змістом, а й незабутніми ілюстраціями художників. Кожен образ – це окремий художній світ. Митець збагачує літературний матеріал власним життєвим досвідом, асоціаціями, своїми враженнями від твору. Багатогранна творчість Лесі Українки, зокрема драма-феєрія «Лісова пісня», завжди цікавила й продовжує цікавити майстрів живопису та гравюри, тому на сьогодні актуальним є питання художньої інтерпретації цього твору в українській книжковій графіці.

Метою дослідження було з'ясувати, в чому полягає особливість розкриття образів «Лісової пісні» та ідейного змісту драми-феєрії найкращими українськими художниками-ілюстраторами різних років.

Реалізація поставленої мети передбачає розкриття таких завдань:

- проаналізувати кращі ілюстрування «Лісової пісні» Лесі Українки українськими художниками-графіками;
- дослідити процес видозмінення ілюстрації в різні періоди;
- розглянути специфіку художніх прийомів, що були використані майстрами книжкової графіки для втілення ідейного змісту драми-феєрії.

Перша спроба інтерпретувати драму-феєрію в книжковій графіці належить видатному українському художнику Іванові Іжакевичу. В 1937 р. вийшла книга «Лісова пісня» Лесі Українки, оформлена його ілюстраціями [6]. Відомо, що художник користувався переважно олійними фарбами, працював у галузі монументального, станкового та театраль-декоративно-

го живопису, станкової графіки. Ілюстрації І. Іжакевича до «Лісової пісні» захоплюють витонченою рельєфністю завдяки використанню техніки гризайль – це такий вид живопису, що виконується тоновими градаціями одного кольору, найчастіше сепії або сірого. Цю техніку І. Іжакевич виконував у два кольори, що відповідало його творчим задумам як художника-ілюстратора. Кожна графічна робота в книзі захищена мікалентним папером. Для палітурки книги художник використав теплий жовто-зелений колір. Як зазначає О. Поліщук, завдяки такому ніжно-пастельному тону в читача виникає не тільки приємне враження про книгу, а й це «навіює думку про Мавку як добру істоту, спроможну на складні почуття: любов, чесність і відданість» [6, с. 40]. Поєднавши власне розуміння «Лісової пісні» та знання ментальності українського народу, його вірувань, традицій, додавши враження від краєвидів волинських лісів, де відбувалися події в драмі, І. Іжакевич досяг у своїх роботах неперевершеного художнього ефекту.

До сторіччя від дня народження Лесі Українки вийшло нове оформлення «Лісової пісні» (1970 р.) художницею Наталією Лопуховою. Обкладинку книжки та фронтиспіс (ілюстрація, що розташована перед титульним аркушем книги на лівій сторінці) прикрашено популярними на той час ліноритами. До кожної з трьох дій драми, а також до прологу виконано елегантні шмуцтитули – це окремі сторінки, де розміщено заголовки частини чи розділу, які не тільки вказують, коли відбуваються події, а й слугують своєрідними художніми метафорами [2].

Образ Мавки, створений Н. Лопуховою, зачаровує ніжністю, щирою закоханістю в Лукаша, тремливою беззахисністю, вмінням співпереживати й прощати. Жест Мавки, яка торкається Лукашевої щоки, «виявився настільки вдалим, що художниця потім неодноразово зверталась до нього в станкових аркушах за мотивами драматичної поеми» [2, с. 570]. Цикл ілюстрацій завершується по-філософськи: у центрі під нескінченним снігопадом стоїть пара закоханих, їхні теплі обійми символізують вічність кохання й силу прощення.

Героями гравюр Н. Лопухової стали й інші мешканці чарівного поліського лісу. На відміну від Мавки вони не переживають людську трагедію, але готові, як Перелесник, прийти на допомогу. Головне призначення лісових істот – радіти життю, кружляти в танку, гнутися в такт зі стиглою пшеницею, заманювати, зачаровувати або ж лякати. Вони створюють особливу атмосферу й виступають матеріалізованими силами природи. Їх вирізняє яскрава образність і поетичність. Ілюстрації з лісовими духами лише побічно пов'язані з головною сюжетною лінією драматичної поеми, однак вони відіграють важливу роль у відтворенні загальної ідеї «Лісової пісні» – людина має жити в гармонії з природою, адже це прекрасний світ, що водночас і зваблює, й дарує мудрість.

Композиція ілюстрацій до «Лісової пісні» насичена та щільна. Вона побудована не лише на протистоянні білого й чорного, а й на поєднанні різного за напрямком і густиною штрихування. Навіть у ліноритах з однією

постаттю – Мавки, Перелесника, Русалки Польової – художниця ретельно проробила тло, заповнюючи його рослинними мотивами, в результаті чого воно отримало декоративне й емоційне навантаження [4].

Слід відмітити ще одну важливу ознаку цього ілюстративного циклу – це ритм, що надає особливої чарівності всій книзі. В поетичних рядках «Лісової пісні» він має надзвичайну чіткість та виразність, що спостерігається і в ілюстраціях Н. Лопухової. Крім цього, ритм ілюстрацій до «Лісової пісні» є дуже мелодійним. Це, мабуть, наймелодійніший з усіх циклів, які виникли в українській книжковій графіці кінця 50-х – початку 70-х рр. ХХ ст.

До 125-річчя від дня народження Лесі Українки вийшла ще одна книга, оздоблена ілюстраціями української художниці Софії Караффи-Корбут, над якими вона працювала з 1990 р. до кінця 1994 р. Уперше повна серія офортів за мотивами «Лісової пісні» була продемонстрована на виставці у Львівському музеї Івана Франка в 1996 р. Це була лебедина пісня художниці, виконана за два роки до смерті, як і в Лесі Українки (закінчила «Лісову пісню» 8 серпня 1911 р., а через два роки того ж дня її ховали) [5].

Софія Караффа-Корбут звернулася до драми-феєрії, як до твору високо поетичного, в якому розкриваються вічні теми, що ніколи не втрачуть своєї актуальності. Переглядаючи книгу, відчуваєш, з яким теплом і любов'ю створювалася майстринею кожна з тридцяти шести ілюстрацій [3]. Квіти, дерева, лісові духи, люди – все пов'язане між собою й створює одну жанрову картину. Кожен персонаж С. Караффи-Корбут оригінальний, із власним характером, що простежується у виразності очей і жестах рук. Нас зачаровує в ілюстраціях дивовижне поєднання реального та фантастичного. На перший погляд здається, що Мавка – звичайна дівчина, але її волосся чорне із зелено-синім відтінком, а молочно-біла шкіра та обриси стрункого тіла нагадують стовбур берізки; на іншій ілюстрації вона гнеться, немов гілочка верби, тягнучись до сонця. Кожна деталь ніби нагадує читачеві – Мавка й природа єдині та нерозривні.

Багата палітра відтінків книжкової графіки С. Караффи-Корбут вражає й зачаровує. Ніжний охристо-рожево-зелений колорит ілюстрацій до першої дії плавно переходить у насичені кольори в другій дії, трагізм розвитку подій останньої дії підкреслюється густим штрихуванням, що на деяких ілюстраціях ніби сірою павутинкою вкриває все зображення. Фінал драми-феєрії художниця передає світлими фарбами, що символізує перемогу духовного начала над матеріальним, життя над смертю, підтверджує думку поетеси про невичерпність сили кохання і мистецтва, про вічність природи.

Таким чином, нами детально проаналізовано три види книжкової графіки до драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня», створені І. Іжакевичем, Н. Лопуховою і С. Караффою-Корбут. Ілюстрації художників підтверджують думку Лесі Українки, що людина повинна жити в гармонії з природою, оскільки природа – жива істота, джерело духовного багатства, вона може подарувати багато цінного, треба лише любити її, піклуватися про неї, не шкодити, а оберігати, і тоді вона обов'язково віддячить своїми скарбами.

Список використаних джерел

1. Братусь І. В. Літературна спадщина Лесі Українки у творчості видатних художників ХХ–ХХІ ст. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/other/36may2019/5.pdf> (дата звернення: 29.01.2021).
2. Історія українського мистецтва: у 5-ти т. / НАН України. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського; голов. ред. Г. Скрипник, наук. ред. Т. Кара-Васильєва. Київ, 2007. Т. 5 : Мистецтво ХХ століття. 1048 с. : іл.
3. Леся Українка. Лісова пісня. Художник С. Караффа-Корбут. Київ : Веселка, 2007. 176 с.
4. Лопухова Н. Альбом / упоряд. Л. Дмитрова. Київ : Мистецтво, 1981. 111 с. : іл.
5. Несторук І. Софія Караффа-Корбут – ілюстратор «Лісової пісні» Лесі Українки. URL: <http://kpu.gov.ua/content/sof%D1%96ya-karaffa-korbut-%E2%80%93-%D1%96lyustrator-%C2%AB%D1%96sovo%D1%97-p%D1%96sn%D1%96%C2%BB-les%D1%96-ukra%D1%97nki> (дата звернення: 22.01.2021).
6. Поліщук О. Особливості художнього оформлення видань драми-феєрії Лесі Українки. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 33. С. 37–42. URL: <http://journals.unn.ua/index.php/2308-4855/article/view/215772/215941> (дата звернення: 22.01.2021).

Музичне життя творів Лесі Українки в інтерпретаціях українських композиторів

Позняк Ірина,

студентка ВСП «Київський індустріальний коледж» Київського національного університету будівництва і архітектури

Наукова керівниця:

Круглик Н. А., викладачка ВСП «Київський індустріальний коледж» Київського національного університету будівництва і архітектури

Леся Українка завжди надихала композиторів. У різний час до її поезії зверталися Микола Лисенко, Яків Яциневич, Кирило Стеценко, Яків Степовий та інші.

Серед музичних творів, написаних на вірші Лесі Українки, – романси й солоспіви, хори та симфонії, опери і балети. Цікавим фактом є те, що композитори, звертаючись до творчості Лесі Українки, дуже часто керувалися «музикою слова» поетеси, звуковими образами-асоціаціями, що були притаманні її творам. Кожен із композиторів по-своєму інтерпретував поезію Лесі Українки.

Найбільше творів (близько ста) написано на слова Лесі Українки для голосу з фортепіанним супроводом. Це ліричні романси, а також солоспіви, в яких розкриваються різноманітні мотиви творчості поетеси.

Як відомо, поетеса ще з дитинства була близько знайома з родиною Лисенків. Із Миколою Васильовичем її пов'язували дружба та співпраця. Лисенко був першим інтерпретатором Лесиної поезії.

До найкращих солоспівів Лисенка на слова Лесі Українки належить романс «Не дивися на місяць весною». Сама поетеса назвала цей вірш «Романсом», нагадуючи про музичний жанр, у якому слово й музика об'єднуються з тим, щоб якнайглибше розкрити переживання людини. Цьому завжди допомагають образи природи, і тут саме вони – «ясен місяць», «береза плакуча» – дають поштовх ліричним звертанням героїні:

Не дивися на місяць весною, –
Ясний місяць наглядач цікавий,
Ясний місяць підслухач лукавий,
Бачив він тебе часто зі мною
І слова твої слухав колись.
Ти се радий забудь? Не дивись,
Не дивися на місяць весною.
Не дивись на березу плакучу... [2, с. 155].

Не тільки Лисенко захоплювався творчістю відомої поетеси. До найкращих музичних інтерпретацій Лесиного циклу належать три романси Кирила Григоровича Стеценка – «Стояла я і слухала весну», «Дивлюсь я на ясні зорі», «Хотіла б я піснею стати». Особливість цих солоспівів полягає в тому, що вони складаються з ліричної картинки, яка передає красу природи, трепетні почуття ліричної героїні.

У романсі «Дивлюсь я на ясні зорі» композитор гостро передає драму героїні. Солоспів написаний для м'якого жіночого голосу – мецо-сопрано. Твір створено таким чином, що спочатку слухачам передається задума, глибокий смуток, які поступово переростають у бурхливий виклик «холодним, байдужим зорям». У цьому витворі мистецтва кожен слухач почує те, що йому підкажуть його думки і серце [3, с. 97].

У романсі «Хотіла б я піснею стати» композитор передав музикою схвильованість ліричної героїні, її захоплення красою світу – неба, моря, ясних зір, – той стан душі, коли людині хочеться співати від надміру щастя.

Якщо Стеценко поклав на музику ліричні вірші Лесі Українки, велика заслуга його сучасника Якова Степового полягає в тому, що він першим звернувся до громадянської лірики поетеси.

Степовому належать такі перлини українського романсу, як «Слово, чому ти не твердая криця», «Гетьте, думи», «Досить невільная думка мовчала». Композитор чудово втілив у музиці образи безсмертного вірша «Contra spem spero!»:

Гетьте, думи, ви, хмари осінні!
Тож тепера весна золота!
Чи то так у жалю, в голосінні
Проминуть молодії літа?
Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,

Без надії таки сподіватись,
Жити хочу! Геть, думи сумні! [2, с. 56].

Рішучий виклик силам темряви, мужнє утвердження життя, воля до боротьби й перемоги, проголошені у вірші Лесі Українки, новою силою зазвучали в музиці Степового.

У громадянській ліриці Лесі Українки вірш «Досвітні огні» займає особливе місце: його можна вважати епіграфом до всієї героїчної творчості поетеси. Композитор Яків Яциневич, відтворюючи в музиці образи цієї поезії, ділить свій твір на дві контрастні частини. Перша – похмура, тривожна, насичена примарними, страхітливими образами безнадії:

Привиддя лихі мені душу гнітили,
Повстати ж не мала я сили... [2, с. 69].

Але раптом засяяло світло оновлення:

Зненацька проміння ясне
Од сну пробудило мене, –
Досвітні огні засвітили! [2, с. 69].

Саме ці рядки композитор передає гучною, маршовою, закличною мелодією. Мінорні, темні звучання замінюються світлими, мажорними. Поетеса закликає:

Вставай, хто живий, в кого думка повстала!
Година для праці настала!
Не бійся досвітньої мли, –
Досвітній огонь запали,
Коли ще зоря не заграла [2, с. 69].

Музика романсу Яциневича стверджує та розкриває ідею переможної боротьби світла проти темряви, правди проти кривди.

Таким чином, творчість Лесі Українки неможливо переоцінити, вона є видатним явищем української літератури. Її поезія знайшла втілення у багатьох музичних інтерпретаціях українських композиторів, які змогли вправно передати та розкрити «музикою слова» переживання, настрої, трепетні почуття ліричної героїні; гармонію та красу природи; донести заклик до боротьби й перемоги. Перлини Лесиного слова будуть ще довго надихати митців на створення все нових і нових музичних творів – окрасу духовного життя народу.

Список використаних джерел

1. Зборовська Ніла. Моя Леся Українка: есей. Тернопіль : Джура, 2020. 228 с.
2. Леся Українка. Зібрання творів : в 12 т. / за ред Є. С. Шабловського. Київ : Наукова думка, 1975. Т. 1. 541 с.
3. Яросевич Л. В. Леся Українка і музика. Київ : Муз. Україна, 1978. 125 с.

Леся Українка та її творчість у музиці, малярстві, скульптурі, театрі та кіно

Голубка Анастасія,

учениця 10 класу Ужгородської загальноосвітньої спеціалізованої школи-інтернату з поглибленим вивченням окремих предметів Закарпатської обласної ради

Наукова керівниця:

Рогатин Л. І., учителька української мови та літератури Ужгородської загальноосвітньої спеціалізованої школи-інтернату з поглибленим вивченням окремих предметів Закарпатської обласної ради

Якщо письменники – це люди з відкритою душею і серцем, то Леся Українка належить саме до них. Життя поетеси було сповнене різних негараздів, які не кожен зміг би стерпіти. Навіть здоров'я грало з нею в жорстоку гру. Однак, незважаючи на все, вона є геніальною дочкою українського народу, яка назавжди залишиться в серцях українців. Хотілося б звернути увагу на те, чому саме Леся Українка є для мене прототипом унікальності.

Актуальність теми: оскільки Леся Українка завжди згадується українським народом як поетеса, то я вирішила глибше зануритися в її життя з творчої сторони. Адже талановиті люди – талановиті в усьому. В серці поетеси лунали не тільки рядки ліричних віршів, вона відкрила себе і в інших галузях мистецтва.

Мета: ознайомитися з творчою стороною письменниці, розглянути її таланти в різних галузях мистецтва.

Хист до творчості Леся виявляла змалечку. Вона дуже любила музику, яка була для неї неначе другий подих, що давав надію на краще. Ще з дитинства найкращим другом поетеси було фортепіано. Мала Леся обожнювала грати мелодії Бетховена, Шумана та Баха. Коли вона починала грати, то в хаті всі уважно слухали й милувалися. Все змінилося тоді, коли у її двері постукала хвороба. 19 січня 1881 р. їй закортіло подивитися, як на Стирі святять воду. Дівчинка була взута у валянки, що промокли, тому вона застудилася. Невдовзі хвороба почала прогресувати, Леся став турбувати біль у правій нозі. Хоч вона і була сильною особистістю, та терпіти страшний біль було майже неможливо. В той час, коли всі підозрювали ревматизм, у Лесі прогресував туберкульоз кістки в нозі. Невдовзі їй зробили операцію на кисті лівої руки. Тому гра на фортепіано не була вже такою професійною. Вона продовжувала розпочату Миколою Лисенком велику справу збереження українських народних дум для нащадків. Навіть з її віршів зрозуміло, що музика займала особливе місце у її житті, наприклад: «Мелодії», «Ритми», «Сім струн». Її мати, Олена Пчілка, зга-

дувала, що у їхньому домі завжди лунали чарівні мелодії веснянок, щедрівок, весільних та обжинкових пісень рідного волинського краю. Також відомо, що поетеса створила в Києві літературний гурток «Плеяда», який цікавився питаннями музики. До нього входили М. Старицький, М. Лисенко та інші. Вони стали для неї фундаментом у формуванні її як особистості. Навіть сама Леся Українка вважала, що з неї був би кращий музикант, ніж поет, та доля розпорядилася інакше.

Леся Українка була талановитою і в малярстві. Як відомо, вона деякий час брала уроки в Київській рисувальній школі Олександра Мурашка. Залишилася тільки одна її праця, намальована олійними фарбами.

Влітку 2015 р., у Києві, австралійський стріт-арт художник прикрасив стіну будинку муралом, присвяченим поетесі. На ньому вона, зображена вдягнутою у вишивану сорочку, дивиться кудись удалечінь. Дізнавшись від друзів про письменницю та її твір «Конвалія», автор вирішив прикрасити стіну саме цією картиною.

З того часу, як Лариса Петрівна Косач померла, в усьому світі влаштовують виставки, присвячені її творчості.

Ще одним способом не забувати героїню українського народу стало увіковічнення її пам'яті у монументах. Перший з них встановлено в 1952 р., у Сурамі. Його автором є грузинка Тамара Абакалія. Пам'ятники є не тільки в багатьох містах України, а й за кордоном. Це свідчить про те, що Леся Українка стала письменницею та героїнею не лише для своєї Батьківщини, а й для всього світу, тому ми маємо пишатися нею.

Творчість Лариси Петрівни Косач засіяла успіхом і в театрі та кіно. Одним із найуспішніших екранізованих творів стала «Лісова пісня» режисера Віктора Івченка. Прем'єра відбулася 7 серпня 1961 р.

Дослідивши творчість Лесі Українки, із впевненістю можна сказати, що вона є символом сильної особистості, яка пройшла нелегкий шлях у своєму житті. Вона досягла успіху не тільки в Україні, а й у всьому світі. Її вірші завжди лунатимуть у наших школах та університетах. Леся Українка є прикладом для всіх українців. Адже саме в неї можна навчитися долати важкі часи. Для нашої України найкращою підтримкою та захистом є міцність і єдність кожного з нас. Лариса Косач показала нам, що можна знаходити прекрасне навіть у найтемніші часи. Тому не потрібно забувати її творчість.

Драматичні твори Лесі Українки в репертуарі студентського театру «Берегиня» Бердичівського педагогічного фахового коледжу

Петрович Світлана,

студентка III курсу відділення «Соціальна робота» Бердичівського педагогічного фахового коледжу Житомирської обласної ради

Наукова керівниця:

Кицак Л. В., викладачка-методистка Бердичівського педагогічного фахового коледжу Житомирської обласної ради, кандидатка філологічних наук

Драматичні твори Лесі Українки – це одна з малодосліджених тем в українській науці. У школах вивчається лише «Лісова пісня», хоча творче надбання Лесі Українки як драматургині – це 22 драми [1]. Багато з них незнайомі також і для українського глядача, оскільки професійні театри надають перевагу кільком творам із Лесиною доробку: «Камінний господар», «Бояриня», «Лісова пісня».

Мета розвідки – дослідити роботу та можливості аматорського студентського театру як способу популяризації драматичних творів Лесі Українки серед молоді.

Народився театр-кіностудія «Берегиня» Бердичівського педагогічного коледжу (спочатку це був драматичний гурток) у грудні 1997 р. зі щирою бажання юнаків і дівчат конкретними справами прислужитися великій справі розбудови суверенної України.

Театр ставить на сцені уривки з творів української літератури (тривалість – 7–12 хв). На сьогодні «опрацьовано» більш ніж 300 творів сотні авторів. Театр показує свої творчі знахідки в різних аудиторіях. Сценічний вишкіл уже пройшли майже 80 студентів.

Керівниця й режисерка, продюсерка театру Тамара Бабійчук зуміла узагальнити роботу колективу та захистила кандидатську дисертацію на тему «Методика створення і використання відеофрагментів художніх творів у процесі вивчення української літератури в педагогічному коледжі».

У репертуарі театру особливе місце займають 15 драматичних поем Лесі Українки – «На руїнах», «Вавилонський полон», «Руфін і Прісцилла», «У пущі», «Одержима», «На полі крові», «Лісова пісня», «Камінний господар», «Бояриня», «Кассандра», «Оргія», «Йоганна, жінка Хусова», «Адвокат Мартіан», «Айша і Мохаммед», «В дому роботи, в країні неволі».

Чим привабливими стали ці твори для юних аматорів?

Насамперед тим, що в драмах Лесі Українки порушуються вічні теми й актуальні проблеми: роль і місце поета (співця) в долі поневоленого народу («На руїнах», «Вавилонський полон»), розквіт і загибель таланту («У пущі»), саможертвоність у коханні та нестримне прагнення до влади будь-якою ціною («Камінний господар»), свідома зрада без найменшого натяку на каяття («На полі крові»), висока віра й вистраждана вірність («Одержима», «Йоганна, жінка Хусова»), вибір між особистим і громадським («Адвокат Мартіан»), сила такого кохання, що примушує зректися і багатства, і слави, і знатності («Руфін і Прісцілла»), високодуховність («Лісова пісня», «Айша і Мохаммед»), патріотизм та волелюбство («Бояриня», «В дому роботи, в країні неволі»).

Студентам імпонують герої драматичних поем (це сильні особистості), адже саме в такий ранній юнацький вік відчують потребу бути вольовими, соціально активними людьми з аналітичним мисленням, чітко визначеною життєвою позицією, з добре розвиненою емоційно-почуттєвою сферою.

Робота над драматичними творами Лесі Українки була тривалою й нелегкою. Керівниця спочатку мотивувала студентів до читання, проводила індивідуальні бесіди з колективом, що брав участь у постановці певного твору.

Неодмінними були бесіди за драмами, оскільки Тамара Бабійчук домалася повного розуміння філософського задуму Лесі Українки, головного ідейного стержня всього твору. З'ясовувалося місце запропонованої для постановки сцени в композиції всієї драми.

Окремо слід зазначити, що досить ретельно і прискіпливо добиралися костюми та декорації, які відповідали б означеній епосі, музичний супровід, шумові ефекти, освітлення.

Однак основна робота все ж полягала в розробці сценічної дії, передусім зверталася увага на силу й висоту голосу, його темп і тембр, інтонаційні різновиди, на пози, рухи, міміку акторів.

Після кількох репетицій на сцені з обов'язковим обговоренням вистави роботу включають до програми виступу акторів, який відбувається перед глядачами. У коледжі заздалегідь оголошується виступ, під час прем'єри в залі присутні рідні та друзі акторів, що мотивує аматорів до якнайкращої гри.

Отже, заняття в непрофесійному студентському театрі під керівництвом патріотично налаштованої керівниці дає змогу популяризувати драматичну спадщину Лесі Українки серед сучасної молоді. Крім того, сприяє становленню учасника такої студії як національно свідомої та мислячої особистості.

Список використаних джерел

1. Леся Українка: драматичні твори. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Dramas.html> [дата звернення: 31.01.2021].

Інтерпретація драми-феєрії «Лісова пісня»

Лесі Українки на сценах театрів України: історичний та культурологічний аспекти

Чомко Христина-Марія,

учениця 5 [9] класу Тернопільської
Української гімназії ім. І. Франка

Наукова керівниця:

Грабовська О. М., викладачка секції
української мови та літератури Терно-
пільського обласного комунального те-
риторіального відділення Малої академії
наук України, учителька-методистка,
вчителька української мови та літера-
тури Тернопільської Української гімназії
ім. І. Франка

Драматургічний доробок Лесі Українки, що включає в себе півтора десятик п'єс, сцен і драматичних поем, становить окремий, досі повною мірою не опрацьований театром пласт української драматургії. Це пов'язано з існуючою протягом століття думкою про несценічність творів письменниці, де відбувається зіткнення не характерів, а життєвих позицій, реалістична умовність театру порушується на користь лірики, сповненої метафор та символів, а насиченість, сконцентрованість тексту й афористичність здебільшого можна осягнути, лише перечитавши їх декілька разів.

Особливості драматичних творів Лесі Українки та їх втілення на театральній сцені стали предметом наукових зацікавлень Л. Брюховецької [1], В. Корнійчука [4], Л. Пушака [6], Р. Свято [7], М. Тетерюк [8], С. Холодинської [10] та ін. Однак праця, у яких досліджувалися б історичний і культурологічний аспекти сценічної долі одного, окремо взятого твору письменниці, не так уже й багато. З огляду на це порушена нами проблема видається **актуальною** та відзначається новизною.

Мета дослідження – проаналізувати постановки твору на українській театральній сцені з історичного та культурологічного погляду.

Для реалізації цієї мети розв'язуємо такі завдання: розглянути драму-феєрію «Лісова пісня» в контексті драматургії Лесі Українки; з'ясувати сценічну історію твору в непростих реаліях ХХ ст.; виокремити особливості інтерпретації «Лісової пісні» на сценах театрів незалежної України.

Кінець ХІХ – початок ХХ ст. – саме на цей складний час припадає розквіт таланту Лесі Українки як драматургині-новаторки. Якщо в європейському театрі існувала «драма ідей» Г. Ібсена, «драма-дискусія» Б. Шоу,

ліро-психологічна драма А. Чехова, символічна драма М. Метерлінка, то Леся Українка дала неперевершені зразки поетично-інтелектуальної драми, випередивши свій час, свою епоху, що поставило українську драму на почесний п'єдестал в добу кризи й песимізму.

Апогеєм творчості Лесі Українки стала «Лісова пісня» (1911). Письмениця вклала у п'єсу «вічні, життєві, сугубо трагедійні, універсальні конфлікти, з яких найчільніші проблеми – це Смерть – Життя, Дочасність – Вічність, Матерія – Ідея. Пересічна людина, життя якої переповнене суєтою і дочасними дрібницями, – творча людина, яка своїм духовним зусиллям має право собі заробити на безсмертя» [15]. Зливши воедино ці живлющі струмені, Леся Українка витворила своєрідний жанр драми-феєрії, що доти не мав аналогу в українській літературі.

Леся Українка так і не встигла побачити «Лісову пісню» на театральній сцені. В 1912 р. її збирався поставити М. Садовський, тоді ж був отриманий дозвіл від цензури, але до постановки справа не дійшла. Не вдалося поставити «Лісову пісню» й Лесеві Курбасу в Молодому театрі (1917–1919), хоча режисер-реформатор і виділяв Лесю Українку з усіх українських авторів.

За офіційною версією, вперше драма-феєрія Лесі Українки була поставлена в Києві 22 листопада 1918 р. на сцені Державного українського драматичного театру. Водночас існує ще одна дата старту «Лісової пісні» в понад столітньому «театральному прокаті» – 1914 р., коли на спектакль із такою назвою покликав публіку авангардний «Театр німих» [3]. А починаючи з 20-х рр. ХХ ст. «Лісова пісня» з незмінним успіхом ішла майже в усіх театрах України (з 1920-го по 1985 р. драма-феєрія ставилася 70 разів) [6].

Кращим сценічним утіленням «Лісової пісні» в непростих реаліях ХХ ст., коли складно було відтворити не зовнішній, а глибший, філософський бік драми-феєрії, вважаються постановки Львівського драматичного театру ім. М. Заньковецької (1952 р. і 1983 р.), а також балет М. Скорульського (1947 р.) та опера В. Кирейка (1957 р.), поставлені Київським академічним театром опери і балету ім. Т. Г. Шевченка. «На сцені тоді панувала казка з відповідними декораціями й костюмами...» [5]. Але ця «казка» підготувала ґрунт для творчої інтерпретації «Лісової пісні» на сценах театрів незалежної України.

Своєрідним показником зацікавлення українських режисерів твором Лесі Українки, а також і тестом на театральну майстерність став, зокрема, Всеукраїнський фестиваль вистав за п'єсами Лесі Українки, який проходив 17–22 вересня 2011 р. у Луцьку. У фестивалі взяли участь 19 театральних колективів з усієї України, 11 з них, зокрема 6 лялькових театрів, показали «Лісову пісню».

Найбільш наближеною до першоджерела була вистава Тернопільського академічного обласного драматичного театру ім. Т. Шевченка (ре-

жисер Олег Мосійчук), тоді як у спектаклі Львівського драматичного театру ім. Лесі Українки (Людмила Колосович) уже поєдналися «фентезійна стилістика... з дохристиянською...», а Волинського академічного музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка (Віталій Денисенко) – «елементи драми, мюзиклу і балету» [8]. На радикальне прочитання класичного тексту зважився київський режисер Андрій Приходько у Львівському академічному театрі ім. Леся Курбаса [7]. А народний артист України, режисер Віктор Гирич у Київському академічному театрі юного глядача на Липках не лише осучаснив драму, а й здійснив її «модернову сценографічну трактовку» [4]. Бажанням наблизити єднання двох світів – реального та світу природи – до сучасності керувалася Світлана Думінська в Херсонському українському музично-драматичному театрі ім. М. Куліша [8]. А Криворізький театр музично-пластичних мистецтв «Академія руху» (Олександр Бельський) зумів «чітко окреслити ... мотиви філософських пошуків Лесі Українки» [6].

Проведене нами дослідження дає підстави зробити такі **висновки**.

«Лісова пісня» – це не просто вершина всієї творчості Лесі Українки, а й логічне завершення творчих шукань авторки, тому перебуває в тісному зв'язку з попередніми її роботами. Займаючи особливе місце в доробку письменниці, «Лісова пісня» є яскравим прикладом інтерпретації літературного змісту в низку нових мистецьких творів, зокрема театральних постановок.

Хоча за життя Лесі Українки п'єса так і не була поставлена на сцені, нині важко уявити історію будь-якого українського театру без «Лісової пісні».

Стилі сценічного оформлення вистав за твором Лесі Українки умовно можна поділити на два напрями. Один із них – суто реалістичний, він домінував у 30–80-ті рр. ХХ ст.; другий – нетрадиційний, який супроводжувався пошуками нових форм і мав на меті відтворити не зовнішній, а глибший, філософський бік драми-феєрії.

Аналіз постановок «Лісової пісні» показує, що п'єса завдяки своїй актуальності, унікальній структурі, багатоплановості та глибині змісту продовжує перебувати в полі зацікавлення режисерів, по-новому прочитується ними і є благодатним матеріалом для творчих експериментів.

Сподіваємось, що наша робота знайде своє продовження у вивченні інших аспектів творчості Лесі Українки та стане поштовхом до нових досліджень у цьому напрямі.

Список використаних джерел

1. Брюховецька Л. Твори Лесі Українки як тест на театральну майстерність. URL: http://www.ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=1225 (дата звернення: 10.01.2021).
2. Гуменюк В. І. Леся Українка і театр. *Дивослово*. 2003. № 2. С. 14–17.
3. Дацюк Г. Мавка як Всесвіт. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/2310/164/82176/> (дата звернення: 10.01.2021).

4. Корнійчук В. «Лісова пісня»... у дзеркалах. URL: <http://tuz.kiev.ua/reviews/view/46> (дата звернення: 12.01.2020).
5. Кроп Т. Знищити декорації чи сховатися за казку? URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1849/164/65678/> (дата звернення: 12.01.2020).
6. Пушак Л. Драматургія Лесі Українки на сцені українських театрів за 20 років незалежності України (за матеріалами театральної преси). URL: <https://pbn.nauka.gov.pl/polindex.../article-330de75f-1f85-4724-b380-632f58ca2281> (дата звернення: 09.01.2020).
7. Свято Р. Не за буквою, а за духом: «Лісова пісня» Андрія Приходька. URL: http://www.ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=1224 (дата звернення: 13.01.2020).
8. Тетерюк М. «Лісова пісня»: варіації Луцького театрального фестивалю. URL: http://www.ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=1226 (дата звернення: 11.01.2020).
9. Фесенко Л. Лісова пісня. За драмою-феєрією Лесі Українки. *Шкільний світ*. 2005. № 21. 24. С. 24–29.
10. Холодинська С.М. «Лісова пісня» Лесі Українки в контексті творчості поетеси (естетичний аспект). URL: <https://www.khai.edu/csp/nauchportal/Arhiv/GCH/2010/GCH210/PDF/13.pdf> (дата звернення: 06.01.2020).
11. Шерех Ю. Театр Лесі Українки чи Леся Українка в театрі? *Українська мова та література*. 2003. № 5. С. 3–7.
12. Щукіна І. Театр Лесі Українки. *Українське слово*. 2011. 16–22 берез. (№ 11). С. 16.

Леся Українка

і масова культура:
точки дотику

Мурали як засіб популяризації Лесі Українки

Потійчук Марина,

студентка Бердичівського педагогічного фахового коледжу Житомирської обласної ради

Наукова керівниця:

Концевич О. В., викладачка української мови та літератури Бердичівського педагогічного фахового коледжу Житомирської обласної ради, викладачка-методистка

Зроблено спробу зібрати та зробити короткий аналіз муралів, присвячених Лесі Українці.

Мурали (від лат. *mūralis* – «стіна») – це стилістичні зовнішні розписи на стінах і фасадах житлових будинків або промислових об'єктів, володіють характерними сюжетними композиціями та складною технікою виконання. Відомими представниками цього живопису є: Олександр Бритцев, Володимир Манжос, Андрій Пальваль, Анастасія Білоус, Дмитро Фатум, Олександр Гребенюк та ін. [4].

У нашій країні мурал-арт почав набирати популярності ще в 1990-х, проте визнання цього виду мистецтва стало помітним упродовж останніх п'ятнадцяти років.

Нині в багатьох містах України фасади будинків прикрашені образами Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, Кузьми Скрябіна тощо.

У роботі розглянемо мурали із зображеннями Лесі Українки.

Місто Київ

18-поверховий будинок, що на вулиці Стрілецькій, 28, прикрашає мурал із зображенням Лесі Українки у вишиванці. Автором цього малюнка є австралійський стріт-арт художник Гвідо ван Гелтен. Митець дізнався про Лесю Українку від друзів, а вірш «Конвалія» про дівчину та зірвану квітку, який поетеса написала в 1884 р., надихнув автора настільки, що він відмовився приймати будь-які правки, що стосуються картини.

Ой понесли конвалію
У високу залу,
Понесла її з собою
Панночка до балу.

Стінопис має висоту 43 м та є найбільшим твором митця не лише в Україні, а й у Європі. Створений він був у червні 2015 р.

Картина має світлі та м'які відтінки [2]. Цікаво, що місце для твору теж було обране не випадково. В різні періоди свого життя велика поетеса проживала на вул. Стрілецькій.

У 2017 р. художник із Коста-Рики Мата Руда закінчив роботу над новим муралом у центрі Києва. Він присвячений Лесі Українці та її поезії «Contra spem spero!» («Без надії сподіваюсь!»).

Величезний малюнок на стіні будівлі можна побачити в Києві за адресою: вулиця Велика Васильківська, 39. Характерною ознакою є квітка всередині, яка проростає попри всілякі закони природи [6].

Такий мурал, як усі інші, претендує на встановлення спільної мови із сучасниками. Він має не лише естетичне значення, а й допомагає утвердженню національної свідомості.

На Набережному шосе неподалік Паркового мосту в 2015 р. поряд із портретом Тараса Шевченка з'явився портрет Лесі Українки. Стінопис створив художник Lirysk Брагин. За словами митця, на весь процес пішло приблизно 12 годин.

Зауважимо, що саме цим шляхом проїжджає багато транспорту в напрямку Борисполя та Броварів.

Соціальний художник #Sociopath у ніч проти 10 лютого 2014 р. на барикадах на Грушевського намалював трилогію «Ікони революції». Півтораметрові малюнки Тараса Шевченка, Лесі Українки та Івана Франка у стріт-арт інтерпретації арт-революціонер створив для підтримки волі й духу тих, хто стоїть на передовій.

#Sociopath також вигадав лозунги для кожного митця: біля Шевченка – «Вогонь запеклих не пече», Лесі Українки – «Хто визволиться сам, той буде вільний», а Франко говорить: «Наше все життя – війна» [1].

У цьому муралі яскраво простежуються національні мотиви. Таким чином, можемо сказати, що українські мурали сприяють соціокультурній самоідентифікації громадян.

Місто Новоград-Волинський

Влітку 2018 р. напередодні фестивалю Lesya Grand Fest у Новограді-Волинському відкрили мурал із портретом видатної української поетеси Лесі Українки.

Автором портрета став житомирський художник Дмитро Краб. Він познайомився із організаторами фестивалю в соціальній мережі, де й відгукнувся на пропозицію створити малюнок на стіні багатоповерхівки.

За словами автора, такого портрета Лесі Українки не існує. Письменниця зображена молодшою, ніж на поширених світлинах. Доповненням стало обрамлення квітами та орнаментом.

Самі організатори назвали цей мурал «соціальним проєктом», додавши, що намагатимуться презентувати подібні проєкти щороку напередодні нещодавно заснованого фестивалю [3].

Перед святкуванням 150-річчя від дня народження письменниці міська рада Новограда-Волинського ініціювала створення нового муралу. Так з'явилося зображення Мавки за мотивами драми-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки, висота якого становить 20 м. Авторкою є житомир-

ська художниця Анастасія Сладковська. Розміщений стінопис навпроти пам'ятника Великій українці.

Село Немиринці Ружинського р-ну

У селі Немиринці на Житомирщині намалювали мурал завдовжки 100 м за мотивами поезії Лесі Українки та Ліни Костенко. Мурал створили учні разом із командою художниці Анастасії Сладковської. Він є складовою двадцятиметрового стінопису про кохання [5].

Місто Житомир

На бетонному паркані біля Житомирської міської лікарні № 1 з'явився мурал, намальований одинадцятикласницею Ельвірою Галадій. За словами дівчини, її картина уособлює мирну боротьбу за можливість вільно жити на своїй землі.

Ельвіра Галадій – непрофесійна художниця, яка живе поруч з лікарнею. Одноманітність та потріскана сіра стіна змотивували школярку взятися за малюнок, доповненням до якого стали рядки з поезії Лесі Українки «Слово, чому ти не твердая криця...».

Художниця обґрунтовує власний вибір так: «У вірші говориться про звільнення від тиранії, звільнення від загарбників і відновлення власне української культури та мови. І мова тут мається на увазі як зброя, але зброя мирна. Тому всі персонажі не несуть у собі войовничості. Ми йдемо з миром, ми йдемо з компромісами» [7].

Надалі, на наш погляд, варто продовжити працювати над заявленою темою, зокрема аналізуючи появу нових муралів, які, на наше переконання, обов'язково з'являться в різних куточках України.

Ключові слова: мурал, стріт-арт, стінопис, Київ, Новоград-Волинський, Житомирщина, Леся Українка.

Список використаних джерел

1. Стінопис. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81> (дата звернення: 12.01.2021).
2. Мурал «Леся Українка». URL: <https://vkieve.net/street-art/graffiti-lesya-ukrainka> (дата звернення: 10.01.2021).
3. Україна молода. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/188/117375/> (дата звернення: 08.01.2021).
4. «Ікони революції» на Грушевського. URL: <http://litakcent.com/2014/02/11/ikony-revoljuciji-na-hrushevskoho/?fbclid=IwAR2VKNSvvtQaQZOF139aBmtI98mbCq1ipnprdVB5JiEx431dYvi4zFFKK70> (дата звернення: 12.01.2021).
5. Мурал Лесі Українки у Новограді-Волинському. URL: <https://www.1zt.ua/gallery/kultura/mural-lesi-ukrayinki-u-novogradi-volinskomu-foto.html> (дата звернення: 10.01.2021).
6. УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3095429-u-novogradivolinskomu-stvorili-20-metrovij-mural-mavki-z-lisovoi-pisni.html> (дата звернення: 09.01.2021).
8. DKS-новини. URL: <http://www.news.dks.ua/index.php/news/zhitomir/60681-u-zhitomir-na-parkani-bilya-likarni-z-yavivsy-mural-namalovanij-odinadtsyatiklasnitseyu> (дата звернення: 11.01.2021).

Популяризація життя і творчості Лесі Українки в початковій школі за допомогою техніки колажу

Гмиза Ангеліна,

студентка I курсу Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Наукова керівниця:

Павленко Ю. Г., доцентка кафедри початкової освіти, природничих і математичних дисциплін та методик їх викладання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, кандидатка педагогічних наук

Неможливо уявити, що хтось не чув про легенду української літератури, письменницю, перекладачку, культурну діячку – Лесю Українку. З її творів увесь світ дізнався про красу української мови, сила її духу викликає повагу та гордість і надихає на власні перемоги й звершення.

У 1934 р. у науковій праці «Наші визначні жінки» відома українська педагогиня, літературознавиця та громадська діячка, професорка С. Русова про Лесю Українку написала: «Вона до цього часу є найбільша українська поетеса й бажано, щоб стала виховницею нашої молоді генерації. Щоб наша молодь якнайкраще перейнялася її ідеалом широкого націоналізму, її постійним шуканням правди й краси у внутрішній гармонії слова, життя і думки» [3, с. 78]. І хоча минуло доволі багато часу, ці слова залишаються актуальними й донині.

У творчій скриньці поетеси чимало творів для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, які є потужним джерелом розвитку пізнавальної активності, творчих можливостей і, що найголовніше, національної гідності юного покоління українців. На етапі початкової ланки освіти життя та творчість Лесі Українки починають вивчати з 2 класу. Її твори (казка «Про Оха-чародія», поезії: «Тішся, дитино, поки ще маленька», «Мамо, іде вже зима», «Літо краснее минуло», «Вишеньки», «На зеленому горбочку», «Пісенька весняної води» тощо) входять до сучасних підручників із літературного читання різних авторів (І. Большакової, М. Вашуленка, О. Вашуленко, В. Мартиненко, В. Науменко, М. Пристінської, О. Савченко та інших).

Головне завдання вчителя – якомога змістовніше, методично правильніше донести матеріал до учнів і зацікавити їх у самостійному поглибленому вивченні творчості Лесі Українки.

Сучасне підростаюче покоління без перебільшення можна назвати «медійним», відповідно, до передачі змісту шкільної програми потрібно підходити, зважаючи на цей фактор.

Серед великої кількості сучасних засобів масової інформації (преса, радіо, телебачення, інтернет, кінематограф тощо), що можна успішно ви-

користувати в навчанні та вихованні молодших школярів, потрібно виділити колаж, який вирізняється особливою креативністю, яскравістю, образністю, змістовою насиченістю, що цілком відповідає наочно-образному мисленню молодших школярів. Він зможе зосередити їхню увагу, викликати інтерес та урізноманітнити дидактико-методичні засоби роботи вчителя.

Мета та завдання дослідження – проаналізувати техніку колажу як спосіб подачі матеріалу в початкових класах (на прикладі життя і творчості Лесі Українки), що спроможний зацікавити учнів до розгляду теми, мотивувати їх навчання.

Колаж (від фр. *coller* – склеювати) – технічний прийом в образотворчому мистецтві, який ґрунтується на введенні у твір різних за фактурою та кольором предметів: шматків газет, афіш, шпалер тощо [1].

У роботі над створенням колажу на тему «Життя і творчість Лесі Українки» потрібно продумати кожен змістовий компонент структури: фото з архіву родини Косачів-Драгоманових, фото експонатів меморіальних музеїв Лесі Українки, фото будівель, пам'ятників та пам'ятних дощок, пов'язаних із життям поетеси, фото ілюстрацій її книжок і окремих творів тощо.

Не менш важливим є інформаційний супровід розробки (наприклад, розповідь учителя на основі колажу), який повинен ґрунтуватися на змісті початкової освіти щодо цієї теми, враховуючи доступність сприйняття дітьми молодшого шкільного віку.

Формат подачі колажу може бути як електронним, так і рукотворним або ж комбінованим. Навчальна діяльність при роботі з колажем може бути організована в різних формах (груповій, індивідуальній та колективній) на різних етапах освітнього процесу.

За умови зваженого педагогічного керівництва молодші школярі спроможні самостійно (або частково самостійно) виконувати роботу над створенням колажу: добирати структурні елементи колажу, виконувати схематичні побудови та ескізи, здійснювати розвідки з пошуку інформації за темою, доповнювати розповідь вчителя та однокласників, виконувати власні ілюстрації, добирати декоративні матеріали, коментувати виконану роботу тощо.

На основі колажу можна влаштувати вікторину, конкурс знавців життя і творчості Лесі Українки. Зрештою, готовий колаж можна розібрати на окремі елементи й на наступному уроці запропонувати відновити його, прокоментувати кожен складник і довести його актуальність та доцільність у цій розробці.

Такі прийоми допоможуть зробити навчальний зміст доступним і цікавим для дитячого сприйняття, й учні міцно запам'ятають інформацію, узагальнять її, а також розвинуть свою візуальну пам'ять та креативне мислення.

Отже, робота над колажем – нескінченне поле для творчості вчителя й учнів. Завдяки нестандартній наочній формі подачі навчального змісту

техніка колажу виявляється ефективним інструментом навчання. У перспективі необхідно продовжувати роботу над розробкою інформаційного супроводу тематичного колажу «Життя і творчість Лесі Українки», орієнтованого на вивчення теми з дітьми молодшого шкільного віку.

Список використаних джерел

1. Колаж. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Колаж> (дата звернення: 29.11.2020).
2. Міленіна Л. В. Колаж як метод розвитку творчих здібностей учнів на уроках музичного мистецтва. *Всеосвіта*. URL: <https://vseosvita.ua/library/kolaz-ak-metod-rozvitku-tvorcich-zdibnostej-ucniv-na-urokah-muzicnogo-mistectva-115798.html> (дата звернення: 01.03.2019).
3. Русова С. Наші визначні жінки: літературні характеристики-силуети. Винипег' : Вид. заходом Союзу Українок Канади, 1945. 105 с.

Леся Українка і масова культура: точки дотику

Багдасарян Кнара,

учениця 10 класу Костянтинівського закладу загальної середньої освіти I–III ступенів № 1 Костянтинівської міської ради Донецької області

Наукова керівниця:

Волкова А. І., учителька української мови та літератури Костянтинівського закладу загальної середньої освіти I–III ступенів № 1 Костянтинівської міської ради Донецької області, спеціалістка вищої кваліфікаційної категорії, учителька-методистка

У сучасному світі інформаційно-комунікаційних технологій та інновацій у всіх сферах життя, незважаючи на розквіт масової культури, дуже гостро стоїть питання збереження духовності, автентичності й створення національної культурної еліти.

Це особливо важливо, оскільки в умовах інформаційної гібридної війни інтернет-комунікація та масова культура є засобами маніпулятивного впливу на суспільну свідомість [4].

Проте масова культура, розрахована на кліпове мислення й потреби та вповодання «середньої людини» [1], і елітарна культура, яка базується на пошуку й утвердженні особистісного начала [5], мають чимало точок дотику. Прикладом може слугувати триптих «Ікони Революції Гідності», який з'явився 10 лютого 2014 р. на барикадах на вулиці Грушевського, де є портрет Лесі Українки. Вуличний художник із ніком Sociopath написав нам меседж від імені письменниці: «Хто визволиться сам, той буде вільний».

Леся Українка... Уся її творчість наснажена потужною життєствердною силою. Її герой – сильна духом особистість, наділена моральними чеснотами, які є зрозумілими в усі часи й усім народам.

Літературна думка протягом усього часу не випускає з поля своєї пильної уваги постать Лесі Українки та її творчий доробок. Серед дослідників імена Лариси Масенко, Юрія Щербака, Миколи Жулинського, Дмитра Донцова, Юрія Бойка, Василя Пахаренка, Лариси Міщенко, Алли Дибі, Любові Поліщук, Ольги Слоньовської, Михайла Кудрявцева.

Результати осмислення творчого феномену Лесі Українки, її місця в розвитку української літератури й громадської думки, інтертекстуальності її творчого доробку на тлі масової культури засвідчують важливість проблеми. Отже, питання пошуку точок дотику Лесі Українки та масової культури нині видається особливо актуальним.

Метою роботи є дослідження точок дотику Лесі Українки та масової культури.

Для реалізації мети виконувалися такі завдання:

- визначення проблематики творчості Лесі Українки;
- з'ясування дефініцій «масова культура», «елітарна культура», «кліпове мислення», «інтертекстуальність»;
- проєкція творчості Лесі Українки на масову культуру.

Леся Українка – окраса та гордість української літератури; письменниця, яка має особливий стиль інтелектуального мислення; ніжна, романтична мрійниця й водночас незламна борчиня за волю й щастя свого народу.

«В атмосфері постімперського ослаблення духовності і поривань до національного відродження слово і доля Лесі Українки набувають особливої актуальності, запитуваності», – справедливо зазначає Микола Жулинський [8].

Через соцмережі, гаджети й девайси нинішнє покоління сприймає письменницю як свою сучасницю. Можливості масової культури в цьому випадку необмежені.

Масова культура – це організація повсякденної свідомості в інформаційному суспільстві; особлива знакова система, за допомогою якої члени інформаційного суспільства досягають взаєморозуміння [2].

Вона впроваджує певні стереотипи поведінки, формує естетичні смаки, базується на небажанні значної частини суспільства брати участь у громадському житті, є продукцією, що легко сприймається.

Сучасне покоління, яке зросло в добу високих технологій, сприймає світ за принципом кліпу, як ланцюжок майже не пов'язаних між собою частин, подій, фактів. Кліпове мислення швидке, але поверхове.

Говорячи про точки дотику масової культури та Лесі Українки, варто врахувати вікові особливості широкого загалу. Дослідження психологів свідчать, що існують три вікові групи за типом мислення:

до 20 років – здебільшого кліпове мислення;
20–35 років – на стикові кліпового та послідовного мислення;
35 і вище – здебільшого послідовне мислення [7].

Відповідно, й точки дотику можуть бути розміщені в різних площинах: а) художньо-змістовій; б) духовно-емоційній; в) практично-перетворювальної.

Точкою дотику масової культури й Лесі Українки в художньо-змістовій площині можуть бути проблеми, які порушує письменниця у своїх творах. Це і кохання, і життя та смерть, і вибір та відповідальність, і екологія, і роль мистецтва в суспільстві, і воля як запорука щастя, і національна та людська гідність, і спадкоємність поколінь тощо. Вони нікуди не зникають, а нині актуальні як ніколи.

Інтертекстуальність творів Лесі Українки мотивує читача до самоосвіти й підвищення інтелектуального та культурного рівнів. Оксана Забужко наголошує на тому, що Леся Українка – європейська письменниця, і кожної нагоди повертає її в інформаційний простір, закликає переосмислити тексти, листи, вчинки геніальної жінки.

Можливо, читач не завжди розуміє авторський задум, але він може почерпнути якусь ідею чи думку для розв'язання власних проблем, адже створені письменницею образи й художні типи багатьма своїми ознаками проектувалися на суспільство майбутнього. Взяти хоча б ту ж Мавку, чи Оксану Перебийну, чи Кассандру, чи неофіта-раба.

В ютубі є чимало пісень на вірші Лесі Українки: «Рання весна» і «Як дитиною, бувало» (Кубанський хор); «Плющ» («Бумбокс»); «Мій шлях» (DREAM), «Колискова» (Надія Головчук) тощо. Причому поезія шукачки дивоцвіту знаходить своє вираження в різних музичних жанрах: «Надія» (гурт «Лібідо»), «Біда» (дует «Почайна»), «Contra spem spero» (Millenium Day) – рок; «Мріє, не зрадь!» – (муз. Павла Табакова) – хіп-хоп, «Зоря не небо» (В'ячеслав Кукоба), «Стояла я і слухала весну» (Надія Харчук) – шансон тощо.

Це, на наш погляд, не що інше, як точка дотику класики й масової культури, спосіб самовираження музикантів.

Практично-перетворювальна площина найбільше стосується візуалізації. Художня література краще за все сприймається молоддю у формі дайджестів, буктрейлерів, інфографіки, муралів, коміксів.

У підручнику з української літератури для 10 класу говориться, що для публіки, яка не любить читати, комікси – найкраще «читиво», що у вигляді коміксів зроблені навіть окремі епізоди Біблії [6, с. 10]. У видавництва «Грані-Т» (Київ) є книги коміксів за мотивами творів українських письменників (серія книг «Класні комікси»).

То чому ж не зробити якісні комікси за Лесею Українкою? У такий спосіб можна зацікавити масового читача творчістю та життєвим подвигом дочки Прометея.

У роботі зроблена спроба дослідити точки дотику Лесі Українки та масової культури, тобто класики й інтелекту і їхнього місця в інформаційно-комп'ютерному суспільстві для того, щоб наблизити масову культуру до традиційної.

Запропонована класифікація точок дотику за трьома напрямками – художньо-змістовим, духовно-емоційним та практично-перетворювальним, виходячи з психологічних досліджень характеристики мислення різних вікових категорій та життєвого й творчого шляху Лесі Українки. Наведені відповідні аргументи та приклади.

Леся Українка, її творчість залишаються актуальними в будь-який час і можуть збагатити масову культуру та користуватися попитом у пересічного читача.

Як справедливо зазначив Юрій Щербак, «вона випереджала свій час... жила і творила на виріст, не підлаждуючись ні під які примхливі, мінливі моди. Леся творила вічні цінності, до яких ще будуть приходити покоління людей майбутнього» [8].

Список використаних джерел

1. Безугла Р. І. Масова та популярна культура: до проблеми співвідношення понять. *Культура і сучасність* : альманах. Київ : Міленіум, 2010. № 2.

2. Бушанський В. *Культура масова: політична енциклопедія* / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 380 с.

3. Денисюк Ж. З. *Масова культура і національно-культурна ідентичність в добу глобалізації* : монографія. Київ, 2016. 224 с.

4. Мельник І. В. Інтернет-комунікація та масова культура як засоби маніпулятивних впливів у контексті гібридної війни. URL: <http://orcid.org/0000-0001-7257-4415> (дата звернення: 11.01.2021).

5. Панталієнко В. В. Проблеми масової та елітарної культури на сучасному етапі. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України* : зб. наук. пр. Вип. 137. Київ : КНУБП, 2009.

6. Слоньовська О. В., Мафтин Н. В., Вівчарик Н. М. *Українська література, профільний рівень* : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Літера ЛТД, 2018. 304 с.

7. Шакула А. П. Трансформація восприяття інформації: бібліотечний аспект. URL: <http://eir.pstu.edu/handle/123456789/7873> (дата звернення: 10.01.2021).

8. Леся Українка. Високе світло імені та слова... URL: <http://ounb.lutsk.ua/vustavku/1442-lesya-ukrayinka-rodina-kosachv-svtoch-ukrayinskoyi-nacyi.html> (дата звернення: 11.01.2021).

9. Леся Українка – завжди сучасна. URL: <https://vnu.edu.ua/uk/articles/lesya-ukrayinka-zavzhdi-suchasna> (дата звернення: 09.01.2021).

10. Різниця між елітарною та масовою культурою osvita.ua/vnz/preports/culture/10212/ (дата звернення: 13.01.2021).

Леся Українка

і зарубіжна
культура

Традиції В. Шекспіра у творчості Лесі Українки

Солоп Марія,

учениця 10 класу Комунального закладу «Маріупольський навчально-виховний комплекс «Ліцей-школа № 48» Маріупольської міської ради Донецької області»

Наукова керівниця:

Котляр С. М., учителька української мови та літератури Комунального закладу «Маріупольський навчально-виховний комплекс «Ліцей-школа № 48» Маріупольської міської ради Донецької області»

Як відомо, більшість поем і драматичних творів Лесі Українки були написані за мотивами світових сюжетів та образів. Ще в монографіях 20–30-х рр. ХХ ст. проводилась думка, нібито українська письменниця запозичувала «чужі» мотиви й сюжети. Відзначимо деякі роботи того часу, які не втратили свого наукового значення й нині. Літературознавець П. Филипович у статті «Образ Прометея у творах Лесі Українки» наголошував, що поетеса «запозичувала свої образи зі світової літератури» [9, с. 7]. А в статті Д. Донцова «Поетка українського рісорджіменту (Леся Українка)» зазначено: «Її тягнуть до себе загадкові постаті середніх віків...» [2, с. 149]. Більш детально почали досліджувати вплив світової літератури на творчу спадщину Лесі Українки після Другої світової війни. Це були розвідки А. Іщука, О. Бабишкіна, А. Дейча. Літературознавець О. Бабишкін зазначає: «Вільно опанувавши французьку, німецьку та англійську, знаючи також грецьку й латинську, бездоганно розмовляючи російською та польською мовами, Леся потім вивчала ще й інші мови. Це дозволило їй ознайомитися з найпередовішими досягненнями світової думки в оригіналі» [1, с. 5]. У 80–90-х рр. ХХ ст. з'являються такі монографії: «Леся Українка і сербський фольклор» Б. Галащука, «Леся Українка в літературному житті» Л. Міщенко, «Шекспіровий мотив у Лесі Українки» М. Рудницького. Про особливості творів поетеси у статті останнього літературознавця зазначено, що «її поезія не просто варіант одного місця з творів Шекспіра, а оригінальний твір української поетеси, в якому шекспірівський образ перетворений у нове сильне переживання» [8, с. 40]. Також помітною стала стаття І. Журавської «Леся Українка і зарубіжні літератури». Авторка монографії аналізує твори письменниці, пов'язані зі світовими сюжетами й образами. Журавська ставить питання: «Що спонукало Лесю Українку створювати свої твори за мотивами відомих сюжетів і образів?». І тут же відповідає словами поетеси: «То в высшем суждено совете», щоб я mit Todesverachtung кидалася в дебри всесвітніх тем..., куди земляки мої, за виїмком двох-трьох одважних, воліють не вступати» [4, с. 128]. Петро

Одарченко, відомий літературознавець та мовознавець, який добре знав родину Косачів, у своїй доповіді «Леся Українка і світова культура», виголошеній на міжнародному симпозиумі в Києві, зазначає: «Опанувавши скарби світової літератури, геніальна українська поетеса дала українській літературі високомистецькі художні твори, які збагатили не тільки українську літературу, а одночасно ввійшли в скарбницю світової літератури... У художній творчості Лесі Українки часто зустрічаємо відгомін шекспірівських мотивів, образів і окремих висловів...» [5, с. 62].

Отже, без цих робіт навряд чи можна було б почати досліджувати взаємовпливи у творчості Лесі Українки, «перегуки» із зарубіжною літературою, визначати значущість творів В. Шекспіра для української поетеси. Враховуючи думки та висновки українських літературознавців, вважаємо, що обрана тема роботи є актуальною, оскільки вона є частиною загальної проблеми дослідження світового значення й міжнародних зв'язків українського письменства.

Мета роботи: дослідження традицій В. Шекспіра у творчості Лесі Українки та їх значення для розвитку української літератури.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких завдань:

- дослідити значущість впливу творів В. Шекспіра на Лесю Українку;
- проаналізувати шекспірівські мотиви в поетичній творчості Лесі Українки;
- визначити образи та ідеї Шекспіра в драматичних творах Лесі Українки.

Характерна ознака творчості Лесі Українки – це використання та обробка традиційних світових сюжетів, завдяки чому у вітчизняну літературу входили цілі світи, незнані чи малознані раніше, відкривалися нові теми, зовсім не схожі на попереднє тлумачення. Цінними є не лише сміливі мандрівки в різні часи, до різних народів, а й те, що, беручи навіть відомі сюжети та образи, письменниця трактувала їх щоразу по-своєму, надавала їм нової глибини, оригінальності.

В українській літературі 70–80-х рр. XIX ст. творчість Вільяма Шекспіра набула великої популярності. В родині Лесі Українки англійський драматург також був одним із найулюбленіших письменників. Відомо, що М. Драгоманов, дядько Лесі Українки, наполягав на тому, щоби племінниця вчила англійську мову. Олена Пчілка, мати Лесі Українки, добре знала творчість Шекспіра, навіть написала про нього статтю. Вона вживала всіх заходів, щоб дочка знала іноземні мови й була ознайомлена з літературною спадщиною драматурга. Вивчивши англійську, Леся Українка змогла читати Шекспіра в оригіналі.

Головна тема всієї творчості Лесі Українки – тема митця і суспільства, ролі та значення художнього слова. В часи, коли жила поетеса, перед митцем поставало багато проблем, тому головним завданням було обрати правильний напрям і остаточно вирішити: «куди податись?». Для пись-

менниці це означало безкомпромісне – бути чи не бути? Саме під таким заголовком вона написала поезію «To be or not to be?», названу першим рядком монологу Гамлета з однойменної трагедії В. Шекспіра. Така постановка питання вбачалася з її характеру, з глибоких переконань. Слова шекспірівського героя «бути чи не бути» виражають його настрій під час порушення свідомості, тому-то й немає в ньому логіки. Думки героя переносяться з одного предмета на інший. Він починає розмірковувати про одне, переходить на друге, третє, і на жодне з питань, поставлених перед собою, не отримує відповіді. Думки української поетеси теж «літають буйно» й не можуть зупинитися, тому вона і звертається до музи – натхненниці поетеси, просить дати їй «велику пораду». Головна увага в цій поезії звернена на митця, саме він має вирішити важливі питання та саме перед ним ставиться складна проблема вибору: бути чи не бути. Тут мається на увазі те, що митець повинен бути або попереду, тобто першопрохідцем, або «вогнем палати уночі, згоряючи». Ліричний герой поезії Лесі Українки, так само як і Гамлет з однойменного твору, усвідомлює можливий кінець такого поєдинку.

Інша поезія Лесі Українки має шекспірівську назву «Сон літньої ночі». Та не тільки назва вірша, а і його зміст мають зв'язок з однойменною комедією Шекспіра, яка представляє собою суміш із відомих античних міфів та легенд середньовіччя. Англійський драматург показав дивовижний світ, схожий на сновидіння: герой Основа перевтілюється у віслюка, але згодом зрозумів, що це йому наснилося. Як відомо, рання творчість Шекспіра більш оптимістична, ніж зріла. Тож, порівнюючи ці два твори, можна сказати, що назва поезії Лесі Українки викликає асоціації з оптимізмом раннього Шекспіра, але у словах ліричної героїні відчувається гіркота драматурга зрілого.

Безперечно, нав'язана шекспірівською комедією «Сон літньої ночі» й драма-феєрія Лесі Українки «Лісова пісня». Спробуємо знайти спільну філософську основу в цих творах. В обох музика лісу врівноважує Всесвіт, так само, як лісове царство наповнює душу Лукаша, який несе красу й могутність природи у звуках своєї сопілки. Тільки ліс у творах зображено по-різному. В «Лісовій пісні» він звучить трагічно, а в «Сні літньої ночі» – яскравий, з грайливими ельфами, з усміхненими квітами, які співають чарівну колискову своїй королеві Титанії. У цьому лісі завжди царює весна, і ніщо не може скривдити людину. Ліс же Лесі Українки інакший. Він може карати людину. Так, наприклад, Лісовик перетворює Лукаша на вовкулаку, адже природа не може терпіти зраду й несправедливість. Тож, як бачимо, Леся Українка не наслідувала В. Шекспіра. Вона з особливим ліризмом створила картини лісу, голоси природи й людини. Твори мають подібну напівреальну, напівфантастичну атмосферу, близькі один до одного за настроєм, а також пов'язані спільною ідеєю. Леся Українка, відштовхуючись від глибинного знання та відчуття українського фольклору,

змогла втілити притаманну українській особистості поетичність. В. Шекспір, взявши за основу англійські народні казки, у яких домінує особливе відчуття краси та гармонії, за допомогою фольклору втілює романтику й велич природи.

Ремінісценції з творів Шекспіра констатуємо також і в драмі Лесі Українки «Блакитна троянда»: це й слова Ореста до Люби, які нагадують фразу Гамлета, і декламування Любою монологу Джульєтти. У драмі Лесі Українки «Три хвилини» останній дуже довгий монолог Жірондиста (роздуми емігранта, його самоаналіз і самокартання, трагізм людини, приреченої на бездіяльність, і глибокі переживання) теж нагадує монолог Гамлета.

Леся Українка у своїй творчості не обмежувалася лише запозиченнями окремих висловів із Шекспіра, згадками про персонажів драм та інших ремінісценцій з його творів. Свідомо вводячи світові образи й сюжети у власні твори, Леся Українка збільшувала вагу вітчизняної літератури в загальній скарбниці літератури світової. Вплив Шекспіра на Лесю Українку був значно глибший, особливо на її драматичну творчість. Леся Українка широко використовувала досвід Шекспіра і в мистецтві монологу, і в художніх засобах, і в поетичному синтаксисі.

У творах української письменниці ми знаходимо спільні з драматургією великого англійця ознаки: показ героїв у найтрагічніші моменти життя, створення ситуацій, у яких з найбільшою повнотою проявляються різноманітні риси їхнього характеру, розгортання дії на широкому історичному тлі, прагнення бути правдивим.

Ремінісценції з творів В. Шекспіра виявляються вже в першій драмі Лесі Українки «Блакитна троянда», у поезіях із циклу «Ритми», у драматичній поемі «Три хвилини» та багатьох інших. Прикладом органічного поєднання загальнолюдського з національним, що ґрунтується на народній міфології, є драма-феєрія «Лісова пісня», яка нагадує комедію Вільяма Шекспіра «Сон літньої ночі».

Піднісши вітчизняну драматургію до світового рівня, Леся Українка разом із тим залишається національною мисткинею. Характерні ознаки драматургії Шекспіра – глибокий драматизм, мистецтво зображувати характери в їх складності, показувати життя в драматичному русі та боротьбі – властиві й творам Лесі Українки. Опанувавши скарби світової літератури, геніальна українська поетеса стала автором високомистецьких художніх творів, які збагатили не тільки українську літературу, а одночасно ввійшли в скарбницю світової літератури.

Список використаних джерел

1. Бабишкін О. Поеми й драми Лесі Українки. Київ : Мистецтво, 1980. С. 5–28.
2. Донцов Д. Поетка українського рісорджіменту. Українське слово : у 3-х т. Київ : Дніпро, 1993. С. 149–184.
3. Енциклопедія життя й творчості Лесі Українки. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Transl/Shakespeare.html> (дата звернення: 26.12.2020).

4. Журавська І. Леся Українка і зарубіжні літератури. Київ : Дніпро, 1968. 175 с.
5. Одарченко П. Леся Українка і Шекспір. *Українська мова та література в школі*. 1992. № 1. С. 56–63.
6. Помпео Лоренцо. Експеримент і новаторство в сонеті Лесі Українки. *Слово і час*. 1999. № 8. С. 37–38.
7. Рудницький М. І. Шекспіровий мотив у Лесі Українки. *Вісн. Львів. держ. ун-ту. Серія: філологія*. Львів, 1963. № 1. С. 40–49.
8. Українка Леся. Зібрання творів у 10 томах. Київ : Дніпро, 1971. Т. 2. С. 337–340.
9. Филипович П. Образ Прометея у творах Лесі Українки. Літературно-критичні статті. Київ : Дніпро, 1991. 270 с.
10. Шекспір У. Макбет / пер. Ю. Корецького. Твори : [у 3 т.]. Київ : Дніпро, 1964. Т. 3. С. 211–344.
11. Шекспір В. Трагедії. Сонети. Київ : Наукова думка, 1993. 480 с.
12. Шекспір В. Повні тексти творів. URL: <https://www.ukrplib.com.ua/world/author.php?id=1> (дата звернення: 20.12.2020).

Лісовський Богдан,

учень 8 класу Красилівської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 4 імені Героя Радянського Союзу Петра Кізіюна Красилівського району Хмельницької області

Леся Українка та зарубіжна культура

Наукова керівниця:

Лісовська Н. Р., учителька української мови і літератури Красилівської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 4 імені Героя Радянського Союзу Петра Кізіюна Красилівського району Хмельницької області

Леся Українка як геній розкрилася перед світом у високохудожньому звучанні національної ідеї, гарячій любові до рідного краю, яка полягала в обороні прав народу на життя. Свої думки і свої ідеї вона зуміла ввести у високу мистецьку форму, що чарує надзвичайним багатством поетичних образів та музикою чарівного поетичного слова. Вона вийшла за межі традиційних тем. Її творчість охоплювала широке поле світових мотивів, тому стала вагомим художнім здобутком світової культури.

Леся Українка зростала в любові до рідного слова, пісні, народної традиції, яка була прищеплена матір'ю Оленою Пчілкою. Духовне збагачення поетеси відбувалося під впливом висококультурних родин Старицьких, Лисенків, дядка по матері М. Драгоманова. Талант поетеси розвивався завдяки спостережливості та глибокому потягу до знань. Усі ці чинники допомогли їй сягнути мистецьких вершин, стати письменницею європейського та світового масштабу. Її поетичний дух гартувала хвороба. Вона

спонукала до аналізу конкретних життєвих ситуацій та осмислення суті буття людини. Звідси власне нескореність, прометеїзм Лесі Українки, до якого вона, фізично квола, потягнулася ще на початку своєї творчості: «Я вийду сама проти бурі // І стану – поміряєм силу».

Переважно патріотичний характер носить поезія Лесі Українки. Це твори громадянського і політичного характеру.

Мета дослідження полягає в аналізі та встановленні взаємозв'язку перекладацької діяльності Лесі Українки із розвитком зарубіжної культури.

Для досягнення поставленої мети ми поставили такі завдання:

- опрацювати наукові джерела щодо зазначеної теми;
- встановити взаємозв'язок перекладацької діяльності Лесі Українки із розвитком зарубіжної літератури;
- провести порівняльний аналіз отриманих результатів дослідження та сформулювати відповідні висновки.

Зворушливо звучить її поетичне зізнання. Навіть особистий біль, туга, тривога у її віршах переплітаються із проблемами всієї України.

Приклади вольовитості, бажання боротьби знаходимо в поезіях «Слово, чому ти не твердая криця...» та «Contra Spem Spero». Сильні, мужні та енергійні акорди громадянської лірики Лесі Українки високо оцінив І. Франко: «Від часу Шевченкового «Поховайте та вставайте» Україна не чула такого сильного, гарячого поетичного слова, як із уст цієї слабосильної, хворої дівчини...». Поезія Лесі Українки, тавруючи рабську покору, відсутність національної гідності, дух вірнопідданості, засвідчувала перед світом, що в літературі поневоленого народу на стику двох століть з'явився талант, здатний протистояти всій нищоті життя. Талант, що мріє допомогти нащадкам Прометея визволитися від сну й запалити вогонь справедливості. Дуже добре була ознайоmlена письменниця з культурою народів світу. Часто шукала в історії й культурі інших народів, «у номерках віків і далеких підсоннях» розв'язки проблем сучасного їй українського, громадянського й національного життя. Біль і тривога за свій край неодноразово переплітаються з її всенародним горем («Напис в руїні», «Дим»).

Із надзвичайною потужністю Леся Українка проявила себе у творах останніх років життя – поемах, драмах. Поеми «Русалка», «Самсон», «Місячна легенда», «Роберт Брюс, король шотландський», «Ізольда Білоручка» та інші твори засвідчують обізнаність авторки зі світовою класичною літературою, історією, зокрема творчістю Байрона, Вальтера Скотта.

У поезії «Дим» Леся Українка своєрідно опрацювала «італійську тему», яскравими фарбами змалювала нужденне життя робітників цієї країни, яке тут же викликає у неї асоціацію з тяжкою працею українських робітників на фабриках і заводах. Саме тому й трудяща Італія стає їй не чужою, а ніби своєю рідною країною, бо ж пригнічують народ скрізь однаково: «а з вікон визирали, мов привиддя, якісь бліді, невільницькі обличчя. А над усім той дим, той легкий дим...».

Значний внесок у розвиток зарубіжної культури зробила поетеса і своїми перекладами творів на українську мову. Перекладами з інших літератур вона почала займатися ще з дитячих років. У тринадцятилітньому віці вона разом зі старшим братом Михайлом, що виступав під псевдонімом Обачний, переклала українською «Вечера на хуторі близ Диканьки» М. Гоголя. А ставши відомою письменницею, створила об'ємну програму перекладу українською мовою творів Гоголя, Короленка, Гаршина, Пушкіна, Лермонтова, Тургенєва, Некрасова, Салтикова-Щедріна, Гончарова, Достоевського, Л. Толстого, Сервантеса, Петрарки, Шекспіра, Мольєра, Вольтєра, Руссо, Бомарше, Бернса, Гете, Шіллєра, Байрона, Вальтерєра Скотта, Бальзака, Беранже, Гейне, Гюго, Лєсажа, Леопарді, Лонгфєлло, Жорж Санд, Сталь, Флєбера, Золя, Міцкевича, Сирєкомлі, Конопницької, Красицького, Крашевського, Ожєшко, Сенкевича, Словацького та багатьох інших. Уже цей перелік прізвищ визнаних у всьому світі митців художнього слова засвідчує про неабияку обізнаність Лєсі Українки з найкращими надбаннями світової літератури, з якими вона намагалася ознайомити український народ із метою піднесення його інтелектуально-го та культурного рівня.

Надзвичайно серйозно підходила до перекладацької діяльності Лєся Українка. Поетеса переконувала, що переклади повинні бути здійснені на високому професійному рівні, а для цього перекладач обов'язково має користуватися оригіналом, а отже, й вільно володіти багатьма мовами. Зарубіжна культура була невід'ємною частиною творчості Лєсі Українки, про це свідчать і її літературно-критичні та публіцистичні статті, переважна більшість із яких присвячена зарубіжній літературі та культурі. Особливо актуальними є такі її літературно-теоретичні дослідження: «Два направлення в новейшей итальянской литературе», «Заметки о новейшей польской литературе», «Європейська соціальна драма в кінці ХІХ ст.», «Утопія в беллетристиці», «Народничество в Германии», «Михаил Крамер» та ін. Лєся Українка привертала увагу багатьох письменників і дослідників різних літератур, її твори перекладалися та перекладаються майже в усіх країнах світу, зокрема в Росії, Білорусії, Чехії, Англії, Німеччині, Франції, Канаді, США тощо. Літературознавці багатьох країн присвятили українській поетесі чимало статей, монографій, літературних портретів. За характером стилю поетичної індивідуальності Лєсі Українці був особливо близьким Байрон. Вона, намагаючись ознайомити українського читача з перлинами європейської поезії, перекладає не тільки його лірику, а й твори Данте, Шекспіра, Гюго, Гейне, Міцкевича.

Лєся Українка невтомно удосконалювала свою мистецьку техніку, глибоко усвідомлюючи силу поетичного слова. Дослідники зазначають, що її стиль був точним відображенням її світогляду. У її віршах – запал і завзятість, нагромадження образів, порівнянь, докорів, погроз, обіцянок, віщувань, жалю, надій, гніву... В них – усі почуття, всі пристрасті людського

серця. Лірику Лесі Українки називають вогненною. Із творчістю багатьох європейських письменників міцно поєднана драматургія Лесі Українки. Скажімо, драматична поема «Кассандра» своєю тематикою перегукується з трагедіями давньогрецьких авторів, з творами Фрідріха Шіллера. Задум драматичної поеми «У пущі» виник під впливом студіювання творчості Джона Мільтона. Драма «Камінний господар» є однією з художніх версій світового сюжету про Дон Жуана, який опрацьовувався Жаном Батістом Мольєром, Проспером Меріме, Олександром Пушкіним.

Художня проза й публіцистика української письменниці порушували наболілі проблеми суспільного життя на зламі сторіч, до яких зверталися Іван Франко, Михайло Коцюбинський, Володимир Винниченко.

Отже, з досліджень учених вбачається, що Леся Українка є ключовою постаттю в українському історико-культурному просторі ХХ ст. Із її творчістю пов'язана «європеїзація» української літератури, вона першою представляє своєю творчістю українське письменство у світовій літературі ХХ ст. Письменниця ставила перед сучасниками вічні, а з другого боку – злободенні, пекучі для України, проблеми: питання життя і смерті, боротьби чи покори, волі та незалежності, любові й ненависті, свободи творчості, бути чи не бути самостійній Україні, боротися за волю чи скітати в ярмі.

Підсумовуючи, можна сказати, що спадщина Лесі Українки належить не тільки українському народові, а й входить до всесвітньої скарбниці художнього слова. Твори поетеси перекладені багатьма європейськими мовами. Вони систематично видаються, ретельно досліджуються науковцями. Надбання нашої геніальної письменниці складають ті вічні книжки, що витримують найскладніші випробування – іспит часу. Леся Українка належить до тих небагатьох митців українського художнього слова, які своєю творчістю та діяльністю були міцно пов'язані зі світовим літературним процесом, світовою культурою, залишаючись одночасно оригінальними й самобутніми національними письменниками.

Список використаних джерел

1. Аврахов Л. Леся Українка і англомова література. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка* : [зб. наук. пр.] / Наук. т-во ім. Шевченка; [ред. т.: М. Ільницький, О. Купчинський]. Львів, 1995. Т. 229 : Праці Філологічної секції. С. 92–101.
2. Аркушин Н. Н. Леся Українка і французька література. *Леся Українка і сучасність* : зб. наук. пр. / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; упоряд. Н. Сташенко. Луцьк, 2003. С. 80–84.
3. Журавська І. Леся Українка – критик зарубіжних літератур. *Рад. літературознавство*. 1961. № 4. С. 68–79.
4. Киричок П. Леся Українка і світова література. URL: <http://bit.ly/2E3N0Dd> [дата звернення: 24.01.2021].
5. Оляндер Л. К. Зарубіжна література в критиці Лесі Українки: позиція і метод. *Наук. вісник ВДУ / ВДУ ім. Лесі Українки*. Луцьк, 1999. № 15 : Філологічні науки. С. 49–52.

Леся Українка та зарубіжна культура

Матаєва Ліана,

учениця 11 класу Саратського опорного закладу загальної середньої освіти Саратської селищної ради Білгород-Дністровського району Одеської області

Наукова керівниця:

Кравченко М. А., учителька української мови та літератури, спеціалістка вищої категорії, учителька-методистка Саратського опорного закладу загальної середньої освіти Саратської селищної ради Білгород-Дністровського району Одеської області

Із творчістю Лесі Українки вперше я ознайомила в 6 класі, коли навчалася в Ізраїлі. В цій країні учні, йдучи на канікули, одержують завдання. Мені було задано дослідити своє походження, а також ознайомитися із творами письменників зарубіжної літератури про життя ізраїльського народу. Вивчаючи історію своєї родини, я дуже зацікавилася країною, в якій народилась. Ця країна – Україна – моя Батьківщина, яка багата архітектурою, звичаями, традиціями, а також працелюбним народом та цікавими творами українських письменників.

Із розповідей батьків та бабусі про Україну (які прекрасні були їхні спогади!) я настільки закохалась у цю країну, що почала читати твори з української літератури, а саме: ознайомила з творчістю Лесі Українки, яка написала поему «Ізраїль в Єгипті» про страждання ізраїльського народу. В поемі авторка зображує важкі життєві умови ізраїльців у Єгипті після їх Ісходу. Уривок із поеми я переклала на іврит, який сподобався учням і вчительці.

Та як загине навіки Ізраїль
В дикій пустині, у тьмі безпросвітній, –
Згине з ним віра в святі заповіді,
З ним сам Єгова умре.
Тіло Ізраїля буде в могилі,
Дух, що з'явився в огні, спопеліє,
Ця ж осоружна царська піраміда
Буде ще довго стоять.

Життя – це невблаганна мить. Жодна людина не знає про своє майбутнє. Не знала про нього і я. В моєму житті так склалося, що я разом з батьками повернулася в Україну. Почала навчатися в українській школі, де на уроках літератури вивчала творчість Лесі Українки. Я почала більше читати про поетесу та зарубіжну культуру.

З юних літ Лесі Українці довелося постійно подорожувати. І хоча ці подорожі до Європи та великих міст тодішньої царської Росії були викликані негативним фактором – хворобою, водночас вони мали велике значення для розвитку та формування її особистого й письменницького світогляду. Адже Леся відвідала майже всі найкращі європейські театри, слухала найславетніших музик, була в курсі світових музично-театральних новин. Ці вимушені потребою лікування подорожі до Німеччини, Австро-Угорщини, Італії, Єгипту, кількарізні перебування на Полтавщині, Одещині, у Криму, на Кавказі збагачували й наснажували її душу та тіло.

Розглядаючи художньо-стильові пошуки Лесі Українки на тлі світової літератури, варто звернути увагу на європеїзований світогляд української поетеси, пов'язаний з її естетикою, якій були співзвучні філософські ідеї Шопенгауера та Бергсона. У 90-х рр. XIX ст. Леся Українка в листі до Драгоманова писала, що серед молоді починає ширитись європеїзм, вивчаються іноземні мови, зростає інтерес до європейської літератури. Рівень мовного інформаційного горизонту сприяв розширенню образного світу поетеси. Вона перекладає з 10-ти європейських мов, прагнувши європеїзації української культури. Поетка вивчає українську, російську, німецьку, французьку, латинську, старогрецьку мови, пізніше – італійську, польську, болгарську, грузинську, згодом – у перекладацькому її доробку з'являються ще давньоєгипетська й давньоіндійська мови. 27-річна Леся Українка, хвора на туберкульоз кісток, приїхала до Берліна лікуватися. Поетеса залишилася в місті ще на пів року: тут вона першою серед українських літераторів переклала поезії Генріха Гейне українською, наприклад: «Вони мене дразнили», «В гаю шумить вітер осінній», «Смерть – се ніч спокійна, тиха», «Коли настав чудовий май» тощо. А також написала кілька власних творів німецькою. Один із перших творів славетної Лесі з'явився в німецькій періодиці в перекладі Ольги Кобилянської в 1903 р., у журналі «Ruthenische Revue» («Das Lied ohne Worte»). Більш інтенсивне звернення до творчої спадщини Лесі Українки помітне з боку німецьких перекладачів усередині XX ст. (Е. Берман, Й. Гюнтер, Й. Грубер, А. Вуцькі). Німецькою мовою «Лісова пісня» («Waldlied») уперше вийшла в 1931 р. у Харкові (переклад Е. Берманна). У 1947 р. у Берліні опубліковано переклад Йоганна фон Гюнтера.

Подібно до багатьох великих письменників світової літератури, вона черпала свої сюжети з різних джерел, створюючи на їх основі оригінальні твори, які були за стилем, за самим жанром, за інтерпретацією тих чи інших образів своєрідним і новим словом не тільки в українській, а й у світовій літературі.

Леся Українка не лише була добре обізнана з європейською історією, мистецтвом, мовами: у своїй творчості вона часто зверталася до культурного досвіду Європи, використовуючи для цього античність, Новий Завіт, середньовічну історію. Найбільше таке залучення, безумовно, виявилось через використані нею теми та сюжети. Численні розвідки із західноєвропейських літератур, переклади, переспіви, критичні спостереження пере-

повнюють її творчість, формуючи образ єдиного європейського культурного поля. Однак саме Лесі Українці, як нікому доти з українських митців, удалося поєднати у своїй творчості національну ідею з естетикою нового мистецтва або ж подати образ України культурними кодами, зрозумілими для всіх європейців. Згідно з М. Євшаном, «Леся Українка поєднала в собі ті дві, на перший погляд, розбіжні сили: творчий порив, фантазію – і етос, ті сили та заклики, які будить в душі людини правда життя. Момент, в якому вона привела до гармонії ті два принципи й дала їм артистичну єдність, – називаю епохою в розвою нашої поезії, одтворення їй дверей до Європи і великою культурною поезією на Україні, досягненням класичного ідеалу творчості».

Та Леся Українка пішла своїм шляхом. І в цьому позначилась етика й філософія поетеси, а не лише одна із прикмет її індивідуального стилю.

Своєрідної творчої обробки зазнала мандрівна середньовічна легенда про Трістана та Ізольду в поемі Лесі Українки «Ізольда Білорука» (1912). У примітці до неї авторка вказує на джерела твору: «Основа сеї поеми взята з середньовічного роману "Трістан та Ізольда", що колись у численних версіях та різних мовах був широко розпросторений по всіх європейських, в тім числі і по слов'янських сторонах. Зміст його – фатальне та нещасливе кохання лицаря-васала Трістана і його королеви Ізольди Злотокосої. Се кохання повстало з чарівного дання, любовного напою, випитого через помилку. В деяких версіях згадується ще й друга Ізольда – Білорука, що кохалася з Трістаном тоді, як він був у розлуці з першою милою – Ізольдою Злотокою».

З-під пера письменниці з'являються оригінальні драматичні твори, наповнені ідеями й образами, породженими новою епохою, які виражені в оригінальних жанрових формах. Отже, її новаторство виразилось і в змісті, і у формі драматичних творів. До того в Україні переважала соціально-побутова драма. Поява проблемної філософської та психологічної драми, з образами широких узагальнень, символічного звучання, свідчала про дальший розвиток української драматургії і театру.

Леся Українка належить до митців, що пережили свій час, а їхні твори збагатили скарбницю духовної культури. Її творчість стала однією з вершин художньої свідомості українського народу в його історичному поступі та водночас видатним явищем світової літератури, адже криє в собі невичерпні джерела високих людських ідеалів добра й справедливості, сповнена пафосом революційного оновлення світу, гуманізму, свободи та братерства народів.

Список використаних джерел

1. Горбач А. Г. Німецькі славісти перекладають творчість Лесі Українки. *Сучасність*. 1996.
2. Євшан М. Леся Українка. Критика. Літературознавство. Естетика. Київ, 1998.
3. Леся Українка. Зібрання творів у 12 т. Київ : Наукова думка, 1975 [т. 2, с. 133–147].
4. Ігнатенко Л. Леся, ми і європейська культура XX ст. *Слово і час*, 1995. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/kdsm_2012_18_38.pdf (дата звернення: 13.01.2021).

Кримськотатарські мотиви в поетичній творчості Лесі Українки

Мельник Олександра,

студентка II курсу Відокремленого структурного підрозділу «Херсонський політехнічний фаховий коледж Державного університету «Одеська політехніка»

Наукова керівниця:

Ботвинюк О. В., викладачка гуманітарних дисциплін вищої категорії Відокремленого структурного підрозділу «Херсонський політехнічний фаховий коледж Державного університету «Одеська політехніка»

Літературні традиції Криму мають глибокі витоки. Славетні письменники присвячували йому натхненні рядки, які стали частиною тексту, що асоціюється з вічною красою, радістю й піднесенням. Це М. Коцюбинський, Олександр Олесь, Х. Алчевська, А. Чайковський. Однак серед українських видань нині бракує антологій найвідоміших творів, а системне вивчення кримських мотивів у творчості вітчизняних письменників є недостатньо розвиненим. Промовистим естетико-виховним матеріалом можуть слугувати для всіх українців життєписи письменників, а саме – Лесі Українки, доля якої була пов'язана з Кримом, невід'ємним від України.

Крим, як відомо, відіграв важливу роль у житті й творчості Лариси Петрівни, яка називала його «колискою своєї творчості». Зазвичай дослідники виділяють три етапи кримського періоду її життя: 1) 1890–1891 рр.; 2) 1897–1898 рр.; 3) 1907–1908 рр. Їх першим дослідником був літературознавець О. Бабишкін, працю якого продовжила ціла когорта науковців: В. Гуменюк, О. Януш, О. Огнева, Н. Якубчак, Н. Вишневська, В. Іваненко, Р. Радишевський, О. Химин, В. Хоменко, О. Шева, О. Головій. Зокрема, М. Вишняк звертає увагу на жанрову своєрідність кримської лірики поетеси, О. Присяжнюк – на символічні фігури, спільні мотиви поезії, а С. Кочерга аналізує як поетичну, так і прозову спадщину письменниці. Влучну характеристику емоційної наснаженості її кримських текстів дав Д. Павличко: «Весь Крим, – зазначає автор, – був для неї дорогою в своїй красі і в своєму горі зрозумілою, «прекрасною» і «нещасливою» стороною, де поетеса шукала й знаходила цілюще підсоння на свою недугу, до якої «... долучалися страждання кримської землі» [4, с. 14].

Мета роботи: дослідити наявні в поетичній творчості Лесі Українки кримськотатарські мотиви, які виникли під час перебування в Криму.

Реалізація зазначеної мети передбачала виконання таких завдань:

- дослідити етапи кримського періоду життя Лесі Українки;
- проаналізувати поетичні цикли «Кримські спогади», «Кримські відгуки» та пояснити роль природи Криму і його населення як основи їх створення.

Як уже зазначалося, літературознавець О. Бабишкін був першим дослідником кримських періодів Лесі Українки, кожний із яких відрізняється датами, змістом, настроєм, творчими пошуками, але об'єднується спільним мотивом – думками про край.

Саме в Євпаторії (1890), куди Лариса Петрівна приїздить із матір'ю Оленою Пчілкою, вона розпочинає писати про Крим вірші, які згодом увійдуть до циклу «Кримські спогади», створеного в жанрі поетичного щоденника. Н. Якубчак зазначає, що цим циклом поетеса започатковує подорожню циклізацію в українській поезії, а точкою відліку в європейській ліриці вважає Адама Міцкевича [8, с. 97]. Попри деяку тематичну схожість «Кримських спогадів» Лесі Українки з його «Кримськими сонетами» та поезіями О. Пушкіна, її вірші різняться самобутністю й оригінальністю. Композиційна рамка позначає тло для розгортання спогадів. Н. Вишневська зауважує, що це «єдиний художній організм, об'єднаний внутрішньою настроєвою єдністю» [1, с. 76]. Жанрова структурованість теж різноманітна: вірш-спогад «Заспів», пейзажно-мариністичний малюнок «Тиша морська», вірш-заклик «Граї, моя пісне!», ліричний роздум «Безсонна ніч», ліричний портрет «Татарочка» і вірш-посвята «Бахчисарай».

Перший написаний та пронумерований вірш циклу – «Тиша морська».

Море в ньому постає «країною світла та золотистої блакиті».

Вірш – не лише опис морського пейзажу. Готовність поетеси вирушити в морську подорож означає намір і в житті рухатися вперед, незважаючи на шторми та підводне каміння, боротися за свою щасливу долю.

У наступній поезії «Граї, моя пісне» морська стихія нагадує нам непідвладну жодним законам природу творчості. А в «Безсонній ночі» поетеса використовує образ моря для передачі свого внутрішнього хвилювання та неспокою.

Домінуючий у всьому циклі настрій ліричної героїні виражений у рядку з вірша «На човні»: «Геть всі темні думи сумні!». Наявні тут мотиви самотності, незахищеності, розгубленості серед бурхливого життєвого моря та певної недовомвленості. І все ж, відчуваючи душею й тілом своє безпорадне становище, поетеса не втрачає надії, непохитно вірить у кращі часи: «може, завтра без печалі цілий світ осяє...» [6, с. 52]. «Білий човник» є протиставленням темної ночі й порятунком від тяжких дум героїні. Символічний характер поезії підтверджує лист до брата Михайла: «Нам випадає доля першим одпихати човен з хвилевої пристані і пустити у дальшу плавбу...» [7].

У циклі відтворено багато південних міст, де побувала Леся Українка під час першої подорожі до Криму. Так, Бахчисарай подається через різні аспекти у трьох поезіях циклу: «Бахчисарай», «Бахчисарайський дворець», «Бахчисарайська гробниця». Останній сонет є найбільш філософічним і за мотивами-образами схожим до творів «Розрита могила» та «Великий льох» Т. Шевченка. Центральним образом є гробниця, що «серед пустки, наче на сторожі». Вона співвідносна з «бахчисарайською славою» [5, с. 34].

Після Севастополя письменниця мандрувала до Південного берега Криму:

Чи се той світ, загублений, таємний,
забутий незабутній рай наземний,
що так давно шукають наші мрії? [5, с. 34].

Такими побачила поетеса з висоти гір мальовничі кримські місця, до котрих вирієм відлітають нескінченні ключі мрій. І далі дорога втішала екзотичними краєвидами, вишуканими на слух назвами татарських поселень і садіб. Зокрема, легенда про Чортові сходи знайшла відображення у вірші «Мердвен», де змальовано красу «бескидів сивих» і «червоних скель».

Поезія «Татарочка» є віршем-враженням і жанром ліричного портрета. У творі з великою любов'ю зображено зустріч дівчини-українки з дівчиною-татарочкою:

Шеэр дживарында, топракъ ёлчыкътан
Якъыджы чакъыл таш устюне басып
Дюльбер татар къызы адым атмакъта
Онъа сербест омюр олгъфндыр насип
(перекл. Аблязіза Велієва) [3, с. 217].

Необхідно зауважити, що дослідники творчості поетеси схиляються до думки про те, що більшість віршів розглянутого вище циклу писалися під свіжим враженням від Криму вдома. Сестра ж письменниці О. Косач-Кривинюк справедливо вважала, що вірші могли народитися і невдовзі після подорожі, і під час неї під безпосереднім враженням від баченого [2, с. 7].

Вірші, написані в 1897 р., увійшли до нового циклу «Кримські відгуки», який складається із 6 поезій та драматичної сцени «Іфігенія в Тавриді», переробленої із незакінченої драматичної поеми. Розпочинається цикл поезією «Імпровізація», що є зразком інтимної лірики й написаний верлібром. Це своєрідні замальовки, через які читач помічає інтимні сцени, де «вітри північні тремтять, затихаючи», «до кипариса магнолія пишная чолом завітчанам ніжно схилилася, як молода до свого нареченого».

Домінуючими в «Кримських відгуках» є мотиви, визначені сильною, непримиренною натурою поетеси, яка не могла змиритися з будь-яким злом, неправдою та несправедливістю. Так, «Уривки з листа» є поетичним звертанням-оповіддю до поета, який надіслав поетесі свій «дужий, неначе у крицю закований, міцно узброєний вірш». Поетеса зображує пророслу червону квітку ломикамінь, яка є символом поетичного слова, що здатне здолати зло.

Таким чином, цикли «Кримські спогади» та «Кримські відгуки» засвідчили якісне зростання поезії Лесі Українки як на рівні їх жанрово-стильових ознак, так і на рівні змістовності та художньо-виражальних засобів. У них

звучать переможні й життєствердні, оптимістичні та тимчасові мотиви розпачу і зневіри. Природа постає в цих віршах і духовним, і матеріальним джерелом, від спілкування з яким поетеса набирається сили та стійкості в протистоянні і власній недозі, й тій несправедливості, яка діється в суспільстві. Море являє собою не лише символ порозуміння, самотності, тиші, краси, долі, а й символ душевного спокою, якого шукала і Лариса Петрівна в Криму, і її лірична героїня. Тому з упевненістю можна сказати, що кримські поетичні твори Лесі Українки, які включають як цілі цикли, так і окремі вірші поза ними, засвідчують її неперевершений талант як поета-лірика, якому були підвладні всі без винятку жанрові утворення.

Список використаних джерел

1. Вишнеvsька Н. Лірика Лесі Українки: текстологічне дослідження. Київ, 1976. 296 с.
2. Іваненко В. Г. Крим у житті й творчості Лесі Українки. Кримські спогади : вірші, поеми, проза, листи. Леся Українка. Сімферополь, 1986. 304 с.
3. Огнева О. Східні стежки Лесі Українки. Луцьк, 2008. 240 с.
4. Павличко Д. Крим у творчості Лесі Українки. Над глибинами : літературно-критичні статті і виступи. Київ, 1983. С. 13–28.
5. Українка Леся. Вибране. Поезії. Поеми. Драматичні твори. Київ, 1977. 639 с.
6. Українка Леся. Кримські спогади : вірші, поеми, проза, листи. Сімферополь, 1986. 304 с.
7. Українка Леся. Листи. Поезія. Проза. URL: <http://www.lukrainka.name/uk/Prose/BriefWeite.html> (дата звернення: 30.01.2021).
8. Якубчак Н. Кримські перегуки : подорожні цикли Лесі Українки й Адама Міцкевича. *Magisterijum* : магістерські програми, 2007. Вип. 29 : Літературознавчі студії. С. 97–10.

Недашковська Юлія,

студентка I курсу Херсонського політехнічного фахового коледжу Державного університету «Одеська політехніка»

Леся Українка і зарубіжна культура

Наукова керівниця:

Стегалюк А. В., викладачка гуманітарних дисциплін, спеціалістка вищої категорії, голова циклової комісії соціальних і гуманітарних дисциплін Херсонського політехнічного фахового коледжу Державного університету «Одеська політехніка»

Метою роботи є ґрунтовний аналіз поетичних та перекладацьких здобутків видатної представниці української літератури – Лесі Українки. Основне завдання дослідження: з'ясувати, наскільки вагомим є внесок поетеси у світовий літературний процес взагалі й в українську культуру зокрема.

Поетичний хист поетеси формувався у творчому засвоєнні найкращих надбань зарубіжної літератури та мистецтва. Крім рідної української,

вона вільно володіла іноземними мовами: німецькою, французькою, латинською, давньогрецькою, італійською, англійською, іспанською, російською, польською, болгарською; вільно читала твори чеських і словацьких письменників. Про глибокі знання античної літератури засвідчують поезії «Орфееве чудо», «Ніобея», «Сафо».

Леся Українка на основі глибокого знання історії, побуту, літератури багатьох народів написала вірші «Єврейська мелодія», «Пісня флорентійська», «Дим», «Напис в руїні», «Весна в Єгипті».

Визначний внесок у розвиток світової культури зробила Леся Українка й своїми перекладами доробку відомих письменників на українську мову. Вона перекладала твори Сервантеса, Шекспіра, Байрона, Бальзака, Гейне, Флобера, Міцкевича, Ожешко, Сенкевича, Словацького.

Про те, що світова література була невід'ємною частиною творчості Лесі Українки, свідчать і її літературно-критичні та публіцистичні статті, переважна більшість із яких присвячена зарубіжній літературі.

Своєю чергою, Леся Українка привернула увагу багатьох письменників і дослідників різних літератур, її твори перекладаються майже в усіх країнах світу, зокрема в Росії, Білорусії, Чехії, Англії, Німеччині, Франції, Канаді, США та ін. Літературознавці багатьох країн присвятили українській поетесі чимало статей, монографій, літературних портретів.

Саме постійне зацікавлення світовою літературою та історією дало їй змогу в 1890 р. написати підручник «Стародавня історія східних народів», який було вперше видано в 1918 р. у Катеринославі. Про її глибокі знання античної літератури засвідчують поезії «Сафо», «Іфігенія в Тавриді», «Ніобея», «Орфееве чудо», а біблійні теми та мотиви оригінально розробляються у віршах «Я бачила, як ти хилився додолу», «То може станеться і друге диво», «Дочка Чєфая», «Ізраїль в Єгипті», «Пророк», «Жертва», «Саул» та ін. Окрім того, Леся Українка на основі глибокого знання історії, побуту, звичаїв, мистецтва й літератури багатьох народів написала вірші «Єврейські мелодії», «Пісня флорентійська», «Дим», «Напис в руїні», цикли «Весна в Єгипті» та «Єгипетські фантазії».

Особливо влучні, пов'язані зі світовими сюжетами, мотивами й образами, драматичні твори Лесі Українки, зокрема поеми. Слід зауважити, що значна частина цих творів розроблює біблійні та давньоєврейські мотиви й сюжети («Самсон», «На полі крові», «Вавилонський полон», «На руїнах», «В дому роботи, в країні неволі»), античні теми («Оргія», «Кассандра»), давньосхідні мотиви («Айша і Мохаммед»), теми із життя та боротьби ранніх християн («Одержима», «В катакомбах», «Руфін і Прісцілла», «Йоганна, жінка Хусова», «Адвокат Мартіян»). Різні епізоди визвольної боротьби, а також життя лицарів з новим осмисленням образів розроблює поетеса у таких своїх творах, як «Роберт Брюс, король шотландський», «Давня казка», «Біла посестра», «Ізольда Білорука», «Осіння казка», «Камінний господар». Варто відзначити, що майже в усіх цих творах авторка досить

сміливо ставить на розв'язання не лише актуальні етично-психологічні, а й соціально-політичні питання.

П'єси та драматичні поеми Лесі Українки своїми сюжетами, темами й мотивами міцно пов'язані зі світовою історією, культурою і літературою та становлять, таким чином, визначне мистецьке явище у розвитку загальносвітового літературного процесу.

Визначний внесок у розвиток світової культури зробила Леся Українка і своїми перекладами творів письменників багатьох літератур на українську мову. Після І. Франка Леся Українка була чи не найпліднішим та наймайстернішим таким перекладачем.

До перекладацької діяльності Леся Українка підходила надзвичайно серйозно. Вона наголошувала, що переклади повинні бути здійснені на високому професійному рівні, а для цього перекладач обов'язково має користуватися оригіналом, а отже, вільно володіти багатьма мовами.

Про те, що світова література була невід'ємною частиною творчості Лесі Українки, свідчать і її літературно-критичні та публіцистичні статті, переважна більшість з яких присвячена зарубіжній літературі. Особливо актуальними є такі її літературно-теоретичні дослідження: «Два напрямлення в новейшей итальянской литературе», «Заметки о новейшей польской литературе», «Європейська соціальна драма в кінці XIX ст.», «Утопія в белетристиці», «Народничество в Германии», «Михаил Крамер» та багато інших.

Леся Українка належить до тих небагатьох митців українського художнього слова, які своєю творчістю й діяльністю були міцно пов'язані зі світовим літературним процесом, світовою культурою, залишаючись одночасно оригінальними та самобутніми національними письменниками.

Геній Лесі Українки розкрився перед світом насамперед у високохудожньому звучанні національної ідеї, гарячій любові до рідного краю, яка полягала в обороні прав народу на незалежне національне та державне життя. Свої думки та свої ідеї вона зуміла ввести у високу мистецьку форму, що чарує багатством поетичних образів і музикою поетичного слова. Поетеса вийшла за межі традиційних тем. Її творчість охоплювала широке поле світових мотивів, тому стала вагомим художнім здобутком світової культури.

Леся Українка досягла вершин творчої майстерності й відкрила нові обрії в українській літературі. Її поезія та драматургія мали яскраво виражений новаторський характер. За пафосом творчості, за характером поетичної індивідуальності Лесі Українці був особливо близьким Байрон. Намагаючись ознайомити українського читача з перлинами європейської поезії, вона перекладає не тільки його лірику, а й твори Данте, Шекспіра, Гюго, Гейне, Міцкевича, Надсона. Захопившись образом Прометея, українська поетеса студіює творчість багатьох письменників, які опрацьовували давньогрецький міф, – Есхіла, Софокла, Овідія, Горация, Вольтера, Гете, Байрона, Леонардо. Вважала, що справжні митці зобов'язані досягнути художні здобутки людства.

Широкі, міцні контакти єднують драматургію Лесі Українки з творчістю багатьох європейських письменників. Скажімо, драматична поема своєю тематикою перегукується з трагедіями давньогрецьких авторів, із творами Фрідріха Шіллера. Задум драматичної поеми «У пущі» виник під впливом студіювання творчості Джона Мільтона.

Художня спадщина Лесі Українки належить не тільки українському народові, а й входить до всесвітньої скарбниці художнього слова. Твори поетеси перекладені багатьма європейськими мовами. Вони систематично видаються, ретельно досліджуються науковцями. Твори нашої геніальної письменниці складають ті вічні книжки, що витримують найскладніші випробування.

Засяяла новими гранями поезія Лесі Українки у творчості й зарубіжних композиторів: «Перемога» О. Барамішвілі, «Надія» О. Долуханової, «Дитячий хоровод» Д. Чхеїдзе. Музичний солоцикл створили паралельно білоруський композитор Дмитро Лукас і російський Юрій Левітін. А якими чарами віє від «Пісні про Лесю Українку» М. Давіташвілі на слова С. Еулі...

Лесі Українці присвячено художній фільм М. Мащенко «Іду до тебе» (1972) за сценарієм І. Драча, науково-популярні картини «Леся Українка» (1957 р., 1969 р.), документальну стрічку «Леся Українка» (1971). Найвідоміші екранізації її творів – «Лісова пісня» (1961 р., В. Івченко) та «Лісова пісня. Мавка» (1980 р., Ю. Ілленко), «Спокуса Дон Жуана» (1985 р., В. Левін), телевізійна вистава «Оргія» (1991).

Полікультурний контекст у драматичному доробку Лесі Українки

Сеньків Олександра,

студентка I курсу Гусятинського коледжу
Тернопільського національного технічного
університету імені Івана Пулюя

Наукова керівниця:

Гадюк Р. В., керівниця секції «Українська мова та література» Гусятинської філії Тернопільського обласного відділення МАН України

Кінець XIX – початок XX ст. – період відмови від народницької тематики, пошуку нових ідей та способів їх реалізації. Представники світової інтелігенції виражали свої ідеали в яскравих художніх образах, виняткових героях, виняткових обставинах, зосереджували увагу на дослідженні внутрішнього світу людини. Нові філософські, естетичні й етичні ідеї потребували переоцінки художніх цінностей у мистецтві.

Актуальність розгляду драматичних творів Лесі Українки в компаративному зв'язку зі світовими темами важко переоцінити, адже, поєднавши

світовий контекст й українську проблематику, письменниця направила модерну українську літературу на шлях розвитку літератури європейської.

Мета дослідження – визначити художню специфіку драм Лесі Українки в полікультурному контексті.

Леся Українка як мисткиня формувалася, засвоюючи досягнення і національної культури, і світової класики. Поетесу завжди приваблювали сюжети й образи з античної та християнської міфології, легенд, історичних пісень і народних дум. Із дитинства вивчала історію, побут, літературу та культуру багатьох зарубіжних народів. На основі цих знань вона написала вірші «Єврейська мелодія», «Пісня флорентійська», «Дим», «Нарис в руїні», «Весна в Єгипті». Про глибокі знання античної літератури засвідчують поезії «Орфееве чудо», «Ніобея», «Сафо». Біблійні теми та мотиви оригінально реалізуються у віршах «Я бачила, як ти хилився додолу», «То, може, станеться і друге диво», «Дочка Чεфая», «Ізраїль в Єгипті», «Пророк», «Жертва», «Саул» та ін. Невід'ємність світової літератури від творчості Лесі Українки виразилася в її літературно-критичних та публіцистичних статтях, які здебільшого висвітлювали твори зарубіжної літератури. Саме завдяки великій зацікавленості письменниці зразками світової літератури їй вдалося створити підручник «Стародавня історія східних народів» (1918 р).

Крім того, зазначимо, що Леся Українка була поліглотом (знала українську, російську, польську, французьку, німецьку, італійську, англійську, давньогрецьку, латинську, болгарську, іспанську мови) та займалася перекладацькою діяльністю: працювала над перекладами творів П'єра Жюльєтцеля, Гюго, Сервантеса, Шекспіра, Байрона, Бальзака, Гейне, Флобера, Міцкевича, Ожешко, Сенкевича, Словацького, Гоголя, Міцкевича тощо.

Поетична творчість Лесі Українки дійшла до найвищих мистецьких вершин у найбільш характеристичному для неї жанрі – драматичній поемі. Письменниця, читаючи класиків світової літератури в оригіналі, опанувала обшир світової літератури та вибудувала свою драматургію. У руслі тенденції оновлення європейської драми Леся Українка стала новатором української модернізації у філософсько-естетичній площині.

Зародження «нової драми» західноєвропейський світ побачив у п'єсах норвезького драматурга Генріка Ібсена, які триумфально завойовували світові сцени від 1870-х рр. Н. Колошук зауважує, що згодом «ною драмою» стали називати й п'єси французьких натуралістів, Августа Стріндберґа, Гергарта Гауптмана, Моріса Метерлінка, Антона Чехова, Бернарда Шоу, німецьких експресіоністів, італійських футуристів та Луїджі Піранделло, Бертольда Брехта й інших відомих драматургів кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. [5, с. 91–109].

Баранова І. зазначає: «... драматичні твори письменниці несуть філософський заряд античності, переосмислення концепцій класицизму (Б. Паскаль, П. Корнель, Ж. Расін) та просвітництва (Вольтер, Д. Дідро). Вона виявила пильний інтерес до творчості європейських драматургів, зокрема художніх

новацій Г. Ібсена [1, с. 21]. Засвоївши європейську філософську й драматичну традицію, Леся Українка створила у вітчизняному письменстві тип «драми ідей», що актуалізувала діалог як форму художнього мовлення. Позиція письменниці оцінювалась як така, що віддалена від української проблематики. Проте це була не віддаленість, а новий розвиток художньої свідомості, зумовлений західноєвропейськими настроями та впливами. Характерним для драматичної творчості Лесі Українки є поліфонічне бачення світової культури й виокремлення специфічних особливостей своєї. У своїй творчості вона вишукувала світові полікультурні контексти, суголосні українській дійсності.

Виокремлюємо такі особливості драматичних творів Лесі Українки:

1) письменниця відкинула ідею етнографічно-побутової прив'язаності українського театру; категорії «часу», «місця» набувають особливого значення: поетеса сміливо переносить дію й самих персонажів у минуле. Так, наприклад, у драматичних поемах «Вавілонський полон» і «На руїнах» спостерігаємо, як Леся Українка за допомогою езопівської мови говорить про долю українського народу. Однак разом із тим персонажами цих творів є давні євреї, які живуть у дуже точно окреслених історичних умовах, а місце подій – розлога рівнина, де зливаються Тигр і Євфрат.

Поціновуючи важливість зробленого Лесею Українкою для піднесення української культури на світовий рівень, О. Забужко зауважила, що завдяки Лесі Українці українською заговорили персонажі далеких країн і далеких епох. Леся Українка «заселила заборонену й переслідувану мову цілим пантеоном персонажів світової культури, від героїв гомерівського епосу до пророка Мохаммеда, Дон Жуана й масачусетських пілігримів, і в той спосіб піднісши сволок «української хати» на вселенську висоту» [4, с. 97].

Потяг до європейських тем, до світових проблем М. Євшан пояснював тим, що поетеса боялася бруду реального життя. Для сучасників потрібен був поверховий реалізм, теми, взяті з життя «бідного українського народу», хоча поетеса порушувала ті самі проблеми: поневолення, нужду, втрату духовних орієнтирів. Але духовна сутність, внутрішній світ поетеси особливий: вона не може «не тікати в Палестину, Єгипет, Грецію і всі інші старинні культури» [3, с. 160–163]. У цьому М. Євшан вбачав спорідненість із усіма драматургами-трагіками: Шекспіром, Геббелем, Кляйстом, Людвігом, Вагнером, які теж, зважаючи на жанрові особливості трагедії, віднаходили її героїв не в сучасному житті;

2) заперечення традиційних смислів «вічних» сюжетів, надання їм своєї інтерпретації («Вавілонський полон» і «На руїнах», «На полі крові», «Камінний господар», «Одержима», «Роберт Брюс, король шотландський»). Наприклад, компаративні зв'язки простежуємо між драмою Лесі Українки «Кассандра» і трагедією Софокла «Едіп-цар» – у цих творах фіксуємо тему неминучості долі. Використання класичних образів світового мистецтва дало письменниці змогу порушувати не тільки буденні проблеми тогочасної дійсності, а й роздумувати над філософськими питаннями.

М. Євшан зазначав, що образи європейської класики стали органічним елементом драми Лесі Українки. Проте, на відміну від античних уявлень про зв'язок долі із родовим прокляттям, Леся Українка відкинула з легенди про Кассандру ті елементи, які були використані успішно стародавніми письменниками та пов'язували її з якимось прокляттям;

3) конфлікт побудований на протистоянні світоглядів, а не зіткненні інтересів. Крім того, драми Лесі Українки – поліконфліктні, а герой не є одноосібним центральним персонажем. Головну роль у конфлікті, як правило, Леся Українка відводила мислячій, самодостатній жінці, в образі якої зосереджено психологічний та інтелектуальний центр усього твору («Кассандра», «Лісова пісня»). Інтелектуальна природа драматичного конфлікту в драмах Лесі Українки очевидна, і саме такий тип конфлікту приваблював її в сучасників-драматургів та об'єднав її власні драматичні твори в цілісну творчу систему (при тому, що вони надзвичайно різні за проблематикою, охоплюють дуже широке тематичне коло й відзначаються різноманітністю жанрово-поетикальних форм). Услід за своїм сучасником Бернардом Шоу Леся Українка самостійно відкривала нові можливості драматичної форми через розробку інтелектуального конфлікту, розширюючи межі драматичної умовності, алегоричності в сценічному творі, використовуючи міфологічну структуру, фольклорну міфопоетичну символіку, можливості психологічного підтексту тощо;

4) психологізм і драматичний саспенс у п'єсах досягається гострою боротьбою почуттів та думок персонажів. О. Вісич зауважує, що «... напруга зображення досягається завдяки прийому трагічного мовчання» [2, с. 201–205] («Блакитна троянда», «Прощання», «Айша та Мохаммед», «Роберт Брюс, король шотландський»);

5) алегоризм, символіка та метафоризм драматичного тексту.

Отже, в основі проєвропейських поглядів Лесі Українки закладено думку про спільність української ідеї з європейською. Письменниця переконливо демонструє роль духовних досягнень українства перед широким колом європейської спільноти, водночас закликаючи своїх сучасників-українознавців орієнтуватися на досягнення західноєвропейської культури.

Список використаних джерел

1. Баранова І. Драма-діалог Лесі Українки та діалогічна традиція в європейських літературах : автореф. дис. ... канд. фалол. наук : спец. 10.01.05 «Порівняльне літературознавство». Дніпро : ДНУ, 2011. 21 с.
2. Вісич О. Питання про психологізм прози Лесі Українки. *Вчені записки Тавричного національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія Філологія. Соціальні комунікації*, 2011, № 24. С. 201–205.
3. Євшан М. Леся Українка. Критика. Літературознавство. Естетика / упоряд., передм. та прим. Наталії Шумило. Київ : Основа, 1998. С. 160–163.
4. Забужко О. Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика 90-х. Київ : Факт, 2001. С. 97.
5. Колошук Н. Драматургія Лесі Українки у контексті розвитку «нової європейської драми» на етапі символізму. *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2019. № 26. С. 91–109.

Донжуанство у драмі Лесі Українки «Камінний господар» на тлі світової традиції

Хевук Вікторія,

студентка I курсу Ківерцівського фахового медичного коледжу Волинської обласної ради

Наукова керівниця:

Воляник-Круглік О. М., викладачка української мови та літератури Ківерцівського фахового медичного коледжу Волинської обласної ради, викладачка I категорії

Образ Дон Жуана є одним із визнаних лідерів світової літературної традиції. Понад двісті років автори різних часів і народів випробовували на ньому свій художній хист, накладаючи на постать середньовічного лицаря-перелюбника характерний відбиток своєї доби, свого бачення світу, власного життєвого досвіду та естетичних уподобань. До найкращих здобутків європейської літератури належить і драма Лесі Українки «Камінний господар», де письменниця здійснила самобутню ідейно-художню інтерпретацію донжуанівської теми.

Вважаю, що розгляд образу Дон Жуана в контексті історико-літературного процесу в цілому допоможе висвітлити нові аспекти цього образу, відкрити таємницю його привабливості та невмирущості, встановити еволюцію як самого образу, так і відтінки трактування його у творах різних авторів. Це зумовлює актуальність обраної теми.

Об'єкт дослідження – образ Дон Жуана у світовій літературі.

Предметом дослідження є трактування образу Дон Жуана у драмі Лесі Українки «Камінний господар».

Метою роботи є дослідження образу Дон Жуана у світовій літературі, зокрема у драмі Лесі Українки «Камінний господар».

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання більш конкретних завдань:

- окреслити поняття вічного образу у світовій літературі;
- виявити найсуттєвіші ознаки та внутрішню структуру образу Дон Жуана у творчості Лесі Українки.

Джерелознавчою базою цієї роботи є праці В. Аврахова, В. Агеєвої, О. Боговін, З. Геник-Березовської, В. Даниленко, Д. Донцова, О. Забужко, А. Костенка, М. Кудрявцева, А. Кузьманенко, Л. Міщенко, М. Моклиці, Л. Лавринович, О. Новобранець, І. Франка, С. Хороб.

Трактування образу Дон Жуана у драмі Лесі Українки «Камінний господар»

До Лесі Українки в українській літературі тема про Дон Жуана не розроблялася. Українська драматургиня використовує образ Дон Жуана у своєму творі «Камінний господар» для дослідження філософського питання співвідношення свободи та влади. Сильний, розумний, гордий Дон Жуан опиняється у становищі іграшки та жертви, потрапляє в тенета су-

перечливих гординь. «Камінний господар» – драма, в якій уперше в українській літературі змальовано образ чоловіка-спокусника.

Жодного разу не з'являвся Дон Жуан, подібний до героя Лесі Українки, – людина, що кинула виклик громаді, проголосила свою особисту волю – і підкорилася, врешті, законам, що панують у цьому ненависному суспільстві. Загибель Дон Жуана в «Камінному господарі» зумовлена внутрішнім крахом, зрадою самого себе. Трагедію зрадника кохання Леся Українка перетворила на трагедію зради внутрішньому покликанню людини, переключивши індивідуальну драму на соціальну. Лесиною Дон Жуана вирізняє насамперед не вміння підкорювати жіночі серця, не пристрасть спокусника. Це передусім людина, яка кинула виклик ustalеним суспільним принципам, для якої воля – понад усе. Він незалежний від будь-яких умовностей, традиційних моральних норм, здатний на відчайдушні вчинки, які можуть бути й негідними лицарської честі: для Дон Жуана властиво добиватися бажаного будь-якою ціною. Герой зневажає владу, кар'єру, соціальні блага, бо вони обмежують свободу.

Дон Жуан – це лицар волі, який боїться заплутатись у сітях людського життя й тому стоїть поза межами його. Він існує незалежно від громади, не визнаючи її законів та звичаїв, ховається у печерах, плаває з піратами, живе контрабандою. Він звик тільки брати в коханні, приймати жертви, але сам не жертвує нічим. Проте всі ці успіхи не задовольняють його неврівноваженої, бунтівничої душі. Він шукає ідейно рівну йому жінку й нарешті знаходить в особі донни Анни. Це та сильна жінка, про яку він марив усе своє життя. Їй також подобається Дон Жуан, бо в ньому вона бачить сильний ентузіазм, якого їй якраз бракує. Між ним спалахує кохання, яке штовхає «лицаря волі», цільного й безпосереднього, на трагічний шлях. До зустрічі з донною Анною він жив хвилиnnими перемогами. Однак зустріч Жуана з нею виявилася фатальною: остання любов героя зробила жертвою вже його самого. Анна – поворотний момент у бутті Дон Жуана. Колишній «лицар волі» був спокусений владою, і першою спокусницею у його житті стала донна Анна, яка виявилася значно сильнішою за поборника свободи. Леся Українка не лише акцентує увагу на анархічності вдачі Дон Жуана, а й розкриває його деградацію під впливом зовнішніх та внутрішніх камінних сил на шляху до влади. Дон Жуан у своєму коханні заходить так далеко, що мусить залишити вільне життя й думати про те, як би пристосуватися до громадянства. Донна Анна збудила в ньому честлюбні змагання, і він заради кохання робить одну поступку за одною і врешті втрачає зовсім волю та гине через зраду собі самому. Убивши командора, він згоджується на законний шлюб з донною Анною, навіть на командорство, що суперечить самій його природі. Колишнього Дон Жуана, «лицаря волі», вже немає – на його місці з'явився новий Дон Жуан, прихильник і захисник іспанської аристократії. Він сам це добре розуміє, коли каже:

От і замкнулася камінна брама!
Як несподівано скінчилась казка!
З принцесою і лицар у в'язниці! [4, с. 346].

Деградація Дон Жуана досягає кульмінації під час останньої розмови з Анною, їх морально-етична сутність перебуває в одній площині – у площині егоцентризму та індивідуалізму. Вони однаковою мірою не терплять влади над собою, не переносять того «камінного», що підкорює душу, зате прагнуть необмеженої влади над іншими, й тому приречені на трагічний фінал камінним світосприйняттям, антигуманістичною філософією.

Протягом дії фальшиві умовності «камінного принципу» знищують душу, власне «я» Дон Жуана. З ним відбувається цілковита метаморфоза: Дон Жуан у фіналі – абсолютна протилежність йому ж на початку дії.

Дон Жуан у Лесі Українки – це людина, що кинула виклик суспільству, проголосила свою особисту волю – і підкорилась урешті законам, що панують у ньому. Трагедію зради внутрішньому покликанню людини, що стосується не лише Дон Жуана, а й інших персонажів драми.

Отже, «Камінний господар» Лесі Українки – це своєрідний підсумок світової легенди про Дон Жуана, «... надгробний пам'ятник усій лицарській культурі...» [3, с. 397].

Таким чином, традиційний образ спокусника жінок зазнає ідейно-філософського переосмислення під пером української письменниці. Із розвитком сценічної дії цей характер еволюціонує – з «лицаря волі» Дон Жуан стає «камінним господарем».

Характеризуючи образ Дон Жуана різних авторів, я дійшла таких висновків, що Дон Жуан Лесі Українки вирізняє не вміння підкорювати жіночі серця і не пристрасть спокусника. Її герой незалежний від різних умовностей традиційної моралі, воля для нього – понад усе. Він здатний на відчайдушні вчинки, які можуть бути й негідними лицарської честі, адже йому властиво добиватися бажаного будь-якою ціною. Українська письменниця руйнує сталу сюжетну основу й окреслену систему матеріальних і духовних цінностей.

Леся Українка задум своєї драми трактувала таким чином, що головним моментом тут є перемога кам'яного, тобто консервативного начала, що асоціюється з Командором, над дуалістичною душею донни Анни. У драмі подано багатоаспектне тлумачення ідеї вільної особистості, яку Дон Жуан розуміє як відсторонення від етичних стереотипів і прагнення особистої свободи. Проте донні Анні вдається нав'язати Дон Жуану своє розуміння щастя, внутрішньо стати прибічником Командора, що зрештою й призводить до трагедії, тим паче, що «командорське» начало стає особистісно-належною рисою Дон Жуана, воно є в ньому самому. Власне, таке отожднення Дон Жуана й Командора надає творові оригінально-своєрідного забарвлення.

Своєю драматургічною творчістю, зокрема драмою «Камінний господар», Леся Українка довела, що українська література може з гідністю посідати одне з почесних місць серед інших літератур і навіть багато в чому прислужитися їхньому розвитку.

Отже, протягом багатьох століть відбувалась еволюція образу Дон Жуана у світовому письменстві: митці поступово відходили від змалювання постаті гульвіси й розпусника, вносячи в цей традиційний образ нові риси людини глибоких почуттів, бунтівника проти моралі своєї доби, на що опосередковано впливали загальні тенденції поглиблення гуманістичного й філософського начал у літературі та мистецтві. По-різному, але кожний письменник згідно зі своїм світоглядом, епохою, у якій він жив, його позицією, творчим методом, стилем, літературним напрямом інтерпретував образ Дон Жуана. Для кожного з авторів його герой був особливим, бо цей образ створив саме він, і митець наділяв його тими рисами характеру, які вважав за потрібне у змалюванні свого героя-коханця та свого часу.

Список використаних джерел

1. Аврахов Г. Г. Художня майстерність Лесі Українки – лірика: бібліографічний опис [Текст] : навч. посіб. / Г. Г. Аврахов. Київ : Радянська школа, 1964. 233 с.
2. Агеєва В. Чому торжествує камінний господар? [Текст] / Дон Жуан у світовому контексті. Київ : Факт, 2002. 448 с.
3. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій [Текст]. Київ : Факт, 2007. 656 с.
4. Леся Українка. Лісова пісня. Драматичні поеми. Лірика. [Текст] : Леся Українка. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2014. 378 с.
5. Моклиця М. Модернізм у творчості письменників ХХ століття: бібліографічний опис [Текст] : навч. посіб. Луцьк : Вежа, 1999. 154 с.
6. Хороб С. Неоромантична концепція «Волі» в драматургії Лесі Українки. URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=tssllxEAAA&hl=uk> (дата звернення: 10.01.2021).

Латиш Альона,

студентка II курсу Комунального закладу «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж імені Івана Франка» Чернігівської обласної ради

Кавказька вдача Лесі Українки

Наукова керівниця:

Сидоріна О. В., викладачка української мови і літератури та культурології Комунального закладу «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж імені Івана Франка» Чернігівської обласної ради, кандидатка мистецтвознавства

Леся Українка – геніальна постать національної і світової культури, у своїх творах вона порушувала універсальні теми, не тільки розкривала проблеми рідного краю, а й переймалася життям інших народів. Мисткиня побувала в багатьох країнах Європи, Азії та Африки. Сповідуючи високу

національну ідею, поетеса разом із цим толерантно ставилася до інших народностей і національностей, вивчала їхню мову, історію, культуру, традиції. Одним із підтверджень є укладений нею підручник з давньої історії народів Сходу. Культура майже кожної країни, де була Леся Українка, якимось чином вплинула на її творчість. І Грузія не є винятком, адже там, серед кавказьких просторів, поетеса не тільки набиралася фізичних сил, а й черпала духовні скарби цього свободолюбного народу.

Метою розвідки є з'ясувати, як грузинська культура вплинула на світогляд Лесі Українки та її творчу манеру.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- вивчити біографію поетеси та виявити, як життя Лесі Українки було пов'язане з Грузією;
- встановити вплив представників грузинського народу на світоглядні засади поетеси;
- проаналізувати образи з поетичних рядків мисткині, пов'язані з кавказьким краєм.

Як відомо, протягом останніх десяти років життя Леся Українка часто була в Грузії. Тривалий час мешкала в Тбілісі, Телаві, Хоні, Кутаїсі, Батумі, Сурамі. Щоправда, цікавість до грузинського народу в неї пробудилася значно раніше, ще в юнацькі роки.

Як зазначає біограф поетеси А. Костенко, з 1895 р. по 1896 р. родина Косачів до себе на квартиру прийняла «культурного і приємного у спілжитті, справжнього інтелігента у поведженні» студента Нестора Гамбарашвілі, якого в 1894 р. за участь у студентському русі виключили з Московського університету, і він мусив продовжувати навчання в Києві [1, с. 154]. Саме цей юнак із невеличкого містечка Горі, до речі, ровесник Лесі Українки, відкрив поетесі загадковий світ Грузії [2].

Майже щовечора тривали розмови молодих людей на суспільні теми. Лесю Українку найбільше хвилювало питання про залежність українського народу від Російської імперії (до речі, Грузія теж перебувала в такому ж становищі). У своїх спогадах Нестор писав: «У такі хвилини вона втрачала спокій і властиву їй стриманість. Голубі очі спалахували вогнем ненависті, обличчя зовсім блідло, а голос звучав металево, у ньому відчувалося не жаль і нарікання, а гнів і погроза» [1, с. 155].

Прочитавши книгу Шота Руставелі «Витязь у тигровій шкурі», гарно ілюстровану художником Зічі, Леся Українка була приємно здивована цим шедевром грузинської літератури XII ст., а потім цікавилася в Нестора про грузинську природу, культуру, літературу, мистецтво. Їй подобалися грузинські пісні та мелодії, вона залюбки слухала хорівий спів друзів Гамбарашвілі – Васо Церетелі, Муху Чхенкелі, Шіо Читадзе.

Леся Українка була вражена невпинною героїчною боротьбою кавказького народу за свою незалежність. Одного разу поетеса сказала Нестору: «Який цікавий, дивний куточок – Грузія! Скільки мужності і звитяжества

має ваш народ! Сотні років нерівної боротьби з ворогами. Коли б я не була україркою, я б хотіла бути грузинкою!» [1, с. 155]. Захопившись мужністю грузинського народу та його незламністю у відстоюванні вільного існування, поетеса відзначила, що в наших народів багато спільного. У спогадах А. Кримського є згадка про його розмову з Лесею Українкою про утворення федерації народів, у якій українці будуть «особливо тісно зв'язані дружбою з грузинами» [1, с. 156].

Восени 1896 р. Нестор привіз із Грузії на замовлення поетеси «як символ боротьби з ненависним ворогом» гострий кинджал, «невеликий, з кращої криці, ручка й піхва – зі срібла з гравіюванням», і сказав ті слова, які вона хотіла почути: «Панночко Лесею, будьте тверді у Вашій благородній роботі, як криця цього кинджала, і гострі в слові, як його лезо» [2, с. 68].

Можливо, саме цей дарунок від нескорених горців вплинув на творчий стиль поетеси, у якому простежується нежіноча сила духу, твердість і непохитність у власних переконаннях щодо національного й соціального визволення українського народу. Гостра холодна зброя стала у віршах Лесі Українки поетичним образом «залізного» слова – символом боротьби за волю. Про таку сміливість і рішучість мисткині Іван Франко писав: «... ся хвора слабосила дівчина трохи чи не одинокий мужчина на всю сьогочасну соборну Україну!».

Так, у поезії «Слово, чому ти не твердая криця?» (1896) свою творчість поетеса порівнює то «з твердою крицею», то з «гострим мечем», який поки що «в піхві», чи то з клинком, який може так «брязнути об залізо кайданів», що аж «підє луна по твердинях тиранів» і роздається «гук нових, не тюремних речей». Художнє слово поетеси – «щира, гартована мова» – це могутня зброя, яку вона віддає на бій за волю «месникам дужим», як колись Тарас Шевченко. Поетеса вірить, що борці за народні ідеали приймуть тую зброю й «кинуться з нею одважно до бою». Вона благає: «Зброє моя, послужи воякам краще, ніж служиш ти хворим рукам». А щоб «зброя» не підвела «в бою», письменниця закликає її постійно шліфувати:

Вигострю, виточу зброю іскристу,
скільки достане снаги мені й хисту [5, с. 110].

У творах Лесі Українки часто знаходимо ще один образ, пов'язаний із грузинським краєм, – це гори. Спостерігається вагома різниця у порівнянні його символічного навантаження в поезіях, написаних до знайомства майстрині з Грузією, і в поетичних рядках, створених після 1896 р. Зокрема, у творі «Contra spem spego» (1893) «крута, крем'яная» гора – це складний, тривалий, виснажливий шлях до мети, а в «Лісовій пісні» гірські простори – це символ волі, безмежності простору, величі природи й духовних цінностей.

Із кінця 1904 р. до червня 1905 р. Леся Українка жила в Грузії, бачила кілька антиурядових бунтів, робітничі страйки, криваві вуличні бої. Ось як вона писала матері в одному з листів: «У Тифлісі був один такий «весняний» день, коли калюжі людської крові стояли на тротуарах до вечора» [1]. Спостерігаючи за вуличними демонстраціями, поетеса звернула увагу на те, що найчастіше повстанці співають «Смело, друзя!», пісню, яка своїм мінорним тоном аж ніяк не відповідає героїчним подіям. Це було несподіваним відкриттям, яке настільки її вразило, що вона в Колодяжному написала своєрідний триптих – «Пісні про волю» (1905).

Сунуть лави тісні,
чутно – співають «про волю пісні».
«Смело, друзя!» Але пісня ридає,
«Смело, друзя!» Мов на смерть проводить [5, с. 242].

Періоди перебування поетеси в Грузії позначені плідною творчою працею Лесі Українки. Вона дописала ряд поетичних («Що дасть нам силу?», «Було се за часів святої Германдади...», «Я знала те, що будуть сльози, мука...», «О, не кори мене, любий, за мрії про славу...», «Ой не зникли золоти терни...», «Коли дивлюсь глибоко в любі очі», «Якби мені достати струн живих, «Якби я всіма барвами владала»), прозових, публіцистичних творів, працювала над перекладами. У 1905 р. – цикл поезій «Пісні з кладовища», нарис «Примара», оповідання «Приязнь», драму «Осінь казка». З 1909–1910 рр. поезії: «Музині химери», «Князь Володимир за Дніпром...», оповідання «Враги», фрагменти «З людської намови», «Бондарівна», «Interview», «Ненатуральна мати», «Турчин і вірменочка», «Утопія», перекладено давньоєгипетську казку «Був собі в солянній оазі соляр», оповідання Ж. д'Еспардеса «Ух! Волки!».

Із 1911 р. Леся Українка майже постійно живе в Грузії. Це були роки не тільки мужньої боротьби з хворобою, а й роки плідної праці, яка принесла поетесі світову славу. Отож, літо 1911 р. вона провела в Кутаїсі, де написала поезії «Pontos Acheinos», «У тумані», «На стоянці», «Мрії в бурю», «Земля! Земля!», «Епілог», драму-феєрію «Лісова пісня», поему «Адвокат Мартіан». Навесні 1912 р. – драму на п'ять картин «Камінний господар», або «Дон-Жуан». Восени – поему «Ізольда Білорука».

Незважаючи на життєві незгоди, Леся Українка постійно цікавилася подіями суспільного й політичного характеру та культурним життям: читала грузинські та вірменські газети, літературні твори, відвідувала театральні вистави й концерти, мала намір записати абхазькі пісні. Її дивували звичайні горці, цікавила давня історія цього краю. Грузія, що так захоплювала своєю багатовіковою історією та культурою, стала останньою колоском в житті Лесі Українки (1 серпня 1913 р., м. Сурамі). Цей дивовижний кавказький край не тільки рятував поетесу від хвороби, а й сприяв народженню нових тем, образів, які були втілені в поетичній творчості.

Прагнення до волі, незламна боротьба за незалежність, безмежна сила духу – ось головні ціннісні орієнтири Лесі Українки. Саме їх вона відокремлювала в ментальності грузинського народу і, як гучний глашатай, пробуджувала у свідомості українців. Отже, в тендітної худорлявої українки постійно проявлялися риси кавказької вдачі у двобою з невиліковною хворобою і в бунтівній поезії, у якій вона закликала всі народи шукати «зірку провідну», незважаючи на будь-які перешкоди.

Список використаних джерел

1. Костенко А. Леся Українка. Художньо-документальна біографія. Київ : Дніпро, 1985. 393 с.
2. Мірошніченко Л. «Ти дав колючу гілочку тернову...» [з етюдів про фотографії з архіву Косачів]. *Слово і час*. 2008. № 5. С. 64–77. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/131640/10-Miroshnychenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.01.2021).
3. Ставицький О. Леся Українка. Етапи творчого шляху. Київ : Дніпро, 1970.
4. Українка Леся. Мрії зламане крило : зб. творів, док. і спогадів / упоряд. В. А. Костюченко. Київ : Веселка, 1993.
5. Українка Леся. Твори : в 2 т. Київ : Наук. думка, 1986. Т. 1. 607 с.

Мовна
концептосфера

Лесі Українки

Лексико-граматичні параметри словника казки Лесі Українки «Лелія»

Сиротюк Каріна,

студентка I курсу факультету англійської мови та літератури LCC International University, Klaipeda, Lithuania

Наукові керівниці:

Богдан С. К., завідувачка кафедри історії та культури української мови факультету філології та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидатка філологічних наук, професорка; Барановська Л. Л., керівниця секції української мови учнівського наукового товариства «Еврика» Ліцею імені Олени Пчілки м. Ковеля

Важко навіть уявити собі освічену людину в наш час, якій не доводилось би звертатися до словників як до авторитетних порадників у багатьох питаннях мовної практики. Словники найрізноманітніших типів і призначення мають одну спільну ознаку: вони є тим важливим знаряддям, що допомагає людині вдосконалити знання мови та підносить її загальну комунікативну культуру на вищий щабель. Запити часу та науково-технічний поступ ставлять перед нами нові завдання щодо укладання словників мови окремих письменників, до їх обсягу та побудови. Конкорданс – особливий тип словника, в якому кожне слово або поняття розташовані в алфавітному порядку з мінімальним контекстом і всіма випадками вживання в цьому тексті, список слововживань із відсиланнями до всіх контекстів [1]. Конкорданс інколи визначають як словник сполучуваності мовних одиниць, словник контекстів або словопоказчик з контекстом.

Для багатьох сучасних досліджень із проблем функціонування мовних одиниць виникає потреба в конкордансі до текстів. У цьому словнику формується реєстр слів (словоформ), які трапилися в корпусі текстів, із відповідною адресацією та граматичними характеристиками. Власне, конкорданс є впорядкованою лексико-граматичною картотекою певних текстів, на основі яких можна проводити різні дослідження: виявляти лексико-граматичні варіанти значень слова – нормативні й авторські зв'язки слів, проблеми дослідження багатозначності, особливості використання в текстах тих чи інших граматичних форм, синтаксичних конструкцій, іншомовні запозичення, нові слова та значення, тематичний розподіл лексики [7].

Конкорданс є традиційним, але досі недостатньо оціненим в Україні лексикографічним способом вивчення тексту. Він дає повний індекс слів у найближчих і розширених контекстах. Інтерес до конкордансу є свідченням характерної тенденції сучасної науки – корпусної лінгвістики. Конкорданс є

корисним супутником вдумливого читача й одним із ефективних інструментів вивчення літературного тексту. У цих словниках зареєстровано всі слова, які використав письменник у своїх творах, наводяться значення, в яких ці слова вжиті, фіксуються всі форми кожного слова, скільки разів яка форма вжита й де саме [5]. Використання конкордансів полегшує дослідження структури найвидатніших творів як української, так і зарубіжної літератури. Упродовж ХХ–ХХІ ст. форма конкордансу до певних праць, а інколи й до самої творчості письменника відкриває нові можливості проникнути у світ його мовотворчості. Саме в цьому й полягає актуальність нашого дослідження.

Конкорданси забезпечують надійну емпіричну базу й набагато більший обсяг даних, аніж традиційні лексикографічні підходи. Матеріали конкордансу надають можливість простежити парадигматичні зв'язки в тексті, побачити й кількісно оцінити нюанси слововживання в різні періоди творчості митця, виявити характерні для нього синтаксичні конструкції. Конкорданс також може бути використаний при описі розподілу семантичних полів у лексиці літератора. Частотна сполучуваність елементів певних семантичних полів дає найбільш суттєві відомості не тільки про лексико-семантичні відмінності ідіостилю письменника та його світогляду, а й може також бути базою для зіставлення різних ідіостилів між собою. Ми зробили спробу укласти паперовий варіант конкордансу до казки «Лелія», яка була написана в 1890 р. на Волині, а опублікована в журналі «Дзвінок» № 23 у 1891 р. Для роботи використовували текст, уміщений у т. 7 зібрання творів Лесі Українки в 12 томах.

Метою дослідження є комплексний аналіз конкордансу казки Лесі Українки з описом його лексико-граматичної парадигми.

Завдання наукової розвідки: укласти словник-конкорданс авторської казки; простежити його лексико-семантичну парадигму; окреслити граматичні параметри текстового корпусу казки; визначити обсяг лексичних одиниць та встановити частотність вживаності словоформ у тексті.

Висновки. Опрацьовано авторський текст казки з метою систематизації лексико-граматичного матеріалу в алфавітному порядку, укладено словник із зазначенням частотності вживання словоформ та дібраний вибірково ілюстративний матеріал.

Не тільки вперше створено конкорданс цієї дитячої казки Лесі Українки в паперовому варіанті, а й застосовано компонентний аналіз семантичного корпусу; вивчено символіку флорономенів та особливості структурування бінарних опозицій; використано порівняльний аналіз стилістично маркованої та нейтральної лексики й контекстовий аналіз, який дає можливість установити продуктивність уживання тематичної лексики; метод кількісних підрахунків дав змогу визначити частотність функціонування граматичних параметрів серед самостійних та службових частин мови.

Аналіз конкордансу допоміг отримати важливі статистичні характеристики авторського тексту: реєстр твору налічує 809 лексичних одиниць,

які представляють корпус казки в усіх 2922 випадках їх уживання. Як бачимо, словоформ майже втричі більше, тому що на їх основі створюється корпус твору. Це є виправданим, оскільки казка адресована дітям молодшого віку, тому Леся Українка передбачила, щоб обсяг тексту був лаконічним та доступним, а за рахунок уживання словоформ розкривався ідейно-тематичний задум. Лексичне багатство словника представлене активним використанням зменшувально-пестливих форм, вокативів, локативів, антропонімів. Зрідка трапляються фразеологізми, контекстуальні синоніми та омоформи. Варто зазначити, що типовим для структурування тексту казки «Лелія» є функціонування ритмізованого мовлення, яке характерне саме для фантастичних персонажів, що збагачує авторський корпус тексту, наближує до фольклорних традицій, увиразнює змістову бінарну опозицію та робить доступним сприйняття дитячою уявою життєвих реалій. Символічна семантика флорономенів вказує на гендерні особливості впливу на світосприйняття дитини.

Домінувальними в тексті є іменниково-дієслівні словоформи (21% і 20% відповідно), малопродуктивними – прикметниково-прислівникові утворення (7% та 11% відповідно). Це свідчить про перевагу номінативно-динамічних смислових зв'язків у текстотворенні та обмежену кількість атрибутивно-ад'єктивних характеристик граматичної парадигми.

Для корпусу тексту характерна висока частотність слововживань службових частин мови (736), що майже вдв'ятеро більше за їх загальну кількість (86). Варто зауважити, що функційне навантаження цих граматичних одиниць полягає в забезпеченні зв'язності, цілісності текстового корпусу, а також – у стилістичному маркуванні авторської манери письма. Типологічними особливостями є використання омонімії (омоформ) серед службових частин мови, саме це свідчить про експресивність стилю Лесі Українки.

Список використаних джерел

1. Алексієнко Л. А., Дарчук Н. П. Принципи створення параметризованої бази даних за поетичними текстами Лесі Українки. *Леся Українка і сучасність (до 130-річчя від дня народження Лесі Українки)* : зб. наук. пр. Луцьк : Волин. обл. друк., 2003. С. 344–352.
2. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: космогонічні укр. народні погляди та вірування. Київ : Довіра, 1992. 414 с.
3. Войтович В. Українська міфологія. Київ, 2002.
4. Данилюк Н. О. Словник мови Лесі Українки (на матеріалі збірки «На крилах пісень»). *Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія. Леонідові Сидоровичу Паламарчукові* : зб. наук. пр. Київ : КММ, 2012. С. 97–104.
5. Дарчук Н. Параметризована база даних сучасної української мови на основі частотних словників. Проблеми квантитативної лінгвістики. Чернівці : Рута, 2005. С. 100–110.
6. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ, 2006.
7. Лесюк М. Теоретичні засади укладання словників мови письменників / Українська історична та діалектологічна лексика; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича: ред. кол. Д. Гринчишин (гол. ред.) та ін. Вип. 3. Львів, 1996. С. 189–200.
8. Леся Українка. Зібрання творів у 12 т., т. 7. Київ : Наукова думка, 1976.

9. Потапенко О. І., Дмитренко М. К., Потапенко Г. І., Куйбіда В. В., Коцур В. П. Словник символів, редакція часопису «Народознавство», Київ, 1997. 156 с.
10. Словник мови Лесі Українки (на матеріалі збірки «На крилах пісень»). Ч. 1 (А–М) / уклад. : Н. О. Данилюк, Н. В. Іовхімчук, Н. П. Дарчук [та ін.] ; упоряд. Н. О. Данилюк. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 236 с.

Концепт «рід» у поемі Лесі Українки «Бояриня»

Анохіна Анастасія,

учениця 8 класу Мелітопольського НВК
№ 16 Мелітопольської міської ради Запорізької області

Наукова керівниця:

Жила Н. В., учителька української мови
і літератури Мелітопольського НВК № 16
Мелітопольської міської ради Запорізької
області, кандидатка філологічних наук,
доцентка

Творчий доробок видатної української поетеси Лесі Українки є все-світньо відомим та ґрунтовно вивченим науковцями нашої країни від І. Франка й до дослідників третього тисячоліття, це О. Зарубко, М. Жарких, А. Кіпа, С. Романов, О. Онуфрієнко, Т. Скрипка, М. Сулима тощо. Проте вимоги сучасності, що полягають в активному зверненні до питань самоідентифікації народу України саме в кризовій ситуації для держави, спричиняють **актуальність** вивчення літературних творів Лесі Українки як самобутньої мисткині, котра поцінувала культурно-історичний розвиток народу вище від політичного.

Червоною ниткою в літературно-художньому спадку поетеси проходить власне сприйняття та тлумачення культурно-історичного контексту української народності, що втілюється за допомогою одного із концептів мовної картини світу її творів – «рід».

Отже, **метою дослідження** стало висвітлення своєрідності вербалізації концепту «рід» у драматичній поемі Лесі Українки «Бояриня».

Для реалізації поставленої мети потрібно було виконати такі **завдання**:

- дати визначення поняття «концепт» у сучасній науці;
- показати наявність концепту «рід» у контексті твору Лесі Українки «Бояриня»;
- дійти висновків щодо особливості тлумачення концепту «рід» авторкою;
- окреслити перспективи наукових пошуків за темою нашої розвідки.

У сучасній лінгвістиці розвиток антропоцентричної парадигми зумовив зростання інтересу до вивчення художнього тексту крізь призму понятійно-мисленнєвої діяльності людини, яка висловлює інформацію про предмети та явища за допомогою концептів. Дефініцію «концепт» визна-

чатимемо як певне стандартне сукупне знання про ознаку об'єкта, співвідносно із національним сприйняттям цього об'єкта [4; 5].

Тобто людина, сприймаючи загальновідоме значення поняття («ім'я» концепта), трактує його відповідно до власного світогляду (індивідуально-авторський концепт, за трактуванням М. Полужина) [5].

Виконуючи низку поставлених нами завдань для досягнення мети цієї розвідки, послуговуватимось методикою концептуального аналізу [1].

Під час дослідження нами окреслено поле найуживаніших слів: боярин(я) (16 повторів), рід (30 повторів), батько (21 повтор), мати (14 повторів), Україна (український) (21 повтор), вільний (7 повторів), чужий (16 повторів), зрада (4 повтори), світ (18 повторів), козак (7 повторів), звичай (19 повторів).

Так, відштовхуючись від назви твору, звернімося до слова «боярин(я)», тлумачення якого («У Росії до Петра I – особа, що мала найвищий сан, звання серед службовців» [7]) указує на історичну основу та місце подій поеми – 1670-ті рр., початки чергового післядержавницького киеворуського періоду, коли Україна знову поринула у хаос громадянської війни, почалася нещадна, аж до самознищення боротьба за владу [7]. Повтор цієї лексеми протягом дії твору постійно нагадує про «чуже» для України, вороже та нерідне, адже Леся Українка, на думку С. Романова, тривалий час перебуваючи за межами рідної держави, сплачувала своєрідний борг тим українським читачам, які хотіли бачити героями її віршованих драм співвітчизників (як відомо, ще тільки «Лісова пісня» та прозова «Блакитна троянда» були написані на національному «матеріалі») [7].

Подальший аналіз лексичного матеріалу показує як текстову домінанту слово «рід», що підтверджує частота повторів спільнокореневих слів: рідний, зроду, родина, вродився. У словнику дається кілька тлумачень поняття «рід»:

- 1) форма спільності людей за первіснообщинного ладу, господарське і соціальне об'єднання кровних родичів;
- 2) ряд поколінь, що походять від одного предка;
- 3) вид, тип чого-небудь;
- 4) біол. група тварин або рослин, що об'єднує близькоспоріднені види;
- 5) лог. поняття, що включає в себе ряд менш загальних, видових понять;
- 6) граматична категорія, властива іменникові багатьох мов [7].

Однак спільнокореневі слова дають підставу розглядати «рід» саме в другому тлумаченні. Цю думку можна підтвердити такими цитатами з тексту поеми Лесі Українки «Бояриня»: «Що я тоді почну там на чужині, далеко так від роду?» [2, с. 18]; «Скажи, чи всі такі в твоїй родині?» [2, с. 18]; «Та якби ми не гнули тута спину, то на Україні, либонь, зігнули б у три погібелі родину нашу московські воеводи» [2, с. 42] тощо.

Із назвою твору концепт «рід» пов'язується як за змістом, так і підтекстом: головна героїня Оксана стає бояринею, вийшовши заміж за українського хлопця, ще батько котрого прийняв бік Москви, але, так і не ставши

зрадницею свого роду, загинула від туги за Україною: «Добраніч, сонечко! Ідеш на захід... Ти бачиш Україну – привітай!» [2, с. 82].

Повторюваність лексики (тотожний, синонімічний, тематичний повтор) – особливість цього твору, яка увиразнює значимість національного колориту концепту «рід». У сучасному українознавстві велику увагу приділено «роду» (почуття кровного зв'язку [3]) та «звичаям» («Загальноприйнятий порядок, правила, які здавна існують у громадському житті й побуті якого-небудь народу, суспільної групи, колективу і т. ін.» [7]) роду, які також отримали одну з провідних позицій серед ключових концептів досліджуваного твору: «Ви ж не в тутешніх звичаях зросли» [2, с. 23]; «Скажуть: ото, стара, а звичаю не тямить» [2, с. 23] тощо.

Також нерозривно пов'язані з провідним концептом «рід» концепти:

- «батько» («Чоловік стосовно до своїх дітей» [7]), «мати» («Жінка стосовно дитини, яку вона народила» [7]), «Україна» («Країна, край» [7]): «Поїдем на Україну! Ну, я тебе прошу! Там батько-мати, родина, приятелі, там ти з ними розважишся» [2, с. 79];
- «вільний» («Ніким не гноблений, не поневолюваний; незалежний, самостійний» [7]), «світ» («розм. Те саме, що світло»; «Сукупність усіх форм матерії як єдине ціле; всесвіт» [7]): «Я бачу в ній життя і волі образ і краю рідного красу. Для мене куточок той, де б посадив я квітку, здавався б цілим світом...» [2, с. 15];
- «козак» («На Україні в XV–XVIII ст. ст. – вільна людина з кріпосних селян або міської бідноти, що втекла на південні землі України й брала участь у визвольній боротьбі проти татаро-турецьких і польських загартників; нащадок такої людини» [7]): «Таж зо мною небіжчик батько твій хліб-сіль водив, укупі ми й козакували» [2, с. 3].

Через таке глибоке тлумачення концепту «рід», що нерозривно поєднане з різними сторонами життя українського народу, концепт «зрада» («Перехід на бік ворога; віроломство, зрадництво» [7]) звучить як вирок для персонажів поеми Лесі Українки «Бояриня» і для всього українського народу: «Коли ще змалку навчав мене з письма святого батько, то він мені казав напам'ять вивчить про Каїна та Авеля» [2, с. 9].

Отже, у результаті дослідження ми дійшли таких висновків: структурування концептосфери поеми Лесі Українки «Бояриня» показало, що ядро концептосфери – іменник «рід», який об'єднує навколо себе такі концепти, як «бояриня», «батько», «мати», «Україна», «вільний», «чужий», «зрада», «світ», «козак», «звичай». Саме таке бачення поетесою єдності українського народу є свідомою актуалізацією призабутого (втраченого) досвіду предків, введення його у координати сучасного мислення й почування [6].

Перспективою ж подальшого дослідження творів Лесі Українки може стати аналіз концепту «рід» у контексті життя та творчості поетеси загалом.

Список використаних джерел

1. Бабенко Л. Г., Казарин Ю. В. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика. Москва : Флинта, 2003. 495 с.
2. Леся Українка. Бояриня. URL: <https://cutt.ly/Kky87C9> (дата звернення: 11.01.2021).
3. Лозко Г. С. Українське народознавство – ЗНАННЯ ПРО РІД. URL: <https://cutt.ly/7ky2j9g> (дата звернення: 10.01.2021).
4. Пилячик Н. Є. Вербалізація концепту ЯВИЩА ПРИРОДИ засобами сучасної англійської мови. URL: <https://cutt.ly/bkycN6y> (дата звернення: 11.01.2021).
5. Полюжин М. М. Культура – текст – індивідуально-авторський концепт. URL: <https://cutt.ly/zky4Hzb> (дата звернення: 09.01.2021).
6. Романов С. Голос однієї російської ув'язненої. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20170223-golos-odniyei-rosijskoji-uv-yaznenoji> (дата звернення: 12.01.2021).
7. Тлумачний словник української мови. URL: <https://cutt.ly/2kyc8JD> (дата звернення: 10.01.2021).

Хлуд Марія,

учениця 11 класу Ліцею імені Олени Пчілки м. Ковеля Волинської області

Регулятиви бог/божий у драматичних творах Лесі Українки

Наукові керівниці:

Богдан С. К., завідувачка кафедри історії та культури української мови факультету філології та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидатка філологічних наук, професорка; Барановська Л. Л., керівниця секції української мови учнівського наукового товариства «Єврика» Ліцею імені Олени Пчілки м. Ковеля

Святе Письмо – невичерпне джерело «вічних» тем, ідей, образів, тому звернення Лесі Українки до Біблії – це спроба досягнути світової істини через біблійні сюжети. Більшість драматичних творів Лесі Українки представляють християнський цикл – це драми, які стали новим явищем в українській літературно-театральній культурі і принесли славу авторці як драматургині-новаторці. Глибокий інтерес до історії християнства, античного світу, до Біблії, зокрема до образу Бога, Леся Українка пояснювала прагненням поновому переосмислити вічні людські цінності в царині духу й міжособистісних взаємин. Закономірно, що в таких текстах релігійна лексика має частотний вияв. У сучасному мовознавстві такі мовні одиниці досліджуються здебільшого в контексті однієї з актуальних теорій – регулятивності.

Дослідники наголошують, що Лесі Українці належить вагома роль у трансформації наративності, яка засвідчує новітнє текстологічне мислення авторки [4]. А тому за таких умов центром ключових понять у текстах

певного автора здебільшого виявляються ті, що співвіднесені з особливостями його мовомислення й геопростору, в якому він перебував (постійно/фрагментарно) упродовж життя. Власне тому для багатьох письменників в експлікації релігійних понять у їхніх текстах визначальним виявляється поняття бог/божий. Кожен із цих регулятивів має цілий спектр семантичних точок перетину, зокрема це стосується ієрархічних елементів лексико-семантичних мікрополів, що утворюють згадані ядерні лексичні одиниці, як-от, бог/божий, та мікрогруп, що їх утворюють. Не менш цікава також їхня взаємодія й актуалізація в індивідуальній мовотворчості з мікрополем бог/Бог [8], що належить до визначальних у національно-мовній картині світу українців та в ідіюстилі окремих письменників. До цієї проблеми зверталися у своїх наукових працях С. Богдан, С. Галаур, Г. Конторчук, П. Мацьків, Н. Мизак, А. Яремчук та ін.

Мета дослідження – вияв реєстру всіх мікроконтекстів актуалізації лексичних регулятивів бог/божий і аналіз лексико-семантичних та стилістичних особливостей їх функціонування в текстовій площині драм релігійного спрямування.

Завдання роботи: укласти реєстр індивідуально увиразнених образів-регулятивів у драматичних творах Лесі Українки з лексемами бог/божий; з'ясувати основні контексти їх експлікації; проаналізувати особливості моделювання семантичного простору цих мікрополів; окреслити типологічні порівняльно-зіставні експлікації регулятивів; визначити продуктивні й визначальні для драматичної мовотворчості Лесі Українки функційно-стильові ознаки їхньої актуалізації, визначити їхню роль у відображенні національно-мовної, міфологічної, релігійної картини світу в індивідуальному стилі авторки.

Актуальність розвідки зумовлена важливістю вивчення різних лексичних регулятивів як основи пізнання індивідуальної мовотворчості Лесі Українки та диференційних ознак її ідіолекту.

Новизна роботи полягає в тому, що вона виконана в контексті актуальних для сучасного мовознавства досліджень лінгвоперсонології. Новими є проблематика вивчення (дотепер нема праць, об'єктом яких слугували б ці лексичні регулятиви в текстах Лесі Українки), фактичний матеріал та частково методика їх аналізу й опису (застосовано комплексну методику, яка поєднала насамперед метод лінгвостилістичного спостереження, контекстний аналіз і принцип польової структури).

Регулятивність пов'язана зі здатністю тексту керувати процесом сприйняття візуальної інформації та її інтерпретації. Уведення в будь-який текст певних регулятивних одиниць – це шлях до активізації уваги читача і засіб увиразнення діалогу між автором та адресатом. Дослідження регулятивів релігійного семантичного поля дає змогу простежити специфіку їх функційного навантаження в художньому тексті й індивідуальні домінанти словесного вияву в драмах Лесі Українки, з-

крема систему мовних засобів їх експлікації на лексичному, граматичному та синтаксичному рівнях.

Реєстр контекстів, у якому функціонують лексеми бог/божий, охопив текстовий корпус дев'ятнадцяти драматичних творів Лесі Українки.

Регулятиви бог/божий у проаналізованих художніх текстах виконують здебільшого такі функції: номінативну, метафористичну, етикетну й апелятивну. Домінувальними є лексико-граматичні номінативи (238) і приядерні (129) форми, менш уживаними – афористично-фразеологічні сполуки (74), малопродуктивними – етикетні формули (69) та вокативи (27).

Реєстр регулятивів з номеном бог/божий у драматичних творах Лесі Українки засвідчує продуктивність вживання релігійної лексики в обох тематичних блоках – християнському й античному. Гендерна, генеалогічна та вікова специфіка комунікантів визначена через апелятивні структури та частотність використання в мовленні релігійної лексики. Зафіксовано 367 лексичних одиниць з коренями бог, 213 – бож, 7 – біг. Вони й формують корпус релігійної лексики у всіх 587 випадках їх уживання. Умовний перерозподіл усіх аналізованих драматичних текстів на чотири тематичні групи – християнські, античні, суспільно-історичні, фантастичні – уможливив ствердити гіпотезу про переважання досліджуваних лексичних регулятивів у перших двох групах, а отже, власне вони й утворюють корпус цієї лексики.

Ядерні і приядерні спільнокореневі номінативи формують лексико-граматичний ланцюжок продуктивних та периферійних словоформ: бог – богиня – богослов – богословіє – богомілля – богорівна – божий – боже-ственний – боговитий – богорожденний – богобоязний – побожний – божитись – набожно – побожно – біг – простибіг – бігме, частина з яких хоч і не відзначаються частотністю вживання, але представляють характерну ознаку мовотворчості Лесі Українки саме в драматичних творах. Окрім цього, стилістичні маркери багатьох регулятивів увиразнюють індивідуальний стиль авторки. Деякі з них до того ж відтворюють особливості мовно-поведінкових традицій певних народів, етнічних груп, як-от лексеми біг-простибіг-бігме-магайбіг, що функціонують у «Лісовій пісні», відтворюють особливості комунікації поліщуків.

Частотність використання і функційний статус регулятивів бог/божий у текстах Лесі Українки зумовлені особливостями насамперед їх тематичного спрямування. Широкий семантичний спектр цих регулятивів дає змогу стверджувати, що вони є не тільки елементом відображення функційних ознак релігійного мовлення, а й засобом актуалізації поведінкових моделей мовців різних етнічних спільнот (і в синхронії, і в діяхронії). Крім цього, Леся Українка часто вдається за допомогою цих лексем до прийому контекстної опозиції для увиразнення мовлення героїв, які представляють різні релігійні погляди. Важливу роль відіграють ці лексичні одиниці як елемент тропеїчних одиниць та стилістичних фі-

гур. Значна частина таких регулятивів функціонує в межах афористично-фразеологічного поля.

Список використаних джерел

1. Богдан С. Регулятив гроші в епістолярних текстах Лесі Українки. *Лінгвостилістичні студії*. 2017. Вип. 6. С. 33–53.
2. Богдан С. Регулятиви сад і квіти в епістолярних текстах Лесі Українки. *Лінгвостилістичні студії*. 2017. Вип. 7. С. 14–31.
3. Богдан С. Святе Письмо і релігійна лексика в епістолярних текстах Лесі Українки: Бог і Божий. *Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов'янська філологія*. 2010. Вип. 506–508. С. 214–223. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnusf_2010_506-508_32
4. Болотнова Н. С., Бабенко И. И., Бакланова Е. А. Коммуникативная стилистика текста: лексическая регулятивность в текстовой деятельности : коллективная монография / под. ред. Н. С. Болотновой. Томск : Изд-во Томского гос. ун-та, 2011. 492 с.
5. Брюховецька Л. М. Сповідь неурямленої душі: етичні проблеми раннього християнства у творах Лесі Українки. *Вітчизна*. 1996. № 7/8. С. 116–119.
6. Галаур С. С. Регулятивність наукових текстів Івана Огієнка. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Серія : Філологічна*. 2017. Вип. 14. С. 50–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/IvanOgienko_2017_14_11.
7. Гребенюк В. А. Леся Українка. Що дасть нам силу? Твори на біблійні теми та переклади зі Святого Письма. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2011. 160 с.
8. Гундорова Т. В. Леся Українка: християнство – екзистенціалізм – фемінізм. *Слово і час*. 1996. № 8/9. С. 19–28.
9. Енциклопедія життя і творчості Лесі Українки. 2006 – 2021. М. І. Жарких (ідея, технологія, коментарі), автори статей. URL: <https://www.l-ukrainka.name/>
10. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
11. Мацьків П. Концептосфера БОГ в українському мовному просторі. Київ – Дрогобич : Коло, 2006. 323 с.
12. Мизак Н., Яремчук А. Біблійна символіка у творчості Лесі Українки. *Релігія та соціум*. 2017. № 3–4. С. 79–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/relsoc_2017_3-4_14
13. Моклиця М. В. Pro et contra християнства: (драматургія Лесі Українки). *Слово і час*. 2001. № 6. С. 21–28.
14. Пархонюк Л. М. Способи номінації особи у драматичних творах Лесі Українки (спроба дискурсивного підходу). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/692/1/01plmtlu.pdf>.
15. Скаб М. В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери. Чернівці : Рута, 2008. 560 с.
16. Словник української мови: в 11 т. / [ред. кол.: І. К. Білодід (голова) та ін.]. Київ : Наук. думка, 1970–1980.
17. Українка Леся. Зібрання творів: у 12 т. Київ : Наук. думка, 1975–1979.

Мовна реалізація концепту НІЧ у поезії Лесі Українки

(збірки «На крилах пісень»,
«Думи і мрії»)

Чижевич Іванна,

учениця 9 класу Комунального закладу
«Опорний заклад освіти «Поромівський
ліцей Поромівської сільської ради Во-
линської області»

Наукова керівниця:

Мигас М. Г., учителька української мови
та літератури Комунального закладу
«Опорний заклад освіти «Поромівський
ліцей Поромівської сільської ради Во-
линської області»

Леся Українка – геніальна дочка України, її творчість – невичерпна і всеосяжна. Починаючи з кінця ХІХ ст. творча спадщина письменниці викликає неабиякий інтерес не лише літературознавців, а й мовознавців.

Сучасне мовознавство визначає потребу дослідження індивідуальної картини світу творчої особистості. Багато наукових праць присвячено дослідженню мовної концептосфери Лесі Українки, зокрема досліджено такі концепти, як ПТАХ [10], ЧОРТ [2], БОРОТЬБА [8], ЖЕРТВА [4], «ГНІВ БО-ГІВ» [9], УКРАЇНА [11], Вогонь [6] та ін.

Предмет роботи – дослідити оцінний компонент концепту НІЧ у творчості Лесі Українки. Об'єктом дослідження є мовні засоби реалізації концепту НІЧ у поезії Лесі Українки. **Мета дослідження** – визначити лінгвокогнітивні особливості концепту НІЧ, зокрема склад його оцінного компоненту, в мовотворчості Лесі Українки. Матеріалом дослідження є збірки «На крилах пісень» (1893), «Думи і мрії» (1899). **Актуальність** дослідження зумовлена тим, що ця словесна грань творчості Лесі Українки вивчена неповністю.

«Знання людей про об'єктивну дійсність організовано у вигляді концептів, абстрактних ментальних структур, що відображають різні сфери діяльності людини. Людина мислить концептами, комбінуючи їх, формує нові концепти у формі мислення. Тому концепт розуміється як глобальна розумова одиниця, що представляє собою квант структурованого знання. Це одне з ключових понять у дослідженні мовної картини світу» [7, с. 48].

Варто згадати про таке поняття, як «художній концепт». У дослідженні можемо знайти інформацію, що це одиниця свідомості письменника, яка репрезентується в художньому творі чи в сукупності художніх творів та виражає індивідуально-авторське розуміння сутності предметів та явищ. Художній концепт має асоціативну природу, характеризується естетичною сутністю й образними засобами [3].

Концепт НІЧ у творчому доробку Лесі Українки посідає особливе місце, вона часто звертається у своїх віршах до цієї пори доби. За допомогою різ-

них тропеїчних одиниць, зокрема епітетів, порівнянь, метафор, мисткиня розширює уявлення про ніч, вибудовуючи у такий спосіб індивідуально-авторський художній концепт.

Дослідження матеріалу ліричних творів письменниці дало змогу виявити, що оцінний компонент концепту НІЧ включає в себе позитивну (чи меліоративну) та негативну (пейоративну) оцінку. За таким принципом матеріал згруповано.

Позитивна оцінка втілена в таких концептах:

- НІЧ є ЧАРІВЛИВА: О ні, ще не час! ще бо ми не дізнали всіх див чарівливої ночі... [5, с. 9].

Слово «чарівливий» у будь-якому своєму значенні пов'язане із чарами (містити, впливати, бути під впливом) [1]. Ніч для ліричної героїні позитивне явище, що дарує диво;

- НІЧ є ВЕСНЯНА, ВЕСНЯНА НІЧ є ЗОРИСТА: Лагідні весняні ночі зористі! Куди ви від нас полинули? [5, с. 9]; Зорі, очі весняної ночі! [5, с. 10].

Зориста, або зоряна, весняна ніч асоціюється з приємними та позитивними спогадами. Адже весна – це символ відродження, оновлення, а зоряне небо – чисте, безхмарне, тобто безтурботне життя. У рядках лірична героїня сумує за цими моментами в житті.

- НІЧ є ТАЄМНА: На крилах фантазії думки літають в країну таємної ночі, там промінням грають, там любо так сяють лагідні весняні очі [5, с. 10].

Слово «таємний» означає «прихований, відомий небагатьом; секретний; не висловлений; таємничий» [1]. Такою ж таємною, інтимною, рідною для ліричної героїні вірша є країна ночі, й знову ж таки вона пов'язана із весною.

- НІЧ є ДИВНА: Нічко дивна! Тобі я корюся. Геть всі темні думи сумні! [5, с. 28].

Дивний – який викликає подив; незвичайний; який не має подібних собі; дуже гарний [1]. На нашу думку, цей компонент може передавати як позитивну, так і негативну семантику залежно від контексту. Та в цьому випадку ДИВНА асоціюється із приємним подивом, радістю, довірою.

- НІЧ є ЛІТНЯ, ЛІТНЯ НІЧ є ТИХА, ЛІТНЯ НІЧ є БЕЗХМАРНА, ЛІТНЯ НІЧ є КОРОТКА: І вам згадається садок, високий ґанок, летючі зорі, літня тиха ніч... [5, с. 41]; Сон літньої ночі колись мені снився. Коротка та літня нічка була... [5, с. 20]; Згадай, як у літній ночі безхмарні ... були наші мрії хоч смутні, та гарні... [5, с. 55].

Оцінний компонент ЛІТНЯ у творчості поетеси, як і компонент ВЕСНЯНА, асоціюються із позитивними моментами в житті ліричної героїні, які вже стали спогадами. Літо – це символ спокою, натхнення та невичерпної енергії. Образ літньої ночі підсилено компонентами ТИХА, БЕЗХМАРНА, КОРОТКА. У межах цієї оцінки НІЧ постає як щось гармонійне, приємне, незабутнє.

- НІЧ є НЕМОВ МАТИ: Ніч огорнула біленькі хати, немов маленьких діточок мати [5, с. 21].

Концепт НІЧ персоніфіковано та передано через порівняння із матір'ю. Образ матері – це завжди асоціація з теплом, підтримкою, любов'ю. Цей компонент, безсумнівно, надає позитивну семантику концепту НІЧ.

Негативна оцінка втілена у таких концептах:

- НІЧ є ТЕМНА, ТЕМНА НІЧ є ДОВГА, НЕВИДНА, ТЕМНА НІЧ є БЕЗСОННА, ТЕМНА НІЧ є ТИХА, ТЕМНА НІЧ є БЕЗСОННА, ДОВГА, ТЕМНОТА НІЧНАЯ, ТЕМРЯВА НОЧІ: Якби тебе людська душа не знала, було б життя, як темна ніч, сумним [5, с. 9]; В довгу, темную нічку невидну не стулю ні на хвильку очей, все шукатиму зірку провідну, ясну владарку темних ночей [5, с. 12]; Ніч темна людей всіх потомлених скрила під чорні, широкії крила [5, с. 16]; В темну безсонную ніч, в передсвітнюю чорну годину [5, с. 21]; Ночі темної дивні почвари заглядали в безсоннії очі [5, с. 28]; ...Та в думці бачу я ... ночей безсонних, темних, як той клопіт, і довгих, як нужда, [5, с. 63]; Нічка тиха і темна була. Я стояла, мій друже, з тобою... [5, с. 33]; Не страшна їй темнота нічна [5, с. 11]; ...Темно-червоне світло, не наче той одблиск пожежі, лихо віщующий, темряву ночі розсунув... [5, с. 21].

Слід зазначити, що компонент ТЕМНА складає лівову частку в зображенні негативної оцінки концепту НІЧ досліджуваного матеріалу. Це зумовлено спорідненістю з архетипом тіні (темряви), якоюсь зворотною темною стороною. У словнику визначення поняття «темрява» – це відсутність світла, темний колір, що асоціюються із чимось неприємним, сумним [1]. У прикладах ніч асоціюється із птьмою, сумом, тривоگوю, безсиллям, страхом.

- НІЧ є ОСІННЯ: Тихо спускається нічка осіння – година сумна [5, с. 14].

У цьому випадку оцінний компонент є негативним, оскільки осінь асоціюється із похмурістю, сірістю, буденністю, самотністю.

- НІЧ є СУМНА: Якби знали сі люди, які то сумні дні без сонця, без місяця ночі! [5, с. 50].

За словником поняття «сум» – це «невеселий, важкий настрій, спричинений горем, невдачею; смуток, журба; вияв пригніченості, душевного болю» [1]. Значення цього оцінного компоненту, безумовно, надає негативної семантики концепту НІЧ.

- НІЧ є ГЛУХА: Мов у глухую ніч, і жаско, й неохвітно, і серце знов заходилося плачем [5, с. 62].

Оцінний компонент цього концепту має негативну оцінку та означає обмеженість у чомусь, неповноцінність, тривогу, неспокій.

- НІЧ є ВЛАДАРКА: Всіх владарка ніч покорила. Хто спить, хто не спить, – покорись темній силі [5, с. 16].

Оцінний компонент ВЛАДАРКА також має емоційне забарвлення та

може бути як негативним, так і позитивним. У цьому випадку ця оцінка має суб'єктивний негативний характер, адже поетеса називає її «темною силою».

Отже, можемо зробити висновок, що в розглянутому поетичному матеріалі широко представлено концепт НІЧ у художній інтерпретації Лесі Українки. Слід зазначити, що НІЧ має як негативні (ТЕМНА, ДОВГА, НЕВИДНА, ОСІННЯ, БЕЗСОННА, ТИХА, СУМНА, ГЛУХА, ВЛАДАРКА), так і позитивні оцінки (ЧАРІВЛИВА, ВЕСНЯНА, ЗОРИСТА, ЛІТНЯ, БЕЗХМАРНА, ТИХА, ДИВНА, ТАЄМНА, МАТИ). Та все ж у кількісному складі переважає меліоративна оцінка концепту НІЧ.

Список використаних джерел

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 11.01.2021).
2. Вишнеvsька Г. Лінгвальна об'єктивація концепту «чорт» у поетичній драматичній творчості Лесі Українки. *Леся Українка і сучасність* : зб. наук. пр. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. Т. 6. С. 171–182.
3. Губа Л. В. Художній концепт як репрезентант поетичної мовної свідомості. *Молодий вчений*. 2018. № 3(2). С. 616–619.
4. Левченко Г. Концепт жертви у творчості Лесі Укранки. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/7192> (дата звернення: 10.01.2021).
5. Леся Українка. Усі твори в одному томі / передм. М. Литвинця. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2008. 1376 с.
6. Литвин І. М. Асоціативно-метафоричний компонент концепту «вогонь» у творах Лесі Українки. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2012. № 1. С. 291–294.
7. Літяга В. Поняття «концепт» у парадигмі сучасних лінгвістичних досліджень. *Вісник Київського національного університету*. 2013. № 46. С. 48–50.
8. Семененко Л. М. Концепт боротьби у ліриці Лесі Українки. URL: https://journal.kdpu.edu.ua/world_lit/article/download/2267/2097/ (дата звернення: 17.01.2021).
9. Соколова В. Античний концепт «гнів богів» у творчості Лесі Українки. *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2018. Вип. 26. С. 188–210.
10. Фіц Т. Концепт птах у мовотворчості Лесі Українки. *Леся Українка і сучасність* : зб. наук. пр. / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки [та ін.]. Луцьк, 2008. Т. 4, кн. 2. С. 283–292.
11. Хоменська І. В. Особливості функціонування сегментів концепту «Україна» у поетичній мовотворчості Лесі Українки. *Лінгвістичні дослідження*. 2014. Вип. 38. С. 169–175.

Специфіка використання звертань у поезіях Лесі Українки

(на матеріалі збірки
«Лірика. Драми»)

Шуть Єлизавета,

учениця 10 класу Красноградського ліцею № 2 Красноградської міської ради Харківської області, вихованка гуртка з філології Красноградського районного центру позашкільної освіти

Наукові керівниці:

Лопушанська Н. В., учителька української мови та літератури Красноградського ліцею № 2, керівниця гуртка з філології Красноградського районного центру позашкільної освіти; Марущак О. Д., методистка Красноградського районного центру позашкільної освіти

Дослідження особливостей мови художніх творів Лесі Українки дає змогу не тільки повніше охарактеризувати мовностилістичну систему поетеси, а й визначити важливі граматичні і структурні властивості звертань та їх стилістичні функції у загальнонародній українській літературній мові.

Актуальність дослідження зумовлена відсутністю комплексного опису специфіки використання звертань у поезіях Лесі Українки.

Мета роботи: дослідити специфіку вживання звертань у поезіях Лесі Українки.

Дослідження передбачає вирішення таких завдань:

- 1) виявити і систематизувати речення зі звертаннями у творах Лесі Українки;
- 2) описати індивідуально-авторську своєрідність використання простих речень, ускладнених звертаннями у поезіях поетеси.

Об'єктом пропонованої роботи є просте речення зі звертаннями в поезіях Лесі Українки.

Предмет дослідження: стилістичний потенціал і закономірності вживання звертань у збірці Лесі Українки «Лірика. Драми».

Риторичні звертання своїм змістом, функцією, мовленнєвою метою дещо відрізняються від власне звертань. Леся Українка вживала цей різновид апеляції для виявлення свого душевного стану, думок, почуттів тощо, а не для спілкування з особою, до якої зверталася.

Поширеними звертаннями поетеса підсилювала образ адресата, засвідчувала своє ставлення до нього. Найчастіше такі звертання називають:

- соціальне становище і становище особи у житті автора, класову чи станову належність, посаду, звання, титул тощо: Так, я смутна тепер, моя люба, Засмутила мене моя доля... (с. 27). Поетеса вказує на особливе ставлення до адресата (давній, вірний; гожа; мила тощо);

- прізвище, ім'я, по батькові, псевдоніми і прізвиська людей: Та минав ти, наш Кобзарю, Чужії пороги... (с. 27). Леся Українка показувала, яке значення має в її житті той чи інший адресат (горда, ясна, огнистая; згублений);
- людей за їх родинними стосунками: Спочиваєш ти, наш батьку, Тихо в домовині... (с. 27). Авторка виражала, наскільки близькою є особа, до якої звертається (люба; кохана; мій);
- професію, спеціальність особи: Місця веселого ти не знайшов, Смутний співець! умирать в самотині В смутну оселю прийшов (с. 59). Поширення апеляції використовувалося для вказування певних рис особи (смутний);
- об'єкти рослинного світу: Ой вишеньки-черешеньки, Червонії, спілі, Чого ж бо ви так високо Виросли на гіллі? (с. 50). Поетеса вказувала на свої почуття і ставлення до адресата (мій єдиний, мій зламаний; моя; червонії, спілі);
- природні явища: Прощай, синє море, Безкрає, просторе... (с. 25). Як бачимо, Леся Українка намагалася показати адресатів такими, якими вона їх бачила та сприймала (грізні, чорні; лагідні; дивна тощо);
- географічні об'єкти (сюди ж належать слова земля, край, батьківщина, вітчизна, країна, держава): Прощай, Волинь! прощай, рідний куточок! Мене від тебе доленька жене... (с. 19). Леся Українка часом уживала додаткові означення до назви адресата для вираження своїх почуттів, які з'являються при спогадах або думках про певного адресата (рідна; наша бездольная; рідний і т. п.).

При використанні непоширених риторичних звертань Леся Українка уникає якоїсь конкретизації особи, до якої звернене мовлення. У деяких випадках намагалася показати не так самого адресата, як важливість слів, з якими авторка звертається до нього. Непоширені звертання називають:

- соціальне становище, становище особи у житті автора, класову чи стану належність, посаду, звання, титул тощо: – Що ж за диво снилось тобі, мила? (с. 32). Леся Українка акцентувала свою апеляцію до кожного читача, а не до когось конкретно;
- прізвища, імена, по батькові, псевдоніми і прізвиська людей: Боже, Як часто ті слова вчуваються мені! (с. 149). Авторка висловлює віру, надію на здійснення своїх прохань;
- людей за їх родинними стосунками: Дідусю, ти страшні казав нам байки, Я радий, що не бачив лихоліття! (с. 44). Ці апеляції використано для узагальнення особи адресата, а не конкретизації.

Отже, поетеса найчастіше вживала поширені риторичні звертання для виявлення свого душевного стану, думок, почуттів, емоцій. Використовуючи риторичні звертання, вона збільшує експресивність, емоційність мови.

За допомогою власне звертання Леся Українка у поезіях спонукає до якоїсь дії певну особу, рослину та інших неживих і живих істот.

Поширеними звертаннями поетка підсилювала певні почуття, своє ставлення до співрозмовника, семантику мовлення до того чи іншого адресата, конкретизувала, до кого саме звернене мовлення. Поширені звертання називають:

- абстрактні поняття (моральні якості, переживання, психічний стан, почуття тощо): О доленько моя, сповни моє бажання! (с. 46). Поетеса засвідчує свою віру в них і їх існування, оживлює їх;
- людей за їх родинними стосунками: Весняного ранку Співай, моя люба, веснянку! (с. 33). Леся Українка показувала, наскільки близькі їй співрозмовники, за допомогою додавання ознак особи (любі; моя; мій);
- соціальне становище, становище особи у житті автора, класову чи станову належність, посаду, звання, титул тощо: Не шукай її, дівчино бідна! (с. 64). Поетеса підсилює стан тієї чи іншої особи у суспільстві (мій; нещасна; бідна тощо);
- професію, спеціальність особи: ...Що скажеш ти на се, малий філософ? (с. 82). Як бачимо, авторка вказує на ознаки адресата;
- об'єкти рослинного світу: Не плач, моя роже, Весна переможе! (с. 34). Поетеса зазначала, до кого саме звертається, додавши до іменника присвійний займенник моя;
- природні явища: Ох, зійди, моя зірко лагідна! (с. 64). У цьому звертанні Леся Українка вказує на особливість сприймання адресата (моя лагідна).

Поетка використовувала непоширені звертання для того, щоб узагальнити поняття про співрозмовника. Вона не вказує, яким є співрозмовник. Непоширені звертання називають:

- прізвища, імена, по батькові, псевдоніми і прізвиська людей: Спогадуй, Олесю, Сестру свою Лесю! (с. 34). Завдяки таким звертанням поетеса називає певну особу, до якої звернена мова;
- людей за їх родинними стосунками: Тоді поглянь, кохана, на схід сонця (В ту сторону, де наша Україна)... (с. 79). Як бачимо, авторка вживала непоширені звертання, щоб узагальнити особу співрозмовника.

Отже, для спонукання співрозмовника до певної дії Леся Українка використовувала власне звертання. Для уточнення особи співрозмовника та його певних рис – поширені звертання. Для узагальнення й вираження важливості дії співрозмовників – непоширені звертання. Серед власне звертань переважають поширені звертання, які мають значення абстрактних понять. Непоширені звертання найчастіше виражені звертаннями до осіб певного класового стану в суспільстві та житті самої поетеси.

З'ясовано частоту використання звертань у синтаксичних конструкціях мови Лесі Українки. Найчастіше функціонують риторичні звертання (64%). На другому місці – власне звертання (56%). Серед риторичних переважають поширені звертання, виражені звертаннями до осіб певного соціального становища в суспільстві та житті авторки тощо. Серед власне звертань переважають поширені звертання, які виражають певні абстрактні поняття.

Отже, проведене дослідження засвідчило, що літературна мова Лесі Українки багата й насичена апелятивами. Використання такої кількості звертань у поезіях наголошує на вмінні апелювати не лише до окремих осіб, а й до людей загалом.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Іваницька Н. Л. Теоретичний синтаксис української мови (формально-граматична структура простого речення; члени речення) : навч. посіб. Вінниця, 1999. Ч. 1.
3. Караман С. О. та ін. Сучасна українська літературна мова : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Літера ЛТД, 2011. 560 с.
4. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. 516 с.
5. Сучасна українська літературна мова / за ред. М. Я. Плющ. Київ, 1994.
6. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : навч. посіб. Київ : Академія, 2004. 408 с.
7. Українка Леся. Лірика. Драми / Леся Українка. Київ : Дніпро, 1986. 415 с.

Мовна концептосфера Лесі Українки

(на прикладі концептів релігійної тематики в контексті драматичної поеми «В катакомбах»)

Гриців Роксолана,

учениця 11 класу Калуського ліцею імені Дмитра Бахматюка Калуської міської ради Івано-Франківської області

Наукова керівниця:

Сербін О. В., учителька української мови та літератури Калуського ліцею імені Дмитра Бахматюка Калуської міської ради Івано-Франківської області

Із процесами пізнання світу і побудовою висловлювання про зовнішні реалії пов'язаний процес виникнення концептів, які існують у поняттєвій, позамовній дійсності, а в мові тільки набувають фізичної форми, тобто матеріального вираження. Для кращого й повнішого опису та дослідження концепту потрібно обирати мовне середовище; саме мова забезпечує кращий доступ до опису й вивчення природи концептів [2, с. 263]. Концепти унікальні тим, що вони, реалізуючись у слові, відображають зміст знання, результати процесів пізнання світу, світогляд письменника як представника народу.

Як елемент кожної системи, концепти об'єднуються в більше об'єднання, тобто в концептуальну картину світу (ККС), яка конструюється ще на довербальній стадії існування людства, інакше кажучи, тут акумулюються знання та досвід поколінь. У цьому й полягає **актуальність** роботи – спектр дослі-

дження концептів за своїм внутрішнім, змістовним наповненням, ототожуючи з певними квантами знання, бо вони несуть інформацію культурологічного, етнопсихологічного, ментального характеру, в контексті творчості Лесі Українки як представника нації. **Метою** є дослідити фрагмент мовної концептосфери у творчості Лесі Українки, ґрунтуючись на художньому тлі поеми «В катакомбах». **Завдання:** виокремити ключові компоненти і важливі концептуальні ознаки релігійних концептів у поемі; проаналізувати реалізацію концептуальних ознак у тексті; описати концепти з погляду світоглядної позиції поетеси; на основі досліджених концептуальних ознак описати фрагмент ККС українців через призму тексту поеми поетеси.

Об'єктом дослідження є фрагмент концептосфери, тобто ККС, у творчості Лесі Українки. Предметом дослідження є засоби вираження ключових релігійних концептів у поемі «В катакомбах». **Наукова новизна** одержаних результатів полягає в тому, що здійснено самостійну спробу комплексного аналізу лексичних засобів репрезентації релігійних концептів у творчості поетеси.

Дослідники апелюють до ментальності концепту, що знаходить відображення у таких його визначеннях: «оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону», «одиниця психічних ресурсів людської свідомості», що «має два боки – психічний та мовний» [2, с. 264], тому концепти – це радше посередники між словами і позамовною дійсністю [3, с. 110], а отже, концептуальна картина світу (ККС) – це своєрідний посередник між світом ідей – реальною позамовною дійсністю та її вираженням, втіленням у мові, спільні точки дотику – значення.

Будучи тривимірним утворенням, культурний концепт охоплює предметно-образний, поняттєвий та ціннісний складники. Образний бік концепту – зорові, слухові, тактильні, сприйняті нюхом характеристики предметів, явищ, подій, відображених у нашій пам'яті, це релевантні ознаки практичного знання [1, с. 22]. Поняттєвий бік концепту – його мовна фіксація, позначення, опис, структура ознак, дефініція, порівнювані характеристики концепту щодо тої чи іншої низки концептів, які ніколи не існують ізольовано. Ціннісний бік концепту є визначальним для того, щоб концепт можна було виокремити [1, с. 23].

Розглянувши поняттєвий бік релігійних концептів у творчості Лесі Українки, їхнє ядро, щоб зрозуміти зв'язок поняттєвої складової концепту із двома іншими, дійшли висновку: релігія українців, як, загалом, слов'ян, не мислиться без деяких культових атрибутів, зокрема – хреста. Хрест – предмет і символ культу християнської релігії, ключовими семами лексичного значення «хреста» для українців є «культова річ», «життя вічне», «життя загробне», «віра», «страждання». Пекло у християнстві вважається загробним місцем страшних мук усіх грішників. Ключові семи – «під землю», «грішники», «непокаяння», «гріхи», «страждання». Хліб – харчовий продукт, що випікається з борошна. Ключові семи концепту хліба –

«основна їжа», «праця», «життя», «щоденний обов'язок». Кров – червона рідина, яка забезпечує живлення клітин і обмін речовин у них. Ключові семи: «рідина життя», «умова життя», «пам'ять», «жертва», «страждання», «злочин». Гріх є ключовим релігійним концептом, це порушення релігійно-моральних догм, настанов, певний недолік, помилка, недогляд. Ключовими сематами лексичного значення «гріх» для українців є «провина», «вина», «неправомірний вчинок», «порушення норми», «неминучість покарання». Смерть – припинення життєдіяльності організму і загибель його.

Уважається, що образна складова концепту – це зорові, слухові, тактильні, сприйняті нюхом характеристики предметів, явищ, подій, відображених у нашій пам'яті, це релевантні ознаки практичного знання [5, с. 32]. Тож дослідивши образну складову релігійних концептів у драматичній поемі «В катакомбах», бачимо, що вагома роль у християнській релігії відводиться саме пеклу. В розумінні українців, та й усіх християн загалом, це зло, кара, страх за гріхи, упадок моральності, вічні муки, гріхи душі. Це перебування у вогні як символі очищення. Рай – місце, протилежне пеклу. Місце посмертного блаженства для християн, що жили за законами християнської релігії. Читаємо в поемі: «З гріховної темниці нас виводить У царство світла вічного» [29, с. 269], «Воно є скрізь, де бог є в людських душах» [4, с. 273]. Образний бік концепту раю мислиться як вічне світло, протилежне гріховній таємниці, місце великого щастя після земних страждань. Тож концептуально рай і пекло є антиподами, протилежністю, двома полюсами посмертного життя. У концепті хреста визначаємо декілька домінуючих ознак: хрест є символом духа і матерії, чотирьох сторін світу, віссю світу, що уособлює нестерпність, вічне життя, перемогу життя над смертю, силу духу, символ спокути, божої опіки, муки, віддання себе в руки Господа, мучеництво, терпіння. Читаємо: «Коли ти самохить На себе хрест візьмеш, невже він буде Важким для тебе», «Намуляли нам ярма та хрести І шию, й душу» [4, с. 272]. Загалом, хрест для християн є визначальним концептом, в основі розуміння його – саме розп'яття, смерть Спасителя, жертвність заради людства. У розумінні Лесі Українки концепт хреста є тягарем долі, призначенням людини, відповідальністю її життєвого вибору, важкості долі, прийняття рішень, за якими стоїть відповідальність і страждання людини на її життєвому шляху.

Хліб символізує святе тіло, жертву Бога або ту, що дано Богові, світлість, мудрість, поживу вбогим. Хліб для християн жертвний, небесний, тобто манна, символ тіла Бога, щоденної праці, життя, хліб – святість, санктум. Читаємо у драматичній поемі: «Не хлібом єдиним живе людина, але й кожним словом, Що з божих уст виходить» [4, с. 284]. Хліб буває як матеріальним, так і духовним, поживою для душі, що живить духовне єство людини. Тож в образній сфері концепту хліба присутнє його розуміння як поживи для людини, причому як матеріальної, так і духовної. Кров є символом жертви, очищення, мучеництва, утаємниченості, роду. Пролити

кров – здійснити вбивство, Каїн убив Авеля, проливши його кров, що є ключовою образною ознакою концепту крові, тобто братовбивство. Кров Ісуса – знамено жертви заради людства: «Христос віддав і плоть, і кров свою В поживу вірним» [4, с. 292]. У розумінні концепту крові в поемі важливою є образна складова крові як жертви заради дорогих людей. В образній складовій концепту смерті – таємниця природи, кінцева подорож, брама життя, вічний сон, перехід, відділення тіла від душі, вічна ніч. У Лесі Українки є ще й така ознака, як рівність усіх людей, справедливість. Якщо життя асоціюється з теплом, вогнем, діяльністю, то смерть – із холодом та страхом. Концепти «смерть» – «життя» перебувають в онтологічній опозиції, вони породжують один одного та унеможливають себе навзаєм.

Отже, набуваючи різного досвіду в безлічі інших сфер свого життя, письменниця все ж не зможе позбутися культурно-світоглядного нашарування, яке він увібрав у себе від народного духу – традицій, обрядів, поглядів на світ через призму етнічного, будучи виразником концептуальної картини світу свого народу. Ці знання, цей емпіричний досвід, належність до етнічно-психологічного коду нації більшою чи меншою мірою відбиваються у художній площині твору, тому можна дослідити феномен нації через призму художнього твору.

Розглянуто концептуальні ознаки релігійних концептів у драматичній поемі «В катакомбах» та культурі з ціннісного боку концепту через призму літературно-світоглядного вияву. Ключовим у поемі є концепт християнства та християнина. У концепті християнства на перший план виносяться не дії фізичні, а духовна робота людини, стан душі, тобто віра й молитва, що мають вберегти людину від гріха – діяльнісного або словесного. Читаємо: «Не спокушай його, він простий духом, А царство боже для таких найближче. Хто терпить все в покорі, той щасливий» [4, с. 276]. Концепт християнства – це прославлення покірності перед Господом, своєю долею, життям, тоді такому буде дароване життя вічне по смерті. Леся Українка як борець, протестант за своєю натурою не сприймала цієї християнської догми – покори, тому ставила під сумнів цю ідеологічну особливість християнства як релігії, що й помітно в тексті поеми та в напружених діалогах, що ведуться між рабом і представником християнської еліти, який, попри свою вагомую роль, не виявляє агресії. «Боротися в покорі – що це значить?» Загалом, у концепті християнства є терпіння у цьому світі задля вічного блага у раю, після смерті. Тож смерть та її подолання своєю жертвністю є також в основі розуміння християнства як концепції. У Новому Завіті смерть була подолана жертвою Ісуса Христа. Другим важливим концептом у поемі є концепт раба: «Господній раб? хіба ж і там раби? А ти ж казав: нема раба ні пана у царстві божому?» [4, с. 270]; «...я не за тим прийшов до вас у церкву, щоб ярем та хрестів нових шукати, ні, я прийшов сюди шукати волі». Поетеса позиціонує волю як найвищу цінність, ставить під сумнів християнську догму «господнього раба» як таку, що суперечить природній потребі волі людини, вільного вибору та незалежності судження.

Отже, у концептуальній картині світу концентруються культурні аспекти етносу, традиції та звичаї народу. В основі концепту є розуміння значення конкретного поняття, на яке додаються додаткові характеристики – асоціативне й емоційне наповнення. В основі ментальності українців як нації – релігійність, обрядовість, покірність, працелюбство. Мовна концептосфера письменника є тією скарбницею, де закарбована доля народу, його дух, характер, світогляд. Митець, будучи представником своєї нації, етносу і носієм геночоду свого народу, вже на несвідомому рівні є репрезентантом його менталітету.

Список використаних джерел

1. Воркачев С. Г. Концепт счастья в русском языковом сознании: опыт лингвокультурологического анализа. Краснодар, 2002. 142 с.
2. Космеда Т. А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів, 2000. 311 с.
3. Полховская Е. В. Концепция «высшей жизни тела» в творчестве Д. Г. Лоуренса. *Культура народов Причерноморья*. 2002, № 32. С. 363–364.
4. Українка Леся. Вибрані твори. Київ, 1955. 435 с.
5. Цьмух Ольга. Загальнонаціональний концепт душа, життя, любов, віра, земля, мудрість. *Дискурсні стратегії лінгвістики XXI століття* : зб. матер. конф. (укр., англ., рос., нім., франц., польськ. мовами) / укл. А. І. Радю. Львів : Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка, 2011. С. 32.

Касьян Маргарита,

студентка III курсу факультету міжнародно-правових відносин Національного університету «Одеська юридична академія»

Конкорданс казки «Біда навчить» Лесі Українки

Наукові керівниці:

Богдан С. К., завідувачка кафедри історії та культури української мови факультету філології та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидатка філологічних наук, професорка; Барановська Л. Л., керівниця секції української мови УНТ «Єврика» Ліцею імені Олени Пчілки м. Ковеля

Варто звернути увагу на функції конкордансу при вивченні авторського тексту. Пошукова функція забезпечує можливість швидкого знаходження за одним словом потрібного фрагменту тексту. Конкорданс корисний, якщо потрібно терміново звірити або підібрати цитату, уточнити текст оригіналу. Така функція також забезпечує пошук фраз та ідіом у тексті, пошук термінів або ідіом у пам'яті перекладів. Евристична функція від-

різняє конкорданс від іменних показників, оскільки в конкордансі при слові наведені також і контексти. Загалом вони можуть дати нове розуміння тексту, служити підказкою й порадином читачеві та дослідникові [7]. Функція порівняння забезпечує можливість компаративного аналізу різних вжитків та значень слова в тексті. Аналітична функція потрібна для аналізу ключових слів, фраз та ідіом, частотного вжитку слова. Функція індексації – для створення індексів і списків слів при підготовці тексту для публікації. Отже, спираючись на функційні можливості конкордансу, ми зробили спробу укласти словник відомої широкому загалу дитячої казки Лесі Українки в паперовому варіанті.

Мета дослідження: створити словник казки, описати його структуру, простежити кількісні параметри слововживань, функціонування типологічних та нетипових словоформ і семантичних одиниць, які використовуються в авторській лексикографії.

Завдання: визначити поняття письменницької лексикографії та її завдань; укласти конкорданс казки «Біда навчить»; описати його структурні особливості; вказати типологію лексичних і граматичних форм з метою вивчення авторської мовотворчості, простежити закономірності організації конкордансу авторської казки, її лексико-граматичну специфіку.

Актуальність наукової роботи полягає в тому, що оскільки конкорданс – об'єкт вивчення корпусної лінгвістики, то є нагальна потреба вироблення й уточнення принципів укладання електронного словника мови поетичних, прозових, драматичних, публіцистичних та епістолярних текстів Лесі Українки.

Наукова робота має практичне значення, оскільки її матеріали можуть лягти в основу створення електронного академічного авторського словника, зацікавлять науковців-лексикографів, які досліджують специфіку мовотворчості Лесі Українки, дадуть можливість глибше зануритися у філософію дитячих творів волинської поетеси.

Висновки. Опрацьовано текстовий корпус казки «Біда навчить» Лесі Українки з метою систематизації мовного матеріалу в алфавітному порядку та укладено словник з усіма контекстами із зазначенням частотності вживання словоформ.

Не тільки вперше створено конкорданс дитячої казки в паперовому варіанті, а й застосовано компонентний аналіз сем змістового корпусу, символіки фаунономів, порівняльний аналіз стилістично маркованої та нейтральної лексики, контекстовий аналіз, який дає можливість встановити продуктивність вживання тематичної лексики, а також метод кількісних підрахунків.

У результаті дослідження встановлено типологію лексичних та граматичних словоформ з метою вивчення авторської мовотворчості, описано сполучуваність мовних одиниць за упорядкованим реєстром, визначено частотність їх використання.

Аналіз конкордансу дав змогу отримати важливі статистичні характеристики тексту: реєстр твору налічує 424 лексичні одиниці, вони представляють корпус казки в усіх 1396 випадках їх уживання. Подано вичерпний ілюстративний матеріал до кожного реєстрового слова із докладною паспортизацією. Як бачимо, словоформ майже втричі більше, тому що на їх основі створюється корпус твору. Це є виправданим, оскільки казка адресована дітям молодшого віку, тому Леся Українка передбачила, щоби обсяг тексту був лаконічний та доступний, а за рахунок уживання словоформ розкривається ідейний задум автора.

Лексико-фразеологічне багатство словника передбачає активне використання зменшувально-пестливих форм: горобчик, гніздечко, пір'ячко, матусю, молодчику, нітрішки, смітничку, зернятка; фразеологізмів: до ума довести, я вашого брата знаю, Бог з ним, лиха година носить, з глузду зсунутися, бодай тобі заціпило, на дорозі не валяється, до розуму приходити, світ за очі; синонімів: мудрий – розумний, казати – говорити, б'ються – скубуться, зажуритись – посумувати; антонімів: дурні – розумні, чужий – наш, полетів – прилетів, зранку – вночі; іменників у кличному відмінку: серденько, пані матусю, тіточко, синочку, панянку; омонімів: що, як, і, й, то.

До непродуктивних лексичних одиниць, які використовує Леся Українка, належать: розмовно-згрубілі форми, варіативні, усічені, субстантивні та звуконаслідувальні слова.

Домінуючими в тексті є дієслівні (309) та іменникові (229) словоформи, малопродуктивними – прикметникові (43) та числівникові (4).

Простежується нагнітання дієслів *бути, сидіти, навчити, хотіти, знайти*, що вказує на динаміку оповіді та еволюційні зміни горобця, вони тримають на собі семантичне навантаження дії, яка є ключовою у змісті твору. Домінуюльні іменники *горобець, розум, сова* виконують не тільки номінативну, а й лінгвокультурну функцію.

Для корпусу тексту характерна висока частотність вживаності службових частин мови (378), що вшестеро більше за загальну кількість прийменників (14), сполучників (12) та часток (39). Типологічними особливостями є використання частки «не» та прийменників із просторово-часовою семантикою. Варто зауважити, що простежується омонімія службових частин мови, це свідчить про емоційність стильової манери письма Лесі Українки. Функційне навантаження цих морфологічних одиниць – забезпечувати зв'язність та цілісність текстового корпусу.

Словник-конкорданс аналізованого твору містить частковий квантитативний опис текстового корпусу казки, що в перспективі стане запорукою можливості коректного зіставлення статистичних характеристик тексту дитячих творів автора, виявлення динаміки росту чи спаду багатства словника, міру появи нових слів у мовотворчості Лесі Українки.

Список використаних джерел

1. Алексієнко Л. А., Дарчук Н. П. Принципи створення параметризованої бази даних за поетичними текстами Лесі Українки. *Леся Українка і сучасність (до 130-річчя від дня народження Лесі Українки)* : зб. наук. пр. Луцьк : Волин. обл. друк., 2003. С. 344–352.
2. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: космогонічні українські народні погляди та вірування. Київ : Довіра, 1992. 414 с.
3. Войтович В. Українська міфологія. Київ, 2002.
4. Данилюк Н. О. Словник мови Лесі Українки (на матеріалі збірки «На крилах пісень»). *Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія*. Леонідові Сидоровичу Паламарчукові : зб. наук. пр. Київ : КММ, 2012. С. 97–104.
5. Дарчук Н. Параметризована база даних сучасної української мови на основі частотних словників. *Проблеми квантитативної лінгвістики*. Чернівці : Рута, 2005. С. 100–110.
6. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ, 2006.
7. Лесюк М. Теоретичні засади укладання словників мови письменників. *Українська історична та діалектологічна лексика / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича* : ред. кол. Д. Гринчишин (гол. ред.) та ін. Львів, 1996. Вип. 3. С. 189–200.
8. *Леся Українка. Зібрання творів у 12 т., т. 7*. Київ : Наукова думка, 1976.
9. Словник символів, редакція часопису «Народознавство» / уклад. О. І. Потапенко та ін. Київ, 1997. 156 с.
10. Словник мови Лесі Українки (на матеріалі збірки «На крилах пісень»). Ч. 1 (А–М) / уклад. : Н. О. Данилюк, Н. В. Іовхімчук, Н. П. Дарчук [та ін.] ; упоряд. Н. О. Данилюк. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 236 с.

Прикметники- кольороназви як елемент ідіостилю

(за збірками поезій
Лесі Українки)

Васькевич Тетяна,

учениця 10 класу Здолбунівської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 3 Здолбунівської міської ради Рівненської області

Наукова керівниця:

Савчук Н. П., учителька української мови та літератури Здолбунівської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 3 Здолбунівської міської ради Рівненської області

У мові художньої літератури активно вживаються слова на позначення кольору. Творчість багатьох письменників містить розмаїту палітру кольороназв та відтінків. Для зображення стану довкілля, який часто є співзвучним із емоційним станом ліричного героя, письменники використовують загальноновживані кольороназви, а також створюють власні, індивідуально-авторські (оказіональні). Останні є одним із найяскравіших засобів відтворення специфічних ознак авторського сприйняття.

Загальноновживані назви кольорів досить часто ставали об'єктом вивчення в різних аспектах (словотвірному, семантичному, стилістичному). Дослідження кольороназв у лінгвістичному аспекті здійснювали такі на-

уковці, як І. Бабій, А. Висоцький, О. Дзівак, О. Крижанська. Їхні праці покладені в основу роботи. Зазначимо, що нашу увагу привернули передусім індивідуально-авторські кольороназви. Саме вони є елементом індивідуального стилю майстрів слова.

Уявлення про світ передається насамперед через відчуття, які є образами зовнішнього світу.

Назви кольорів у словниковому складі української мови відзначаються давністю свого походження, вони формуються протягом багатьох століть. Одні з них за походженням сягають індоєвропейського періоду, інші утворені на ґрунті давньоруської, української мови, а деякі запозичені в різний час із різних мов.

За морфологічними ознаками кольороназви є прикметниками, іменниками, дієсловами, прислівниками.

Прикметники позначаються основними кольорами, такими як червоний, синій, голубий, чорний, зелений, жовтий, білий.

Назви утворюються від прикметникових основ за допомогою суфіксів суб'єктивної оцінки (синій – синюватий, синенький; зелений – зеленавий тощо).

Спостерігаються складні утворення від основ різних лексикограматичних розрядів слів (темно-червоний, яскраво-зелений, лимонно-жовтий та ін.).

Отже, генетично, за походженням, назви кольорів органічно пов'язані зі словами предметного значення. Семантичні та етимологічні дослідження свідчать про те, що назви кольорів виникають як слова-характеристики, відображають у своєму лексичному значенні ту чи іншу властивість предмета.

Кольороназви – традиційні, усталені й свіжі, несподівані – здатні описати широку гаму кольорів і відтінків, всю неповторну красу навколишнього світу. Щедра палітра українських кольороназв, які під пером майстра грають різними гранями й розкривають його мистецьку майстерню. Прослідкуємо це явище в поетичних збірках Лесі Українки.

Перша збірка мисткині «На крилах пісень» (1892), як і наступні, відображає душевний стан ліричного героя, думки, мрії, світогляд. У Лесі Українки це і переспіви старих романтичних тем, і минуле дитинство, і майбутній «золотий шлях», і сон про «білі лілеї» та «червоні рожі». Поетеса хоче, щоб її думка-пісня була вільною, але вона пригнічена жалем і тугою та лле сльози.

Такими є й кольороназви, радше тони в ранній поезії Лесі Українки. У вірші «Зоряне небо» поетеса оспівує «одинокую зірку ясну» – це вона сама. У «Місячній легенді» героїня йде за порадою «до темного смутного бору». Ідеалізована в ранній поезії і природа – «зелений горбочок», «біленька хатинка». Поділля описує у стилі народної пісні: «хати срібним маревом повіті», «лани золотії», «ярочки зелененькі» – і відповідні кольороназви.

Проте, як кожен митець, Леся Українка зазнає еволюції, й від особистої лірики переходить до громадянської. Змінюються теми, стиль та кольороназви. За структурою «На крилах пісень» – це переважно тематичні цикли віршів: «Сім струн», «Зоряне небо», «Сльози-перли», «Подорож до моря», «Кримські спогади», «В дитячому крузі». Найбільш уживаними у збірці є яскраві, променисті, світлі кольори.

Друга збірка «Думи і мрії» датована 1899 р. Тематично вона відрізняється від попередньої: ми майже не чуємо нарікань та скарг на долю. Романтика відходить на задній план, змінюється соціальними мотивами. Поетеса декларує: «Мрії рожеві, тепер я розстануся з вами, тихо відводжу обійми ясних моїх мрій».

У цій збірці поетеса хоче бачити серед своїх однодумців тільки вояків. За змістом віршів вимальовується постать безжалісного до себе українського інтелігента, який відчуває борг перед своїм народом, хоче вказати йому шлях до визволення й повести за собою. Потрібно спалити мости романтичної молодості, взятися за зброю й перемогти з нею або полягти в боротьбі за волю. Жадання подвигу у творчості Лесі Українки має відтінок трагізму. Ліричний герой збірки навіть радий принести себе в жертву задля громади. Такі настрої проймають збірку та формують її мовну палітру, зокрема через кольори-символи: червоний, чорний (темний), срібний (іскристий).

На особливу увагу у збірці «Думи і мрії» заслуговують, на нашу думку, кольороназви із відносними прикметниками *золотий і срібний*: вони частіше вживаються, ніж у попередній збірці, і пов'язані з іменниками *сон, світло, проміння, дерева, хвилі, шлях, візерунки, сяво (срібний); стежечки, шлях, промені, вінець, вінки, кайдани (золотий)*. Здебільшого такі словосполучення мають переносне значення. Для Лесі Українки слово – зброя, і тому словам, поезії вона надає барви зброї: меча, клинка, шаблі, а відтак і колір – золотий, срібний.

Третя й остання збірка Лесі Українки найменша за кількістю поезії. «Я сама не знаю, – пише вона матері, – чому мені “дрібні” вірші не пишуться» [12]. Цю збірку вважають перехідною від лірики до драми. У збірці наявне духовне зміцнення поетеси, мета її – боротьба за волю. Тематика поезій українська, але одяг в алегоричній формі чужий.

Лише в третій книзі Леся Українка вводить кольороназву «сивий». У поезії «Віче» – це «сиві мури», «коли червона кров красила» їх [5, с. 166]; це й «Талого снігу платочки сивенькі» [5, с. 245] – кольороназва, утворена за допомогою суфікса *-еньк*, створює в поезії картину ранньої провесни лише одним метафоричним словотворенням та вказує на містку роль прикметника-кольороназви.

Пропоноване дослідження прикметників чітко вказує, що такі утворення становлять значний прошарок у лексиці сучасної української мови.

За допомогою кольоративів передаються відчуття, настрої авторки, вони є одним із важливих елементів творення ідіостилю. Особливості ви-

користання кольороназв у Лесі Українки зумовлені добором відповідних назв, їх смисловим наповненням, творенням індивідуально-авторських образних позначень кольору та побудовою окремих мікро- і макрообразів шляхом динамічного розгортання поетичної картини.

Список використаних джерел

1. Бабій І. Фарби повинні приходити на допомогу словнику... *Культура слова*, Львів. 1997. Вип. 50.
2. Дзівак О. М. Про систему назв кольорів у сучасній українській літературній мові. *Українське мовознавство*. 1975. Вип. 3. С. 25–31.
3. Крижанська О. М. З історії кольорів. *Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії*: зб. наук. пр. : Наук. записки РДГУ / М-во освіти і науки України, РДГУ; [редкол. : І. Ф. Вихованець, Н. В. Гуйванюк, А. П. Загнітко та ін.]. Рівне : РДГУ, 2006. Вип. XIV. С. 62–65.
4. Крижанська О. М. Колір та способи передачі його в українській мові. *Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії*: зб. наук. пр. : Наук. записки РДГУ / РДГУ, редкол. : К. Д. Шульжук (гол. ред.), С. У. Шевчук, В. Г. Бойко та ін.; упоряд. : О. О. Кузьмич, Н. В. Шульжук. Рівне : РДГУ, 1999. Вип. 7. С. 111–115.
5. Леся Українка. Твори в чотирьох томах. Т. 1. Київ : Дніпро, 1981.
6. Мельник О. Між кольором та ідеєю, або межа літературності літератури. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2007. № 9–10. С. 42–47.
7. Сучасна українська мова / за ред. О. Д. Пономарева. Київ : Либідь, 2001.
8. Фридак В. Веселкове різнобарв'я: прикметники-кольороназви. *Українська мова і література в школі*. 1991. № 10. С. 21–24.

Коваль Роман,

учень 9 класу навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів – гімназія» смт Стара Вишівка Волинської області

Кольорова палітра поезії Лесі Українки

Наукова керівниця:

Коваль О. М., учителька української мови та літератури навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів – гімназія» смт Стара Вишівка Волинської області

У художньому творі колір функціонує як одна з поетичних категорій, що набуває певного ідейно-естетичного значення. Тобто символічним колір стає тоді, коли набуває такої ж, як і символ, здатності опосередковано вказувати на сутність якогось явища. Колір у контексті із конкретним образом органічно вливається в нього, семантично його доповнює. Якщо ж цей образ символічний, то, зрозуміло, що й колір набуває символічної семанти-

ки, сам стає символом, натяком на щось [3]. Одна й та ж барва може мати різне символічне значення у творах навіть одного письменника [2]. Колір, якщо в ньому збережено якості символу, народжує своє асоціативне поле із власною семантикою, яке визначене контекстом, ходом подій у тексті.

Актуальність дослідження полягає в тому, що у мовознавстві значна увага приділяється колористиці у творах митців; важливим аспектом є виявлення кольорів і в поезії Лесі Українки та їх аналіз.

Мета дослідження – виявлення й аналіз семантики кольорів у поезії Лесі Українки, що слугують предметом зображення почуттів, настроїв та емоцій ліричного героя або картин природи.

Матеріал дослідження становить вибірка кольороназв зі збірок Лесі Українки «На крилах пісень», «Думи і мрії», «Відгуки» [4].

Колористика Лесі Українки – багатий, насичений світ, за допомогою якого авторка намагається передати всі відтінки емоцій та почуттів, змалювати природу рідного краю. В одному зі своїх творів поетеса стверджує, що «не володіє усіма барвами», і жалкує за тим, що не знає всього багатства кольорів, однак під час дослідження з'ясувалось, що палітра її фарб є далеко не бідною.

У ліриці Лесі Українки одне з важливих місць відводиться зображенню пейзажів. Для цього поетеса використовує зелені та білі барви, які милують і ваблять зір неперевершеною красою того, що бачиш навколо себе: «Замиготіло листячко зелене, Посипались білесенькі квітки» [4, с. 118], «Так стиха шепочуть зеленії віти» [4, с. 46], «Ллється в гаю, в зеленім розмаю» [4, с. 45], «Он ярочки зелененькі, Стежечки по них маленькі» [4, с. 88]. Варто зауважити, що найчастіше зелений колір поетеса вживає для змалювання улюбленої пори року – весни, коли все живе оживає «і красує в зеленім наряді» [4, с. 116].

Поетичною традицією зумовлено використання в поезії синьої гами кольорів: синього, голубого, блакитного. Ці барви Леся Українка використовує для змалювання неперевершеної краси моря, яке надзвичайно любила, хмар, туману: «Синєє море чудово так грає» [4, с. 89], «По хвилях блакитних пливе човен прудко» [4, с. 91], «Як тіні барвисті від хмарок золотистих проходять по площині срібно-блакитній» [4, с. 158]. Колористика моря вражає різноманіттям яскравих ознак, що створюють піднесений, святковий настрій.

Час блаженства, насолоди, заспокоєння поетеса теж передає за допомогою блакитного кольору. Взагалі ця кольороназва є концептуальною для творчості Лесі. Ми натрапляємо на «блакитні троянди», «блакитну нічку», «блакитне сіяння», «блакитне світло», «блакитну весняну мрію», «блакитну кров»: «Ще за маревом легким над нами витає Блакитна весняная мрія» [4, с. 46]. Блакитний колір у поезії Лесі Українки найчастіше виступає зі значенням «радісний, заспокоючий, звеселяючий», інколи це символ «нездійсненої мрії». Творчій манері письменниці властиве поєднання зо-

лотога та блакитного. Золото-блакитна гама у творчій уяві Лесі Українки виступає символом надії, спокою, блаженства, вищої духовності.

Загалом характерним для поетики кольоропозначень у пейзажній ліриці Лесі Українки є їх яскраво виражені життєрадісність і бадьорість. Недаремно білий, світлий, ясний кольори домінують у збірках. Спостерігаємо таке співвідношення вживання цих барв: білий – 58 разів, світлий – 30, ясний – 37.

Білий колір найчастіше активізує пряму вказівку на колір: «На проліски білі, на квіти лагідні Скотилася тихо сльоза...» [4, с. 68], «Білі хмари круг неї, мов гори» [4, с. 48], «Лебідь сплескував білим крилом» [4, с. 117].

Контекстуальним синонімом до білого є ясний, який у багатьох поезіях має позитивне маркування. Ця барва допомагає Лесі Українці розкрити красу блискавки, зір, місяця: «Дивлюся на яснії зорі» [4, с. 114], «Тільки той самий ясний місяченько» [4, с. 175], «Ясний місяць наглядач цікавий» [4, с. 154].

Колористичній палітрі Лесі Українки властиві утворення, що позначають коштовне каміння та дорогоцінні метали. Через це в поезії часто вживаними є номінації золотого та срібного кольорів, які створюють святковий настрій і викликають позитивні емоції: «Пісні соловейкові дзвінко-сріблесті» [4, с. 46], «Пестоці, любощі, сяєво срібнее» [4, с. 156], «Тим шляхом, що сіяє сріблестий» [4, с. 152], «Міняться білі хмаринки то сріблом, то злотом» [4, с. 174]. Використання авторкою срібного й золотого кольорів навіює певну їх містичність.

Золотий колір є одним із найпоширеніших у збірці «Думи і мрії». Поетеса використовує його для опису надзвичайних природних явищ, краси природи: «Золотистая квітка-надія» [4, с. 46], «Тож тепера весна золота» [4, с. 54], «Блискавиці ваші срібні» [4, с. 43].

Окрім цього, номінацію золотого кольору поетеса використовує у значенні «найкращий», «возвеличений», «дорогий», «коштовний»: «Були золотії віки» [4, с. 178], «Кайдани – і ті золоті» [4, с. 179], «І нам насипле золоту могилу» [4, с. 177], «Зірвати зірки золотий вінець» [4, с. 149], «Найкращі думи мої вінцем золотим тобі стали» [4, с. 147]. Образ мрій у Лесі Українки є одним із провідних, і щоби показати їх важливість та піднесеність, вона також використовує золотий колір: «Ти світ золотистих мрій для нас відкрила» [4, с. 45].

Одним із найуживаніших кольорів у творах волинської поетеси є червоний, який часто виступає означенням до різних предметів і явищ дійсності: «Крейда, пісок, червонясте та сіре каміння» [4, с. 159], «Червонясте світло впало» [4, с. 161]. Проте найчастіше червоний колір допомагає створити символічні образи осінніх троянд, багряного золота, багряних квітів, багряної іскри, багряних зір: «Пишно займались багрянні зорі Колись навесні» [4, с. 59], «Мов на снігу зорі вечірньої багрянєць» [4, с. 140]. Цей же колір поетеса використовує в переносному значенні: «Кінь і їздець в червоному морі загинули» [4, с. 312], «А далі розлилось червоне море» [4, с. 312]. У наведених рядках відчувається певний негативний відблиск.

Можемо припустити, що авторка має на увазі кров під назвою кольору. У такому ж песимістичному настрої Леся Українка використовує синонімічну номінативну одиницю на позначення червоного кольору – кривавий: «Тільки й скрашає жалобу жалю кривавий рубін» [4, с. 148]. Як зразок контрастного кольорового символу слугує синонімічний відповідник червоного кольору – рубіновий: «Мов поцілулки рубінових уст» [4, с. 156].

Леся Українка часто використовує в поезії й палітру темних кольорів. Серед них переважають темний та чорний відтінки. За їх допомогою авторка передає відчуття суму, журби, тривоги, які загалом створюють негативний емоційний зміст: «Смуток мене одягає чорним важким оксамитом» [4, с. 148], «Що в краю темному сповитому журбою» [4, с. 181], «У чорную хмару зібралася туга моя» [4, с. 119], «Було б життя, як темна ніч, сумним» [4, с. 45], «Серпанком чорним жалібниці-мрії» [4, с. 151].

Барви чорного кольору поетеса використовує для змалювання певних похмурих природних явищ та ночі як темної частини доби: «Як метеор і темрява чорніше» [4, с. 149], «Темна ще ніч, та вже хутко минеться вона» [4, с. 123], «Вкрилась темна земля зіллям-рястом дрібним» [4, с. 116].

Для позначення кольору авторка вживає й родову назву – барвистий: «В сей осінній туман не барвистий» [4, с. 152], «Спалахнули огнем барвисті крила» [4, с. 150]. Загалом варто зауважити, що образ барвистих квіток є часто вживаним у досліджуваних поезіях: «Квітки барвисті, вічні не цвіли?» [4, с. 182], «Цвіли в них і лаври, і квіти барвисті» [4, с. 179].

Чимало в поезії Лесі Українки й кольорових контрастів. Найчастіше в такі стосунки вступають кольороназви чорний – білий, чорний – червоний, темний – ясний. Різні, протилежні за емоційним забарвленням кольори авторка використовує для передачі контрастів у природі: «Як гори темніють, повиті у білі серпанки» [4, с. 158], «Шлях проклала ясний через темне, бурхливе море» [4, с. 180], «Краще йди в темний гай, у зелений розмай» [4, с. 63].

Контрастність у поезіях Лесі Українки можна простежити й на прикладі одного кольору, через який поетеса передає різні відтінки почуттів. Наприклад, багрянний вміщує у своєму семантичному полі, залежно від контексту, то радість і щастя: «Пишно займались багрянні зорі Колись навесні» [4, с. 59], то тугу, жалобу, смуток: «Мов на снігу зорі вечірньої багрянець» [4, с. 140]. Проте, незважаючи на таку полярність значень, багрянний – це завжди щось урочисте та величне.

Висновки. Отже, серед усього розмаїття кольорів та їх відтінків у ліричних творах домінують: білий, золотий, ясний, червоний, чорний. Рідше вживаними є блідий, сивий, рожевий, променистий. Леся Українка вводить цілі синонімічні ряди основних назв кольорів, наприклад: червоний – кривавий, багрянний, огнистий; сирій – сивий, сизий, голубий – блакитний, небесний тощо.

Леся Українка у своїх віршах використовує різні синонімічні назви червоного кольору для номінації певних предметів чи образів для кращого зображення настроєвої картини; темних відтінків та чорного кольору –

для передачі негативних емоцій, журби та суму й природних явищ, таких як ніч, хмари, ліс, вода; золотий колір використовується з метою передачі відчуття чогось дорогого, коштовного, щоби дати позитивну високу оцінку або передати звеличений колір явищ, предметів; зелений – для змалювання улюбленої пори року – весни, коли все живе оживає.

Для передачі контрастів у природі авторка поєднує різні, протилежні за емоційним забарвленням кольори. Це не спотворює загальну картину, а навпаки, підкреслює неповторність зображуваного. В основному контрастність представлена гамою таких кольорів, як чорний – білий, червоний – чорний, темний – ясний.

Отже, семантика кольорів у поезії Лесі Українки, що зображує почуття, настрої та емоції ліричних героїв або картин природи, є надзвичайно барвиста і багатогранна, що підкреслює неперевершену геніальність поетеси.

Список використаних джерел

1. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
2. Крижанська О. Яким буває червоне? (Синонімічні кольороназви в українській мові). Урок української. 2001. № 2 (24). С. 22–24.
3. Нелюбов М. В. Психологія кольору, значення кольору. URL: <http://www.yugzone.ru/psy/colors.htm> (дата звернення: 11.01.2021).
4. Леся Українка. Поезії. Поєми / передмова та прим. : Р. Радишевський, О. Ставицький. Київ : Дніпро, 1989. 500 с.

Лексико-семантичне поле «Зима» в художній та епістолярній мовотворчості Лесі Українки

Марчук Дарина,

студентка V курсу факультету філології та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Наукова керівниця:

завідувачка кафедри історії та культури української мови факультету філології та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки, професорка, кандидатка філологічних наук

Вивчення різних лексико-семантичних полів (ЛСП) – один із пріоритетних напрямів у сучасних мовознавчих дослідженнях. Актуальність таких праць зумовлена насамперед тим, що завдяки методу ЛСП аналіз лексики в межах індивідуального слововжитку набуває системного й взаємозумовлюваного характеру, уможлиблює пізнання ієрархії семантично подібних мовних одиниць.

Ідіолект Лесі Українки неодноразово привертав увагу українських мовознавців. Це, зокрема, праці С. Я. Єрмоленко [4], Н. О. Мех [7], Л. О. Мацько [6], Л. О. Ставицької [9], Я. В. Януш [11] тощо. Хоча про мовотворчість Лесі Українки написано чимало праць, однак варто визнати, що досі є багато неопрацьованих аспектів цієї проблематики. Зокрема, поза увагою вчених дотепер залишилося ЛСП «зима» в її індивідуальному стилі, що й зумовило вибір теми дослідження.

Матеріалом дослідження слугували всі художні та епістолярні тексти Лесі Українки. Методом суцільного вибору було укладено картотеку, яка налічує 352 слововживання лексичних одиниць, які входять до цього ЛСП.

Мета дослідження – системний аналіз реєстру всіх мовних одиниць, що формують ЛСП «зима» в художній та епістолярній мовотворчості Лесі Українки, виокремлення його типологічних та диференційних ознак у контексті загальнономовного слововжитку українців.

Наукова новизна розвідки полягає в тому, що в ній уперше здійснено спробу розглянути і з'ясувати особливості ЛСП «зима» в усій художній та епістолярній творчості Лесі Українки, визначено його структуру, проаналізовано спільне і відмінне у функціонуванні ЛСП «зима» у функційно різнорідних текстах.

У сучасному мовознавстві існують різні визначення ЛСП. Найчастіше ЛСП потрактовують як «сукупність лексем, пов'язаних інтегральними семами, що відображають інформацію про певне явище, реалію, об'єкт навколишньої дійсності, вступають між собою в системні семантичні відношення, виявляють зв'язок з іншими лексичними утвореннями відповідної мови та формують упорядкований комплекс» [2, с. 2].

Вирізнення одиниць ЛСП в межах ідіолекту відбувається поетапно: 1) виокремлення понятійної основи аналізованої групи лексем; 2) добір одиниць, які співвіднесені із цим поняттям семантично; 3) становлення принципів і критеріїв вирізнення спільних і відмінних сем; 4) фільтрування одиниць за диференційними ознаками; 5) укладання остаточного списку реєстру.

Традиційно кожне ЛСП структурно представлене такими семантичними зонами: 1) ядро; 2) приядерна зона; 3) периферійна зона.

Зафіксована в словнику ядерна лексема слугує семантичною етикеткою для називання всього обсягу референції та денотативно-сигніфікативного простору, що пов'язані з цим словом у сприйнятті мовця. У нашому випадку лексема «зима» має такі основні значення в узусі: «ЗИМА, и, жін. 1. Найхолодніша пора року між осінню і весною; 2. розм., рідко. Навчальний рік» [8, с. 566].

Архісемним ідентифікатором будь-якого ЛСП «зима» в кожному ідіолекті є сема 'пора року', а тому він визначальний і у творчості Лесі Українки, наприклад: Десь зима та не скінчиться! [10, т. 2, с. 28]. Ядро ЛСП «зима» в мовотворчості Лесі Українки становить іменник «зима», зокрема в художніх текстах його вжито 56 разів, а в епістолярних – 296 (у листах фіксовано фонетичний варіант – «зіма»). Особливість їх актуалізації у по-

етичних текстах полягає у формуванні образних контекстів (найчастіше – метафоричних, порівняльних). В епістолярних текстах функціонування цієї лексеми позначене як нейтральним, так і стилістично маркованим значенням з виразним тяжінням до нейтральності: «зима минула» [10, т. 2, с. 56], «зима недовга» [10, т. 12, с. 280] тощо.

Навколо ядра цього ЛСП розгортається приядерна зона, яку в художній творчості письменниці утворюють синоніми до слова «зима», зокрема такі частотні стилістичні та функціонально-нейтральні одиниці, як-от: *холод, мороз, сніг, снігодош* (авторський новотвір), *завірюха* тощо. В епістолярії ядерну зону ЛСП «зима» утворюють переважно семантично співвіднесені вислови зі словом «зима» зі значенням «настал холодна пора року», наприклад: «період бур і негоди» [10, т. 12, с. 10], «двері примерзли і приперлись снігом, на вулицях було слизько – по-київському» [10, т. 12, с. 14].

Периферію лексико-семантичного поля «зима» в художній творчості письменниці складають мовні одиниці, найвіддаленіші за своїм значенням від ядра. Вони деталізують та конкретизують основне значення поля: *льод, крижина, сніжинка, санки, візерунки*. До периферії ЛСП «зима» в епістолярній творчості Лесі Українки належать мовні одиниці, які позначають зимові свята (Святий вечір, Різдво, Новий рік, Водохреща), період зимового відпочинку під час святкової перерви в роботі навчальних закладів та державних установ (різдвяний сезон, різдвяні вакації), розваги (ліплення баби, катання на санях), зимові обрядові пісні (колядки).

На основі ядерних та приядерних лексем в ідіолекті Лесі Українки функціонують різноманітні лексико-граматичні моделі. Продуктивними можна вважати двокомпонентні моделі: іменник + прикметник (люта зима, тепла зима, кисла зима) та іменник + дієслово («зима пройшла» [10, т. 10, с. 355], «зима зникла» [10, т. 10, с. 393]). Малопродуктивні трикомпонентні моделі: іменник + прикметник + дієслово («впала біла зима» [10, т. 11, с. 72], «зима буде гірша» [10, т. 12, с. 317]). Багатоконпонентні моделі – непродуктивні в ідіюстилі Лесі Українки.

Визначено, що своєрідність формування ЛСП в художніх та епістолярних текстах виявляється насамперед у їхньому різному функційно-стилістичному статусі. Номінативні одиниці ЛСП «зима» в художній та епістолярній мовотворчості Лесі Українки мають різне стилістичне забарвлення з виразним емоційно-експресивним виявом у поетичних текстах і стилістично нейтральним – в листах. У поетичних та драматургічних текстах спостережено частотне використання образних найменувань, позначених індивідуально-стильовим виявом. Натомість у листовних текстах здебільшого фіксуємо функціонування усталених висловів, властивих розмовному стилю. Особливість використання ЛСП «зима» виявляється в кількісних параметрах його актуалізації й непоодиноким стилістично негативним забарвленням лексичних одиниць, що зумовлено, очевидно, особистісним ставленням Лесі Українки і її сприйняттям цієї пори року.

Список використаних джерел

1. Багмут І. В. Ідентифікація одиниць розширеного лексико-семантичного поля. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2010. № 6. С. 165–169.
2. Близнюк К. Р. Лексико-семантичне поле «патріотизм» в українській, англійській і польській мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Вінниця, 2019. 263 с.
3. Гурова О. М. Лексико-семантичне поле «вік людини» в українській мові: автореф. ... канд. філол. наук, спец.: 10.02.01. Харків, 2019. 16 с.
4. Ермоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури : монографія. Київ : Ін-т української мови НАН України, 2009. 350 с.
5. Марчук Л. М. Лексико-семантичне поле емоцій жінки в новелах Галини Тарасюк. *Наукові праці Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський*, 2013. Вип. 32. Ч. 1. С. 70–76.
6. Мацько Л. І., Сидоренко О. В. Лінгвостилістичний погляд на мовний світ Лесі Українки. *Лінгвостилістичні студії*. Вип. 1. 2014. С. 135–45.
7. Мех Н. О. Структура лексико-семантичного поля «мова – слово» в українській поетичній мові XIX – початку XX ст. : монографія. Київ : Ін-т української мови НАН України, 2001. 181 с.
8. *Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда*. Київ : Наукова думка, 1972. Т. 3. 566 с.
9. Ставицька Л. О. Лексична структура поетичної реальності у ліриці Лесі Українки. *Культура слова*. Київ. Вип. 59. 2001. С. 14–19.
10. *Українка Леся. Зібрання творів: у 12 т.* Київ : Наук. думка, 1975–1979. Т. 1–12.
11. Януш Я. В. Роль Лесі Українки в інтелектуалізації української літературної мови // *Леся Українка і сучасність*. Т. 4, кн. 2. Луцьк : Вежа, 2008, С. 210–220.

Лексико-семантичне вираження концепту «рослинний світ» у ліриці Лесі Українки

Павлович Марія,

учениця 9 класу навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I–III ступенів – гімназія» смт Стара Виживка Волинської області

Наукова керівниця:

Коваль О. М., учителька української мови та літератури навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I–III ступенів – гімназія» смт Стара Виживка Волинської області

Актуальність дослідження. Лексика на позначення рослинного світу в поетичних творах Лесі Українки займає одне з провідних місць. Ліричні твори відзначаються насиченістю найменувань, пов'язаних із рослинним світом, вони є вагомими компонентами як номінативних (предметно-пояснювальних), так і образних одиниць художнього тексту.

Багатство образів та символів природи, новаторське їх трактування й надання нових відтінків традиційному звучанню – все це значною мірою при-

таманне ліриці Лесі Українки. Поетеса надзвичайно любила природу, чимало часу проводила в лісі, саду, їй подобалося вирощувати квіти, тому в ліричних творах спостерігаємо чимало лексем, які розкривають природні багатства рідного краю. Часті згадки про рослинний світ зумовлені й місцем проживання поетеси. Садиба Косачів розташовувалась на окраїні села Колодяжне, що на Волині, де були найкращі землі. У розпорядженні родини було 500 гектарів землі, включно з лісами, ріллею та чотирма гектарами саду.

Мета роботи – виокремити та проаналізувати лексико-семантичні групи на позначення рослинного світу у віршах Лесі Українки, виявити частотність уживання лексем, які репрезентують концепт.

Матеріал дослідження становить вибірка художніх номінацій із поезій та поем, які входять до збірки Лесі Українки «Вибрані твори. Поезії. Поеми. Драматичні твори» [25].

Леся Українка багато подорожувала, вона бачила рельєф великої кількості місцевостей. Тож у ліричних творах поетеса використовує чимало лексем на позначення сукупностей на земній поверхні. Лексеми, які репрезентують ЛСГ «Рельєф, вкритий рослинністю», умовно можна поділити на дві групи. До першої відносимо номінації, що називають рельєф, утворений без участі людини, тобто той, який створила сама природа, а до другої – ділянки землі, що використовуються для посівів сільськогосподарських культур.

Першу групу репрезентують лексеми *яр (ярочок), долина, балка (балочка), степ*: «Онде балочка весела» [10, с. 10], «Гори веселі й зелені долини» [10, с. 9], «Світлом рожевим там степ паленіє» [10, с. 10], «Он ярочки зелененькі» [10, с. 10]. Найчастіше номени, які використовує Леся Українка для позначення рельєфу, вкритого рослинністю, марковані позитивною семантикою. Яскравим доказом цього є використання епітетів *веселий, зелений, милий, яскравий*: «В балці веселій та милій» [10, с. 10], «В горах зелених, в розкішній долині» [10, с. 41].

До цієї ЛСГ групи відносимо й назви ділянок землі, які використовуються для посівів. Вони представлені лексемами *поле, лан, нива*. До прикладу: «Розмовляють з вітром в полі» [10, с. 10], «По безкрайому, мертвому полі» [10, с. 89], «Хвилюють лани золотії, Здається, без краю» [10, с. 9]. Зауважимо, що ці назви, як правило, вживаються із типовими епітетами, що підкреслюють звертання поетеси до народних традицій: *чистеє поле, широке поле, чисте поле, золотії лани*: «Хотіла б я вийти у чистеє поле» [10, с. 58], «Волю я в широкому полі пропасти» [10, с. 74].

У лексико-семантичній групі «Масиви, покриті деревами, кущами» аналізуємо назви об'єктів природи, які поросли, відповідно, деревами й кущами. Визначаємо дві групи. До першої відносимо масиви, утворені без участі людини, а до другої – насадження, до яких причетна людина.

Домінантна ландшафтна одиниця цієї ЛСГ у поетичних творах Лесі Українки – ліс. Із цим прямим лексичним значенням лексема ця стає компонентом

лірично-маркованих поетичних обставин, що засвідчують внутрішню єдність, спорідненість авторки зі світом живої природи. Пряме номінативне значення цієї лексеми представлене у таких контекстах: «Простуючи до лісу на димок» [10, с. 185], «Волинські: здалека чорніє ліс» [10, с. 185]. У віршах фіксуємо такий синонімічний ряд лексеми «ліс»: *бір, гай, діброва, луг, байрак*: «Славути красної бори соснові» [10, с. 9], «Ще зостанеться ціла діброва» [10, с. 97], «Від мого дуба любого з діброви» [10, с. 56], «Поле і гай у серпанки тонкі повилися» [10, с. 195], «Плакучих верб і кипарів гай» [10, с. 95]. Крім прямих значень на позначення певної території, зазначені лексеми часто містять і символічні асоціації свободи, надії, волі: «Краще йди в темний гай, у зелений розмай, / Або в поле, де вітер гуляє» [10, с. 49], «Натура стеле – темні луги» [10, с. 9].

Вибраний лексичний матеріал із поетичних творів Лесі Українки за-свідчує добру обізнаність поетеси з різновидами лісу. Це пов'язано на-самперед із місцями проживання поетеси. Зокрема, багато часу Леся про-вдила на Поліссі, а цю територію, як відомо, здавна оточували великі непрохідні ліси, які містили певні таємниці.

Масив, покритий деревами та створений людиною, представлений у віршах лексемою «сад». Саме із садком неодмінно пов'язана традиційна сільська хата: «Там хати садками вкриті, / Срібним маревом повиті» [10, с. 9]. Загалом «сад» («садок») представлений у таких контекстах: «Та ще тополу із міського саду» [10, с. 101], «Той кипарис мій в садочку квітчас-тому» [10, с. 106], «У вишневому садочку» [10, с. 28]. У ліричних текстах ця лексема завжди поєднана з межами простору, в якому перебуває поетеса. Художнє відображення психологічного стану авторки теж часто моделю-ється за участю образу саду: «Вітер сумно зітхав у саду» [10, с. 57].

Рідну країну Леся Українка сприймає через призму розкішної природи. Для створення довершених пейзажів, а також для передачі різноманітних асоціацій поетеса часто використовує загальні назви рослин, які репре-зентують ЛСГ «Загальні назви рослин та їх частини»: дерева, кущі, квіти, трави. До прикладу: «Ні квітів, ні дерев, ні огорожі» [10, с. 41], «Посипа-лись білесенькі квітки» [10, с. 61], «Снігом травичю вкриває» [25, с. 29], «Між запашними кущами лавровими» [10, с. 103].

Загальні назви рослин у художньо-літературному контексті лірики Лесі Українки набувають розгалужених асоціативних зв'язків і передають систе-му образного світосприймання поетеси. Лексеми *дерева, квіти, трави, кущі* асоціюються із мріями, коханням, спогадами, творчістю, щастям: «Мої мрії най-кращі в'януть, / Мов розквітлі в осені квіти» [10, с. 295], «Думки цвітуть, мов зо-лоті квітки» [10, с. 123], «Ти квітами серця мого дорогу собі устелила» [10, с. 90].

У ліричних творах символічне навантаження мають і портативні назви (частин рослин): *листок, віття, гілка, пелюстка*: «У темряві та в виноград-ній листі» [10, с. 103], «Заглянули від яблуні гілки» [10, с. 103], «Крізь віття синє небо / прогляне в вишині» [10, с. 294], «Квітка велика, хороша свіжі пелюстки розкрила» [10, с. 103].

У віршах поетеси знаходимо багато різноманітних власних назв рослин, які репрезентують ЛСГ «Фітоніми». Такі найменування є ваговою ланкою мови, оскільки відображають давні знання про рослинний світ, розкривають уявлення про його багатство й неповторність. Висока частотність використання фітонімів у поезіях свідчить про важливість ролі рослин у житті людини.

Серед фітонімів у ліриці Лесі Українки найчисельнішою є група дендронімів (назви дерев та кущів). За спостереженнями С. Богдан, з-поміж одиначних видових номінацій дерев варто виокремити ті, які асоціативно утворюють дихотомію Лесиною простору як рідного на противагу чужому, тобто диференціюють два виміри її побутування. До першого різновиду належать, зокрема, номени дуб, сосна, смерека, верба тощо. До другого – чужого – належать номени пальми, кипариси, мандарини [1, с. 22]. Вважаємо, що Леся однаково любила рослини, які бачила на батьківщині та за її межами. Про це свідчать зіставлення назв в одній поезії: «Плакучих верб і кипарів гай» [10, с. 95].

У мовно-поетичній площині поетеси частотним є використання листяних фітонімів: «Від мого дуба любого з дїброви» [10, с. 56], «Міцний, як дуб, кремезний, слов'янин» [10, с. 70], «Явори й темні дуби, до негоди та буревію звиклі» [10, с. 105], «Тільки стрічалися нам земляки наші, білі безрези» [10, с. 105], «Коло сел стоять тополі» [10, с. 10], «На вітах плакучих смутної верби» [10, с. 90], «... тоді й плакучая верба» [10, с. 239].

Серед хвойних дерев у мовотворчості поетеси представлені як типові українські назви (*сосни, смереки*), так і екзотичні, які в природному стані ростуть на островах Егейського та Середземного морів (*кипариси*): «З вітром весняним сосна розмовляла» [10, с. 53], «Мов сосни в горах – тільки що без гілля» [10, с. 186], «Де смереки гомонять високі» [10, с. 150], «До кипариса магнолія пишная» [10, с. 103]. Фігурують у віршах Лесі Українки й фітоніми на позначення фруктових дерев: «Заглянули від яблуні гілки» [10, с. 61], «Поблискують черешеньки» [10, с. 31], «Черешеньки ваблять очі» [10, с. 31], «Вечірній вітер турбував стареньку нашу грушу» [10, с. 318].

До групи дендронімів належать і назви ліан. У давнину навряд чи можна було відшукати сад, у якому не було б витких насаджень, призначених для озеленення території. Серед цих дендронімів у Лесі Українки є згадки про виноград та плющ: «Виноград в долині зеленіє» [10, с. 32], «У темряві та в винограднім листі» [10, с. 40], «Плющ їй дає життя, він обіймає, / Боронить від негоди стіну голу» [10, с. 40], «Зелений плющ оздобою їм стане» [10, с. 55]. Часто у віршах Лесі Українки використовує й лексеми на позначення кущів: «Чи тільки терни на шляху знайду» [10, с. 19], «Ще не зникли золоті терни, / тільки почорніли» [10, с. 199], «Шуміла калина листом зелененьким» [10, с. 234].

Чимало дендронімів у віршах Лесі Українки наділені народнопоетичною символікою. Як відомо, дуб – символ могутності та довговічності, цілісності й здоров'я. Таку семантику дерева прослідковуємо в рядках: «Я поборю найтяжчі перешкоди, / Я маю силу, я мов дуб міцний» [10, с. 55], «Моє кохання –

то для тебе згуба: / Ти наче дуб високий і міцний» [10, с. 55], «Що світ би здержав на плечах здорових, / Міцний, як дуб кремезний, слов'янин» [10, с. 70].

Розмаїтий світ квітів у віршах Лесі Українки представлено як типовими українськими назвами, так і чужоземними. Першу групу репрезентують лексеми *троянди, проліски, конвалії, рожі, лілеї*: «Мов троянда, уся паленіла» [10, с. 88], «... пізніх троянд процвітанн'я яскраве» [10, с. 149], «Лілія біла – квітка чистої та любові надії!» [10, с. 59], «Росла в гаю конвалія / Під дубом високим» [10, с. 195], «В той час була для мене скрізь весна, / Вона була і в серці, і в природі, / блакитні й білі проліски цвіли» [10, с. 202]. Екзотичні назви квітів представлені лексемами *азалія, гіацинт, гранат, магнолія*: «Квіти гранати палкі розцвітають» [10, с. 103], «До кипариса магнолія пишная» [10, с. 103].

Значно рідше у віршах Лесі Українки фіксуємо фітоніми на позначення трав. Серед назв трав найчастіше вона використовує суходільні фітоніми: «Виріс там будяк колючий та глуха кропива» [10, с. 14], «Як легендарний з папороті цвіт» [10, с. 188], «Вкрилась темна земля зіллям-рястом дрібним» [10, с. 59].

Лексеми, які входять до мікрогрупи «Сільськогосподарські культури», найменш уживані у творах Лесі Українки. У процесі дослідження виявили такі найменування: *мак, жито*: «Зійшла моя досадонька, як мак серед збіжжя» [10, с. 177], «Обсіваючи маком дрібниць» [10, с. 177], «Дай нам зажити веселого раю, поки ще літечко сяє, поки ще житечко не полягло, – ще ж неминуче до нас не прийшло!» [10, с. 253]. Лексема мак, як бачимо, інтерпретує символічні значення життєвої скороминущості та своєрідного оберегу.

Отже, лексеми, які розкривають концепт «Рослинний світ», передають як прямі номінативні значення, так і виражають символічні значення миру, свободи, надії, кохання, весняного пробудження, волі до життя.

Список використаних джерел

1. Богдан С. Регулятиви сад і квіти в епістолярних текстах Лесі Українки. *Лінгвостичні студії*. 2017. Вип. 7. С. 14–31.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
3. Галайчук В. Лексичні одиниці мікросистеми «Рослини» в українських фольклорних текстах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Львів, 2004. 20 с.
4. Даниленко Л. Мовно-образний простір чеської ментальності: концепт «краса». *Мовознавство*. 2006. № 2–3. С. 147–152.
5. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 705 с.
6. Кобець Л. К. Лексико-семантична група як складник лексико-семантичної системи. *Мова і культура*. 2012. Вип. 15, т. 4. С. 129–135.
7. Кожевнікова С. «Квітчасті вірші» Лесі Українки. *Вісник Житомирського педагогічного університету*. Житомир. 2001. Вип. 7. С. 63–65.
8. Коломієць І. Флоролексеми в українській поезії II половини XX століття: функціонально-стилістичний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2003. 18 с.
9. Левченко Г. Квітковий стиль та уламки орфічного міфу в ліриці Лесі Українки. *Слово і Час*. 2012. № 2. С. 21–31.
10. Українка Леся. Вибрані твори. Поезії. Поеми. Драматичні твори. Київ : Дніпро, 1974. 629 с.

Лінгвостилістичні особливості конкордансу «Казки про Оха-чародія» Лесі Українки

Саюк Олександра,

учениця 11 класу Ліцею імені Олени Пчілки
м. Ковеля Волинської області

Наукові керівниці:

Богдан С. К., завідувачка кафедри історії та культури української мови факультету філології та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидатка філологічних наук, професорка; Барановська Л. Л., керівниця секції української мови УНТ «Еврика» Ліцею імені Олени Пчілки м. Ковеля Волинської області

Великі досягнення сучасної лексикографії – результат багатолітньої праці українських філологів. Створено вже чимало праць словникового типу, які мають не тільки лінгвістичне, а й загальнокультурне значення. Запити часу та науково-технічний поступ ставлять перед нами нові завдання щодо укладання словників мови деяких письменників, до їх обсягу та побудови. Так звані словники-конкорданси є особливим джерелом лексикографічної науки. У цих словниках зареєстровано всі слова, які використав письменник у своїх творах, наводяться значення, в яких ці слова вжито, зафіксовано всі форми кожного слова, їх кількісні параметри [5]. В Україні вийшли, зокрема, такі праці: «Словник мови Шевченка» в 2-х томах (Н. Дарчук, М. Лангенбах), «Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка» у 3-х томах, створений конкорданс «Енеїди» Івана Котляревського (А. Ротач, М. Северин), конкорданс усіх творів Григорія Сковороди (С. Козаков, Н. Пилип'юк, О. Ільницький), конкорданс роману Івана Франка «Перехресні стежки» в онлайн-режимі (С. Бук, А. Ровенчак). Важливим для нас, волинчан, є те, що створено «Словник мови Лесі Українки на матеріалі збірки «На крилах пісень», співавтором якого є Н. Данилюк.

Мета дослідження – вивчення лінгвостилістичних особливостей конкордансу твору Лесі Українки «Казка про Оха-чародія». Вона передбачає виконання таких **завдань**: з'ясувати поняття «конкордансу» в сучасній лексикографії, вивчити його диференційні ознаки; укласти словник-конкорданс авторської казки; простежити лінгвостилістичні особливості її лексико-семантичної парадигми; окреслити синтаксично-граматичні параметри текстового корпусу; визначити обсяг лексичних одиниць та частотність уживаності всіх слів і словоформ у тексті.

Актуальність наукової розвідки визначає те, що конкорданс є об'єктом вивчення корпусної лінгвістики, перспективного напряму сучасного мовознавства, але, на жаль, усе ще недостатньо актуалізованого.

Новизна роботи полягає в тому, що вона виконувалася в контексті актуальних для сучасного мовознавства досліджень авторської лексикографії. Новими є проблематика вивчення, фактичний матеріал розвідки та методи дослідження, а також вивчення канонічного тексту порівняно з автографами, зіставлення лексико-граматичного корпусу твору в різних його виданнях. Уперше було зроблено спробу створення конкордації ліро-епічного твору Лесі Українки алегоричного змісту, адресованого дітям. Можливо, ця праця стане згодом підґрунтям для укладання словника її мови на комп'ютерній основі.

Конкорданс авторського тексту має певні диференційні ознаки і становить корпусний реєстр лексичного матеріалу з контекстами вживання, це дає змогу простежити частотність функціонування певних слів і їх словоформ. У казці Лесі Українки зафіксовано 270 лексичних одиниць, які формують її семантичний простір.

Змістовий корпус тексту представлений кількома тематичними групами лексики, серед якої продуктивними є архаїзми, демінутиви, поетоніми, фольклоризми. Саме вони увиразнюють індивідуальну стилістику тексту, виявляють органічний зв'язок з уснопоетичною мовою та особливостями національно-мовної картини світу. Стилістично маркованої лексики набагато більше, ніж нейтральної. Це також посутньо впливає на загальну стилістику цього тексту.

Переважають у тексті іменниково-дієслівні словоформи, малопродуктивні – прикметниково-прислівникові утворення. Це свідчить про перевагу номінативно-динамічних смислових зв'язків у текстотворенні й обмежену кількість атрибутивних характеристик граматичної парадигми. Морфологічній організації тексту характерна частотність слововживань службових частин мови (95 одиниць), функційне навантаження яких полягає в забезпеченні зв'язності, цілісності текстового корпусу. Зокрема, завдяки часткам увиразнено емоційно-експресивний вимір твору. Типологічні особливості цього тексту – використання омонімії (омоформ) серед службових частин мови, саме це свідчить про експресивність стилю Лесі Українки.

Аналіз чорнового і чистового автографів казки засвідчив, що в першому в заголовку авторка використовує застарілу форму *чудотвор*, а в інших виданнях знаходимо сучасний літературний відповідник *чародій*, лише в 10-томному виданні творів Лесі Українки збережено первісну назву. Очевидно, Леся Українка намагалася використати в заголовку стилістично марковану лексику. На цю думку наводить відсутність 18 строфи в канонічному тексті казки. На основі порівняння видань творів письменниці, зроблених як в Україні, так і за кордоном, можна висловити припущення: авторка самостійно вилучила цю строфу, оскільки в ній звучить заклик-пересторога, адресована радше дорослим, аніж дітям. А вже у 12-томному виданні творів Лесі Українки 1975 р. знаходимо чистовий автограф «Казка про Оха-чародія».

Укладений словник у перспективі уможливить сформувати конкорданс усіх дитячих творів Лесі Українки, що слугуватиме основою детального вивчення всіх лексико-граматичних і функційно-стилістичних домінант її індивідуального стилю.

Список використаних джерел

1. Аврахов Г. Г. *Леся Українка : проблеми текстології та історії друку*. Луцьк : Твердиня, 2007. 228 с.
2. Алексієнко Л. А., Дарчук Н. П. Принципи створення параметризованої бази даних за поетичними текстами Лесі Українки. *Леся Українка і сучасність (до 130-річчя від дня народження Лесі Українки)* : зб. наук. пр. Луцьк : Волин. обл. друк., 2003. С. 344–352.
3. Данилюк Н. Словник мови Лесі Українки та нове видання її творів. *Типологія та функції мовних одиниць* : наук. журнал / [редкол. : Н. М. Костусяк (гол. ред. та ін.)]. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. № 1 (3). С. 31–40.
4. Данилюк Н. О. Словник мови Лесі Українки [на матеріалі збірки «На крилах пісень»]. *Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія. Леонідові Сидоровичу Паламарчукові* : зб. наук. пр. Київ : КММ, 2012. С. 97–104.
5. Дарчук Н. Параметризована база даних сучасної української мови на основі частотних словників. *Проблеми квантитативної лінгвістики*. Чернівці : Рута, 2005. С. 100–110.
6. Жарких М. І. *Леся Українка. Енциклопедія життя і творчості*. URL: [<https://www.l-ukrainka.name/uk/Verses/Alone/KazkaProOxa.html#>] [дата звернення: 10.01.2021].
7. Словник мови Лесі Українки [на матеріалі збірки «На крилах пісень»]. Ч. 1 (А–М) / уклад. : Н. О. Данилюк, Н. В. Іовхімчук, Н. П. Дарчук [та ін.] ; упоряд. Н. О. Данилюк. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 236 с.
8. *Українка Леся. Казка про Оха-чародія. Веселка*. Нью-Джерсі, 1992. № 2.
9. *Українка Леся. Зібрання творів* : у 12 т. Київ : Наукова думка, 1976. Т. 7. 568 с.
10. *Українка Леся. Твори* : в 12 т. / ред. Б. Якубського. Нью-Йорк : Книгоспілка, 1953. Т. 2. 201 с.
11. *Українка Леся. Твори* : в 10 т. Київ : Держлітвидав України, Дніпро, 1963. Т. 1. 468 с.

Родина Драгоманових- Косачів

в історії України

Шовков Данійл,

студент I курсу Новоград-Волинського
промислово-економічного технікуму

Олена Пчілка: таланти і доля

Наукові керівниці:

Марченко Н. М., старша викладачка, методистка Новоград-Волинського промислово-економічного технікуму, I категорія; Ржондковська Т. М., наукова співробітниця Музею родини Косачів м. Новограда-Волинського

До видатних постатей українства, що значно вплинули на формування суспільно-історичної свідомості українського народу, належить родина Лесі Українки. Вся її творча спадщина переконливо засвідчує причетність до розвитку історичної думки. Вважаємо, що родина Косачів-Драгоманових зробила вагомий внесок у розвиток письменництва, перекладацької школи, культури, освіти тощо.

Мета дослідження – аналіз та ілюстрація громадської діяльності Косачів-Драгоманових задля вивчення досвіду пропагування української ідеї.

Ольга Петрівна Драгоманова (псевдонім Олена Пчілка) була активною громадською діячкою, для багатьох взірцем мужності, сили волі, незламності духу. Вона завжди наполегливо, безкомпромісно боролася за майбутнє відродження національної культури, за право говорити, писати й друкувати книжки рідною мовою. Упродовж майже цілого життя з настигаючою збиравала зразки народного орнаменту, записувала волинське весілля, безліч обрядових пісень. У 1876 р. у Києві вийшов друком збірник «Український народний орнамент», у якому містилися узори винятково зі Звягельщини, зібрані та впорядковані О. П. Косач [1, с. 11].

Ольга Петрівна вважала цю працю однією з головних життєвих засад, а діалектичне «пчілка» обрала як псевдонім, що нагадував про дбайливий невпинний труд. Видання здобуло Гран-прі на I Всесвітній виставці в Парижі. Жінка була переконана, що українська вишивка є унікальною й неповторною. І нинішня популярність вишиванок, знання про розмаїття орнаментів та фасонів – заслуга саме її – невтомної збирачки зразків народного орнаменту.

«Дуже розумна, горда, певна себе і певна в правості своїх думок і переконань людина, тверда й уперта в переконанні життя того, що вважала за потрібне», – так характеризувала вдачу своєї мами Ольга Косач-Кривинюк [2, с. 11]. Неодноразово зверталася до царського уряду з вимогою скасувати заборону друку й викладання у школі українською мовою.

В обстоюванні національної ідеї Ольга Косач була послідовною. Входила до складу керівних органів створюваних громадівцями українських інституцій, підписувала петиції й вимоги до діючої влади. За потреби зва-

жувалася на зовсім уже протиправні акції. Так трапилося, скажімо, на святкуванні роковин Шевченка, коли вона огорнула погруддя поета жовто-блакитним прапором, викликавши обурення присутнього можновладця та шалену підтримку залу.

У 1903 р. на відкритті пам'ятника Котляревському в Полтаві заборонили говорити українською. Звичайно ж, Олена Пчілка виголосила промову рідною мовою, не надто зважаючи на присутність поліції.

Врешті до Петербурга споряджають делегацію, що мала вимагати у прем'єр-міністра Вітте повернення відібраних свобод. Вести складні переговори поїхала й Олена Пчілка. Утім, навіть попри царську заборону, українські книжки в другій половині XIX ст. продовжували виходити. Налагодилися тісні контакти з Галичиною, де цензура була толерантнішою. Створилася видавнича база, з'явилися канали напівлегального чи навіть нелегального розповсюдження.

Багато творів Олена Пчілка перекладала на українську мову. Першою її літературною спробою був переклад казок Андерсена за порадою М. Старицького. У 1880 р. опубліковані її «Переклади з Гоголя: Записки причинного. Весняна ніч», 1882-го – книжка «Українським дітям», до якої вона переклала поетичні твори О. Пушкіна («Анчар»), М. Лермонтова («Три пальми», «Гілка Палестини», «Мцирі») та польського поета Сирокомлі («Співець»). Перекладацькій справі письменниця приділяла велику увагу впродовж усього життя. Вона перекладала твори О. Кольцова, О. Пушкіна, М. Лермонтова, М. Гоголя, І. Тургенєва, О. Фета, С. Єсеніна, А. Міцкевича, В. Гюго, Ч. Діккенса, Г. Мопассана та ін. Із метою популяризації рідного слова переклала на російську мову також власні оповідання й поезії зі збірки «Думки-мережанки».

З 1908 р. додатком до журналу «Рідний край» мисткиня почала видавати щомісячний журнал для дітей «Молода Україна».

У 1917 р. письменниця запропонувала створити при товаристві «Прогрессу» комісію, яка дбала б про дітей, зазначаючи: «... чи дитина виросте приятелем, чи ворогом України, се багато залежить од виховання» [5].

Олена Пчілка не була прихильницею революційних методів боротьби за соціальну справедливість, основний засіб перебудови суспільства вбачала в культурі та освіті.

«Мама не була соціалісткою, – згадувала донька Олени Пчілки Ізидора, – вважала соціалізм утопією, але демократкою вона була і на словах, і на ділі. Так само, як і ворогом соціальної нерівності мама була все життя і свої переконання висловлювала одверто не тільки в родині своїй чи серед друзів, а широко в громаді, в пресі» [5].

Під час революції та громадянської війни Олена Пчілка жила в Гадячі. Там вона організувала аматорський дитячий театр, писала п'єси для дітей, редагувала місцеву газету. Потім переїхала до Києва, де в 1920–1930-ті рр. працювала в етнографічній та літературно-історичній комісії Академії

наук УРСР. У 1928 р. за заслуги в розвитку української літератури, науки та культури її було обрано членкинею-кореспонденткою АН УРСР.

Ось як писала Софія Русова про Олену Пчілку: «Коли згадаєш Ольгу Петрівну Косачеву, то все стає в уяві гарна постать з прекрасними очима, тісно затисненими устами й виразом твердої непохитної волі та ясного розуму. Розум і воля справді виявились в усій її діяльності, кермували усім її і особистим і громадянським життям: вона не знала компромісу, мала певні переконання і велику мужність, щоб їх ясно й рішуче висловлювати. Усе життя вона любила український народ і віддано йому служила своїм різким словом...» [4].

Список використаних джерел

1. Мороз М. О. Літопис життя та творчості Лесі Українки. Київ : Наукова думка, 1992.
2. Олена Пчілка. Український дитячий театр. Київ : Веселка, 2015.
3. Олена Пчілка. Оповідання. З автобіографією. Харків : Вид. «Рух», 1930.
4. Софія Русова. Олена Пчілка (Ольга Петрівна Косачева – 1849–1930) / Славні дочки України-Русі. – Літопис Голготи України. Т. 4. Львів : Сполом, 1999.
5. Олена Пчілка. Україні віддана душею. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2551181-olena-pcilka-2-roduca-ak-zemla.html> (дата звернення: 12.01.2021).

Внесок Лесі Українки в історію українського суспільства

Чугай Костянтин,

учень 10 класу Кременчуцького ліцею
№ 10 «Лінгвіст»

Наукова керівниця:

Струк О. Д., учителька української мови
Кременчуцького ліцею № 10 «Лінгвіст»

Нині найбільш обговорюваною темою біографії Лесі Українки є її діяльність у різних сферах, яка є дещо суперечливою. У зв'язку з цим дослідження внеску Лесі Українки в історію українського суспільства не втрачає своєї актуальності й до цього часу.

Лариса Петрівна Косач (справжнє ім'я письменниці) народилася 13 (25) лютого 1871 р. у Новограді-Волинському, що в Житомирській області України. Майбутня поетеса росла в сім'ї дворянського походження [1].

Батько Лесі, Петро Антонович Косач, був освіченим поміщиком родом із чернігівських дворян, в університетські роки захоплювався літературою, математикою та юриспруденцією. Після закінчення Київського університету вступив до Київської палати кримінального суду як кандидат судового слідчого. Почав кар'єру з чину колезького секретаря і за відмінну службу був переведений у дійсного статського радника. Сім'я Косачів жила на Волині, де

юну Лесяю вражали бідність і неосвіченість селян та їхніх дітей, з якими вона дружила. Це розчарувало її, тому вона вчила їх письма та читання [1].

Леся була милосердною дівчинкою, проявляючи співпереживання до всього, що її оточує, намагаючись протистояти злу та несправедливості, адже зло зустрічалось не тільки в казках, а й у житті самої Лесі. Вона була музично обдарованою. Легко переймала народні пісні, записуючи, співала їх. Улюбленими заняттями були малювання та вишивання. Обожаювала проводити вистави вдома, відчуваючи себе великою акторкою або режисеркою. Краса прислів'їв чарувала її. Не гаючи часу, дівчинка вивчала французьку та німецьку мови.

На світогляд майбутньої письменниці дуже сильно вплинули не тільки батьки, а й інші родичі. Ще одна тітка, Олександра Косач-Шиманська, кілька років жила разом із сім'єю Лесі. Вона переїхала до них у Луцьк через арешт і заслання до Сибіру її чоловіка. «Тітка Саша», як її називала Леся, розповідала їй багато цікавих історій, а також вчила музики [2].

Дівчинка росла наполегливою, бажаючи досягти всього самотужки. Навколишній світ був для неї чимось чарівним. Відчуваючи чари лісу – вона тихо йшла у хащі. Луцький Замок, поблизу якого жили Косачі, був важливою частиною ігор дітей, які створили своє таємне товариство. Леся запропонувала справжню лицарську службу, придумавши клятви, паролі.

Леся та її молодший брат сформували плани щодо визволення рідного краю від рабства.

Полюбляла дівчинка й візити на ярмарки – там вона могла спостерігати народні обряди та звичаї на свята. На жаль, взимку 1881 р. на святі Водохреща Леся застудилася. З того часу і почалася її тяжка, виснажлива боротьба з хворобою.

З роками Леся Українка цілком свідомо обрала шлях виборювання соціальних та національних прав України. Спершу в поезіях багато суму. Та згодом думка стає зрілою, а слово мужніє. Політична ситуація у 1880-ті рр. в Україні була неспокійною. Ті, хто хотів прислужитися рідному краю, організовувались у таємні гуртки. Прогресивно налаштовані люди переслідувались урядом. Це Леся бачила на прикладі свого дядька – письменника і вченого Михайла Драгоманова, який змушений був емігрувати та жити за кордоном. М. Драгоманова вона вважала своїм духовним учителем, вивчала його наукові й політичні праці, які він часом підписував «Українець» [2]. Косачі активно підтримували прогресивних діячів, зокрема й соціал-демократичного руху, але українського спрямування, тобто тих, хто обстоював інтереси України. Тому поліція встановила постійний нагляд за сім'єю Косачів: матір'ю, Лесею, Ольгою. Вивчаючи історію свого народу, Леся Українка порівнює її з історіями інших народів і щоразу питає, «де поділась наша воля, слава наша смутна»; заявляє, що не власна, а «людська недоля будила не розпач» у ній, «а бажання кращої долі, яснішої...» [2].

Леся Українка вивчала історію свого народу, дивуючись, що Україна змушена перебувати в залежності від Росії, не маючи свого державного об'єднання, хоча мала такий народ, як українці, з багатющою історією, культурою [3]. Прагнучи активної участі у громадському житті, перекладала на українську мову художню та політичну літературу, налагоджувала зв'язки із соціалістичними гуртками, таємно перевозила в Україну підпільну літературу з-за кордону [2]. Знаючи небезпеку, яка чатувала не неї, вона дібрала собі прізвисько Лука.

Леся також була членкинею київського письменницького гуртка «Плеяда», який мав літературно-мистецьку, просвітянську орієнтацію. Для гуртківців-перекладачів Леся Українка склала проспект серії творів світового письменства, засвідчивши великі знання літератур, добрий смак. На прохання М. Лисенка написала слова до його музики. Багато друкувалася [2].

Завдяки своїй діяльності поетеса стає помітною в інтелігентних колах в Україні. Помітивши її талант, Леся взяла під опіку Іван Франко, Михайло Драгоманов, Михайло Павлик. Отримавши значну підтримку, вона повірила, що в боротьбі за волю рідного краю зможе прислужитися народові своїм огнистим словом, співом.

Де б не була поетеса, завжди тужила за рідним краєм, за Волиню, у думках зринав образ України [2]. Вона знову й знову повторювала, що за неї «буде бій, тільки бій вже останній, не на життя, а на смерть...».

Кожен поет переживає еволюцію: становлення, змужніння, розквіт. Так і Леся Українка. На початку творчого шляху вона наслідувала то Шевченка, то народну пісню, але поступово голос її стає самотнім. Слово своє вона все частіше називає іскрою, вогнем, крицею, зброєю.

Світова література, наукові праці з фольклору, народознавства, історії, філософії сформували в поетеси широкі погляди на літературно-мистецькі й політичні процеси. Леся Українка критично ставилася до утопічних теорій, не сприймала ідеї Чернишевського щодо побудови суспільства, теорію непротивлення злу насильством, виступала проти декадентства в літературі й мистецтві.

Оскільки українське слово на Східній Україні царизмом переслідувалося, більшість творів Лесі Українки друкувалася на Західній Україні. Однак і там вона вибирала такий друкований орган, який за напрямом думок відповідав би її переконанням.

У соціал-демократичному русі вона шукала опору на національний ґрунт, думаючи про майбутнє України, прагнула розробити теорію державності й прав людини. «Держава може бути тільки або незалежною, або автономною, а зовсім поневоленою не може бути, бо тоді вона вже перестав зватися державою...», – пише Леся Українка. З'являються її політичні, економічні статті. Одні – популярні – для народу, інші – наукові. Глибоке знання літератур дає матеріал для написання літературознавчих статей. Часто вони були й засобом до життя [5, с. 21].

Суспільно-політичні ідеї Лесі Українки знаходять відображення у її поетичній і драматичній творчості. Серед її героїв переважають борці проти духовного, економічного та національного рабства, сильні особистості, які відстоюють своє право на свободу й незалежність.

Проте поліція продовжує стежити за кожним кроком Лесі Українки. Восени 1903 р., коли Леся була на лікуванні на Кавказі, раптово помер її улюблений брат Михайло – професор Харківського університету. Це було ще одним відчутним ударом для Лесі [1, с. 195].

Досить сумно закінчувалося для неї ХІХ ст., із тривогою і болем вона вступила у ХХ ст., але й із вірою, що повинен прийти новий день, а з ним народиться й нова Україна [1, с. 197].

Останні десять років свого життя Леся Українка жила в Україні наїздами. Більше – на Кавказі, в Криму, Італії, Єгипті. Вологий клімат Колодажного, Зеленого Гаю, Києва, де вона перебувала короткий час, шкодив її здоров'ю [2]. Часто в її листах до рідних була туга за батьківщиною.

Навесні 1905 р. Леся Українка була в Тбілісі та бачила, як поліція розправлялася з повсталими. «Гомін бурхливої юрби» зустрів її на київських вулицях. Підсумовуючи прожитий рік, вона писала в листі до О. Кобилянської, що то «був тяжкий, і грізний, і величний рік, стільки було в ньому... буйних надій і трагічних розчарувань, великих перемог і незагойних ран... він зміряв силу духу мого, я ще сильна...» [4].

Леся Українка тричі їздила до Єгипту. Це потребувало коштів. Тому письменниця мала учнів, учила їх іноземних мов, перекладала торгові договори. А коли вже бралася за творчість, то працювала, як вона сама казала, несамовито. Вікова культура єгипетського народу дала їй нові імпульси до творчості. Вона цікавиться історією, фольклором. Пише цикл віршів «Весна в Єгипті», готує до друку свій підручник «Стародавня історія східних народів». Тут, у Єгипті, Леся Українка зустрілася з глибоким знавцем української історії, старовини, майбутнім академіком Д. І. Яворницьким [5, с. 32].

Завдяки цим поїздкам Леся Українка відчуває прилив надзвичайної творчої енергії. За короткий час вона створює драматичну поему «Адвокат Мартіан», драму «Камінний господар». Приїхавши востаннє з Єгипту, Леся почуває себе погано. Вона знову їде на Кавказ, поселяється в Кутаїсі. Доглядати хвору приїхали мати і сестра Ізидора.

Із Кавказу в Україну йдуть вісті одна одної тривожніші. На листі Ізидори до сестри Ольги про стан здоров'я Лесі, що датується 2 липня 1913 р., квола рука письменниці вивела: «Цілую. Пишіть на Кутаїс, нам Квітка привезе сюди. Леся» [1, с. 253]. То були останні слова, що їх написала Леся Українка. А 1 серпня вона померла.

Отже, на своєму прикладі Леся Українка спонукає нас бути з народом, любити народ. Виховувати в собі дух волі, незалежності. Творити ідеали, які служили б народові.

Намальований Лесею Українкою безправний світ недалеко відійшов від нас, адже ми ще вчора жили в ньому, на собі відчували всі неспра-

ведливості, Зло процвітало, добро гнобилосся. А людина ж народжується робити добро, множити добрі справи, жити для загального щастя.

Тому оті три зорі, про які мріяла Леся Українка, – свобода, рівність, братерство – і нині освітлюють людям шлях до справжнього українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Костюченко В. А. Мрії зламане крило : зб. творів, док. і спогадів; для серед. шк. віку. Київ : Веселка, 1993.
2. Центральная городская библиотека для детей им. Ш. Кобера и В. Хоменко, 2020. URL: <http://kinder.mksat.net/ukrainka/2.php> (дата звернення: 26.12.2020).
3. Григоруk А., Лосюк П. Люблю тебе, Гуцульчино! : навч.-метод. посіб. Косів : Писаний камінь, 2012.
4. Smart Kyivstar Леся Українка «Лісова Пісня». URL: <http://m.smartks.gointeractive.com.ua/books/3896/read/165> (дата звернення: 20.12.2020).
5. Латанська А. В. Леся Українка [Лариса Петрівна Косач]. URL: <https://naurok.com.ua/lesya-ukra-nka-larisa-petrivna-kosach-141317.html> (дата звернення: 22.12.2020).

Михайло Косач – відомий та невідомий брат Лесі Українки

Кравченко Діана,

учениця 8 класу Золотоніської спеціалізованої школи № 2 інформаційних технологій Золотоніської міської ради Черкаської області

Наукова керівниця:

Васильчук Г. І., учителька української мови та літератури Золотоніської спеціалізованої школи № 2 інформаційних технологій Золотоніської міської ради Черкаської області

Актуальність теми. Говорячи про виняткову роль Лесі Українки в історії України, не можна оминати увагою й значення в українській історії та культурі близьких їй людей. Сім'я завжди була та є однією із найбільших цінностей людини, й нині наше суспільство вкотре повертається до розуміння цієї аксіоми. Тож на прикладі родини Драгоманових-Косачів ми не тільки можемо говорити про значення людини в історії держави, а й про роль підтримки, розуміння, сімейних цінностей у становленні особистості. Серед особливих людей у долі Лесі Українки – старший брат Михайло, що був її щирим другом, але «продовжує залишатися у тіні потужного променя слави сестри» [5], адже згадують про нього зазвичай тоді, коли йдеться саме про Лесю Українку.

Мета роботи полягає в дослідженні життєвого шляху Михайла Косача та презентуванні його не тільки як брата відомої поетеси, а й людини, що мала велике значення в розвитку української науки та культури.

Завданням дослідження є окреслення ролі Михайла Косача в історії нашої держави з метою популяризації його як виняткової особистості, науковця та культурного діяча.

У роботі були використані розміщені в інтернеті публікації віртуального музею міста Звягеля, матеріали персонального сайту української літературознавиці Тамари Скрипки, публікації науковця Володимира Шевчука та матеріали Педагогічного музею України, присвячені ювілею Михайла Косача.

Михайло Петрович Косач (1869–1903) – відомий учений-фізик, метеоролог, письменник і перекладач. Він був керівником кафедри фізики та географії Харківського університету, завідував метеорологічною станцією, був викладачем Торунської жіночої гімназії в Естонії та Харківського ветеринарного інституту. Михайло Косач також є засновником літературного гуртка «Плеяда», автором не тільки наукових праць із фізики та математики, а й оповідань і перекладів. Також був серед тих етнографів, хто досліджував кобзарство. Сфера зацікавлень цієї унікальної людини надзвичайно широка: метеорологія, геофізика, динаміка атмосфери, походження атмосферних електричних явищ, фізика X-променів [4].

Звісно, кожна людина починається саме з дитинства. Він, первісток у сім'ї Косачів, народився 13 (25 н. ст.) липня 1869 р. у Новограді-Волинському. Михайло та Леся до 13 років були нерозлучними й навіть мали спільне ім'я «Мишолосіє». Як ми знаємо, початкову освіту діти Косачів отримували вдома, тож не можна не відзначити великий вплив на їхнє становлення як особистостей саме матері – Олени Пчілки. У своєму листі до професора Омеляна Огоновського вона пише: «Не знаю, чи стали б Леся і Михайло українськими літераторами, коли б не я; може б, стали... але хутній, що ні... Власне, я «наважила» і завше окружала дітей такими обставинами, щоб українська мова була їм найближчою, щоб вони пізнавали її якнайбільше» [6, с. 15]. Діти займалися перекладами художніх творів на українську (Олена Пчілка вважала перекладацьку діяльність хорошим способом опанування рідної мови, і під керівництвом матері разом із сестрою Лесею Михайло Косач перекладав на українську твори Миколи Гоголя. Їхні переклади вийшли окремою книжечкою – «М. Гоголь. Вечорниці. Оповідання. 1885». Також Михайло Косач мріяв перекласти Біблію і навіть розпочав це, однак інформації про подальшу роботу над її текстами немає.

Олена Пчілка спонукала дітей до творчості, тож Михайло Косач реалізувався і як письменник: виступав під псевдонімом Михайло Обачний, його першим оригінальним, не перекладним твором було оповідання «Різдво під Хрестом полудневим», надруковане в «Зорі» у 1889 р. Також відомі його твори «На огнище прогресу» (1891), «Гість» (1894), «Що?» (1896), «Хмари» (1894) – твір, який Іван Франко назвав «стилістичним феєрверком» [1], «Нікуди» (1896). Під впливом матері юні Косачі почали записувати народні пісні та звичаї (етнографічна робота Михайла Косача

«Кобзарські думи» була видана посмертно в 1905 р., а Леся Українка вважала, що її старший брат – фольклорист, кращий за неї [5].

Програму чоловічої гімназії Михайло опанував із приватним учителем, як результат – вступає до п'ятого класу гімназії у Холмі, яку закінчив через чотири роки зі срібною медаллю. У 1888 р. він стає студентом математичного відділення фізичного факультету Київського університету. Під час перебування в Києві разом із Лесею Українкою та за підтримки матері засновує літературний гурток української молоді «Плеяда» (1888–1893), провідним завданням якого учасники вважали читання та критику нових творів і перекладів, а також видання літератури українською мовою. Цей гурток мав велике значення для розвитку української культури.

У київському університеті Михайло Косач навчався два роки, але, залишивши його, у 1891 р. стає студентом Юрїївського університету (нині – м. Тарту, Естонія). Саме там Косач розпочинає активну наукову діяльність: захищає кандидатську дисертацію, бере участь у будові зразкової метеорологічної станції, на якій працює цілий місяць спостерігачем, складає іспити на звання викладача фізики й математики в університеті, здобуває ступінь магістра.

Михайло Косач також був творцем наукових винаходів. Так, саме він сконструював апарат, який виконав рентгенівський знімок хворих ноги й руки Лесі Українки перед її від'їздом на лікування в Берлін. Відтак з упевненістю можна говорити про його відкриття в галузі рентгенології одночасно з Рентгеном. Як науковець працював також над явищем прямого перетворення світлової енергії в механічну. Працюючи асистентом професора О. Садовського у фізичній лабораторії Юрїївського університету, у 1898 р. фактично був співавтором у проведенні дослідів із виявлення механічної оберткової дії світла на кристалічну пластинку. Теоретичні розрахунки Садовського в 1935 р. були підтверджені експериментально американським ученим Р. Бетом (під час цих дослідів Бета консультував А. Ейнштейн [1]) і отримали назву «ефект Садовського». Однак сучасні українські вчені стверджують, що є достатні підстави вживати назву «ефект Садовського-Косача» [3]. Наукові праці Михайла Косача стосуються фізичної оптики, метеорології, фізики електролітів, теоретичної фізики. Він розробляв вимірвальні метеорологічні пристрої: неперервний інтегратор сили вітру та його енергії, електричний термограф [3].

У 1901 р. Михайла Косача запрошують на роботу до одного з найкращих тодішніх університетів – Харківського, де він не тільки посідає посаду приват-доцента на кафедрі фізики та метеорології, а й керує університетською метеорологічною станцією, організовує метеослужбу на Харківщині (фактично є її засновником на Слобожанщині). Як науковець публікується в міжнародному журналі «*Meteorologische Zeitschrift*», що видавався у Відні. Косач також планував проєкт створення на Слобожанщині сітки метеостанцій, на реалізацію якого було виділено фінансування, навіть були

початі відповідні роботи. Однак передчасна смерть ученого 3 (16) жовтня 1903 р. від інфекційного захворювання зупинила реалізацію цих задумів. Похований Михайло Косач на старому Байковому кладовищі в Києві, а поряд із ним знайшла свій спочинок і Леся Українка. Щиру любов один до одного брат та сестра зберегли впродовж усього життя. Свого часу Михайло власноруч зробив Лесі спеціальний столик, щоб вона могла писати лежачи, а вона присвячувала йому багато своїх творів. Смерть брата надзвичайно вразила Лесю: «Два роки по тій трагедії вона не могла нічого писати – тужила-горювала тяжко» [1].

Михайло Косач прожив занадто коротке (35 років), але плідне життя й увійшов в історію української науки та культури як усебічно обдарована особистість, талановитий і високоосвічений фізик, який поєднував природодослідницьку, викладацьку й винахідницьку працю з перекладацькою та літературною діяльністю. Як слушно зазначає науковець Володимир Шевчук, «Михайло Косач як перспективний вчений тримав у полі зору складні фундаментальні фізичні явища мікро- і макросвіту. Його наукові досягнення після тривалого забуття стають надбанням сучасного поступу знань про природу. Малоізнане ім'я на батьківщині вивчається та популяризується» [7].

Поки що ім'я Михайла Косача дійсно більш відоме у вузьких наукових колах, а для широкого загалу – як ім'я улюбленого брата Лесі Українки. Тож практичне значення дослідницької роботи полягає в розширенні знань про родину Драгоманових-Косачів, зокрема Михайла Петровича Косача. Дослідження можуть стати матеріалом для позакласної роботи, для уроків вивчення творчості Лесі Українки, для розширення своїх знань про розвиток української науки та культури.

Список використаних джерел

1. Денисюк І., Скрипка Т. Дворянське гніздо Косачів. 1. Постаті. Михайло Петрович Косач. URL: <https://www.t-skrypka.name/LUkrainka/Gnizdo/Figures/MykhajloKosach.html> (дата звернення: 31.01.2021).
2. Косач Михайло Петрович. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Косач_Михайло_Петрович (дата звернення: 31.01.2021).
3. Косач Михайло Петрович. Приват-доцент кафедри фізики фізико-математичного факультету Імператорського Харківського університету. URL: https://kef.univer.kharkov.ua/doc/presentation/kosach_presentation.pdf (дата звернення: 31.01.2021).
4. Михайло Косач: 150. Педагогічний музей України. URL: <https://www.facebook.com/redmuzua/photos/михайло-косач-150михайло-петрович-косач-1869-1903-відомий-вчений-фізик-метеороло/1331452690351275/> (дата звернення: 31.01.2021).
5. Римська В. «В моему серці його струни»: Михайло Петрович Косач. URL: <https://www.zviahel.info/museum/room7/2> (дата звернення: 31.01.2021).
6. Українка Леся. Мрії зламане крило : зб. творів, док. і спогадів. Київ : Веселка, 1993. 222 с.
7. Шевчук В. Фізик-дослідник Михайло Косач (до 150-ліття дня народження). URL: <https://zolotapektoral.te.ua/фізик-дослідник-михайло-косач-до-150-літ/> (дата звернення: 31.01.2021).

Національна їжа в родині Лесі Українки

Хлюбцев Микита,

учень 9 класу Кременського ліцею № 5 Кременської міської ради Луганської області, вихованець секції «Українська література» КЗ «ЛОМАНУМ» м. Кременної

Наукова керівниця:

Уманська Т. О., учителька української мови та літератури Кременського ліцею № 5 Кременської міської ради Луганської області, керівниця секції «Українська література» КЗ «ЛОМАНУМ» м. Кременної

Національна їжа – це духовний індикатор, гастрономічний (харчовий) код нації. Через національні страви відбувається відтворення сакральних цінностей. Адже їжа – не просто засіб поповнення сил, це згусток інформації, яка закладалася під час її приготування ще нашими далекими предками й так само закладається нині сучасними господарями.

На думку дослідників, гастрономія в родині Косачів-Драгоманових не є визначальною в побуті, мало збереглося згадок у листуванні про культуру їхнього харчування. Зрозуміло, що здебільшого страви готували наймані кухарі, однак, виявляється, що в родині були певні традиції харчування, приготування улюблених, ритуальних страв, і Леся Українка вміла їх готувати.

Наявні світлини родини Косачів-Драгоманових не можуть допомогти розв'язати це питання, оскільки фото, які фіксували б сім'ю за трапезою, не існує, хоча збереглося декілька за столом, сервірованим до обіду.

Спогади, листи, доробок Лесі Українки – джерело сімейних традицій гастрономічних уподобань, що дає підстави зрозуміти, якій їжі надається перевага в будні дні, а яка вживається на родинні та релігійні свята.

Лариса Петрівна походить із сім'ї українських інтелігентів. Її родина глибоко вкорінена в українську культуру, зокрема й гастрономічну. Як пише мати Олена Пчілка, «...українська течія оточила нас могутньо... Усі народні обрядовості не минули нашого двору» [4]. Ольга Косач-Кривинюк згадує, що Лариса «... у 6 років, навчилася шити й вишивати... Леся охотилася "допомагати" в господарстві, наприклад, пекти булки, і батько жартував, що скоро й бабуню переважить, така з неї хороша господиня» [4].

Для нашого дослідження важливо, про яку бабусю говорить батько. Нею виявляється Єлизавета Іванівна Цяцька (за чоловіком – Драгоманова) – мати Олени Пчілки, Михайла Драгоманова, бабуся та хрещена мати Лесі Українки, походить із дворянського козацько-старшинського роду. У спогадах Єлизавета Іванівна відзначається як незвичайна непересічна особистість, із розвиненою інтуїцією, неперевершеним умінням господа-

рювати, «тримати дім», педагогічним хистом. Бабуся Лесі, дружина брата декабриста Якова Драгоманова, народила шестеро дітей – Михайла, Івана, Варвару, Ольгу (матір Лесі Українки), Олену, Олександра. Її донька Ольга Драгоманова (Олена Пчілка) характеризує її так: «... весела, бадьора, жартівлива, іноді висловлювала свавільні думки» [4].

Ольга Косач-Кривинюк на підтвердження думки про те, що кулінарні традиції родини йдуть саме від бабусі, зауважує, що мама домашнє господарство не провадила, але «ex tempore» могла спекти чудову паску «бабуцину», тобто за приписом Єлисавети Драгоманової.

Символи, зокрема кулінарні, сприяють взаємодії індивідів, забезпечуючи інформаційний зв'язок між людьми, епохами, культурами, та передають соціокультурний досвід. Вони завжди постають специфічною формою відображення дійсності, свідченням чого є частота вживання в українських народних прислів'ях і приказках номена «борщ». Наприклад: «Борщ – усьому голова», «Борщ без каші – удівець, каша без борщу – вдова», «Добрий борщик, та малий горщик», «Їж борщ із грибами, а держи язик за зубами». Побутує стійкий гендерний стереотип, навіть у літературі, що гарна господиня повинна вміти вправно «затирати» борщ.

Ізидора Косач-Борисова, переїхавши до США, передає в третє покоління Ользі Сергіїв рецепт «Лизаветиногo» борщу, родзинка якого полягає в прикисленні його яблуком-антонівкою. У цьому випадку йдеться про бабу Лизавету – колишню кріпачку Єлисавети Драгоманової, яка працювала в неї кухаркою 40 років, а потім ще вірно разом із чоловіком служила її дочці Ользі, доживши майже до 100 років (померла в 1916 р.): «Баба Єлисавета дуже добре варила. У Гадячому влітку бували курси для вчителів... Один з них був знайомий Олени Пчілки, і вона його запросила до свого будинку у Зеленому Гаю на обід з традиційних українських страв: борщ, вареники, кукурудза» [4].

У родині Косачів варили борщ і на Святвечір, але пісний: «У Святвечір на вечері у нас варилися традиційні страви: пісний борщ з грибками та рибою...» [2].

Зі спогадів Ізидори Косач-Борисової також відомо, що на Великодні свята зазвичай у родині готувалися традиційні ритуальні українські страви, характерні для полтавського й поліського регіонів [5].

У тринадцять літ сама Лариса Косач (Леся Українка) пекла паски зі своєю сестрою Ольгою. Про це вона пише в листі від 14 травня 1884 р. із Колодяжного до бабусі Єлисавети Драгоманової: «Наші паски були дуже гарні».

У книзі «Леся Українка. Хронологія життя і творчості» Ольга Косач-Кривинюк згадує: «Весною перед Великоднем мати одержала Лесиногo листа і спішитись послати рецепта на паску... Святкувати будуть у Києві, батько приїде до Києва на свята. Мати перед святами поїде до Колодяжного і там усе напече, бо в Києві нема печі і Марися сама не справиться» [1].

Коли за якоюсь причиною не було куховарки, Ольга Петрівна бідкалася й писала сину Михайлу, що «паску якусь там здолаємо спекти за помічею книжки... Ще таки й Лесі спечемо паску, та одвезеш їй», або, одержавши листа Лариси Петрівни, надсилала їй новий рецепт.

Сама Лариса Петрівна пише матері, що навчилася пекти мережані паски, технологія яких надзвичайно складна, оскільки потрібно було втерти з цукром аж 140 жовтків, щоби тісто виходило прозоре, ніжне.

Не оминає родина Косачів і традиції розписувати писанки на Великдень. Мати під іменем Ольги Косачевої видає збірку «Украинский народный орнамент: вышивки, ткани, писанки. Киев, 1876», у якій розміщено кольорові замальовки 22 традиційних писанок і однієї дряпанки. На семи з них – космогонічна тематика, сім представляють рослинну символіку, одна – воду, дві з геометричним орнаментом. Відтворена на яйцях колекція писанок представлена в Колодяжненському літературно-меморіальному музеї Лесі Українки.

Із листування також відомо, що Олена Пчілка та її дочки майстерно розписують писанки. Так, під час лікування в Ялті 1898 р. Леся повідомляє матері, що разом із сестрою Ольгою «... писали писанки і тим справили певний ефект серед товариства» [2].

Оксана Старицька-Штещенко, донька Михайла Старицького, педагогиня, літературознавиця, подруга письменниці Лесі Українки, залишає спогади про те, що «... розписувала писанки здебільшого квітами, які вона надзвичайно любила. Її писанки були ніжні, тендітні, без яскравих фарб. Іноді малювала вона на яєчках і ніжні арабески власного витвору. У мене дуже довго переховувалась писанка, яку Леся подарувала моїй дочці. На ній було намальовано ніжні лілеї. Мені завжди здавалось, що ці лілеї – прообраз самої авторки» [6, с. 104].

Про себе як про куховарку Леся Українка пише, жартуючи: «Звичайно, і така хазяйка, як наприклад я, не велика користь, та все ж таки ліпше, ніж зовсім чужа. Я «по мере сил» стараюсь, хоч часто сміюсь сама над собою, що так всерйоз беру свою роль «господині». Нічого й казати, що багато забувається, губиться або і просто «в голову не приходять», та все ж таки якось бреде» [2].

Дослідниця Т. Скрипка [5] звертає увагу на те, що серед гастрономічних умінь письменниці є англійські кекси та крешон або пунш. Напевно, джерелом такого твердження є згадка Оксани Штещенко: «... Леся любила сама пекти англійський кекс і варити крешон чи пунш. Готувати їх уже завжди й доручали Лесі. Літом старі Косачі частенько кудись виїздили, і тоді вже харчування переходило цілком до наших рук, і ми харчувалися найбільше морозивом та струделями з яблуками» [6, с. 102].

Однак проведене дослідження дає змогу стверджувати, що національна кухня має визначальне значення в житті Лесі Українки та її родини.

Список використаних джерел

1. Косач-Кривинюк О. Леся Українка: хронологія життя і творчості. URL: <http://irbis-pbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009505> (дата звернення: 12.01.2021).
2. Олена Пчілка, Леся Українка і родина Косачів в історії української та світової культури : наук. зб. : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 170-річчю від дня народження Олени Пчілки та 70-річчю з часу створення Колодяженського літературно-меморіального музею Лесі Українки, м. Луцьк – с. Колодяжне, 25–26 черв. 2019 р. / упоряд. : Є. Ковальчук, М. Мігас, Є. Євтушок, Н. Рибачук. Луцьк, 2019. 128 с.
3. Пчілка Олена. Спогади про Михайла Драгоманова. Твори. Київ : Дніпро, 1971. 465 с.
4. Пчілка Олена. Спогади про Михайла Драгоманова. URL: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=11049> (дата звернення: 28.01.2021).
5. Скрипка Т. Спогади про Лесю Українку. Київ : Темпора, 2017. 368 с.
6. Стешенко О. Спогади // Хорунжий Ю. Шляхетні українки. Київ, 2003. С. 101–109.

Родинна педагогіка сім'ї Драгоманових-Косачів

Польдяєв Єгор,

учень 11 класу Авдіївської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 7 Авдіївської міської ради Донецької області

Наукова керівниця:

Савенко Л. М., учителька української мови та літератури Авдіївської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 7 Авдіївської міської ради Донецької області

Актуальність. Останні дослідження психологів, науковців доводять, що сучасні родини втрачають сенс свого життя, не відчують себе вагомими членами суспільства, громадянами, здатними змінити себе та державу. Як ніколи постає перед кожним із нас загроза втрати християнської родини, тож виникає необхідність звернутися до найкращих традицій родинної педагогіки. Надбання сім'ї Драгоманових-Косачів залишаються актуальними й нині. Ця родина розуміла потреби свого народу, не боялася приймати виклики тогочасного суспільства, життєвих перипетій, іти в когорті славетних поборників справедливості.

Мета роботи: через дослідження генеалогічного дерева родини Драгоманових-Косачів довести вплив високоінтелектуального, духовного, патріотичного, християнського та культурного виховання на її видатних постатей, зокрема Лесю Українку, на їх світосприйняття, формування цілісного характеру; також акцентувати увагу на тому, що їх педагогічні надбання стали підґрунтям життєвої філософії цілої нації.

Історія родини Косачів сягає глибини століть – у цьому дослідники цього питання є одностайними. Щодо витоків роду, перших згадок про нього, то в кожного з них своя версія, обґрунтовано доведена.

Одні стверджують, що коріння потрібно шукати в сучасній Герцеговині на Балканах, інші, зокрема і Юрій Косач, доводять, що походження роду Косачів – сербське. Деякі хроніки згадують про польське коріння роду.

Наступна група істориків наполягає на тому, що ще на початку XVII ст. нащадки одного з Косачів перебралися на вільне Запоріжжя. Джерела першої половини та середини XVIII ст. згадують багатьох інших представників цього роду – сотників, бунчукових товаришів, осавулів, полкових писарів.

Коріння роду Драгоманових – грецьке, у цьому історики однастайні, це ж підтверджується й сімейними переказами. Стефан Драгоман, прапрадід Лесі Українки, «значковий товариш» 1756 р., був обраний переяславським старшиною, а невдовзі, за запрошенням тодішнього гетьмана Кирила Розумовського, переїхав у Гадяч на Полтавщину, де одружився з донькою козацького урядовця, військового обозного Колодажинського.

Одним із нащадків Стефана був Петро Драгоманов (дід Лесі Українки), який здобув чудову освіту, знав декілька іноземних мов, писав та друкував твори російською мовою, служив юристом при військовому міністерстві, але 1838 р. повертається на Полтавщину, одружується. Діти від цього шлюбу міцно увійшли в історію української культури – син Михайло Петрович Драгоманов і донька Ольга Драгоманова, у майбутньому – відома письменниця, громадська діячка, публіцистка, що творила під псевдонімом Олена Пчілка.

Наведені факти з опрацьованих джерел свідчать: обидві гілки родинного дерева дали високоосвічених, інтелігентних, патріотично налаштованих представників, які від покоління до покоління накопичували й передавали нащадкам безцінний духовний досвід.

У сім'ї однаково важлива роль належить і батькові, і матері, оскільки саме вони створюють загальний дух сім'ї, культуру стосунків. Аналіз умов, у яких зростала й виховувалася Лариса Косач, засвідчує: не одна родина, а сукупність, співдружність сімей, пов'язаних не лише як родичі, а і як єдина національно-культурна спільнота, створювали соціально-педагогічне середовище, здатне сформувати повноцінну елітарну особистість.

З досліджених джерел можна визначити такі принципи родинної педагогіки Драгоманових-Косачів: усвідомлення себе членом великої української родини, що любить країну, в якій живе, поважає традиції свого народу; надання великого значення освіті, розвитку та вихованості дітей для їх самореалізації в перспективі; спрямованість на морально-етичні та духовні цінності; виховання дитини як корисного члена суспільства, борця за високі суспільні ідеали; сприйняття дитиною внутрішньої та зовнішньої краси навколишнього світу і людини, витворів мистецтва; визначальна лінія взаємостосунків між батьками і дітьми – це повна довіра і простота, батьки – приклад для наслідування.

Формування національно свідомого громадянина – кінцева мета виховних заходів родини Драгоманових-Косачів.

Мати Олена Пчілка – письменниця, етнографиня, активна громадська діячка, педагогиня – вплинула на формування світогляду Лесі Українки,

розвиток її обдарувань, рівень освіченості, вибір життєвого шляху, сформувала її патріотичні погляди.

Батько Петро Косач – родовитий землевласник, маршалок повітового дворянства з генеральським званням. Леся була подібна до нього і вродою, і вдачею. Найбільше, що дав дочці, – безкорисливу справжню батьківську любов, сприяв розвитку обдарувань, захопленню.

Дядько Михайло Драгоманов – професор, ерудит, соціаліст, учитель багатьох українських письменників; материн брат, уплинув на політичні, національні, релігійні погляди своєї «духовної дочки». В одному з листів Лариса Петрівна підведе ризик під їхніми стосунками: «Він навчив мене, як терплять лихо і б'ються з долею».

Батькові сестри також мали вплив на формування особистості, розвиток обдарувань Лесі Українки. Так, Олександра Косач була першою вчителькою музики майбутньої поетеси, саме вона прищепила любов до музичного мистецтва.

Сім'я Косачів підтримувала дружні стосунки з родинами Старицьких і Лисенків. Таке спілкування не могло не вплинути на формування мистецьких уподобань, світоглядної позиції та політичних переконань письменниці.

Серед відомих людей того часу, що оточували поетесу, були такі: І. Франко, М. Павлик, М. Коцюбинський, О. Кобилянська, С. Мержинський, М. Кривнюк, А. Кримський, К. Квітка. Безперечно, кожен із них мав певний вплив на формування характеру Лесі Українки. Водночас можна стверджувати, що вона переросла своє оточення і впливала на нього, а не навпаки.

Леся Українка наголошувала на тому, що освіта має бути якісною та доступною. Через брак матеріалів вона вдалася до написання підручника.

Джерела, за якими складено курс стародавньої історії, порекомендовані М. Драгомановим, він вибрав найвагоміші праці німецьких і французьких науковців, додавши до них докладні поради про складання курсу історії.

Матеріал підручника викладено чітко та структуровано. Розповідь ведеться від імені автора, але викладається об'єктивно, подаються тільки факти з розлогими описами й поясненнями. Книжка має багато схем та ілюстрацій, що допомагає краще засвоїти навчальний матеріал. Авторка наводить посилання на різноманітні наукові й релігійні джерела.

Життєвий шлях талановитої поетеси і її літературні надбання – це безмірний колодязь педагогічних ідей, заклик навчатися, спираючись на своєрідність і національну неповторність українського народу.

Висновок. Сім'я Драгоманових-Косачів – це своєрідний центр формування особистості, виховання її характеру, волі, громадянської свідомості, джерело моральної та духовної підтримки, засіб збереження й передавання культурних цінностей від покоління до покоління. Родина педагогіка Драгоманових-Косачів має стати прикладом для кожного свідомого українця. Спадщина цієї родини є для сучасників могутньою зброєю і надійним фундаментом для розбудови сім'ї, громади, держави.

Духовна спадщина родини Косачів-Драгоманових

Плахотна Марія,

учениця 8 класу Кременчуцького ліцею № 10 «Лінгвіст» Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області

Науковий керівник:

Москалик Г. Ф., професор кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського та WSG (Польща), доктор філософських наук, професор

Історію держави творять люди, які своє життя, свій талант кладуть на вівтар майбутнього нації. А ще більшу пожертву цьому роблять родини, у яких кожен із членів живе духом сім'ї та народу.

Українське культурно-інтелектуальне середовище другої половини XIX – початку XX ст. було наповнене не тільки відомими постатями, а й цілими родинами. Представники роду Драгоманових-Косачів своєю працею в різних сферах життя примножували ряди передової верстви суспільства й були прикладом у формуванні української еліти. У 1901 р. з нагоди 25-ліття літературної діяльності Ольги Петрівни Драгоманової-Косач (Олени Пчілки) – чільної представниці цього роду – М. Грушевський, І. Франко, В. Гнатюк у вітальному листі від імені редакції «Літературно-наукового вісника» писали: «Ви дали Україні перший приклад освіченої сім'ї, в якій плекається рідна українська мова і українська літературна традиція в найкращім розумінні сего слова». Варто також зазначити, що рід Драгоманових-Косачів уславився в історії української літератури не лише іменем Лесі Українки. Є відомості, що її дід, Петро Якович Драгоманов, писав вірші. Серед письменницької когорти найближчих родичів Лесі Українки виокремлюється передусім ім'я її матері, Ольги Петрівни Косач (Олени Пчілки), – громадської діячки, меценатки, письменниці, етнографині. Лесин старший брат Михайло (в літературі – Михайло Обачний) – прозаїк, поет, учений-фізик, передчасно пішов із життя, не розкривши вповні свого таланту. Сестра Ольга (псевдонім Олеся Зірка) – перекладачка, літописиця. Олена Антонівна Косач (в одруженні Тесленко-Приходько), рідна сестра Лесиноного батька, теж пробувала свої сили в красному письменстві під псевдонімами Є. Ластівка та Є. Зовиця. Юрій Косач (син Лесиноного брата Миколи) відомий як поет, прозаїк, драматург. Оксана Драгоманова (дочка Лесиноного дядька Олександра) теж була письменницею, перекладачкою та однією з перших жінок серед дипломатичного представництва Української Народної Республіки, піонеркою жіночого міжнародного руху [1].

Широку й різноманітну творчу діяльність на просвітянській ниві провадили Олена Пчілка, її брат М. Драгоманов та Леся Українка. Запозичивши свій псевдонім від невсипущих трудівниць-бджілок, Ольга Драгоманова (1949–1930) майже пів століття невтомно трудилася на теренах української літератури й культури як белетристка, поетеса, драматургиня, перекладачка, літературна критикиня, фольклористка, етнографиня, редакторка-видавчиня журналу «Рідний край» [2].

Мати Лесі Українки належала до того покоління українофілів, які рятували від занепаду скарби української народної культури, берегли звичаї й традиції українців. Вона працювала в царині української літератури, була меценаткою [8].

Олена Пчілка стояла біля витоків українського дитячого театру, організовувала та надихала його. Разом із братом, Михайлом Драгомановим, створила умови для розвитку таланту Лесі Українки. З юних років Леся мала можливість ознайомлюватися з творами митців світу. А знання про іноземних мов відкрило шлях до читання цих творів мовою оригіналу.

Петро, батько Олени Пчілки, замолоду служив разом із братами в Петербурзі, але залишив урядову посаду й переїхав до Гадяча в 1836 р., де набув садибу. Атмосфера дому Петра Драгоманова була досить своєрідною, як і сам господар. Поряд з українською мовою, стародавнім побутом, захопленням українськими народними піснями панували радикальні політичні настрої. Заможні гадяцькі обивателі не мали до нього довіри й не любили за прихильність до селян. А звичай Драгоманова (якого він навчив і синів) знімати шапку у відповідь на уклін селянина сприймали як знак крайнього вільнодумства та майже неблагонадійності [7].

Недовіра тогочасній школі, бажання дати дітям якісну освіту, що базувалася б на кращих передових народницьких ідеях, змусили Олену Пчілку організувати навчання дітей удома. Для цього наймалися кращі вчителі, частину предметів викладала сама з чоловіком. Влітку з дітьми родина мандрує селами Волині, збираючи народну творчість. Результатом вивчення зразків української вишивки став альбом «Український народний орнамент», який побачив світ у 1876 р. та був презентований широкій громадськості на Всесвітній виставці в Парижі. Олена Пчілка стає єдиною на той час жінкою-керівницею літературно-громадського часопису «Рідний край».

Сучасники Олени Пчілки буквально божествили її. Микола Зеров назвав Олену Пчілку однією з «найхарактерніших фігур українського життя, громадського й літературного, в довоєнну добу» [11].

Усі свої сили та фізичні можливості вона докладала до служіння національній ідеї, була глибоко переконана у правдивості своїх думок, що інколи не сприймалися суспільством того часу. І в цій справі Олена Пчілка була зразком своїм нащадкам. Публіцистична діяльність допомагала нести своє слово в широкі народні маси, доводити необхідність та важливість реалізації народницьких ідей.

У 1876 р. вийшов друком альбом «Український народний орнамент (зразки вишивання, тканиня, писанок)», який Ольга Косач упорядкувала, долучивши до видання ґрунтовну передмову про наукове значення зібраного матеріалу. У праці О. Косач «Українські узори» подано зразки орнаментів, виконаних технікою «занизування», яку вона називає «найдавнішим шиттям» [3, с. 89–98].

Драматична й трагічна доля благородної родини Косачів-Драгоманових, драматичною є й історія створення Ольгою Косач-Кривинюк життєпису Лесі Українки. Протягом багатьох років вона збирала матеріали до біографії своєї геніальної сестри, поетеси Лесі Українки. Дбайливо зберігала її листи й особисті речі, систематизувала факти життєпису, підготувала хронологію життя і творчості. В останні роки життя Ольга взялася за написання спогадів – про батька, матір та про дитячі роки Лесі. Важливо, що ця книга представляє найдостовірніше мовну систему Лесі Українки. Ольга Косач-Кривинюк зберегла на письмі її органічне мовлення до найтонших нюансів, бо сама була носієм цього мовлення. В цій унікальній праці, як писала Ізидора Косач-Борисова, «... правда про Лесю, про її родину і ближче оточення» [5, с. 460–478].

Великий Гете якось сказав, що той, хто був добрим громадянином своєї епохи, має більше прав і шансів бути сучасником усіх епох майбутнього. Це твердження якнайкраще підходить до Михайла Петровича Драгоманова – одного з видатних громадських діячів України ХІХ ст. У цій талановитій людині вельми органічно поєдналися політичний діяч і вчений-політолог, дослідник вітчизняної та всесвітньої історії, соціолог, економіст, етнограф, фольклорист, публіцист і літературознавець [6].

У педагогічній публіцистиці М. П. Драгоманов розробляв концепцію духовного розвитку української нації, національного у шкільній освіті; виступав на захист прав українського народу розвивати свою мову, літературу, навчання дітей рідною мовою [4].

Його педагогічні ідеї надзвичайно актуальні й для сучасної Нової української школи. Вітчизняні сучасні організатори освіти повинні зрозуміти важливість його ідей та реалізовувати їх на практиці. Вони стосуються таких постулатів у педагогіці: демократія, гуманізм, народність, науковість у викладанні, вивчення іноземних мов та знання культурних світових надбань.

Плідна й багатогранна діяльність М. П. Драгоманова залишається взірцем служіння Україні, а сам він належить до тих, хто став славою української землі. Своїми працями, думками, ідеями М. П. Драгоманов спричинив перелам у поглядах та світогляді українців. За словами І. Франка, він – «... великий прапор з багатьма китицями ідей і думок», а сума тих думок і заповітів не втратила свого значення й нині [9].

Національне подвизництво М. П. Драгоманова здобуло велику кількість шанувальників та прихильників. Його геній став натхненником ба-

гатох українських митців до пропаганди українського слова та української ідеї.

Могутня творча індивідуальність Лесі Українки сформувалася в інтелектуальній родині, де панували сімейні цінності, повага до батьків і взаємодопомога. У цій родині плекалась українська мова, лунала народна пісня, вивчалась історія рідного краю та панувала глибока повага до свого національного коріння. Усі члени сім'ї любили свою землю, свою Україну й активною громадянською позицією засвідчували шанобливе ставлення до всього українського [8, с. 132].

Слід зазначити, що у складних соціально-політичних умовах України кінця XIX – початку XX ст. родина Косачів-Драгоманових своєю невтомною творчою діяльністю розвивала українську літературу в руслі тогочасної європейської духовності, виводила національне письменство на високий світовий рівень [10, с. 106–111].

Завдяки праці родини Косачів-Драгоманових українська культура поповнилася цілим пластом здобутків: етнографічні розвідки, поезія, художня та публіцистична проза, літературні переклади зарубіжних митців і багато інших шедеврів.

Список використаних джерел

1. Драгоманови-Косачі: перегук поколінь, 2014. URL: <http://nvmcbs.ukit.me/kraieznavstvo> (дата звернення: 27.12.2020).
2. Здражко А. Є. Українські дореволюційні видання перекладної дитячої літератури, 2012. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2012/ukrajinski-dorevoljutsijni-vydannya- perekladnoji-dytyachoji-literatury/> (дата звернення: 22.12.2020).
3. Леся Українка: доля, культура, епоха : зб. ст. і матер. Вип. 1. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. С. 89–98.
4. Матеріали перших Міжнародних драгоманівських читань : 30 вересня – 2 жовтня 2003 р. / уклад. Г. І. Волинка, В. П. Сергієнко, Л. Л. Макаренко. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. Вип. 2. 274 с.
5. Жулинський М. Правда про Лесю, про її родину і ближче оточення. Леся Українка і сучасність : зб. наук. пр. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т. 4, кн. 2. С. 460–478.
6. Проект «Украина». Галерея национальных героев [Текст] / [сост. А. Ю. Хорошевский]. Харьков : Фолио, 2012. 410 с.
7. Скрипка Т. Родини Драгоманових і Косачів, 2010. URL: <https://tskryпка.name/KosachFamily/OlenaPchilka.html> (дата звернення: 26.12.2020).
8. Сорочук Л. Інтелектуально-мистецькі здобутки родини Косачів у становленні української еліти. Українознавчий альманах. 2013. Вип. 14. С. 132.
9. 100 видатних українців. Київ : Арії, 2006. 496 с.
10. Стрільчук В., Стрільчук Т. Просвітницька діяльність родини Косачів. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Історичні науки*. Луцьк, 2016. Вип. 3 (328). 199 с.
11. Українська берегиня – Олена Пчілка (1849–1930) : бібліографічна довідка для організаторів дитячого читання / упоряд. Г. Сурніна ; відп. за вип. Н. Власенко. Чернігів, 2010.

Славне «Драгоманівське гніздо» у Гадячі на Полтавщині

Павленко Віталіна,

учениця 6 класу Хитцівського закладу загальної середньої освіти I–II ступенів Краснолуцької ТГ Полтавської області

Наукова керівниця:

Зубко Л. В., учителька історії Хитцівського закладу загальної середньої освіти I–II ступенів Краснолуцької ТГ Полтавської області

Між багатьох відомих українських родів – рід Драгоманових вивищується, подібно Драгомановій горі в гетьманському Гадячі, на якій він народився. Найчастіше згадується чоловіча гілка цього роду – М. П. Драгоманов, а якщо заходить мова про жінок, то говориться переважно про Олену Пчілку (Ольгу Петрівну Косач-Драгоманову) та її славну доньку Лесю Українку, що завітла під дужим впливом дядька М. П. Драгоманова.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що творчість Олени Пчілки, М. П. Драгоманова, Лесі Українки, пов'язана з Гадяцьким краєм, ще недостатньо вивчена й потребує ґрунтовних, глибоких досліджень. Їхня творча спадщина, більша половина якої розпорошена різноманітними виданнями, зберігається в рукописах. Багато творів, статей, рецензій, заміток, епістоляріїв чекають на публікацію. У поширенні творчої спадщини родини Драгоманових убачаємо своє завдання.

Необхідно віддати належне видатному діячеві українського національного та культурного відродження М. Драгоманову, враховуючи те, що зміст його активної громадсько-політичної роботи є актуальним для сьогодення.

Мета роботи: зберегти для нащадків творчу спадщину родини Драгоманових, які є дороговказом у сучасному, бурхливому на важливі події, житті.

Робота важлива тим, що вносить часточку в успішну боротьбу за українську національну справу у вирішенні багатьох проблем національно-культурних та державотворчих процесів.

Драгоманівська гора, де поселився Петро Якимович зі своєю дружиною Єлизаветою Іванівною, – це чудовий і мальовничий уступ косогору на околиці колись гетьманського містечка Гадяча. Коли зійти на край того уступу, то зору відкриваються дивовижно-чарівна панорама довколишньої природи й саме узгір'я косогору, помережане звивистими улоговинами та підвищеннями, розмитими роками весняними струмками з таких снігів, зарослими густими чагарями й кучерявим убранням дерев [5, с. 4].

На одному з горбочків Подолу, майже біля плеса річки, виблискує позолоченими куполами невелика дерев'яна церковка Архангела Михаїла – покровителя міста.

Ген далі, за річкою, розпросторюються на значну широчінь запільські луки, в обійми Псла лине сестриця Грунь, і аж від самих Хитців мчать свої води повз круті підніжжя Драгоманівської гори, Заяру, ... прагнуть більш дозвольного плину з головною життєдайною артерією України – Дніпром-Славутичем [3, с. 10].

Драгоманов був сином своєї епохи. На його світогляді позначилися гостра боротьба між ідеалістичною й матеріалістичною ідеологією та різними політичними напрямками. Із Драгоманова вийшов і Єфремов, і Грушевський, і Чикаленко, і Симон Петлюра.

Національну незалежність народу Драгоманов завжди вважав одним із головних факторів його духовного розвитку й загального прогресу [2, с. 9]. В одному з листів від 21 березня 1889 р. із Женеви в Софію до своєї дочки Ліди та її чоловіка Івана Шишманова М. Драгоманов, говорячи про історичну долю болгар і українців, наголошував, що «... для правильного розвитку народів, їм треба мати державну незалежність» [6, с. 26].

Збулася мрія М. Драгоманова на початку 90-х рр. ХХ ст.

У серпні 1991 р. була проголошена незалежність України. До ознаменування цих подій наша землячка Віра Барінова-Кулеба змалювала портрет М. П. Драгоманова. Разом із відомою письменницею Раїсою Іванченко вони побували в Гадячі на Драгомановій горі, відвідали Зелений Гай, також ознайомилися з експонатами Гадяцького краєзнавчого музею, й під враженнями побаченого Віра Іванівна змалювала портрет, відкрила образний корінь роду видатних людей України. Портрет М. П. Драгоманова змальовано на фоні могутніх дубів, що тримають на собі міць і основу родини.

Поряд з великими, могутніми деревами ростуть, підіймаються до сонця молоді струнки дубочки. Гілка дуба схиляється до лівого плеча Михайла Петровича, а на ній розпускаються молоді листочки.

Це символічно передані спадковість, взаємозв'язок у боротьбі за незалежність наступних поколінь українського народу. Погляд Михайла Петровича суворий, уважний, зосереджений, ніби тривожно запитує: «А що ж там далі?».

Основою для змалювання портрета стало чорно-біле фото, яке віднашла в архівах 101-го відділу Союзу Українок, перебуваючи в США, Віра Барінова-Кулеба. Широка, масивна рама надає солідності, масштабності портретові Михайла Петровича. Цей портрет просило придбати керівництво Університету імені Михайла Драгоманова, та поки що він зберігається в особистих фондах автора з метою передачі його в Гадяч [5, с. 2].

Гілка пам'яті на портреті М. П. Драгоманова проростає густим зеленим гаєм на вишиваному проєкті етногурту «Чорнобривці» Хитцівського ЗЗСО І–ІІ ступенів на Гадяччині. Дуби, липи, берізки, осики різного відтінку зелені зберігають і до сих пір таємниці Зеленого Гаю (Голубівщини) на околиці Гадяча. Про що шумить Зелений Гай? Люди ідуть і йдуть з усіх

куточків України, щоб відчути духовний зв'язок з родиною Драгоманових. Гарний, усіх відтінків зелений навколишній краєвид, і в ньому, ніби великий білий корабель, – родинний будинок Драгоманових-Косачів [1].

Історія Зеленого Гаю тісно пов'язана з життєвим і творчим шляхом Лесі Українки. 1873 р. Леся, якій тоді було три роки й чотири місяці, вперше побачила мальовничі краєвиди рідного бабусинога та маминого міста, а також інших родичів по лінії Драгоманових. Невипадково ж Леся Українка писала до Ольги Кобилянської про «найукраїнішу» Україну, запрошуючи її до Гадяча [7, с. 10]. Гадячина – край лагідної краси – заворожив Лесю, вона часто приїздила сюди. Особливо скучала за ним. Лікарі порадили їй найкраще лікуватися тут, у смузі помірного клімату із цілющою глиною методом «глинкою й полотнинкою», як говорила сама Леся.

На вулиці Лесі Українки в Гадячі стоїть оригінальний пам'ятник родині Драгоманових. Тут скульптор Лідія Копайгоренко та архітектор Іван Сидоренко втілили у великому чотиригранному стовпі образи М. Драгоманова, О. Пчілки, Лесі Українки. Родина Копайгоренків – це талановиті в художній, скульптурній, іконописній творчості діячі. Щоліта приїздять вони в село Максимівку, тут мають город, будинок. І все літо, милуючись красою рідного краю, пишуть, малюють, творять.

Своєю творчістю їм близька родина Драгоманових, ось і запропонували вони поєднати всіх найвидатніших Драгоманових в одне ціле. Моноліт чотиригранний, ніби виріс з-під землі й стрімко вростає в небо. З трьох сторін портрети видатних патріотів рідного краю єднає четверта стіна – сторона, на якій розміщені перефразовані слова Лесі Українки:

Вони живі й будуть вічно жити...,
Бо мають в серцях те, що не вмирає.

До пам'ятника не заростає стежка народної пам'яті й любові. Тут завжди буйноцвіттям палахкотять квіти, які полюбляли та висаджували на кожному клаптику землі жінки знаменитої Драгоманівської родини. А в одному з листів Олена Пчілка просила матір: «Пришлите нам один куст рози, может быть, пидварчане достанут в Хитцях. Здесь нет такого сорта: есть лучшие-разные чайные розы, но таких нет» [5, с. 4]. Бо то був жада-ний цвіт рідної землі.

Хочемо вірити й робитимемо все, щоб не зів'янув квіт Лесинога гаю, Гадяцького краю.

Минають роки, століття... Невпинний час стирає в людській пам'яті дати, події, імена. Тільки сторінки книг у змозі зберегти їх для нащадків, стати для наступних поколінь справжніми реліквіями та дороговказом у сучасному, бурхливому на важливі події, житті. Філософські погляди М. Драгоманова, етнографічні розвідки О. Пчілки, волелюбні поезії Лесі Українки надзвичайно актуальні в державотворенні, незалежності економічно стабільної України.

Кожний справжній український патріот знайде тут багато корисного для себе в сучасній справі формування й піднесення національної самосвідомості народу та розбудови української державності. Робота засвідчила, що Гадячина – родове гніздо Драгоманових, у зв'язку з реакційною політикою російського царизму, а пізніше й більшовизму щодо українського народу, які забороняли розвиток його національної освіти і культури, стала своєрідним П'ємонтом українського національного відродження. Активна, пульсуюча діяльність родини Драгоманових та поетів, письменників, громадських діячів, які приїздили до Гадяча на Драгоманову гору, у Зелений Гай, знаменувала собою перехід до більш організованої і політично цілеспрямованої боротьби нового покоління борців за національно-культурну та державну незалежність України.

Список використаних джерел

1. Архів музею «Перевесло» Хитцівського ЗЗСО I–II ступенів.
2. Грінченко Б. М. Драгоманов. Діалоги про українську національну справу. Київ, 1994. С. 9.
3. Шанько Г. Вогнена квітка. Полтава : Полтавський літератор, 2001. С. 10.
4. Мистецьке гроно : альманах культурно-мистецької спілки Гадяцького краю. Гадяч, 2001. № 2. С. 21.
5. Одарченко П. Леся Українка. Розвідки різних років. Київ : Вид-во М. П. Коць, 1994. С. 4.
6. Косач-Кривинюк О. Леся Українка. Хронологія життя і творчості. Нью-Йорк : УВАН, 1970. С. 26.
7. Шишманова-Драгоманова Л. Рада. 1913 р. Цитати за працею М. Драй-Хмари. Леся Українка. Київ : ДВУ, 1926. С. 10.

Косачі в Могилеві-Подільському

Муратова Анна,

учениця 11 класу Гімназії № 1 м. Могилева-Подільського Вінницької області

Наукова керівниця:

Мазур Н. О., учителька української мови Гімназії № 1 м. Могилева-Подільського Вінницької області

Олена Пчілка (Ольга Петрівна Косач-Драгоманова) належить до тих діячів, які невтомною працею в царині української культури зробили значний внесок до духовної скарбниці свого народу. На ниві красного письменства вона трудилася близько шістдесяти літ, випробувавши перо в усіх літературних жанрах: драми та комедії, повісті й оповідання, байки і ліричні поезії, епічні поеми та поетичні переклади. Людина з широким світоглядом і ґрунтовною освітою, Олена Пчілка зажила слави і в історії української журналістики, зокрема як мистецтвознавиця, критикиня та

популяризаторка українського мистецтва. Її діяльність як фольклористки й етнографині є ще одним проявом самобутнього таланту. Відома вона і як педагогиня-просвітителька.

Народилася Олена Пчілка (псевдонім Ольги Петрівни Косач) 17 липня 1849 р. у містечку Гадячі на Полтавщині в родині небагатого поміщика Петра Якимовича Драгоманова.

Ще зовсім юною Ольга Петрівна присягнула святою клятвою, що все, на що вона здатна, все, що злеліє під материнським серцем, випестує просвітлим духом своїм, – буде служити Україні, українському народові.

У 1861–1866 рр. навчалася в Київському зразковому пансіоні шляхетних панн. У 1868 р. узяла шлюб із Петром Косачем.

Влітку 1868 р. разом із чоловіком виїхали на Волинь до місця служби П. А. Косача в містечко Звягель (нині Новоград-Волинський).

25 лютого 1871 р. тут народилася дочка Лариса, яка ввійшла у світову літературу як Леся Українка. Двох синів і чотирьох доньок виростила сім'я Косачів. Незадоволені існуючою системою педагогіки та шкільної освіти, батьки виховували й навчали їх самотужки.

Ольга Петрівна була дбайливою, люблячою матір'ю. Свій великий педагогічний талант насамперед виявила у своїй родині, у вихованні власних дітей. Прагнучи, щоби вони вирости справжніми патріотами, створила для них – Михайла, Лесі, Ольги, Оксани, Миколи, Ізидори – затишний український мікросвіт. Любов до рідної мови, шану до народних українських звичаїв Ольга Косач прищепила дітям на все життя. А разом з тим – величезну спрагу знань кількох іноземних мов, захоплення зарубіжною літературою та культурою.

Із 1920-го по 1924 р. письменниця проживала в м. Могилеві-Подільському Вінницької області.

Уперше Олена Пчілка відвідала Могилів над Дністром у 80-ті рр. XIX ст.: разом із донькою Лесею приїжджала до знайомих. Імовірно, що вони гостювали в Михайла Старицького, який мав тут маєток. Тож, коли згодом Леся Українка обирала для проживання місце з м'яким кліматом, який відповідав би її слабкому здоров'ю, вона всерйоз розглядала Наддністрянщину як одне з найкращих.

Вдруге хвору сімдесятирічну матір Ізидора Косач-Борисова з неймовірними труднощами й пригодами привезла до Могилева-Подільського, куди згодом з'їхалась уся родина, яка лишилась на території більшовицької тоді України. Чоловік Ізидори – Юрій Борисов – завідував сільськогосподарським технікумом, а вона читала лекції в цьому навчальному закладі (згодом вони стали викладачами педагогічних курсів).

Через рік із Лоцманської Кам'янки (біля Катеринослава) переїхала до матері зі своєю сім'єю ще одна дочка, Ольга, за чоловіком – Кривинюк. Вона мала медичну освіту, працювала лікарем, але, як майже всі в цій талановитій родині, писала, перекладала, збирала етнографічні матеріали. Ольга стала першим біографом Лесі Українки.

Трохи раніше до родини Косачів приєдналася їхня невістка Олександра Судовщикова, дружина Михайла, з дочкою Євгенією, відома письменниця, що взяла чоловічий псевдонім Грицько Григоренко.

Тут родині довелося пережити шістнадцять змін влади й дочекатися тієї, яка переслідуватиме їх лише за те, що вони любили й шанували свої культуру, край, народ.

Дочка Ізидора Борисова писала: «Олена Пчілка не сприйняла більшовицької ідеології. Вона виступила з палкою промовою на Селянському безпартійному з'їзді (1920), закликаючи до рішучих дій проти окупації. Переслідувана радянською владою, змушена була виїхати в Могилів-Подільський до дочки».

Так у невеликому подільському містечку на південно-західному українському пограниччі зібралася до купи велика, знана в Україні родина Косачів. Незабаром вона стала тут осередком культурно-мистецького життя. У Могилеві-Подільському Олена Пчілка написала низку п'єс для дітей: «Весняний ранок Тарасовий», «Казка Зеленого Гаю», «Дві чарівниці», «Скарб», «Боротьба», «Кобзареві літа», «Мир миром», «Киселик». Ці твори були спрямовані на виховання в юних українців любові до України, всупереч тодішнім тяжким обставинам після поразки української революції, її прекрасної природи, пошани до трагічної й героїчної історії рідного краю, великих її діячів, передусім Тараса Шевченка.

Усі роки в містечку Могилеві-Подільському позначені пильною увагою Ольги Петрівни Косач до народної творчості подолян. Про це свідчить і «Мандат», наданий ВУАН 1920 р. (і поновлений 1924 р.), із підписом Неодмінного секретаря Академії наук А. Кримського.

Переїзд для 71-річної письменниці видався нелегким, однак вона не тільки сама записувала фольклорний матеріал, а й спонукала до цього своїх кореспондентів – місцевих учителів (а через них, очевидно, й учнів).

Частину цих записів Олена Пчілка передавала К. Квітці (чоловікові Лесі Українки), який із 1921 р. очолював Кабінет музичної етнографії ВУАН. Кілька рукописних збірок пісень та записи її кореспондентів засвідчують особливу увагу письменниці до обрядового фольклору: колядок, гаївок, купальських, весільних пісень.

Олену Пчілку дуже зацікавило малювання на стінах селянських хат – зовні й усередині. Такого їй не доводилося ще ніде бачити. На білому тлі – великі яскраві квіти, зелені виноградні листки. А в хатах – печі й грубки – в мальованому маєві.

Згодом, 1929 р., вона опублікувала наукову розвідку «Українське селянське малювання на стінах», де писала, зокрема: «... яку треба мати повабу до краси, яку жадобу її, щоб приймати, при всьому убозстві селянському, при всіх злигоднях, стільки праці й клопоту».

Великий вплив на розвиток освіти та культури в місті Могилеві-Подільському мала сім'я Косачів. Спочатку тут на педкурсах читали лекції

сестра Лесі Українки Ізидора та її чоловік Юрій Борисов. На самодіяльних сценах йшли її п'єси «Казка зеленого гаю», «Кобзареві літа» та інші. У місто до Олени Пчілки неодноразово приїздили Михайло Старицький, який збирав тут матеріали для «Оборони Буші», «Бурі», «Кармалюка», Петро Саксаганський, письменниця Грицько-Григоренко.

«Красо України, Подолля», – писала Леся Українка про наш край, не підозрюючи, що в майбутньому ці місця увійдуть у долю її родини, що її іменем, іменами Олени Пчілки й Грицька Григоренка пишатимуться подоляни.

Сім'я Косачів залишила надзвичайний слід в історії нашого народу. Величезний вклад у зміцнення та національну свідомість своєї родини зробила саме Олена Пчілка. Косачам усе-таки не вдалося вирвати корені з Поділля. Їх тут пам'ятають. І, сподіваємось, не забудуть ніколи. Особливо берегиню цього роду – Ольгу Петрівну Косач.

Вона була по-материнському невсипущо-працьовита і по-чоловічому, як на свій час, освічена. Збирала пилок пізнання з найкращих квіток світових і несла до українського вулика мед солодкий, а часом і гіркий, національного прозріння...

Минуло понад півтора століття від дня її приходу у світ, але час працює на добре ім'я Олени Пчілки. Усе більше граней відкриваємо в цій постаті, яку треба нерозривно ставити поруч із донькою Лесею Українкою.

Леся Українка – славна дочка українського народу, продовжувачка родинних традицій Драгоманових-Косачів

Лунько Аліна,

учениця 10 класу Ніжинської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 7 Ніжинської міської ради Чернігівської області

Наукова керівниця:

Кириченко С. О., учителька української мови та літератури вищої категорії Ніжинської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 7 Ніжинської міської ради Чернігівської області

Ім'я Лесі Українки (Лариси Петрівни Косач) обвіяне всенародною любов'ю, бо це була людина винятково мужня й принципова, надзвичайно обдарована. Багатогранний талант її виявився в найрізноманітніших сферах літературної праці – вона була поетесою, драматургинею, белетристкою, літературною критикинею та публіцисткою, перекладачкою й фольклористкою. Але найважливіше те, що в літературному процесі своєї доби вона не лише могутній і різносторонній талант, а ще й активний та непримиренний борець із чітко визначеною соціальною позицією, а та-

кож просвітниця, яка глибоко розуміла гуманістичні засади педагогічного процесу й залишила власні міркування та практичні спроби, спрямовані на його оптимальну організацію. У центрі уваги Лесі Українки завжди перебував рідний народ у всіх його проявах; народ, який прагне національного визволення. Ідеал, створений Лесею Українкою, завжди запалює на боротьбу, робить її ближчою до сучасників. Її слова та погляди актуальні й нині, тому має повне право зватися Українкою з великої літери.

Народившись у родині Драгоманових-Косачів, вона, мабуть, не могла бути іншою. Адже то був взірець української еліти, що належав до інтелігенції та культурного середовища другої половини XIX ст. – початку XX ст. Інтелектуально-мистецькі надбання цієї сім'ї стали прикладом і об'єктом зацікавлення для багатьох науковців, дослідників та простих громадян. Просвітницько-подвижницька діяльність родини не втрачає свого значення й актуальності й нині.

Мета роботи – дослідити просвітницьку діяльність родини Драгоманових-Косачів задля вивчення досвіду пропагування української ідеї. Потрібно було виконати такі **завдання**: простежити просвітницьку діяльність членів родини, визначити її найважливіші засади й значення для українського народу. Оскільки **предметом дослідження** є надбання родини Драгоманових-Косачів, то слід урахувати вагомі здобутки кожного представника цього славного роду. Адже багато з них своєю працею, багатогранною діяльністю в різних сферах життя примножували ряди передової верстви суспільства й були прикладом у формуванні справжньої української еліти.

Лариса Петрівна Косач народилася в інтелігентній, «літературній» родині. Батько Петро Антонович Косач – відомий громадський діяч, багато уваги приділяв вихованню дітей, їх гуманітарній освіті. Походив він із Чернігівщини. Пригадуючи навчання в Чернігівській гімназії, завжди з любов'ю говорив про свого вчителя – славетного Леоніда Глібова, читав дітям його твори. Петро Косач – член «Старої громади», культурна, освічена й гуманна людина, яка намагалася все робити для розвитку дітей. Леся завжди була батьковою улюбленицею, успадкувала його вдачу – спокійну, стриману, але водночас вольову та наполегливу. Серед своїх ровесників виділялася здібністю й працьовитістю. Дружила з селянськими дітьми, знайомила з народними звичаями, традиціями, фольклором.

Вплив матері теж відчутно позначився на вихованні й мистецькому розвитку дочки. Ольга Петрівна Косач (Олена Пчілка) прищепила любов до віршування. У родині Косачів батьки не пропонували дітям дитячої літератури. Мати вважала, що вона лише псує смак «кисло-солодким сюсюканням», тому діти й читали античні міфи, фольклорні збірки, різні розповіді про подорожі та пригоди. Від самого дитинства Леся наполегливо займалася самоосвітою, мала високий рівень ерудиції, опанувала декілька іноземних мов.

Олена Пчілка – не лише матір геніальної української поетеси Лесі Українки та сестра видатного українського політичного діяча Михайла Драгоманова. Вона була талановитою літераторкою, науковицею-етнографинею та громадською діячкою. Писала вірші, оповідання, перекладала. Помітний внесок зробила у становлення етнографії, плідно займаючись вивченням українського фольклору, із любов'ю переносила в родинне життя кращі мелодії, які знаходила. Ольга Петрівна стала першою, єдиною на той час жінкою-видавчинею. Очолювала редакцію літературно-громадського часопису «Рідний край», у якому друкувалися твори Тараса Шевченка, Панаса Мирного, А. Кримського, М. Коцюбинського.

Завжди сповідувала засади української самостійності, не могла стояти осторонь тогочасного українського руху, навіть з огляду на той факт, що старший брат і чоловік були громадівцями. Михайло Драгоманов, один із засновників «Старої громади», залучив сестру до культурно-просвітницької діяльності в київській Громаді. На Волині Ольга Петрівна організувала громадську бібліотеку з українських книжок, у Києві – український відділ при російському «Літературно-аристократичному товаристві», де влаштувала разом із М. Лисенком та М. Старицьким літературні вечори. Саме з її ініціативи в 90-ті рр. XIX ст. у Києві засновано літературне товариство «Плеяда молодих українських літераторів».

Після поразки визвольних змагань Ольга Петрівна не виїхала за кордон, не пристосувалася до нової влади – вона залишалася палкою патріоткою рідної землі. У 1929 р. розпочалися масові арешти української інтелігенції, тоді більшовики хотіли заарештувати й Олену Пчілку, але вона була прикута до ліжка хворобою. Життєва доля, її активна громадянська позиція – гідний зразок для наслідування.

Михайло Петрович Драгоманов представляв українську інтелігенцію як культурно-освітній діяч, історик, літературний критик, фольклорист, педагог та громадський діяч. Виступав за «європеїзацію» української освітньої справи, бо вважав, що національне відродження потрібно починати з розбудови нової за змістом та ідейним спрямуванням школи.

У передмові до праці «По вопросу о малорусской литературе» він закликав українців покладатися лише на власні сили й працювати для свого народу, бо власна пасивність дуже шкодила українцям. Турбота про відродження української мови була його постійною духовною потребою, оскільки розглядав її як соціальне явище, «що має найбільше практичної ваги», наполягаючи на необхідності хоча б елементарну освіту починати рідною мовою.

Леся Українка свій псевдонім запозичила у дядька Михайла Драгоманова, бо саме він підписувався як «Українець»; оскільки дівчина дуже любила й захоплювалася ним, то вирішила в чомусь бути схожою.

Легендарна поетеса, публіцистка, мислителька, громадська діячка піднялася на вершину духу лише власними зусиллями. Вона викликає ін-

терес ще й такою малодослідженою гранню своєї життєвої позиції, як погляди на долю рідного народу, на перспективи розвитку його освіченості. Провідний чинник формування педагогічних ідей Лесі Українки – родинне середовище Косачів-Драгоманових – української еліти, що відзначилася гуманістичними поглядами на виховання підростаючого покоління. У родині Косачів, крім Лесі, було четверо молодших дітей, про яких старша сестра піклувалася. Уся її педагогічна діяльність розпочалася саме з «родинної педагогіки».

Стан початкової освіти того часу тривожив Лесю Українку, переконував, що вчитель повинен не лише навчити дітей читати, а й розуміти зміст прочитаного. У 1895 р. у статті «Школа» вона писала: «Головне – навчити розуміти прочитаний текст, його зміст, логічну думку, бачити те, що впливає з контексту прочитаного» [9, с. 48]. В історію українського шкільництва Леся Українка ввійшла як авторка першого українського підручника «Стародавня історія східних народів» (за порадами зверталася до М. Драгоманова).

Важливо, що Леся Українка – одна з найбільш патріотичних постатей вітчизняної культури – усією своєю творчістю, і зокрема – перекладацькою діяльністю, стверджувала ідею взаємозв'язків між народами на паритетних засадах. На її думку, непересічним є значення рідної мови, яка не лише повинна бути в національній школі засобом комунікації, а й виконує значну виховну роль. Письменниця широко займалася громадсько-просвітницькою діяльністю. Її прагненням було насамперед підвищити загальну грамотність населення України.

Леся Українка палко любила свій народ, його мову, культуру, традиції. У її творчості поняття «рідний край», «народ» завжди конкретні – це український народ, Україна, але ніколи не сприймала «бездомності», «національної сплячки». Продовжуючи традиції родини Драгоманових-Косачів, головним завданням вважала формування національної інтелігенції, покликаної плекати національну самосвідомість, закласти духовний фундамент для творення української духовності. Леся стала справжньою дочкою свого народу, бо зросла в такій славній родині, де панували ідеали гуманізму, патріотизм. Вони просвітили українців новою літературою, яка відповідала історичній добі, жили не для себе, а для майбутнього рідного народу, будучи його добрим генієм і чесним розумом. Саме тому їхні імена назавжди стали символом безкомпромісного служіння вищим ідеалам людського буття.

Список використаних джерел

1. Богород А. Фольклор у творчості й житті Лесі Українки. *Дивослово*. 2000. № 2. С. 24–28.
2. Диба А. *Сподвижники: Леся Українка у колі соціал-демократів*. Київ : Либідь, 2003. С. 151.
3. Круглашов А. *Драма інтелектуала: політичні ідеї Михайла Драгоманова*. [2-ге вид.]. Чернівці : Прут, 2001. 488 с.
4. Українка Л. Літературно-критичні та публіцистичні статті : зібрання творів : у 12 т. Київ : Наукова думка, 1977. Т. 8. 319 с.

5. Українська берегиня Олена Пчілка (1849–1930): бібліографічна довідка / упоряд. Г. Сурніна. Чернівці, 2010. URL: <http://bibl-kotsubynskogo.edukit.cn.ua> (дата звернення: 10.01.2021).
6. Огнева О. З історії створення підручника «Стародавня історія східних народів». *Народна трибуна*. 1995, 23 травня.
7. Перегінчук М. Про забуту працю Лесі Українки. *Культура і життя*. 2009. № 20. С. 11–13.
8. Скрипка Т. Родові гнізда Драгоманових-Косачів: їх устрій та культура. Київ : Темпера, 2013. 665 с.
9. Струминський В.П. Педагогічні погляди Лесі Українки. Початкова школа. 1996. № 2. С. 48–51.

Родина Драгоманових-Косачів в історії України

Іващенко Анастасія,

учениця групи № 25 Регіонального центру професійно-технічної освіти № 1 м. Кременчука Полтавської області

Наукова керівниця:

Романова О. О., викладачка української мови та літератури Регіонального центру професійно-технічної освіти № 1 м. Кременчука Полтавської області

Із нагоди 150-річчя з дня народження Лесі Українки актуально звернутися до теми культурної, літературної та просвітницької діяльності родини Драгоманових-Косачів, яка належить до історичної спадщини нашої держави.

Тема важлива з огляду на те, що надає можливість молодому поколінню розширити свої знання про вклад в історію України родини Драгоманових-Косачів, яка належить до української інтелігенції та культурного середовища другої половини XIX – початку XX ст., перейнятися повагою до цих визначних діячів.

Інтелектуально-мистецькі надбання цієї родини стали прикладом та об'єктом зацікавлення для багатьох науковців, дослідників – Т. Скрипки, І. Шиманської, О. Огневої, В. Костюченко. А просвітницьку діяльність, літературну творчість представників родини Драгоманових-Косачів широко вивчали історики, літературознавці, культурологи, філологи.

Ми зупинимося на літературній спадщині родини Драгоманових-Косачів гадяцького періоду, проаналізуємо її просвітницьку діяльність на прикладі творчих здобутків, меценатства, активної громадської позиції Олени Пчілки, Михайла Драгоманова, Лесі Українки. Ця тема актуальна й не втрачає свого значення ось уже багато років.

Родина Драгоманових належала до найосвіченішої верстви дрібної козацької старшини. Петро Якович Драгоманов служив у Петербурзі. Він був активним учасником літературних зібрань, збирав українські етнографічні матеріали.

18 вересня 1841 р. у місті Гадячі на Полтавщині народився Михайло Драгоманов, культурно-освітній діяч, історик, літературний критик, фольклорист, педагог та громадський діяч. Він одним з перших виступив із критикою Емського указу, намагаючись привернути увагу європейської громадськості до нищення української мови, заявив протест проти ганебної заборони мови українського народу. Для учасників конгресу Драгоманов підготував та видрукував французькою мовою брошуру «Українська література, заборонена російським урядом», яка мала широкий резонанс у Європі та всьому світі. Турбота про відродження української мови була постійною духовною потребою Михайла Драгоманова.

В еміграції у Женеві він створює центр «українського руху та української думи», який діяв протягом двадцяти років. У заснованій ним українській безцензурній друкарні видав збірник «Громада», твір П. Мирного та І. Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», твори Т. Шевченка, саме ці перлини творчості в Росії не могли бути видані. Його антицарські памфлети «Турки внутрішні і зовнішні», «До чого довоювались», «Внутрішнє рабство і війна за визволення» заборонялися в Росії, але були відомі у світі й принесли авторові велику славу «українського Герцена».

У 1890 р. Михайло Петрович разом із І. Франком та М. Павликом за-снували русько-українську радикальну партію. Протягом 1870–1890 рр. у журналах «Друг», «Світ», «Народ» друкував наукові та публіцистичні, літературно-критичні статті. Активно виступав у французькій, німецькій та італійській періодиці.

Ольга Петрівна Драгоманова-Косач (Олена Пчілка) народилася 17 липня 1849 р. у містечку Гадячі на Полтавщині в поміщицькій родині. Навчалася в Київському пансіонаті благородних дівчат. Писала вірші, оповідання, перекладала твори Г. К. Андерсена, Й. В. Гете, В. Гюго, А. Міцкевича, О. Пушкіна, М. Лермонтова, була талановитою літераторкою, науковицею-етнографинею й громадською діячкою. Багато писала для дітей, стала засновницею української дитячої літератури. Чималий внесок зробила у становлення етнографії, плідно займаючись вивченням українського фольклору, з любов'ю переносила в родинне життя кращі мелодії, які знаходила в народі. Ольга Петрівна стала першою, єдиною на той час жінкою-видавницею. Очолювала редакцію літературно-громадського часопису «Рідний край», у якому друкувалися твори Тараса Шевченка, Панаса Мирного, А. Кримського, М. Коцюбинського. Вона сповідувала засади української самостійності – не могла бути осторонь тогочасного українського руху.

Великий вплив на Ольгу Петрівну мав старший брат Михайло – найпередовіша людина свого часу. У його домі мисткиня знайомиться з

М. Старицьким, М. Лисенком, Русовими та іншими «українофілами». Під їх впливом сформувалися матеріалістичний погляд та літературно-естетичні смаки, прокинувся інтерес до фольклору та етнографії.

Родина Косачів виїздить до Волині. Олена Пчілка зближується з простим народом: записує народні пісні, обрядові повір'я, збирає вишиванки. Згодом і сама починає писати вірші та оповідання. У Києві виходить її дослідницька праця «Український народний орнамент. Вишивки, тканини, писанки», яка була високо оцінена науковою громадськістю.

Активна художня творчість Ольги Петрівни почалася в Колодяжному, коли у травні 1882 р. родина переїхала на Ковельщину. Видається збірка поетичних творів «Думки-мережанки (1886), перша поема «Козачка Олена» в альманасі «Рада». Разом з Н. Кобринською видала альманах жіночписьменниць «Перший вінок» (1887).

У 1908 р. вийшла друком збірка повістей, оповідань, п'єс «Світова річ». Саме Ользі Петрівні належать спогади про М. Старицького (1904), М. Лисенка (1912–1928), М. Драгоманова (1926). Олена Пчілка – одна з найактивніших наддніпрянських авторів українського журналу «Зоря», в якому регулярно друкуються її оповідання та поетичні твори.

Після смерті доньки Лариси Ольга Петрівна переїздить до Гадяча та планує видавати журнал «Рідний край». Але влада заборонила це робити. Уже в 1917–1919 рр. вона редагувала «Газету Гадяцького земства», працювала для національного відродження свого народу.

1924 р. Олена Пчілка працює в Академії наук України, а з 1925 р. є членкинею-кореспонденткою Академії наук України.

Лариса Петрівна Косач (Леся Українка) свій псевдонім запозичила в дядька – Михайла Драгоманова, він підписувався як «Українець». Леся любила свого дядька й хотіла бути схожою на нього. Народилася поетеса в 1871 р. у Новограді-Волинському.

Легендарна поетеса належить до тих людей, які піднялися на вершину духу винятково власними зусиллями. Багатогранний талант Лесі Українки виявився в найрізноманітніших сферах літературної праці – вона була поетесою, драматургинею, белетристкою, літературною критикинею та публіцисткою, перекладачкою й фольклористкою. Лариса Петрівна пішла шляхом Кобзаря, прагнула створити образ духовно могутньої людини-борця, що здатна втілити в собі дух епохи.

У центрі уваги Лесі Українки завжди перебував народ – у всіх його проявах, народ, який прагне національного визволення. Мисткиня викликає інтерес ще й такою малорозкритою гранню своєї життєвої позиції, як погляди на долю рідного народу, зокрема, на перспективи розвитку його освіченості, а отже, на педагогічні аспекти формування особистості [2, с. 39]. Провідний чинник формування педагогічних ідей Лесі Українки – родинне середовище Косачів-Драгоманових – української еліти, що ввібрала для тогочасного суспільства гуманістичні погляди на виховання молодого покоління.

Просвітницька діяльність письменниці найяскравіше виявилась у її перекладацькій роботі. Поетеса знала сім мов: українську, французьку, німецьку, англійську, польську, російську, італійську. Причому французькою спілкувалася краще, ніж російською. Це – ознаки геніальності. Перші, ще учнівські спроби Лесі (під керівництвом матері Олени Пчілки) – це «Вечорниці на хуторі під Диканькою». До книжки увійшли «Передмова Панька Рудого», «Запропаща грамота» та «Зачароване місце». Переклала українською мовою уривок із поеми А. Міцкевича «Конрад Валленрод» – «Вілія, що наші струмочки приймає» (1885), третю й п'ять рядків четвертої пісні Гомерової «Одіссеї» (1888). У 1888–1890 рр. – 92 вірші, що увійшли до книжки «Всесвітні твори. Книга пісень Гейнріха Гейне» [3, с. 34]. Перекладала на українську мову В. Гюго, І. Тургенева, С. Надсона, Д. Байрона, В. Шекспіра, Данте й інших. Леся Українка усвідомлювала, що розбудувати молоду українську літературу можна за умови наполегливої праці, зокрема й перекладацької діяльності. В історію українського підручника «Стародавня історія східних народів». Творча ідея підручника насамперед пов'язана з ім'ям молодшої сестри письменниці, Ольги Косач-Кривинюк. Через обмаль кваліфікованих підручників упродовж 1870–1891 рр. у Луцьку й Колодяжному Леся спеціально для навчання сестри Ольги писала «Стародавню історію східних народів» [2, с. 82]. Леся Українка – одна з найбільш патріотичних постатей вітчизняної культури – усією своєю творчістю, і зокрема – перекладацькою діяльністю, стверджувала ідею взаємозв'язків між народами на паритетних засадах, ніскільки не впадаючи в крайнощі націоналістичних пріоритетів. Непересічним, на думку письменниці, є значення рідної мови, яка не лише повинна бути в національній школі засобом комунікації, а й виконує значну виховну роль. Леся Українка протягом усього життя записувала народні пісні, ігри та казки. Фольклорні перлини використовувала у своїх творах і політичних статтях. Збирала фольклор час від часу, коли випадала слухна нагода чи вільна хвилина. Багато пісень знала з дитинства. Купальські обрядові пісні, записані письменницею в Ковельському та Звягельському повітах, склали працю «Купало на Волині». Власне серед записів народних обрядових пісень є ще веснянки й обжинкові пісні. В усіх художніх творах письменниці згадується понад десять назв народних танців: козак, козачок, чумак, гречка, сабадашка, валець, полька, краков'як, крутях... [1, с. 24]. Леся Українка широко займалася громадсько-просвітницькою діяльністю. Її прагненням було насамперед підвищити загальну грамотність населення України. Була членкинею українського товариства «Провіта», яке створили задля допомоги розвитку української культури й просвіти українського народу рідною мовою. Письменниця була активною учасницею гуртка молодих літераторів «Плеяда», де вона займалася активною перекладацькою діяльністю.

Вершиною її творчості вважають драму-феєрію «Лісова пісня», яку називають гімном рідній землі й народу. «Лісова пісня» виникла не на порожньому місці: поетеса добре знала міфологію та демонологію праукраїнців, сама була носієм фольклору. Знаменною подією в житті Лесі став вихід у світ її поетичних збірок «Думи і мрії», «Відгуки» та першої драматичної поеми «Одержима», написаної у ніч смерті Лесиного друга Сергія Мержинського. В 1904 р. виходить друком ще одна її поетична збірка «На крилах пісень».

Леся Українка любила свій народ, його мову, культуру, кращі традиції та риси характеру. У її творчості поняття «рідний край», «народ» завжди конкретні – це український народ, Україна. Глибока любов до рідного краю, свого народу поєднувалася в Лесі Українці з несприйняттям «бездомності», «національної сплячки», заклик до пробудження, боротьби проти невільництва й національного гноблення. Головним завданням вона вважала формування національної інтелігенції, покликаної плекати національну самосвідомість, закласти духовний фундамент для творення української духовності.

Наша Полтавщина має тісні зв'язки з відомою мисткинею. Більше десяти років Леся Українка приїздила в Гадяч – милий край краси, де жила й писала свої твори в родинному гнізді Драгоманових. Саме це місце підтримувало, надихало її, давало втіху й розраду. Тут вона зустрілася із Сергієм Мержинським, своїм ніжним коханням. Відвідувала Зелений Гай і товаришка Лесі Ольга Кобилянська.

Неймовірно талановитий рід, з якого вийшли: поет Яків Драгоманов, прозаїк і мемуарист Петро Драгоманов, публіцист, історик, етнограф Михайло Драгоманов (Українець, М. Толмачов), письменниця Ольга Драгоманова (Олена Пчілка), поетеса Олена Косач (Є. Ластівка), прозаїк Михайло Косач (Михайло Обачний), письменниця Лариса Косач-Квітка (Леся Українка).

Родина Косачів-Драгоманових – це видатні українці, яким належить невмируща слава невтомних борців за честь і гідність народу в довготривалій боротьбі за свободу та незалежність. Вони жили не для себе, а для майбутнього рідного народу, були його добрим генієм і чесним розумом. Тому їхнє ім'я назавжди стало символом безкомпромісного служіння вищим ідеалам людського буття.

Список використаних джерел

1. Бичко А. Світоглядно-філософський погляд Лесі Українки. Київ, 2000. 212 с.
2. Богород А. Фольклор у творчості й житті Лесі Українки. *Дивослово*. 2000. № 2. С. 24–28.
3. Костюченко В. Співець правди і свободи. Київ : Либідь, 1971. 211 с.
4. Скрипка Т. Родові гнізда Драгоманових-Косачів: їх устрій та культура. Київ : Темпра, 2013. 263 с.

Роль європеїзму та космополітичних поглядів Михайла Драгоманова у світоглядній еволюції Лесі Українки

Рижук Анна,

учениця 10 класу закладу загальної середньої освіти I–III ступенів № 2 комунальної власності Жмеринської міської об'єднаної територіальної громади Вінницької області

Наукова керівниця:

Бунь Л. В., учителька української мови та літератури закладу загальної середньої освіти I–III ступенів № 2 комунальної власності Жмеринської міської об'єднаної територіальної громади Вінницької області

У реаліях сьогодення гостро постає питання європеїзації українців у всіх сферах суспільного життя. Тому космополітичні проблеми, підняті Драгомановим у XIX ст., залишаються **актуальними**. Зауважимо, що народ має прагнути європеїзуватися в плані освіченості, толерантності, бажанні змінюватися. Проте справжній українець, подібно до Івана Франка, обираючи європейський костюм, має одягти під нього вишиванку.

Мета роботи: дослідити вплив Михайла Драгоманова на формування світогляду Лесі Українки.

Завдання:

- показати вплив поглядів відомого політика на радикально налаштовану молодь Галичини, зокрема І. Франка, М. Павлика, Лесю Українку;
- проаналізувати листування М. Драгоманова та Лариси Косач, а також порівняти думки сучасних критиків і загальнодоступні відомості про ідейні погляди вченого;
- зіставити теоретичні здобутки М. Драгоманова та сучасний стан європеїзації українського суспільства.

Загальновідомо, що громадські й політичні погляди Лесі Українки склалися під впливом її дядька, М. Драгоманова, який усе своє життя віддав європеїзації України та боротьбі за національне визволення українського народу. Він вважав, що коли «... стоячи ногами й серцями на нашій Україні, ми будемо держати свої голови в Європі, а руками обнімати по меншій мірі всю Слав'янщину» і коли «... ми покажемо свою силу хоч на частині своєї землі, зверне на нас увагу і Європа». На думку вченого, важливим було показати своєму народу його власну історію та водночас поставити «українське питання» в Європі [1].

Беручи до уваги слова українського мовознавця, доктора філологічних наук Ірини Фаріон, розуміємо, що сучасники мають суперечливі думки стосовно ідей Драгоманова. Більшість не поділяє його поглядів щодо

поступу в Європу, а вбачає в ньому людину, «... яка категорично заперечувала націоналізм і визнавала винятково космополітизм». На думку професора Національного університету «Львівська політехніка», «сила твоєї нації, твоєї держави у самому тобі, а не по Європах» [2].

Зі спогадів Л. Старицької-Черняхівської, товаришки Л. Косач, дізнаємося про перебування Лесі Українки в 1895 р. у Софії в дядька [7]. Цей рік був переломним в еволюції Лесині ідеології, що позначилося й на її творчості. Молода поетеса долучилася до європейської культури й освіти саме через посередництво М. Драгоманова й через добре знання європейських мов, вивчених теж не без його впливу. Безперечно, глибоко засвоїла вона й науку його космополітизму, який полягав у тому, що немає на світі окремих національних культур, а є одна загальноєвропейська, спільна всім націям щодо змісту та відмінна тільки національною формою.

Аналізуючи думку Драгоманова про однаковість усякої культури, з'ясовуємо, що історик пропонував своїй «духовній дочці» та й усім українцям долучитися до цієї культури, аби піднести рівень свого розвитку. Зокрема, вчений вважав, що освіченою може бути лише та людина, яка знає не менше трьох західноєвропейських мов. У цьому полягала друга риса його світогляду – європеїзм [3].

Досліджуючи та аналізуючи епістолярії Михайла Драгоманова зі своєю небогою, робимо висновок, що він стежив за європейською лектурою дорослої Лесі Українки: радив їй різні наукові книжки європейськими мовами, просив робити переклади. Завдячуючи дядькові, Леся продовжила вивчати англійську мову. «От жалко, шчо ти англ. мову закинула. Англичане все таки најрозумнішчій народ у світі і в них завше вивчишсьа більше, ніж у других. Коли ти поправишсьа в Відні, то ја тобі дам книжок англійських і ти таки почни знову вчитись, тим паче шчо знајучому по німецькому і по франц. англ. мова зовсім легка – на очі по кр. мірі...» [5].

У листах знаходимо докази того, що саме Драгоманов вивів Лесю Українку з вузького кола суто національних інтересів, прищепив їй європейську культуру, рекомендував поетесі більше читати російських та світових поетів, від яких можна багато почерпнути.

Про це свідчить лист Лесі Українки М. Павлику: «А тепер от на тім тижні я вертаю з села в Софію і там буду собі писати і гребтись в дядьковій бібліотеці, що віддана мені на мешкання, – кращого помешкання для мене не могли видумать! Здумайте собі – чотири стіни книжок та ще яких!» [10, X, с. 250–251].

На думку сучасників, визначальним залишається вплив Драгоманова на український радикальний рух у Галичині. Л. Українка добре засвоїла науку його європеїзму; вона була, як писав один критик, «яркою європейянку» [6]. Проте зауважимо, що в нових історичних умовах і Франко,

і Леся Українка не розділяли поглядів свого ідейного натхненника й зуміли знайти власний шлях служіння своєму народові. Геній планетарного мірила, Франко завжди наголошував на своєму національному єстві. Саме завдяки йому вишиванка у свідомості українців стала не лише традиційним елементом народного одягу, а й маркером модерної національної ідентичності [4].

Аналізуючи критично-біографічний матеріал, констатуємо, що Л. Українка, вступивши у 1896 р. до соціал-демократичного гуртка, не розділяла поглядів М. Драгоманова та І. Франка. Вона орієнтувалася на міський пролетаріат: «... деякі радикали уважають не селян, а робітників більш догідним ґрунтом для своєї пропаганди» [8].

Отже, у результаті проведеного дослідження бачимо, що Драгоманов у житті та творчості Лесі Українки посідає важливе місце. Аналізуючи листи, спогади, відеоматеріали, знаходимо незаперечні факти, що саме він прищепив поетесі європейську культуру; мав величезний вплив на формування її політичних та релігійних поглядів.

Список використаних джерел

1. Драгоманов Михайло Петрович – учений, політик, публіцист. До 170-річчя від дня народження. URL: <https://kpi.ua/dragomanov> (дата звернення: 11.01.2021).
2. Marko R. Stech, Очима культури. № 60. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=r3QC8elb0Co> (дата звернення: 10.01.2021).
3. Підгайний Л. Леся Українка. Вплив М. П. Драгоманова. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Studies/1929Pidgajnyj/3.html> (дата звернення: 29.12.2020).
4. Франко і вишиванка. URL: http://na-skryzhalyah.blogspot.com/2016/05/blog-post_7.html (дата звернення: 28.12.2020).
5. Старицька-Черняхівська Л. Хвилини життя Лесі Українки. Вінниця, 1913.
6. Ткаченко І. Недруковані листи М. Драгоманова до Лесі Українки. *Червоний шлях*, 1923.
7. Українка Л. Зібрані твори : у 12 т. Т. 10–11. Київ : Наук. думка, 1978.
8. Підгайний Л. Нариси про українських класиків. Леся Українка. Харків : Державне видавництво України, 1929.
9. Твори Лесі Українки. Вид. «Книгоспілки», 1925. Т. VII.
10. Трофімчук Т. Вплив Олени Пчілки та Михайла Драгоманова на формування історичних поглядів Лесі Українки // *Минуле та сучасне Волині та Полісся*. Олена Пчілка та родина Косачів в історії інтелектуальної еліти України та Волині. Луцьк, 2009. Вип. 33. С. 72–73.

Хроніки роду Драгоманових-Косачів за часів радянського панування

Письменна Ірина,

студентка II курсу Миколаївського національного університету імені В. О. Сухо-млинського

Наукова керівниця:

Мхитарян О. Д., доцентка Миколаївського національного університету імені В. О. Сухо-млинського, кандидатка філологічних наук

Історичні віхи життя членів роду Драгоманових-Косачів повністю ще не досліджені. Серед багатьох поколінь нащадків славетного роду – роду Драгоманових-Косачів – було багато розумних і талановитих людей, які продовжували родинну літературну традицію, успішно проявляли свої здібності в музиці та образотворчому мистецтві. Тому наша мета полягає в тому, щоби дослідити архівні матеріали й біографічні факти родинного оточення Лесі Українки, спираючись на часові рамки більшовицького режиму.

У 1901 р. відомі українські діячі за часів становлення України М. Грушевський, І. Франко, В. Гнатюк у вітальному листі від імені редакції «Літературно-наукового вісника» акцентували на вагомому значенні представників славетного роду на чолі з Ольгою Петрівною Драгомановою-Косач: «Ви дали Україні перший приклад освіченої сім'ї, в якій плекається рідна українська мова і українська літературна традиція в найкращім розумінню сего слова» [2].

Спираючись на «Хронологію життя і творчості Лесі Українки» авторства О. Косач-Кривинюк, можна зазначити, що юридична обізнаність передавалась із покоління в покоління. Представником першого покоління був полковий гадацький суддя Яким Колодяжний, у другому поколінні юристів не було; Петро Якович Драгоманов, дід Лесі Українки, належить до третього покоління; Петро Антонович Косач, батько письменниці, – представник четвертого покоління; Оксана Олександрівна Драгоманова, Лесина племінниця, – п'ятого; Роберто Гааб – представник шостого покоління. До речі, його донька Едда та син Гуго також юристи вже в сьомому поколінні [5]. Проте, на жаль, буремні революційні часи ввірвалися в життя роду, тож було не до юриспруденції. Брата Миколу Косача, який разом із дружиною і сином жив у родинному маєтку в Колодяжному, відділив кордон, оскільки Волинь перейшла до Польщі. Лесина сестра Оксана ще в 1909 р. виїхала до Швейцарії (Лозанна), де після звільнення з ув'язнення в Росії перебував її чоловік Антон Шимановський, член партії есерів. Востанне Оксана Петрівна з дочкою Оксаною відвідала рідних у 1913 р. Після революції Антон Шимановський повернувся до Росії, а Оксана з донькою переїхала до Праги, де й прожила все своє життя.

Протягом двох років (1918–1920) Ольга Петрівна Косач, мати Лесі Українки, перебуваючи в Гадячому, не мала жодного зв'язку з дочками Ізидорою та Ольгою, не знала про них нічого, а вони – про неї. У 1920 р. Олену Пчілку заарештували. Це сталося через її виступ на селянській конференції, що проходила навесні в народному домі Гадячого. Учасники відверто виступали проти загарбницької політики більшовиків. На цьому селянському з'їзді з палкою промовою й виступила Олена Пчілка, яка звикла завжди відверто висловлювати свою думку, не стримуючись і не звертаючи уваги на обставини. Невдовзі ув'язнену відпустили, але вона, боячись повторного арешту, щоночі ховалась у кущах свого садка та лише після приїзду дочки Ізидори наважилася ночувати в будинку [3]. Згодом уся родина – Олена Пчілка, Ізидора Косач-Борисова, дочка Ольга з чоловіком Михайлом Кривинюком і синами Михайлом та Василем, невістка Олександра Косач (дружина Михайла) з дочкою Євгенією покидають змучені кордони України та оселяються в Могилеві-Подільському.

Після повернення із вигнання через свою патріотичну незламність, любов до культури своєї Батьківщини – України, на плечі вже полишеної сил сімдесятирічної Ольги Петрівни Косач лягають проблеми з отриманням власного майна, яке було незаконно використане як «експонати» музею Драгоманова. Врешті жодної сімейної реліквії не було повернено, а сам маєток Зелений Гай – жорстоко знищено. Невдовзі, 6 жовтня 1930 р., легендарна мати дочки українського народу віддала Богові душу.

Переслідування радянської влади не зменшувало свої оберти, тож колишнього учасника соціал-демократичних гуртків в Україні Михайла Васильовича Кривинюка ув'язнили у вересні 1929 р. [3]. Через звинувачення у ворожій діяльності він не мав змоги знайти роботу за фахом інженера та перекладацької діяльності. Одягнули кайдани й на наймолодшу Ізидору, а причиною арешту було оголошено «контрреволюційну діяльність», а саме агітацію. Два роки бідолашна дівчина працювала на лісоповалі, допоки в листопаді 1939 р. не було переглянуто матеріали справи, що зумовило звільнення з-під арешту.

Найменшого тиску зі сторони НКВС зазнав чоловік Лесі Українки – Климент Васильович Квітка, який був притягнений до відповідальності через свої юридичні діяння, зокрема опрацювання юридичної української термінології в роки встановлення більшовицької влади. На щастя, після допитів К. Квітку звільнили, він переїхав до Москви, де його ще у вересні 1932 р. призначили керівником етнографічного відділу Московської державної консерваторії. За свою працю був відзначений орденами Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани» й медалями.

Нещасними жертвами жорстоких розправ стали двоюрідні брати Лариси Петрівни Косач-Квіткі Юрій Тесленко-Приходько, котрий був заарештований у 1937 р. і помер на засланні в Котласі, та Павло Шимановський, розстріляний чорносотенцями у Мглині в 1919 р.

Висновки. Отже, спираючись на згадані вище події складного життя представників роду Драгоманових-Косачів, можна впевнено сказати, що, відстоюючи свою незалежність, незламність, культурно-територіальну свободу в часи більшовицького панування, вони позбавлялися не тільки волі, а й найголовнішого – життя. Їх сила духу, родинна згуртованість і єдність, традиції та науково-мистецькі здобутки назавжди стали прикладом становлення національно-патріотичної особистості.

Список використаних джерел

1. Міяковський В. В. До історії роду Драгоманових. Рід та знамено. Авгсбург, 1947. Зшиток 3. С. 13–14.
2. Лариса Петрівна Косач-Квітка (Леся Українка) : біографічні матеріали, спогади, іконографія / [автор проєкту і вст. ст. Т. Скрипка]. Нью-Йорк – Київ : Факт, 2004. 448 с.
3. Панасенко Т. Леся Українка. Київ : Фоліо, 2009. С. 123.
4. Пчілка Олена. Автобіографія // Пчілка Олена. Оповідання. З автобіографією ; упоряд. Т. Черкаський. Харків : РУХ, 1930. С. 5–46.
5. Скрипник Т. Під покровом роду Драгоманових-Косачів. URL: <https://www.t-skrupka.name/KosachFamily/RHaab.html> [дата звернення: 12.01.2021].

Славний рід Драгоманових- Косачів

Ничипорук Аліна,

учениця 10 класу Красилівської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 4 імені П. Кізюна Красилівського району Хмельницької області

Наукова керівниця:

Дика Л. Б., учителька української мови та літератури Красилівської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 4 імені П. Кізюна Красилівського району Хмельницької області

Духовно-творчі надбання родини Драгоманових-Косачів стали об'єктом вивчення не лише літературознавців, літературних критиків, істориків, а й учнів. У роботі досліджено роль та значення родини Косачів (Михайла Драгоманова, Олени Пчілки, Климентія Квітки, Петра Косача, Світозара Драгоманова, Оксани Драгоманової, Лесі Українки) в історії України: активна громадська діяльність, меценатство, освіта, самопожертва, творчі та наукові здобутки, особисте ставлення до соціальних проблем [1].

Метою дослідження є аналіз етнічної спадщини просвітницької родини Драгоманових-Косачів для вивчення досвіду формування засобів поширення української ідеї. Ми заглибимося в еволюцію просвітницької роботи родини, щоб виокремити основні принципи.

Врахуємо досягнення кожного представника цього славетного роду. Адже кожен із них своєю працею, успішною діяльністю в тій чи іншій галузі, зокрема й у сфері художньої творчості, зробив неоціненний внесок у розвиток історії України.

Родина Драгоманових-Косачів – представники української еліти, що належить до української інтелігенції другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Вона стала прикладом і об'єктом зацікавлення для багатьох не тільки істориків, літературознавців, культурологів, філологів, дослідників, а й психологів, педагогів, пересічних громадян. На прикладі творчих, мистецьких, політичних здобутків представників відомої родини виразно прослідковуються найкращі традиції української інтелігенції – найосвіченішої, а тому найпередовішої частини українського суспільства, яка мала великий вплив на розвиток і формування історії України. Просвітницька діяльність родини Косачів не втрачає своєї актуальності вже багато років.

Зрозуміло, що не можна розглядати видатну людину, якимось відокремлюючи її від усіх навколо. Спроби глянути на обдаровану особистість через інші Я викликають необхідність глибшого вивчення родинної атмосфери митця: того оточення, в якому він з'явився й зі спадщиною якого ввійшов у світ. Він виростає з «гілля» свого особливого індивідуального роду, переймає його цінності й традиції, успадковує генетичні особливості, родинні задатки та нахили. Талановитість, унікальність окремих особистостей полягає в сукупності світоглядних настанов окремих особистостей, хоч і кровно споріднених. Деякі риси характеру є спільними, бо є вродженими та розвиненими через виховання всіх членів роду.

Із роду Косачів-Драгоманових вийшли: поет Яків Драгоманов; поет, прозаїк і мемуарист Петро Драгоманов; публіцист, історик, етнограф Михайло Драгоманов (Українець, М. Толмачев); письменниця Ольга Драгоманова-Косач (Олена Пчілка); поетеса Олена Косач (Є. Ластівка); прозаїк Михайло Косач (Михайло Обачний); письменниця Лариса Косач-Квітка (Леся Українка); перекладачка та етнографиня Ольга Косач-Кривинюк (Олеся Зірка); мемуаристка Ізидора Косач-Борисова; письменниця Оксана Драгоманова; белетрист і драматург Дмитро Шишманов; письменник Юрій Косач. Родина Драгоманових-Косачів – найяскравіший приклад інтелектуалів, високодуховних аристократів [3].

Косачі вели свій рід від «польської корони шляхтича» Петра Косача, що прибув у Малоросію в кінці ХVІІ ст. і служив городничим у Стародубі, при полковниках Скоропадському, Миклашевському.

Цікавою особистістю був Лесин дядько Михайло Петрович Драгоманов – історик, фольклорист, публіцист, громадський діяч. Його сестра – письменниця Олена Пчілка, мати Лесі Українки. М. П. Драгоманов – один із організаторів «Старої громади» в Києві. Знавець рідної мови й світової культури (знав п'ять європейських мов), палкий патріот. Лідер передової

суспільно-політичної думки в Україні після смерті Тараса Шевченка. Вважав, що, виборовши самостійність, українці займуть гідне місце серед народів світу. У 1875 р. згуртував українських емігрантів у Женеві. М. Драгоманов відомий як видавець і засновник українського науково-літературного та громадсько-політичного збірника «Громада», п'ять випусків якого було опубліковано в Женеві протягом 1878–1882 рр. У 1880 р. збірник було перероблено в журнал.

Окрім того, Михайло Петрович був видавцем поетичної спадщини Т. Г. Шевченка. Насамперед це мініатюрний «Кобзар», який видрукували в друкарні «Громади» у 1878 р. накладом у 1000 примірників. Налагоджував зв'язки між українським рухом у західноукраїнських землях та землях Наддніпрянщини. Історик ніби передбачав героїчну, драматичну й навіть трагічну долю свого народу, який лише наприкінці ХХ ст. здобув жадані незалежність та свободу. Турбота про відродження української мови була постійною духовною потребою Михайла Драгоманова. Вражає те, що він є автором понад двох тисяч творів з історії, літературознавства, фольклористики та інших наукових дисциплін.

Отже, М. Драгоманов, людина неймовірного обдарування, зробив вагомий внесок у літературну критику, етнографію й літературознавство, історію та фольклористику, соціологію й політологію, філософію історії і філософію політики.

Коли ми вивчаємо біографії та діяльність представників родини Лесі Українки, ми ніби розгортаємо нову таємничу сторінку життя самої письменниці. Про близьке, рідне оточення Лесі Українки є чимало матеріалу, а от про віддалених родичів – мало. Зокрема, про Світозара Драгоманова, сина Михайла Драгоманова.

Під час визвольних змагань Світозар Драгоманов займає посаду віце-директора одного з департаментів в уряді УНР, а за Гетьманату – у Всеукраїнському союзі земств, створеному Симоном Петлюрою у квітні 1918 р. Його діяльність – як науково-педагогічна, так і літературна, була досить помітна, і сталінська репресивна машина не оминула його.

У 1943 р. Світозар Драгоманов разом із сім'єю емігрує до Праги. У листі до Володимира Винниченка він пише, що «... благополучно вирвався зі "сталінського раю" й того сонця, що там припікає» [2].

Як учений він докладав чималих зусиль у згуртуванні інтелектуальної спадщини М. П. Драгоманова з метою її майбутнього видання. Також написав кілька біографічних нарисів про свого батька.

Про сестер Михайла Варвару та Олену відомостей не залишилося, а їхні брати Іван і Олександр обрали юридичну й медичну галузі діяльності. Юристом стала також старша дочка Олександра Драгоманова Оксана. Вона вільно розмовляла сімома мовами та, як і її знаменита тітка, ще дитиною виявила літературні здібності. Дочка Михайла Драгоманова Лідія теж володіла потужним лінгвістичним потенціалом, відповідно до тради-

цій сім'ї займалася перекладами. Син Лідії Драгоманової й визначного болгарського науковця та політика Івана Шишманова Димитр, здобувши юридичну освіту, став у країні батька знаним громадським діячем і – письменником. Я вважаю, що матрина гілка роду Лесі Українки була наділена блискучими лінгвістичними вміннями.

Ось у такому оточенні росла й виховувалася Леся Українка – геніальна дочка українського народу, краса та гордість нації, духовний вождь української інтелігенції. Легендарна поетеса, публіцистка, мислителька, громадська діячка належить до тих людей, які піднялися на вершину духу винятково власними зусиллями. Багатогранний талант Лесі Українки виявився в найрізноманітніших сферах літературної праці: вона була поетесою, драматургинею, белетристкою, літературною критикинею і публіцисткою, перекладачкою та фольклористкою.

Матері завдячувала Леся Українка любов'ю до літератури і світової історії, знанням іноземних мов. Під впливом матері розвинувся її мужній вольовий характер. Мати була найпершим читачем та редактором її творів. Олена Пчілка (Ольга Петрівна Драгоманова-Косач) сама була талановитою науковицею-етнографинею, літераторкою і громадською діячкою, поетесою, драматургинею, критикинею, белетристкою, музиканткою, публіцисткою, художницею – це все викликає захоплення й подив. Олена Пчілка належить до числа перших українських жінок-видавчинь. Петро Антонович Косач, батько великої українки, у Києві ввійшов до української «Громади» [1].

В особистості Лесі Українки зійшлися виховний вплив матері та генетичні характеристики батька: інтелектуалізм Драгоманових і чуттєвість Косачів. Кожне документальне джерело, кожне свідчення сучасників та дослідників творчості славної родини розкривають все нові й нові сторінки подвижницького життя та трагічної долі [4].

Список використаних джерел

1. Денисюк І. Драгоманови-Косачі в інтелектуальному житті України (питання династичного вивчення діячів культури) // Літературознавчі та фольклористичні праці : у 3 т., 4 кн. Львів, 2005. Т. 1 : Літературознавчі дослідження. Кн. 1.
2. Драгоманов С. Михайло Драгоманов. URL: <https://www.t-skrypka.name/KosachFamily/MухajloDragomanov.html> (дата звернення: 12.01.2021).
3. Стрільчук В. Просвітницька діяльність родини Косачів. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/9527> (дата звернення: 10.01.2021).
4. Трагедія родини Косачів. URL: <https://ukrlit.net/article1/1557.html> (дата звернення: 11.01.2021).

Родина Драгоманових-Косачів в історії України

Маслюк Валерія,

учениця 10 класу Комунальної установи
«Пологівська гімназія «Основа» Поло-
гівської міської ради

Наукова керівниця:

Приходько Л. Ю., учителька української
мови та літератури Комунальної уста-
нови «Пологівська гімназія «Основа»
Пологівської міської ради

У сьогоднішній сучасна молодь та її старше покоління знайомі лише з творчістю відомої поетеси Лесі Українки. Захоплюючись її творами, життєвою позицією, навіть не усвідомлюють, які фактори переважали у формуванні її світогляду. Адже відома письменниця походить із двох славетних родів – Драгоманових та Косачів, – які мають глибоке українське коріння та займають визначне місце у становленні української держави, її культури й історії в цілому. Отже, **актуальність** цієї роботи полягає в дослідженні впливу родини Драгоманових-Косачів на формування світогляду Лесі Українки та державотворчих процесів.

Мета дослідження – розглянути внесок родини Драгоманових-Косачів у розвиток культурної спадщини України.

Притягальна сила простору, де жили й творили велети національної культури, не вичерпалась і донині. Збігли роки та десятиліття. І вже зовсім в іншій іпостасі оживає перед нами історія видатних діячів української культури, які не стояли осторонь творення Української держави, зміцнення її менталітету, збагачення культурної спадщини. Саме серед таких діячів особливе місце займає родина Лариси Петрівни Косач – Лесі Українки, у якій переплелися два славетних роди: Косачів і Драгоманових [2].

Родина Драгоманових бере початок від найосвіченішої верстви козацької старшини. Батьківський рід Лесі Українки походив із Боснії та Герцеговини. А Косач – ім'я шляхетного роду, який у XIV–XV ст. ст. грав важливу роль в історії країни та під час розпаду держави, що зараз становить окрему територіальну одиницю під назвою Герцеговина. Колискою роду була саме Боснія... Останні представники давніх родів Драгоманових і Косачів осіли на Полтавщині та Чернігівщині в кінці XVII – на початку XVIII ст. [6].

Дід Лесі з материного боку Петро Якимович Драгоманов брав участь у літературному світі: був українським етнографом, письменником. Петро Якимович гуртував навколо себе найосвіченіших осіб Гадяччини, мав величезну бібліотеку [4, с. 456].

Відомим ученим, педагогом, істориком і фольклористом, літературознавцем, політичним та громадським діячем, натхненником великої кількості молодих талантів був брат матері Михайло Петрович Драгоманов,

крім того, він брав участь у різних галузях суспільного життя народу, був громадським послом України в усьому цивілізованому світі. Саме він виступив на Міжнародному літературному конгресі в Парижі проти заборони українського письменства російським урядом. Його збірники, що були заборонені, принесли йому славу «українського Герцена». Сама Леся Українка говорить про свого дядька: «М. Драгоманов, що був великим українським душоловом, тримався і в літературі, і в політиці, і в приватному житті її засади, що “чистое дело требует чистых средств”, і тримався її до кінця з великою завзятістю і невмолимістю» [1, с. 89].

Відомою особистістю була й мати видатної письменниці Олена Пчілка, великий вплив на формування світогляду якої мав старший брат Михайло. У будинку Михайла вона познайомилася з М. Старицьким, М. Лисенком, Олександром та Софією Русовими й іншими «українофілами». Під їх впливом у неї прокинувся інтерес до фольклору та етнографії, сформувалися матеріалістичний світогляд і літературно-естетичні смаки. В українському журналу «Зоря» регулярно друкувалися її оповідання й поетичні твори. Письменниця листувалася з І. Франком, який високо цінував її талант [2].

Не менш відомою та значущою в державотворенні є родина Косачів.

Батько великої родини Петро Косач – відомий юрист, меценат, громадський діяч, член «Старої громади» – видав за власні кошти перший збірник пісень М. Лисенка. Брат та найкращий друг – фізик, письменник Михайло Косач, Ольга Косач-Кривинюк, сестра Лесі Українки, – українська письменниця, бібліографиня, етнографиня, літературознавиця, перекладачка, лікарка за фахом, членкиня катеринославської «Просвіти», друкувалася в журналах «Дзвінок», «Молода Україна», «Зоря». Працювала над розпорядженням рідинного архіву, хронологією життя і творчості Лесі Українки. Сестри Оксана та Ізидора й наймолодший брат-характерник Микола Косач. Родина проживала на Волині, що сприяло зближенню з простим народом та його побутом [6].

Косачі виховували дітей у демократичних традиціях. Діти росли без гувернерів, у народному оточенні, а перші уроки отримували від матері, причому українською мовою. Мати завжди була дуже проти казенної науки й дуже неохоче віддавала дітей до гімназії через негативне ставлення до гімназійних програм науки, головне через те, що гімназії були російські та перебували б її українське виховання малих дітей [8].

Проте найяскравішим представником родини Косачів залишається Лариса Петрівна Косач. У неповних 9 років вона написала свій перший вірш – «Надія», а коли авторці було тринадцять, у журналі «Зоря» з'явився вірш «Конвалія» під псевдонімом – Леся Українка, під яким її знає нині весь світ. Страшним випробуванням для письменниці стала хвороба. У дитинстві Леся захворіла на туберкульоз. Через хворобу дівчинка не могла відвідувати навчальні заклади. Вчителями її ставали книжки, батьки, саме життя... Маючи надзвичайні природні здібності, Леся Українка набула європейського рівня гуманітарної освіти: мала глибокі знання з

історії, філософії, літератури, етнографії; знала від 10 до 12 іноземних мов. Любов до народної творчості органічно увійшла в життя поетеси з дитячих років, що обумовило в майбутньому її цілеспрямовану зацікавлену роботу на ниві фольклору та етнографії [3, с. 234–236].

Великий вплив на формування особистості Лесі Українки, її світогляду мав дядько, М. П. Драгоманов, учений і громадський діяч зі світовим ім'ям. Під його керівництвом вона займалася самоосвітою, обирала твори та наукові праці європейських авторів для перекладу. Саме Михайла Драгоманова Леся називала своїм духовним батьком [1, с. 34].

У 90-х рр. XIX – на початку XX ст. у Києві діяли гуртки соціал-демократичного, народницького, драгоманівського та інших напрямів. Поетеса цікавилася діяльністю гуртків, вивчала й перекладала відповідну літературу [7, с. 543].

У Києві наприкінці липня 1907 р. Леся Українка обвинчалася з Климентом Васильовичем Квіткою. Вони познайомилися в 1898 р., коли Климент, тоді – студент юридичного факультету Київського університету та музично-драматичної школи, приходив до Лесі записувати українські народні пісні. В тяжкі хвилини життя Квітка завжди був поруч, підтримуючи свою дружину, він став її однодумцем і справжнім другом [10, с. 187].

Висновки. Отже, родина Драгоманових-Косачів мала не лише великий вплив на розвиток культурної спадщини України, а й брала активну участь у її державотворенні. Маючи козацькі корені, будучи представниками дворянства, були захисниками народу, відстоювали його інтереси, збагачували літературну спадщину, вели просвітницьку діяльність. М. Драгоманов, Олена Пчілка, Петро Косач мали великий вплив на формування світогляду видатної письменниці Лесі Українки.

Список використаних джерел

1. Андрусак Т. Шлях до свободи (Михайло Драгоманов про права людини). Львів : Світ, 1998. 192 с.
2. Борисюк Т. Трагедія великого роду. *Літературна Україна*. 1991, 1 серпня.
3. Денисюк І., Скрипка Т. Дворянське гніздо Косачів. Львів : Академічний експрес, 1999. 268 с.
4. Косач М. Твори. Переклади. Листи. Записи кобзарських дум. Київ : Видавничий дім «Комора», 2017. 590 с.
5. Лазаревский О. Описание Старой Малороссии: материалы для истории заселения, землевладения и управления. Киев : Полк Стародубский, 1888. Т. 1. URL: <https://gutenberg.org/lib/book9877/484191/> [дата звернення: 27.01.2021].
6. Модзалевский В. Малороссийский родословник. Київ : Т-ва Г. Л. Фронцевича и К^о, 1910. Т. 1–3. URL: <http://elib.shpl.ru/nodes/9389> [дата звернення: 22.01.2021].
7. Мороз М. Літопис життя і творчості Лесі Українки. Київ : Наукова думка, 1992. 600 с.
8. Оглоблин О. Матеріали до родословної Косачів. Лариса Петрівна Косач-Квітка (Леся Українка) : Біографічні матеріали. Спогади. Іконографія. Київ, 2004. URL: <http://resource.history.org.ua/> [дата звернення: 10.01.2021].
9. Скрипка Т. Оксана Драгоманова (1894–1961). *Леся Українка: доля, культура, епоха* : наук. зб. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. Вип. 1. 220 с.
10. Янишин Б. Косачі. Енциклопедія історії України. Київ : Наукова думка, 2008. Т. 5. 340 с.

Культурницька діяльність родини Драгоманових- Косачів – визначне явище в національно- духовному розвої України

Волошин Кирило,

учень 9 класу Вугледарського навчально-виховного комплексу «Політехнічний ліцей – загальноосвітня школа I–II ступенів» Вугледарської міської ради Донецької області

Наукові керівниці:

Кузьменко О. В., учителька української мови та літератури Вугледарського навчально-виховного комплексу «Політехнічний ліцей – загальноосвітня школа I–II ступенів» Вугледарської міської ради Донецької області; Нікольченко М. В., доцентка кафедри української філології Маріупольського державного університету, кандидатка філологічних наук

Родина Драгоманових-Косачів – визначне явище в національно-духовному розвої України. Це елітна родина другої половини XIX – початку XX ст., яка своєю різнобічною діяльністю поширювала та пропагувала українську національну ідею й гуртувала навколо себе тогочасну патріотично налаштовану українську інтелектуальну еліту.

Дослідження культурницької діяльності родини Драгоманових-Косачів не втрачає свого значення й актуальності от уже багато років.

Мета дослідження: аналіз культурницької діяльності родини Косачів-Драгоманових задля визначення їхньої ролі в національно-духовному розвитку України.

Олена Пчілка (Ольга Петрівна Драгоманова-Косач) – не лише матір геніальної української поетеси Лесі Українки та сестра видатного українського політичного діяча Михайла Драгоманова. Вона сама була талановитою літераторкою, науковицею-етнографинею та громадською діячкою. Писала вірші, оповідання. Була перекладачкою (переклала, зокрема, твори Г. К. Андерсена, Й. В. Гете, В. Гюго, А. Міцкевича, О. Пушкіна, М. Лермонтова). Багато писала для дітей, стала засновницею української дитячої літератури. Чималий внесок зробила у становлення етнографії, плідно вивчаючи український фольклор, з любов'ю переносила в родинне життя найкращі мелодії, які знаходила в народі [4, с. 52].

Ольга Петрівна стала першою, єдиною на той час жінкою-видавчинею. Очолювала редакцію літературно-громадського часопису «Рідний край», у якому друкувалися твори Тараса Шевченка, Панаса Мирного, А. Кримського, М. Коцюбинського. Громадська діяльність Олени Пчілки була багатогранною. Вона сповідувала засади української самостійності – не

могла бути осторонь тогочасного українського руху, навіть з огляду на той факт, що старший брат та її чоловік були громадівцями. Михайло Драгоманов, один із засновників «Старої Громади», залучав сестру до культурно-просвітницької діяльності в київській Громаді. На Волині організувала громадську бібліотеку з українських книжок, у Києві – український відділ при російському «Літературно-артистичному товаристві», де влаштовувала разом із М. Лисенком та М. Старицьким літературні вечори. Також з її ініціативи в 1890-ті рр. XIX ст. у Києві засновано літературне товариство «Плеяда молодих українських літераторів», де літератори-початківці, навчаючись у неї й під її керівництвом, перекладали поезію та прозу видатних майстрів слова з усього світу [6].

Після поразки українських визвольних змагань Ольга Петрівна Косач не виїхала за кордон, не почала пристосовуватися до нової влади – вона залишалася сама собою, тобто палкою патріоткою рідної землі. У 1929 р. розпочалися масові арешти української інтелігенції. Під час розслідування діяльності Союзу визволення України більшовики намагалися заарештувати й Олену Пчілку. Проте вона була тяжкохвора, прикута до ліжка. Життєва доля, її активна громадська позиція стали зразком для наслідування. Ця видатна діячка українського руху, сформувавшись у колі поміркованих українофілів кінця XIX ст., своєю безкомпромісною боротьбою за національне визволення надихала молоде покоління на подальшу боротьбу за Україну в роки більшовицького терору.

Михайло Петрович Драгоманов представляв українську інтелігенцію як культурно-освітній діяч, історик, літературний критик, фольклорист, педагог та громадський діяч. Наукова діяльність і педагогічні погляди М. Драгоманова відзначались енциклопедичністю знань, демократизмом, водночас були сповнені духом патріотизму та народності.

У своїх численних працях Драгоманов ставив питання підвищення культурного, освітнього рівнів народу, виступав проти антидемократичної політики царизму в галузі народної освіти. Михайло Драгоманов одним із перших виступив з критикою Емського указу, намагаючись привернути увагу європейської громадськості до нищення української мови. У Парижі, на Всесвітньому літературному конгресі, який проходив під патронатом Івана Тургенєва, він заявив протест проти ганебної заборони мови цілому народу. Для учасників конгресу Драгоманов підготував і видрукував французькою мовою брошуру «Українська література, заборонена російським урядом», яка мала широкий резонанс у Європі та у світі. У передмові до праці «По вопросу о малорусской литературе» він закликав українців сподіватися лише на власні сили й працювати для свого народу, не зважати на круків, «... що каркають безглуздими циркулярами». Адже власна пасивність шкодила українцям більше, ніж царські заборони. Турбота про відродження української мови була постійною духовною потребою Михайла Драгоманова. Він із боєм відзначав, що під тоталітарним тиском

Російської імперії український народ усунений від співучасті у творенні європейської й світової цивілізації.

Лариса Петрівна Косач, чи, як ми всі знаємо, Леся Українка (свій псевдонім запозичила в дядька – Михайла Драгоманова, саме він підписувався як «Українець», а оскільки Леся любила свого дядька й захоплювалася ним, то вирішила в чомусь бути схожою на нього), безперечно, займає одне з чільних місць у гроні геніальних постатей українства, просвітницької діяльності того часу. Легендарна поетеса, публіцистка, мислителька, громадська діячка, належить до тих людей, які піднялися на вершину духу винятково власними зусиллями.

Багатогранний талант Лесі Українки виявився в найрізноманітніших сферах літературної праці – вона була поетесою, драматургинєю, белетристкою, літературною критикинею і публіцисткою, перекладачкою та фольклористкою. Проте найважливіше те, що в літературному процесі своєї доби вона не лише могутній і різносторонній талант, а й активний та непримиренний борець із чітко визначеною соціальною позицією, а також просвітниця, що глибоко розуміла гуманістичні засади педагогічного процесу й залишила власні міркування та практичні спроби, спрямовані на його оптимальну організацію. У центрі уваги Лесі Українки завжди перебував народ – у всіх його проявах; народ, який прагне національного визволення. Леся Українка викликає інтерес ще й такою малорозкритою гранню своєї життєвої позиції, як погляди на долю рідного народу, зокрема на перспективи розвитку його освіченості, а отже, на педагогічні аспекти формування особистості [2, с. 39].

Просвітницька діяльність письменниці найяскравіше виявилась у її перекладацькій роботі. Поетеса знала сім мов: українську, французьку, німецьку, англійську, польську, російську, італійську. Причому французькою спілкувалася краще, ніж російською. Це – ознаки геніальності. Перші, ще учнівські спроби Лесі (під керівництвом матері Олени Пчілки) – це «Вечорниці на хуторі під Диканькою». До книжки увійшли «Передмова Панька Рудого», «Запропаща грамота» та «Зачароване місце». Пізніше переклала на українську мову уривок із поеми А. Міцкевича «Конрад Валленрод» – «Вілія, що наші струмочки приймає» (1885), третю й п'ять рядків четвертої пісні Гомерової «Одіссеї» (1888). У 1888–1890 рр. переклала 92 вірші, що увійшли до книжки «Всесвітні твори. Книга пісень Гайнріха Гайне. Переклад Лесі Українки та Максима Славинського, Львів, 1892» [5, с. 34]. Перекладала на українську мову В. Гюго, І. Тургенева, С. Надсона, Д. Байрона, В. Шекспіра, Данте й інших, але лише окремі твори. Леся Українка усвідомлювала, що розбудувати молоду українську літературу можна за умов наполегливої праці, зокрема й перекладацької діяльності. В історію українського шкільництва Леся Українка ввійшла як авторка першого українського підручника «Стародавня історія східних народів». Творча ідея підручника насамперед пов'язана з ім'ям молодшої сестри

письменниці, Ольги Косач-Кривинюк. Через обмаль кваліфікованих підручників упродовж 1870–1891 рр. у Луцьку й Колодяжному Леся спеціально для навчання сестри Ольги писала «Стародавню історію східних народів» [2, с. 82].

Важливо, що Леся Українка – одна з найбільш патріотичних постатей вітчизняної культури – усією своєю творчістю, і зокрема – перекладацькою діяльністю, стверджувала ідею взаємозв'язків між народами на паритетних засадах, ніскільки не впадаючи в крайнощі націоналістичних пріоритетів. Непересічним, на думку письменниці, є значення рідної мови, яка не лише має бути в національній школі засобом комунікації, а й виконує значну виховну роль.

Леся Українка також протягом усього життя записувала народні пісні, ігри та казки. Фольклорні перлини використовувала у своїх творах і політичних статтях. Збирала фольклор час від часу, коли випадала слухна нагода чи вільна хвилина. Багато пісень знала з дитинства. Купальські обрядові пісні, записані письменницею в Ковельському та Звягельському повітах, склали працю «Купало на Волині». Власне серед записів народних обрядових пісень є ще веснянки й обжинкові пісні. В усіх художніх творах письменниці згадується понад десять назв народних танців: козак, козачок, чумак, гречка, сабадашка, валець, полька, краков'як, крутях... [1, с. 24].

Леся Українка широко займалася громадсько-просвітницькою діяльністю. Її прагненням було насамперед підвищити загальну грамотність населення України.

Письменниця була активною учасницею гуртка молодих літераторів «Плеяда», де вона провадила активну перекладацьку діяльність [9, с. 13]. Леся Українка любила свій народ, його мову, культуру, найкращі традиції та риси характеру. У її творчості поняття «рідний край», «народ» завжди конкретні – це український народ, Україна.

Глибока любов до рідного краю, свого народу поєднувалася в Лесі Українки з несприйняттям «бездомності», «національної сплячки», заклик до пробудження, боротьби проти невільництва й національного гноблення. Провідним завданням вона вважала формування національної інтелігенції, покликаної плекати національну самосвідомість, закласти духовний фундамент для творення української духовності.

Після одруження Лесі Українки й Климентія Квітки рід Драгоманових-Косачів поповнився видатним діячем культури, ученим у царині музичного фольклору. Климент Квітка ще з 16 років захоплювався збиранням народних пісень. Леся тоді запропонувала йому записати від неї пісні, які знала. Співала до останніх днів свого життя. Леся Українка померла в 1913 р. Климент Васильович пережив дружину на 40 років. Після її смерті він продовжує музичну та етнографічну діяльність. У 1917 р. видав фотоскопічним способом двотомник «Мелодії з голосу Лесі Українки».

Він зібрав 6 тис. народних мелодій і сформував фонд фольклорних записів. Автор майже 50 наукових праць із музикознавства та етнографії [10, с. 437]. Вершиною етнографічного шляху К. Квітки є збірник «Українські народні мелодії», де вміщено 743 пісенні зразки українських пісень. У 1908 р. разом із Лесею Українкою та О. Сластіоном записав мелодії українських народних дум. Записи з фоноваликів транскрибував Філарет Колесса, який серед інших записів видав їх під назвою «Мелодії українських народних дум» (1910–1913). Понад 200 мелодій із записів Квітки використали українські й російські композитори як теми для симфонічно-інструментальних творів.

Просвітники, літератори, мистецтвознавці, етнографи, перекладачі, музиканти, фундатори передових національних ідей, історики, прибічники рідної мови, культурні діячі, невтомні борці за незалежність – це родина Косачів-Драгоманових. Вони просвітили українців новою ідеєю, яка відповідала історичній добі, жили не для себе, а для майбутнього рідного народу. Були його добрим генієм і чесним розумом. Саме тому їхнє ім'я назавжди залишиться в історії України.

Список використаних джерел

1. Богород А. Фольклор у творчості й житті Лесі Українки. *Дивослово*. 2000. № 2. С. 24–28.
2. Бичко А. Світоглядно-філософський погляд Лесі Українки. Київ, 2000. 212 с.
3. Диба А. Сподвижники: Леся Українка у колі соціал-демократів. Київ : Либідь, 2003. С. 151.
4. Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки. Спогади про Лесю Українку. Київ : Дніпро, 1971. 246 с.
5. Костюченко В. Співець правди і свободи. Київ : Либідь, 1971. 211 с.
6. Огнева О. З історії створення підручника «Стародавня історія східних народів». *Народна трибуна*. 1995, 23 травня. С. 15.
7. Огородник І. В., Русин М. Ю. Українська філософія в іменах : навч. посіб. / за ред. М. Ф. Тарасенка. Київ : Либідь, 1997. 321 с.
8. Перегінчук М. Про забуту працю Лесі Українки. *Культура і життя*. № 20. 2009. С. 11–13.
9. Скрипка Т. Родові гнізда Драгоманових-Косачів: їх устрій та культура. Київ : Темпера, 2013. 665 с. Розділ II. «Просвіта» й розвиток культури, 2016. С. 111.
10. Струманський В. П. Педагогічні погляди Лесі Українки. *Початкова школа*. 1996. № 2. С. 48–51.
11. Українська берегиня – Олена Пчілка (1849–1930) : біобібліографічна довідка / упоряд. Г. Сурніна. Чернігів, 2010. URL: bibl-kotsubynskogo.edukit.cn.ua [дата звернення: 20.01.2021].
12. Шиманська І. Ф. Леся Українка про освіту і виховання. Київ : Ініціал, 1973. 165 с.

Доля сестер Лесі Українки

Павлюк Ірина,

студентка II курсу Відокремленого структурного підрозділу «Заліщицький фаховий коледж імені Є. Храпливого Національного університету біоресурсів і природокористування України»

Наукова керівниця:

Атаманчук Л. А., викладачка української мови та літератури Відокремленого структурного підрозділу «Заліщицький фаховий коледж імені Є. Храпливого Національного університету біоресурсів і природокористування України», спеціалістка вищої категорії

«Ми завжди будемо рідними
не тільки по крові, але й по духу...»
Лєся Українка

Обдарована глибоким розумом та ніжною душею, багатогранним талантом і велетенською працелюбністю, Лариса Петрівна Косач-Квітка стала нашою всенародною гордістю й національним символом – вона в літературу ввійшла під ім'ям Лєся Українка. З дитинства тяжко хворіла, але, мужньо долаючи недугу, набула всебічної освіти, володіла багатьма іноземними мовами, вела активну громадсько-політичну діяльність, а головне – залишила нам у спадок свої геніальні твори, які й нині сучасні, співзвучні з помислами й потребами українців.

Це про неї, ще тоді 27-річну, наприкінці XIX ст. Іван Франко заявив: «Від часу Шевченкового «Поховайте та вставайте, кайдани порвіте...» Україна не чула такого сильного, гарячого слова, як із уст сеї слабосилої, хорої дівчини».

Як відомо, історія життя Драгоманових-Косачів – драматична та сумна. Революційні потрясіння першої половини XX ст. поставили під загрозу все, що було для цього шляхетного роду вартісним: рідне слово, незалежність особистості, гордість за свій рід. Жорстокою виявилася й доля рідних Лєсі Українки.

Єсть на світі доля, а хто її знає?
Єсть на світі воля, а хто її має?
Т. Шевченко

А яка ж доля судилася сестрам Лєсі Українки, славетної доньки української дитячої поетеси та громадської діячки Олени Пчілки?

Леся Українка народилася 25 лютого 1871 р. у м. Новограді-Волинському, а на 6 років пізніше народилася Лесина сестра Ольга, якій згодом мати вибере такий променистий псевдонім – Олеся Зірка. Дівчатка, а також брат Михайло виховувалися змалку в душі високої національної самосвідомості, яку підтримували славні українські роди Косачів і Драгоманових. Дитинство та юність минули в Луцьку й у родинному маєтку в Колодяжному, що біля Ковеля, в атмосфері любові та затишку, знайомствах і спілкуванні з письменниками, художниками, громадсько-політичними діячами. Діти навчалися вдома за спеціально написаною Оленою Пчілкою українською читанкою. Наприклад, Лесина сестра Оля у 5 років уже вміла читати. Освіту отримувала домашню, нітрохи не гіршу, ніж у найкращих гімназіях. Німецька, французька, польська, чеська мови, історія, література, математика, фізика, хімія – усьому навчали батьки, старший брат із сестрою або приїжджі студенти. Саме з розрахунку на неї, як на першу читачку, Леся Українка написала перший в Україні підручник з історії Стародавнього Сходу. Ольга Косач, яку вдома батьки ніжно називали Ліля, Лілея, Олеся, опанувавши грецьку та латинську мови, склала іспит на матуру (атестат зрілості) та 1889 р. стала студенткою Петербурзького медичного інституту. То був єдиний на всю Російську імперію заклад, де жінки могли здобути вищу медичну освіту, оскільки до університетів їх не приймали. «Ти ж моя, Лілея лілейная, не хили головки на чужині, а держи її стрімко і гордо, як годиться лілеям огнистим», – вітала сестру свою Леся. Сестри були готові на жертвовність одна заради одної. «Ми завжди будемо рідними не тільки по крові, але й по духу», – то Лесині рядки.

За участь у громадсько-політичній діяльності 1903 р. Ольгу заарештували. Два місяці вона провела у в'язниці й була звільнена за клопотанням батька, але зі збереженням поліцейського нагляду. Закінчивши медичні студії, Ольга поєднала свою долю з Михайлом Кривинюком – членом української групи соціал-демократичного руху – і виїжджає до Праги, де він завершував навчання в політехнічному інституті. Потім Ольга Косач була активною членкинею «Просвіти», працює лікарем у шпиталі, займаючись, окрім лікарської практики, перекладами творів Чарлза Діккенса, Жорж Санд, Альфонса Додде, Елізи Ожешко, збиранням колекції народної вишивки, яку тепер можна побачити в Колодяженському літературно-меморіальному музеї Лесі Українки. Підготувала збірку «Українські народні взори з Київщини, Полтавщини і Катеринославщини». Разом із Лесею як «політично неблагонадійні» потрапили в поліцейський відділок за розповсюдження «забороненої» літератури.

Навесні 1913 р. Леся Українка в родинному колі читала рукописний текст «Боярині». Ольга Косач-Кривинюк навіть не здогадувалася, що бачить сестру востанє, бо дуже скоро, поспішаючи до гірського Сурамі, не застане її живою.

У страшні двадцяті Косачі й Кривинюки перебралися з Катеринославщини до Могилева-Подільського, де жила ще одна Лесина сестра Ізидора Косач-Борисова, а з нею й Олена Пчілка.

У 1924 р. Кривинюки переїхали до Києва. Ольга працювала шкільною педагогинєю, бібліографинєю в медбібліотеці, чоловік – в інституті української наукової мови. Його разом з іншими 45-ма звинуватили у «справі СВУ» (Спілка визволення України). Вирок – три роки умовно. Навесні 1930 р. з Харківського театру транслювали це дивне судилище, а 4 жовтня померла письменниця Олена Пчілка (її чоловік Петро Косач відійшов у вічність ще 2 квітня 1909-го). Сестру Ізидору, наймолодшу сестру Лесі Українки, та її чоловіка, вченого агронома Юрія Борисова, у 1937–1939 рр. теж спіткала лиха доля в сталінських таборах в архангельському Онеглазі. Вона згадувала: «Леся завжди була до мене надзвичайно ніжна і дбайлива».

Як і всі діти в родині Косачів, Ізидора спершу навчалась удома, щоб добре засвоїти українську мову, а потім вступила до жіночої гімназії в Києві, яку успішно закінчила. Саме тоді, внаслідок революційних подій у Росії 1905 р., жінок почали приймати до вищих навчальних закладів. Ізидора Петрівна успішно склала іспити й стала студенткою Київського політехнічного інституту, де в той час навчалось приблизно дві тисячі студентів, закінчила сільськогосподарський факультет інституту, працювала районним агрономом у земстві на Київщині, потім у Кишиневі в галузі виноградарства. Одружилася з ученим агрономом Юрієм Григоровичем Борисовим. Подружжя мало єдину дочку Ольгу.

Після того, як в Україні закріпилася більшовицька влада, Ізидора Петрівна жила в Києві та працювала в науково-дослідних установах, займаючись рослинництвом, а також викладала у вищих навчальних закладах, зокрема в сільськогосподарському інституті в Білій Церкві. Опублікувала ряд наукових праць. Однак взаємини з новою владою не склалися, і в 1930 р. чоловік Ізидори Петрівни, Юрій Борисов, був заарештований та висланий на північ. Повернувся із заслання в 1934 р., а в березні 1938-го був заарештований знову й загинув у таборах.

У вересні 1937 р. Ізидору Петрівну заарештували. Вона сиділа в Лук'янівській в'язниці у Києві. В січні 1938-го їй оголосили вирок: вісім років виправно-трудоих таборів за контрреволюційну агітацію. Ізидору Петрівну етапом відправили на північ, на лісопояс. Саме тридцять восьмого року в Києві відзначали двадцятип'ятиліття смерті Лесі Українки. Ольга Петрівна Косач-Кривинюк, сестра Лесі та Ізидори Петрівни, подала заяву з проханням переглянути справу своєї сестри. У листопаді 1939 р. Ізидору Петрівну реабілітували, вона повернулася до Києва. Про своє перебування на каторзі написала спогади, опубліковані в 1971 р. у журналі «Наше життя», друкованому органі Союзу українок Америки. Не раз Ізидора Петрівна говорила, що Лесине ім'я врятувало її життя, бо звільнили її з табору тільки тому, що вона сестра Лесі Українки. Під час війни Ізидора

Петрівна з дочкою Ольгою та її дітьми виїхала на Захід, а в 1949 р. переїхала до Сполучених Штатів Америки.

Напередодні початку німецько-радянської війни Михайло Кривинюк, чоловік Ольги, виїхав до Москви й до Свердловська (Єкатеринбурга), аж потім лінія фронту відрізала його від родини. Ольга відмовилася евакуюватися з Києва та залишилася під нацистською окупацією. Чоловіка вона більше ніколи не бачила – 1944 р. він загинув загадково під колесами паровоза. Старший син Михайло залишився працювати на Уралі, а потім пропав безвісти. З молодшим сином Василем Ольга восени 1943-го, перед вступом радянських військ до Києва, виїхала на захід – до Львова, Праги, Аугсбурга.

Тим часом Ольга й Ізидора через Колодяжне та Львів, поспіхом тікаючи від радянського режиму, переїхали на Захід. «Бажаю в Бога щастя-долі для рідного нашого Києва, для цілої України, для Вас, для себе», – писала Ольга до Марії Деркач, відомої дослідниці життя і творчості Лесі Українки.

На початку 1944 р. Ольга та Ізидора прибули до Праги, де мешкала їхня сестра Оксана Косач-Шимановська, з якою не бачилися 30 років, – четверта дитина й третя донька українського громадського діяча Петра Косача та видатної письменниці Олени Пчілки. Зі старшою сестрою Лесею їх розділяли 11 років. Оксана з дитинства виявила схильність до вивчення іноземних мов. Після приватної жіночої гімназії в Києві вона навчалась у Санкт-Петербурзі на вищих жіночих курсах. Одружилася із Антоном Шимановським, який брав участь у революційних рухах, був членом партії есерів і потрапив під арешт та ув'язнення за політичну діяльність. Ці скрутні обставини змусили молоду родину до еміграції. До початку 1920-х рр. Оксана Косач-Шимановська мешкала переважно у Швейцарії (м. Лозанна). Там деякий час працювала в міжнародному Червоному Хресті, у російській дипломатичній місії, а після розпаду Російської імперії, у роки Української революції – перекладачкою в дипломатичній місії УНР у Швейцарії. Далі була Німеччина, потім – Чехословаччина (найбільший центр української міжвоєнної політичної еміграції). Займалася викладацькою роботою та перекладами з чеської, французької мов. Написала спогади про свою знамениту старшу сестру, які серед сучасних читачів практично невідомі. Ці мемуари називаються «Леся Українка (нарис життя)» та були розміщені в рукописній збірці «Ранок» за 1926 р., яку підготували учні Української реальної гімназії у Празі. Відомо, що коли після смерті Петра Косача родина ділила спадок, Оксана віддала свою частку на лікування сестри, Лесі Українки. На жаль, це не врятувало життя видатної поетеси.

Невблаганна доля закинула Ольгу Косач-Кривинюк разом з меншим сином у переселенський табір Ді-Пі. Вона ще встигла передати працю великого культурного значення (тисяча сторінок) «Леся Українка. Хронологія життя і творчості» до музею-архіву Української вільної академії наук, а частину зібраного матеріалу забрала із собою за кордон. Уже після її

смерті, 1970 р., у Нью-Йорку побачила світ підготовлена нею праця «Леся Українка: хронологія життя і творчості», яка містить понад 900 сторінок. Протягом багатьох років Ольга Косач-Кривинюк збирала матеріали до біографії своєї геніальної сестри, поетеси Лесі Українки. Вона дбайливо зберігала її листи й особисті речі, систематизувала факти життєпису, підготувала хронологію життя та творчості. В останні роки життя Ольга взялася за написання спогадів – про батька, матір і про дитячі роки Лесі. Усі ці спогади знайдемо на сторінках цієї важливої книги, підготовленої Ольгою Косач-Кривинюк. А вже 11 листопада 1945 р., надломлена тяжкою невиліковною недугою й нервовими стресами, сестра Лесі Українки назажди спочила в баварському місті Аугсбурзі. У прощальній церемонії тоді взяли участь українські емігранти – письменник Василь Барка, літературознавець Юрій Шевельов (Шерех) та поет-вигнанець із Вінниці Микола Студецький.

А що ж Ізидора? В еміграції, щоб вижити, їй довелося працювати швачкою та посудомийкою. Але головною справою Ізидора бачила збереження пам'яті про свою родину. Написала мемуари про Леся Українку, Олену Пчілку, Миколу Лисенка, Людмилу Старицьку-Черняхівську. Сприяла публікації документального видання «Леся Українка. Хронологія життя і творчості» (Нью-Йорк, 1970 р.). Коли наступного року радянська влада запросила її в УРСР на святкування 100-річчя від дня народження Лесі Українки, вона відмовилася: «Не поїду в Україну, поки там панує неволя і заарештовують невинних людей».

Ізидора Косач-Борисова пішла з життя 12 квітня 1980 р. у селищі Піскавев округу Міддлсекс штату Нью-Джерсі, США. Поховали її на українському цвинтарі Святого Андрія в Саут-Баунд-Брук. Ізидора мала 92 роки, вона пережила всіх своїх братів і сестер та єдина з них знайшла вічний спочинок за океаном. Така доля сестер Косачів та їх цілої родини.

Список використаних джерел

1. Деркач М. Спогади. Розвідки. Листи. Львів, 1999.
2. Іскорко-Гнатенко В. Олена Пчілка та її «Молода Україна». *Література. Діти. Час*. Київ, 1990. Вип. 15.
3. Ониськів М. Три світлини на відстані часу. *Вільне життя*. 2011. № 15.
4. Ониськів М. Сліди на стежках. *Літературна Україна*. 2006.
5. Шевелева М. Ольга Косач – сестра-біограф Лесі Українки. *Український інтерес*. 2020, 20 травня.
6. Шевелева М. Ізидора Косач – наймолодша сестра Лесі Українки. *Український інтерес*. 2020, 21 березня.
7. Скрипка Т. Знати себе і пізнати своє коріння: швейцарець Роберто Гааб – охоронець роду Драгоманових-Косачів / Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.

Соціально- філософські погляди М. Драгоманова та їхній вплив на формування світогляду Лесі Українки

Колосов Савелій,

студент I курсу спеціальності «Філологія.
Мова та література (німецька)» Маріупольського державного університету

Наукова керівниця:

Городнюк Н. А., професорка кафедри
англійської філології Маріупольського
державного університету, докторка філо-
логічних наук, доцентка

Соціальна філософія Михайла Драгоманова, дядька Лесі Українки й визначного гуманітарія свого часу, справила значний вплив на формування світогляду поетеси. Тож маємо на меті розглянути його соціальні та філософські погляди й проаналізувати їх вплив на ґенезу світогляду Лесі Українки.

Згідно із загально-філософською концепцією історії, викладеною М. Драгомановим у праці «Питання про історичне значення Римської імперії і Тацит» (1869), учений пропонує розглядати історію кожного народу як: 1) історію держави (внутрішню та зовнішню); 2) історію цивілізації (переважно внутрішню); 3) історію поширення ідеї певного народу (власне внутрішню) [1]. Серед названих складових історичного дослідження Драгоманов надає пріоритет аналізу історії цивілізації, того, що він називає внутрішньою історією народу. Ця ідея є стрижневою не лише для осягнення суті його філософії історії, а й для розуміння найважливіших принципів світогляду мислителя – лібералізму, космополітизму, федералізму [2, с. 210].

Провідна риса у світогляді М. Драгоманова – його космополітизм; він полягав у тому, що немає на світі окремих національних культур, а є одна загальноєвропейська, спільна для всіх націй за змістом й відмінна тільки національною формою. Одні й ті самі ідеї науки, творчість узагалі, переходячи від народу до народу, стають загальнолюдським здобутком. Отже, кожен народ, кожна нація не має жодних підстав ставитися до іншої нації з погордою чи зневажливо за те тільки, що вона говорить іншою мовою та має інші звичаї, побут тощо. Драгоманов одкидав не національні інтереси кожного народу, що, на його думку, мав усі права вільно їх виявляти, а тільки той вузький та сліпий націоналізм, що застуге людям за національними святощами та забобонами бачити спільні інтереси. У поглядах на буття світу та людини М. Драгоманов дотримувався діалектичного під-

ходу, який «... не приймає на світі нічого постійного, стоячого (статичного), а бачить тільки перемену (еволюцію), рух, динаміку» [3, с. 210].

Дослідники відзначають передусім великий внесок Михайла Драгоманова в українську культуру, особливо в її суспільно-політичну думку. Його вважають істориком, фольклористом, літературознавцем, етнографом, публіцистом, громадським діячем. За кожним питанням чи проблемою, над якими він працював, неодмінно проглядається постать ученого європейського рівня, для якого найвищим авторитетом, образно кажучи навіть «моральним принципом» власної поведінки, за будь-яких обставин була наукова істина. Вище за неї він нічого не знає.

З величезної спадщини Драгоманова на сьогодні чи не найменше вивчені філософські засади його світогляду. Це має свої причини. Найголовніша з них, гадаємо, пов'язана зі складністю вичленування зі значного за обсягом літературного доробку вченого тих філософських значущих ідей, які визнавав і якими послуговувався в науковій діяльності не професійний філософ, а представник іншої суспільної науки, та на яких ґрунтувався його світогляд. Драгоманов не залишив жодної праці, де б спеціально виклав і обґрунтував метафізичні передумови свого світогляду. Все це «розпорошене» фрагментами по різних працях, що, звичайно ж, ускладнює процес «творення» образу Драгоманова як філософа.

Основні риси філософського світогляду М. Драгоманова – позитивізм і раціоналізм.

Дослідження світогляду Драгоманова варто розпочинати з аналізу ідей, чітко сформульованих уже у згадуваній вище магістерській дисертації, де він більш-менш повно викладає своє ставлення до різних філософських учень, підкреслюючи водночас власні вподобання. Більше того, можна цілком впевнено стверджувати, що на час написання магістерської дисертації Драгоманов уже сформувався як учений і мислитель. Пізніше його філософські погляди якоюсь принциповою зміною не зазнали. Прогрес людського життя здійснюється закономірно, відповідно до епох, які змінюються не фаталістично, а органічно й логічно впливаючи одна з одної. Прогрес залежить від безперервного розумового розвитку. Ці засади позитивної школи, гадав Драгоманов, «... дають підстави для висунування таких положень: а) знаходячись у зовнішніх умовах, які не паралізують розвиток, раз започаткована цивілізація народу розвивається безперервно і органічно за певними логічними ступенями; б) прогрес цивілізації проявляється і в свою чергу обумовлюється головним чином силою свідомості наукової, політичної й моральної» [1]. Драгоманов був переконаний у безмежних можливостях людського розуму пізнати й перетворити навколишню дійсність. І хоч наука «... не одразу доводить людей до правди, хоч і по дорозі дає людям і помилки, а іноді й горе, але тільки пробою та взаємною наукою люди доходять до правди» [5, с. 16], і саме ці риси також характерні для світогляду Лесі Українки.

Виходячи з тези про однаковість усякої культури, М. Драгоманов вимагав від кожної нації, і насамперед від українців, долучитися до цієї культури, щоби піднести рівень свого розвитку. Засіб до цього, на його думку, – знання мов. Тому він завжди писав, що українцям конче необхідно вивчати декілька іноземних мов, щоб позиціонувати себе європейцями. У цьому полягала друга риса його світогляду – європеїзм. Так, в одному з листів до племінниці М. Драгоманов висловив свій жаль з приводу того, що вона кинула вивчати англійську мову, і незабаром Леся Українка береться знову її вивчати. Драгоманов пильно стежив за європейською лектурою вже дорослої Лесі, як це ми бачимо з його листів до неї, де він раз у раз радив їй різні наукові книжки всіма європейськими мовами, прохав її робити деякі переклади.

Жваве листування Лесі з Драгомановим завершилось її поїздкою до нього у столицю Болгарії Софію, де він був тоді (1895) за професора. Довгоміряна й нарешті здійснена можливість поговорити про всі пекучі питання з любим дядьком і духовним учителем підштовхнула Лесю до подальших шукань на шляху самовдосконалення, тому цей рік і наступний були майже переломними в еволюції Лесиної ідеології, і це виразно позначилося й на її творчості. У будь-якому разі, цілком певно, що вона долучилася до європейської культури й освіти саме за посередництва М. Драгоманова й через добре знання європейських мов, вивчених теж не без його впливу [4].

Безперечно, глибоко засвоїла Леся Українка його космополітизм, шанування прав кожної нації та європеїзм; вона була, як писав один критик, «яркою європейкою» [6]. Її європеїзм виявився не тільки в тому, що вона добре засвоїла здобутки європейської тогочасної культури, а й у тому, що це стало невід'ємною рисою її творчості, своєрідним утіленням на практиці такої думки М. Драгоманова: «... Українське письменство й наука про Україну мусять перш всього обновились, приставши до тих методів і напрямків, котрі тепер творять силу письменського й наукового руху в Європі й Америці й котрі найтісніше зв'язані з теперішнім всесвітнім громадським рухом і культурним, політичним і соціальним. Між іншим, українолюбці мусять вийти з того вузького й поверхового національства, котре в Європі втратило смисл після 1848 р.» [3, с. 40]. Творчість дорослої Лесі Українки наочно свідчить, як вона остаточно порвала зі старими традиціями в українській літературі та сміливо вийшла на широкі шляхи, опрацьовуючи світові мотиви й сюжети, засвоюючи нові форми світового письменства.

Узагальнюючи значення М. Драгоманова в житті та творчості Лесі Українки, можна з упевненістю сказати: якщо через матір вона стала українською письменницею з добірною мовою, то дядько вивів її з вузького кола інтересів суто національних, прищепив їй європейську культуру й зробив із неї непохитного, непримиренного борця проти ренегатства та обскурантизму сучасників. Леся Українка дійсно була ідейною дочкою М. Драгоманова, тому, не дослідивши його діяльності й поглядів, не можна до кінця зрозуміти і творчості самої Лесі Українки.

Список використаних джерел

1. Драгоманов М. Вопрос об историческом значении Римской империи и Тацит. Часть 1 (рос.). URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Drahomanov_Mykhailo/Vopros_ob_ystorycheskom_znachenyy_Rymskoi_ymperyy_u_Tatsyt/ (дата звернення: 26.12.2020).
2. Депенчук Л. П., Лук М. І. Історіософія та соціальна філософія Михайла Драгоманова. Київ : Український центр духовної культури, 1999. С. 210.
3. Драгоманов М. Чудацькі думки про українську національну справу. Львів, 1892. 210 с. С. 40. URL: <http://litopys.org.ua/drag/drag19.htm> (дата звернення: 22.12.2020).
4. Підгайний Л. Леся Українка. Вплив М. Драгоманова. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Studies/1929Pidgajnyj/3.html> (дата звернення: 26.12.2020).
5. Драгоманов М. Положення і завдання науки стародавньої історії. С. 16. URL: https://studwood.ru/619932/sotsiologiya/sotsialno_filosofski_ideyi_dragomanova http://librarysnu.at.ua/s_1_09_2015/nac-ideji_m-dragomanova.pdf (дата звернення: 27.12.2020).
6. Леся Українка. Енциклопедія життя і творчості. <https://www.l-ukrainka.name/uk/Studies/Risorgimento.html> (дата звернення: 26.12.2020).

Просвітницька діяльність Драгоманових-Косачів

Девель Анастасія,

учениця 9 класу Судилківського ліцею
Шепетівського району Хмельницької області

Наукова керівниця:

Пипич Н. А., учителька зарубіжної літератури
Судилківського ліцею Шепетівського
району Хмельницької області

Родина Драгоманових-Косачів – взірць української еліти, що належить до української інтелігенції й культурного середовища другої половини XIX – початку XX ст. Інтелектуально-мистецькі надбання цієї сім'ї стали прикладом та об'єктом зацікавлення для багатьох науковців, дослідників і навіть простих пересічних громадян.

Просвітницьку діяльність, творчість представників родини Драгоманових-Косачів широко вивчали історики, літературознавці, культурологи, філологи. У цій статті ми опираємося на ті матеріали, які ілюструють просвітницьку роботу вказаної сім'ї, – це наукові праці А. Бичко [2], А. Дибі [3], Т. Скрипки [5], І. Шиманської [8].

Мета дослідження – аналіз просвітницької діяльності родини Косачів задля вивчення досвіду пропагування української ідеї. Відповідно до мети потрібно виконати такі **завдання**: простежити еволюцію просвітницької роботи сім'ї Косачів, визначити її найважливіші засади.

Олена Пчілка (Ольга Петрівна Драгоманова-Косач) – не лише матір геніальної української поетеси Лесі Українки та сестра видатного українського політичного діяча Михайла Драгоманова. Вона сама була талановитою літераторкою, науковицею-етнографинею та громадською діячкою. Писала вірші, оповідання. Була перекладачкою (переклала, зокрема, тво-

ри Г. К. Андерсена, Й. В. Гете, В. Гюго, А. Міцкевича, О. Пушкіна, М. Лермонтова). Багато писала для дітей, стала засновницею української дитячої літератури. Чималий внесок зробила у становлення етнографії, плідно займаючись вивченням українського фольклору, із любов'ю переносила в родинне життя кращі мелодії, які знаходила в народі [4, с. 52].

Ольга Петрівна стала першою, єдиною на той час жінкою-видавчиною. Очолювала редакцію літературно-громадського часопису «Рідний край», у якому друкувалися твори Тараса Шевченка, Панаса Мирного, А. Кримського, М. Коцюбинського. Громадська діяльність Олени Пчілки була багатогранною. Вона сповідувала засади української самостійності – не могла бути осторонь тогочасного українського руху, навіть з огляду на той факт, що старший брат і її чоловік були громадівцями. Михайло Драгоманов, один із засновників «Старої Громади», залучав сестру до культурно-просвітницької діяльності в київській Громаді. На Волині організувала громадську бібліотеку з українськими книжками, у Києві – український відділ при російському «Літературно-артистичному товаристві», де влаштовувала разом із М. Лисенком та М. Старицьким літературні вечори. Також з її ініціативи в 90-ті рр. XIX ст. у Києві засновано літературне товариство «Плеяда молодих українських літераторів», де літератори-початківці, навчаючись у неї й під її керівництвом, перекладали поезію та прозу видатних майстрів слова з усього світу [6]. Після поразки українських визвольних змагань Ольга Петрівна Косач не виїхала за кордон, не почала пристосовуватися до нової влади – вона залишалася сама собою, тобто палкою патріоткою рідної землі. У 1929 р. розпочалися масові арешти української інтелігенції. Під час розслідування діяльності Союзу визволення України більшовики намагалися заарештувати й Олену Пчілку. Але вона була тяжко хвора, прикута до ліжка. Життєва доля, її активна громадська позиція стали зразком для наслідування. Ця видатна діячка українського руху, сформувавшись у колі поміркованих українофілів кінця XIX ст., своєю безкомпромісною боротьбою за національне визволення надихала молоде покоління на подальшу боротьбу за Україну в роки більшовицького терору. Михайло Петрович Драгоманов представляв українську інтелігенцію як культурно-освітній діяч, історик, літературний критик, фольклорист, педагог та громадський діяч. Наукова діяльність і педагогічні погляди М. Драгоманова відзначались енциклопедичністю знань, демократизмом, водночас були сповнені духом патріотизму та народності.

Останні представники давніх родів Драгоманових і Косачів осіли на Полтавщині та Чернігівщині наприкінці XVII – на початку XVIII ст. Родина Драгоманових-Косачів, у якій народилася майбутня письменниця Леся Українка, жила за чітко встановленим розкладом родин української аристократичної старшини того часу. Якщо Ольгу Драгоманову-Косач можна охарактеризувати як берегиню української аристократичної родини, то її дочці Ларисі Косач-Квітці (Лесі Українці) судилося стати не лише поете-

сою, драматургинєю, публіцисткою, а й «духовним вождем» української інтелігенції зламу минулого століття. Однак із концептуальної категорії «духовний вождь» еліти української суспільності вона перетворилася в радянську епоху на «співачку досвітніх вогнів», «друга робітників». Попри існування великої кількості наукової літератури про суспільно-політичні та філософські погляди Лесі Українки, категорія національної свідомості ще й досі належно не поставлена в лезезнавстві. Очевидно, з огляду на те, що в силу фальсифікацій і через відсутність відповідних джерел дослідники не володіли повнотою знань про політичну діяльність Лариси Косач-Квітки, ігнорували той факт, що письменниця та її художня спадщина мали вирішальний, безпрецедентний вплив на формування національної свідомості української інтелігенції, того «панства», з якого сама походила, і на відсутність якого в 70-х рр. XIX ст. вказував її дядько Михайло Драгоманов («Наша Україна не має ні свого попівства, ні панства, ні купецтва, а має доволі розумне від природи мужицтво»). Проте така постановка проблеми ставила під загрозу сам факт існування нації як такої, що не має інтелігенції, а отже, позбавлена елітарного компонента. Якщо М. Драгоманов уперше в українському русі надав перевагу політичній боротьбі «для праці серед рідного народу», то Леся Українка духовно врятувала націю, яка вже пробудилася, але лишалася ще не свідомо свого стану. Тобто з'ява «духа нації» – Лесі Українки – була обумовлена й моделювана новою свідомістю та нею ж викликана [7].

Мати Лесі Українки, Ольга Петрівна Косач (Олена Пчілка), належала до того покоління українофілів, які рятували від занепаду скарби української народної культури, берегли звичаї, традиції, тобто готували зруб для нових пагонів. Однак лише сентиментами до української старовини неможливо було скріпити основи законного права на існування народу не як етномаси, а як повноцінної нації. І О. П. Косач цілком свідомо взяла на себе обов'язки трудолюбивої Пчілки (її праця потребувала не лише відваги моральної, а й фізичної та фінансової), щоби дочка стала Українкою. Завбачлива мати псевдонімом дочки наче поставила печать на документі нової епохи – на політичну арену вийшла поневолена інтелігенція, яка не погоджувалася зі своїм статусом і готова боротись за місце під сонцем, за свої права [3]. Отже, Леся Українка ознаменувала епоху переходу від українофільства як руху в умовах безприкладного національного поневолення інтелігенції до українства нового покоління. Безсумнівно, це ім'я (Леся Українка) було не лише волевиявом матері. Доросла дочка та зріла письменниця ніколи не зрікалася його, хоча, як знаємо, добирала інші псевдоніми для підпису суспільно-політичних брошур. Проте у красному письменстві завжди лишалась письменницею свого народу – Лесею Українкою.

Варто згадати і про незаперечний вплив М. Драгоманова на Ларису Косач. Однак лише в політичній сфері – сфері морального обов'язку молодого покоління. У своїй творчості Леся Українка дуже швидко вийшла

на самостійні та нові шляхи. Усі ці й інші чинники позитивно вплинули на епохальність з'яви Лесі Українки в українському культурному процесі кінця XIX – початку XX ст.

Наділена неабиякими артистичними талантами, Лариса Косач фізично майже все життя страждала й переборювала невиліковну в ті часи недугу – туберкульоз. Властиво, три туберкульози (кісток, легень, нирок), лікування яких образно називала «тридцятилітньою війною», бо саме стільки часу їй було відміряно нещадною Майрою від часу першої операції (11 жовтня 1883 р.) і до останнього подиху (1 серпня 1913 р.).

Варто також зауважити, що рід Драгоманових-Косачів уславився в історії літератури не лише іменем Лесі Українки. Є відомості, що її дід Петро Якович Драгоманов писав вірші. Серед письменницького грона найближчих родичів Лесі Українки виокремлюється передусім ім'я її матері Ольги Петрівни Косач (Олени Пчілки) – громадської діячки, письменниці, етнографіні. Старший брат Михайло (в літературі – Михайло Обачний) – прозаїк, поет, учений-фізик, який передчасно пішов із життя, не розкривши вповні свого таланту. Сестра Ольга (псевдонім Олеся Зірка) – перекладачка, літописиця, яка закріпила за собою моральне право стояти на сторожі та фактологічній автентичності біографічних фактів Лесиноного життя. Олена Антонівна Косач (в одруженні Тесленко-Приходько), рідна сестра Лесиноного батька, теж пробувала свої сили в красному письменстві під псевдонімами Є. Ластівка та Є. Зовиця. Юрій Косач (син Лесиноного брата Миколи) відомий як поет, прозаїк, драматург. Оксана Драгоманова (дочка Лесиноного дядька Олександра) теж була письменницею, перекладачкою і чи не однією з перших жінок дипломатичного представництва Української Народної Республіки, піонеркою жіночого міжнародного руху.

Також через подружжя рід Драгоманових-Косачів прищепив до свого дерева інших видатних діячів культури. Дружина Лесиноного брата Михайла Олександра (з дому Судовщикова) була українською письменницею, відомою під псевдонімом Грицько Григоренко. Чоловік Лесі Українки Климент Квітка – видатний учений у сфері музичного фольклору. Чоловік сестри Ольги Михайло Кривинюк – український революційний діяч, перекладач, приятель та побратим Лариси Косач. Чоловік сестри Ізидори Юрій Борисов – учений агроном і громадський діяч. Чоловік Лесиної двоюрідної сестри Аріадни Драгоманової Іван Труш – митець, критик, автор серії портретів визначних діячів української культури (серед них і Лесі Українки).

Список використаних джерел

1. Богород А. Фольклор у творчості й житті Лесі Українки. *Дивослово*. 2000. № 2. С. 24–28.
2. Бичко А. Світоглядно-філософський погляд Лесі Українки. Київ, 2000. 212 с.
3. Диба А. Сподвижники : Леся Українка у колі соціал-демократів. Київ : Либідь, 2003. С. 151.
4. Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки. Спогади про Лесю Українку. Київ : Дніпро, 1971. 246 с.
5. Костюченко В. Співець правди і свободи. Київ : Либідь, 1971. 211 с.

6. Українська берегиня Олена Пчілка (1849–1930) : бібліографічна довідка / упоряд. Г. Сурніна. Чернівці, 2010. URL: [http:// bibl-kotsubynskogo.edukit.cn.ua](http://bibl-kotsubynskogo.edukit.cn.ua) (дата звернення: 12.01.2021).
7. Огнева О. З історії створення підручника «Стародавня історія східних народів». *Народна трибуна*. 1995, 23 травня.
8. Огородник І. В., Русин М. Ю. Українська філософія в іменах : навч. посіб. ; за ред. М. Ф. Тарасенка. Київ : Либідь, 1997. 321 с.
9. Перегінчук М. Про забуту працю Лесі Українки. *Культура і життя*. № 20. 2009. С. 11–13.

Леся Українка в закладі дошкільної освіти

Бубровська Крістіна,

студентка Бердичівського педагогічного фахового коледжу Житомирської обласної ради

Наукова керівниця:

Бабійчук Т. В., викладачка української мови Бердичівського педагогічного фахового коледжу Житомирської обласної ради, кандидатка педагогічних наук

Актуальність. На сьогодні перед педагогами, зокрема вихователями ЗДО, гостро стоїть проблема популяризації художньої книги, авторами якої є як українські письменники-класики, так і сучасники.

Мета розвідки – ствердити доцільність використання творчості Лесі Українки та елементів біографії великої співвітчизниці в роботі з дошкільнятами.

Твори Лесі Українки для дітей, на жаль, ще належно не поціновані, як, власне, і сама авторка як дитяча письменниця. Про це слушно зауважує Н. Дзюбишина-Мельник [1]. Можемо назвати кілька робіт, що піднімають поставлене вище питання, авторами яких є Л. Ковалець [3] і Н. Резніченко. Методика вивчення творів Лесі Українки в початковій школі розглядається сучасними науковцями Т. Качак [2] та Л. Овдійчук. Однак ознайомлення із творами дитячої письменниці в закладах дошкільної освіти не стало предметом дослідження. Саме тому нашій роботі притаманна новизна.

У зв'язку з проголошенням 2021 р. роком Лесі Українки необхідно внести в річний та перспективний план закладів дошкільної освіти заняття за орієнтованими темами: «Леся Українка – наша землячка», «Вірші Лесі Українки для дітей», «Світ очима Лесі Українки». Твори Лесі Українки варто використовувати передусім на заняттях із розвитку мови, ознайомлення з довкіллям, природою, зображувальної діяльності.

Виразне читання вихователем поезій зі збірки «В дитячому крузі» може стати не лише структурним елементом на початку або наприкінці заняття з розвитку мови, а і його основою, адже уривки таких віршів, як «Конвалія», «Черешеньки», «На зеленому горбочку», «Вечірня година», доцільно в по-

дальшому вчити з дітьми напам'ять, розвиваючи їхнє зв'язне мовлення та активний словник, що є дуже важливим у період дошкільного дитинства. Із дітьми старшого дошкільного віку організуються успішні заняття на основі переказування казки про «Оха-чародія», адже віршована форма твору допомагає легко запам'ятати текст. Одним із найефективніших методів у роботі закладів дошкільної освіти залишається читання художньої літератури з обов'язковою бесідою після ознайомлення із твором. У літературній спадщині поетеси є чудові казки, наприклад, «Біда навчить», «Лелія», «Три метелики», які виховують у дошкільників такі моральні якості, як розуміння, вміння співчувати, розсудливість, бажання допомагати в біді.

Під час ознайомлення із сезонними в природі змінами варто знайомити дітей не тільки з фруктами, квітами, а й порами року загалом, використовуючи перелічені вище поезії, а також твори «Мамо, іде вже зима», «Літо краснеє минуло», «Стояла я і слухала весну». За допомогою віршів Лесі Українки вихователь матимуть змогу організувати «хвилинку милування» під час спостереження, яка не лише сконцентрує увагу дітей, а й пробудить вищі почуття, здійснив естетичний розвиток, виховає любов до природи.

На заняттях із зображувальної діяльності згадані вище вірші невимусно використовуються під час вступної бесіди, сюрпризного моменту або обстеження, підкреслюючи загальне враження. Цікавими виходять заняття з малювання або аплікації за мотивами творів Лесі Українки. Так, наприклад, діти із задоволенням малюють черешні, конвалію, снігопад, птахів. Беручи за основу казку «Біда навчить», вихователь заохочує дітей до ліплення горобчика чи інших птахів.

Під час ознайомлення з довкіллям, зокрема з національним одягом, вихователь розповідає про те, як маленька Леся вже в шість років майстерно вишивала. Діти залюбки прикрашають український одяг самостійно обраним орнаментом («вишивають»).

Знайомлячи із творчістю Лесі Українки, вихователь показує дітям портрет письменниці та розповідає цікаві факти її біографії, наприклад, про те, що вона знала багато мов, вміла грати на фортепіано, захоплювалася малюванням, вишиванням, складала вірші. Усе це зробить привабливим образ Лесі Українки в очах дітей та сприятиме кращому розумінню ними її творчості навіть і в шкільному віці.

Невід'ємною частиною кожної групової кімнати є «Куточок книги». Малюкам сподобається, якщо вихователь запропонує облаштувати там разом полицю Лесі Українки.

Як відомо, найкраще дітьми сприймається театралізована діяльність, адже в ній поєднується і читання художнього твору, і гра. Неодмінним компонентом цієї діяльності є підготовча робота, до якої належить розподіл ролей, підготовка декорацій, атрибутів, костюмів, розучування слів. На наш погляд, надзвичайно корисним для дітей дошкільного віку є інсценізація казки «Біда навчить» (одні будуть акторами, інші – глядачами).

Логічним завершенням циклу заходів, присвячених Лесі Українці, може стати літературна вікторина, яка дасть змогу узагальнити здобуті дітьми знання та підсумувати зроблене. Під час такого заходу організовують конкурс на кращу ілюстрацію до творів поетеси, на краще декламування вірша. Вихователі можуть пропонувати різноманітні завдання як з біографії («Знайди портрет Лесі Українки», «Яке з перелічених слів придумала поетеса?», «На якому музичному інструменті грала Леся Українка?»), так і з творчості («Який із цих віршів написала Леся Українка?» «У якому із творів головним героєм є Горобчик?», «Яку квітку описувала Леся Українка?»). Наприкінці всім дітям вручають диплом «Знавець Лесі Українки».

Варто продумати, як провести роботу з батьками. Доцільно організувати літературний вечір творчості Лесі Українки, у якому міг би взяти участь будь-хто з охочих дорослих. Цікавою формою є анкетування «Як добре я знаю Лесю Українку?», адже воно спонукає самих батьків дбати про власний літературний розвиток.

Отже, нами зроблена спроба показати доцільність використання творів Лесі Українки в ЗДО. Надалі варто розробити конспекти всіх можливих занять, режимних процесів, видів самостійної художньої діяльності за творами Лесі Українки.

Список використаних джерел

1. Дзюбишина-Мельник Н. Твори Лесі Українки для дітей / Волинський державний університет імені Лесі Українки, 1999. С. 34–36.
2. Качак Т. Дитяча література та методика літературного читання : методичні рекомендації. Івано-Франківськ, 2020. 62 с.
3. Ковалець Л. Твори Лесі Українки для дітей у контексті її долі та української літератури. *Леся Українка і сучасність* : зб. наук. пр. Т. 2. Луцьк : Волин. обл. друк., 2005. 598 с.

Педагогічні ідеї Ольги Драгоманової-Косач

Бондар Марина,

учениця 11 класу Новогуївинської гімназії Житомирського району Житомирської області

Наукова керівниця:

Біла О. В., учителька української мови та літератури Новогуївинської гімназії Житомирського району Житомирської області

У контексті соціально-економічних змін відбувається і зміщення освітньо-виховних пріоритетів. Нині, як ніколи, важливе родинне виховання, що є фундаментом подальшого формування світогляду дитини.

Пошук актуальних і перспективних моделей виховання зумовив дослідження вченими питання системного підходу до формування національних

та загальнолюдських моральних цінностей в українській етнопедагогіці (О. Ярошинська [14]), традицій виховання дітей у родині Косачів (Г. Маковська, Л. Новаківська [6]). Особливо унікальним, на думку багатьох дослідників, є родинновиховний досвід Ольги Петрівни Драгоманової-Косач. Олена Пчілка як педагог майже невідома широкому загалу, проте втілення нею в життя ідей національного виховання і навчання спонукає до більш ґрунтовного дослідження не лише творчого доробку, а й родинновиховного досвіду письменниці. Аналіз громадсько-просвітницької та педагогічної діяльності дає можливість об'єктивніше оцінити багатогранну творчу індивідуальність і внесок Олени Пчілки в історію національної педагогіки.

Отже, пошуки оптимальних напрямів виховання в сучасній українській сім'ї зумовлюють звернення до національних педагогічних традицій, тому вважаємо актуальним висвітлення педагогічних принципів Олени Пчілки та з'ясування рівня спорідненості їх із поглядами сучасної молоді на сімейне виховання.

Мета: на основі досліджень українських науковців визначити виховні ідеї Олени Пчілки й експериментально з'ясувати перспективність такої моделі виховання в сучасних умовах.

Матеріал для дослідження отриманий на основі аналізу та узагальнення творів письменниці, сучасних педагогічних досліджень діяльності Олени Пчілки, а також за допомогою анкетування з елементами статистичного аналізу.

Комплексний аналіз наукових праць українських учених підтвердив однаковість дослідників в осмисленні важливості та перспективності педагогічних поглядів письменниці. Крім того, вивчення наукових досліджень [5–8; 13] творчої спадщини, листів Олени Пчілки, спогадів її дітей дає змогу стверджувати, що педагогічні погляди письменниці на родинне виховання співзвучні з державними вимогами щодо розвитку ціннісних орієнтацій і ставлень у підростаючого покоління, а саме: ціннісного ставлення до себе, суспільства і держави, людей, природи, мистецтва, праці [9]. На наше переконання, виховні пріоритети О. Драгоманової-Косач є перспективними та варті наслідування в сучасній педагогічній практиці.

У процесі дослідження творчої спадщини і діяльності Олени Пчілки були визначені ключові принципи досвіду родинного виховання та їх вплив на розвиток національно свідомої особистості: родина без дітей не може бути повноцінною; національне виховання починається з родини, зі знайомства з традиціями, звичаями, природою рідного краю; моральні цінності краще засвоюються під час читання казок; ціннісні ставлення дитини формуються під впливом кращих зразків національного мистецтва; батьки створюють умови для зародження і розвитку творчих здібностей, мистецьких уподобань дитини; свідоме й прихильне ставлення до режиму дня та праці.

Теоретична й прикладна цінність родинновиховного досвіду для науковців підтверджується якісним і кількісним показником різнопланових

учених розвідок та досліджень і непересічними особистостями членів родини Косачів. Задля визначення рівня тотожності педагогічних ідей Олени Пчілки й сучасного молодого покоління було проведено анкетування, яке дало змогу оцінити перспективність такої моделі виховання.

Учасниками експерименту стали 42 учні 10–11 класів Новогуївинської гімназії. Під час проведення опитування інформантам було запропоновано ознайомитись із ключовими педагогічними ідеями Олени Пчілки (додаток А) й обрати, на їхню думку, найбільш доречні.

Результати анкетування засвідчили, що досвід виховання О. Драгоманової-Косач не втратив своєї актуальності й у XXI ст.: 60% учасників опитування повністю підтримали запропоновані в анкетах виховні ідеї, не погодилися з одним чи двома твердженнями – 40%, загалом педагогічні принципи Олени Пчілки імпонують 93% старшокласників. Отримані нами дані свідчать, що наразі молоде покоління (а це майбутні батьки) усвідомлює важливість системності та послідовності у вихованні.

Діаграмне відображення результатів експерименту показує, що старшокласники, як і Олена Пчілка, не уявляють сім'ю без дітей (98%). За результатами опитування першочерговим завданням у вихованні респонденти вбачають загальний розвиток особистості: виявлення та підтримання творчих здібностей (100%), формування позитивного ставлення до праці (98%). Водночас дотримання режиму дня не всі учасники анкетування вважають необхідною умовою успішного виховання (90,5%). Читання казок є важливим чинником у родинній педагогіці для 93% старшокласників, що підтверджує вірогідність гіпотези про його вплив на розвиток моральних якостей особистості. Знайомство із творчістю класиків української літератури, на думку 81% респондентів, не є обов'язковою умовою родинного виховання, як і формування національної самосвідомості (90,5%), з чого вбачається доцільність державної стратегії щодо національно-патріотичного виховання. Таким чином, рівень спорідненості педагогічних ідей Олени Пчілки й поглядів сучасних старшокласників щодо родинного виховання доволі високий.

Отже, основними напрямками актуалізації педагогічного досвіду О. Драгоманової-Косач у практиці сучасного українського виховання є систематична, цілеспрямована й науково обґрунтована робота щодо вивчення педагогічних праць письменниці, її ідей стосовно формування творчої, працелюбної, відповідальної особистості, з високим рівнем національної самоідентифікації; поширення знань про педагогічні погляди Олени Пчілки серед учителів, батьків і молоді; пропаганда родинновиховного досвіду Косачів у засобах масової інформації.

Список використаних джерел

1. Аврахов Г. Олена Пчілка – «людина, що мала виняткове відчуття потреб нації». *Дивослово*. 1999. № 12. С. 54–55.
2. Антипчук Н. Часопис для дітей «Молода Україна» Олени Пчілки. *Дивослово*. 2010. № 6. С. 39–44.

3. Дражевська Л., Данилевська Н. Визначні жінки України. URL: http://sites.ualberta.ca/~spk2/Drazhevskya/Olena_Pchilka.htm (дата звернення: 05.01.2021).
4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15> (дата звернення: 09.01.2021).
5. Купрата Н. Національне питання в світоглядній концепції Олени Пчілки. URL: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=1409> (дата звернення: 05.01.2021).
6. Новаківська Л. В. Народнопедagogічні засади виховання в родині Косачів. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/10/visnuk_28.pdf (дата звернення: 10.01.2021).
7. Новаківська Л. В. «Молода Україна» Олени Пчілки та її погляди на проблеми дитячого читання. URL: <http://www.chl.kiev.ua/userfiles/file/vipusk20/novakivska.doc> (дата звернення: 08.01.2021).
8. Новаківська Л. В. Просвітницька діяльність і педагогічні погляди Олени Пчілки. URL: <http://library.nuft.edu.ua/ebook/file/Nowakowski.pdf> (дата звернення: 05.01.2021).
9. Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів ЗНЗ. URL: <http://old.mon.gov.ua/images/files/pozashkilna/1243.doc> (дата звернення: 05.01.2021).
10. Пчілка О. Праця виховальна: доповідь на засіданні Катеринославської «Просвіти». *Дивослово*. 1999. № 6. С. 56.
11. Пчілка О. Спогади про Михайла Драгоманова. URL: <http://www.ukrstor.com/ukrstor/rcilka-dragomanov.html> (дата звернення: 05.01.2021).
12. Пчілка О. Твори [Поезії. Байки. Поетичні переклади та переспіви. Оповідання. П'єси. Спогади та статті] / упоряд. Н. О. Вишнеvsька. Київ : Дніпро, 1988. 583 с.
13. Хлистун І. Г. Національне виховання в родинах української еліти (кінець XIX – початок XX століття) [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук / І. Г. Хлистун ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2006. 20 с.
14. Ярошинська О. О. Розвиток поглядів на інститут батьківства в історії української етнопедagogіки [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2005. 18 с.

Сім'я Косачів як приклад української інтелігенції

Портний Богдан,

учень 11 класу Полтавської загально-освітньої школи І–ІІІ ступенів № 37

У тезах проаналізовано інтелектуальну та творчу спадщину діяльності сім'ї Косачів на прикладі мистецьких здобутків, активного громадського діяння, добродійності Олени Пчілки, Михайла Драгоманова й Лесі Українки. Ці та інші здобутки родини стали прикладом для наслідування не тільки для науковців, а й для звичайних громадян, що прагнуть дізнатися більше про видатних людей, які залишили слід в історії рідної країни.

Родина Косачів – найвідоміший узірець еліти нашого народу, яка має відношення до української інтелігенції та культурно-наукової сфери роз-

витку II половини XIX – початку XX ст. На їх прикладі досить чітко та виразно відображаються найкращі традиції поширення української національної ідеї та самоідентифікації. Актуальність доробок і результатів плідної роботи не втратилася з часом, а лише набула більшого поширення серед люду, як і усвідомлення важливості такого товариства, як «Просвіта». Варто зазначити, що воно ще тривалий час залишалося центром формування патріотичної та національно усвідомленої молоді, що було досить важливо в час імперського поневолення будь-якого прояву любові й поваги до України як самостійної держави.

Творчість представників родини досить поглиблено вивчали літературознавці, філологи, культурологи. У цій роботі ми використали ті матеріали, які демонструють просвітницьку діяльність, – це наукові праці А. Бичко [1], Т. Скрипки, І. Шиманської, публікації О. Огнєвої, В. Костюченко, М. Перегірчук.

Олена Пчілка (Ольга Петрівна Драгоманова-Косач) – це не тільки матір легендарної поетеси та перекладачки й сестра визнаного світом українського політичного та громадського діяча Михайла Драгоманова, а й чудова літераторка, науковиця-етнографиня. Писала оповідання та вірші. Вела перекладацьку діяльність (зокрема, перекладала на українську твори таких визначних поетів та письменників, як Г. К. Андерсен, Й. В. Гете, В. Гюго, А. Міцкевич, О. Пушкін, М. Лермонтов). Оскільки багато писала для юних читачів, то стала засновницею української дитячої літератури. Значний вклад внесла в розвиток етнографії, займаючись вивченням українського фольклору, із любов'ю приносила в родинне життя кращі мелодії, які знаходила в народі [2, с. 52]. Ольга Петрівна стала першою в Україні жінкою, що видавала твори. Очолювала редакцію літературно-громадського часопису «Рідний край», де друкувалися твори Шевченка, Панаса Мирного, А. Кримського, М. Коцюбинського. Вела громадську діяльність. Вона вірила в ідеї та принципи самостійності нашої країни – не могла просто спокійно спостерігати за тогочасним українським національно-визвольним рухом. Михайло Драгоманов, співзасновник «Старої Громади», запросив Ольгу до культурно-просвітницької діяльності в київській Громаді. Після поразки українських визвольних змагань Ольга Петрівна не емігрувала, не пристосувалася до влади, вона залишалася такою ж палкою патріоткою. У 1929 р., коли почалися арешти української інтелігенції, під час розслідування діяльності Союзу визволення України, більшовицька влада намагалася поневолити й Олену Пчілку. Однак вона мала великі проблеми зі здоров'ям, була майже прикута до ліжка. Життєва доля, активна громадська позиція жінки стали взірцем для багатьох українців. Ця видатна діячка, погляди якої сформувалися під впливом представників українофільського руху під кінець XIX ст., своєю безкомпромісною боротьбою за національне визволення надихала молоде покоління на подальшу боротьбу за Україну в роки більшовицького терору.

Михайло Драгоманов представляв інтелігенцію як культурний та освітній діяч, історик, літературний критик, фольклорист, педагог і громадський діяч. Наукова діяльність та педагогічні погляди М. Драгоманова відзначались глибокими знаннями, демократизмом, водночас були сповнені принципами патріотизму та народної єдності. Багато контактував із представниками української еліти й у такий спосіб вибудовував та поширював свою громадську позицію [3, с. 35]. У своїх численних працях він ставив питання поліпшення культурного, освітнього рівнів українців, діяв проти політики жорсткого та цинічного царизму в галузі народної освіти. Зокрема, одним із перших почав критикувати Емський указ, у такий спосіб намагаючись привернути увагу європейського суспільства до зневаги, нищення української мови та зросійщення українського народу. У Парижі, на Всесвітньому літературному конгресі, який проходив під патронатом Івана Тургенєва, він заявив протест проти ганебної заборони мови цілому народу. Для учасників конгресу Драгоманов підготував і видрукував французькою мовою брошуру «Українська література, заборонена російським урядом», яка мала широкий резонанс у Європі та у світі. У передмові до праці «По вопросу о малорусской литературе» він закликав українців сподіватися лише на власні сили й працювати для свого народу, не зважати на криків, «... що каркають безглуздими циркулярами». Адже власна пасивність шкодила українцям більше, ніж царські заборони. Турбота про відродження української мови була постійною духовною потребою Михайла Драгоманова.

Лариса Петрівна Косач, або ж, як нам усім добре відомо, Леся Українка (псевдонім запозичила в дядька – Михайла Драгоманова, який підписувався як «Українець», а оскільки мала Леся любила дядька, то й вирішила бути подібною на нього чимсь), безперечно, займає чільне місце серед постатей українства, просвітницької діяльності того часу. Легендарна поетеса, публіцистка, мислителька, громадська діячка – належить до тих людей, які піднялися на вершину слави лише своїми зусиллями. Різнобічний талант виявився в найбагатогранніших сферах праці – вона була поетесою, драматургинєю, белетристкою, літературною критикинею та публіцисткою, перекладачкою і фольклористкою. Та найважливіше те, що в літературному процесі своєї доби вона не лише могутній та різносторонній талант, а й активний і непримиренний борець із чітко визначеною соціальною позицією, а також просвітниця, що глибоко розуміла гуманістичні засади педагогічного процесу й залишила власні міркування та практичні спроби, спрямовані на його оптимальну організацію. У центрі уваги Лесі Українки завжди перебував народ – у всіх його проявах; народ, який прагне національного визволення. Леся Українка викликає інтерес ще й такою малорозкритою гранню своєї життєвої позиції, як погляди на долю рідного народу, зокрема на перспективи розвитку його освіченості, а отже, на педагогічні аспекти формування особистості [1, с. 39]. Провідний чинник формування педагогічних ідей Лесі Українки – родина Косачів-Дра-

гоманових – української еліти, що ввібрала всі гуманістичні погляди на виховання підростаючого покоління. У родині Косачів, крім неї, було четверо молодших дітей. Старша ж піклувалася про менших братів і сестер. У 12 років Леся з недитячою серйозністю береться перекладати (разом із братом Михайлом) твори М. Гоголя, які було опубліковано в 1885 р. Перша педагогічна практика – це виховання молодших рідних та двоюрідних братів і сестер (у сім'ї Косачів жили молодший син М. Драгоманова – Зоря (Светозар); деякий час – тітка Саша (О. А. Косач-Шимановська) із синами Антоном і Павлом). Уся педагогічна діяльність розпочалася саме з «родинної педагогіки», відомого на сьогодні терміна в педагогіці [11, с. 50]. Діяльність просвітництва письменниці найяскравіше виявилась у її перекладацькій справі. Поетеса знала 7 мов: українську, французьку, німецьку, англійську, польську, російську, італійську. До речі, французькою спілкувалася краще, ніж російською. Це – ознаки геніальності. Перекладала на українську мову В. Гюго, І. Тургенєва, С. Надсона, Д. Байрона, В. Шекспіра, Данте й інших, але лише окремі твори. Леся Українка усвідомлювала, що розбудувати молоду українську літературу можна за умов наполегливої праці, зокрема й перекладацької діяльності. Важливо, що Леся Українка – одна з найбільш патріотичних постатей вітчизняної культури – усією своєю творчістю, і зокрема – перекладацькою діяльністю, стверджувала ідею взаємозв'язків між народами на паритетних засадах, ніскільки не впадаючи в крайнощі націоналістичних пріоритетів. Непересічним, на думку письменниці, є значення рідної мови, яка не лише повинна бути в національній школі засобом комунікації, а й виконує значну виховну роль. Леся Українка активно займалася громадсько-просвітницькою діяльністю. Її прагненням було насамперед підвищити загальну грамотність населення України. Архівні матеріали розкривають багато фактів безпосереднього зв'язку письменниці із соціал-демократичними та іскрівськими організаціями. Була членкинею українського товариства «Просвіта», яке створювалося задля допомоги розвитку української культури й просвіти українського народу рідною мовою. Глибока любов до рідного краю, свого народу поєднувалися в Лесі Українки з несприйняттям «бездомності», «національної сплячки», заклик до пробудження, боротьби проти невільництва й національного гноблення. Головним завданням вона вважала формування національної інтелігенції, покликаної плекати національну самосвідомість, закласти духовний фундамент для творення української духовності.

В іменах родини Косачів – невмируща слава невтомних борців за честь і гідність українців у їх довготривалій боротьбі за свободу та незалежність. Вони просвітили українців новою літературою, яка відповідала історичній добі, жили не для себе, а для майбутнього рідного народу. Були його добрим генієм та чесним розумом. Саме тому їхнє ім'я назавжди стало символом безкомпромісного служіння вищим ідеалам людського буття.

Ключові слова: сім'я Косачів, творча спадщина, доброчинність, Леся Українка, література, громадська позиція.

Список використаних джерел

1. Бичко А. Світоглядно-філософський погляд Лесі Українки. Київ, 2000. 212 с.
2. Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки // Спогади про Лесю Українку. Київ : Дніпро, 1971. 246 с.
3. Огородник І. В. Українська філософія в іменах : навч. посіб. / І. В. Огородник, М. Ю. Русин ; за ред. М. Ф. Тарасенка. Київ : Либідь, 1997. 321 с.

Родина Драгоманових-Косачів в історії України

Чубарова Анастасія,

учениця 9 класу Портової загальноосвітньої школи I–III ступенів Мангушської районної ради Донецької області

Наукова керівниця:

Рожко О. В., учителька української мови та літератури Портової ЗОШ I–III ступенів Мангушської районної ради Донецької області

Творчість Лесі Українки, письменниці зі світовим ім'ям, і нині викликає великий інтерес у читачів та літературознавців нового покоління. Чимало праць великої письменниці, на жаль, загублено, а деякі з них знаходяться в закордонних та приватних архівах. Саме тому кожне документальне джерело, яке надходить в Україну, кожне свідчення сучасників та дослідників творчості поетеси розкривають усе нові й нові сторінки її життя та трагічної долі її родини.

Про трагедію рідних Лесі Українки, їхнє життя за часів радянської влади в Україні відомо вкрай мало. Тільки останніми роками ця тема частково вийшла з-під заборони та небуття.

Метою дослідження є виявлення нових фактів із життя родини Драгоманових-Косачів, опрацювання найновіші джерела, які надійшли в Україну.

Дослідження має також і теоретичне значення, адже роль роду Драгоманових-Косачів в історії української культури ще не вивчена досконало, а у своєму дослідженні ми висвітлимо маловідомі матеріали.

Кожна нова сторінка з історії цієї видатної української родини спонукає до нових пошуків. Для Волині родина Драгоманових-Косачів є прикладом відданості своєму народові та краю, де вони жили.

Одним із перших представників лінії Драгоманових-Косачів був Стефан Драгоманос, якого в 1756 р. було обрано головою міста Переяслава. Він є прапрадідом Лесі Українки. А Косачі беруть своє походження від «польської корони шляхтича» Петра Косача. Цей рід мав сотників, полко-

вих суддів, бунчукових товаришів, маршалків повітової шляхти. У 1785 р., коли Катерина II своїм указом прирівняла козацьку старшину до російського дворянства, назви посад роду Косачів-Драгоманових змінилися, однак ранг їх залишався високим, тому що обидві лінії династії мали шляхетське походження. Батько Олени Пчілки Петро Драгоманов, дворянин, був високоосвіченим юристом, земським суддею. А її чоловік – Петро Косач, батько Лесі Українки, мав чин дійсного статського радника. Отже, рід Драгоманових-Косачів – це не тільки «аристократи духу», а й аристократи за походженням, «гербова» еліта, якої у нас не було.

Останні представники давніх родів Драгоманових і Косачів осіли на Полтавщині та Чернігівщині в кінці XVII – на початку XVIII ст. Відтак родина Косачів-Драгоманових, у якій народилася майбутня письменниця Леся Українка, жила за чітко встановленим розкладом родин української аристократичної старшини того часу. Якщо Ольгу Драгоманову-Косач можна характеризувати як берегиню української аристократичної родини, то її дочці Ларисі Косач-Квітці судилося стати не лише поетесою, драматургинею, публіцисткою, а й «духовним вождем» української інтелігенції зламу минулого століття. Однак у радянську епоху вона перетворилася на «співачку досвітніх вогнів». Попри існування великої кількості наукової літератури про суспільно-політичні погляди Лесі Українки, категорія національної свідомості ще й досі належно не поставлена в лезезнавстві. Очевидно, з огляду на те, що в силу фальсифікацій і через відсутність відповідних джерел дослідники не володіли повнотою знань про політичну діяльність поетеси, ігнорували той факт, що Лариса Косач та її художня спадщина мали вирішальний, безпрецедентний вплив на формування національної свідомості української інтелігенції, того «панства», з якого сама походила. Поетеса духовно врятувала націю, яка вже пробудилася, але лишилася несвідома свого стану. Тобто з'ява «духа нації» – Лесі Українки – була обумовлена новою свідомістю і нею ж викликана.

Геніальна у своїй передбачливості О. П. Драгоманова-Косач у 1884 р., добираючи псевдонім дочці, поєднала з іменем України творчу долю своєї тринадцятилітньої Лариси. Відтоді Леся Українка своїм промовистим іменем і словом, глибинно осмисленим, дала нове життя українській літературі в останні роки XIX ст.

Безперечно, Лариса Косач, дворянка, дочка дійсного статського радника, предводителя повітового дворянства і письменниці Олени Пчілки (також дворянки), мала винятково сприятливі обставини для шліфування вродженого мистецького хисту. Її мати належала до того покоління українофілів, які рятували від занепаду скарби української народної культури, берегли звичаї, традиції, тобто готували зруб для нових пагонів. Однак лише сентиментами до української старовини неможливо було скріпити основи законного права на існування народу не як етномаси, а як повноцінної нації. І О. П. Косач цілком свідомо взяла на себе обов'язки трудо-

любивої Пчілки (її праця потребувала не лише відваги моральної, а й фізичної та фінансової), щоби дочка стала Українкою. Передбачлива мати псевдонімом дочки наче поставила печать на документі нової епохи – на політичну арену вийшла поневолена інтелігенція, яка не погоджувалася зі своїм статусом та готова боротись за місце під сонцем, за свої права. Отже, Леся Українка ознаменувала епоху переходу від українофільства як руху в умовах безприкладного національного поневолення інтелігенції до українства нового покоління. Безсумнівно, це ім'я (Леся Українка) було не лише волевиявленням матері. Доросла дочка та зріла письменниця ніколи не зрікалися його, хоча, як знаємо, добирала інші псевдоніми для підпису суспільно-політичних брошур. Однак у красному письменстві завжди залишалась письменницею свого народу – Лесею Українкою.

Перша світова війна внесла в родинне життя Лесиної наймолодшої сестри болісні переживання. 23 липня 1914 р. вона народила в Києві дочку Ольгу. Через тиждень її чоловіка Юрія Григоровича Борисова мобілізували до війська та відправили на фронт. Молода матір лишилась із немовлям одна. Через чотири роки Ю. Борисов, звільнившись із німецького полону, повернувся до Кам'янця-Подільського, де поновився на посаді повітового агронома.

Роки революції, державотворення України торкнулися родини Лесі Українки. Брат Микола Косач, який разом із дружиною та сином жив у родинному маєтку в селі Колодяжному, відділив кордон, тому що Волинь перейшла до Польщі. Сестра Лесі Оксана в 1909 р. виїхала до Швейцарії, потім до Праги, де й прожила все своє життя. Протягом двох років (1918–1920) Ольга Петрівна Косач, мати Лесі Українки, перебуваючи в Гадячі, не мала жодного зв'язку з дочками Ізидорою та Ольгою. У 1920 р. її заарештували. Невдовзі відпустили, але вона, боячись повторного арешту, вночі ховалася в кущах свого садка. Тільки після того, як повернулася її дочка Ізидора, наважилася ночувати в будинку. Їй було вже 70 років. І донька перевезла Ольгу Петрівну до Могилева-Подільського, куди згодом з'їхалась уся родина, яка лишилась на території більшовицької тоді України. Тут їм довелося пережити шістнадцять змін влади та дочекатися тієї, яка заповзято переслідуватиме їх лише за те, що вони люблять і шанують свою культуру, свій край, свій народ.

Проте це був тільки початок трагедії родини в більшовицькій Україні. О. П. Косач не думала тоді, що та «скороминуща дурниця» триватиме понад сім десятиліть. Однак віра у швидкоплинність денационалізації культури тримала письменницю на стійких світоглядних позиціях, які висловила у своїй автобіографії, продиктованій незадовго до смерті: «По своїй ідеології Олена Пчілка перше всього – українська націоналістка, гаряча патріотка свого краю, України».

17 серпня 1929 р., коли Україну трясла хвиля арештів за сфабрикованою справою «СВУ», до німічної, хворої Олени Пчілки прийшли агенти

ГПУ з орденом «на право обиска і ареста». Однак вісімдесятилітня арештантка не могла без сторонньої допомоги піднятися з ліжка. Доля дала їй шанс померти на своєму ліжку, а не на тюремних нарах. Майже через рік, 6 жовтня 1930 р., вона покинула цей світ. Ховали матір дочки Ольга та Ізидора, зять Михайло Кривинюк, тоді умовно засуджений у справі «СВУ», та зять Юрій Борисов, якого ГПУ заарештує через тиждень, 14 жовтня.

Михайла Васильовича Кривинюка ГПУ ув'язнило у вересні 1929 р. Ізидора, наймолодша Лесина сестра, була заарештована 10 вересня 1937 р. за «контрреволюційну діяльність». Ізидору Петрівну врятувало від загибелі ім'я сестри – Лесі Українки. Восени 1939 р. представницька делегація радянської України відвідала Галичину, знайомі Лесині письменники дізналися про долю її сестер. Вони з'ясували, що наймолодша з них відбуває покарання в північному таборі. У листопаді 1939 р. Ізидору Косач-Борисову звільнили «після перегляду справи». У 1940 р. вона, повернувшись до Києва, поновила посаду в науково-дослідному інституті.

Якось у 1971 р. Л. А. Дражевська запитала в Лесині сестри Ізидори: «Як Ви думаєте, яка була б Лесина доля, якби вона жила за влади більшовиків?». Ізидора Петрівна, не вагаючись, відповіла: «Відповідь знає кожний, хто читав Лесині твори. Чесна й послідовна, вона ніколи не примиралася б з владою у новітній країні неволі».

Як відомо, творча індивідуальність Лесі Українки сформувалася в родині високого інтелекту. У цій родині звучали й задушевна пісня, й українське слово. Панували дух прадавньої історії та глибока повага до свого національного кореня. Всі члени родини палко любили свою землю, народ, Україну. Були справжніми патріотами своєї України.

Трагедія родини Косачів – це безприкладний глум над українською духовністю в ХХ ст. Хай буде це уроком для наступних поколінь, які не повинні допускати подібних трагедій.

Список використаних джерел

1. Бабишкін О. К., Курашова В. С. Леся Українка : життя і творчість. Київ : Держлітвидав, 1955. 480 с.
2. Білецький О. І. Про літературно-критичні праці Лесі Українки. *Письменник і епоха* : збірник статей, досліджень, рецензій з питань укр. літ. Київ : Держвидав України, 1963. С. 486–492.
3. Костенко А. І. Леся Українка : художньо-документальна біографія. 2-е вид., зі змін., допов. Київ : Дніпро, 1985. 393 с.
4. Леся Українка і Волинь : бібліограф. покажчик до 120-річчя від дня народження / упоряд. О. О. Рисак. Луцьк, 1990. 56 с.
5. Рисак О. О. Лесин дивосвіт : [дослідження творчості Лесі Українки]. Львів : Світ, 1992. 184 с.

Про вклад Михайла Косача у розвиток метеорології в Україні

Панькевич Анна,

учениця 8 класу Комунального закладу «Луцький навчально-виховний комплекс «Гімназія № 14 імені Василя Сухомилинського» Луцької міської ради Волинської області»

Наукова керівниця:

Федонюк В. В., доцентка кафедри екології та агрономії Луцького національного технічного університету, керівниця секції «Кліматологія та метеорологія» Волинської обласної Малої академії наук, кандидатка географічних наук

Історичний аналіз розвитку та становлення окремих наукових природничих галузей в Україні досить часто є неповним і не завжди точним, бо багато авторів у своїх історичних дослідженнях розглядають відокремлено ті етапи становлення наукових напрямів, що були досліджені та проаналізовані на теренах Східної та Західної України, в межах певних регіонів нашої країни, які в різні історичні періоди входили до складу окремих держав (Російська імперія, Польща, Австро-Угорщина тощо). У зв'язку з цим ми часто незаслужено забуваємо про видатних синів України, які долучилися до становлення наукових галузей, були основоположниками дослідницьких шкіл, працювали над питаннями, що часто випереджали розвиток науки свого часу. Все це визначило **актуальність** розпочатого нами дослідження про життєвий та науковий шлях Михайла Петровича Косача, старшого брата Лесі Українки (Лариси Петрівни Косач), українського вченого, фізика, метеоролога та письменника, який був одним із першопрохідців у галузі організації мережі метеорологічних спостережень на теренах Слобожанщини.

Слід відмітити, що в літературознавчій та історичній науковій літературі [1–4] досліджувався творчий доробок Михайла Косача, адже він був не тільки вченим, а й письменником, фольклористом, писав під творчим псевдонімом – Михайло Обачний. Виходячи з надзвичайно вагомого значення творчого надбання родини Косачів, зокрема королеви української поезії Лесі Українки, її матері Олени Пчілки та інших членів родини, саме літературна та мистецька творчість сім'ї Косачів активно та всебічно досліджувалася в українській і світовій науковій практиці. Це торкнулося й М. П. Косача.

Про Михайла Обачного та про його твори писали багато. Водночас наукова діяльність Михайла Петровича Косача, продовження ним справи організації першої на теренах нашої України метеорологічної наукової школи, започаткованої в Харкові академіком Василем Назаровичем Ка-

разиним, «хрещеним батьком» Харківського університету, одним із перших українських агрометеорологів, залишається маловідомою не лише широкому загалу українців, а навіть в академічній спільноті. Це визначило новизну нашого дослідження.

Мета дослідження: аналіз наукового внеску М. П. Косача в розвиток вітчизняної метеорологічної науки, організацію стаціонарної мережі спостережень за станом атмосфери, становлення вищої освіти в галузі фізики атмосфери та метеорології.

Завдання: проаналізувати напрями й тематику наукових праць М. П. Косача у сфері метеорології, оптики атмосфери; оцінити вклад автора в організацію мережі стаціонарних метеорологічних спостережень; популяризувати відомості щодо наукового доробку М. П. Косача серед школярів і студентів, учителів, викладачів ЗВО тощо, адже ми повинні знати своїх видатних земляків, їх досягнення та надбання.

Джерелами дослідження були наукова література, інформація з відкритих джерел та архівні й фондові матеріали.

Михайло Петрович Косач народився у м. Новограді-Волинському 13 липня (за старим стилем – 25 липня) 1869 р. у сім'ї Петра та Ольги Косачів. Він – старший син у родині й, відповідно, старший брат Лесі Українки. Оскільки між нею та братом різниця у віці була невеликою, всього 2 роки, то в дитинстві Михайло і Леся були дуже здружені та нерозлучні, у родині навіть придумали спільне прізвисько, яким кликали обох старших дітей, коли хтось хотів їх знайти, – «Мишелосіє» [2; 4]. З часом кожен здолав свій життєвий шлях. На жаль, цей шлях був яскравим, але недовгим, як у Лесі, так і в Михайла. Михайло Петрович Косач раптово помер у віці близько 35 років, у Харкові, 3 жовтня (16 жовтня за старим стилем) 1903 р., внаслідок інфекційної хвороби, яка мала стрімкий перебіг.

М. П. Косач здобув вищу математичну та фізичну освіту в Київському й Тартуському (тоді – Дерптському) університетах. У Тарту розпочалася його наукова та викладацька кар'єра, під керівництвом видатного фізика, сейсмолога Б. Б. Голіцина було захищено випускню роботу на тему «Актиноелектричні явища» (1895), з якої розпочалося захоплення саме фізикою та оптикою атмосфери й дослідженням процесів, які протікають у повітряному середовищі. У 1897 р. М. П. Косач захищає магістерську роботу на тему «Відбивання світла в одновісному кристалічному середовищі». Технічна підготовка та схильність до конструкторської діяльності спонукали його долучитися до будівництва, а потім – до роботи в 1896 р. спостерігачем на зразковій метеорологічній станції в м. Нижньому Новгороді. Ця метеостанція була збудована за активної участі Михайла Косача під час проведення в 1896 р. Всеросійської виставки і повинна була слугувати взірцем для розгортання мережі стаціонарних метеорологічних спостережень на теренах Російської імперії (на той час такої організованої єдиної мережі ще не було). Пізніше М. Косач упровадить цей проєкт на

Слобожанщині, розгорнувши першу на теренах Східної України метеорологічну мережу стаціонарних спостережень.

Наукові дослідження, виконані М. П. Косачем упродовж його життя, стосувалися таких напрямів у метеорології, як оптика атмосфери, фізика атмосфери, електрика атмосфери, аеродинаміка, актинометрія, конструювання та вдосконалення вимірювальних метеорологічних приладів (електричний томограф, неперервний інтегратор сили і швидкості вітру).

Серед його праць у сфері метеорології варто назвати такі:

- «Деякі уваги до передбачення погоди Демчинським»;
- «Положення осьової лінії в електричних циклонах»;
- «Актиноелектричні явища»;
- «Відбивання світла в одноісному кристалічному середовищі»;
- «Основні погляди на електрику і магнетизм у XIX столітті»;
- «Заломлення світла на межі двох одноісних кристалів»;
- «Спрощена форма машини Атвуда»;
- «До теорії граду»;
- «Неперервний інтегратор сили вітру та його енергії»;
- публікації в передовій науковій періодиці того часу (журнал «Meteorologische Zeitschrift»);
- переклад метеорологічних праць із метеорології, підручників європейських авторів (наприклад: Вальдо Ф. Современная метеорология / пер. с англ. М. П. Косача. С-Пб., 1897. 380 с.) та ін. [3; 4].

Основні наукові здобутки М. П. Косача в галузі метеорологічної науки пов'язані з періодом його роботи в Харківському університеті на посаді приват-доцента кафедри фізики і метеорології (1901–1903).

Висновки: отже, підсумовуючи все сказане вище, варто відмітити, що наукова спадщина М. П. Косача як одного з перших українських метеорологів, дослідників атмосферних процесів, заслуговує на подальше детальне вивчення та популяризацію, адже вона була незаслужено забута й у наш час маловідома широкому загалу та навіть фахівцям у галузі географічно-природничих наук.

Список використаних джерел

1. Денисюк І., Скрипка Т. Дворянське гніздо Косачів. Львів : Академічний експрес, 1999. 269 с.
2. Римська В. Новоград-Волинський і Косачі / Новоград-Волинський. Історія міста. Новоград-Волинський : НОВОград, 2010. С. 237–276.
3. Хорунжий Ю., Ісаков С. Серце, яке жадало дії : розвідка про Михайла Косача. Вітчизна. 1984. № 8. С. 177–185.
4. Янишин М. Косач Михайло Петрович // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2009. Т. 5 : Кон – Кю. 560 с. С. 205.

Родина Драгоманових-Косачів в історії України

Годун Ірина,

учениця 11-А класу Петрівської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 2 Великобуялицької сільської ради Іванівського району Одеської області

Наукова керівниця:

Тарада В. С., учителька української мови та літератури Петрівської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 2 Великобуялицької сільської ради Іванівського району Одеської області

Родина Драгоманових-Косачів – взірць української еліти, що належить до української інтелігенції та культурного середовища другої половини XIX – початку XX ст. Надбання Драгоманових-Косачів є важливим для сучасного суспільства, зокрема й науковців.

Актуальність роботи полягає в тому, що старше та молодше покоління цієї родини належать до українських інтелектуалів, які зробили вагомий внесок у розвиток української духовності. Інтелектуально-мистецькі надбання цієї сім'ї стали прикладом і об'єктом зацікавлення для багатьох науковців, дослідників та навіть простих пересічних громадян. На прикладі творчих здобутків, меценатства, громадянської позиції, просвітницької діяльності Олени Пчілки, Михайла Драгоманова, Лесі Українки та Климентія Квітки яскраво простежуються найкращі традиції пропагування української національної ідеї найосвіченішою, а отже, найпередовішою частиною українського суспільства – інтелігенцією.

Оскільки **об'єктом дослідження** є родина Драгоманових-Косачів, то варто врахувати вагомий здобуток кожного представника цього славетного роду. Адже багато хто з них своєю працею, просвітницькою діяльністю в різних сферах життя примножував ряди передової верстви суспільства й був прикладом у формуванні української еліти.

Основне завдання – розглянути внесок родини Драгоманових-Косачів у розвиток історії України: просвітництва, культури, мистецтва.

Серед великих українців найбільшою мірою підтверджує правильність такого порівняння дитинство Лесі Українки – та й уся подальша біографія геніальної художниці слова. Якщо говорити про Ларису Петрівну Косач, можна сказати, що Лесині предки, її родовід – дзеркало, в якому дуже чітко відбилася драматична, жорстока історія Східної Європи XV–XVIII ст.ст., ідеали та образи якого свідомо або підсвідомо впливали на простір душі Лесі – на Україну – й визначали її долю. Кого лишень не було серед Лесиних пращурів – і в роду Косачів (батькова гілка), і в роду Драгоманових (гілка матері). Декабрист-юнкер та балканський (боснійський) владомож-

ний герцог, польський шляхтич і доволі успішні представники козацької старшини, перекладач (емігрант з Греції) при Війську Запорізькому за часів Богдана Хмельницького та «успішні», хазяйновиті поміщики на українських землях... Не було в цих родинх лише рабів! Юрій Косач, син молодшого брата Лесі Українки Миколи та його дружини Наталії Дробиш, відомий громадський діяч української діаспори, письменник, видавець, писав про Лесиних предків так: «Отже, не самотня вона, найбільша поетеса України: за нею гроно лицарів, що дивляться суворо з портретних рам, в парчевих жупанах, в адамашкових кунтушах і в литих панцерях гучних полить лицарських гетьманів Полуботка й Апостола, за нею гроно воїнів з пудовими косами й еполетами, моряків із правицею на кортику, бравих кіннотників-рубак, за нею ціле гроно повіяльних, шорстких, але чесних кавалерів і джентльменів українських. Меч і перо, два символи роду Косачів, роду військових і літераторів» [5].

Багато істориків стверджують, що родина, історія якої сягає глибини століть, має коріння в Герцеговині на Балканах; там ще в XIV ст. жили люди з прізвищем Косач. Розповідають, що в часи розпаду королівства Тврдка Першого (початок XV ст.) шанований вже тоді рід вояків Косачів спромігся зберегти за собою округ Захулм'я. Трохи згодом, у 1444 р., володар Захулм'я Стефан Косач був удостоєний німецьким імператором Фрідріхом титулу герцога, для себе й своєї родини, і саме відтоді весь його округ був поименований «Герцеговиною» (зараз ця територія, разом з Боснією, є складовою державного утворення сербів, хорватів, мусульман). Невдовзі Герцеговина була завойована турками – османами, й увійшла до складу їхньої новостворюваної імперії. А ось Юрій Косач [2] стверджував, що походження роду Косачів – сербське, й одним із перших славетних вояків-лицарів цього роду був князь Степан Косач, який загинув 1389 р. як герой у знаменитій битві на Косовому полі; про нього, за словами Ю. Косача, «... ще й досі співають пісні в Чорногорії». Хай би там як було, захоплення цих південнослов'янських земель турками залишало тамтешнім християнським володарям (як і дворянам, воїнам, священникам) не дуже багатий вибір: прийняти іслам, емігрувати або бути страченими. Косачі обрали другий варіант.

Прадід Лесі, Григорій (народився в 1764 р.) оселився у містечку Мглин (тепер – Брянська область РФ, а на той час – крайня північ козацької Чернігівщини). Цей Григорій Матвійович Косач був сином Матвія Косача (1740 р. н.), губернського секретаря, і перейняв саме цю батькову «службу» [3]. Лесин дід, Антон Григорович Косач (з'явився на світ у 1814 р.), жив теж у Мглині, як згадували про нього, був людиною розумною од природи, доброю, чесною й водночас страшенно запальною. Від його шлюбу з Марією Чернявською (1841) народилося семеро дітей; старшим серед них був майбутній батько великої поетеси – Петро Косач. Людина чесна й совіслива, Петро Антонович здобув собі щиру повагу в усій окрузі.

І після отримання посади в Новограді-Волинському Лесин батько час-то бував у Києві. Проте, кажучи одверто, основною причиною була не політична річ: молодий Петро Косач познайомився з юною, 17-річною сестрою Михайла Драгоманова, Ольгою (Олена Пчілка), і закохався в неї. Дівчина відповіла взаємністю. Невдовзі, 28 серпня 1868 р., у церкві села Пирогово поблизу Києва Петро Косач та Ольга Драгоманова обвінчалися. Через два з половиною роки, 13 лютого 1871 р., у Звягелі, в будинку «старого добродія Окружка» в молодого подружжя народилася дівчинка, названа Ларисою, по-домашньому – Лесею.

Лариса Петрівна Косач, чи, як ми всі знаємо, Леся Українка (свій псевдонім запозичила в дядька – Михайла Драгоманова, саме він підписувався як «Українець», а оскільки Леся любила свого дядька й захоплювалася ним, то вирішила в чомусь бути схожою на нього), безперечно, займає одне з чільних місць у гроні геніальних постатей українства, просвітницької діяльності того часу. Легендарна поетеса, публіцистка, мислителька, громадська діячка – належить до тих людей, які піднялися на вершину духу винятково власними зусиллями. Багатогранний талант Лесі Українки виявився в найрізноманітніших сферах літературної праці – вона була поетесою, драматургинєю, белетристкою, літературною критикинею і публіцисткою, перекладачкою та фольклористкою. Проте найважливіше те, що в літературному процесі своєї доби вона не лише могутній і різносторонній талант, а й активний та непримиренний борець із чітко визначеною соціальною позицією, а також просвітниця, що глибоко розуміла гуманістичні засади педагогічного процесу й залишила власні міркування та практичні спроби, спрямовані на його оптимальну організацію. У центрі уваги Лесі Українки завжди перебував народ – у всіх його проявах; народ, який прагне національного визволення. Ідеал, створений Лесею Українкою, запалює на боротьбу та героїзм, робить її ближчою до сучасників. Лесині слова актуальні й нині, тому вона має повне право зватися Українкою з великої літери. Леся Українка викликає інтерес ще й такою малорозкритою гранню своєї життєвої позиції, як погляди на долю рідного народу, зокрема на перспективи розвитку його освіченості, а отже, на педагогічні аспекти формування особистості [1, с. 39]. Важливо, що Леся Українка – одна з найбільш патріотичних постатей вітчизняної культури – усією своєю творчістю, і зокрема – перекладацькою діяльністю, стверджувала ідею взаємозв'язків між народами на паритетних засадах, ніскільки не впадаючи в крайнощі націоналістичних пріоритетів. Непересічним, на думку письменниці, є значення рідної мови, яка не лише повинна бути в національній школі засобом комунікації, а й виконувати значну виховну роль. Чимало письменників минулого записували фольклор тих сіл і міст, де їм доводилося бувати чи жити. Леся Українка також протягом усього життя записувала народні пісні, ігри та казки. Фольклорні перлини використовувала у своїх творах і політичних статтях. Збирала фольклор час

від часу, коли випадала слухна нагода чи вільна хвилина. Багато пісень знала з дитинства. Купальські обрядові пісні, записані письменницею в Ковельському та Звягельському повітах, склали працю «Купало на Волині». Власне, серед записів народних обрядових пісень є ще веснянки й обжинкові пісні. В усіх художніх творах письменниці згадується понад десять назв народних танців: козак, козачок, чумак, гречка, сабадашка, валець, полька, краков'як, крутях... [2, с. 24]. Після одруження Лесі Українки й Климентія Квіткі рід Драгоманових-Косачів поповнився видатним діячем культури, ученим у ділянці музичного фольклору.

Останні представники давніх родів Драгоманових і Косачів осіли на Полтавщині та Чернігівщині наприкінці XVII – на початку XVIII ст. Найбільша увага до родини Косачів в історії світової літератури приділена Ларисі Косач (Лесі Українці), але не оминула й таких неповторних особистостей, як мати письменниці – відома громадська діячка, поетеса та белетристка Олена Пчілка, меценат української культури і дбайливий батько великої сім'ї Петро Косач, побратим по перу – фізик, письменник Михайло Косач (у літературі Михайло Обачний), сестра Лесі та її біографиня, авторка фундаментальної «Хронології життя та творчості Лесі Українки» Ольга Косач-Кривинюк, сестри Оксана й Ізидора та наймолодший брат-характерник Микола Косач [4].

У величних іменах видатних українців родині Косачів-Драгоманових лежить невмируща слава невтомних борців за честь і гідність українців у їхній довготривалій боротьбі за свободу та незалежність. Вони просвітили українців новою літературою, яка відповідала історичній добі, жили не для себе, а для майбутнього рідного народу. Були його добрим генієм і чесним розумом. Саме тому їхнє ім'я назавжди стало символом безкомпромісного служіння вищим ідеалам людського буття.

Список використаних джерел

1. Бичко А. Світоглядно-філософський погляд Лесі Українки. Київ, 2000. 212 с.
2. Богород А. Фольклор у творчості й житті Лесі Українки. *Дивослово*. 2000. № 2. С. 24–28.
3. Диба А. Сподвижники : Леся Українка у колі соціал-демократів. Київ : Либідь, 2003. С. 151.
4. Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки // Спогади про Лесю Українку. Київ : Дніпро, 1971.
5. Сюднюков І. Україна як простір душі. *День*. 2014. № 199.

Значуща роль династії Драгоманових-Косачів у формуванні особистості генія української літератури Лесі Українки

Невєдрова Валерія,

студентка Нікопольського центру професійної освіти

Наукова керівниця:

Децюра О. І., викладачка української мови і літератури Нікопольського центру професійної освіти

Праця письменника, поета – це творча робота. Людина, що має подібні здібності, завжди здається нам особливою, навіть посланцем від Бога. «За словами Лесі Українки, кожна людина має в собі божественне начало, але не кожна людина стає на шлях самопізнання в собі Бога» [4]. Такою людиною була Леся Українка. Цікаво, чим вона особлива, хто її народив і зробив такою, чи має значення виховання та вплив середовища, де вона зростала. У світлі цих думок постає питання про велику родину й дійсно осередок суто української інтелігенції – родину Драгоманових-Косачів та її місце в українській історії. Про біографію Лесі Українки можемо дізнаватися з багатьох джерел. Однак чітко виокреслюється лінія: формування особистості Лариси Косач, безумовно, відбулося під впливом високоосвічених батьків, відомих особистостей: матері – Олени Пчілки (Ольги Петрівни Драгоманової), громадської діячки та письменниці, і батька – Петра Антоновича Косача, мецената української культури. У світлі теперішніх подій в Україні, зі зростанням національної свідомості все більше набуває актуальності не тільки вивчення творчості письменниці, а також місця її родини в історії України. У цьому дослідженні намагатимемося розібратися, які чинники вплинули на формування письменниці та яка важлива роль духовної спадщини цілої родини Драгоманових-Косачів.

Мета роботи – розкрити сутність духовної атмосфери XIX–XX ст.ст., зорієнтуватися у її найяскравіших виявах, у пошуках суспільного ідеалу, у прагненні українського письменства, зокрема членів родини Косачів і самої Лесі Українки, вивести українську літературу на світовий рівень. Ознайомитися з особливостями виховання в сім'ї Косачів, провести порівняння із сучасністю, з тими подіями, які мають свій початок у минулому та позаминулому столітті, з'ясувати актуальність і потрібність творчості Лесі Українки нині, коли так активно розбудовується українська нація.

Батько великої письменниці, Петро Антонович Косач, усе життя «служив Україні – скромно, непомітно, але віддано і щиро. Про батька багато спогадів залишила Ольга Косач-Кривинюк, Лесина сестра. Вона характеризує його як людину бездоганно принципову, «з виключною силою волі», але водночас ніжну, лагідну, делікатну... з високим інтелектом» [1]. «Петро Косач і його дружина віддав всього себе на вівтар стосунків родинного дому-храму» [1]. Він дуже любив усіх своїх дітей, але з особливим теплом ставився до Лесі. Коли хвороба вкотре дуже сильно похитнула її, в Ялті 1908 р., він підтримав бажання дружини, незважаючи на тимчасові фінансові труднощі, поїхати до доньки. Звичайно, хвороба Лесі потребувала значних матеріальних коштів, хвора донька не могла працювати, а зять мав дуже маленький заробіток.

Походив Петро Косач, так само, як і Ольга Драгоманова, із заможної української козацької аристократії, що після скасування Гетьманщини отримала права російського дворянства. Здобувши вищу юридичну освіту, працював у різних державних установах. У Києві ввійшов до товариства «Громади», саме за рік до цього М. Драгоманов зібрав усі українофільські гуртки в «Громаду». «У товаристві українців, які відроджували національну свідомість, культуру і мову, Петро Косач зустрів свою долю, майбутню дружину Ольгу Драгоманову» [1]. Із першого погляду до останнього подиху проніс своє кохання й дивовижно ніжне ставлення до дружини. Він завжди підтримував її у громадській діяльності, був поціновувачем її літературного таланту, до речі, так само, як і Лесиною творчості. Взагалі це той приклад батька, що взяв на себе не тільки місію забезпечувати родину матеріально, а й гармонійно розділив зобов'язання з виховання дітей із дружиною. У такій теплій, висококультурній, глибоко моральній атмосфері зросла талановита, благородна, інтелектуальна особистість – Леся Українка. Сильний духом, але самотній в останні роки, адже дуже нечасто бачився з рідними через Лесині роз'їзди світом з метою лікування, через зайнятість дружини громадськими справами, він невимовно сумував за рідними, у листі до дружини писав: «Мой злобный геній, хандра-мучитель, холодный черней торжествовал».

Мати письменниці Олена Пчілка (Ольга Драгоманова) народилася 17 липня 1849 р., походила з відомого старого роду Драгоманових. За твердженням Ольги Петрівни, її предки «... служили при Богдані Хмельницькому на дипломатичній службі, але документальних підтверджень так і не знайшлося» [1]. Таким чином, Ольжин дід Яків отримав у спадок титул значкового товариша, а після скасування Гетьманщини – російське дворянство від Катерини II. «Попри несприятливі політичні умови... саме тут побут і культура в родині козацької аристократії ще довго зберігали український характер. Цілоком природно, що з цього середовища... вийшли визначні письменники, актори, політики, композитори...» [1]. У цій атмосфері Ольга здобула любов до читання, музики, народної словеснос-

ті. Старший брат залучив її до перекладів, коли вона переїхала до нього в Петербург. Там же розпочалася її письменницька діяльність. Ольга Драгоманова в цей період знайомиться з майбутнім чоловіком Петром Косачем. Коло їхнього спілкування – так звана «золота молодь»: Орест Левицький, Микола Лисенко, Михайло Старицький. «Де б не жила ця колоритна, багатогранна жінка, скрізь вона вносила живий струмінь» [1]. Ольга Драгоманова свободу та права жінки вбачала в освіті, культурі, що робило її вплив на дітей рівним з чоловіком. «Прикладом таких родинних стосунків була родина Косачів» [1].

Зовнішньо Ольга вражала сучасників своїм аристократизмом, інтелігентністю, навіть зверхністю. Вона була дуже красива жінка. За спогадами сучасників, одна з небагатьох аристократок додавала у свій костюм українські народні елементи вбрання. «На початку Першої світової війни Ольга Косач разом з друзями належала до Київського правління Товариства друзів миру. Брала також діяльну участь у роботі Українського наукового товариства в Києві» [1]. Згодом до своєї активної діяльності вона долучає й рідних, зокрема Лесю. До останніх днів Олена Пчілка була поборницею за права української мови, культури, традицій, за що в 1920–1930-ті рр. переслідувалася владою.

Зупинимось більш детально на стосунках Ольги Косач з її дітьми, на стилі виховання дітей, зокрема Лесі, та як це вплинуло на формування особистості майбутньої письменниці. Чітко простежуються риси Лесі в поведінці й характері матері. У поєднанні з тими принципами виховання, що панували в родині Косачів, генетично успадковані риси зіграли значущу роль у народженні Лесі як геніальної письменниці. На жаль, не всі роботи Олени Пчілки надруковані, значення творчості та діяльності цієї жінки ще не до кінця усвідомлене українцями. Однак роль матері сімейства, що змогла донести своїм дітям високу культуру й любов до всього українського, – неоціненна. Українська нація отримала ще одного генія, на світло якого орієнтуватиметься як на маяк у штормовому морі.

Не можна оминати увагою й постать Михайла Драгоманова, брата Олени Пчілки, відповідно, дядька Лесі Українки. «Один із пристрасних проповідників ідеї демократизації всієї культури і українізації всього життя» [3]. «Світогляд Драгоманова відображає суперечність тих часів, яка виявляється у протиборстві... різних політичних напрямів консерватизму, лібералізму, соціалізму» [3]. «Драгоманов мав колосальний вплив на виховання української інтелігенції... повертав Україну в європейський контекст» [3].

У «*Contra spem spero*» («Без надії сподіваюсь») Леся Українка пише: «Гетьте, думи, ви хмари осінні! То ж тепера весна золота! Чи то так у жалю, в голосінні Проминуть молодії літа? Ні, я хочу крізь сльози сміятись, Серед лиха співати пісні, Без надії таки сподіватись, Жити хочу! Геть, думи сумні!». Ці слова вона написала у свої дев'ятнадцять років, коли свідоме життя її тільки починалося. Вони маніфестом пройшли через її яскраве та

таке коротке, сповнене болем життя. Є безліч версій науковців, які свідчать про те, що Леся народилася слабкою, що мати Лесі відновлювала здоров'я за кордоном і дівчинку вигодовували дуже непопулярним тоді штучним харчуванням.

Доля випробувала письменницю на міцність, може, в тому ми і вбачаємо божественну іскру, адже творчість Лесі наскільки «через біль», настільки й безпосередня, світла, ніби писала її дитина-янол. Просто геній Лесі в її ж чистій душі. Ні, зовсім не в наївній, а сильній душі людини, яка нікого не засуджує, не звинувачує. Здається, що це може стати девізом для багатьох людей. Дуже велике значення творчості Лесі Українки в історії української літератури полягає не тільки в тому, що вона збагатила вітчизняну поезію новими темами й мотивами, як модно нині казати – автентичними, а в тому, наскільки її творчість українська, наскільки рідна нам по духу, це все про нас, про українців! Леся Українка глибоко вірила в національне визволення рідного краю. У віршах «Мій шлях», «Коли втомлюся я життям щоденним...» письменниця мріє про «братерство, рівність, волю гошу», картини нового, вільного життя. Сильна духом, незламана важкою хворобою, Леся пристрасно вболівала за долю своєї країни. «Поетеса не сміє тікати з поля честі – з важкого ристалища боротьби за Україну, бо так велить їй національний обов'язок, бо до цього зобов'язує владарка її душі й почувань – Муза» [2]. «Поетеса не лише боролася з темними силами капіталізму, як вважало радянське літературознавство, а й пам'ятала про національний обов'язок, не приймала «під'яремного життя» в Росії, боролася за українську мову, покликану консолідувати націю» [2].

Фізично хвора жінка, яку недуг гнав світом у пошуках полегшення страждань, серцем завжди була на батьківщині: «І все-таки до тебе думка лине, мій занапащений, нещасний краю...». З переживань і болю народжується поезія, що будила людей до боротьби й праці в ім'я народу, що назавжди викарбувала ім'я Лесі Українки на сторінках української історії.

Не так багато в українській історії династій, що залишили яскравий слід своєю діяльністю й творчістю, але ще менше, які своєю активною позицією, власним прикладом змогли вплинути на історичні події, а своїми іменами та силою духу й нині впливають на національну свідомість. Завдяки їм ми більш чітко розуміємо таке узагальнене та для когось розмите поняття «патріотизм». Такими справжніми патріотами є для нас представники роду Драгоманових-Косачів. Не боялися протистояти владі, не приховувати своїх переконань, виховувати дітей у повазі та щирій любові до української нації, культури, традицій. Свої останні дні Леся провела в оточенні близьких людей, сестри і мами, в Сурамі на Кавказі. Хвороба не залишала шансів, Леся не могла їсти й вставати з ліжка. Переносивши її з ліжка на балкон, «...сестра Ізидора годувала її ожиноним морозивом, що сама готувала, на щастя біля помешкання було багато ожини» [1]. «Леся згадувала цю ягоду з рідних гаїв, може, саме тому не була вона їй огид-

на...». «Лесина тридцятилітня війна з туберкульозом закінчилася 1 серпня 1913 року...» [1]. Багато дослідників згадують, що Леся не хотіла пишного похорону й довгих прощань, але так сталося, що, перевізши домовину з тілом доньки до Києва, мати не повезла її прямо на кладовище, «...невідомо з чиєї волі, траурна процесія пішки рушила на Байкове кладовище, збережено декілька фотографій, зафіксували велику траурну процесію» [1]. Над могилою доньки стояла мати й жаліла, що так мало Леся нажила слави за життя, на яку заслуговувала. Через роки ми пронесемо слова Олени Пчілки: «Наша спільна вина, наш спільний сором перед пам'яттю геніальної жінки – Українки родом, свідомістю, єством, розумом та іменем» [1].

Список використаних джерел

1. Денисюк І., Скрипка Т. Дворянське гніздо Косачів. Львів : Наук.-вид. т-во «Академ. експрес», 1999.
2. Жулинський М. Нація. Культура. Література. Національно-культурні міфи та ідейно-естетичні пошуки української літератури. Київ, 2010.
3. Ліпницька І. Духовна спадкоємність : М. Драгоманов і С. Єфремов. *Дивослово*. 2008.
4. Мірошниченко Л. Загадковий автограф Лесі Українки. *Слово і Час*. 2005. № 8.

Леся Українка в колі сучасників

(старше й молодше
покоління українських
інтелектуалів)

Споріднені душі: Леся Українка й Агатангел Кримський

Кравець Анастасія,

студентка I курсу Державного вищого навчального закладу «Тернопільський коледж харчових технологій і торгівлі»

Наукова керівниця:

Бобровська Т. А., викладачка української мови та літератури Державного вищого навчального закладу «Тернопільський коледж харчових технологій і торгівлі»

Цьогоріч відзначаємо 150-ліття із дня народження двох геніальних особистостей – Лесі Українки й Агатангела Кримського. Лариса Косач – письменниця, перекладачка, фольклористка, громадська й культурна діячка. Мабуть, немає жодного українця, який не знав би це ім'я. Натомість постать А. Кримського відома науковцям, але, на жаль, маловідома широкому загалу. Він є одним із найвидатніших мовознавців у світі – український учений, історик, письменник і перекладач, який знав понад 60 мов і став жертвою сталінських репресій. Особливої актуальності набуває дослідження взаємин Лесі Українки й А. Кримського.

Метою дослідження є висвітлення основних аспектів літературного спілкування Лесі Українки й А. Кримського через листування.

Для досягнення цієї мети потрібно було виконати такі **завдання**:

- висвітлити історію дружніх літературних взаємин Лесі Українки й А. Кримського на матеріалі листування;
- проаналізувати світоглядні позиції зазначених вище особистостей, які формувалися під впливом авторитетного громадського діяча й науковця М. Драгоманова.

Джерелом для висвітлення цієї теми є листування між двома митцями. Активність та змістовність листування свідчать про встановлення доволі міцних товариських і ділових стосунків.

Леся Українка – мужня, незламна, цілеспрямована, почасти без крихти емоцій, але з великим серцем. Від її постаті віє незборимістю й гордістю. В її погляді – свобода та протест. Таким був і А. Кримський. Що було спільного між ними? Чимало схожого було в їхніх долях.

Агатангел Юхимович Кримський та Лариса Петрівна Косач (Леся Українка) народилися в один, 1871 р. Перший – 15 січня у Володимирі-Волинському, друга – 25 лютого в Новограді-Волинському. Обоє в родині педагогів, які незадовго до того переїхали на Волинь учителювати, Юхим Кримський – з Білорусі, а Петро Косач – із Гадяча [6, с. 10]. Перші вірші юної поетеси, як відомо, були опубліковані в галицькому журналі «Зоря». У цьому ж часописі друкує свій перший переклад вірша на

українську А. Кримський. Дізнався він про Ларису Косач, навчаючись у Колегії Павла Галагана, коли один із його друзів показав вірші та переклади з Гейне майбутньої письменниці. Найбільше юнака вразила поезія «Чого так поблідли ті рожі ясні?», яку поклали на музику учні Колегії. Невдовзі відбулася й перша зустріч із самою авторкою улюблених віршів. На концерті Миколи Лисенка їх познайомила Олена Пчілка. Так згадує Агатангел Юхимович цю важливу подію: «Дивлюсь, якась дівчинка: їй було тоді 16 років, але на вигляд можна було дати років 14. Обидва ми дуже зніяковіли і тільки після нагадування Олени Петрівни подали одне одному руки...» [3, с. 223]. Тоді Агатангел не справив особливого враження на Лесю. Їхня справжня дружба та літературні взаємини розпочалися дещо пізніше.

Відомо, який значний вплив мав на Лесю її дядько М. Драгоманов. Він був для неї порадиником і вчителем, першим читачем та критиком її творів, взірцем справжнього Українця. Був шанувальником М. Драгоманова і А. Кримський, який «...із захопленням прочитав» його передмову до «Повістей Осипа Федьковича» [1876]. Палке слово на юного Кримського мало визначальний вплив, бо ж його «нове світло осяяло». Тож він «цілком свідомо» та «жадібно» ухопився «за українство» [1, с. 80]. Дуже боляче сприйняв звістку про раптову смерть «незабутнього вчителя». Свій біль описує в листі до М. Павлика: «...Мов грім побив мене. Не стає ані сліз, ані слів. Бідна Україна! Сиротами zostалися українці, помер їх батько. Після Тарасової смерті Україна ще не зазнала такої великої втрати... Важко писати далі... Перо випадає...» [1, с. 81]. Слова великої поваги до М. Драгоманова й співчуття розчулили Лесю Українку. Згодом вона відписує листа вдячності, називаючи Кримського «незнайомим дорогим товаришем».

Поступово між двома письменниками зав'язуються не лише дружні стосунки, а й літературні. Хоча бачитися їм доводилося дуже рідко: переїзди Лесі через лікування, викладацька робота Агатангела Юхимовича в Москві, перебування у країнах Сходу. Єдиним засобом спілкування залишалися листи. Щоправда, збереглися лише ті, які Леся Українка писала А. Кримському. На жаль, листи, які отримувала, практично не вціліли. Літературні взаємини будувалися на щирості, відвертості. Вони були один для одного й читачами, й критиками, учнями та вчителями. Вона читала майже всі його книги: вірші, прозу, переклади, наукові праці. Своє бачення в листі висловила й про роман «Андрій Лаговський» та дала кілька слушних порад і зауважень, до яких прислухався письменник. Натомість А. Кримський незмінно захоплювався творчістю Лесі Українки, що трохи дивно було сприймати поетесі на свою адресу з боку феноменального поліглота і глибокого знавця літератури: «Невже Вам могли так припасти до серця мої вірші, коли Вам одкрите ціле море світової поезії... – пише вона у відповідь на по-східному яскраві компліменти А. Кримського. – Я, з моїм

виключно безбарвним життям, з моєю отруєною душею, маю бути «сонцем»? Ідеалізуєте, дорогий товаришу!..» [5]. Проте в душі дуже раділа, що має таку підтримку.

Як учений-орієнталіст А. Кримський своїми енциклопедичними знаннями ставав у пригоді поетесі, був першим авторитетним критиком її ще навіть не опублікованих творів. А якщо врахувати, що всі її драми були тісно пов'язані із всесвітньою історією та мистецтвом, то зрозумілою стає та величезна дослідницька робота, яку Леся Українка здійснила не без допомоги А. Кримського, перш ніж втілити її у художній твір [2, с. 41]. Він захоплювався її наполегливістю та бажанням пізнати незвідане. Письменник приємно був вражений, коли поетеса щойно написану драматичну поему присвятила йому. А вже через рік твір був надрукований у журналі «Рідний край» зі словами вдячності: «Посвята шановному побратимові А. Кримському».

У 1903 р. щирим друзям пощастило зустрітися на Кавказі, де письменниця лікувалася. Там вони записували пісні кавказьких горців, знайомилися з особливостями їхнього побуту [2, с. 42]. Ці зустрічі були дуже короткими, тому з нетерпінням чекали звісточок один від одного. Якщо Лесі Українці, яка перебувала далеко від України, тривалий час не надходили звістки від друга, то вона починала хвилюватися. В одному з останніх листів з Кутаїсі від 6 червня 1912 р. вона пише: «Стараюсь я привикнути до довжелезних пауз у нашому листуванні і все-таки не можу – якось турботно стає, чи не хворі Ви, чи не розгнівались чого...» [1, с. 85]. Натомість Кримський теж завжди переймався станом здоров'я Лариси. Найбільшим ударом для нього стала новина про смерть найближчої людини, яка покинула цей світ далеко від України. Через 29 років на чужині помирає А. Кримський, знищений сталінським режимом.

Отже, проаналізувавши лише незначну кількість життєвих фактів, наявних у листуванні двох геніальних особистостей, зауважимо, що літературні взаємини базувалися на спільності їх інтересів. Хоча кожен з них – яскраво виражена індивідуальність, проте у творчості було багато спільного. Обидвоє були учнями М. Драгоманова, брали активну участь в українському національному житті кінця XIX ст., виступали на захист української мови, працювали в царині мовознавства та літератури. Вони відчували один одного на відстані.

Список використаних джерел

1. Василюк О. Д. Листи Лесі Українки до Агатангела Кримського. *Східний світ*. 2009. № 4. С. 79–87.
2. Веркалець М. М. А. Ю. Кримський у колі сучасників // *Духовний світ і людина*. Серія 6. Київ, 1990. 48 с.
3. Гловацький А. Літературні та наукові взаємини Агатангела Кримського з видатними українськими діячами кінця XIX – першої чверті XX століття. *Україна-Європа-Світ: міжнар. зб. наук. пр. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2012. Вип. 9. С. 219–225.

4. Листи Лесі Українки. 1905 р. 16.11.1905 р. До А. Ю. Кримського. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Corresp/1905/19051116.html> (дата звернення: 25.01.2021).
5. Кочерга С. О. Агатангел Кримський і Леся Українка. URL: <http://lesiaukrainka.crimea.ua/agatangel.htm> (дата звернення: 22.01.2021).
6. Прицак О. Про Агатангела Кримського у 120-ті роковини народження. *Східний світ*. 1993. № 1.

Листування Мавки та Царівни: спроба аналізу епістолярного діалогу Лесі Українки з Ольгою Кобилянською

Медяник Анфіса,

студентка IV курсу Відокремленого структурного підрозділу «Економіко-правничий фаховий коледж Запорізького національного університету»

Наукова керівниця:

Доброскок С. О., голова циклової комісії філологічних дисциплін Відокремленого структурного підрозділу «Економіко-правничий фаховий коледж Запорізького національного університету», викладачка вищої категорії, кандидатка філологічних наук

У час інформаційних провокацій, боротьби за власні права та свободу вибору, постаті двох українських письменниць усе частіше спливають у соціальних мережах. Сексуальна орієнтація двох найвідоміших українських письменниць вже давно стала темою для обговорення багатьох дослідників. На жаль, не всі вони, роблячи гучні та провокаційні заяви, аргументують свою позицію. Спробуємо проаналізувати особливості епістолярного діалогу Лесі Українки та Ольги Кобилянської. Переконані, що подібний інтерес до особистого життя двох письменниць викликаний не лише святкуванням 150-річчя з дня народження дочки Прометєя.

Про життя й творчість Лесі Українки сучасним літературознавцям відомо достатньо багато. Не може залишатися непоміченим той факт, що жінка була освіченою, про що говорять її феноменальні мовні навички, володіння дев'ятьма мовами, створення книги «Стародавня історія східних народів», яку Леся написала для своїх сестер. Найчастіше учнів знайомлять із образом втомленої та вічно хворої жінки, яка ніколи не була щаслива в коханні. Однак необхідно звернути увагу на те, що саме в її творах ми зустрічаємо незалежних і самодостатніх жінок, які попри всі труднощі залишаються сильними. У часи боротьби за права жінок твори письменниці набувають особливого значення та стають ще більш цінними.

Епістолярій Лесі Українки налічує майже 900 листів. Усі вони збиралися різними людьми. Наприклад, як вічне нагадування, сім'я Ольги Ко-

биянської зберігала записки в Чернівцях, деякі залишалися у тих, кому й були надіслані. Найбільша кількість листів була зібрана сестрою поетеси – Ольгою Петрівною. Про листи, адресовані найближчій подрузі – Ользі Кобилянській, відомо небагато. Обмін новинами та власними почуттями продовжувався 14 років, аж до смерті Лесі Українки.

Найголовнішою проблемою дослідників, що намагаються дізнатись усе про життя та взаємини двох жінок, є те, що майже всі листи, отримані Лесею від Ольги, зникли. Було віднайдене лише один, написаний Царівною, а питання, чому зникли інші записки, й досі відкрите. Існують думки, що Українка власноруч знищувала їх, щоби залишити листування більш менш особистим та уникнути будь-якої публічності. Однак такі заяви не можуть бути підтверджені й досі.

Листування між письменницями досліджував Євген Баран, який у своїй роботі «Леся Українка та Ольга Кобилянська: діалог культур» дійшов висновку про відсутність будь-яких взаємин між жінками, крім дружніх. На думку Соломії Павличко, «...лінгвістично-ексцентричні листи Лесі Українки й артистично довершені оповідання Ольги Кобилянської свідчать про процес радикального переосмислення свого «я» на знак протесту проти патріархальної культури» [6, с. 83]. У працях Н. Зборовської висловлена думка про те, що в листуванні жінок «...любов проживається як пристрасть поетична» [3, с. 111]. На її переконання, важливі були лише мрія та уявлення, коли реальний світ залишався остороном. Цікавий висновок робить Т. Гундорова, говорячи про те, що між Ольгою й Лесею відчувається «жіночий платонічний роман» [2, с. 96], який став для них порятунком у суворому патріархальному світі.

Стосунки обох жінок насправді є доволі цікавою темою для досліджень. Відомо, що листування між ними розпочалось у 1899 р., і саме з перших записок можна виділити офіціоз спілкування. Неможливо не помітити гострі та злегка суворі привітання («Дорога і шановна товаришко!»; «Дорога панно Ольго!») і такі ж тверді прощання («Ваша товаришка Леся Українка», «Стискаю Вашу руку. Л. У.»). Схожий характер простежується в більшості листів Лесі Українки, а отже, можемо зробити висновок про те, що подібне спілкування є притаманним та звичним для жінки. У перших листах, адресованих Ользі Кобилянській, найголовнішими темами для розмов є література та останні новини із життя. Помічаємо форми звертання, притаманні тодішнім нормам: «люба пані», «дорога пані», «люба товаришко».

Із 1901 р. листування між двома жінками стає частішим. На нашу думку, таке раптове зближення двох поетес зумовлене їхнім нелегким особистим життям. Сергій Мержинський, якого Леся кохає не один рік, отерпає від хвороби, що ослаблює його з кожним днем все сильніше. Про це свідчать листи поетеси до подруги: «Отже, щоб Ви знали, що я власне біда: тут у Мінську живе той мій приятель, що я Вам ще давно колись про його казала. Він все остатній рік був хворий, і я навідувала його, їдучи на північ і з пів-

ночі, потім їздила спеціально до нього восени (минулого вересня) днів на 10, а тепер от приїхала та й сиджу, жду, що далі буде. А далі, здається, нічого доброго не буде...» [4]. У своїх листах Ольга радить: «Не давайте свого товариша на поталу недузі!.. Боріться на життя, а не на смерть, бо інакше се такий розпач!..» [4].

Трохи пізніше Леся зізнається Сергію в коханні та отримає різку відмову, а Ольга Кобилянська саме розлучилась із коханням свого життя – Осипом Маковеем. Зрештою, Мержинський помирає на руках в Українки, про що та сповіщає свою подругу: «Сьогодні якраз дев'ятий день по смерті мого друга, вже тиждень, як він лежить в землі. А я, бачите, жива, хоч не знаю, як сказати, – здорова чи ні?» [4]. Погодьтеся, таку ситуацію, де раптові трагедії стають причинами зближення двох подруг, можна прослідкувати й нині. Майже кожна дівчина після тяжкого розлучення із коханим шукає підтримки в найближчій людині, що зможе не дати опустити руки в такий складний час.

У 1901 р. відбувається ще й перша зустріч письменниць, після якої листування зовсім змінюється. Замість звичних імен з'являється «хтось». «Нехай хтось буде добрий і вибачить, що лист не на картці писаний, а таки так, «як бог приказав» бути листам. Надворі страшна хляпавка, а хтось не має картки і не важиться витикатись на вулицю, бо буде «міау» [4]. Саме такі звертання змушують більшість літературознавців схилитися до думки, що між жінками з'явилося щось більше, ніж дружба. Однак, на нашу думку, такі назви одна одній свідчать лише про глибоку прив'язаність після пережитого. Порівнюючи із сучасним світом, маємо звернути увагу на те, що дівчата й зараз вигадують одна одній смішні прізвиська, які можуть зберігатися багато років. З'являються ніжні звертання на початку листа: «До когось лютого, і дорогого, і славного!», «До когось дуже лютого», «До когось дуже лютого, дуже дорогого, що ніколи не сердиться на когось і завжди когось розуміє», «Мій любий чорненький хтось!». Єдине, що не змінюється протягом усіх 14 років, це теми для спілкування. Можна вказати лише на те, що розповіді про власне життя стали більш відвертими й містили більше подробиць.

У висновку хочеться вказати на те, що таке спілкування було нормою для того часу. Зближення обох жінок стає просто необхідним для них самих. У пошуках підтримки вони звертаються до тієї людини, що ніколи не засуджує та здатна зрозуміти. І Лесі Українці, і Ользі Кобилянській не вистачало звичайного людського розуміння, якого вони так прагнули і яке, зрештою, змогли знайти одна в одній.

Список використаних джерел

1. Баран Є. Леся Українка і Ольга Кобилянська: діалог культур (на матеріалі епістолярію письменниць). Творча індивідуальність Лесі Українки, 2007. С. 284–292.
2. Гундорова Т. *Femina melancholica*: стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. Київ : Критика, 2002. 272 с.

- Зборовська Н. Моя Леся Українка: Есей. Тернопіль : Джура, 2002. 228 с.
- Леся Українка, Енциклопедія життя та творчості. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Corresp.html> (дата звернення: 10.01.2021).
- Мірошниченко Л. Чим яскравіше світло, тим глибша тінь (Над листами Лесі Українки до Ольги Кобилянської). Київ. Старовина. 1997. № 6. С. 34–59.
- Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ : Либідь, 1997. 446 с.
- Святовець В. Ф. Епістолярна спадщина Лесі Українки : листи в контексті художньої творчості. Київ : Вища школа, 1981. 183 с.

Епістолярії Лесі Українки та Івана Франка як свідчення їхньої творчої співпраці

Татарин Ольга,

учениця 5 (9) класу Тернопільської Української гімназії ім. І. Франка Тернопільської міської ради Тернопільської області

Наукова керівниця:

Грабовська О. М., викладачка секції української мови та літератури Тернопільського обласного комунального територіального відділення Малої академії наук України, учителька-методистка української мови та літератури Тернопільської Української гімназії ім. І. Франка Тернопільської міської ради Тернопільської області

Леся Українка та Іван Франко належать до числа найбільш відомих українців останньої чверті XIX – початку XX ст. У їхніх взаємовідносинах були різні періоди: від щирих і дружніх, майже сімейних взаємин, до відкритої конфронтації на ґрунті розбіжностей у поглядах на майбутнє національного руху в Україні. Утім, їм вистачало сили та розуму виходити з будь-якої ситуації з гідністю, зберігати товариські стосунки й повагу один до одного.

Історії взаємин І. Франка та Лесі Українки присвятили праці Я. Горак [1], М. Горбатюк [2], В. Горинь [3], І. Денисюк [4], П. Одарченко [11] та ін. Проте досліджень, які були б присвячені листуванню двох великих українців, не так уже й багато. З огляду на це вважаємо порушену проблему **актуальною**.

Мета дослідження – розглянути ґенезу творчої співпраці І. Франка та Лесі Українки у їхньому листуванні.

Для реалізації цієї мети потрібно було розв'язати такі **завдання**:

- визначити теоретичні засади дослідження;
- окреслити історію взаємин І. Франка та Лесі Українки;
- проаналізувати листи письменників і з'ясувати їх роль у контексті порушеної проблеми.

Епістолярна спадщина Лесі Українки та І. Франка засвідчила міцні дружні стосунки й тісну співпрацю класиків української літератури. Найкращою характеристикою взаємин, які склалися між ними, є слова Лесі Українки, адресовані І. Франку в листі від 1 (14) серпня 1903 р.: «Товаришування наше, здається мені, власне, «не от мира сего», не каламутньо ж його всякими *survivals* (пержитками), бо вони нижчі від нього» [13, с. 84–85].

Перша документально зафіксована зустріч Лесі Українки та І. Франка відбулася між 2 і 5 лютого 1891 р. у Львові. Зупинялася Леся Українка з матір'ю у квартирі Франків і 18 березня 1891 р., тоді ж І. Франко з дружиною були запрошені до Колодяжного, де влітку того ж року й відпочивали з родиною [8, с. 9–10, 12].

І. Франко був одним із перших, хто помітив і схвально оцінив талант Лесі Українки – за його підтримки в 1884 р. у журналі «Зоря» були опубліковані її перші вірші: «Конвалія» та «Сафо» [10, с. 127]. Він заохочував Леся до здійснення перекладів найкращих зразків світової літератури, допомагав їй порадами та був редактором збірки, що вийшла у світ у червні 1892 р. у серії «Всесвітні твори» [1, с. 138]. Із 1891 р. Леся Українка починає друкуватися в Франковім журналі «Народ» і присвячує Каменяру цикл «Сльози-перли». Коли наприкінці 1893 р. І. Франко готував видання нового журналу «Житє і слово», однією з перших він запросив до співпраці Леся Українку.

У 1898 р. І. Франко опублікував статтю «Леся Українка», що, за його ж висловом, була «...не тільки інтерпретацією її таланту, ...але також словом щирого признання і заохоти для авторки, піддержкою на її важкому шляху» [14, с. 255]. Саме в цій статті він назвав Леся Українку «трохи чи не одиноким мужчиною на всю новочасну соборну Україну...» [14, с. 270–271]. У свою чергу, і Леся Українка, за свідченням К. Квітки, «...Франка дуже поважала і любила з ним розмовляти, вважаючи його за дуже інтересного, розумного і дотепного розмовника і дуже тямущого порадника...» [5, с. 228–229].

Востаннє І. Франко та Леся Українка бачилися в першій половині червня 1903 р. у Львові. З цього часу письменники спілкувалися між собою лише за допомогою листів.

Крім питань приватного характеру, у їхніх листах порушувалися важливі проблеми, що турбували літераторів того часу. Так, наприклад, у листі до Івана Франка Леся Українка писала: «...наші слова стають нашими ділами і судять нас люди «по ділах наших»...» [13, с. 18].

У листах до І. Франка вона зверталася до свого адресата з глибокою повагою – кожен лист починається так: «високоповажний добродію», «вельмишановний товаришу і добродію», «дорогий собрате», «дорогий учителю», а закінчується переважно виразами: «з глибоким поважаням», «завжди прихильна до Вас», «щиро поважаюча Вас», «Ваша товаришка Леся Українка». Та водночас письменниця навіть наважувалася вказувати на якісь недоліки досвідченому авторові, зокрема, в одному з

листів вона «приватно критично» аналізувала Франкову поему «Лісова ідилія» [13, с. 18].

Особливо активним було листування письменників у 1903 р. У цей час Леся Українка отримала пропозицію перекласти на російську декілька прозових творів І. Франка. У листі від 19 червня (2 липня) 1903 р. вона звернулася до Каменяра за дозволом на здійснення цих перекладів [13, с. 77]. На жаль, зважаючи на те, що листи І. Франка до Лесі Українки не збереглися, невідомо, що відповів Франко, та, очевидно, дав згоду, адже в другій половині 1903 р. були видані оповідання «На дне», «Хороший заробок» тощо.

Із 1904 р. контакти обох діячів мали нерегулярний характер. У цьому контексті варто згадати останній лист Лесі Українки І. Франкові – запрошення до співпраці з Київською «Просвітою», який вона написала 16 січня 1907 р., та участь Лесі Українки в підготовці святкування 40-річчя літературної діяльності І. Франка [5, с. 862].

Отже, розглянувши листи Лесі Українки до Івана Франка, можна погодитися з думкою Л. Мірошниченко й назвати їх «дзеркалом її високої і натхненної душі» [9, с. 7].

Дослідження біографічних відомостей засвідчило наявність тісних контактів між родинами Франків і Косачів, вплив І. Франка на становлення Лесі Українки як письменниці, а також їхню співпрацю на літературній ниві.

Цінним джерелом для вивчення життя, творчості, літературно-естетичних та політичних поглядів письменників є епістолярії Лесі Українки й Івана Франка. Незважаючи на те, що на сьогодні чимало листів Лесі Українки до Івана Франка втрачено та майже не залишилося адресованих їй, ті, що збереглися, дають змогу з'ясувати ґенезу творчої співпраці двох найвидатніших письменників постшевченківської доби.

За допомогою листування ми маємо змогу простежити за публікацією поезій Лесі Українки в Галичині, її ставленням до важливих подій і враженням від зустрічей з І. Франком. Та епістоли Лесі Українки – це не тільки цінне джерело для вивчення взаємин письменниці з І. Франком, це й своєрідні твори, що містять інформацію про літературне, політичне, культурне життя України того часу.

Сподіваємось, що наша робота знайде своє продовження у вивченні інших аспектів життя і творчості Лесі Українки та стане поштовхом до нових досліджень у цьому напрямі.

Список використаних джерел

1. Горак Я. Діалог [Текст] : (до 125-річчя від дня народження Лесі Українки та 140-річчя від дня народження Івана Франка). *Дзвін*. 1996. № 2. С. 137–149.
2. Горбатюк М. Іван Франко і Леся Українка у літературі, громадських справах і буденному житті. URL: <http://biography.nbuv.gov.ua/data/vidannya/6/JRN/pdf/12.pdf> (дата звернення: 15.01.2021).
3. Горинь В. Іван Франко і Леся Українка [Текст] : відомий епізод «непорозуміння між своїми». Львів : Ін-т українознавства, 1998. 92 с.

4. Денисюк І. Національне питання у полеміці «між своїми» [Текст]. *Укр. літературознавство*. Львів : Світ, 1996. Вип. 62. С. 55–66.
5. Квітка К. На роковини смерті Лесі Українки [Текст] // Спогади про Лесю Українку / [упоряд., вст. ст. і ком. А. І. Костенка]. Київ : Дніпро, 1971. С. 219–247.
6. Косач-Кривинюк О. Леся Українка [Текст] : хронологія життя і творчості. Нью-Йорк, 1970. 926 с.
7. Коцюбинська М. Х. «Зафіксоване і нетлінне»: роздуми про епістолярну творчість. Київ : Дух і література. Харківська правозахисна група, 2001. 300 с.
8. Лесиними стежками у Львові [Текст] : метод. рекомендації щодо проведення літ.-краєзнавчих екскурсій з учнями) / [уклад. П. Т. Бондар]. Львів, 1972. 31 с.
9. Мірошниченко Л. П. Над рукописами Лесі Українки. Нариси з психології творчості та текстології. Київ, 2001. 264 с.
10. Мороз О. Н. Іван Франко: Семінарії [Текст]. Київ : Вища школа, 1977. 392 с.
11. Одарченко П. Творчість Лесі Українки в оцінці Івана Франка [Текст] : (до 50-х роковин з дня смерті Лесі Українки). *Сучасність*. 1963. № 8 (серпень). С. 52–56.
12. Українка, Леся. Зібрання творів [Текст] : у 12-ти т. / [редкол. : Є. С. Шаблійовський (голова) та ін.]. Київ : Наук. думка, 1979. Т. 11. 478 с.
13. Там само, 1979. Т. 12. 696 с.
14. Франко І. Зібрання творів [Текст] : у 50-ти т. / [редкол. : Є. П. Кирилюк (голова) та ін.]. Київ : Наук. думка, 1981. Т. 31. 596 с.

Біографія

Лесі Українки

в суспільно-політичних
та мистецьких вимірах
доби кінця XIX – початку XX ст.

Формування світоглядних установок Лесі Українки під впливом Михайла Драгоманова

Старинець Роман,

студент II курсу Коростишівського педагогічного фахового коледжу імені І. Я. Франка

Наукова керівниця:

Старинець Г. В., викладачка Коростишівського педагогічного фахового коледжу імені І. Я. Франка

В історії нашого народу, як і будь-якого іншого, є родини, діяльність яких залишила вагомий слід у минулому, мала вплив на державотворення і культурний розвиток України. У генерації Косачів-Драгоманових особливо виокремлюють дві величини – Лесю Українку і Михайла Драгоманова. Родина Драгоманових-Косачів – це взірць української еліти, що належить до української інтелігенції та культурного середовища другої половини XIX – початку XX ст. Інтелектуально-мистецькі надбання цієї сім'ї стали прикладом і об'єктом зацікавлення для багатьох науковців, дослідників та пересічних громадян.

Михайло Драгоманов був одним із найвидатніших представників політичної думки Центральної Європи другої половини XIX ст. Його однодумець і послідовник Іван Франко писав: «Хто не знає широкі політичні і наукові погляди М. Драгоманова, його непохитно вірне чуття в оцінюванні людей і відносин, а при тім його острій критичний ум, що не поклоняється ніяким авторитетам...». Саме за ці моральні якості в поєднанні з авторитетом визначного вченого поважала Леся Українка свого друга і наставника.

Аналіз стосунків цих двох непересічних особистостей (Михайла Драгоманова і Лесі Українки) завжди привертав увагу дослідників. Важливим джерелом дослідження цієї взаємодії є епістолярна спадщина письменниці, наукові розвідки, літературні джерела. Листування Лесі Українки з М. Драгомановим, І. Франком дає змогу простежити, як змінювались громадсько-політичні погляди поетеси. У вітчизняному і світовому літературознавстві є чимало праць, які досліджують формування суспільних, феміністичних і політичних ідей письменниці. Це, зокрема, праці М. Зерова, М. Драй-Хмари, дослідження Л. Старицької-Черняхівської. У сучасних розвідках С. Богдан, Л. Мірошниченко, Л. Підгайного вплив М. Драгоманова на формування світогляду Лесі Українки подано загалом. У цьому дослідженні ми торкнемося питання еволюції політичних і суспільних поглядів Лесі Українки, впливу на них Михайла Драгоманова, спільності та відмінності бачення майбутнього українців.

Мета дослідження – аналіз діяльності Лесі Українки, зокрема формування її світогляду, а також зростання як письменниці та перекладачки під впливом ідей Михайла Драгоманова.

Завдання дослідження – проаналізувати світоглядні позиції Лесі Українки, сформовані під впливом дядька поетеси, її радника і вчителя, авторитетного громадського діяча і науковця – Михайла Петровича Драгоманова. Простежити історію дружніх стосунків цих мислителів і світоглядну еволюцію письменниці на матеріалі листування, окремих творів і досліджень науковців, визначити спільність у поглядах Лесі Українки і Михайла Драгоманова на проблеми державотворення, формування європейської культури та освіченості українства кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Дитячі та юнацькі роки життя Лесі Українки були типовими для тогочасної молоді: індивідуальні вчителі, мудре керівництво батьків, зокрема матері, та захоплення до творчості. Але, крім цих мудрих наставників, «був у Лесі ще один друг, радник і учитель, якого вона побожно шанувала й любила, – дядько її, Драгоманов», – так згадує про ці стосунки Л. Старицька-Черняхівська [4, с. 21]. Леся Українка завжди пишалася тим, що в її роду були декабристи, що волелюбні традиції її родини зберігаються і культивуються, що має своїм наставником такого політичного діяча й ученого, як М. Драгоманов. Тому вона з дитинства прагне здобути якомога більше порад і зауважень про свою творчість.

У 80-ті рр. Леся несміливими кроками входить у літературу, з'являються на світ її перші поезії «Конвалія», «Сафо», «Досвітні вогні», опубліковані у збірці «На крилах пісень» 1893 р. М. Драгоманов у листах радить Лесі більш критично дивитись на «доморощену премудрість» [5, с.189], рекомендує студіювати наукову літературу історично-філософського змісту, радить, ЩО саме потрібно прочитати з історії релігії, літератури і культури. Письменниця все студіює і ділиться враженнями від творчості.

Після того, як Леся разом із М. Славинським переклала низку творів Гейне, М. Драгоманов дорікає племінниці, що у них «злість Гейне не вийшла, може, через те, що ви з М. С. добрі люди» [5, с.191]. Отже, М. Драгоманов скерував творчість поетеси на сатиру проти ненависного їм обом царства мороку, неuczта і несправедливості. Як відповідь на цей закид, Леся Українка пише свою славнозвісну поему «Давня казка», яка характеризується полемічною спрямованістю і чіткою політичною наснаженістю.

У молоді роки Леся безліч разів намагалася у творах порушити громадсько-патріотичні теми, але змушена була поступитись перед ними, оскільки ця тематика потребувала від неї громадсько-політичної зрілості. Усе змінила її перша подорож за кордон, до Австрії. Галичина на той час була відносно вільною в національно-культурному відношенні, тож вона спочатку привабила Лесю як земля, в якій українці могли користуватися пільгами конституційного ладу і друкувати твори рідною мовою. М. Драгоманов у численних листах радить Лесі не ідеалізувати галицьке сус-

пільство, адже Лівобережна Україна була більш розвиненою в культурно-освітньому плані, тому прогресивні західноєвропейські думки знайдуть собі сприятливий ґрунт саме там. І справді, через деякий час письменниця пересвідчується в слушності таких застережень. Сталося це в 1891 р., коли Леся з матір'ю їхали до Відня на лікування і на деякий час затримались у Галичині, маючи змогу спілкуватися з представниками її передових кіл. Познайомившись із діяльністю політичних партій, вивчивши їх вплив на суспільне життя, Лариса Косач починає сумніватись у привабливій політиці народоців, особливо після того, коли дізналась про «Угоду» крайового галицького уряду з центральним австрійським урядом. Цю «Угоду» письменниця сприйняла як засіб відірвати Галичину від України, назвала її у листі до М. Драгоманова «нешасною, легкодухою та дурною». Ці думки звучали в унісон з думками Драгоманова.

Особливу увагу Леся Українка починає приділяти діяльності українофілів, вона відзначає у них низький культурний рівень, недостатню освіченість і хибне розуміння завдань національно-визвольного руху. Адже деякі представники цієї течії, прикриваючись модною на той час назвою українофіла, обмежувалися вузьким культурництвом, різким запереченням чужої (російської, німецької чи польської) мови, розпалюванням ненависті до «москалів» і при цьому заперечували потребу будь-якої політичної програми українського руху. Варто зауважити, що українофільство – це течія, представники якої намагалися врятувати скарби української культури. Адже на той час безліч родовитих українців узагалі заперечували розвиток української культури, не допускали навіть можливості якого-небудь відмежування від імперії, навіть відрікалися свого імені. Тому не можна назвати українофілів недієвою групою.

Нове покоління інтелігенції, до якого себе долучала Леся, намагалася поставити на законну основу право на існування народу не лише як етнографічної маси, а як нації, рівної іншим. Леся Українка слідом за своїм наставником розуміла, що поява України на карті світу як вільної і повноправної держави – це шлях довгий і тернистий. Потрібно покласти немало праці, зусиль і часу, щоб пробудити від сну принижений і уярмлений український народ, дати йому необхідну освіту, віру в свої сили. Для цього необхідно виховати національно свідому українську інтелігенцію з європейським рівнем освіченості, яка зможе вказати народу правильний шлях до мети.

М. Драгоманов вважає за необхідне для молоді знати європейські мови, ознайомитися з передовими досягненнями світової науки і суспільної думки, адже Україна – це частина Європи, її доля тісно пов'язана з долею інших європейських країн. За порадою свого наставника Лариса Косач опановує англійську мову, спонукає учасників свого гуртка до самоосвіти, до вивчення мов європейських народів, щоб потім використовувати свої знання для справи просвіти народу. За такі погляди Лесю Українку і М. Драгоманова звинувачували в «космополітизмі», який нині

сприймають як шанування прав кожної нації. Так само Леся Українка добре засвоїла й науку європеїзму; вона була, як писав один критик, «яркою європейкою». Її європеїзм, у широкому розумінні слова, виявився не тільки в тому, що вона добре засвоїла здобутки європейської тогочасної культури, а й у тому, що цей принцип завела до власної своєї творчості. Гасло вивести українське письменство з вузьконаціональних меж і переважно селянських інтересів у всесвітні простори підхопила молодша генерація українських письменників: Леся Українка, М. Коцюбинський, М. Чернявський та модерністи. Тільки модерністи стали на шлях декадентства, засвоюючи винятково занепадну його ідеологію і форму, а такі, як Коцюбинський та Леся Українка, справді винесли у світові простори на власних плечах українську літературу, що до них живилася переважно хатніми інтересами селянства, його психологією і побутом.

М. Драгоманов був не лише громадським діячем, а й письменником-публіцистом, тому відчутно вплинув на становлення виразної, живої мови творів молоді поетеси і формування ніжного і ліричного, а потім гострого слова Лесі Українки. Сам М. Драгоманов писав свої статті ясною, чіткою і зрозумілою мовою з логічним і послідовним викладом, з тонким, але дошкульним гумором. Хоч письменник володів багатьма слов'янськими і європейськими мовами, але твори з української проблематики, науково-популярні праці для простого народу писав винятково українською мовою. Він щиро вболівав за те, щоб початкова освіта давалась людині рідною для неї мовою, щоб українська мова не засмічувалася іноземними словами, а вільно розвивалась у сім'ї братніх європейських мов. Тож, у тому, що кожен Лесин твір не лише проймає душу, а й вражає чистотою і досконалістю українського слова, є велика заслуга її наставника.

Отже, становленню і формуванню Лесі Українки як письменниці і як громадянина великою мірою сприяв М. Драгоманов. Його думки, поради і настанови мали не менше значення, ніж наукові і публіцистичні праці. Великий вплив мав цей український діяч не лише на Лесю, а й на весь наш народ. На Наддніпрянській Україні ширилися гуртки драгоманівців, так званих «радикалів», що провадили широку агітацію, особливо серед робітничих мас. У Галичині зорганізувалася «радикальна селянська партія» на чолі з учнями М. Драгоманова у політичній справі – І. Франком та М. Павликом.

Узагальнюючи попередній матеріал, зауважуємо, що значення М. Драгоманова в житті та у творчості Лесі Українки можна висловити так: якщо через матір вона стала українською письменницею з добірною мовою, то дядько вивів її з вузького кола інтересів суто національних, прищепив їй європейську культуру й зробив із неї непохитного, непримиренного борця. Леся Українка дійсно була ідейною дочкою М. Драгоманова, а отже, не можна зрозуміти творчість поетеси, якщо не вивчати діяльність і погляди М. Драгоманова.

Список використаних джерел

1. Богдан С. «Україна... А знаєте, такі є щось в сьому слові». Етнічні стереотипи Лесі Українки за її листами. *Дивослово*. 2002. № 10. С. 19–24.
2. Історія української літератури. Дожовтнева література. Київ, 1987. Т. 2. С. 579–596.
3. Крук О. Вплив Михайла Драгоманова на формування суспільно-політичних поглядів поетеси. *Дивослово*. 1996. № 2. С. 3–8.
4. Старицька-Черняхівська Хвилини життя Лесі Українки. *Літературно-науковий вісник*. 1913. Т. ІХІV, кн. Х. С. 21–22.
5. Ткаченко І. Ненадруковані листи Михайла Драгоманова до Лесі Українки. *Червоний шлях*. 1923. № 4–5. С. 187–200.

Етнографічні подорожі Лесі Українки як відкриття нових сторінок історії

Штільгойз Олександр,

учень 11 класу ліцею № 25 м. Житомира

Наукова керівниця:

Бережанська І. М., учителька української мови та літератури ліцею № 25 м. Житомира

Нині творчість Лесі Українки вже надзвичайно вивчена і популярна, проте інші аспекти її життя, які повністю вимальовують портрет такої багатогранної особистості, як Леся Українка, малодосліджені та невідомі. Однією з цих концепцій є прояв Лариси як науковиці, етнографіні, культурологині та народознавиці, що відіграло неабияку роль у творенні науки і культури України (не менше, ніж творчість). Проте цій «навчальній сфері» не приділено належної уваги, що й спричинює актуальність роботи.

Мета роботи – дослідити життя Лесі Українки по-інакшому, тобто не аспекти її творчості, а прояви як науковиці. Віднайти зміст і наслідки її етнографічних подорожей, а також зрозуміти вклад Лариси Косач у науку та історію України завдяки її дослідженням.

Завдання роботи – встановити мету етнографічних подорожей Лесі Українки; прочитати її щоденникові записи – наслідки подорожей; зрозуміти основні напрями розвитку науковиці з мисткині.

Здається, що всім відомі подорожі Лесі Українки, але це мандри звичні. Проте багато кілометрів письменниці промандрувала саме в пошуках етнографії. Ще з дитинства поетеса прагнула опанувати велич знань і культуру мистецтва, адже свої дитячі роки проводила на Волині у єднанні з народнопоетичною сферою [3]. І це не дивно, оскільки навіть у родині Косачів плекали традицію запису фольклору – знаменитими етнографами були її мати (О. Пчілка), дядько (М. Драгоманов), її чоловік (К. Квітка) та

друг сім'ї (М. Лисенко) [2]. Леся також обожнювала народні пісні, легенди та казки, які чула звідусіль, адже саме в цьому і проявилася її невимовна схожість на маму, бо Олена Пчілка організовувала зустрічі – записи пісень від гурту селян чи знайомих родини, а видатний композитор М. Лисенко накладав на твір мелодію, що робила його живим вогником. Напевно, цим і був спричинений «розквіт етнографічного мистецтва», який став братом музичного почуття і пам'яті Лесі. Вона почала не лише писати вірші та накладати на них мелодії, а й подорожувала в пошуках народних звуків. У Луцьку вона записала баладу про Бондарівну, легенди про Кармалюка та подвиги Луцького замку, а в селі Жаборинці – ігри на Великдень і дитячі обряди святкування. Не минула етнографія й становлення поетеси як авторки легендарної прози, адже в селі Колодяжному, де жила з 1881 р., збирала у кошик цілющих знань: народні пісні, перекази, байки, легенди, вірування, які зі старовинного фольклору відродилися в образах мавок, русалок, велетів, перелесника, водяників. Захоплення мозаїкою етнології відкрив у Лесі Українки дядько Лев, у якого перебувала в гостях у селі Скулин, який і розповів їй про ті образи зеленого світу, духів водного царства та польову силу. А вже наприкінці ХІХ ст. Лариса почала професійно займатися етнографією, вивченням народної творчості, особливо поезії та пісень. Тому в 1893 р. Леся завершує роботу над своєю працею, яка поєднує всю ту народну творчість, мудрість і науковість, – «Купала на Волині», а вже в 1898 р. познайомилася зі своїм чоловіком, Климентом Квіткою, який і допоміг їй впорядкувати хаос фольклорних збірників, видавши три книги, присвячених українській пісні [2]. Можна сказати, що Леся змінила перебіг подій і змусила час іти швидше. Адже то були не зовсім книги, а записи її музичних творів із вказівками Климента, а ще п'ять пісень, які були оспівані голосом видатного каменяра – Івана Франка. Проте ці праці були лише зернятком, з якого виросло пів тисячі плодів, які яскравими нотами й досі живуть у серці та душі кожної людини, яка хоча б один раз читала Лесин твір.

Проте, напевно, найцікавішим етапом у етнографічній течії для Дьоньки Прометей став 1908 р., коли була організована експедиція Філарета Колесси під крилом Лесі Українки та її чоловіка Климента Квітки. Це була справді перша серйозна і систематична спроба зібрати повноцінний музичний архів, а сама мета подорожі – записати народні пісні і думи на фонограф. Цікаво і те, що на той час фонограф був особливим інструментом, володіти яким міг не кожен [1]. В Україні фонограф мав лише барон Федір фон Штейнгель, важливий дипломат і засновник масонської ложі «Київська зоря». Цим винаходом був зацікавлений і український художник Опанас Сластіон, оскільки саме він переконав Лесю Українку і Климента Квітку використати фонограф для записування кобзарського мистецтва, адже тільки такий інструмент здатен передати унікальні ноти й особливу манеру виконання кожного кобзаря. Проте на той час кобзарство стало

своєрідною культурою у молоді, однак сама оригінальна течія мандруючих співців почала втрачати свою автентичність [1].

«Ми маєм дуже багато літературних описів кобзарського співу, – писав Климент Квітка, – в печаті дуже багато було висловлено уболівання над щезанням того співу, але для заховання дум було зроблено безконечно мало», тому в 1902 р. проводиться Археологічний з'їзд, де вчергове обдумують цю проблематичну тему. Доповідь стала гучною подією, тож зацікавлена інтелігенція ожила. Подорож намагався організувати Гнат Хоткевич, але далі задумів справи не пішли. Зрештою Леся зі своїм чоловіком вирішує рятувати ситуацію, тому організують експедицію і фінансують її з грошей письменниці. Документи свідчать, що було виділено 300 рублів, а це величезна сума на той час, оскільки середня зарплата тоді дорівнювала 30–40 рублів на місяць. Про те, що експедиція фінансувалась за кошт Лариси Косач, стало відомо аж у 1927 р., бо до цього грошовим помічником називали якогось невідомого спонсора [1].

Прагнення подружжя було палким, але досвіду в них не було, тому провадили справи просто, без якихось «професійних поглядів». Наприклад, хотіли купити власний фонограф останньої моделі, але все це бажання відбила його ціна (9 тисяч рублів) – на той час декілька автівок. Вони зверталися і до органів влади за офіційним дозволом подорожувати й записувати «з уст бідних старців їхні жалібні співи». Однак їм у цьому відмовили. Насправді, це і не дивно. Тоді фонограф був рідкістю, його називали «магічною головою», а саму Лесю з чоловіком мало хто знав. Це було лише обране коло знайомих, родичів і письменників. Їм допоміг художник Опанас Сластіон, який надав подружжю помешкання в Миргороді та власний фонограф. Сім'я також довго не могла знайти музикознавців, але нарешті їм пощастило. Після довгих пошуків обрали етнографа і музикознавця Філарета Колесу, який прославився кількома науковими публікаціями. Можна сказати, що саме він і змінив перебіг експедиції, бо відмовився подорожувати по селах, а отже, всі записи довелося проводити вдома у Опанаса Сластіона. Ця «подія» відбувалася два тижні, а митці довго і якісно записували кобзарських знаменитостей. «Безконечне повторювання мелодій дум, – і на фонографі, й голосом, – до того врізалось нам в мозок, що не тільки вдень, але й уночі вчувались тієї мелодії», – згадував пізніше Опанас Сластіон. Імпровізовану студію звукозапису відвідали лірник Антон Скоба з Хорольського повіту, кобзар Микола Дубина з Решитилівки на Полтавщині, який співав без акомпанементу. Хоча найцікавішою постаттю став Михайло Кравченко з Великих Сорочинців, який на той час уже об'їздив з кобзою Одесу, Ялту, Харків і Петербург (за запрошенням Імператорського географічного товариства) [1]. «Дуже трудно сліпого чоловіка призвичаїти до того, щоб увесь час, поки він співа, голос його йшов у середину дудки. Співець або незабаром одвернеться, або почне одкашлюватися серед співу, думаючи, що всього непотрібного фонограф

не запише. Часом співець ще й зауважить голосно, що він «чора краще співав, а тепер ніби охрип» або щось інше скаже, теж думаючи, що сього машина не записуватиме. Далі знов іде перерваний спів. Буває так, що співець починає поправлятися на стільці і тоді стає страшно, щоб не звалив додолу всі прилади. Буває, що забуде якесь слово, та візьме голосом високо і через кілька слів перемініє тон або й темп», – так казав Опанас Сластіон у статті в часописі «Рідний Край». Але окрім кобзарів вередливою була і техніка, адже за надто високої температури віск у фонографі починав танути, що викорінювало його можливість гарно працювати. Також записали ще одного кобзаря, видатного Гната Гончаренка, представника харківської школи кобзарства.

«В Севастополі, добре знаючи місцевість, він ходить сам, тільки без бандури, бо інакше поліція чіпляється. В ньому нічого жебрацького немає, починаючи з одержі, пристойної чумарки і смушевої шапки, і кінчаючи поводінням, повним гідности, без запобігання, але й без арроганції, яка часом помічається у знаменитостів «з народа». Особливо кидаются в вічі його руки з тонкими, артистичними пальцями, і велична поза високої, стрункої, зовсім не згорбленої постаті. Не тільки грошей, але й найменшої послуги він не вважає за можливе приймати дармо. Так, коли на пароході йому траплялось просити матросів провести його, то він потім грав їм за те на бандурі і не приймав ніякої плати. Колись раз трапилось, що фонограф чомусь віддав у карикатурному тоні його псалму «Про правду». Він, думаючи, що то якийсь навмисний жарт з нашого боку, так образився, що ледви ми могли його перекопати в нашій невинности. Так може ображатись тільки артист, що поважає свій хист», – так митця описувала Леся [1]. Робота тривала аж до 1914 р. (хоча ще у 1913 р. була видана збірка «Мелодії українських народних дум»), а найпершим критиком і поціновувачем цих записів був угорський композитор Бела Барток. Наразі колекція звукозаписів зберігається у двох архівах: у родини Колессів та в Інституті народознавства НАН України у Львові. Звукозаписи з колекції Колессів оцифрували аж у 2013 р. Каталог колекції фонограм створила і впорядкувала Ірина Довгалюк – науковиця і дослідниця цієї історії.

Висновки. Було досліджено аспект життя Лесі Українки як науковиці. Віднайдено зміст і наслідки її етнографічних подорожей та розкрито внесок у науку й історію України завдяки її дослідженням.

Виявлено те, що етнографічним подорожам Лесі Українки не надано належної уваги, а багато з її досліджень було знищено у часи Другої світової війни, а також через затоплення Інституту НАН України.

Вклад цієї праці в історію України – неоціненний, адже це записи справжніх кобзарів, яких на той час витисняла «поп-культура нової генерації», до того ж у праці є нотатки самого Климента Квітки і Лесі Українки, які розповідають про життя кобзарів, деталі подорожі та інші факти. Ці мандри по-інакшому відкривають історію життя, реінкарную-

чи її новими подихами сьогодення. Вони відкривають ще одну сторінку життя, новий образ легендарної поетеси, яка насправді є недослідженим генієм минулого та сучасності.

Список використаних джерел

1. Сімчук Олександр. Леся Українка і вередливі кобзарі. Як починався український звукозапис. URL: <https://amnesia.in.ua/kobzar-phonograph>.
2. Леся Українка: невідома фольклористка. URL: <http://ethnography.org.ua/content/lesya-ukrayinka-nevidoma-folklorystka/> (дата звернення: 15.01.2021).
3. КолоКрай. URL: <https://kolokray.com/f/semya-kosachey-1395331795.html/> (дата звернення: 12.01.2021).
4. Ушаков Д. О. Видатні українці (серія «Україна. Учора, сьогодні, завтра»). Харків : Фактор, 2011. 200 с.

Епістолярій Лесі Українки як засіб самоідентифікації авторки в приватному та соціальному вимірах

Мамчур Єлизавета,

студентка I курсу філологічного факультету Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Наукова керівниця:

Мажара Н. С., викладачка кафедри української і зарубіжної літератури Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Одним із досягнень сучасного наукового знання є оприлюднення численних фактографічних джерел, що надають дослідникам нові можливості для об'єктивного вивчення життєпису видатних постатей. До таких джерел належить й епістолярний доробок Лесі Українки. Він неодноразово репрезентувався в наукових студіях таких авторитетних літературознавців, як: В. Агеева [1], Є. Баран [2], С. Богдан [3], В. Кузьменко [4], М. Коцюбинська [5], Л. Оляндер [7], та інших.

Упродовж 2016–2018 рр. Видавничим домом «КОМОРА» опубліковано три книги листів Лесі Українки (упорядниці – В. Прокіп (Савчук)), що охоплюють різні етапи її біографії (1876–1897, 1898–1902, 1903–1913). Вперше епістолярій мисткині подано зі збереженням авторського правопису, без цензурних вилучень, наявних у 12-томному виданні, випущеному за радянських часів. З огляду на це приватні дописи Лесі Українки заохочують дослідників до нових пошуків і оновленої рецепції життєвого та творчого шляху геніальної письменниці в контексті цілої епохи, що зумовлює **актуальність** пропонованого дослідження.

Метою роботи є вивчення специфіки листування Лесі Українки як за-собу самоідентифікації авторки в приватному і соціальному вимірах на межі ХІХ–ХХ ст.ст., оскільки ці документальні тексти допомагають переосмислити і переоцінити її життя. Об'єктом дослідження є друга книга «Листів» мисткині, яка датується 1898–1902 рр. та презентує читачеві 298 дописів [6].

Епістолярій Лесі Українки як нефікційний текст постає невимушеним. Авторка, листуючись із рідними, знайомими, друзями, літераторами, громадськими діячами, ділилася почуттями, переживаннями, мріями, побутовими проблемами і дрібницями. Адже, перебуваючи поза межами рідного Колодяжного, вимушено мандруючи різними містами, країнами, вона відчувала нестачу спілкування з рідними. Її зболена душа (як фізично, так і емоційно) хотіла поділитися нагальними проблемами, прагнула підтримки, щирого слова: «Пиши мені частіше» [6, с. 12]; «Запізнений привіт, але ж від того він не менш щирий» [6, с. 179]; «Чи хто Вам пише такі листи, як я? Певне ні, бо я вже прославилась далеко своїми листами, що в них ніколи нема того, що треба. Мама не раз сміється, що я пишу їх певне з високости неба, чи зо дна моря, ледь не з сього світа» [6, с. 182]; «В Петербурзі було мені добре і цікаво, тільки трошки втомно: простори там величезні, а в хаті не сидиться, і те і се хочеться побачити і з людьми побачитись. По-знаходила давніх знайомих, придбала й нових» [6, с. 18].

Певні листи є ніби самоаналізом, адже авторка поринала в умовний епістолярний діалог, пишучи адресату, і намагалася розібратися із власними почуттями: «Роздражнила я було собі нерви більше всякими думками (певне те й в останньому моєму листі трохи відбилось), але ти не думай, що то з нудоти. Ні, справді, я вже тут значно звикла – так розложила час, щоб не нудитись» [6, с. 388]; «Я не знаю, чому се часто виходить так, що на мене ображаються люде власне тоді, коли я до них іменно «з щирим серцем» звертаюсь, – певне не вмію я так виражати своїх думок, щоб воно зрозуміло було. А ще письменською звусь!.. З листів моїх нікому ні потихи, ні користи не вийшло, кінчилось тільки на тім, що я нашарпала себе аж до хрипу в легких, безсоння, болю голови і т. ін.» [6, с. 389].

Чимало листів присвячені опису хвороби, специфіці лікування. Попри це Леся Українка іноді жартома зазначає: «Переїду до спокійної теми: погода і моє здоров'я» [6, с. 380]. Сторінки епістолярію дають змогу стверджувати, що, переборюючи біль, вона загартовувала свій дух, вдаючись до самоіронії: «Я маюся на здоров'я зовсім добре, хоч як був вітер, то нога моя почала була добре боліти і я не ходила по слизьких вулицях, а їздила: ся нога зовсім не признає зими, ожеледі, важкої одежі, глибоких калOSH і т. д.» [6, с. 17]; «Хоч не можна мені багато писати, та все таки хочеться хоч слово подати під гарячим враженням твого листа. Не можна писати через те, що я було на цих днях утяла такий нервовий припадок, як бувало торік в Києві, дрож до судорог і до розтяження правої руки» [6, с. 22]; «Простіть,

що запізналася відповісти: була мені пригода, впала на гладкій дорозі, вдарила ногу (оперовану) і три дні пролежала в прикрому настрою» [6, с. 377]. Майже кожного листа Леся Українка завершує словами: «Бувай здорова!», «Бувайте здорові», тим самим наголошуючи на тому, що є для неї найважливішим, розуміючи свій стан і бажаючи іншим уникнути її долі, позначеної боротьбою з хворобою.

Незважаючи на те, що в епістолярних текстах перед нами постає насамперед молода чужа жінка, донька, сестра, вірна подруга, проте у листах час від часу простежуються закономірності сприйняття нею мінливої дійсності межі століть, що супроводжується й рецепцією культурно-історичних особливостей доби. Вона, як небайдужа представниця тогочасної інтелігенції, закликала однодумців до створення жіночої газети, жваво обговорювала видання журналу «Дзвінок». Особливо гострими для Лесі Українки були московське й галицьке питання. Письменниця мала намір видати брошуру й прояснити відносини між двома країнами: «Хотілось би фактично доказати [цитатами з автентичних джерел, що зовсім можливо], як сама М[осква] прищепляла з великим трудом, правдами й неправдами віру в те, ніби все зле робиться без відому царя, та обіцянками замилувала очі. Хотілось би викрити всю деморалізацію, що вносила вона в наш народ. Маю намір скористати з усіх вільнолюбивих традицій, які ще можна знайти в нашій етнографії, та доказати, що політика царів завжди однакова» [6, с. 489].

Серед розмаїтих за змістом і колом адресатів більшість становлять листи до рідних. Досліджуючи епістолярій мисткині, дізнаємося про напружені стосунки в цій інтелігентній родині та присутність «тактики мовчання», що мала місце у ситуаціях непорозуміння батьків із дітьми та їх незгоди щодо дій дочок і синів. Це «мовчання» для самої письменниці було надзвичайно гнітючим: «Господи, що за фатум непорозуміння та нещирости вісить над нашою родиною?» [6, с. 489]. Можемо стверджувати, що тривала відсутність новин з дому негативно впливала на її психологічне здоров'я. Складними були й відносини мисткині з відомою матір'ю: «Я боюсь тепер мені ще сумніш буде, бо мамин приїзд був для мене як та блискавка, що контрастом світла ще зміцняє темряву дощової ночі» [6, с. 12].

Іноді складається враження, що Леся Українка вважала себе «тягарем» для родини, адже лікування потребувало коштів. Тому горда молода жінка, попри погане самопочуття, заробляла собі на життя й лікування, беручись за викладання, переклади тощо: «Мої фінанси будуть куди не блискучі цього семестра: хату маю дорожчу, а відповідно їй доходи не збільшаться, бо нової роботи не маю, долги ж свої я, як ти знаєш, виплачуват стараясь «власним» коштом» [6, с. 12]; «В хаті у мене температура стояла між 8 і 9° і навіть самовар, лампа, машинка та пів не змогли здійснити її вище. Велике щастя, що не було морозу, бо печне прийшлося би пропасти» [6, с. 15]; «п. Разумова не хоче взяти з мене грошей за обід, як не взяла на свята, хоч зацікавитися тижнів зо два не можна буде, а їсти її

страву даремне мені якось неприємно [6, с. 17]; «Беруся до аналізу «Царівни». Отже і я буду «критиком»! А що!» [6, с. 176].

Заслужують на увагу дослідників численні відомості про літературні дискусії, огляди книжок, спілкування з однодумцями-митцями: «Хотіла б особисто подякувати д[оброді] Стафаніка за його книжечку, та не маю адресу. Тим часом, при нагоді, будьте ласкаві передати йому мій товариський привіт, хоч ми і не знайомі ще» [6, с. 177]; «Бачила вчора й сьогодні Стефаніка, приїздив на два дні до Чернівців. На вид дуже здоровий, а в дійсності хворий, се навіть видно по його настрою, сумний якийсь, так наче що згубив і думає, де б його шукати» [6, с. 250]. «П. Ольга ідеальна товаришка, з тих, що не лізуть силоміць у душу і що не відпихають холодом» [6, с. 258]. Леся Українка є дуже об'єктивною у ставленні до інших, про що свідчать її дописи: «Я ще мало до нього придивилася і через те виразного чогось про нього сказати не можу» [6, с. 281].

Зазираючи до глибини душі мисткині допомагають листи, сповнені інформачії про почуття до Сергія Мержинського та останні дні його життя, коли вона була поруч із ним: «З моїм другом дуже зле і він вже нам не вірить, що міг видужати. Стан зовсім распачливий і на поправку нема надії. Вже не може підвестися сам...» [6, с. 234]. Після його смерті Леся Українка не могла писати листи, а рідним надсилала лише телеграми. Перший лист, написаний після цієї трагічної події, адресований О. Кобилянській: «Нещастя вже впало на мою голову. Сьогодні як раз дев'ятий по смерті мого друга, вже тиждень, як він лежить в землі. А я, бачити, жива, хоч не знаю, як сказати, – здорова чи ні?.. Нічого мені не хочеться, нічого мені не треба, я примушую себе хотіти і вмовляти, ніби те чи інше потрібне мені» [6, с. 240]. Проте вона виявляє психологічну потребу в самовираженні та задоволенні душевних потреб, прагне гармонії: «Єсть у мене ще одно бажання, таки справжнє, виразне бажання, се поїхати до Вас на зелену Буковину» [6, с. 240].

Отже, приватні дописи Лесі Українки є надзвичайно важливими для розуміння її феномену, оскільки в них утверджується сутність і глибина особистісного потенціалу мисткині. Вони максимально відверті, допомагають не лише зазнати в найпотаємніші закутки душі, а й надають можливість зрозуміти суспільно-політичні погляди авторки, її вимогливість до себе.

Епістолярна спадщина геніальної письменниці є невичерпним джерелом біографічних і культурно-історичних відомостей і заслуговує на увагу дослідників, окреслюючи роль мисткині в контексті епохи.

Список використаних джерел

1. Агеева В. Епістолярна спадщина Лесі Українки: листи як фрагмент творчої біографії. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму: монографія. Київ, 2003. С. 141–157.
2. Баран Є. Леся Українка і Ольга Кобилянська: діалог культур (на матеріалі епістолярію письменниць). *Леся Українка і сучасність* : зб. наук. пр. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк, 2007. Т. 4, кн. 1. С. 284–292.

3. Богдан С. Епістолярні діалоги Лесі Українки як джерело реконструкції стереотипів міжособистісної комунікації та образів комунікантів. *Леся Українка і сучасність* : зб. наук. пр. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк, 2007. Т. 4, кн. 2. С. 315–340.
4. Коцюбинська М. Х. Листи і люди. Роздуми про епістолярну творчість. Київ : Дух і література, 2009. 582 с.
5. Кузьменко В. І. Епістолярна критика Лесі Українки. *Леся Українка і сучасність* : зб. наук. пр. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі України. Луцьк, 2003. С. 15–19.
6. Леся Українка. Листи: 1898–1902 / упоряд. В. А. Прокіп (Савчук). Київ : Видавничий дім «КОМОРА», 2017. 544 с.
7. Оляндер Л. Питання майстерності і літературної критики в епістолярній спадщині Лесі Українки. *Філологічні студії* : зб. наук. пр. Луцьк, 1997. Вип. 2. С. 38–43.

Біографія Лесі Українки в суспільно-політичних та мистецьких вимірах доби кінця XIX – початку XX ст.

Хоружа Олександра,

учениця 10 класу Рубіжанської спеціалізованої школи I–III ступенів № 7 Рубіжанської міської ради Луганської області

Наукова керівниця:

Кобазева Н. І., учителька української мови Рубіжанської спеціалізованої школи I–III ступенів № 7 Рубіжанської міської ради Луганської області

У своїх творах Леся Українка змальовує образ ідеальної землі, земного раю – України.

Деякі роки тому українська письменниця Оксана Забужко видала біографію Лесі Українки «Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій». У цій книзі авторка розвінчує міфи, якими окуто ім'я Лариси Петрівни Косач-Квітки; розповідає як сприймали постать Лесі Українки в радянську епоху й за роки нової незалежної України. Наголошує, що за роки радянської влади акцентувалася увага на творах поетеси революційного спрямування, в яких відчувалася б енергія боротьби і протистояння лиху й рабству.

Дійсно, у багатьох творах письменниця змальовує підневільне становище України в царські часи. Лариса Петрівна боляче сприймає неволю українців. Про це свідчать цитати з її листів до близьких друзів та рідних.

«Мені тепер ще тяжче буде у своєму краї, ніж досі було. Мені сором, що ми такі невольні, що носимо кайдани і спимо під ними спокійно» (до М. Драгоманова, Відень).

«У нас бо таки громадського виховання нема ніякого, а через те й громадського почуття бракує. Все приходиться тільки очі протирати, щоб світліше на світ подивитись, а деякі, як лінуються, то й очей не протирають, а просто сплять сном праведних, та сни їм золоті привиджуються. Та думаю, що то недовго триватиме, бо де-далі то такі часи настануть, що треба або так заснути, щоб і сни ніякі не снились, або вже прокинутись зовсім і про всякі сни забути» (до М. І. Павлика, Колодажне).

Ми бачимо наскільки сильно Леся Українка жалкує та водночас має велику надію на майбутнє, у створенні якого вона хоче брати участь. Письменниця вважає, що доки всі гроші, всі війська та вся поліція у багатіїв, Україна не зможе досягти економічної і політичної свободи. Також поетеса відкрито не приймає християнство, оскільки, як і більшість релігій, воно не здатне підняти люд проти насильства, гноблення і приниження.

Вона вірить у народ, у те, що незабаром українці зможуть знищити соціально несправедливий лад і побудувати таку структуру держави, яка буде відповідати потребам простого люду. Усвідомлює всю складність боротьби між тими, хто виробляє, і тими, хто споживає. Проте у своїх творах поетеса лише натякає на окремі українські партії і сторони, тому не кожен здатний був зрозуміти тільки з прочитаного, що саме мала на увазі письменниця.

Може здаватися, що Леся Українка занадто радикальна у своїх рішеннях і навіть трохи агресивна у своїх висловлюваннях у творах, які сама ж пише, але це можна легко спростувати однією гумористичною цитатою з листа:

«Часто люде, познайомившись, дивуються, що я не їм великоросів, поляків і інших, наче-б то я коли признавалась до каннібальського profession de foi!» (до М. В. Кривинюка, Київ).

У червні 1894 р. Лариса Петрівна їде в Болгарію до свого улюбленого дядька Михайла Драгоманова.

Зустрічі, розмови з новими людьми змушують інакше подивитися на політичну ситуацію в Україні. Жінка починає замислюватися про роль і участь молодого покоління в громадському житті, політичних справах. Після її повернення в Україну сім'я Косачів дізнається про смерть Михайла Драгоманова. Для Лесі це означало те, що в неї більше нема одного з її найкращих вчителів і друзів.

Надалі письменниця видає переклади марксистських й інших творів з революційними настроями, ідеями. Окрім того, вона сама пише, закликаючи народ до просвітлення, до бажання змінити життя на краще. Л. Українка стала справжньою боронителькою і завоювала багато поваги з боку читачів. Разом зі своїм старшим братом швидко входить в літературне коло молоді свого міста, вступає з ним в гурток, що називає себе «Плеяда», і стає у його центрі. Завдання «плеядовців» полягало в розвитку української культури, праці для народу. Лариса Петрівна працювала у видавництвах газет: писала статті, змальовувала більшість подій так, аби читач міг зрозуміти необхідність боротьби за нове життя.

З плином часу Леся знаходить собі багато друзів-діячів соціал-демократичного руху: Сергій Мержинський, Віра Крижанівська, Павло Тучапський, Михайло Кривинюк та ін.

Подругою вона була вірною, хоч і не завжди приймала погляди товаришів. Про це свідчить те, що колись грузинському студенту Нестору Гамбарашвілі навіть довелося деякий час мешкати в будинку поетеси. Треба звернути увагу на те, що в ті часи людей контролювали, перечитували листи, репресували, арештовували та боролися в такий чи інший спосіб.

Із червня 1897 р. по червень 1898 р. Леся Українка вимушена лікуватися в Криму. Там вона зустрічає Сергія Костянтиновича Мержинського, до якого мала сердечні почуття. Невдовзі вони стали парою, мали схожі погляди на життя, мистецтво і політику. Це був другий чоловік у житті жінки, який мав вплив на її революційну діяльність. К. Мержинський помер у 1901 р. Подія стала ще одним найсильнішим ударом у житті поетеси, але й після цього ще є сили не втрачати надій, міцності та себе самої. Леся продовжує свою діяльність зі словами:

«Як я заздрю жінкам, що в них сльози завжди на готові! А ще ся вічна комедія перед самим собою, сей страх «сентиментальності», «бабства», як се безглуздо! Епічні давні герої плакали, не соромлячись, і проте були справжніми, щирими героями, а ми? Тільки над сльозами і маємо владу, більш ні над чим».

Третім болісним ударом була смерть брата Михайла 3 жовтня 1903 р. Друг-соратник, який усе життя підтримував у поглядах, давав надію, підставляв плече. За вісім років Леся втратила трьох улюблених чоловіків, але не втратила духу й волі боротися за своє життя.

Варте уваги те, що Леся була високоосвіченою людиною, адже багато подорожувала і знала історію не тільки слав'янських народів, а й багатьох інших давніх держав. Важливо й те, що у неї був великий хист до навчання, освічена родина. І попри те, що так тяжко склалася її доля з хворобами, вона змогла стати великою людиною як у політиці, мистецтві, так і у відносинах із людьми. Тяжка доля – це ноша, яку вона гідно прийняла й пронесла заради кращого майбутнього життя народу.

Підсумовуючи, необхідно сказати, що Лесю Українку в жодному разі не можна приписувати до однієї з існуючих тоді партій, бо сама ж вона гостро критикувала кожну з них, але мала сміливість висловлювати свою точку зору і підписуватися як «Вільний Українець». Письменниця мала своє бачення ситуації, адже природа й оточення дали жінці особливий образ мислення, який мало в кого зустрінеш.

Життєпис Лесі Українки у зв'язку із Зеленим Гаєм

Кириленко Єлизавета,

учениця 11 класу Гадяцького обласного наукового ліцею-інтернату II–III ступенів імені Є. П. Кочергіна Полтавської обласної ради

Наукова керівниця:

Касьян С. Л., учителька української мови та літератури Гадяцького обласного наукового ліцею-інтернату II–III ступенів імені Є. П. Кочергіна Полтавської обласної ради, спеціалістка вищої кваліфікаційної категорії, старша учителька

Краєм «лагідної краси» [26, с. 103] услід за Лесею Українкою назвав Гадяччину Григорій Шанько. Він також стверджував, що література гадяцької землі «має давню і розмаїту історію» [26, с. 5], а безпосереднім її складником є і Леся Українка, адже вона «не один раз перебувала на берегах Псла та на його узгір'ї – Зеленому Гаю» [26, с. 104]. Уперше мисткиня навідалася в край своєї матері в 1874 р.: «[Літо], Гадяч. Сім'ї Косачів і Драгоманових гостюють у Є. І. Драгоманової» [14, с. 9].

Актуальність роботи зумовлена бажанням пізнати художній світ талановитої письменниці в гадяцький період.

Життя і мистецька спадщина Лесі Українки в аспекті їхніх зв'язків з Гадячем широко представлені членом Полтавської спілки літераторів Григорієм Андрійовичем Шаньком (1933–2001). Основним його здобутком у цій царині стала праця «Вогненна квітка» [25], у якій поєднано наукові й художні підходи до розкриття теми.

Вагому роль у популяризації крайового аспекту біографії і творчості письменниці відіграла й відіграє гадяцька преса: газета «Гадяцький вісник» та літературно-краєзнавчий альманах «Мистецьке гроно». З-поміж постійних дописувачів-лесезнавців найперше говоримо про Ганну Дейну – авторку низки літературно-краєзнавчих статей пошукового спрямування [3–5]. Чимало досліджень про письменницю залишив наш земляк (народився в селі Римарівка Гадяцького повіту) Петро Васильович Одарченко (1903–2006).

Мета наукової роботи – дослідити моменти життя Лесі Українки в Зеленому Гаї.

Завдання пропонованої роботи:

- проаналізувати наявну наукову літературу з проблеми;
- укласти хронологічно-подієвий ряд перебування письменниці в гадяцькому краї.

Визначальним культурним фактом для мешканців гетьманського міста є зв'язок з українською письменницею Лесею Українкою. Опрацювавши знач-

ну кількість наукових джерел, публікацій у пресі, спогадів про поетесу, встановили такий хронологічно-подієвий ряд її перебування в гадяцькому краї.

- Літо 1874 р. Родина Косачів уперше привезла Леся до баби Цяцьки – Єлизавети Іванівни Драгоманової (з «Автобіографії» Олени Пчілки). Перші гостини в бабусі надовго вкарбувалися в пам'ять Лесі.

- 29 червня – 7 серпня 1883 р. Олена Пчілка з дітьми Михайлом, Лесею, Ольгою та Оксаною гостюють у Є. І. Драгоманової, яка найбільш прихильно ставилася до своєї улюблениці – хрещениці Лесі.

Саме в цей час майбутній великій письменниці точно встановили діагноз хвороби, яка «затроювала» (О. Косач-Кривинюк) її дитяче життя: «Тоді в Гадячі був земським лікарем поляк Борткевич <...> він, оглянувши Лесину руку, вірно поставив діагноз туберкульозу кісток <...>» [10].

- 8 червня – 15 серпня 1893 р. Увечері 8 червня Леся Українка із сестрою Ольгою приїхала до нашого міста. Тепер це не дівчинка-підліток, а відома авторка першої збірки поезій «На крилах пісень».

Про перебування мисткині в гадяцькому краї влітку 1893 р. залишила спогади Антоніна Макарова (вчителька, з якою тісно зійшлася Леся): «Леся була щирою і задушевною подругою...» [19, с. 156].

У цей гадяцький період Леся Українка закінчила писати цикл поезій «Романси» та поему «Роберт Брюс, король шотландський».

- 18 червня – 20 серпня 1898 р. До садиби Драгоманових Леся прибула із сестрою Ольгою. У перші дні липня в гості до Лесі навідався Сергій Мержинський.

Леся Українка працювала над статтею про М. В. Ковалевського (1841–1898) – уродженця Гадяччини, громадського діяча, який перебував у дружніх стосунках з І. Франком, М. Павликом, М. Драгомановим.

Гостювали в Гадячі в Лесі, окрім Мержинського, і художник Фотій Красицький, і брат Михайло (лист Лесі Українки до сестри Ольги від 12 серпня 1898 р. [20, т. 11, с. 60]), з якими поетеса відвідала «Цяцьчин хутір» – родове гніздо бабусі Єлизавети Іванівни.

- 24 червня – 10 вересня 1899 р. Леся жила в новій хаті, збудованій батьками в Зеленому Гаю.

Мисткиня багато працювала: переклала на російську мову власне оповідання «Голосні струни»; перекладала з Гете, Байрона; вислала В. Гнатюкові коректуру частини збірки «Думи і мрії».

Як завжди, в Лесі низка гостювальників. Найпершим її відвідав С. Мержинський. 9 серпня приїхала О. Кобилянська, відгукнувшись, певне, на оригінальне запрошення подруги: «Поки я по шпиталях лежала, мама збудувала тут хорошу хату, Мої сестри (у мене їх три) покажуть вам всю околицю, побачите вже таку Україну, що «українішої» й нема...» [20, т. 11, с. 214].

Був тут і Климент Квітка; записав з голосу Лариси Петрівни одну з найбільш улюблених її пісень – «Ой на горі пшениченька...» [8, с. 429].

Цього літа до Гадяча зі своїм мандрівним хором завітав М. В. Лисенко.

- 4 травня – початок вересня 1900 р. Це найдовший термін перебування поетеси в Гадячі. Тоді народилися чудові поезії: «Забуті слова», «Вищасливі, пречистії зорі...» та інші.

У цей час Леся Українка вела переписку з журналом «Жизнь».

- 18 червня – 25 серпня 1902 р. Леся знову в Зеленому Гаю.
- 15 червня – 3 вересня 1903 р. Майже увесь час Леся Українка присвячує писанню листів: сестрі Лідії, О. Кобилянській, М. Павликові, М. Кривинюкові, І. Франкові, Ф. Волховському (французькою мовою).

Приїзд 1903 р. знаменний тим, що Леся Українка взяла участь у святі відкриття пам'ятника І. П. Котляревському в Полтаві.

- 4 червня – 11 вересня 1904 р. Влітку 1904 р. у Зеленому Гаю було багато гостей: Гнат Хоткевич, Олександра Шимановська з сином Антоном, М. Кривинюк, дві товаришки Ольги – Вавілова й Соболева, Ф. Красицький, К. Квітка зі своїми батьками. А ще проживали тут сестри та брат Михайло (із листа до О. Кобилянської від 22 червня 1904 р. [20, т. 12, с. 108]).

- 6 липня – кінець серпня 1905 р. Перебувала в Гадячі з матір'ю та сестрою Ольгою. Як свідчать різні джерела, цей приїзд небагатий на події та твори.

- Середина травня – кінець серпня 1906 р. Це – останній приїзд знаменитої поетеси до нашого міста; більше Леся Українка не навідуватиметься в драгоманівський край.

Мешканці Гадяча постійно прагнуть увічнити пам'ять про велику Лесю Українку. У лютому 1971 р. в Зеленому Гаю відкрито пам'ятний знак. На ньому викарбувані слова:

Ні! Я жива! Я буду вічно жити!
Я в серці маю те, що не вмирає [18, с. 2].

У гадяцькому Лесиному Гаю щорічно проводиться обласне свято «Дивоцвіт Лесиного гаю». На сьогодні працює Гадяцький історико-краєзнавчий музей, ім'ям Лесі Українки названо районну бібліотеку та вулицю міста, а також гадяччани ревно оберігають улюблені місця відпочинку мисткині.

Отже, у Гадячі Леся Українка бувала:

- протягом 1874–1906 рр. (лише влітку, що пов'язано з її тяжкою недугою);
- усього – одинадцять разів;
- загалом – понад два з половиною роки;
- найдовше – чотири місяці (1900 р.);
- найчастіше – з матір'ю Оленою Пчілкою та сестрою Ольгою.

Окрім Гадяча відвідувала Ковалевщину – хутір поблизу міста, «Цяцьчин хутір», Броварки.

Тут, у нашому краї, Леся створила чимало поезій (за нашими підрахунками – майже 50).

Леся Українка зріднилася з полтавською (гадяцькою) землею, певний час мешкала тут, у гетьманському місті. Гадяч для поетеси – це «лагідний край»; Україна, що «українішої» й нема.

Ми уклали хронологічно-подієвий ряд обсяжної теми «Леся Українка та Гадяч»:

- літо 1874 р.;
 - 29 червня – 7 серпня 1883 р.;
 - 8 червня – 15 серпня 1893 р.;
 - 18 червня – 20 серпня 1898 р.;
 - 24 червня – 10 вересня 1899 р.;
 - 4 травня – початок вересня 1900 р.;
 - 18 червня – приблизно 25 серпня 1902 р.;
 - 15 червня – 3 вересня 1903 р.;
 - 4 червня – 11 вересня 1904 р.;
 - 6 липня – кінець серпня 1905 р.;
 - середина травня – кінець серпня 1906 р.
- Починаючи з 1893 р. Леся Українка під час перебування в Гадячі:
- зустрічалася з рідними, знайомилася з мешканцями міста;
 - запрошувала визначних діячів мистецтва, з-поміж них й Ольгу Кобилянську;
 - ще тісніше зійшлася з Сергієм Мержинським;
 - листувалася з величезною групою українських літераторів, видавців, з дядьком М. Драгомановим;
 - перекладала власні твори і художні полотна світових авторів.

Список використаних джерел

1. Аврахов Г. Художня майстерність Лесі Українки-лірика. Київ : Радянська школа, 1964. 234 с.
2. Барт Р. Фрагменти мови закоханого. Львів : Незалежний культурологічний журнал, 2006. 284 с.
3. Дейна Г. Децо до родоводу М. П. Драгоманова. *Гадяцький вісник*. 1992. С. 3.
4. Дейна Г. З давніх літ. *Гадяцький вісник*. 1999. С. 2.
5. Дейна Г. Розповідають архівні документи. *Гадяцький вісник*. 1992. С. 2.
6. Дрофань Л. І правду й боротьбу благословити. *Дивослово*. 1999. № 6. С. 50–56.
7. Забужко О. Українка в конфлікті міфологій. Київ : Факт, 2007. 640 с.
8. Квітка К. Музично-фольклористична спадщина Лесі Українки : [Огляд]. *Леся Українка. Публікації. Статті. Дослідження*. Вип. 2. Київ, 1956. С. 429–430.
9. Кобилянська О. Твори : в 5 т. Київ : Державне видавництво художньої літератури, 1963. Т. 5.
10. Косач-Кривинюк О. П. Леся Українка. Хронологія життя і творчості. URL: <http://diasporiana.org.ua> (дата звернення: 12.01.2021).
11. Марченко Л. Леся Українка на Полтавщині. *Літературна Україна*. 1995. № 8. С. 1.
12. Миколаєнко М. Гадяч – гетьманське місто. *Будівник комунізму*. 1990.
13. Міщенко Л. Леся Українка : посібник (для вчителів). Київ : Радянська школа, 1986. 304 с.
14. Мороз М. Літопис життя та творчості Лесі Українки. Київ : Наукова думка, 1996. 630 с.
15. Одарченко П. Леся Українка. Розвідки різних років. Київ : Коць, 1994. С. 4–219.

16. Одарченко П. Українознавство діаспори. Леся Українка. Київ : Коць, 1994. 239 с.
17. Орел Л. Дивосвіт Лесиного Гаю. *Гадяцький вісник*. 1994.
18. Панасенко А. Леся Українка – наша землячка. Гадяч, 1991. 23 с.
19. Спогади про Лесю Українку. Вид. 2-ге, доп. Київ, 1971.
20. Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. Київ : Наукова думка, 1975–1979.
21. Українка Леся. Твори. Київ : Дніпро, 2000. 239 с.
22. Українка Леся. Твори: в 4 т. Т. 1. Поетичні твори. Київ : Дніпро, 1981. 540 с.
23. Шалагінова Л. Про що шепоче Зелений Гай. *Україна*. 1991. № 8. С. 8–10.
24. Шалімова О. Про що шепоче Лесин Гай. *Гадяцький вісник*. 1991.
25. Шанько Г. Вогненна квітка. Полтава : Полтавський літератор, 2001. 216 с.
26. Шанько Г. Літературна Гадяччина : нарис-довідник про зародження й розвиток літератури Гадяччини. Гадяч : Гадяцька районна друкарня, 1996. 113 с.

Творча спадщина Лесі Українки в контексті крос-культурних контактів

Янковський Андрій,

учень 10 класу Красилівської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 4 імені Героя Радянського Союзу Петра Кізіюна Красилівського району Хмельницької області

Наукові керівники:

Богуславська Л. М., учителька української мови і літератури; Янковська І. М., практична психологиня Красилівської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 4 імені Героя Радянського Союзу Петра Кізіюна Красилівського району Хмельницької області

Актуальність роботи полягає в тому, що культурна спадщина завжди стає важливим засобом в ідеологічній пропаганді держав щодо утвердження інтелектуальних процесів і покращення взаєморозуміння народами один одного. Саме через мистецькі обміни, через контакти в літературній площині кінця ХІХ – початку ХХ ст. праця «Стародавня історія східних народів» Л. Українки в китайському перекладі («Мій шлях», «Надія», «Повсюди плач», «Вечірня година», «Граї, моя пісне») переконливо засвідчила залучення українських діячів культури до світових творчих процесів. Тим самим важлива тема наукового осмислення «Україна і Східна Азія» збагатилася яскравою сторінкою взаємопроникнення і взаємовпливу української та китайської культур у суспільно-політичних і мистецьких вимірах доби модерну.

Рік 2021 ознаменований ювілейною датою видатної діячки української культури, яскравої особистості, взірця патріотизму та сили духу, чий творчий шлях визначає координати України на загальній мапі духовної культури людства, – це 150-річчя від дня народження Лариси Петрівни Косач

(1871–1913). Інтелектуальна і художня спадщина Лесі Українки належить не тільки Україні, а й цілому світові.

У контексті сучасних дискусій (щодо самодостатності України) все більшої актуальності набуває потреба в залученості українських діячів культури до світових творчих процесів і покращення взаєморозуміння між народами світу. У зв'язку з цим предметом дослідження обрано творчість Л. Українки в суспільно-політичному і мистецькому вимірах.

Мета роботи полягає в узагальненні та систематизації досліджуваного матеріалу про роль творчого спадку Л. Українки в китайському перекладі щодо зміни світової думки про українську культуру доби кінця XIX – початку XX ст.

Завдання для досягнення поставленої мети:

- опрацювати наукові джерела щодо зазначеної теми;
- узагальнити і систематизувати досліджуваний матеріал про роль підручника «Стародавня історія східних народів» Л. Українки в китайських перекладах щодо крос-культурних контактів двох народів;
- проаналізувати роль пропагандистської діяльності професора Ге Бао-цюаня щодо утвердження інтелектуальних процесів і покращення взаєморозуміння між народами світу.

Літературна і наукова спадщина геніальної поетеси, однієї з найблис-кучіших європейських мисткинь XX ст., неперевершеність якої визнавали у всьому світі, навіть для освіченого класу була відкриттям.

Феномен таланту Л. Українки, людини абсолютно європейської свідомості, з домашнім вихованням, полягав у тому, що вона одночасно плідно працювала в різних жанрах, збагативши й урізноманітвивши українську літературу. До того ж літераторка переклала десятки творів світових авторів на українську, брала активну участь у суспільно-політичному житті, була однією з перших, пропагуючи модерні на той час соціалістичні погляди.

Лариса Косач, яка випередила свою добу в темах просвітницьких і суспільно-політичних, писала: «Тепер можна у нас почути фразу: «Говорить по-нашому» – се вже ценз! А послухати часом, що тільки він говорить по-нашому, то, може б, краще, він говорив по-китайськи».

У царині досліджень творчої спадщини Л. Українки визнається, що китайська культура відіграла важливу роль в історії України щодо крос-культурних контактів двох народів. Завдяки інтересу видатної української поетеси до Сходу в різні періоди життя з'явилася праця «Стародавня історія східних народів», що писалася як підручник для сестри Ольги. Цей підручник не тільки істотно збагачує наше розуміння самої постаті видатної української майстрині слова та її творчості, а й вводить нас в особливий контекст діалогу культури Заходу та Сходу як рівних.

Вірші, які увійшли до підручника («Надія» [Луцьк, 1880] та «Вечірня година»), були перекладені з російської на грузинську і китайську мови. Ці вірші як своєрідний епіграф до всієї книжки стали візитівкою нашого народу.

Переклади поезій Л. Українки на китайську мову здійснив відомий китайський літературознавець, дипломат, професор Нанкінського університету Ге Баоцюань. За свою плідну працю він був нагороджений найвищою премією Івана Франка. Твори надрукували в журналі «Література й мистецтво» в СРСР у 1948 р.

Отже, якщо розглядати цю подію у тогочасному суспільно-історичному контексті, то зацікавлення китайського перекладача творчістю Л. Українки в 1948 р. не є випадковим, а пов'язане з пробудженням національної самосвідомості китайського суспільства. Китайський уряд потребував певних реформ і шукав рішення цих проблем на Заході. Тож саме творчість Зеї Косач стала тим містком між двома народами, що задовільнив зацікавленість Китаю і сприяв підвищенню статусу нашої української мови серед європейських.

Критик Филипович звертає нашу увагу на те, що видатна поетеса – Дочка Прометея – намагається відродити в українській літературі забуту, відкинуту і за її часів нігілізовану традицію. Інший критик пише: «Беручись за весвітні сюжети або взагалі переносючи арену своїх творів в країни далекі, екзотичні, в віки минулі (характерна риса нової західно-європейської і російської літератури), Леся Українка ... залишається проте найсучаснішим з наших письменників...» (С. Єфремов) [2, с. 107].

Отже, згідно зі слушною думкою Драй-Хмари, завдяки найближчим особам Леся Українка «ввійшла в круг інтересів західноєвропейських» [5, с. 116], ... і з високостей якого вона могла кинути промінь світла на українство, що десь волочиться в хвості європейської цивілізації». На його погляд, шлях Лесі – це той «шлях, яким ішли Данте та Гете, що шукали великих пристрастей у минулому. Їх знаходить літераторка у стародавніх євреїв, у греків та римлян часів занепаду, у первісних християн, у героїв Великої французької революції і хоче ці пристрасті, цей огонь бунтливих душ перелити в оспалі серця своїх сучасників» [5, с. 117].

Отже, досліджений матеріал дає змогу зробити висновок, що мистецька позиція видатної української поетеси й інтелектуальний потенціал її творчості були суголосними з китайськими суспільно-історичними бажаннями.

Узагальнюючи, спробуємо вказати на деякі з них: по-перше, нігілізація буденщини і заклик до «осучаснення» в її творах стали спільними з каноном життя китайського народу; по-друге, це порушення актуальних проблем рівня освіти й ерудованості свого народу, орієнтація на європейський курс саме через мистецькі обміни, через контакти в літературній площині кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Підсумовуючи, можна стверджувати таке: як свідомий інтерес Л. Українки до «небесної імперії», так і зацікавленість східних країн творчістю видатної української поетеси (образ української еліти, яка зберігала традиційну відповідальність за долю своєї спільноти) окреслили контури інтелектуальної співпраці та покращення взаєморозуміння між українською

і китайською культурами в суспільно-політичних і мистецьких вимірах доби модерну.

Список використаних джерел

1. Драй-Хмара М. Леся Українка. Життя й творчість. Літературно-наукова спадщина. Київ : Наукова думка, 2002. С. 35–226.
2. Єфремов С. Історія української літератури. Київ : Дніпро, 1991. С. 105–108.
3. Зеров М. Леся Українка (З нагоди нового видання творів). Українське письменство. Київ : Вид-во С. Павличко «Основи», 2003. С. 266–274.
4. Одарченко П. Леся Українка. Розвідки різних років. Київ : Вид-во М. П. Коць, 1994.
5. Спогади про Леся Українку / вид. 2-ге, доп.; вступ. стаття та коментарі А. І. Костенка. Київ : Дніпро, 1971.
6. Филипович П. Леся Українка. Літературно-критичні статті. Київ : Дніпро, 1991. С. 105–108.

Адамов Ярослав,

учень 8 класу загальноосвітньої санаторної школи-інтернату I–III ступенів Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

Наукова керівниця:

Соловій Я. І., учителька вищої категорії, методистка загальноосвітньої санаторної школи-інтернату I–III ступенів Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

Леся Українка і Запоріжжя

Навіть у XXI ст. нас продовжує захоплювати духовна наповненість Лесі Українки. Інтелект, почуття, далекоглядність, воля у неї не лише розвинулись повною мірою, а й були спрямовані на прогресивний розвиток свого народу. Вона долучилась до створення самобутньої національної літератури, піднесла інтерес до літератури, історії, етнографії.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що опубліковано багато праць про життя Лесі Українки, але мало інформації, яка висвітлює зв'язки письменниці з історією Запорізького краю та містом Запоріжжя.

Мета дослідження полягає у виявленні відомостей про перебування Лесі Українки в Олександрівську й аналізі творів письменниці, пов'язаних з історією Запорізького краю.

Завдання дослідження:

- розгляд точок дотику біографії Лесі Українки та Олександрівська;

- вивчення творів Лариси Петрівни, пов'язаних з історією Запорізького краю;
- спроба хронологічної реконструкції подій життя письменниці у серпні 1907 р.;
- узагальнення відомостей щодо збереження і вшанування пам'яті Лесі Українки в Запоріжжі.

Завдяки науково-документальному дослідженню «Леся Українка: хронологія життя і творчості» [2], автором якого є молодша сестра Лесі Українки Ольга Косач-Кривинюк, встановлено, що Леся Українка чотири рази їздила лікуватися до Одеси та Криму. Двічі зупинялась у місті Олександрівськ. У 1891 р. Леся Українка вчетверте поїхала лікуватись, раніше це була Одеса, тепер лікарі порекомендували Крим. Хвору Лесею супроводжували матір – відома письменниця Олена Пчілка, і молодша сестра Ольга. Вони дістались до Києва залізницею, потім продовжили свою подорож пароплавом, зупинились у Каневі, відвідали могилу Тараса Шевченка. У Катеринославі Косачі найняли підводу до села Старий Кодак, там вони оглянули Козацький поріг, повернулися до Катеринослава і залізницею рушили далі. Шлях до Криму пролягав через станції Синельникове та Олександрівськ.

У серпні 1907 р., після реєстрації шлюбу з Климентом Квіткою, під час поїздки до Криму Леся Українка зупинялася для короткого перепочинку в Олександрівську. Збереглась картка-лістівка, надіслана Лесею батькам до Гадяча з поштового відділення залізничного вокзалу Олександрівська (нині – станція Запоріжжя-2). Ця станція почала діяти в 1904 р. У той час від вокзалу була побудована недовга і пряма дорога вулицею Дніпровською, що виводить до річкової пристані, з якої відкривається чудовий вид на острів Хортиця.

Отже, щодо творів, пов'язаних з історією Запорізького краю, встановлено, що перше звернення Лесі Українки до історії Запорозької Січі датується кінцем 1893 – початком 1894 р. В її рукописній спадщині зберігся уривок твору, якому пізніше дали умовну назву «Про козаків» [1]. Текст, імовірно, призначався Лесею для масової бібліотеки, задуманої молодими гуртківцями «Плеяди», бо популярно пояснював, коли заснована Січ, як козаки й січовики займалися рибальством, мисливством і охороняли свої «уходи». Також про інтерес поетеси до історії Запорозької Січі свідчать і декілька пісень про козацтво, що їх пізніше з Лесиною голосу записав її чоловік – етнограф і фольклорист Климент Квітка, зокрема пісня «Козака несуть і коня ведуть».

За текстологічним дослідженням опублікованого епістолярію Лесі Українки [3] можна простежити хронологію подій життя у серпні 1907 р.: 2 серпня Леся в листі до сестри Ольги пише, що вона ще в Києві на Великій Підвальній. Збирається з Климентом Квіткою до Криму. Мають їхати «в суботу або в неділю». Їхатимуть залізницею до Севастополя

і хотіли б оселитися десь там недалеко, напевне, в Балаклаві. 7 серпня Леся Українка і Климент Квітка взяли шлюб у церкві, повернулись на вулицю Велику Підвальну. 9–10 серпня Леся Українка з Климентом Квіткою були в Олександрівську, де спинялися ночувати дорогою до Криму.

Постає запитання: де зупинилося подружжя на ночівлю? Чи були у Косачів знайомі в повітовому Олександрівську? Під час пошукової роботи було з'ясовано, що, подорожуючи залізницею, вони мали змогу перебувати в кімнатах відпочинку вокзалу. Привертає увагу прізвище заможних місцевих власників будинків Ліщинських, прибутковий будинок яких дотепер прикрашає стару частину міста. Відомо, що в Ялті Леся квартирувала на дачі якогось заможного чоловіка Ліщинського. Є припущення, що це одна й та ж особа, однак документального підтвердження цієї здогадки немає.

Матеріали здійсненого дослідження про відомості щодо збереження пам'яті Лесі Українки в Запоріжжі дають змогу зробити узагальнення:

1. На вулиці Костянтина Великого, будинок 5, на старій будівлі вокзалу станції Запоріжжя-2 встановлено барельєфну пам'ятну дошку місцю перебування Лесі Українки в Запоріжжі. Ця вулиця розташовується в Олександрівському районі міста, розпочинається від вулиці Фортечної, проходить біля вокзалу Запоріжжя-2 і закінчується вулицею Дніпровською.

2. На честь Лесі Українки названо установу загальної середньої освіти, Запорізьку гімназію № 2 імені Лесі Українки Запорізької міської ради.

3. У Дніпровському районі міста одна з вулиць носить ім'я Лесі Українки.

Отже, перебування Лесі Українки в Олександрівську та її звернення до історії Запорізького краю є ще однією цікавою сторінкою в житті видатної української письменниці, перекладачки, фольклористки.

Список використаних джерел

1. Леся Українка. Зібрання творів : у 12 т. Київ : Наукова думка, 1977. Т. 8. С. 201–202.
2. Косач-Кривинюк Ольга. Леся Українка: хронологія життя і творчості. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Studies/Кривунjuk.html> (дата звернення: 13.01.2021).
3. Косач-Кривинюк Ольга. Леся Українка. Хронологія життя і творчості. Волинська обласна друкарня, 2006. 926 с.

«Звемось просто українці»

«Думи і мрії» Лесі Українки
як автобіографічна інтерпретація
суспільно-політичних
і мистецьких вимірів доби
кінця XIX – початку XX ст.)

Павельєва Дар'я,

учениця 10 класу Комунального закладу
«Богодухівський ліцей № 2» Богодухів-
ської районної ради Харківської області

Наукова керівниця:

Яковлева О. С., учителька української
мови та літератури Комунального закладу
«Богодухівський ліцей № 2» Богодухів-
ської районної ради Харківської області

Події історії України кінця XIX – початку XX ст. ознаменувалися великим розмахом робітничо-селянського руху, який набрав політичного змісту. Культурно-мистецький розвиток в Україні не стояв осторонь: утворювалися різноманітні літературні гуртки, народовольчі течії та угруповання. Письменники у творах порушували актуальні філософські, суспільно-політичні, літературно-мистецькі проблеми, відкрите обговорення яких у колоніальних умовах кінця XIX – початку XX ст. в Україні було просто неможливе. Це були часи «сентиментально-демократичного народолобства з омріяними утопічними ідеями соціалістичного «раю» на землі» [12, с. 46]. Незважаючи на це, катастрофічно відчувався брак державницького світогляду в масовій свідомості «малоросів», частково через відсутність власної, національної інтелігенції, яка, безперечно, і покликана вести за собою народ. Тоді й з'явилася на світ друга збірка поетичних творів Лесі Українки «Думи і мрії» (1899). До видання увійшли поеми «Давня казка» (1893), «Роберт Брюс, король шотландський» (1893) та поезії 1890-х рр. Книгу було підготовлено до друку й видано в період лікування поетеси далеко від Львова – в Криму, Німеччині тощо. Леся Українка також брала активну участь в українському національному та жіночому русі, була співзасновницею літературного молодіжного гуртка «Плеяда». Українське суспільство було хворим, адже комплекс «недержавного чоловіка» (а саме в цьому Леся Українка вбачала одну з основних проблем української людності й саме це стало рушійною силою ідеї збірки «Думи і мрії») розвивали доволі довго та цілеспрямовано: протягом століть чіпляли ярлик меншовартості, перетворюючи його у здеморалізовану отару овець, яка, заклопотана щоденною боротьбою за «хліб насущний», не думає більше ні про що [10, с. 260].

Зацікавлення цими фактами, а також розуміння того, що творчість письменниці є важливим коментарем до історичних подій того часу і

ключем до її життя, визначило **тему роботи** – «Звемось просто українці» («Думи і мрії» Лесі Українки як автобіографічна інтерпретація суспільно-політичних і мистецьких вимірів доби кінця XIX – початку XX ст.)».

Актуальність роботи визначена потребою розглянути історичність збірки «Думи і мрії» як змістову якість, простежити сюжетний та ідейний зв'язок творів, уміщених у неї, із конкретними історичними та культурними подіями кінця XIX – початку XX ст., пов'язаними із життям Лесі Українки, оскільки детального аналізу саме цих аспектів збірки не було виявлено.

Мета наукової роботи полягає в тому, щоб розкрити своєрідність відтворення історичних подій, пов'язаних із життям Лесі Українки, наприкінці XIX – початку XX ст., покладених в основу збірки «Думи і мрії».

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

- вибрати зі збірки «Думи і мрії» матеріали, що стосуються історичних подій, пов'язаних із життям Лесі Українки, наприкінці XIX – початку XX ст.;
- опрацювати низку історичних джерел, що висвітлюють суспільно-політичні обставини кінця XIX – початку XX ст. в Україні, і дослідити їх зв'язок із життям Лесі Українки;
- зіставити матеріал збірки «Думи і мрії» з історичними подіями, пов'язаними з життям Лесі Українки, наприкінці XIX – початку XX ст., висвітленими в наукових історичних і культурологічних розвідках.

У підрозділі «Роль Михайла Драгоманова та товаришів Лесі Українки у формуванні її громадянської позиції» йдеться про те, що Леся Українка виокремлювала проблему «недержавного чоловіка». Михайло Драгоманов теж про це писав: «Ні, українці така осібна порода й навіть самі це добре знають, – вони не люблять панування над собою чужих держав, – та тільки не мають думки про свою державу» [2, с. 13]. У 1891 р., лікуючись за кордоном, у Відні, письменниця в листі від 17 березня 1891 р. Михайлові Драгоманову писала: «Перше враження було таке, ніби я приїхала в якийсь інший світ – кращий світ, вільніший. Мені тепер ще тяжче буде у своєму краї, ніж досі було. Мені сором, що ми такі невольні, що носимо кайдани і спимо під ними спокійно. Отже, я прокинулася, і тяжко мені, і жаль, і болить...» [13, с. 83]. Свою громадянську позицію Леся Українка проілюструвала в поезіях «До товаришів» (1895), «І все-таки до тебе думка лине» (1895) та «Поворіт» (1899) зі збірки «Думи і мрії».

У підрозділі «Не так тії вороги, як добрії люде» щодо шляхів і форм боротьби часто виникали різні точки зору навіть у колі однодумців. Тож молодий український націоналістичний рух не набув тоді достатньої підтримки ні в суспільстві взагалі, ні в душі Лесі Українки зокрема. Літературний молодіжний гурток «Плеяда», який діяв у Києві в 1888–1894 рр., співзасновницею якого була Леся Українка, незадовго до того теж розпався через несумісність поглядів. Підтверджують це поезії з названої вище збірки «Ворогам» (1895) та «Як дитиною, бувало...» (1897).

А підрозділ «Друзі по боротьбі» присвячено дослідженням про те, що справжніх однодумців у Лесі Українки було мало, та й ставилася поетеса до вибору друзів обережно. Мабуть, тому її листи і поезії до окремих адресатів і такі щирі, що реципієнти письменниці близькі їй духовно, із ними ж бо пережито найважчі хвилини життя, як-от з Ольгою Кобилянською, Михайлом Кривинюком. «До товариша» (присвячено М. Кривинюкові) (19.01.1897 р.).

У підрозділі «Національна інтелігенція – сила з почуттям обов'язку» йдеться про те, що Леся Українка розуміла, що за відсутності в готовому вигляді державницького світогляду в масовій свідомості потрібна сила з почуттям обов'язку. І нею мають стати інтелігенти – еліта нації, її найсвідоміші представники [10, с. 260]. Ці мотиви звучать у поемі «Давня казка», також усі три цикли «Мелодії», «Невільничі пісні», «Відгуки» продовжували цю тему. Це підтверджує, зокрема, і поезія «Північні думи» (1895).

Матеріали «Ідеолог групи УСД» та «Небайдужість до всенародних ідеалів свободи» доводять думку про те, що поетеса у 1896–1897 рр. фактично пов'язувала перспективи української справи з українською соціал-демократією і була активним членом новоствореної тоді групи УСД та її ідеологом [10, с. 261]. Про це свідчать поезії «Товарищі на спомин» (1896), «Уривки з листа» (1897), «Слово, чому ти не твердая криця...» (25.11.1896 р.).

Опрацювавши низку історичних джерел, що висвітлюють суспільно-політичні обставини кінця ХІХ – початку ХХ ст. в Україні, та дослідивши їх зв'язок із життям Лесі Українки, дійшли висновку, що письменниця не залишилася осторонь від них. Сповідуючи соціал-демократичні ідеї з елементом національного, вона визнавала, що в Україні основною проблемою є якраз відсутність духовної свободи нації. Тому разом зі своїми однодумцями-інтелігентами (М. Драгомановим, М. Кривинюком, О. Кобилянською) закликала творчу молодь до боротьби. З'ясовано, що навіть за кордоном Леся Українка хвилювалася за долю країни і не полишала творити, беручи за приклад старших соратників. І хоча ворогів у письменниці було чимало (часто ними ставали колишні друзі по боротьбі через розбіжність поглядів), вона розуміла свою роль у суспільно-політичному житті країни і тримала напоготові нищівну зброю – слово збірки «Думи і мрії».

Список використаних джерел

1. URL: <http://uk.wikipedia.org>.
2. Диба А. Сподвижники: Леся Українка у колі соціал-демократів. Київ : Основні цінності, 2003. 173 с.
3. Збірки поезій Лесі Українки. Неоромантизм як основа естетичної позиції. *Українська мова та література*. Вип. 38–40. 2010. 26 с.
4. Косач-Кривинюк О. Леся Українка. Хронологія життя і творчості. Нью-Йорк, 1970. 923 с.

5. Коцюбинська М. «Зафіксоване і нетлінне». Роздуми про епістолярну творчість. Київ : Дух і Літера; Харків : Правозахисна група, 2001. 300 с.
6. Листи Лесі Українки до Фелікса Волховського / прим. і підгот. текстів Т. Борисюк і О. Дуна. *Слово і Час*. 1991. № 2. С. 8–14.
7. Мірошниченко Л. Леся Українка. Життя і тексти / передмова Михайлини Коцюбинської. Київ : Смолоскип, 2011. 264 с.
8. Моргун О. Напровесні було... (Спогади про Лесю Українку). Фонди Київського літературно-меморіального музею Лесі Українки. КН–9256, А- 2118.
9. Невідомі листи Лесі Українки / підгот. текстів і передм. ред. Леся Українка. 1871–1971. 36. пр. на 100-річчя поетки. Філядельфія. С. 281–308.
10. Савчук В. Погляди Лесі Українки на проблему «недержавного чоловіка» (на матеріалі листів письменниці до М. Кривинюка та Ф. Волховського). *Леся Українка і сучасність* : зб. наук. пр. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. Т. 4, кн. 1. С. 257–269.
11. Ротач П. Розвіяні по чужині: Полтавці на еміграції : Короткий бібліографічний довідник. Полтава : Верстка, 1998. С. 32–33.
12. Смерека В. Еволюція світогляду Лесі Українки. *Розбудова держави*. 1994. № 2. С. 46–50.
13. Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. Київ : Наукова думка, 1975.

Творчість

Лесі Українки:

стратегії наукової
інтерпретації

Проблема взаємодії природи, культури і цивілізації у драмі-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня»

Грекова Ангеліна,

студентка I курсу спеціальності «Філологія. Мова та література (французька)» Маріупольського державного університету

Наукова керівниця:

Городнюк Н. А., професорка кафедри англійської філології Маріупольського державного університету, докторка філологічних наук, доцентка

Драма-феєрія Лесі Українки «Лісова пісня» – культовий твір, що неодноразово перепрочитувався дослідниками у різних аспектах: філософському, психологічному, соціокультурному, міфопоетичному тощо.

Мета розвідки – розглянути любовний трикутник, окреслений у творі, як проблему зіткнення і взаємодії природи, культури і цивілізації, де Мавка постає дитям і втіленням природи, Лукаш – культури, а Килина – цивілізації.

Завдання розвідки – дослідити нюанси зіткнення і взаємодії природи (Мавка), культури (Лукаш) і цивілізації (Килина) у драмі-феєрії Лесі Українки.

Якось один із братів Капранових на зустрічі зі студентською молоддю слушно зауважив, що вибір між Мавкою і Килиною – це проблема, яку рано чи пізно доводиться вирішувати кожному чоловікові. Звісно, що вибір між покликом серця і тягою до вигоди та зручностей – це не проста проблема, адже суперниці, як правило, утілюють різні життєві цінності й світогляди, що постає для героя-чоловіка вибором життєвого шляху, певної стратегії буття. У творі Лесі Українки героїні-суперниці символізують різні сфери буття: Мавка – природу, а Килина – цивілізацію, тим-то так не просто Лукашеві, який через причетність до сфери мистецтва (захоплення музикою та грою на сопілці) тлумачиться нами як культура, здійснити свій життєвий вибір.

У творі Мавка є уособленням природи, що у філософському розумінні інтерпретується як «усе суще» [4]. Мавка – як сама природа – демонструє чистоту, життя, спокій, потребує дбайливого ставлення до себе. Це щось слабке і водночас сильне та непоборне, але гуманне. Мавка (природа) як сутність чиста, у творі постає вразливою, тендітною дівчиною, що бажає ніжності і пізнання людських почуттів, як у голубів, на яких вона споглядала. Мавка є прикладом саме цнотливої природи, яка сприймає свої почуття як цілком природні, найдовші, найчистіші та взаємні. Тому Мавка з дитячою безпосередністю, позбавленою будь-якого кокетства,

питає у Лукаша, чи подобається йому, і дивується, чому у людей не прийнято про таке питати: «Чому ж цього не можна запитати? / Он бачиш, там питає дика рожа: / «Чи я хороша?» / А яшень їй киває в верховітті: / «Найкраща в світі!» [2].

Водночас у своїх почуттях вона відкрита і відверта, позбавлена світської манірності, удаваної сором'язливості та забобонів. Їй не збагнути, чому матір коханого, а згодом і він сам, вважає, що вона «накинулася» йому і що дівчині непристойно так себе поводити.

Культура – це все те, що створене людством, тобто «друга природа», надбудована над природою натуральною. Сутністю культури, тобто тим, у чому розкривається якась конкретна культура, постають артефакти. У випадку Лукаша як утілення культури сопілка є предметом, за допомогою якого встановився зв'язок із природою. Міра обдарування героя та його гра на сопілці справляють магічний вплив на природу, пробуджуючи Мавку із зимового сну і зароджуючи у її серці кохання.

Стосунки між Мавкою та Лукашем із самого початку не передвіщали позитивного фіналу, адже це два світи, які взаємодіють, але в яких не збігаються ні культура, ні менталітет, ні духовне сприйняття світу. Але гармонійні відносини, які в них утворилися, були сильнішими за правила і соціальне (матір Лукаша) несприйняття. Історично склалося так, що культура, яка твориться за допомогою природи, не існує без неї, як і людина. Культура, як вираження вмінь, демонстрації таланту, саморозвиток, надає внутрішньої гармонії – гармонії з природою та світом.

При спробі контакту зі світом природи, репрезентованим Мавкою, Лукаш розвивається, відкриває для себе щось нове, пізнає закони існування та зростає емоційно, але під впливом цивілізаторських настанов матері й під впливом Килини, яка постає безпосереднім утіленням цивілізації, символізуючи владу грошей та тиск матеріального світу, змінює характер своїх дій.

За І. Мірчуком, значення цивілізації полягає у тому, що людина, яка нерозривно пов'язана із законами природи й усвідомлює це, намагається силою волі і розуму розірвати цей зв'язок і панувати над нею [1]. Прагнення до опанування природи філософ називає провідною ознакою кожної цивілізації. Початок цивілізації там, де починається роздвоєння між людиною і світом, що її оточує, яке поступово переходить у ворожнечу.

При взаємодії цивілізації і природи, як руйнівного та живого, постає проблема екологічної кризи, яка наразі найбільше хвилює людство. Так, Килина у Лесі Українки посягає на тисячолітній дуб, що втілює дух лісу. Вона уособлює споживацьке ставлення до природи, сприймаючи її лише як джерело збагачення, звідси й прагнення встановити лісопилку і збагатитися на вирубці лісу.

Недарма О. Шпенглер вважав цивілізацію кінцем духу культури [3]. Культура – це творча діяльність людини. За допомогою культури творчий

талант людини має можливість самовираження. Цивілізація ж є переходом культури: від творчих цінностей до споживацького життя і до суспільства споживання. Між культурою й цивілізацією неминує виникає дисгармонія, адже Лукаш задля матеріальних, практичних інтересів зрадив не лише Мавку, а й самого себе, не реалізувавши власного таланту і фактично зупинивши розвиток своєї душі, що рівнозначно занепаду й деградації. Порушивши при цьому гармонію з Мавкою та ставши призвідцем символічної загибелі її тіла (Мавка-верба згорає у вогні, але для неї це очисний вогонь, що символізує переродження і відновлення, адже через кохання до Лукаша й вірність своєму кохання Мавка здобуває невмирущість душі), Лукаш відчуває силу природи на собі, ставши вовулакою у момент покарання. Натомість для Килини – ідейного антипода Мавки й утілення цивілізації та матеріального світу – вогонь постає руйнацією її світу матеріальних благ.

Отже, філософська проблема взаємодії природи, культури і цивілізації у драмі-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» вирішується через зіткнення головних дійових осіб у любовному трикутнику. Таке зіткнення яскраво засвідчує, що гармонійне співіснування можливе при взаємодії природи (Мавки) і культури (Лукаш), натомість вторгнення цивілізації (Килини) постає згубним як для природи (Мавка), так і для культури (Лукаш).

Список використаних джерел

1. Білецька В. В. Співвідношення понять культура та цивілізація у інтерпретації І. Мірчука. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/other/17july2017/79.pdf> (дата звернення: 11.01.2021).
2. Українка Леся. Лісова пісня. Бібліотека Української Літератури. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=508> (дата звернення: 17.01.2021).
3. Различия между культурой и цивилизацией. URL: <https://studizba.com/lectures/19-kulturologiya/563-lekcii-po-kulturologii/10378-23-razlichiya-mezhdu-kulturoy-i-civilizaciy.html> (дата звернення: 11.01.2021).
4. Волковинский С. А. Определение концепта «Природа» в современной философии природы. URL: https://www.dvfu.ru/schools/school_of_humanities/structure/the-department/the-department-of-philosophy/%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9.pdf (дата звернення: 11.01.2021).

Гендерний дискурс у малій прозі Лесі Українки: аспекти національної та світової культур

(на матеріалі оповідання
«Приязнь»)

Хом'як Вікторія,

учениця 9 класу Лубенської загально-
освітньої школи I–III ступенів № 10 Лубен-
ської міської ради Полтавської області

Наукові керівниці:

Брекало Н. М., учителька української мови
та літератури; Бедрик Л. І., учителька
української мови та літератури Лубенської
загальноосвітньої школи I–III ступенів
№ 10 Лубенської міської ради Полтавської
області

У добу світоглядного зламу епох – у кінці XIX – на початку XX ст.ст. – феміністичне питання, яке сьогодні розглядаємо в дискурсі гендерної проблематики, стало прогресивною тенденцією доби. На нього так чи інакше, незалежно від поглядів, мусили реагувати держави, народи, представники їх суспільних і культурних рухів та, звісно ж, родини.

Однією з репрезентанток нових тенденцій стала Леся Українка, яка долучилася до відстоювання гендерних прав ще в дитинстві. У родині Драгоманових-Косачів приділяли значну увагу справі жіночого поступу. Матеріали спостережень, зафіксовані в епістолярії, були використані мисткинею для створення малої прози з яскравими гендерними мотивами. Розглянемо їх у роботі на тему: «Гендерний дискурс у малій прозі Лесі Українки: аспекти національної та світової культур (на матеріалі оповідання «Приязнь»)».

Об'єктом дослідження є названий вище твір.

Предмет дослідження – трактування аспектів гендерного питання з точки зору жінок різного віку, соціального стану, освітнього рівня.

Актуальність теми зумовлена такими факторами: у XXI ст. забезпечення гендерної рівності є одним із першорядних завдань у демократичних суспільствах; в Україні ці процеси відбуваються водночас із реформуванням шкільної освіти, коли є змога долучити до оновленого канону текстів для вивчення в школі твори гендерної тематики; українська освіта здійснює перші кроки в запровадженні домашнього навчання. Тут досвід спостережень Лесі Українки, втілений в образах і сюжетних лініях малої прози, може стати своєрідним орієнтиром для батьків-вихователів.

Мета дослідження – відстежити аспекти національного та світового вимірів у трактуванні гендерного питання в прозовому творі Лесі Українки «Приязнь» (оповідання з життя Волинського Полісся), з'ясувати, як узгоджуються вони з родинними традиціями Драгоманових-Косачів.

Безпосередніми завданнями є опрацювання масиву лесезнавчої літератури, ознайомлення з епістолярієм письменниці, сучасними літературознавчими працями гендерного спрямування, аналіз обраного зразка малої прози в річищі гендерного дискурсу.

Джерелами роботи стали лесезнавчі розвідки М. Драй-Хмари, І. Качуровського, Є. Маланюка, М. Мороза, літературознавчі праці з гендерних питань Т. Гундорової, В. Агеєвої, С. Павличко, соціологічне дослідження К. Кобченко.

У процесі роботи з'ясувалося, що увага до гендерних питань була при-
таманна родині Драгоманових-Косачів.

Промовистим є випадок першого обстоювання Лесею прав жіноцтва, який фіксують біографи. Коли в 1877 р. у Драгоманових у Женеві народилася дочка Аріадна, «лист Драгоманових Косачам з повідомленням про народження дитини мав на конверті надпис: «Прибув новий Драгоманець». Косачі думали, що народився син, але були розчаровані, довідавшись, що народилася дочка. Коли І. Є. Драгоманова на звістку про це почала нарікати, що народилася дочка, Леся сказала: «А хіба ж дівчинка не людина? Вони ж і народжуються від людей. Дівчатка не для краси тільки народжуються. Бувають хоч і некрасиві дівчата, а розумні й на все здатні!» О. П. Косач з цього приводу писала в листі до Драгоманових, що останнє Леся, здається, казала про себе, бо вважає вона себе здатну на чимало речей» [4, с. 13].

Ймовірно, що такі погляди шестирічної Лесі виникли не без впливу родини, у якій демократичні тенденції найяскравіше були представлені дядьком, Михайлом Драгомановим, та матір'ю, Оленою Пчілкою (Ольгою Петрівною Косач) (з Драгоманових), – фактично, першому продукту вищої жіночої освіти: «...інститутська освіта допомогла сформуватися видатним особистостям, наприклад Олені Пчілці...» [3, с. 56].

Анахронічні ж патріархальні погляди на різну цінність хлопчика і дівчинки висловила бабуся, Є. І. Драгоманова. Її слова відображають гендерні стереотипи, на які багата українська етнопедagogіка як система традиційних поглядів.

До права жінок на навчання вона ставиться прихильно, чому є свідченням те, що дочка її, Олена Пчілка, здобула інститутську освіту. До визнання ж рівноцінності чоловіків і жінок вона аж ніяк не готова.

Її вислів у присутності улюбленої онуки й хрещениці Лесі, яку щиро шанувала більше від усіх інших онуків, знецінює дівчинку за ознакою статі. Це спонукає шестирічну майбутню письменницю по-дитячому виступити в оборону, причому не винятково свою – в оборону прав усіх дівчат.

Сам же Драгоманов, як бачимо, називає новонароджену дочку без фемінітивів – «драгоманець». Тобто прирівнює її до хлопчика за значущістю. Тож саме це – не відставати від хлопчиків в освіті, інтелектуальному розвитку, творчості й послідовності характеру, широті світогляду – й ставити-
ме собі за мету майбутня письменниця.

На прикладі родинної історії бачимо фактично відгомін не тільки конфлікту поколінь, а й загальноєвропейської дискусії: «...наукова суперечка про здібності жінок набувала суспільного резонансу і поєднувалася з дискусіями про громадянські й політичні права обох статей, які розгорнулися після буржуазних революцій у Європі, що спричинило появу парламентаризму, політичних та громадянських свобод» [3, с. 52].

На теренах Волині й Полтавщини, де пройшло дитинство письменниці, на той час постала мережа казенних освітніх закладів, програма яких визначалася імперією, діяли приватні школи та пансіони, серед аристократії не втрачало популярності домашнє навчання. Однак на практиці доступ жінок до освіти не означав урівняння їх у правах з чоловіками. У соціологічному дослідженні «Освіта жінок як форма емансипації: приклад Наддніпрянської України» К. Кобченко пише, що тодішня «...система середньої жіночої освіти вважалася достатньою для виховання та навчання добрих дружин та матерів-виховательок» [3, с. 53].

Родини теж рідко переступали ці узвичаєні в суспільстві межі. Отже, стратегічна мета навчання була суто практичною, для молодших дівчат та й для підлітків вона не озвучувалася, їм доводили тільки тактичні цілі. Непояснена мотивація часто сприймалася як її відсутність, відтак діяла як демотивуючий чинник.

«Приязнь» (оповідання з життя Волинського Полісся) – твір, що порушує низку аспектів гендерного питання, серед яких на чільному місці є мотивація освіти для дівчаток, з'ясування стратегічної цілі їх навчання.

В оповіданні перед читачем проходять долі двох дівчаток-ровесниць – панянки Юзі та селянки Дарки.

Юзя як панночка вчиться вдома, що узвичаєно для її кола.

Селянку Дарку не вчать зовсім, до школи ходить тільки брат, дівчата ж у родині працюють, як тільки стають здатними виконувати бодай яку роботу по господарству. Леся Українка привертає увагу до узвичаєного порушення прав дівчаток у селянських родинах.

Панянка Юзя ж, будучи під виховною й освітньою опікою родини, довго не може збагнути, яка ж кінцева мета її навчання: «Хіба я знаю, нащо вчиться? Вчуть, бо так кажуть..., бо мушу... Я й за границю не хочу... Обридло мені все! І німка, і книжки!.. А ти ще допитуєшся... Що я тобі скажу?» [5, с. 1076].

Ця репліка підштовхує до висновку, що дівчинці мала б бути доведена стратегічна мета навчання, гідна її особистості, щоб вона не почувала себе упокореною, приниженою в освітньому процесі.

Порушує письменниця й питання про моральні, інтелектуальні, фахові якості домашніх учителів. Скажімо, гувернантка-німка, підстаркувата панна Тереза привчає дівчинку до німецьких книжок і вишивання по канві, які не можуть зацікавити вихованку.

Компаньйонка Зоня, вся «едакація» якої зводиться до того, що жила колись при панськїм дворі, навчила танцювати «веселих, дотепних краков'яків» [5, с.1080].

Учителька – «французка» панна Люсі завершила навчання Юзі: «Наука хутко дійшла до того вищого ступня, що Юзя робила вже тільки ті орфографічні помилки у французькому письмі, які робила сама вчителька, колишня продавчиня у великому *Magazin de Loure*. А що музики, рахунків та інших наук Юзя набувала і перед тим, спочатку дома, а потім їздючи тричі на тиждень у повітове місто до одної «дипломованої» панни, то їй і небагато бракувало до повної панської «едукації». Виховання теж багато посунулось наперед, тепер Юзя вже твердо знала, нащо й пощо треба панні вчитися, а власне «щоб уміти показатися в товаристві, щоб не сміялися люди, щоб бути не гіршою від інших і щоб інші навіть заздрили» [5, с. 1090].

Як бачимо, в оповіданні з життя Волинського Полісся «Приязнь» Леся Українка привернула увагу до нагальних питань тогочасного суспільства про право дівчаток на дитинство, на повноцінну освіту, про оновлення стратегічної мети жіночої освіти, про мотивацію до навчання, про вимоги до домашніх учителів-вихователів. Письменниця прагнула прискорити світовий поступ в обстоюванні жіночих прав і долучити українську жінку як повноцінну учасницю до світового прогресу.

Саме Лесі Українці, найвищому досягненню виховного феномену родини Драгоманових-Косачів, судилося долучити свій потенціал до світового поступу. Як зазначав І. Качуровський, «Леся Українка не була вченим ерудитом на зразок Івана Франка, Агатангела Кримського чи Миколи Зерова. Вона була просто культурною людиною свого часу. В ту добу культурних людей було не так багато, але культура їх стояла на високому рівні» [2, с. 57].

Оповідання з життя Волинського Полісся «Приязнь» – спроба відшукати тих складників, які можуть забезпечити права українського жіноцтва. Тож щодо Лесиної творчості й донині залишаються актуальними слова М. Драй-Хмари: «Можна сподіватися, що й момент оцінки Лесиної творчості та популярності серед широких кіл суспільства прийдуть невдовзі. Майбутнє, для якого вона писала, вже настає або настане в найскоршому часі» [1, с. 206].

Список використаних джерел

1. Драй-Хмара М. Леся Українка. Життя і творчість. Твори. Київ : Наукова думка, 2015. 712 с.
2. Качуровський І. Покірنا правді і красі (Леся Українка та її творчість) // Качуровський І. Променисті силуети: лекції, доповіді, статті, есеї, розвідка. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 53–88.
3. Кобченко К. Освіта жінок як форма емансипації: приклад Наддніпрянської України (середина XIX – початок XX століття). Українські жінки у горнілі модернізації / під заг. ред. О. Кісь. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. С. 52–77.
4. Мороз М. Літопис життя та творчості Лесі Українки. Київ : Наукова думка, 1992. 630 с.
5. Українка Леся. Усі твори в одному томі / передм. М. І. Литвинця. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2008. 1376 с.

Переосмислення духовних змістів поезії Лесі Українки «Давня весна»

Дем'яновська Аліна,

учениця 10 класу Степанівської загальноосвітньої школи II–III ступенів Олександрівського району Донецької області

Науковий керівник:

Азьомов В. Т., учитель української літератури Степанівської загальноосвітньої школи II–III ступенів Олександрівського району Донецької області

Вірш «Давня весна» аналізується за вже звичною схемою, за якою хвора авторка рефлексує свої психічні комплекси. Наша мета – повернути цьому визначному твору Лесі Українки його первинне духовно наснажене звучання.

Предмет дослідження – програмний твір Лесі Українки, що вивчається у 8-му класі загальноосвітньої школи.

Творче завдання: відійти від застарілих кліше в тлумаченні вірша поетеси.

Мета дослідження – відчитати палімпсести авторських духовних первнів, які напрочуд суголосні нинішнім потребам національного розвитку українця.

Методи та прийоми – опис, аналогія, зіставлення, порівняння, спостереження, аналіз, синтез за принципами родоцентричності та первнів національного несвідомого.

Актуальність дослідження – довести позачасову національну духовну значущість шедеврів української літературної класики.

Поезія «Давня весна» [6] створена Лесею Українкою в 1894 р. та надрукована в циклі «Мелодії» (збірка «Думи і мрії»).

Була весна весела, щедра, мила,
Промінням грала, сипала квітки,
Вона летіла хутко, мов стокрила,
За нею вслід співучії пташки!

Тут весна має підкреслено світлу й динамічну характеристику: «...весела, щедра, мила, / Промінням грала, сипала квітки, /... летіла...». Візуальне сприйняття невіддільне від психічного, а рух, текучість простору зовнішнього довкілля зумовляють трансформації душі ліричної героїні.

Четвертий рядок першої строфи – «За нею вслід співучії пташки!» – надзвичайно важливий авторський поворот думки, бо апелює до давньоєвропейських язичницьких міфів: богиня весни, як правило, мала в своєму міфічному причеті зграю пташок.

Все ожило, усе загомоніло –
Зелений шум, веселя луна!
Співало все, сміялось і бриніло,
А я лежала хвора й самотна.

У другій строфі продовжується занурення в симфонію весни з переважанням звукових асоціацій: «Все... загомоніло – / Зелений шум, веселя луна! / Співало все, сміялось і бриніло...».

Лірична героїня дивним чином вичленовує з довкілля міфічно-символічні елементи. Бо «зелений шум», «веселя луна» – не довільні словосполучення, прив'язані до певної пори року, а виколисані у свідомості поколінням «чогось», а саме: пробудження всього суцього – образи-архетипи. Зелений шум – це «дух весняної зелені, розквітлої природи». Йому поклонялися в ритуалах на честь бога Ярила [8, с. 175]. Луна (відлуння) у слов'янській міфології належала до переплутів нечистої сили [8, с. 643], так звана Гука, дух лісу, вважалася уособленням луни [8, с. 197]. А в Лесі Українки цей образ виразно позитивний. Прототип легко знаходимо в давньогрецькій міфології. Німфу Ехо «відносять до другорядних божеств. ...Жила в печерах, лісах, полях, горах, річках і джерелах, уособлювала сили природи» [3].

Дійство відбувається біля вікна. А це межова грань між «тут-і-зараз» та «скрізь-і-завжди». На обрізі вікна перебуває ангел Божий. «Вікно – шлях до чистого, світлого, такого, як Божий день» [8, с. 490]. Є одна знаменна деталь, яка одразу переводить мізансцену на ієрархічний рівень: у давні часи померлих дітей виносили з хати через вікно, щоб обманути смерть. Лірична героїня недужа. Над нею теж віртуально повисла смертельна небезпека. Створена в тексті містична ситуація переграє поетесою в авторській інтерпретації «все навпаки». Вікно – прозірка у світ, яку смерть «не бачить». Природовідповідність дівчини якраз і полягає в тому, що вона зуміла знайти дієвий і доступний канал зв'язку зі «скрізь-і-завжди».

Вікно – своєрідний енергетично-трансформаційний телепортал, через який людина, відлучена від природних універсалій, стає питомою частинкою національного родового Всесвіту. Воздається тому, хто вірить у силу рідної землі, бо така віра – посестра любові у Великому Роді.

Серед цих вакханалій весняних соків, кільчення й життя – «...я лежала хвора й самотна». Згадаймо, кінцівка першої строфи – богиня весни в ореолі пташок. Фінал другої строфи – мале людське янголя, відрізане обставинами від життя, хворе й самотне. Паралельна антитеза четвертого рядка другої строфи в художньому аспекті виконана бездоганно.

І в наступній строфі очікувано продовжується градаційне нагнітання песимістичних думок і почуттів ліричної героїні.

Я думала: «Весна для всіх настала,
Дарунки всім несе вона, ясна,

Для мене тільки дару не придбала,
Мене забула радісна весна».

Прочитуємо повний художній конспект зневіри, зародження можливо-го психічного комплексу неповноцінності. Страшний і достовірний конспект, бо potwierджений тисячами скалічених людських доль у суспільстві, ураженому доктриною антропоцентризму.

Нагадаємо, що людина язичницького світогляду мала богоцентричний світогляд, заснований на тому, що все навколишнє було пов'язане із самою людиною родовими відношеннями в поняттях Великого та Малого Родів [5]. Душевна й духовна сила такої людини наснажувалася від живлющих архетипних первнів пращурів, народу, нації, навколишнього середовища, божественного космосу, до яких людина долучалася через відповідний обряд та ритуал.

Тепер нарешті можна приступати до аналізу останніх трьох строф твору.

Ні, не забула! У вікно до мене
Заглянули від яблуні гілки,
Замиготіло листячко зелене,
Посипались білесенькі квітки.
Прилинув вітер, і в тісній хатині
Він про весняну волю заспівав,
А з ним прилинули пісні пташині,
І любий гай свій відгук з ним прислав.

У настрої й відчутті ліричної героїні відбувається крутий злам – поворот до концентрованого оптимістичного сприймання. «...Від яблуні гілки...» промовляють як хор вічності. Гілка – елемент світового дерева, архетипне втілення праслов'янської Великої Богині, що тримала небо й природу [2, с. 216]. В іншому цікавому тлумаченні – це атрибут Логіки, одного з семи видів мистецтв [7, с. 145]. Логос – знання «всередині себе». На наших очах встановлюється «зв'язок між нижчим і вищим світами» [4, с. 32]. Ота гілочка – «ключ до небесного світу» [4, с. 32]. «Має магічну і хтонічну силу» [4, с. 389]. Хтонічне в уявленнях давніх греків уособлювало дику природну могутність землі.

Отже, лірична героїня отримала дозвіл містично відчути себе галузкою родовідного дерева [2, с. 46]. Це і честь, і відповідальність. Відкриваються нові можливості.

«Замиготіло листячко зелене...» «Зелене листя означає націю, оновлення, оживлення» [4, с. 178]. У пошуках віради героїня звертається не до соціуму, а до умовних гілки, листя, квітів, вітру, гаю, які є медіаторами розконцентрованого в природі психічного досвіду нації, що скраплений у цих звичайних матеріальних «детальках» українського довкілля.

В іншому тлумаченні зелене листя означає загальну емблему щастя [7, с. 191].

«Посипались білесенькі квітки» – «атрибут персоніфікованої весни» [1, с. 608]. Білий – символ чистоти й невинності, до того ж у зменшено-пестливій локації. «Білесенькі квітки» ще означають беззахисність дитинства і минучість життя [4, с. 358].

«Прилинув вітер, і в тісній хатині / Він про весняну волю заспівав». Вітер – божество, що контролює долю мандрівників, особливо мореплавців [1, с. 145, Холл]. Хіба героїня твору не мореплавець у розбурханому океані життєвих випробувань? Ще вітер – це «дух, що живе диханням Всесвіту» [4, с. 32]. Він приносить звістку [2, с. 134]. Про що? З тексту вбачається однозначне – про волю... Й наостанок, вітер – «космічний дарувальник життя» [7, с. 39].

«...Прилинули пісні пташині, / І любий гай свій відгук з ним прислав». Птах – символ душі. Пісня душі – шлях до Божественного осягнення своєї причетності до Божих сутностей, до здатності чути пташину пісню, тобто брати повноправну участь в учті життя [1, с. 505]. Дерево (гілка) і птах пов'язані – «птахи є частиною символізму дерева» життя [4, с. 256].

Отже, лірична героїня містично долучається до творення (слухати – теж творити!) духовного колективного несвідомого Родового простору Батьківщини, вплітаючи слухання – мовчазний спів – у хорал загального буття. Ще пташині пісні символізують піклування Боже про людину [2, с. 764].

Завершує логічну архетипну градацію образ «любого гаю», який активований і сам присилає відгук ліричній героїні. Про який гай мовиться? «Гай-бог – священний гай, у якому давні слов'яни влаштовували капища своїх богів» [8, с. 135]. Про що ж відгук? Це звістка, що вона обрала правильний шлях. Не запродала душу зневірі й розпачу. Вистояла. Змогла нахилитися до бездонної криниці національного духу. Хіба не перед кожною людиною, незалежно до її фізичних кондицій, стоїть таке завдання?

Моя душа ніколи не забуде
Того дарунку, що весна дала;
Весни такої не було й не буде,
Як та була, що за вікном цвіла.

Остання строфа ще раз потверджує високість духовної аури твору. У першому рядку лірична героїня, відтворюючи минуле, внутрішньо апелює до пам'яті душі. Це не спомини тіла, здорового глузду чи надзвичайного чуттєвого стану. Пам'ять душі беруть із собою на божий Суд. Вона може бути прокурором чи адвокатом людині, але ніколи не безстороннім обсерватором Книги Життя. «Весни такої не було й не буде...» – відбулася містична ініціація недужої дівчинки в обраницю долі, яка виборюватиме кожен міліметр території свого життя під омофорами Божої милості.

Висновки

1. «Давня весна» – поетичне послання тим українцям, які частково втратили відчуття національної ідентичності. Цей вірш – художній рецепт профілактики «відпадинь» від національної Самості.

2. Незатребуваний художній потенціал вірша Лесі Українки розрахований працювати на значно ширшому національному полі, ніж це тлумачиться у шкільному літературознавстві.

3. Узвичаєні, загальновідомі в масовій свідомості ознаки весни в душевній еволюції ліричної героїні набувають статусу архетипів-первнів індивідуального несвідомого. Генетично вони закорінені в архетипах Матері й Землі.

4. Це рятівні, активовані з родоцентричного світогляду предків ключики-коди нейтралізації руйнівних комплексів її психіки, що спричинені хворобою.

5. Лише за умови відновлення союзу між сувереном Малого Роду – людиною, та сувереном Великого Роду – океаном природного космосу Вітчизни, можлива достовірна художня (і людська) фабула твору.

6. Лише за умови такої базової духовної сув'язі між людиною й національним енергетичним полем зовнішні атрибути весни сприймаються як психічно повновагі й місткі образи, образи переростають у значущі символи, а символи в білих халатах психотерапевтів виконують свою благородну місію – стають оберегами людської свідомості. Так індивідуальне переростає в загальнонаціональне.

7. «Лістя», «гілки», «квіти», «вітер», «гай» ініціюються надзвичайними й повноважними послами праукраїнського Великого Роду в суспільстві з назрілою потребою відновлення національних духовних цінностей.

8. Виходячи з архетипно-родоцентричного аналітичного підходу, жанр вірша може бути розширений: філософська лірика з елементами медитативної.

Список використаних джерел

1. Дж. Холл. Словарь сюжетов и символов в искусстве / пер. с англ. А. Е. Майкапара. Москва : КРОН-ПРЕСС, 1996. 696 с.
2. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенко, В. В. Кубіди. 5-е вид. Корсунь-Шевченківський: ФОП В. М. Гавришенко, 2015. 912 с.
3. Подається за виданням: Леся Українка. Зібрання творів : у 12 т. Київ : Наукова думка, 1975. Т. 1. 121 с.
4. Купер Дж. Енциклопедія символів. Асоціація Духовного Єднання «Золотий вік». Москва, 1995. 396 с.
5. Лук'яненко О. В. Родоцентрична педагогіка: історико-теоретичні розвідки. Полтава : Друкарська майстерня, 2008. 66 с.
6. Подається за виданням: Леся Українка. Зібрання творів : у 12 т. Київ : Наукова думка, 1975 р. Т. 1. 121 с.
7. Словник символів / авт.-укл. Д. Тесиддер. Москва : ФАІР-ПРЕС, 1999. 443 с.
8. Кононенко О. А. Українська міфологія та культурна спадщина: міфологічні уявлення, вірування, обряди, легенди та їх відлуння у фольклорі і пізніших звичаях українців, братів-слов'ян та інших народів. Харків : ФОЛІО, 2011. 713 с.

Образна символіка міфології давніх слов'ян у творах Лесі Українки

Палагніна Діана,

студентка I курсу Київського фахового коледжу прикладних наук

Наукова керівниця:

Прима В. П., викладачка-методистка, голова циклової комісії гуманітарних дисциплін Київського фахового коледжу прикладних наук

У науковому дослідженні розглядається **актуальна** проблема впливу давніх міфологічних вірувань слов'ян на образну систему творів Лесі Українки, геніальної української поетеси, творчість якої і сьогодні співзвучна нашому часові, нашій нелегкій історичній долі, нашим величним поривам і трагічним розчаруванням.

За **тему дослідження** обрано саме давні вірування та міфологію, бо не потребує доказів те, що коріння Лесиної творчості – в народі. Саме народ, його неповторна творчість, сповнена прекрасних, мудрих, повчальних персонажів, які не трапляються у міфології інших народів, – ось джерело, що постійно живило щедрий талант поетеси.

Більшість дослідників творчості Лесі Українки – І. Денисюк, Л. Міщенко, В. Кордун, П. Пономарьов, І. Скрипка – фольклорну та міфологічну складову творчості Лесі Українки розглядали лише в аспекті міфологічних образів «Лісової пісні». Дійсно, це надзвичайно потужний і яскравий пласт української народної творчості, втілений у неперевершених поетичних рядках геніальної поетеси. Недаремно ж українські ЗМІ повідомили нещодавно, що у Сполучених Штатах Америки створено навіть комп'ютерну гру за мотивами «Лісової пісні». Таку яскраву образну систему складно знайти у всій світовій літературі! Однак ми у своєму дослідженні намагатимемось не обмежитись лише «Лісовою піснею», проаналізувавши низку інших творів Лесі Українки. Отже, **метою дослідження** є міфологічні уявлення українців у творчості Лесі Українки різних періодів.

Уже до першої збірки поезій Лесі Українки «На крилах пісень», яка вийшла друком у Львові в 1893 р. під наглядом Івана Франка, увійшла поема «Русалка» «в народному стилі» (за визначенням самої поетеси). За давніми народними уявленнями русалки – це істоти, що живуть у річках та озерах, а влітку, особливо в русальний тиждень, який припадає на кінець травня – початок червня, виходять із води, ховаються в житі або в лісах, гойдаються на гілках. Вони могли оберігати людину від хвороб, а поле від стихії, але могли й шкоду вчинити – потолочити поле, налякати, а то й «залоскотати на смерть» людину. У дослідженні М. Максимовича «Дні і місяці українського селянина» виокремлюються три види й покоління русалок.

Один із них – дівчата, які кидаються у воду через якесь горе. Їх підхоплюють інші русалки, і вони перетворюються на своїх товаришок, маючи одну відмінність – зелене волосся. В поемі «Русалка» змальовано саме такий розвиток сюжету: кохав козак дівчину Ксеню, вона сподівалася на весілля, а посватався до іншої, багаті. На дівич-вечорі виявилось, що нема барвінку на вінок молодій (це теж давній символ дівочості і шлюбу у слов'ян), старша дружка Ксеня пішла за ним у свій садок та й утопилася з горя за милим. Ми бачимо в поемі опис життя русалок, який відповідає описові Павла Чубинського у його «Працях етнографічно-статистичної експедиції в Західно-Руський край»: «живуть русалки на дні річки, в чудових кришталевих палатах. Вночі, коли сходить місяць, вони всі випливають на берег річки, плескаються і співають пісень. Голоси їх настільки чудові, що той, хто їх почує, неодмінно підійде до них; якщо русалки помітять чужинця, то неодмінно залоскотуть його до смерті» (Остерський повіт) [6, с. 203].

Проте не було їй спокою і серед подруг-русалок:
Вийде, ходить по бережку,
Тихенько співає,
Чи не вийде милий з хати,
Усе виглядає [2, с. 112].

Зрештою, змучившись від туги, заманила піснею русалка до річки козака, а її сестри-русалоньки залоскотали його до смерті.

Проте тут уже є відмінність, яка свідчить про авторське переосмислення Лесею народної творчості: смерть коханого не принесла спокою русалоньці, як це буває у творах фольклору, а навпаки, зробила її ще більш нещасною, бо «вже ж не гляне він на мене, – дарма виглядати». На думку ще зовсім юної поетеси, навіть страждання від нерозділеного кохання кращі, ніж його втрата.

У поезії «Все, все покинуть, до тебе полинуть ...» з'являється інший міфологічний персонаж давніх слов'ян – Мара. У хвилю розпачу поетеса готова заради коханого:

Стать над тобою і кликнуть до бою
Злую мару, що тебе забирає... [2, с. 332].

Сергій Плачинда у «Словнику давньої української міфології» визначає Мару чи Марену як богиню зла, темної ночі, страшних сновидінь, смерті. З іменем цієї язичницької богині зла пов'язані спільнокореневі слова «мор», «зморений», «марити», «моровиця». «За давньоукраїнською легендою Мара – дружина Чорнобога – сіє на землі чвари, брехні, недуги, вночі ходить з головою під пахвою попід людськими оселями й вигукує імена господарів: хто відгукнеться, той вмирає» [5, с. 165]. Отже, бачимо, що міфологічне тлумачення образу збігається з його наповненням у поезії Лесі Українки.

У поезії «У чорную хмару зібралася туга моя...» названо одного з добре відомих давньослов'янських богів, згаданого ще у «Велесовій книзі», бога, розвідкам про якого присвячено багато сторінок у наукових дослідженнях, М. Костомарова, О. Афанасьєва, М. Максимовича, І. Нечуя-Левицького, – Перуна. Нестор Літописець згадує цього бога серед інших найшанованіших киянами богів – Хорса, Дажбога, Стрибога, Мокошу. Перун був богом блискавки і грому, «бог над богами». У «Велесовій книзі» Перун названий Громовержцем, богом війни і боротьби, що обертає «колесо живучого явлення», колесо життя [4, с. 18]. Зображувався Перун срібночубим, золотовусим, з вогняними стрілами та золотим луком у руках. За народними віруваннями, гроза – це битва Перуна з чудовиськами та бісами, яких насилають Чорнобог, Мара та інші злі сили. Розбиваючи обледенілі хмари, Перун дає землі життєдайну вологу. Про знайомство Лесі Українки з найновішими на той час дослідженнями українського фольклору свідчать такі рядки цієї поезії:

У чорную хмару зібралася туга моя,
Огнем-блискавицею жаль мій по ній розточився,
Ударив Перуном у серце,
І рясним дощем полились мої сльози [2, с. 165].

Перегукуються з народною міфологією і останні, переосмислені Лесею рядки поезії:

Я вийду сама проти бурі
І стану, – поміряєм силу! [2, с. 165].

«Перунові стріли» згадає Леся Українка й у поезії з циклу «Триптих» – баладі-казці «Про велета».

У вірші ж «Як я люблю оці години праці» міфічний образ Перелесника (який набагато пізніше буде цілком конкретним у казковій «Лісовій пісні») естетично переосмислюється авторкою порівняно з міфологічним його прототипом. В українській міфології Перелесник – красень, вічний парубок, що знаджує дівчат (якщо котрась починає без видимих причин «сохнути», марніти, то це її «Перелесник зачарував»), наводить ману на юнаків. У поезії Лесі Українки Перелесник стає символом натхнення. Уже заголовком говорить про те, що поетеса любила нічні години праці, коли навколо настає тиша і спокій. Швидко пролітає година за годиною, рука ледь встигає наздоганяти думку, а ранком бліда і стомлена дівчина пригадує колись у дитинстві почуту легенду про Перелесника, що звабив дівчину необачну... Бабуся закінчувала розповідь наказом:

Не згадуй проти ночі, бо присниться!

Поетеса послухала поради старої жінки:

Так, я тебе послухала, бабусю,
Не згадую ніколи проти ночі

Про «перелесника», моє свічадо тільки
Нагадує мені про нього вдень [2, с. 326].

Отже, зроблена спроба аналізу міфологічного підґрунтя творів Лесі Українки показує, що майже всюди поетеса творчо підходила до хрестоматійних міфологічних тлумачень. Ми порівняли фольклорне бачення багатьох праслов'янських божеств і надприродних істот з їх поетичною метафоризацією у творах Лесі Українки різних періодів. Дякуючи поетесі, ми бачимо українську міфологію ще більш поетичною і сповненою високого сенсу.

Список використаних джерел

1. Костомаров М. І. Слов'янська міфологія. Вибрані праці з фольклористики і літературознавства. Київ : Либідь, 1994. 384 с.
2. Леся Українка. Твори : у 4 т. Київ : Дніпро, 1981. Т. 1. 541 с.
3. Нечуй-Левицький І. С. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. Київ : Обереги, 1992. 88 с.
4. Піддубний С. Велесова книга для юнацтва. Київ : Ятрань, 2017. 96 с.
5. Плачинда С. П. Словник давньоукраїнської міфології. Київ : Велес, 2007. 240 с.
6. Чубинський П. П. Мудрість віків: Українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського. Київ : Мистецтво, 1995. 224 с.

Порівняльний аналіз інтерпретації творчості Лесі Українки в літературно- критичних розвідках у ХХ ст. та на сучасному етапі

Коськовецька Анастасія,

учениця 10 класу Подільського ліцею Староушицької селищної ради Кам'янець-Подільського району Хмельницької області

Наукова керівниця:

Григор'єва Т. А., учителька української мови та літератури Подільського ліцею Староушицької селищної ради Кам'янець-Подільського району Хмельницької області, керівниця гуртка «Філолог-дослідник» ХОЦНТТУМ

Аналіз останніх досліджень виявив, що погляди науковців на творчість Лесі Українки різняться, як і спроби інтерпретації художньої манери поетеси. Перші літературно-критичні розвідки були написані І. Франком, М. Зеровим та М. Драй-Хмарю. У радянські часи заангажована літературна критика розглядала твори поетеси в контексті літератури соцреалізму, підлаштовуючись до панівної ідеологічної доктрини. Нині літературний доробок авторки часто аналізується в контексті феміністичних ідей.

Мета дослідження – здійснити порівняльний аналіз інтерпретації творчості Лесі Українки літературними критиками в ХХ ст., простежити сучасні тенденції в осмисленні художньої манери письменниці.

Леся Українка ввійшла в літературний процес «на рубежі віків», у кризовий, перехідний період, позначений, з одного боку, занепадом народницької традиції з її ідеалізацією селянського патріархального ладу, а з другого боку, активним проникненням в українську культуру західних, європейських тенденцій. Пафос народництва з його дидактизмом і моралізаторством почав відходити на другий план, поступаючись перед «невідомим» модернізмом з його ідеалом свободи, запереченням «старого» й культом розуму. Вже відомо, що дискурс модернізму містив: інтелектуалізм, антинародництво, фемінізм та зняття культурних табу.

Леся Українка однією з перших відчула необхідність імплементації нових віянь в наш загальнокультурний простір. Письменниця, замість традиційних ідеалізованих образів селян, обирає своїми головними героями бунтарів, сильних індивідів, які змушені протистояти середовищу, з укоріненням соціальним устроєм (наприклад, Кассандра, Мавка, Міріам, Долорес тощо). Відомо також, що Леся Українка стала на захист своєї подруги літераторки Ольги Кобилянської, яку звинувачували в тому, нібито вона «слишком взлетає в заоблачну вишь». Слушно з цього приводу зазначала Соломія Павличко, що Лариса Косач відстоювала ідею проєвропейського розвитку української літератури, наслідуючи Г. Ібсена та М. Метерлінка [5, с. 41].

Тодішня ж літературна аудиторія не була готовою до екзотичних тем, які розкривала авторка. Микола Зеров з боєм писав про несприйняття Лесиними сучасниками деяких її творів. Визначальним, на нашу думку, був той факт, що критик став на захист поетеси, якій закидали відірваність від життя (С. Ніковський). Відомий неокласик аргументував вибір Лесею Українкою таких незвичних світових сюжетів перебуванням її в площині загальнолюдського, спробою осягнути вершини філософської думки. Можемо стверджувати, що поетеса випереджала свій час, тому сама ж про себе й говорила: «Почитаемая, но не читаемая» [4, с. 443].

У літературно-критичних працях Івана Франка зустрічаємо девіантні погляди на творчість письменниці. З одного боку, він пояснює песимістичний світогляд Лесі Українки й відірваність від соціальної проблематики заможністю її родини та важкою хворобою, через яку авторка часто виїздила за кордон на лікування. А важкі кризи в стані здоров'я письменниці, на думку критика, часто позначалися на її творчості. З другого ж боку, Іван Якович захоплюється надзвичайним талантом поетеси й називає цю «хвору й слабсилу дівчину – трохи чи не одиноким мужчиною на всю новочасну соборну Україну» [8, с. 271]. Згодом Оксана Забужко у монографічній праці «Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій» неодноразово критикуватиме сучасників письменниці за нав'язане кліше «Великої Хворої», за «страдницький самотній» образ жінки, що ви-

тіснів справжню Лесю: самодостатню авторку, громадську діячку і високоосвічену інтелігентку. Дослідниця зазначає: «Парадигма Великої Хворої в дійсності є нічим іншим, як формою реакції колоніальної культури на «внутрішнє дисидентство» своєї дочки – своєрідною українською версією «приборкання непокірної» [2, с. 83].

На нашу думку, сучасники авторки (Іван Франко, Микола Зеров, Михайло Драй-Хмара) переважно прагнули героїзувати образ письменниці, «нав'язати» сприйняття її творів винятково крізь призму трагічних життєвих обставин. Так, Микола Зеров стверджував, що творчість поетеси є безперечно помітним світовим явищем, а її лірика – то «крик болю й туги, неприкрашений, непідроблений голос серця» [3, с. 367]. Трагічний життєвий досвід, на думку дослідника, став визначальним у формуванні поетики художнього мислення майстрині. Зеров часто називає Лесю Українку «хворою та самотньою», жінкою «з трагічною долею». Водночас він зосереджує увагу читачів на високому інтелектуалізмові поетеси, вбачаючи в ній «драгоманівський склад мислення». Останні погляди критика значно ближчі сучасним науковцям, які займаються дослідженням творчості письменниці.

Ще один відомий неокласик Михайло Драй-Хмара у своєму літературно-критичному нарисі «Леся Українка: Життя й творчість» вказує на проєвропейські погляди авторки. На жаль, він також робить основний акцент на важкій хворобі поетеси, що не давала їй спокою все життя: «Мовчки вона переносила своє горе» [9]. Або ж: «Що ж до драматизму Лесиних творів, то нам здається, що він почасти впливає з того драматизму, яким просякнено було власне життя письменниці» [9]. Однак Михайло Опанасович, відходячи від інтерпретації суто біографічних фактів, згадує також про участь поетеси в Київській «Просвіті», що є свідченням неабиякої мужності та стійкої громадянської позиції письменниці. На це вказує і псевдонім, обраний літераторкою. М. Драй-Хмара першим зауважує незламний «волюнтаризм» у творчості Лесі Українки, ідеали свободи та гідності [7, с. 286]. Відзначає критик і близькість деяких ідей письменниці з неймовірно популярними на той час філософськими концепціями Ф. Ніцше. Йдеться про героїзацію сильної особистості, «творця», що ставило під сумнів систему цінностей (моральних та релігійних) тодішнього суспільства. У творчості Лесі Українки таким героєм часто виступала жінка, українська інтелігентка.

У радянській критиці творчість письменниці інтерпретувалася крізь призму ідеологічної доктрини правлячої партії, що зумовило перекручення фактів з життя поетеси (наприклад, упущення «славнозвісної» цитати про М. Чернишевського). Леся Українка вважалася революціонеркою-демократкою з промарксистськими поглядами, у творах якої лунав «порив у соціалістичне майбутнє» [1, с. 347]. А поезія «Досвітні огні!» в соцреалістичній літературі трактувалася з позиції заклик до пролетарської класової боротьби.

Нині творчість авторки часто інтерпретується з позиції феміністичного дискурсу. Так, Соломія Павличко зазначала: «Поезія Лесі Українки переповнена феміністичними мотивами й образами... Її хвилює і приваблює постать сильної жінки, майже амазонки, котра перебирає не тільки чоловічі функції..., а й відповідну маскуліну мову (сили й зброї)» [5, с. 74].

Оксана Забужко називає авторку «вірною жрицею репресованого жіночого божества», однією з найвидатніших європейських письменниць ХХ ст., котрій випало бути Українкою [2, с. 609]. Дослідниця справедливо зауважує, що творчість Лесі Українки є малодослідженою і досі нема повного зібрання її творів із кваліфікованими коментарями.

Отже, слушно було б згадати вислів Лукаша Скупейка про проблеми колишнього і сучасного лесезнавства з його типовими стереотипами: «замість атеїзму – антихристиянство; замість «буржуазного націоналізму» – «національний ідеалізм»; замість принципу народності – «неопоганство»; замість «майже марксистськості» – ніцшеанство; замість «одинокого мужчини» – фемінізм» [6, с. 108].

Отже, можемо зробити висновок, що точна інтерпретація творчості великої письменниці можлива лише в комплексному осмисленні її мистецької спадщини, де в центрі всього суцього простежуємо концепт «сильної особистості», який виходить за рамки конкретного часу, окремої країни і визначеного літературного напрямку. На нашу думку, розгляд літературного доробку письменниці має здійснюватися у контексті європейської модерної літератури.

Список використаних джерел

1. Бабишкін О. Драматургія Лесі Українки. Київ : Державне вид-во образотворчого мистецтва і музичної літератури, 1963. 231 с.
2. Забужко Оксана Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. 2-е вид., випр. Київ : Факт, 2007. 640 с.
3. Зеров М. Леся Українка. Критично-біографічний нарис. Українське письменство / упоряд. Микола Сулима. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основа», 2003. 1301 с.
4. Леся Українка. Зібрання творів : у 12 т. Київ : Наукова думка, 1975–1979.
5. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі : монографія. 2-е вид., перероб. та доп. Київ : Либідь, 1999. 447 с.
6. Скупейко Л. Творчість Лесі Українки: канони і стереотипи сприйняття. *Слово і Час*. 2011. № 6. С. 106–110.
7. Сохацька Є. М. Драй-Хмара про Лесю Українку (національний аспект). *Леся Українка і сучасність* : зб. наук. пр. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. Т. 6. С. 283–290.
8. Франко І. Повне зібрання творів : у 50 т. Київ : Наукова думка, 1981. Т. 31: Літературно-критичні праці (1897–1899). 595 с.
9. Леся Українка. Енциклопедія життя і творчості. URL:<https://www.l-ukrainka.name/uk/Studies/1926DrajXmara/Life/Illness.html> [дата звернення: 15.01.2021].

Поетичний «портрет» смерті у драматичних творах Лесі Українки

Тендітна Поліна,

учениця 9 класу загальноосвітньої школи I–III ступенів № 3 Лиманської міської ради Донецької області

Наукові керівниці:

Петрова Л. В., учителька української мови та літератури загальноосвітньої школи I–III ступенів № 3 Лиманської міської ради Донецької області; Тендітна Н. М., доцентка кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету, кандидатка філологічних наук

Так склалося, що життя Лесі Українки було суцільною боротьбою зі смертю. Це протистояння вона перенесла і на сторінки своїх творів, у яких персонафікований образ смерті став повноцінним героєм. А її «портрет» вбирає в себе своєрідність художнього мислення поетеси, додаючи до назви кожного героя свій особливий відтінок: «невесело при старощах вдовцеві» [2, с. 22]; «Ми сироти без тебе!» [2, с. 153]; «Вдовиці й сиротята» [2, с. 139].

Літературний «портрет» смерті не втрачає своєї актуальності дослідження, бо кожне нове покоління митців удосконалює й урізноманітнює методи і способи творення жанрових відтінків, які відтворюють її психологічне «обличчя». Адже, як підсумовує П. Невська, функцій портретного представлення в тексті художнього твору не може бути багато, а саме стільки, скільки їх заклав сам автор, оскільки портретна презентація залежить від особистого авторського світогляду і його індивідуального стилю, а також стилю доби [1, с. 3]. Хоча уявлення про смерть як про реальну істоту побутувало ще в давніх віруваннях і фольклорі українського народу поряд зі стійкою впевненістю у тому, що «видима смерть страшна» [3, с. 505].

Під час написання художнього твору митець, як правило, через портрети намагається найбільш вигідно представити своїх героїв. Саме зовнішній опис персонажа передусім розкриває перед читачем авторське бачення. У драмах відсутній докладний образ смерті, бо вона щоразу набуває нового обличчя, залежно від численних її різновидів: «Засуджено... до спаління» [2, с. 42]; «я на безслав'ї гину – ні за віщо» [2, с. 96]; «Хто меч підійме, від меча загине» [2, с. 98]; «Уже їй, значить, голову відтято» [2, с. 168]; «Одно він має право – на кострище!.. / Ні, посадити б на залізне крісло / та розпекти...» [2, с. 193]; «Сей Руфін прокляв... До світу ще, умер клієнт» [2, с. 196]; «суд присудив на хрест» [2, с. 198]; «Закопать живцем!» [2, с. 198]; «Руфіна ж і Прісціллу зарубати» [2, с. 205]; «завісився» [1, с. 327]; «Убий, заріж, втопи» [2, с. 340]; «Я зацілюю / тебе на смерть!» [2, с. 373]; «...пекли

залізом... / а потім... до стовпа його прибили / і... і...» [2, с. 469]; «я її труїла / своїм перегорілим молоком. / Ой, я її струїла ще в утробі / своєю кров'ю» [2, с. 474]; «Вони ж його уб'ють, розірвуть, стопчуть!» [2, с. 477]; «Втопилась» [2, с. 492]; «Дон Жуан коле його в шию, він падає і вмирає» [2, с. 545]; «Краще розіб'юся, / упавши з вежі на каміння гостре!» [3, с. 470].

В. Халізов зазначає, що паралельно з портретами в літературі використовуються й характеристики форм поведінки персонажів [4, с. 184]. Тому Л. Українка фіксує увагу на змінах постаті смерті, яка панує над героями під час примусової смерті: «я їхатиму завтра на гільйотину» [3, с. 433]; героїчної: «одважно йшли на муки і на смерть» [3, с. 425]; за ідею: «за ідею / ми всі готові вмерти, як один» [3, с. 425]; публічної страти: «Ох, як би я охоче йшов на страту! / Юрба шуміла б, наче океан, / і розступалася б передо мною, / даючи путь величності страждання» [3, с. 390].

Іноді поетеса дозволяє живим героям одягнути «маску» смерті, бо час від часу життя стає подібним до неї: «сії очі... мені світить не будуть / в могильній тьмі того, що буде зватись / моїм життям» [2, с. 530]. Описуючи широкий спектр почуттів (розпач, захват, зневага, задоволення, сум, розчарування), показує на мить її справжній облік через реакцію персонажа на подію загибелі: «Чудно, / як люди гинуть самохіть!» [2, с. 33]; «Велика штука – вмерти!» [2, с. 149]; «Відпущеник Нартал до звірів піде... До звірів! Як я рада! Як я рада!» [2, с. 199]; «Та він уже зомлів чи, може, вмер / Ех, розпекли занадто швидко крісло! / Не тямлять справи!» [2, с. 203]; «Він ранений... / Ні, се зовсім не гарно... / чом не подасть весталка знак добити?» [2, с. 205]; «Незабаром чутно глухий, але сильний стук двох мечів, що рубають враз. Коротке зітхання пролітає по людях. Публіка гучно встає і рушає виходити з цирку» [2, с. 206]; «Невже твоя небога вмерла?!» [2, с. 482]; «Ой, як же плаче серце по тобі» [2, с. 409]. Часом смерть набуває цілком реалістичних рис. Відбувається «приміряння» чужої маски смерті на себе в певному історичному зсуві: «Та навіть хоч би й зрадив, як Іуда, / я, певне б, і повісився, як він» [2, с. 261].

На думку Л. Українки, невідомо що точно зветься смертю, а що життям. Адже часто за певних обставин життя стає подібним смерті: «сії очі... мені світить не будуть / в могильній тьмі того, що буде зватись / моїм життям» [2, с. 530]. Тоді як перелік смерті героїв, наприклад, дає змогу простежити родовід: «Бо се тепер по дядьковій жалоба, / а то була по тітці, перед нею ж – / коли б не помилитись! – брат у третіх / чи небіж у четвертих нам помер...» [2, с. 535]. Саме тому, за художньою версією авторки, смерть і набуває рис антропоморфізму, через який відбувається розуміння і пояснення людиною знань про явище смерті, якими вона володіє. Але досягнути їх вповні здатен лише той, хто перетнув межу: «Я не можу... з умерлим серцем жити. Порятуйте / або добийте!» [2, с. 554].

Значно на довший термін маска зберігається, коли герой перебирає на себе «місію» смерті – позбавляти життя: «Видовиська давайте! Хай ска-

рають / Хоч одного! Ні, двох! Ні, трьох! Усіх!» [2, с. 200]; «я б їх присудив / оддати до театру, – цікавіше, / коли на сцені справжня смерть буває, / а не удавана» [2, с. 177]; «його живцем / спечуть на дзиглику залізнім... Крик згоди... Добре!.. Отак його!.. Він заробив!.. Спекти!» [2, с. 199]. А то й залишається назавжди, коли «З рук смерті люди дістають безсмертя» [2, с. 82]. Підкреслюючи в зовнішньому вигляді героя тільки окремі, найвиразніші риси нелюда-вбивці, поетеса показує його поступову деградацію, наближення до власної загибелі. Герой стає складовою частиною загального образу смерті, яка виправдовує ці злочини, підтримуючи і додаючи впевненості в діях, почуттях, рухах та вчинках. Хоча деяким героям ніколи не дано побачити її образ. Так, у «Лісовій пісні» Мавка жалкує за тим, що не може вмерти. Адже «се так добре – / умерти, як летюча зірка...» [2, с. 373].

Характерні риси смерті Л. Українка подає і навпаки – за подібністю до неї героїв через байдужість і зовнішній вигляд, становлячи певну єдність у межах одного портрета: «Ти плакати не можеш, як і смерть. / Дивись: твоє обличчя знов спокійне...» [3, с. 466]; «спокійно сплять, як мертві, тьмяні очі» [2, с. 404]; «загрожує смертю – люди сі мов трупи, / чи мов безсмертні – їм усе не страшно» [2, с. 33]. Більш емоційно вразливими постають такі портретні описи після скоєних злочинів: «Ти думаєш, я плакала по мертвій / своїй родині? Ні... то камінь видавив із серця сльози...» [2, с. 490].

Мінливість образу смерті Л. Українка показує і в синонімічній заміні її назви: «настав уже й мій час... / перетинається життя людське» [2, с. 122]; «на небо йти...» [2, с. 138]; «вічний спокій» [2, с. 321]; «Коли ж мене покличе янгол смерті?» [2, с. 321]; «нема на світі» [2, с. 415]; «Вона холоне!» [2, с. 481]; «Спокій її душі» [2, с. 482]; «дав спочити їй від мук тяжких» [2, с. 483]; «слід його закрила ляда смерті» [2, с. 559]; «І враз душа Трістанова порвала / ждання шнурок, що здержував її, / і злинула, мов пташка вільнокрила, / далеко у незнанії краї...» [3, с. 347].

Ідеальне обличчя смерті у драмах Л. Українки прочитується крізь ритуальні мотиви: «Кладовище в Мадридї. Пам'ятники переважно з темного каменю, суворого стилю. Збоку – гранітна каплиця стародавнього будовання. Ні рослин, ні квітів» [2, с. 547]. Та традиційну кольорову гаму білих і чорних тонів: «за хвилину вибив чорну яму ... побратима, / завиває у намітку білу / і кладе на вічний сон у яму. / У приполі чорну землю носить...» [3, с. 339]. Але натуралістичні описи масових сцен загибелі додають неприємних і відразливих рис до процесу портретотворення: «Все трупом шотландським укрите» [2, с. 293]; «Укрита людом там була / Уся гора...» [2, с. 231]. Поетеса доповнює і поглиблює портретну характеристику смерті також «словесним» обрамленням: «А голос у дівчини – / мов тої скрипки спів, / що викликає мертвих / на танець із гробів» [2, с. 342].

Поетеса робить паралельну спробу пробудити і в читача фантазію та уяву, максимально наблизивши його до цілісного образу смерті. Тобто кожен матиме змогу побачити її справжній лик, який згодом підтвердить або спрос-

тує припущення автора, бо «вмерти треба, як не тепер, то згодом» [2, с. 150]. Оскільки смерть – це споконвічна таємниця: «Я знаю, я від того / вмираю, що у вас ніяк не зветься, / хоч єсть його без міри в вашім краю, / а те, від чого міг би я ожити, / не зветься теж ніяк, немає слова, / але в його самого в вас нема... / якби було хоч слово, може б, я / ще й жив би з вами...» [3, с. 327].

Отже, дослідження особливостей «портретування» смерті у творах Лесі Українки відкриває нові грані її творчого методу, допомагає з'ясувати індивідуальні особливості в художньому змалюванні, зіставити і виокремити її загальний «портрет», виявити традиції та новаторські типи поглядів на смерть у її творах. Бо поетеса відтворює не стільки зовнішні риси смерті, скільки відображає її внутрішню сутність через душевні переживання героїв, сумніви, причини та мотивацію позбавлення життя, адже не прагне скопіювати детальний портрет, до якого вже звик читач.

Список використаних джерел

1. Невская П. В. Литературно-живописное портретирование: основные параметры и характеристики. Краснодар : Краснодарский государственный университет культуры и искусств, 2010. 143 с.
2. Українка Л. Твори : в 2 т. Київ : Наукова думка, 1986. Т. 1. 605 с.
3. Українка Л. Твори : в 2 т. Київ : Наукова думка, 1987. Т. 2. 723 с.
4. Хализев В. Е. Теория литературы : учебник. 3-е изд., испр. и доп. Москва : Высш. шк., 2002. 437 с.

Прометейські мотиви лірики Лесі Українки: давнє та сучасне прочитання

Сухарева Богдана,

учениця 8 класу Комунального закладу
«Луцька гімназія № 21 імені Михайла
Кравчука Луцької міської ради Волин-
ської області»

Наукова керівниця:

Луцьок Н. С., учителька української мови
та літератури Комунального закладу
«Луцька гімназія № 21 імені Михайла
Кравчука Луцької міської ради Волин-
ської області»

*Я честь віддам титану Прометею,
що не творив своїх людей рабами,
що просвітив не словом, а вогнем...*

У поезії «Ніобея» Леся Українка визначила свою життєву місію, назвавшись «дочкою Прометея», що дає нам змогу вважати її представницею прометеїзму. Героїчні мотиви її творчості сформувався на основі складних життєвих обставин і особливих суспільних передумов. Боротьба

з важкою недугою й окови неволі, у якій перебував на той час український народ, спонукали до того, щоб виражати прометейський дух бунтарства за допомогою художнього слова.

Мета дослідження – визначити, яке смислове навантаження мали прометейські мотиви творів Лесі Українки в її часи і як вони проєктуються на сучасність.

Леся Українка не була єдиною представницею прометеїзму у вітчизняній літературі. До числа прибічників цієї літературно-філософської течії належать М. Драгоманов, Т. Шевченко, І. Франко та інші українські письменники, які вбачали свою роль у зміні суспільних основ, опанованих тогочасними «Зевсами». Виникає запитання: чи прометейські мотиви залишаються актуальними, чи не втратили свого значення у сучасному вимірі?

Прометеїзм як філософсько-літературна концепція зародився в античні часи. Флоріан Неуважний так описав етап становлення міфу: «Грецькі міфологи із Прометеєм, сином Яфета, пов'язують початок людського роду. Прометей як «Провидець» і «Пророк» для створення людини використав глину і воду (...), Афіна вдихнула в неї життя» [4, с. 53]. Особливих чеснот цьому персонажу надав Есхіл у трагедії «Прометей закутий». Створеного в його уяві Титана, який страждає за людство і заради його блага виступає проти волі Зевса, характеризують дві основні риси – любов до людини і спротив владі. Цю інтерпретацію міфічного образу почерпнули всі без винятку покоління літераторів різних країн.

В епоху романтизму прометеїзм як ідейна концепція досягнув свого апогею, вказавши на відповідальність митця за духовне відродження народу, його провідну функцію, активну життєву позицію. Ці традиції як «естафету поколінь» перейняла у своїй творчості Леся Українка, що виразно проявилася в її неоромантичних мотивах, які прийшли на зміну народництву.

Поетеса визначила вагому роль нової літературної течії в Україні в листі до брата Михайла. Зокрема, вона писала: «У радикальній громаді тримається напрямок (дай Боже, щоб він недовго протримався) подібний тому, який був у російських народників (...). Правда, все у них провадиться не так гостро і дико, як у росіян, певне, поетична українська натура і європейська культура не допускають до того, але все ж цей напрямок єсть. Щодня мушу стинатися з «січовиками» за неоромантизм, за поезію, і вчора таки заставила їх признати, що в літературі мають вартість портрети, а не фотографії, що без «вдумки» немає літератури» [3, с. 72].

У колі неоромантичних ідей визволення виникли визначні твори Лесі Українки: «Сон», «Товаришці на спомин», «Fiat pox!», «На руїнах», «Касандра», «Одержима», «Оргія», «Вавилонська неволя», «В катакомбах» та ін. У них над трагізмом ситуації домінує надія на краще майбутнє, нескореність і дух боротьби.

Стефан Козак слушно зауважував: «Це провідна проблема, яка особливо виділяється в драматургії Лесі Українки, в якій кожен твір є поетич-

ною маніфестацією національних питань, їх великим узагальненням. Та водночас – що особливо знаменно – є актуалізацією певного погляду на порядок світу» [1, с. 278]. Відмова від локальності світосприйняття, вихід на європейську, а водночас і на світову арену культурного і суспільного розвитку – головні чинники, які надають прометеїзмові Лесі Українки неповторного характеру.

Постійний екскурс в історію свідчить про те, що в розумінні Лесі Українки література та мистецтво є результатом культурного розвитку, історичних досягнень попередніх епох. Ця думка закладена в основу міфологічного характеру її персонажів, сповнених героїчності, головною зброєю яких є слово. Прометейську роль поезії Лесі Українка підкреслила в «Кассандрі»:

Нема Кассандрі зброї! Тільки слово.
Та й те в зневазі, у погорді людській,
О, знали ви, боги, чим покарати!
Пророчий дар дали безсилій жінці!
Якби могла я збройною рукою
Все доказати, що казати мушу,
Не та була б ціна й повага слову,
Проклятому від заздрісних богів...
І як я смію їм казати: борітесь,
Коли сама для боротьби як жертва [1, с. 281].

Із цього поетичного фрагмента, як і з багатьох інших творів Лесі Українки, виникають два висновки: в епоху боротьби за національну незалежність роль Прометея виконує художнє слово, а також із цим міфічним персонажем ідентифікується сам автор. Тому для Дочки Прометея творчість – це завжди боротьба, трансформація світу та поглядів, пошуки звільнення від будь-якого прояву неволі.

З огляду на таку неоромантичну, модерністську інтерпретацію ідеї, прометеїзм у творчості Лесі Українки не втрачає своєї актуальності й нині. Боротьба за існування національного слова, радикальна сила цього слова, здатного зцілити поділене суспільство, прагнення визволитися від тоталітарних наслідків, які тяжіють над сучасною Україною, присутність реального зовнішнього ворога, про що свідчать бойові дії на Сході, спонукають нас до активної життєвої позиції. У цьому контексті поезія Лесі Українки народовизвольного спрямування звучить, як ніколи, актуально. Події обох Майданів, маніфестації різних соціальних верств в Україні наразі свідчать про те, що українське суспільство потребує втілення прометейських ідей на практиці.

Можемо зробити висновок, що ідейно-філософська концепція прометеїзму, представницею якої була Леся Українка, не втрачає свого героїчного змісту від античності до наших днів. Її мотиви частково трансформу-

валися з огляду на суспільні зміни, що бачимо на прикладі романтичної та неоромантичної лірики, зокрема творчого доробку нашої славетної землячки, однак не втратили свого первинного значення «богоборотьби» задля блага свого народу і всього людства. У перспективі ці ідеї необхідно досліджувати і розвивати.

Список використаних джерел

1. Козак С. Християнство – романтичний месіанізм – сучасність. Київ : Університет «Україна», 2011. 336 с.
2. Леся Українка. В катакомбах. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=485> (дата звернення: 15.01.2021).
3. Леся Українка. Зібрання творів : у 12 т. Т. 10: Листи (1876–1897). Київ : Наукова думка, 1978. 541 с.
4. Nieuważny F. O poezji ukraińskiej od Iwana Kotlarewskiego do Liny Kostenko. Białystok: Wydawnictwo «Łuk», 1993. 248 s.

Колористика одягу в драмі Лесі Українки «Кассандра»

Семчук Ілона,

учениця 11 класу Волинського наукового
ліцею-інтернату Волинської обласної ради

Наукова керівниця:

Моклиця М. В., професорка Волинського
національного університету імені Лесі
Українки, керівниця гуртка Волинського
наукового ліцею-інтернату Волинської об-
ласної ради, докторка філологічних наук

Про драматургію Лесі Українки писали численні дослідники її творчості, наприклад, Віра Агеєва, Світлана Кочерга, Роман Кухар, Сергій Романов, Лукаш Скупейко, Раїса Тхорук та ін. У цих працях показано, що драматургія Лесі Українки дуже складна, дуже оригінальна, у неї великий підтекст, кожний образ багатозначний. Дослідники звертали увагу на те, що у драмах Лесі Українки важливі ремарки. Як свідчать наукові джерела (зокрема, словник театру П. Паві, дослідження Д. Капелюха, Л. Синявської), у драматургії ХХ ст. ремарки стають досить великими і містять більше авторської інформації. Ремарки призначені не тільки для постановників, а й для читачів драми. У кожного драматурга ХХ ст. власний погляд на роль ремарок. У Лесі Українки теж ремарки особливі, це важлива риса її новаторства. Спеціально вони не були досліджені, хоча багато хто підкреслював їх важливе значення. Нас зацікавила така риса ремарок, як описи одягу. Здається дивним, що Леся Українка дає такі чіткі вказівки, як саме мають бути одягнені персонажі. А ще привертає увагу те, що Леся Українка вказує також, якого саме кольору мають бути ті чи інші дета-

лі одягу. Кольори супроводжують персонажів і визначають ставлення до них. Отже, це цікаво дослідити, адже будь-який новий штрих до поетики Лесі Українки – важливий і **актуальний**.

Предмет дослідження – драма Лесі Українки «Кассандра».

Об'єкт дослідження – символіка кольору в ремарках та її значення для характеристики персонажів.

Мета дослідження – проаналізувати колористику одягу кожного персонажа у зіставленні з його характером, простежити символіку кольорів у контексті сценічної дії та образу персонажа.

Дослідники Н. Малютіна, М. Моклиця, Л. Скупейко, Р. Тхорук висловлювали думки про важливість ремарок у драмах Лесі Українки. Р. Тхорук: «Докладні описи костюмів у ремарках здебільшого точно відображають рух від концепту до образу, завдяки якому розгортаються символічні знаки...» [7, с. 195]. М. Моклиця: «Як і в усіх своїх ремарках, тут Леся Українка спирається на виразну мову символів. Найперше кольори. Червоне, оточене білим, разом з молодим зеленим виноградом символізує вітальну енергетику. Білий колір відповідає ідеалізму натури, пориванням Принцеси до мрії» [2, с. 165].

Французький дослідник театру Патріс Паві писав про ремарки (вказівки): «В історії театру роль сценічних вказівок та їхнє значення істотно змінювалося. Вони, власне, цілковито відсутні в старогрецькому театрі, надзвичайно рідко їх використовували у французькому класичному театрі...» [3, с. 74].

Сучасний український дослідник ремарки Д. Капелюх [1] у своїй дисертації, присвяченій ремарці, показав, що саме у ХХ ст., починаючи з періоду модернізму, значно зросла роль ремарки у драматургічному творі. Дослідниця драматургії Л. Синявська зазначила, що «ремарка як ключ, засіб означення «авторської позиції» [5, с. 17]. Аналізуючи ремарки «Кассандри», ми переконалися, що це слушна думка.

Почнімо дослідження колористики одягу з однієї із перших ремарок твору: «Кімната в гінекею (жіночій половині) Пріамових палат. Гелена сидить на низькому різьбленому стільці і пряде пурпурну вовну на золотій кужілці, сама пишно вбрана, на поясі вісить кругле срібне свічадо» [6, с. 10]. Червоніє пурпурна вовна, яку пряде царівна. Вона ніби розтікається і натякає, скільки пролитої крові принесла ця жінка. Адже Гелену вважали «богорівною», попри її зраду ахейців і троянців.

На думку психолога М. Нелюбова, «Червоний колір уособлює могутність, прорив, волю до перемоги, він завжди домагається того, чого хоче (залежно від відтінку – спосіб досягнення). Він завжди в русі, завжди джерело енергії. Червоний колір любить бути першим, але не завжди може ним бути – це залежить від руйнівних якостей. Девіз цього кольору – «нехай виживе найсильніший» [4, с. 7]. За цією характеристикою кольору виразно постає образ Гелени. Далі на червоному кольорі наголошується

в репліках Кассандри: «коли до нашої землі торкнулась / червоновзута білая нога / твоя, Гелено». «Я бачила, як на його думки / сандалія червона наступила» [6, с. 15]. Чому «червоновзута» нога? Тут Леся Українка використовує цей прикметник-неологізм, щоб сповістити нам, що з приходом Гелени у Трою прийде велике лихо, проллється ріки крові, що, власне, й символізує червоний колір взуття. Червоне взуття символізує зневагу Гелени до інших, її самозакоханість. Безумовно, що такі елементи, як золота кужілка та срібне свічадо, свідчать про шляхетне походження, титул Гелени. У своїх звертаннях до Гелени Кассандра згадує ці кольори («Розвіяв вітер золотее пасмо / твого волосся»; «А ти сидиш на троні, ти цариця, / прядеш собі на золотій кужілці / пурпурну вовну, і червона нитка / все точиться, все точиться...» [6, с. 16]). Пишно вбраній красуні дуже подобався власний вигляд – вона носила із собою на поясі дзеркальце. Глянувши в нього, обурена, ображена Гелена раптом стає спокійною, її обличчя швидко випогоджується. Але не випадково Кассандра до червоно-золотої характеристики образу Гелени додає чорний колір: «...на морі / вже чорні кораблі багряню хвилю...» [6, с. 15]. Поєднання багряного і чорного вносить трагічну, зловісну ноту, вказує на іншу рису фатальної красуні: її абсолютний егоїзм, повну байдужість до тисяч загиблих через неї.

Що ж до Кассандри, то тут ситуація цілком інша. Одяг Кассандри відрізняється від пишного вбрання Гелени. Скажімо, про вбрання пророчиці у першій ремарці взагалі не говориться, зі слів авторки підкреслюється її стан душі – постійна замисленість. Чорні жалобні шати і довге чорне покривало стали символами Кассандри. На думку М. Нелюбова, «чорний завжди приховує в собі все, що несе, тобто він «загадковий» (часто використовується у фільмах жахів). Чорний колір пов'язаний з цікавістю, він притягує до себе. Лякає (страх через загадковість). Чорний колір завжди кидає виклик, щоб людина спробувала звільнити свою суть, тобто людина повинна пройти через чорне, щоб пізнати, як багато в ньому білого. ... Коли настає депресія, то залишаються тільки негативні характеристики чорного кольору. Він завжди, як і смерть, говорить про тишу і спокій, означає закінчення» [4, с. 4].

У мові Кассандри дуже часто поєднуються червоний і чорний колір. Особливо в розмовах з Геленою. Але ось вона звертається до Андромахи і каже про весілля Поліксени: «Троя помирає, / і шлюб дочки Пріама з Ахіллесом, / червоний від крові троянських мужів, / ганебний шлюб не врятував би Трої. / Живі вино готують на весілля, / мерці волають: крові дайте, крові! /...Ох, скільки крові чорної я бачу!» [6, с. 23]. Оксиморон чорна кров – символ лиха, яке бачить Кассандра, а всі інші мешканці Трої не хочуть про нього знати.

Леся Українка наділила Кассандру колористикою, яка буде супроводжувати героїню аж до фінальної сцени. Жриця відчуває, бачить, говорить про чорний колір, який свідчить про її вічну печаль, душевні муки в

цьому житті. Пророчиця завжди заслоняє голову покривалом, бажаючи приховати себе, перервати звучання своїх слів, щоб не наганяти страху на інших.

Ремарка на початку IV дії: «Кассандра з Поліксеною ідуть через майдан від храму, обидві в чорних жалобних шатах, тільки в Поліксени обрізані коси і непокрита голова, а Кассандра загорнена з головою в довге чорне покривало» [6, с. 28].

В епілозі ми бачимо ось таку картину: «Дім Аргоського царя Агамемнона в Мікенах пишно завітчаний знадвору, стежка від дверей до брами вистелена пурпуровою тканиною. На небі громова туча» [6, с. 93]. Здається, Кассандрі підготували чудовий прийом: від дверей до брами вистелили пурпурну стежку. Проте вона символізує криваву доріжку. Насправді із самого початку цю стежку постелила ще Гелена, прядучи пурпурну вовну. І ось наближався час, коли Кассандра мала пройти по ній. Згодом цей момент настав... Червоне поєдналось із чорним і позначило трагічну долю Трої та її пророчиці.

Усі кольори в одязі персонажів, виразно наголошені в ремарках драми, повторюються і акцентуються в діалогах драми, кожен персонаж отримує свій власний, символічний колір. Не лише Гелена і Кассандра, а й усі інші персонажі драми мають свою кольорову символіку: білий колір домінує в одязі Гелена, червоний у поєднанні зі строкатими кольорами характеризує Паріса. Так ми здогадуємося про справжню (завжди приховану від інших) суть героя. У цьому проявляється новаторство драматургії Лесі Українки.

Список використаних джерел

1. Капелюх Д. Поетика драматургічної ремарки : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06. Житомир, 2019. 24 с.
2. Моклиця М. Алгоритм театру Лесі Українки: «Осіння казка» / Алгоритм театру Лесі Українки, або Реабілітація алгоритму триває. Київ : Кондор, 2017. С. 157–172.
3. Паві П. Вказівки : словник театру. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2006. С. 73–76.
4. Психологія кольору. За матеріалами авторського курсу лекцій Нелюбова М. В. URL: <http://www.vyshyvka.info/vyshyvannya-pershi-kroky/> (дата звернення: 21.01.2021).
5. Синявська Л. І. Українська драматургія кінця XIX – початку XX століття: комунікативні стратегії : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01. Київ, 2019. 42 с.
6. Українка Леся. Кассандра. Лісова пісня. Зібрання творів : у 12 т. Т. 4. Київ : Наукова думка, 1976. С. 9–99; Т. 5. С. 201–298.
7. Тхорук Р. Природа, культура й символічний обмін у драмі «Лісова пісня» Лесі Українки. *Волинь філологічна. Текст і контекст*. 2016. № 22. С. 193–203.

Проблема буття людини у ворожому середовищі в драмі «У пущі» Лесі Українки

Шкода Дарина,

курсантка II курсу юридичного факультету Академії Державної пенітенціарної служби

Наукова керівниця:

Шумейко З. Є., доцентка кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін Академії Державної пенітенціарної служби, кандидатка педагогічних наук

Джерела сучасного екзистенціалізму сягають XIX ст., вони пов'язані з іменем філософа С. К'єркегора, який вважав, що наука недостатньо звертає увагу на конкретну людину, її переживання та страждання, емоції та думки. Екзистенціалізм виступає як протилежність панлогізмові В. Ф. Гегеля [2]. С. К'єркегор закликав філософів і митців допомогти людині розібратись у собі, знайти й усвідомити справжній сенс власного існування. І хоча як філософська течія екзистенціалізм набув оформлення після Першої світової війни в Німеччині, проте екзистенціалістські настрої панували наприкінці XIX – початку XX ст. у багатьох європейських країнах, зокрема й на українських землях, що зумовлювалося відсутністю власної державності, кризовими явищами в житті суспільства, які призводили до появи низки екзистенціальних станів – нудоти, страху, відчаю, зневіри.

Ю. Доброносова зазначала, що вплив філософії екзистенціалізму позначився і на творчості Лесі Українки [1]. О. Онуфрієнко стверджує, що, формуючи власне світобачення, поетеса, гармонійно поєднавши набутки різних літературних спрямувань на основі новаторських філософських концепцій, була налаштована на активне сприйняття екзистенційного світогляду [4].

З 90-х рр. XIX ст. філософське спрямування творчості письменниці проявляється в драматургії. Філософсько-поетичні драми Лесі Українки присвячені розробленню корінних, сенсобуттєвих проблем, що постають перед особистістю в критичній ситуації в умовах кризового стану, що позначає людське існування. Цю тему вона розробляє в багатьох драматичних творах на основі широкого використання світових сюжетів з історії єврейського народу, Стародавньої Греції, Риму, історії ранніх християнських громад. Одним із таких драматичних творів письменниці є драма «У пущі».

Задум її написати виник у Лесі Українки наприкінці 1894 р. Під час роботи над статтею про англійського поета, публіциста і державного діяча Джона Мільтона (1608–1674) вона досліджувала матеріали, що стосуються його життя і творчості, зокрема працю А. Штерна «Milton und seine Zeit»

та книжку Т. Карлейля «*Oliver Cromwell's letters*» [3]. Вивчаючи історію Англії епохи буржуазної революції XVII ст., мисткиня звертає увагу на поетаті англійського поета Георга Віттера (1588–1667) та видатного борця за свободу вірувань в Англії Роджера Вільямса (1600–1684). Саме ці діячі (Джон Мільтон, Георг Віттер, Роджер Вільямс), на думку дослідників, стали історичними прообразами головного героя драми Річарда Айрона. Робота над драмою була розпочата в 1897 р. і з великою перервою тривала до 1909 р. [3]. Не одразу авторка визначилася із заголовком твору, були такі варіанти, як-от: «Річард», «Артист», «Життя артиста», «У пущі», «За океаном», «Забута трагедія», «У шурхах», «Річардсон», «Похований артист».

Головний герой драми «У пущі» Річард Айрон, талановитий скульптор, приїжджає до перших поселень колоністів у Північній Америці з Венеції, оскільки там відбувається наступ католицької реакції, посилення феодалних утисків, що призводить до занепаду мистецтва. Річард вірить, що в Новому світі буде все по-іншому. Проте в Массачусетсі він не може знайти спільної мови із пуританською громадою, а зокрема з її духовним провідником – проповідником Годвінсоном. Скульптор перебуває у ворожому оточенні: громада Массачусетсу не сприймає його творчості, вважає її антихристиянською: «Будь проклятий той, хто виліпить, чи вилле / Бридке перед Богом діло рук мистецьких / І покладе його у схові!» [5, с. 401]. Вони сприймають його скульптури як ідолів чи кумирів. Ворожими до скульптора є навіть рідні мати та сестра, які не можуть його зрозуміти, засуджують, і лише племінник Деві підтримує дядька. Родичі зазіхають на свободу Річарда, хочуть підпорядкувати його життя громаді, він же воліє бути вільним, мати свободу обирати.

О. Онуфрієнко зазначає, що «... Леся Українка спирається на поняття екзистенційного вибору, але орієнтується на екзистенційну онтологію, обґрунтовану згодом Мартіном Гайдеггером, де основним принципом людського існування є бути – у світі, тобто екзистенційне існування: страх, співчуття, забуття, розуміння» [4]. Головний герой драми «У пущі» постійно перебуває в ситуації вибору: покинути скульптуру і схилитись перед Годвінсоном; стати слухняним покірним християнином або не поступатись своїми позиціями і залишатись самотнім у громаді; залишитися в Массачусетсі в атмосфері ненависті чи спробувати своє щастя в Род-Айленді; стати таким як усі, знайти практичне призначення своїм скульптурам, почати врешті-решт ліпити горщики чи наперекір усім незгодам продовжувати творити; повернутись до Массачусетсу чи поїхати до Венеції.

Пізніше, у Род-Айленді, Річард теж протистоїть громаді, яка не розуміє його мистецтва (прагне знайти йому практичне застосування, не бачить ніякої цінності): «...я таткові давав фігурку вашу, / та він говорить, що такий товар / йому в крамниці нінащо держати / бо тут купців не знайдеться на нього... / Коли дозволите, я подарую / малій сестрі; вона просила ляль-

ку» [5, с. 407]. Свідченням цього є і прохання пані Бруклі, швачки: «Чи не дали б мені оцю фігуру? ... / Вона ж, либонь, дарма стоїть у вас? / Мені б здалось... / Бо тії пані завжди химерують, / усе їм не потрапиш, – хто ж їм винен, / як не хочать стояти? ... / то я б на неї сукні приміряла / щоб дам не мучити» [5, с. 411].

Річард переживає глибоку психологічну кризу. Він розуміє, що не здатен більше до такої творчості, яка б могла оживити серця отих людей; він мріє, щоб його скульптура могла зворушити людей так, як гра органа. Для митця байдужість є гіршою, ніж ненависть фанатиків у Массачусетсі, які розбивали його скульптури, бо це була ознака того, що його хист мав силу, хоч і ворожу, але велику, адже боротьба з ними давала скульптору натхнення для творчості. А життя в Род-Айленді він порівнює з перебуванням у пустелі, де не чути рідної мови. Саме тут він перебуває в межовій ситуації, відчуває самотність, внутрішній біль, відчай, апатію.

У драми песимістичний фінал: Річард розчарувався в собі як творцеві, свою скульптуру він розглядає як людину-каліку, не може зустрітись із Деві, адже боїться, що племінник відчує той злам, який він пережив, боїться їхати до Венеції, яка ще пам'ятає молодого й талановитого майстра. Він прагне смерті для себе та свого творіння.

Отже, у драмі «У пуці» Леся Українка зосереджує увагу на розкритті внутрішнього світу людини, яка відчуває абсурдність під час зіткнення з жорстоким світом. Скульптор Річард є типово екзистенціальним героєм, який почувається самотнім у ворожому середовищі, проти якого він бунтує, і намагається врятуватися від відчуття абсурдності буття за допомогою своєї творчості.

Список використаних джерел

1. Доброносова Ю. Д. Семантико-екзистенціалістська специфіка філософського дискурсу Лесі Українки (історико-філософський аналіз) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2002. 21 с.
2. Кремінь В. К., Горлач М. П. Історія української філософії. Київ, 2001. С. 294–306.
3. Леся Українка: енциклопедія життя і творчості. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Dramas/UPusci.html> (дата звернення: 24.01.2021).
4. Онуфрієнко О. Екзистенційні мотиви творчості Лесі Українки. URL: <file:///C:/65801-135804-1-SM.pdf> (дата звернення: 24.01.2021).
5. Українка Леся. У пуці // Українка Леся. Вибране. Київ : Дніпро, 1977. С. 320–446.

Трансформація образу Кассандри в драматичній поемі Лесі Українки «Кассандра»

Немченко Вікторія,

учениця 10 класу Кременчуцького ліцею
№ 11 «Гарант» Кременчуцької міської
ради Кременчуцького району Полтавської
області

Наукова керівниця:

Мищенко Т. А., учителька української
мови та літератури Кременчуцького ліцею
№ 11 «Гарант» Кременчуцької міської
ради Кременчуцького району Полтавської
області, спеціалістка вищої кваліфікацій-
ної категорії, методистка

Від дня народження Лесі Українки минуло 150 років, а її твори не лише не втратили своєї актуальності, а й набули широкого пророчого смислу. Безумовно, таке вміння порушити злободенні в усі часи питання, спонукати читача до роздумів і пошуків вирізняє надзвичайно талановитого митця.

Драматургічний доробок письменниці в аспекті залучення світових тем у національну проблематику важко переоцінити, адже він повертає модерну українську літературу на шлях розвитку з європейською і засвідчує прагнення авторки осмислити історичний шлях власного народу з висоти світового духовного досвіду, ввести проблеми свого народу в коло проблем людства.

Отже, **актуальність дослідження** зумовлена кількома чинниками:

- незначною кількістю спеціальних розвідок з теми пропонованої роботи;
- важливістю системного аналізу всієї спадщини письменниці та її окремого зразка, основним складником якого є художня інтерпретація античності;
- новими підходами до прочитання літературної класики;
- необхідністю опанування духовно-художнього досвіду минулого через окремі деталі з метою встановлення цілісності художнього організму української літератури.

Мета дослідження – показати, що міфи античної епохи, образи давнього часу, модифіковані Лесею Українкою на межі XIX–XX ст.ст, співзвучні й загальним настроям, і естетичним особливостям тієї доби.

На сьогодні відсутня праця, у якій би цілісно були проаналізовані твори Лесі Українки з «античною» основою. Звернення до «Кассандри» під таким кутом зору і становить наукову новизну роботи.

Об'єкт дослідження – художня та епістолярна спадщина Лесі Українки.

Предмет дослідження – драматичний твір «Кассандра» як такий, що найповніше розкриває «механізм» трансформації митцем давніх мотивів і образів.

Леся Українка у своїй творчості часто використовувала давньогрецькі міфи. Насамперед це зумовлено тим, що античні сюжети й образи внаслідок переосмислення та онаціональнення набувають актуальності й несуть у собі потужні можливості щодо висвітлення нагальних проблем і вічних філософських питань. Так, Лесині герої, убрані в давньогрецькі й римські шати, міркують над болючими проблемами її сучасності – завданнями особистого і національного звільнення, шляхами боротьби за вільне суспільство.

Рецепція міфу про Кассандру допомогла поетесі порушити цілу низку проблем, як-от: взаємини пророка і народу, взаємозв'язок слова й дії, вплив невидимого духовного світу на видимий матеріальний, фаталізм і віра в себе, почуття власної гідності та внутрішнє рабство, правда й вигадка тощо.

Використовуючи досвід своїх попередників щодо використання міфу, Леся Українка не вважала обов'язковим строго додержуватися переказів про Кассандру, для неї значно важливішим було висловлювати настрої й потреби нової доби. Доцільність міфу в поемі «Кассандра» Леся Українка сприймала на векторі внутрішнього, духовного досвіду людства, нехтуючи конкретними деталями.

Присмерк епохи породив хворобливий інтерес до пророків і пророцтв. Пророк чинить те, що не під силу пересічній людині, але, як бачимо, і його сила обмежена, і це нерідко стає причиною трагічної внутрішньої суперечності. Лесина Кассандра – художньо самостійний образ, складний і багатогранний. Вона зображена то в образі суворої жриці богині Мойри, то, часом, звичайної жінки, яка страждає й сумнівається, але при цьому залишається вірною правді. Надприродні знання стають для дівчини фатальними через розуміння того, що її призначення полягає у віщванні невідворотності трагедії. Тому центральним конфліктом драми є протистояння між правдою й неправдою, прагненням до дії й самою дією.

У драмі також глибоко розкрито трагічну колізію, що виникає від усвідомлення відносності правди, яку пророчиця сприймала за абсолют. Через це тема трагічного пізнання логічно перетворюється на мотиви жертви. Авторка синтезує образ пророчиці до загального типу свого героя – особистості бунтівної, нескореної, категоричної. Людське життя Леся Українка оцінює як екзистенційний спротив силам фатуму. Вони могутні, але й людина, на переконання письменниці, має сильну волю та здатна проявити відвагу в боротьбі проти визначеності долі.

Подієво-зображальний сюжет представлено в поемі непослідовно, вибірково. Поетеса переносить акценти у внутрішній, психологічний сюжет. Саме таким виглядає на тлі еволюції образу Кассандри розвиток тем самотності, страху та невідворотності. Формально фабула твору ніби задумана для того, аби проілюструвати осамітнення головної героїні, але послідовно цей шлях модифікується, і в кінці твору ми бачимо поступове відчуження героїні од світу земних почуттів.

Змальований у червоно-чорних барвах крах Трої викликає надзвичайно сильне враження, проте не є картиною тотального апокаліпсису. Це образ локальної катастрофи, поза межами якої авторка залишає людям шанси для порятунку.

У процесі дослідження ми переконалися в тому, що модерністські засади поетики досить своєрідно поєднуються у творі Лесі Українки з неповторно-авторськими елементами. В основі інтерпретації поетеси – поєднання раціонального й ірраціонального факторів, але без домінування останнього. Відбувається активне утвердження вибору й самооцінки людської особистості (Кассандри), правди та свідомої жертви.

«Кассандра» сприймається як твір раннього українського модерну з його виразним прагненням ламати канони й розширювати естетичні горизонти. Досліджуючи характерні особливості модерного мислення Лесі Українки, варто говорити не лише про їх специфічність, а й про європейськість, що виявилася в трансформації образу Кассандри як на рівні змістового наповнення драми, так і на рівні поетики.

Використовуючи античний міф, авторка стверджувала в українській літературі модерністську філософську драму ідей. Вона створила високомистецьке художнє словесне полотно, яке збагатило не лише українську літературу, а однозначно ввійшло і в скарбницю світової літератури; виробила власний стиль завдяки органічній сполучності уявлень про мистецтво античне і мистецтво народне, що їй притаманне; прагнула знайти в зображуваних нею давноминулих світах відображення важливих та актуальних виявів національного й політичного буття свого народу. У «Кассандрі» поетеса заглибилася до основ міфологічних архетипів, сміливо вводила новітні манери художньої свідомості, хоча за цим аж ніяк не втрачалися їхні національні, глибокі українські основи.

Отже, Леся Українка була потужним трансформатором світової культури на рідному ґрунті. Вона писала в трьох вимірах: сучасні проблеми осмислювала через глибину їх історичних аналогій і проєкцію на майбутнє.

Список використаних джерел

1. Агеєва В. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації : монографія. 2-е вид. Київ, 2001. 263 с.
2. Бахтін М. Проблеми тексту в лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 1996. С. 318–324.
3. Білецький О. Антична драма Лесі Українки («Кассандра»). Зібрання творів : у 5 т. Т. 2. Українська література ХІХ – поч. ХХ ст. Київ, 1965. С. 543–564.
4. Борецький М. Антична література : хрестоматія. 5–9 кл. / уклад. М. Борецький: Вид. 2-ге, випр. Львів : Світ, 1998. 304 с.
5. Вергілій. Буколіки. Гергіки. Енеїда / переклад з лат. Москва : Художественная литература, 1979. 550 с.
6. Гомер. Іліада / переклад М. Гнедича. Ленинград : Наука, 2008. 576 с.
7. Есхіл. Агамемнон. Трагедії. Київ, 1990. С. 174–226.

8. Забужко О. До характеристики філософсько-історичної концепції Лесі Українки. *Філософська і соціологічна думка*. 1989. № 4. С. 86–96.
9. Лесик В. Філософсько-естетичний зміст драми Лесі Українки «Кассандра». *Диво-слово*. 2001. № 2. С. 7–9.
10. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
11. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі : монографія / 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Либідь, 2001. 447 с.
12. Поліщук Я. Відлуння античного міфу загибелі («Кассандра» Лесі Українки). *Слово і Час*. 1999. № 8. С. 18–27.
13. Українка Л. Поеми і драми / вступ. стаття та прим. О. Бабишкіна. Київ : Мистецтво, 1980. 467 с.
14. Шиллер Ф. Собрание сочинений : в 12 т. Москва : Просвещение, 1955. Т. 1. 588 с.

Першодруки Лесі Українки

Перніцька Альона,

студентка I курсу Хмельницького економіко-правового фахового коледжу МАУП

Наукова керівниця:

Олійник В. В., доцентка кафедри психології Хмельницького інституту МАУП, кандидатка педагогічних наук, доцентка

Нині актуальним є звернення до творчості Лесі Українки. Переосмислюються її тексти, листи, вчинки. Леся Українка за своєю природою була дуже скромною людиною і свої ліричні вірші для публікацій відбирала особливо ретельно. Багато чого з написаного за її життя так і не побачило світ. В її чудових драмах і поемах ми бачимо найяскравіші відблиски – відгомін жагучої, поетичної натури, здатної на глибоке, самовіддане почуття.

Слід зазначити, що свій перший вір «Надія» вона написала в дев'ять років і присвятила своїй тітці, засланій до Сибіру.

Окремі аспекти досліджуваної проблеми порушують у своїх працях такі науковці: П. Колесник, М. Моклиця, Л. Демчук, Т. Сергійчук та ін.

Мета дослідження – розкрити творчу спадщину Лесі Українки.

Завдання дослідження – здійснити аналіз першодруків Лесі Українки.

Коротко розглянемо історію видання всіх прижиттєвих збірок поетеси. Творчий шлях письменниці почався в 1884 р., коли на сторінках львівського журналу «Зоря» було опубліковано перші її вірші «Конвалія» та «Сафо» за підписом «Леся Українка». Починаючи з 1887 р. в українських альманахах і збірниках це ім'я зустрічається вже постійно [3, с. 2].

За сім років, що минули від часу перших поезій Лесі Українки, в українській періодичній пресі побачило світ чимало її віршів, а багато написаного лежало ще в рукописах. Матеріалу на першу збірку було достатньо.

По дорозі до Відня в січні 1891 р. Леся Українка з матір'ю на кілька днів зупинились у Львові. Тут відбулася перша її зустріч з І. Франком. Як згадувала в «Автобіографії» Олена Пчілка, «... просив він дозволу видрукувати збірку Лесиних поезій і дістали від нас на це згоду» [1, с. 62]. Та практично питання про видання збірки розв'язалося трохи пізніше, оскільки лікування у Відні та стан здоров'я не дозволяли поетесі одразу взятись до підготовки книжки.

У першій половині березня 1893 р. збірка поезій Лесі Українки вийшла з друку. На титульній сторінці книжки стояла дата 1892 р. – це планований час виходу збірки, а на обкладинці – 1893 р. (фактичний вихід збірки у світ). Коштувала вона 60 крейцерів – це шістдесят центів [1, с. 63]. Зауважимо, що виданням збірки займалася мати – Олена Пчілка.

Збірка «На крилах пісень» була надрукована у Львові, складається з 69 поезій та трьох поем, вона охоплює, за незначними винятками, всі друковані на той час твори Лесі Українки. Розділена вона авторкою на дві частини. Вірші розташовано без врахування хронології їхнього написання чи публікації. Це видання, здійснене за безпосередньої участі авторки, є одним з авторитетних джерел тексту ранніх творів Лесі Українки.

Підкреслимо, що дістати в Україні закордонне видання було нелегко, оскільки такі царські директиви, як Валуєвський циркуляр і Емський указ, забороняли українську мову, видання українською мовою і ввезення книг на територію імперії, які видавались за кордоном малоросійською мовою. Тому її збірку було заборонено царською цензурою. У 1893 р. примірників збірки, висланих їй зі Львова, Леся так і не одержала. Свою книжку авторка вперше взяла в руки лише на початку червня 1894 р., коли по дорозі до Болгарії зупинилася на короткий час у Львові, щоб зустрітись з галицькими друзями-письменниками.

Відстань у шість років відділяє збірку Лесі Українки «На крилах пісень» від наступної збірки творів «Думи і мрії», що вийшла друком теж у Львові в жовтні 1899 р. Про вихід книжки першим повідомив «Літературно-науковий вісник» у широкій бібліографічній замітці з викладом змісту книжки [1, с. 84].

На відміну від першої збірки, що майже повністю складалася з віршів, опублікованих у тогочасній періодиці, збірка «Думи і мрії» наполовину була з першодруків. До збірки увійшли дві поеми «Давня казка» і «Роберт Брюс, король шотландський» та 47 ліричних творів, з яких 25 надруковано у збірці вперше [1, с. 85].

Яка ж історія друку збірки «Думи і мрії»? Якщо справами видання першої збірки оригінальних поезій Лесі Українки займалася переважно Олена Пчілка, то другу збірку Леся Українка видавала вже самостійно. На початку січня 1899 р. Леся виїхала до Берліна. На початку лютого її оперували, після чого вона три місяці була прикута до ліжка. Лише на початку квітня вона змогла вставати з ліжка і потроху працювати. На цей час з пропозицією

укласти нову збірку до неї звернулося львівське видавництво «Українсько-руська видавнича спілка», що брало на себе видання книжки [3, с. 2].

Робота над укладанням збірки йшла, так би мовити, на два фронти: друковані речі переписувались у Львові, одночасно Леся Українка готувала до друку, переписувала чимало нових, ще не публікованих творів, які вже або були написані на цей час, або саме завершувались авторкою. Знову ж таки стан здоров'я не дозволяв поетесі працювати інтенсивно. Про це вона пише Ользі Кобилянській 20 травня 1899 р.: «Оце з тяжкою бідою берусь переписувати свої «пісні» для нового видання, та й робота ся йде як з каміння» [4, с. 21]. Збірка вийшла з друку 1899 р.

Третя поетична збірка Лесі Українки «Відгуки» побачила світ у 1902 р. у Чернівцях. Які ж обставини видання цієї збірки? Під час перебування поетеси в Чернівцях (червень 1901 р.) громадський діяч В. Сімович від імені студентського товариства «Молода Україна» попросив Лесю Українку видати збірку її нових поезій, з умовою, що всі видавничі клопоти і видатки бере на себе товариство. Поетеса погодилась.

У грудні 1901 р., від'їжджаючи до Італії на лікування, Леся Українка турбується про долю збірки. 27 листопада 1901 р. вона пише Ользі Кобилянській: «Поручаю свої вірші «Відгуки» опіці божій, коли вже сама мушу вступитись, тільки все ж прошу не випускати їх з друкарні, поки не перегляну готового примірника, аби в разі потреби можна було додати спис «друкарських помилок», се, я знаю, нікому, крім автора, користі не дає, але нехай мені буде хоч тая потіха» [4, с. 20].

Перебуваючи на лікуванні у Сан-Ремо, Леся Українка постійно писала Ользі Кобилянській і цікавилась долею збірки. Наприклад, у новорічному листі до подруги (20 грудня 1901 р. і 1 та 2 січня 1902 р.) вона питала: «А що там чиїсь «Відгуки», чи відгукнулись?».

У середині квітня 1902 р. збірка «Відгуки» вже вийшла з друку. В газеті «Діло» від 13 квітня з'явилася замітка про вихід у світ у Чернівцях нової збірки віршів Лесі Українки [2, с. 112].

У далекому Сан-Ремо Леся Українка прочитала це повідомлення і 2 травня 1902 р. писала Ользі Кобилянській: «Хтось читав у «Ділі», що «Відгуки» вийшли?» [4, с. 23].

Слід зазначити, що (окрім цих поетичних збірок) Леся Українка написала ще 115 віршів, які не ввійшли до складу збірок. Вони лише частково були надруковані за життя поетеси. Серед віршів, які сама Леся Українка не віддавала до друку, були твори гострого політичного звучання, а також твори, в яких відобразилися її особисті переживання.

Висновки. Отже, поетична творчість Лесі Українки є дорогоцінним скарбом у культурній спадщині українського народу.

Список використаних джерел

1. Колесник П. Леся Українка і українська поезія початку ХХ ст. // Леся Українка. Публікації. Київ : Наукова думка, 2005. 261 с.

2. Леся Українка. Документи і матеріали. Київ : Наукова думка, 1971. 204 с.
3. Леся Українка. На крилах пісень : поезії / передм. Д. В. Павличка. Київ : Веселка, 2004. 128 с.
4. Моклиця М. В. Леся Українка і Ольга Кобилянська: дві грані модернізму // Леся Українка і сучасність. Луцьк, 2003. 244 с.

Елементи тревелогу в епістолярній спадщині Лесі Українки

Крікун Ксенія,

студентка II курсу спеціальності «Менеджмент» Київського фахового коледжу прикладних наук

Наукова керівниця:

Бондар Ю. В., викладачка української мови та літератури Київського фахового коледжу прикладних наук

Епістолярна спадщина завжди була найвагомішим джерелом для рецепції творчої спадщини письменника, неоціненним осередком інформації історико-культурного значення. Тривалий час науковці використовували епістолярій, як слушно зауважив Юрій Шевельов, «як матеріал для побудови біографії письменника на рівні з документами, щоденниками, спогадами, але без уваги до специфіки епістолярних писань» [6]. Останні десятиріччя засвідчують, що літературознавці почали визнавати художній потенціал епістол, самостійність і повновартісність епістолярного жанру. Підтвердження цієї тези ми знаходимо не тільки в розмірковуваннях літературознавців, а й у свідченнях самих письменників – авторів епістолярію. Леся Українка часто була незадоволена своїми листами, перепрошувала за їхню недосконалість перед адресатами, стверджувала, що «вона не вміє писати листи, бо їй не вистачає епістолярного таланту» [1, с. 151]. З цих слів бачимо, що написання листа для неї аж ніяк не формальна справа, а повноцінний творчий процес, який потребує хисту, відповідного емоційного налаштування, творчих ідей і кропіткої роботи.

Разом із визнанням листів як самостійного мистецького явища в літературознавстві прийшли й суперечності в дефініціях. Ці неоднозначності зумовлені специфічністю епістолярного жанру, а саме: його перебуванням на межі різних жанрів, утворенням у своїй структурі суміші з документального і суб'єктивного. Відома дослідниця Михайлина Коцюбинська писала про жанрову природу листів так: «Тут своєрідно трансформуються, висвічуються окремими вкрапленнями і щоденник, і вірш у прозі, і публіцистичні пасажі, і лірична сповідь, і дидактичні роздуми. І цим переліком жанрова картина листа аж ніяк не вичерпу-

ється» [4, с. 28]. Наведені твердження підводять нас до тези, що складна жанрова організація епістолярію спричинює відсутність ґрунтовних теоретичних праць у цьому напрямі, а це, своєю чергою, викликає обережність науковців, які беруться за дослідження листування письменників. Саме тому багато цікавинок письменницького епістолярію залишається поза увагою. На нашу думку, це стосується й епістолярної спадщини Лесі Українки. Нині зовсім мало уваги приділено листам Лесі Українки, що описують її численні мандрівки Україною, Європою та Азією, зовсім не реалізовано можливість проаналізувати елементи тревелогу в її мандрівних описах. Ці факти засвідчують **актуальність** пропонуваної розвідки.

Мета і завдання роботи – дослідити специфіку мандрівних листів Лесі Українки у взаємозв'язку з жанром тревелогу; довести, що її листи мають право увійти до скарбниці літератури подорожей; запропонувати власне бачення епістолярного образу письменниці-мандрівниці.

Основними джерелами розвідки стали листи Лесі Українки про мандрівки різних років, праці науковців з епістолографії та епістолярію Лесі Українки (В. Кузьменка, Г. Мазохи, В. Святюця, А. Музички, С. Богдан), наукові праці, присвячені жанру тревелогу (Н. Розінкевич, Л. Джигун, Н. Нікітіної, Н. Тулякової, О. Мамуркіної).

Загальновідомо, що слабке здоров'я Лесі Українки було основною причиною її частих мандрів. Географія її мандрівок базувалася на пошуках локацій зі сприятливим кліматом і гарним медичним обслуговуванням, рідше залежала від родинних і літературних справ авторки. Відень, Євпаторія, Шабо, Одеса, Софія, Владая, Ялта, Чукурлар, Берлін, Петербург, Дерпт, Мінськ, Чернівці, Кимполунг, Сан-Ремо – цей список топонімів є далеко неповним і засвідчує нам надзвичайну подорожню активність письменниці, спонукає залучити до аналізу цих записів теорію жанру тревелогу.

Термін «тревелог» походить від англ. travelogue (подорож). В українському літературознавстві цей термін відносно молодий, і наразі йому не дають чіткого визначення. Серед сучасних дослідників побуває думка, що цей жанр змішаний і може набувати різних форм: нотатки, щоденники, листи, мемуари, нариси, журнал тощо, або поєднувати їх у собі. Науковці, як правило, називають тревелогом звіт про подорож, опис подорожі, розповідь про все (пригоди, знайомства, пейзажі), що траплялося під час подорожі. Найчастіше в теорії тревелогу виокремлюють такі хронотопи, як дорога і зупинка, а також говорять про тріаду: шлях, мандрівник, пригода. Погляди науковців розходяться і в тому, які саме твори варто вважати тревелогами: художні (з вигаданими мандрами), документальні, художньо-документальні, документально-художні тощо.

Якщо узагальнити наукові пошуки дослідників тревелогу, то основними ознаками цього жанру є: Я-розповідь, просторово-часові рамки подо-

рожі (її початок і закінчення), опис пригод, переживань і вражень автора, дискретність розповіді, протиставлення двох світів – свого і чужого.

У листах Лесі Українки мінімізовано описи самого маршруту, стерті просторово-часові рамки сюжету (подорожі), вся увага зосереджена на точці прибуття (на місці, куди вона приїхала). Саме з прибуття починається збирання інформації. А як стверджувала дослідниця Людмила Джигун, центральний принцип тревелогу – це збирання цікавої інформації під час перебування в чужій країні.

Що ж до пригодницького елемента, який більшість науковців теж зараховують до провідних ознак тревелогу, то цей пункт у листах Лесі Українки пов'язаний із пошуками кращого житла, переїздами з квартири на квартиру, знайомством із новим товариством, випадками, коли письменниця потрапляє в неоднозначні ситуації, спричинені недотриманням норм і традицій іншої країни. Один із таких випадків стався під час перебування в Болгарії. Ось як вона писала про цю ситуацію: «Я вже й так два скандали зробила: пішла сама з Радою в театр (дві дівчини самі!), а потім ще й на вибори ходила дивитись, аж у самий виборчий двір залізла – сим я вже й Лїду і її чоловіка перелякала!» [3].

Аналізуючи листи письменниці, помічаємо, що в її мандрівних листах події перебувають на другому плані, а от думки, гіпотези і враження виходять на перший. У цьому ми теж вбачаємо наявність жанрових ознак тревелогу. Дослідниця Людмила Джигун писала, що тревелог – це «звіт про подорож, але не просто хронологія поїздки, а реакція на побачене...» [2, с. 37]. Саме реакції на побачене і почуте, враження письменниці стають тими елементами, які створюють неповторний стиль її листів про подорожі.

Зауважимо, що Леся Українка, на відміну від багатьох інших письменників, не маскувала і не «причісувала» свої епістолярні писання задля майбутнього оприлюднення. Тобто її враження постають з листів без прикрашання, ставлячи цим Я-розповідь на першу лінію. Цією ознакою мандрівні листи Лесі Українки уподібнюються до листів-тревелогів письменників-романтиків, які досліджувала Оксана Свириденко. У своїй праці вона зазначала, що «...провідним у романтичному листі-тревелозі стає не опис типового маршруту, а фіксація індивідуальних вражень, що виникають у подорожуючого під час мандрівки» [5, с. 16]. Для підтвердження нашої думки наведемо кілька фрагментів з листів Лесі Українки із Софії: «...взагалі тутешня сторона не дуже мені до сподоби, дикості ще багато. Коли б Ви знали, які тут речі робляться в "висших сферах" (та і в нижчих теж)! Куди там середні віки! І люди в цій Софії чудні – збор з усього світу...» [3].

Ще одним важливим елементом тревелогів у листах Лесі Українки є показ контрасту між своїм і чужим. Під час перебування у Відні вона спостерігає, як люди вільно висловлюють свої думки, змагаються за покра-

щення свого життя. Після побаченого вона написала: «Мені тепер ще тяжче буде у своєму краї, ніж досі було. Мені сором, що ми такі невільні, що носимо кайдани і спимо під ними спокійно» [3].

Такі протиставлення помічаємо в багатьох листах письменниці. Вони стосуються абсолютно різних явищ, але найчастіше їх об'єднує одне – порівняння не на користь українців. У листі з Берліну авторка писала: «Німці грають чудово, дуже типічно і вже так “народно”, що нехай наші українські актори сховаються!» [3]. Особливістю цих нотаток письменниці стає неромантизоване і неідеалізоване зображення української дійсності. Вона, хоч як не любить рідний край, все ж сміливо виокремлює його недоліки в культурному житті, освіті, політичному устрої, побуті тощо.

Листи письменниці про її мандрівне життя надзвичайно цікаві як за змістом, так і за жанрово-стильовими особливостями. У межах однієї розвідки проаналізувати їх неможливо, та ми й не ставили собі це за мету. Але можемо зробити висновки, що в листах Лесі Українки є елементи тревелогу, а саме: маршрут мандрівки, виклад цікавої інформації про нове місце, передавання вражень від побаченого, почутого й пережитого, пригодницький елемент, протиставлення свого і чужого світу. Серед особливостей також відзначимо особливу увагу авторки до традицій, культури і громадсько-політичного життя інших країн.

Список використаних джерел

1. Деркач В. Епістолярна спадщина Лесі Українки як одна з ознак її мовної особистості. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 231. С. 151–153.
2. Джигун Л. Жанр літературного тревелогу в структурі мемуарів українських емігрантських письменників. *Філологічний дискурс*. 2017. Вип. 5. С. 35–48.
3. Енциклопедія життя і творчості Лесі Українки. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Corresp.html> (дата звернення: 25.01.2021).
4. Коцюбинська М. Листи і люди. Роздуми про епістолярну творчість. Київ, 2009. 584 с.
5. Свириденко О. Епістолярій українських письменників-романтиків: проблематика, жанрові аспекти та поетика : автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.01. Київ, 2019. 35 с.
6. Шерех Ю. (Шевельов). Кулішеві листи і Куліш у листах. URL: <http://www.ukrcenter.com/Література/Юрій-Шевельов/69801/Кулішеві-листи-і-Куліш-у-листах> (дата звернення: 25.01.2021).

Народ, до якого поетеса горнулася душею

(образ кримськотатарського
народу в творчості Лесі Українки)

Гуменюк Світлана,

учениця 10 класу Торського навчально-виховного комплексу Лиманської міської ради Донецької області

Наукова керівниця:

Єсіпова В. І., учителька української мови та літератури Торського навчально-виховного комплексу Лиманської міської ради Донецької області

Рядки великої дочки українського народу Лесі Українки «Чудовий сей край богоданий у неволі в чужих пропадає...» боляче перегукуються із сьогодніням: унікальний куточок української землі, загадковий Крим, який завжди вабив до себе, мов храм, що наближає нас до неба, наразі окупований... І знову, як колись незламна Леся Українка, ми з глибин зболеного серця спостерігаємо, як кримськотатарський народ страждає від несправедливих переслідувань, як пригнічуються його мова, культура тощо.

Мета роботи – дослідити образ кримськотатарського народу у творчості славетної доньки України, яку вважають одним із найвизначніших кримських пілігримів.

Аналізу художнього відображення чарівної природи Криму у творчості поетеси в різні часи приділяли увагу такі дослідники її творчості: О. Бабишкін [1; 2], І. Денисюк [4], Л. Міщенко [4], М. Мороз [13]. С. Кочерга наголошує, що Крим став другою Батьківщиною її таланту [6]. Тут народжувалися нові задуми, написано безліч листів до близьких людей, він виринав у її спогадах та уяві. «Я бачила три осені в Ялті...», – писала в одному з листів письменниця [10]. Жанрову своєрідність кримської лірики Лесі Українки, тематичне спрямування та окремі елементи поетики досліджував М. Вишняк [3], кримський епістолярій поетеси – Наталія Ліцкевич, яка відзначає, що «за кримськими сторінками епістолярного доробку Лесі Українки можна простежити деякі риси літературного процесу України» [7, с. 271]. «Листи Лесі Українки, написані в Криму, можна справедливо назвати своєрідним дзеркалом її високої... душі», – констатує В. Святовець. Поетичний образ міста в «Кримських спогадах» Лесі Українки характеризував О. М. Присяжнюк [16]. На думку Л. Міщенко, вірші кримського циклу є подальшим «кроком на шляху зростання Лесі Українки – “пейзажиста” [4, с. 16], а їхній медитативний характер відзначав Г. Аврахов. Багато цікавого і корисного можна побачити в музеї Лесі Українки в Ялті, де на честь поетеси відкрито експозиції «Леся Українка і Крим», «Ломикамінь» [14].

Також означеної проблеми літературознавства частково торкаються дисертаційні дослідження останніх років (Т. Дашкова, С. Лобода).

Крим із його чарівною природою знайшов своє художнє відображення в багатьох творах поетеси, що стали невід'ємною частиною всієї її творчої спадщини. Можна почитати листи поетеси, щоб зрозуміти: вона сприймала Крим у всій його багатогранності, яку не варто зводити до особливостей флори і клімату. Ось для прикладу штрих до Лесиноного образу Криму: «Дивлюсь оце поперед себе і бачу, як іде татарин з великим букетом пролісків і свище якийсь air printainer...» (з листа до матері від 2 лютого 1898 р.) [10]. А скільки теплих, вдячних слів, адресованих Криму, розсипано в інших листах поетеси: «Мені так добре в сьому сонці та морському повітрі...»; «А тут саме сонце та море своїм блеском та грою додає мені одваги та надії...» [10].

Такі й подібні численні спостереження для поетеси були чи не важливіші, ніж сторінки підручників з історії, і тому для неї поняття Криму невід'ємне від кримськотатарського народу.

У Криму Леся Українка проживала переважно в курортних містах, де намагалася за допомогою природних чинників подолати недугу. Спілкуватися їй доводилося з представниками різних національностей: українцями, росіянами, вірменами, караїмами... Звичайно, бракувало земляків, особливо не вистачало рідної мови. Звідси – відчуття чужини, вигнання, «...я тут “на засланні”, а вкупі зо мною моя муза», – писала поетеса в листі до Івана Франка з Ялти 1897 р. [10].

Попри всі бурі й негоди, Крим для Лесі Українки – «країна світла і прозорі блакиті». І країна людей – кримських татар. Тож, опинившись на цій землі, вона жадібно шукала автографів минулого кримських татар, цікавилася їхніми культурою і побутом, що знайшло відображення у творчій спадщині письменниці.

Перший кримський період у житті і творчості Лесі Українки охоплює літо 1890 і 1891 рр. Його творчим підсумком став поетичний цикл «Кримські спогади», де її мета – дати загальний художній образ Криму, який поетеса побачила в Євпаторії та під час мандрівки за маршрутом Євпаторія – Севастополь – Бахчисарай – Ялта.

Бахчисарай вабив не тільки екзотикою, він манив Лесю передусім як квінтесенція кримськотатарського колориту, як місто, що назавжди залишиться віхою в русі історії. Екскурсія до міста увінчалася створенням поезій, які дослідники умовно називають «бахчисарайським триптихом» («Бахчисарай», «Бахчисарайський дворець», «Бахчисарайська гробниця»).

Сам палац Гірея, про велич якого поетесі, безперечно, доводилося читати, справив на неї враження спустошенності та злиденності. Ця картина була надто несподіваною для Лесі Українки, і тому перше слово, яке спадає їй на думку, – «руїна». Її увагу привертають фонтани:

Тут водограїв ледве чутна мова, –
Журливо, тихо гомонить вода, –

Немов сльозами, краплями спада;
Себе оплакує оселя ся чудова [8, с. 142].

І цей плач не тільки минулими багатством і могутністю, гіркі й пекучі сльози спадають із бахчисарайських водограїв, оскільки «неволя й досі править в сій країні» [8, с. 142]. Це плач над долею кримськотатарського народу. За інтонацією і пафосом поезії «Бахчисарайський дворець» співзвучний віршу «Бахчисарайська гробниця», де «спочива бахчисарайська слава» [8, с. 153].

Українська поетеса з минулого спрямовує проєкцію в сучасне і бачить кримськотатарський народ у кайданах неволі:

Як розбитий човен безталанний
Серед жовтих пісків погибає,
Так чудовий сей край богоданий
У неволі в чужих пропадає [8, с. 142].

Тільки чуйність поетеси і високий гуманізм давали Лесі Українці змогу перейнятися співчуттям до «нещасної країни», до народу, в якого «серце живеє ще б'ється» і «кров не застигла живая».

Ще одним підтвердженням щирої симпатії поетеси до кримськотатарського народу є вірш «Татарочка», який тісно примикає до Бахчисарайського триптиху. У трьох строфах поезії поетеса окреслює гнучкий силует вродливої татарочки, її національний стрій, грайливі очі юної красуні, звабливий, сповнений динаміки погляд:

То закриє личко, то відкриє,—
А очиці, наче блискавиці,
Так і грають з-попід брівок темних!
Що за погляд в сеї чарівниці! [8, с. 98].

Заключне слово поезії є відлунням до назви і замикає коло щедро розсипаної приязні і захоплення авторки: «татарочка» – «чарівниця».

Зацікавленість Лесі Українки кримськотатарською етнографією проявилася не лише в поезії. Особливо її зацікавили ткані й вишиті вироби в домівках селян, які відвідувала з матір'ю. Напрочуд точно і детально вона описує побачені зразки кримськотатарських рушників: «... вишиті по краях, унизу вершків на три біллю або шовком з примішкою золотої нитки й дрібненьких бляшок...».

Збирає колекцію замальовок найчастіше вживаних геометричних фігур і мріє видати їх, про що повідомляє дядькові – професору М. П. Драгоманову: «Хотіла б я одну річ видати, се, власне, узор татарські, що я в Криму збрала, єсть їх чимало і дуже хороші, ще й надто подібні до українських...» [10].

Перебуваючи в Криму, поетеса цікавилася й усною народною творчістю, передусім легендами кримських татар. Зокрема, вірш «Мердвен» вона будує на почутій колись легенді, даючи читачеві змогу самому відчутти себе очевидцем легендарного місця:

З гір аж до моря уступи сягають,
Люди прозвали їх Чортові сходи;
Ходять злі духи по них та збігають
Гучні веснянії води [8, с. 134].

Навіяні мандрівками на півострів її поетичні цикли «Кримські спогади» (1890–1891), «Кримські відгуки» (1897). Тут вона завершувала свій дебютний драматичний твір «Блакитна троянда» і знамениту «Кассандру»; написала значну частину драми «Руфін і Прісцилла», яку вважала чи не найважливішим твором у своєму доробку; створила драматичний діалог «Айша та Мохаммед», що засвідчує її глибокий інтерес до культури кримськотатарського народу.

Отже, в кримських враженнях Лесі Українки домінантою стає напрочуд багата природа краю, але – крізь призму фольклорного, етнографічного, суспільно-історичного. Вона душою горнулася до гордого й відважного кримськотатарського народу, який, як і сама поетеса, в серці має те, що не вмирає...

Список використаних джерел

1. Бабишкін Олег. У мандрівку століть. Слово про Лесю Українку. Київ : Вид-во «Радянський письменник», 1971.
2. Бабышкин О. К. Леся Украинка в Крыму. Симферополь : Крымиздат, 1956.
3. Вишняк Михайло. Творча індивідуальність Лесі Українки. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/17761/01-Vyshniak.pdf?sequence=1> (дата звернення: 12.01.2021).
4. Денисюк І., Міщенко Л. Правдива іскра Прометея: Літературно-критичні статті про Лесю Українку / упоряд. О. Ставицький. Київ : Радянська школа, 1989. С. 147–183.
5. «Забутий незабутній рай надземний». Крим Лесі Українки. URL: <https://ua.krymг.com/a/27886654.html> (дата звернення: 12.01.2021).
6. Кочерга С. Кримський літопис Лесі Українки. URL: <https://culture.voicecrimea.com.ua/uk/krymskuj-litopys-lesi-ukrainku/> (дата звернення: 12.01.2021).
7. Ліцкевич Н. Кримський епістолярій Лесі Українки. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/17779/19-Litskevych.pdf> (дата звернення: 13.01.2021).
8. Леся Українка. Квітка на долоні вічності. Вибрані твори : у 2 т. Т. 1. Леся Українка / пер. Ю. Кадимов, А. Велів; упоряд. В. Басиров. Львів : Світ, 2012. 240 с.
9. Леся Українка і Крим. URL: <http://oldyalta.ru/533-lesya-ukrayinka-krim.html> (дата звернення: 13.01.2021) (дата звернення: 13.01.2021).
10. Леся Українка. Енциклопедія життя і творчості. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Sogresp/1898/18980202.html> (дата звернення: 13.01.2021).
11. Кримський літопис Лесі Українки. URL: <https://culture.voicecrimea.com.ua/uk/krymskuj-litopys-lesi-ukrainku/> (дата звернення: 13.01.2021).
12. Крим очима Лесі Українки та Максиміліана Волошина. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2377417-krim-ocima-lesi-ukrainki-ta-maksimiliana-volosina.html> (дата звернення: 13.01.2021).
13. Мороз М. Літопис життя та творчості Лесі Українки. Київ : Наукова думка. 1992. 49 с.
14. Музей Лесі Українки в Ялті. URL: <http://lesiaukrainka.ukrlife.org/vstup.html> (дата звернення: 13.01.2021).
15. На крилах пісень. URL: <https://www.lukrainka.name/uk/Verses/NaKrylachPisen/KrymskiSpogady.html> (дата звернення: 13.01.2021).
16. Присяжнюк О. М. Поетичний образ міста в «Кримських спогадах» Лесі Українки. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/38016> (дата звернення: 12.01.2021).

Морфологічна структура метафор у фантастичній драмі Лесі Українки «Осіньна казка»

Гребенюк Анна,

учениця 11 класу Нетішинського НВК «Загальноосвітня школа І–ІІ ступенів та ліцей» Нетішинської міської ради Хмельницької області

Наукова керівниця:

Фабрицька С. В., учителька української мови та літератури вищої категорії Нетішинського НВК «Загальноосвітня школа І–ІІ ступенів та ліцей» Нетішинської міської ради Хмельницької області

Як відомо, 25 лютого 2021 р. українство відзначатиме 150 років від дня народження Лариси Петрівни Косач-Квітки, що є однією з центральних постатей національної культури. **Актуальність** пропонованої роботи полягає в необхідності популяризації малодосліджених творів Лесі Українки, усвідомлення важливості метафори для розкриття характерів героїв художнього твору, індивідуалізації їхнього мовлення, підсилення конфлікту тощо.

Загальновідомо, що Леся Українка – неперевершена авторка, твори якої сповнені психологічної напруги і драматизму. У контексті сучасних подій на Сході України актуальними стають тексти, в яких йдеться про особливості нашої національної душі, про сторінки історії, хай і болісні, але важливі й повчальні. Саме тому на особливу увагу заслуговує, на нашу думку, фантастична драма Лесі Українки «Осіньна казка» – твір, визвольна ідея якого втілена в алегоричних образах і ситуаціях. Уся п'єса зіткана з натяків, дискусій і роздумів, що літературознавцями і критиками й досі трактуються неоднозначно. Прикметно, що фантастична драма, створена напередодні першої російської революції, залишилася незакінченою. Дискусійна у своїй основі, вона наводить читача на роздуми. І хоч у ній показана епоха Середньовіччя, ми розуміємо: йдеться про Україну та її народ, що завжди поривався до свободи, але якого часто зраджували його ж проводирі.

Геніальність митця визначається як актуальністю його ідей, так і майстерним їх художнім утіленням. Метафори ж у творчості Лесі Українки виступають ефективними засобами вираження художньої думки. Їх особливістю є те, що використання інших тропів підсилює саму метафору, несучи в собі оцінне й емоційно-експресивне значення. Прикметно, що Дочка Прометея – майстриня дивних асоціацій і незвичних порівнянь. У її творах поєднуються несумісні поняття, що зливаються в метафору, створюючи нову реальність.

Узагалі метафора – це художній засіб, що побудований на вживанні слів у переносному значенні на основі подібності за кольором, формою, при-

значенням [5, с. 49]. Метафора дуже часто виступає в поєднанні з іншими тропами, найчастіше це епітети, порівняння, наприклад: «Гриміло слово, мов потік весняний, мов божий грім з небес...» [1, с. 417]. Це увиразнює стилістичні можливості метафори, надаючи твору експресії, емоційності, що підсилюють враження від прочитаного тексту. Науковцями структуру метафори прийнято розглядати під двома кутами зору: морфологічним і синтаксичним. Морфологічний підхід у класифікації метафори базується на приналежності базових метафор до тієї чи іншої частини мови. Процес метафоризації зводиться переважно до виокремлення іменників, дієслів, прикметників [3, с. 66].

Так, іменники у фантастичній драмі створюють нову номінацію з яскраво вираженою оцінкою та експресією. Вони підкреслюють характерні ознаки предмета: «твій кат – орел, твій деспот – громовержець» [1, с. 390], «склепіння – намет небесний, а стіни – гори, діл – широке море» [1, с. 390].

Доволі часто Леся Українка використовує складні метафори, тобто ті, що мають у своєму складі й інші тропи, здебільшого порівняння: «І землю гризти, як голодна миш», «холодним стати, наче гад темничний» [1, с. 389], «як мак, цвітуть червоні короговики» [1, с. 414]. Як бачимо, іменникові метафори твору слугують для передачі різноманітних почуттів: болю, радості, завзяття, впевненості, жалю.

Метафори є також засобом характеристики персонажів. Коли метафоричне слово є художнім означенням і характеризує не весь вираз, а тільки означуване слово, виконуючи одночасно функцію й епітета, і метафори, то таке означення називається метафоричним епітетом. Наприклад: «Служниця ти, але душа твоя шляхетна» [1, с. 393]. Так прикметникові метафори функціонують паралельно з відповідними за змістом іменниковими. Часто в структурі метафоричного образу головну роль відіграють саме прикметники: «...сій глухий темниці» [1, с. 389]; «лютий біль» [1, с. 390]; «багряним словом» [1, с. 390]; «колишня босоніжка» [1, с. 394] тощо. Вони допомагають будувати цілісну картину художнього простору твору. Зокрема, переносне вживання якісних і відносних прикметників сприяє поглибленню асоціативних образів.

Учені стверджують, що дієслова в метафоричній конструкції здатні приєднувати значну кількість слів, утворюючи велику концептуальну метафору [4, с. 47]. Окрім того, дієслівні ознаки відкривають невичерпні можливості для виникнення найбільш різноманітних семантичних відношень (позначення стану героїв, почуттів, напрямку, руху, процесів життєдіяльності): «Крила ... на волі виростають» [1, с. 417]; «... чорнить зрадлива пам'ять» [1, с. 418]; «порвав мені востаннє ржаву душу» [1, с. 418].

Отже, метафоричність фантастичної драми Лесі Українки становить широкий матеріал для дослідження, що дає можливість розкрити багатство словника письменниці і визначальні ознаки її творчої манери. За допомогою метафори авторка таврує продажність так званої національної

еліти, відсутність національної гідності, моральний конформізм, застерігаючи читача, спонукаючи до критичного мислення, що є надважливим у будь-які часи.

Список використаних джерел

1. Леся Українка. Твори : в 2 т. Київ : Наукова думка, 1986. С. 389–421.
2. Блек Макс. Метафора. Теория метафоры : сборник: пер. с англ., фр., нем., польск. яз. / общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. Москва : Прогрес, 1990. С. 153–172.
3. Буда В. А. Лінгвостилістика сучасного історичного роману про добу козацтва (60–90 рр. ХХ ст.). Київ : Рідна мова, 1998. 164 с.
4. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури : підручник / за наук. ред. О. Галича. 3-тє вид., стереотип. Київ : Либідь, 2006. 488 с.
5. Данилюк Н. О. Традиційне і новаторське у мовній структурі сучасної метафори. *Мовознавство*. 1984. № 4. С. 64–67.
6. Дацишин Христина. Морфологічний і синтаксичний принципи структурної класифікації метафор у політичному дискурсі. *Вісник Львівського університету*. Сер. журналістика. 2001. Вип. 21. С. 56–59.
7. Дем'янівська Л. Українська драматична поема. Київ, 1984. 47 с.
8. Качуровський І. Основи аналізу мовних форм (стилістика): фігури і тропи. Мюнхен; Київ, 1995. 236 с.
9. Костенко А. Леся Українка. Київ, 1985. 295 с.
10. Кравець Л. В. Міфологемна мотивація метафор української поезії ХХ ст. *Дивослово*. 2007. № 5. С. 32–35.
11. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. Київ : ВЦ Академія, 1997. 638 с.
12. Пустовіт Л. О. Засоби вираження метафор. *Культура слова : Респ. міжвід. зб.* Київ, 1976. Вип. 34. С. 47–58.
13. Сушич Т. О. Оцінне значення метафори. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2002. С. 18–22.
14. Ткаченко А. О. Мистецтво слова (вступ до літературознавства) : підручник для гуманітаріїв. Київ : Правда Ярославичів, 1998. 448 с.
15. Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. Київ, 1977. Т. 3. 189 с.
16. Леся Українка. Твори. Київ : Книгоспілка, 1927. Т. 6. С. 7.
17. Франко І. Критична стаття. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/krstat/printout.php?id=6> (дата звернення: 27.01.2021).

Проблеми культурної взаємодії:
переклади творчості

Лесі Українки

на іноземні мови

Вічна поезія Гайне в перекладах Лесі Українки: лексико-семантичні трансформації

Рудченко Анна,

учениця 10 класу Запорізької гімназії
№ 11 Запорізької міської ради Запорізької
області

Наукова керівниця:

Коваль О. Ю., учителька української мови
та літератури, спеціалістка вищої катего-
рії Запорізької гімназії № 11 Запорізької
міської ради Запорізької області

Творчість славетної письменниці, перекладачки, поетеси та культурної діячки Лесі Українки дотепер перебуває під прицілом детальних наукових досліджень у різних галузях. Зокрема, велика увага приділена саме їхніх перекладацькому надбанню. Художній переклад здійснює взаємодію різних культур та їхніх літератур, а перетини української літератури з іншими літературами світу обумовлюють **актуальність теми**, яка полягає в дослідженні особливостей лексико-семантичних трансформацій перекладу поетичного тексту з німецької мови на українську.

Об'єктом дослідження є перекладацькі трансформації, які втілюються при перекладі з однією мови на іншу. **Предметом дослідження** є поетичні переклади шедеврів світової літератури авторства Лесі Українки та здійснювані в процесі перекладу лексико-семантичні трансформації.

Мета дослідження – виявити особливості та способи лексико-семантичних трансформацій перекладу, простежити їх використання в перекладеному тексті.

Художній переклад – це переклад іншомовного тексту на рідну мову із відтворенням мовних одиниць оригіналу при збереженні форми і змісту. Він завжди є міжкультурною та міжлітературною комунікацією, взаємовпливом різних культур, що здійснюється завдяки праці перекладачів.

Набагато складнішою роботою є переклад віршованого твору. «Насамперед перекладачеві повстає завдання віддати метр і ритм оригіналу, зберегти ту саму кількість рядків, зберегти характер і послідовність рим, і, коли треба, то передати й звукову інструментовку. До того, в ці тісні, заздальгідь поставлені рямці, треба вкласти той самий зміст» [4, с. 227].

Лариса Косач була віртуозною перекладачкою, здібною до вивчення іноземних мов, яких вона знала понад десять.

Поетеса приділяла багато уваги перекладу класики зарубіжної літератури, бажала ознайомити широкі верстви української інтелігенції із захопливими творами, які у світі вважаються літературними шедеврами. «Я надіюся, що, може, як більше знатимуть українці чужу літературу, то,

може, згине з нашої літератури отой невдалий дилетантизм, що так тепер панує в ній», – писала Леся Українка [2, с. 81].

Найбільше в Лесі Українки перекладів німецького поета Г. Гайне, бо вона захоплена його поетичним талантом. Письменниця перекладає його поезії з циклів: «Lyrisches Intermezzo», «Heimkehr», «Harzreise», «Nordsee», «Romanzero». Збережені уривки її перекладів «Macbeth» Шекспіра, вірша Байрона «When I Dream That You Love Me», «Одіссеї» Гомера. Взагалі її перекладацька спадщина є надзвичайно різноманітною, але в цій роботі будуть розглядатися лише деякі переклади поезії Гайне.

Гайне мав величезний вплив на творчість Лесі Українки. «Обоє жили вони в епохи, коли повітря було насичене подувом революційної бурі, обом з різних причин довелося доживати віку на чужині» [4, с. 226]. Однак Гайне був песимістом та егоцентриком, а Леся Українка – надзвичайно оптимістичною людиною.

Особливості перекладів Гайне Лесею Українкою дослідив О. Бургардт. Зокрема, він відзначив: переважання 4-стопного хоря, увага до антитези, паралелізму, іронічної кінцівки, засобу метаморфози. Перекладам Лесі Українки притаманне прагнення зберегти всі особливості вірша Гайне.

Розглянемо лексико-семантичні трансформації у перекладі поезії Гайне Лесею Українкою на прикладі вірша «O schwöre nicht und küsse nur». Цей переклад поезії Гайне є одним із перших, створених Лесею Українкою, однак уже в ньому можна простежити блискуче відтворення всіх рис гайнівської лірики.

O schwöre nicht und küsse nur,	Цілуй, а не клянись мені!
Ich glaube keinem Weiberschwur!	Не вірю я в слова зрадни!
Dein Wort ist süß, doch süßer ist	Слова солодкі, – та хотів
Der Kuß, den ich dir abgeküßt!	Я б поцілунків замість слів:
Den hab ich, und dran glaub ich auch,	Я маю їх, то й вірю їм;
Das Wort ist eitel Dunst und Hauch.	А слово?.. слово – порох, дим!
	[1, с. 28].

О. Бургардт, перекладач із німецької, англійської, французької, шведської літератур, наголошував: «Втискаючи словесний зміст у готову форму, перекладачеві часто доводиться його порушувати: перекладач – 1) випускає деякі елементи оригіналу, 2) вносить нові елементи, яких в оригіналі немає, 3) деякі елементи оригіналу замінює іншими, 4) міняє синтаксичну структуру, порядок слів, а часами й речень» [4, с. 227].

Наприклад, у наведеному фрагменті з перекладу поезії Гайне слово *Weiberschwur* перекладено лише як «слова зрадни» (тоді як *Weiberschwur* конкретно означає «присяга жінок»). Це слово є складним для перекладу, тому Лесею Українкою було використано контекстуальну заміну – прийом, який застосовується, коли певна лексична одиниця є надлишковою і виражає зрозуміле з контексту значення.

Mancher tugendhafte Bürger
Duftet schlecht auf
Erden, während
Fürstenknechte mit Lavendel
Oder Ambra parfümiert sind.
Jungfräuliche Seelen gibt es,
Die nach grüner Seife riechen,
Und das Laster hat zuweilen
Sich mit Rosenöl gewaschen.

Часто в світі чесні люди
Не конечно гарно пахнуть,
Слуги ж панські уживають
Завжди амбру та лаванду.
Від людей, душею чистих,
Часто тхне зеленим милом.
На негідному ж створінні
Аж блищить олій рожевий
[1, с. 35].

У цьому перекладі гайнівської поезії Лесі Українці вдалося передати її особливу іронію. У ньому також були використані лексично-семантичні трансформації. Слово Fürstenknechte означає «слуги князя», тоді як Леся Українка використала «слуги панські», що відповідало українському ставовищу в ті роки – це є заміною. Laster перекладається як «пороки» – Леся ж використовує «негідні створіння», що є модуляцією, або смисловим розвитком.

Одним із перших віршів, які переклала Леся Українка, був вірш «Вони мене дражнили»:

Sie haben mich gequälet,
Geärgert blau und blaß,
Die einen mit ihrer Liebe,
Die andern mit ihrem Haß.
Sie haben das Brot mir vergiftet,
Sie gossen mir Gift ins Glas,
Die einen mit ihrer Liebe,
Die andern mit ihrem Haß.

Вони мене дражнили,
До серця дійняли,
Одні тим, що любили,
Другі тим, що кляли.
Вони мені до всього
Отрути долили,
Одні тим, що любили,
Другі тим, що кляли [1, с. 36].

У цьому перекладі рядок «Sie haben das Brot mire vergiftet» Лесею Українкою було пропущено – тобто використана така лексично-семантична трансформація, як лексичне опущення. Замість цього вона переклала це так: «Вони мені до всього отрути долили», уникнувши складних для поетичного перекладу виразів.

Отже, дослідивши поняття лексично-семантичних трансформацій, які створюються при перекладі з похідної мови на мову перекладу, можемо зазначити, що в чистому вигляді лексично-семантичні трансформації зустрічаються не дуже часто; різні трансформації можуть використовуватися водночас.

Список використаних джерел

1. Bohonis, K. Lesja Ukrainka als Übersetzerin aus dem Deutschen. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/11601212.pdf> (дата звернення: 24.01.2021).
2. Бондаренко О. Сиротенко В. Відбиття естетичних поглядів Лесі Українки в її епістолярній спадщині. URL: http://pptma.dn.ua/files/2016/3/9.Syrotenko-Bondarenko_s.76-85.pdf (дата звернення: 24.01.2021).

3. Приймачок О. Лексично-семантичні трансформації в слов'янських перекладах текстів Лесі Українки як проблема міжкультурної комунікації. URL: <https://lingvostud.vnu.edu.ua/index.php/lingvostud/article/download/213/178> (дата звернення: 24.01.2021).
4. Яблонська Я. Поезія Г. Гейне «Ratcliff» в перекладі Лесі Українки: лексикосемантичні трансформації. URL: <https://volyntext.vnu.edu.ua/index.php/volyntext/article/download/819/796/3197> (дата звернення: 24.01.2021).

Визначення проблем культурної взаємодії на прикладі перекладів вірша Лесі Українки «Contra spem spero!»

Забєліна Владислава,

студентка I курсу спеціальності «Філологія. Мова та література (французька)» Маріупольського державного університету

Наукова керівниця:

Городнюк Н. А., професорка кафедри англійської філології Маріупольського державного університету, докторка філологічних наук, доцентка

У 2021 р. виповниться 150 років від дня народження однієї з найталановитіших українських поетес – Лесі Українки. Не можна заперечувати, що ця неймовірна жінка зробила величезний внесок у історію літератури України. Її вірші вивчають у школах та університетах, читають задля свого задоволення й широко цитують. Усі твори письменниці залишаються такими популярними й актуальними дотепер завдяки тому, що вони сповнені, по-перше, глибинного символізму і філософичності, по-друге, – мелодійності та ніжності, що загалом властиво українській мові, а також містять безліч соціокультурних і міфологічних алюзій, ремінісценцій. Через усі зазначені вище особливості поезії Лесі Українки багато зарубіжних митців бралось за переклад її творів. **Мета роботи** – з'ясувати, чи вдалося перекладачам зберегти той величезний символічний підтекст, який транслюють тексти поетеси, на прикладі вірша «Contra spem spero!».

Задля досягнення мети проаналізуємо три варіанти тієї самої поезії. Отже, **завдання дослідження** полягає в порівнянні українського оригіналу та російського й англійського перекладів вірша Лесі Українки «Contra spem spero!» для того, щоб визначити, наскільки точно передано зміст і звучання іншою мовою в порівнянні з оригіналом.

Зрозуміло, що основною проблемою перекладу поезії є збереження милозвучності та ритми, подібності до оригіналу з одночасним відтворенням художніх засобів. Тобто ніяк не можна лише передати сенс словами іншої мови, нехтуючи зазначеними вище поняттями, оскільки інакше від першотвору залишиться лише назва.

Розглянемо приклади, порівнюючи переклади Миколи Ушакова (російськомовний варіант) та Джона Вейра (англомовний варіант). З першої ж строфи обидва перекладачі вдаються до словозміни: «Прочь, осенние думы седые! / Нынче время весны золотой...» [3]; «Thoughts away, you heavy clouds of autumn! / For now springtime comes, a gleam with gold!» [1]. Коли в оригіналі: «Гетьте, думи, ви хмари осінні! / Тож тепера весна золота!» [2]. Бачимо, що «хмари осінні» також стали «седими» та, крім того, «heavy» («тяжкими»). Такі зміни здійснені переважно для підтримки ритму; вони, очевидно, впливають на контекст, але не можна сказати, що суттєво. До того ж другий рядок поезії є прикладом дуже точного перекладу в обох наведених варіантах. Якщо в російськомовному він майже дослівний, то в англкомовному це – дуже чіткий і зрозумілий для іноземців адаптований художній зворот «a gleam with gold» («сяючий золотом»), а отже, саме так можна трактувати вислів «золота весна» найбільш точно.

Проте далеко не завжди старання вдало перекласти стилістичні фігури є успішними. Так, рядки другої строфи: «Ні, я хочу крізь сльози сміятись, / Серед лиха співати пісні...» [2], де головним художнім засобом є оксиморон, не вдалося адаптувати зі збереженням оригінальної думки. Адже авторка наполягає, що вона саме «хоче сміятись», тоді як М. Ушаков перефразовує: «Нет, я петь и в слезах не устану, / Улыбнусь и в ненастную ночь» [3]. Бачимо, що автор російськомовного перекладу змушує ліричну героїню співати в сльозах, а не сміятися, до того ж «лихо» перетворюється на «ненастную ночь». Така перестановка слів та їхня заміна, на жаль, не передають того парадоксального значення, яке було закладене оригіналом. Англкомовний варіант поезії точно передає оксиморон «крізь сльози сміятись»: «No, I want to smile through tears and weeping, / Sing my songs where evil holds its sway...» [1]. Однак через особливості мови другий рядок може мати два дещо різних значення. Справді, його можна зрозуміти відповідно до оригіналу, але й також як «Співати пісні, в яких панує зло», тобто в такому варіанті мається на увазі, що лихо не довкола, а саме в піснях.

Також у російському перекладі простежується доволі суттєва неточність у таких рядках: «...Те цветы я горячей своею / И горячей слезой окроплю. / И тогда, может, снега не станет, / Ледяная растает броня...» [3]. Проблема полягає в тому, що М. Ушаков, відійшовши від оригіналу, опустив смисловий повтор, який не тільки пов'язує дві строфи між собою, а й надає особливій виразності віршу. Леся Українка писала: «...Буду сіять квітки на морозі, / Буду лить на них сльози гіркі. / І від сліз тих гарячих розтане / Та кора льодовая, міцна...» [2]. Бачимо, що в оригіналі «кора льодовая», тобто ожеледь, повинна розтанути саме через сльози ліричної героїні, тоді як у російськомовному варіанті нібито якщо квіти окропити сльозами, то зникнуть сніг та ожеледь. Окрім зазначеного вище, М. Ушаков не зміг адаптувати ще одну дуже важливу стилістичну фігуру. «Все

шукатиму зірку провідну, / Ясну владарку темних ночей...» [2], – в оригіналі використано антитезу (ясний – темний), але переклад у цьому випадку аж занадто відійшов від першоджерела: «Я звезду за туманом и мглою / Путеводную буду искать...» [3], – через таку словозміну від думки авторки залишився лише слабкий натяк.

Серед безперечних здобутків англомовного варіанта поезії можна відзначити добре адаптовані художні засоби. Наприклад, антитезу, невдалий переніс якої в російському перекладі ми розглядали, Джон Вейр переклав так: «I'll seek ever for the star to guide me, / She that reigns bright mistress of dark skies» [1], – хоча й дещо іншими словами, але сенс, який несе стилістична фігура в оригіналі, було з точністю збережено. А втім, проблемою англійського перекладу є його надмірна захаращеність. Тобто, з одного боку, текст може зберігати всі стилістичні та смислові особливості оригіналу, а з іншого – здаватися тяжким і надто складним для читання. Така дилема виникає безпосередньо через недостатню гнучкість мови, що залежить переважно від її належності до тієї чи іншої мовної групи. Так, російська й українська є складовими слов'янської групи, а англійська – германської. Близькість перших двох мов зумовлює більш «дослівний» переклад завдяки схожим граматичним правилам, але водночас Джону Вейру довелося враховувати всі відмінності між українською та англійською мовами, що в результаті призвело до деякого перенавантаження поезії.

Однак треба зазначити, що є завдання, з яким обидва перекладачі впоралися не дуже вдало, – це збереження милозвучності мови оригіналу. У вірші «*Contra spem spero!*» Леся Українка використала таке величезне різноманіття суто українських прийомів задля емоційного забарвлення і співучості твору, що здається, ніби передати їх усі без смислових і фонетичних втрат просто неможливо. І справді, в англійській чи російській мові варто добре пошукати аналоги таким автентичним виразам, як: «не стулю ні на хвилику очей», «молодії літа», «довга нічка», «барвисті квітки» [3] та ще багатьом іншим. Хтось може сказати, що в цьому нема ніяких труднощів, але чи вдасться йому при перекладі зберегти таке ж саме гармонійне звучання, яке надає цій поезії неймовірний співочий відтінок?

Отже, проаналізувавши два перекладні варіанти однієї поезії, можна зробити висновок, що обидва переклади мають свої переваги та недоліки. У російськомовному перекладі Микола Ушаков іноді вдається до критичної словозміни, через що може страждати оригінальний смисловий підтекст поезії, але через близькість мов саме цей переклад більш наближений до милозвучності, співучості першоджерела. Англомовний переклад Джона Вейра є занадто перенавантаженим, його складно читати, а часом і трактувати, але все-таки більша частина художніх засобів збережена з величезною точністю. Переклади, які розглянуто в цій роботі, не можна назвати поганими, але в них наявні недоліки, через які сенс і емоційність поезії Лесі Українки не можуть бути передані повністю. Хоча ми цілком усвідом-

люємо, що передати смислово неповторність поетеси, як і унікальність і милозвучність української мови загалом, насправді є надскладним завданням для кожного перекладача на будь-яку мову світу.

Список використаних джерел

1. Lesya Ukrainka. Contra spem spero (poetry). URL: <https://lingualeo.com/ru/jungle/lesya-ukrainka-contra-spem-spero-poetry-383974> [дата звернення: 14.01.2021].
2. Українка Леся. Contra spem spero! УкрЛіб. Бібліотека Української Літератури. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=478> [дата звернення: 14.01.2021].
3. Українка Леся. «Нет, я петь и в слезах не устану...». URL: http://cb-rzhev.blogspot.com/2016/02/blog-post_25.html [дата звернення: 14.01.2021].

Дослідження особливостей сприймання німецькомовним читачем поезії Лесі Українки в перекладі Й. Грубера

Швець Анна,

учениця 11 класу Нестеровецької загальноосвітньої школи I–III ступенів Дунаєвецької міської ради Хмельницької області

Наукова керівниця:

Міхайлик В. В., учителька української мови та літератури, німецької мови Нестеровецької загальноосвітньої школи I–III ступенів Дунаєвецької міської ради Хмельницької області

Об'єктом дослідження є збірка творів Лесі Українки «Надія // Hoffnung. Вибрані поезії» [10], що налічує 46 творів, та їхні переклади на німецьку мову Йоною Грубером. **Предметом дослідження** є декілька поезій із цієї збірки.

Мета дослідження – порівняльний аналіз творів оригіналу з їхніми перекладами.

У процесі роботи виконано такі **завдання**: вивчено і проаналізовано особливості зовнішнього оформлення, тематично-ідейного насичення та використаних для цього мовно-художніх засобів у віршах поетеси; порівняно їх за цими самими критеріями з перекладами німецького автора; показано, як може зрозуміти ці твори німецькомовний читач, враховуючи успіхи перекладача і недоліки в його роботі.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що за шкільною програмою учням пропонується зробити порівняльний аналіз творів деяких

авторів з їхніми перекладами на іншу мову, але ніяких рекомендацій щодо способів виконання цього завдання немає. Зразок такого аналізу подано в роботі.

Переклад завжди втрачає порівняно з оригіналом, і це здебільшого пов'язано з особливостями самої мови, тому обов'язком перекладача, як вважала сама Леся Українка, має бути «бездоганне знання мови оригіналу, висока мовна культура та увага до тексту», а також глибокі знання історії, культури і побуту народу, твори якого він прагне донести до свого читача.

Перекладачеві прекрасно вдалося відтворити велику емоційну напругу вірша «Сторононько рідна! Коханий мій краю!» із циклу «Сльози-перли», сповненого глибоких патріотичних почуттів до України. Він пропустив крізь себе цей піднесений пафос громадянської лірики, яка «палила душу», закликала до боротьби, вселяла оптимізм і віру в краще майбутнє. А тому зміг зберегти віршовий розмір (шестирядкову строфу разом із її патетичним звертанням), особливості римування цієї поезії (а б б а в в), основну масу художньо-виражальних засобів, серед яких градацію як посилення тональності і змістового насичення поезії від першої строфи до останньої.

Переклад вірша Лесі Українки «Колискова. *Aggregio*» на німецьку мову є майстерною та старанно виконаною роботою Йони Грубера. Він доклав чимало зусиль, щоб зберегти форму першоджерела (віршовий розмір, зовнішню структуру строф і рядків), «вірність оригіналу та художню переконливість» [9, с. 100] і, що є найголовнішим, передати його тематично-ідейний зміст, а також донести до німецького читача особливості української колискової пісні і з нею – часточку українського духу, національного колориту.

Хрестоматійний вірш «*Contra spem spero!*» [10, с. 28] (латин. – без надії сподіваюсь) став програмним для всієї творчості Лесі Українки. Сповнений алегоричних образів (осінні хмари, золота весна, посяні на морозі квіти, міцна льодова кора, крута крем'яна гора, зірка провідна), цей твір побудований на антитезі. Думам-хмарам, лютуванню «морозу» в суспільстві та на «сумнім перелозі» української культури лірична героїня протиставляє бажання повноти молодого життя, свідомий намір нести важкий камінь громадянського обов'язку поетеси. Авторка використовує прийом контрасту. Ритм тристопного анапесту розставляє логічні наголоси саме на тих словах, що є ключовими у сприйнятті антитези.

Переклад Йони Грубера повністю передає ідейно-художній зміст оригіналу. Він знаходить вдалі епітети: *herbstliches Klagen, sonnige Jugend, frostige Kälte, heiße Tränen, klirrender Frost, klobige Steine, finstere Nacht*; чудові метафоричні вирази, які дуже точно відповідають прийомам контрасту й антитези: *auch hoffnungslos hoff ich im Leben, ich pflanze auf steinigem Felde viel Blumen, mit heißen Tränen begieße ich sie bei klirrendem Frost* тощо.

Віршовий розмір також збережено, хоча деякі неточності помітні в третій і четвертій строфах.

Дуже багато зусиль докладає Йона Грубер, щоб донести до свого читача внутрішнє насичення вірша «Товарищі на спомин» [10, с. 72]. Це поезія великої емоційної напруги, сповнена глибоких патріотичних почуттів до України. Написана ямбом з деякими авторськими включеннями. Сам твір доволі об'ємний. Тому знахідки перекладача тут сусідять із втратами: Грубер не прагне до буквальної передачі авторських троп і більше переймається збереженням їхньої експресивної функції. Окрім того, перекладач виходить із морфологічних особливостей та акцентологічних норм тієї мови, на яку він перекладає. Віршовий розмір має досить помітні відмінності від оригіналу. Але й це цілком виправдано, адже серед перекладачів поезії, зокрема зі слов'янських мов на германські, поширеною є думка, що український і російський віршований рядок у перекладі обов'язково має подовжуватися, а хорей або ямб мають бути замінені на якусь із трискладових стоп.

Переклади творів Лесі Українки на німецьку мову Йоною Грубером у збірці «Hoffnung» є, безумовно, результатом творчих зусиль перекладача-професіонала, оскільки огріхи, допущені ним, можна зафіксувати лише на тлі творчого перекладу високої якості. Вивчивши особливості віршових розмірів і римування, можна стверджувати, що перекладач приділяє велику увагу збереженню зовнішнього оформлення оригіналу. Ще більше уваги й компетентності вимагають відтворення його ідейно-тематичного насичення та використання художніх засобів.

Ця книга представляє лише невелику частку поетичної спадщини Лесі Українки. Передаючи її глибокі думки і пристрасні почуття, вона все ж залишається, як і всі найкращі переклади, «зворотним боком персидського килима», як зазначає професор Арсен Іщук [10, с. 11]. Та внесок у справу перекладу класичної спадщини Лесі Українки, зроблений Йоною Грубером узагалі й цією збіркою зокрема – один з найвагоміших у царині інтерпретації творів письменниці німецькою мовою. Німецький читач не зможе проникнути в найбільші глибини української поетичної творчості, бо цьому перешкоджатиме багато чинників: особливості мови оригіналу та мови перекладу; історичні умови; відмінність побуту, культури, традицій, менталітету тощо. Водночас переклад художнього твору є одним із найважливіших чинників взаємопроникнення культур, що дуже важливо для спілкування народів у сьогоденні.

Шкільні підручники з літератури і німецької мови містять завдання порівняти переклади творів з оригіналами або визначити кращий переклад, але не подають ніяких рекомендацій щодо того, як це робити. Так, підручник з німецької мови для 11 класу пропонує порівняти поезію Г. Гейне з їхніми перекладами у виконанні Л. Первوماйського та Лесі Українки, твори Гете з перекладами В. Грінченка та М. Рильського [3,

с. 160, 178]. Тому пропонується дослідження може бути використане як зразок порівняльного аналізу двох поетичних творів: оригіналу і його перекладу на іноземну мову.

Практично ця робота може бути використана вчителями мови та літератури під час вивчення творчості Лесі Українки, на уроках з теорії віршування для поглибленого вивчення, на заняттях з німецької мови, для міжпредметних зв'язків, на заняттях гуртків, факультативів, а також учнями шкіл і студентами.

Переклад – не просто увага до іншої літератури, а органічна потреба її пізнати [9, с. 9]. Зразки творчих перекладів належить вивчати й шанувати, бо вони дають не тільки естетичну насолоду, а й зближують віки, народи, поетів й читачів. «І коли мова йде про лаври та вінки, то й перекладацький листок у цьому вінкові не потьмяніє в сяйві інших мистецьких надбань Лесі Українки» [2, с. 9].

Список використаних джерел

1. Агеєва В. Поетеса злама століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації. Київ : Наукова думка, 1999.
2. Бабишкін О. Леся Українка // Леся Українка. Твори : в 10 т. Київ : Державне видавництво художньої літератури, 1963. Т. 1.
3. Баран Я. Німецька мова : підручник для 11 класу загальноосвітньої школи. Львів : Світ, 2000.
4. Бойко Ю. Естетичні погляди Лесі Українки та її стильові шукання. Вибрані праці. Київ : Дніпро, 1992.
5. Євтушенко Л. П. Вступ до перекладознавства. Київ : Дніпро, 2002.
6. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Москва, 2000.
7. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу. Вінниця, 2000.
8. Кримський А. К. Леся Українка // Леся Українка. Твори : в 5 т. Київ : Наукова думка, 1973.
9. Криса Б. С. Світоглядні аспекти художнього перекладу. Київ : Наукова думка, 1985. 127 с.
10. Леся Українка. Надія. Hoffnung. Вибрані поезії. Київ : Дніпро, 1971.
11. Мірошниченко Л. Над рукописами Лесі Українки. Нариси з психології творчості та текстології. Київ, 2001.
12. Міщенко Л. І. Леся Українка // Леся Українка. Твори : в 2 т. Київ : Наукова думка, 1986.
13. Німецько-український, українсько-німецький словник + граматика: 75 000 слів. Донецьк : ТОВ Глорія Трейд, 2010. 704с.
14. Семенюк Г., Ткачук М. Українська література : підруч. для 10 класу. Київ : Освіта, 2010. 372 с.

Особливості перекладу поезії Лесі Українки «Мрії» на німецьку мову

Остапчук Яна,

студентка Бердичівського педагогічного фахового коледжу Житомирської обласної ради

Наукова керівниця:

Концевич О. В., викладачка німецької мови Бердичівського педагогічного фахового коледжу Житомирської обласної ради, викладачка вищої категорії, викладачка-методистка

Сучасний читач вимагає іншого підходу до вивчення літературних творів, зокрема поетичних. В умовах інтенсивного розвитку суспільства важливо розуміти важливість перекладу художньої літератури.

Перекладацьку діяльність Лесі Українки досліджували: В. Соболюк, Т. Мацицька, Н. Лісецька, І. Качанюк-Спех, Н. Медведовська.

Отже, спробуємо порівняти поезію Лесі Українки «Мрії» та її переклад на німецьку мову Надією Медведовською [1975].

Проблема варіативності перекладів творчості Лесі Українки на німецьку мову заслуговує на окрему тему для дослідження.

Дочка Прометея з дитинства захоплювалася добою мужніх воїнів, лицарських турнірів тощо. У своїх творах вона намагалася передавати дух свободи, толерантності, честі. Вірш «Мрії» був написаний у 1897 р. Це роздуми над сенсом життя, ушляхення мужності та героїзму. Основна думка – це вміння протистояти життєвим труднощам навіть тоді, коли це неможливо.

Переклад Надії Медведовської має подібну до оригіналу строфічну будову. Перекладачка відтворила тему поезії, її ідею. Розглянемо деякі строфи з метою порівняльного аналізу.

Поезія Л. Українки

У дитячі любі роки,
Коли так душа бажала
Надзвичайного, дивного,
Я любила вік лицарства.

Переклад Н. Медведовської

In den lieben Kinderjahren,
Als die Seele so geduerstet
Nach dem Schoenen, Wunderbaren,
Liebte ich die Ritterzeiten.

Читач дізнається про вподобання письменниці в дитячі роки, про її захоплення віком лицарства. Під час перекладу українське «надзвичайне» замінено синонімом Schoenen – гарні.

Поезія Л. Українки

Переклад Н. Медведовської

Я дивилась на малюнках
Не на гордих переможців,
Що, сперечника зваливши,
Промовляють люто: «Здайся!»

Auf den Bildern sah ich immer
Nicht die frohen stolzen Sieger,
Die, den Gegner ueberwunden,
Zornig forderten: «Ergib dich!»

Під час перекладу використано інверсію – зворотний порядок слів. Його застосовано з метою звернути увагу на обставину – Auf den Bildern.

Леся Українку завжди захоплювала незламність лицарів, бажання йти до кінця. В оригіналі авторка використовує наказовий спосіб, щоб показати горду вдачу лицарства. Перекладачка також використовує чудове порівняння «gestreckt vom Feind zu Boden / Bat ihn nicht um seine Gnade» – притиснутий до землі ворогом не просить у нього милості.

Поезія Л. Українки

Переклад Н. Медведовської

Погляд мій спускався нижче,
На того, хто, розпростертий,
До землі прибитий списом,
Говорив: «Убий, не здайся!»

Sank jedoch mein Blick nach unten
Zum Besiegten und Verschmaehten,
Der, gestreckt vom Feind zu Boden,
Bat ihn nicht um seine Gnade.

У перекладному тексті Надія Медведовська не завжди використовує порівняння. Ми ще раз переконаємося, що наша рідна мова має багато відтінків, величезну синонімію та можливість використовувати тропи.

Поезія Л. Українки

Переклад Н. Медведовської

Роки любії, дитячі,
Як весняні води, зникли,
Але гомін вод весняних
Не забудеться ніколи.
Мріє стеля надо мною,
Мов готичнеє склепіння,
А гілки квіток сплелися
На вікні, неначе грати.

Laengst vergangen ist mein Fruehling,
Meine lieben Kinderjahre,
Aber nimmer wird vergessen
Hoher Schwung der Fruehlingsfluten.

Wie ein gotisches Gewoelbe

Як бачимо, переклад передає емоцію, ідею твору Лесі Українки.

Досліджену тему можна розширити, додаючи текст для аналізу. Вважаємо, що це буде актуальним для здобувачів освіти, які вивчають німецьку мову.

Список використаних джерел

1. Леся Українка «Мрії». URL: <https://dovidka.biz.ua/lesya-ukrayinka-mriyi-anali> (дата звернення: 13.01.2021).
2. Іншомовна поезія. URL: <http://maysterni.com/publication.php?id=133699> (дата звернення: 13.01.2021).

Твори Лесі Українки іноземними мовами

Боровик Давид,

учень 8 класу Кременчуцького ліцею № 10 «Лінгвіст» Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області

Науковий керівник:

Москалик Г. Ф., професор Кременчуцького національного університету імені М. Остроградського та WSG (Польща), доктор філософських наук

Постать видатної доньки українського народу Лесі Українки захоплює нас різнобарв'ям таланту, широким кругозором, ерудицією, різноманітними напрямками творчості письменниці, поетеси, перекладачки, громадської діячки.

Творчий потяг поетеси батьки помітили і підтримали в її ранні роки. Саме вони створили широкі можливості для розвитку і творчості дівчинки.

З відомих фактів: у віці п'яти років вона почала самостійно писати п'єси, а у вісім – написала свій перший вірш. У дванадцять років Леся Українка вже перекладала книгу «Вечори на хуторі біля Диканьки» Миколи Гоголя, її почали друкувати в українських літературних журналах. У 19-річному віці вона сама написала для молодших сестер «Стародавню історію східних народів». У 1893 р. у Львові були опубліковані перші вірші Лесі в поетичній збірці «На крилах пісень» [7].

Неможливо прослідкувати всю багатогранність таланту поетеси без розкриття підвалин формування її інтелектуальної та національно-культурної зрілості, що закладалися ще з дитинства. Виховання в сім'ї відомої поетеси і педагога Олени Пчілки, що була на той час представницею української інтелігенції, відіграє ключову роль. Для збагачення знань Лесі запрошуються викладачі і розробляються спеціальні програми [1, с. 60].

На долю митців дуже часто випадають страждання: і моральні, і фізичні. Саме долаючи труднощі, ламаючи життєві перепони, демонструючи долі сталеві нерви і міцність духу, митці мають дарунок долі – можливість творити і радувати своїми надбаннями інших людей.

Через тяжку хворобу Леся Українка не ходила до школи, але здобула різносторонні, глибокі знання. Завдяки такому підходу у вихованні поетеса вільно володіла десятьма іноземними мовами: латинською, французькою, російською, італійською, польською, іспанською, болгарською, грецькою, англійською, німецькою. Сама про себе Леся говорила: «Проте я думаю, що нема в світі такого звука, якого б я не могла вимовити, постаравшись трошки» [4, с. 371].

Без знання світової літературної спадщини неможливо підняти та нести високо планку якості власних художніх творів. Саме розуміння характерів

героїв художніх творів митців різних частин світу дає змогу бачити в них прототипи своїх героїв, розуміти національний характер різних народів.

Знання іноземних мов для Лесі Українки було не лише ознакою освіченості та шляхом до європеїзації, а й можливістю ознайомлюватися з літературними творами різних країн, здійснювати перекладацьку діяльність. Поетеса розробила власну спеціальну програму перекладів творів відомих зарубіжних письменників українською мовою. Загалом її перекладацька діяльність тривала понад 25 років. Поетеса вільно володіла французькою мовою, в її доробку – низка перекладів франкомовних письменників, а саме Моріса Метерлінка («*Les rameaux d'olivier*» – «Оливне гілля» 1889 р., драма «*L'Intruse*» – «Неминуча» 1900 р.), Віктора Гюго («*Les pauvres gens*» – «Сірома» 1889 р., «*Doux poètes*» – «Лягідні поети, співайте» 1890 р.), П'єра-Жуля Етцеля («*La vie et les pensées de pinguini*» – «Життя і філософські думки пінгвіна» 1889 р.), Жорж Санд («*Rose et blanche*» – «Рожева хмаринка» 1889 р.), Данте («*La Divine Comédie*» «Божественна комедія» 1898 р.) тощо. Як зауважив М. Моклиця, «у виборі творів для перекладу ... визначальним був фактор інтуїтивно відчуті спорідненості» [1, с. 61].

Крім того, Леся Українка була однією з перших перекладачів, хто представив українському читачеві твори Моріса Метерлінка, поета незбагнених загадок, містичного жаху смерті, безвихідної самотини людської душі та вічних трагедій нашого життя [1, с. 61].

Аналізуючи твори західноєвропейських митців, українські критики намагалися по-новому сприйняти такі фундаментальні цінності, як батьківщина, родина, церква, стосунки чоловіка й жінки, патріотизм, освіта тощо. Леся Українка пропонувала сприймати західноєвропейські традиції такими, як їх презентували самі автори [1, с. 61].

Герої творів Лесі Українки мають харизму, вони «можуть говорити за межами твору», їхні думки і вислови часто стають народними, пояснюють художнім стилем певні особливості життя народу, побутові обставини. Мова її творів колоритна, легка. Коли читаєш рядки її поезії, душа радіє, відпочиває, переноситься до центру подій, а сюжети з'являються в думках, мов сцени кінофільму.

В історію української літератури Леся Українка ввійшла як поетеса мужності й боротьби. Її поезія збагатила національну літературу новими якостями (посилення психологічного змісту, інтелектуалізм), загострила увагу на ідеологічних проблемах. Творчість великої поетеси багата й різноманітна. Будучи унікальним і неоціненним скарбом нашого народу, вона знайшла своїх прихильників і за межами України. Її твори надихнули перекладачів на багато мов [1, с. 61].

Саме Лесі Українці, як нікому доти з українських митців, удалося поєднати в своїй творчості національну ідею з естетикою нового мистецтва або ж подати образ України культурними кодами, зрозумілими для всіх європейців. Згідно з М. Євшаном, «Леся Українка поєднала в собі ті дві,

на перший погляд, розбіжні сили: творчий порив, фантазію – і етос, ті сили та заклики, які будить в душі людини правда життя. Момент, в якому вона привела до гармонії ті два принципи і дала їм артистичну єдність, – називаю епохою в розвою нашої поезії, одтворення їй дверей до Європи і великою культурною поезією на Україні, досягненням класичного ідеалу творчості» [2, с. 165].

Наприклад, німецькому читачеві твори Лесі стали відомі ще за її життя на зламі XIX–XX ст.ст. Перебуваючи в травні 1899 р. на лікуванні в Берліні, Леся Українка мала зустріч із німецьким письменником Леопольдом Якобовським (1868–1900) – редактором літературно-наукового журналу «Die Gesellschaft», який виходив у 1885–1902 рр. у Дрездені. Леопольд Якобовський справив на Лесю дуже приємне враження, й у результаті цієї розмови виникла низка літературних планів; один із них – це переклад новел українських авторів німецькою мовою та їх публікація в науковому літературному журналі «Die Gesellschaft» [4, с. 371].

Леся Українка у 1899 р. сама перекладає своє оповідання «Голосні струни» німецькою. В той час у Дрездені готувався до видання збірник новел українських письменників, до нього й мала намір подати німецький переклад. Водночас Якобовський запросив Лесю Українку подавати свої твори німецькою мовою в редагований ним журнал «Die Gesellschaft». У серпні 1899 р. в Гадячі, перебуваючи під сильним враженням від зустрічі з Якобовським, вона пише своє оповідання «Ein Brief ins Weite». Оповідання вперше було надруковано в журналі «Die Gesellschaft» (1900 р., жовтень, зошит I, с. 43–45) із поміткою під заголовком твору: «Skizze von Lessja Ukrainka». У цьому виданні також опубліковано німецький автопереклад вірша Лесі Українки «To be or not to be?». На думку Миколи Жарких, є підстави вважати, що вся серія німецькомовних творів Лесі Українки створена в літні місяці 1899 р. [4, с. 371]. Якобовський мав намір видати німецькою мовою збірник новел І. Франка, Лесі Українки, О. Маковея, Л. Мартовича, О. Кобилянської та інших, але реалізувати ці плани не встиг. Він помер у віці 32 роки [4, с. 371].

Особлива заслуга в перекладанні творів Лесі Українки на німецьку належить відомому німецькому перекладачеві Йоні Ісааковичу Груберу. У 1970 р. в його перекладі вийшла поема Лесі Українки «У катакомбах», у 1971 р. – «Hoffnung», збірка вибраної лірики «Надія». Збірник «Hoffnung» нараховує 46 віршів і поем. Й. Грубер як перекладач «глибоко осягнув ідейно-художнє багатство поезії Лесі Українки, її жанрову палітру, емоційно-художню насиченість» [4, с. 373].

Значну роль у вивченні й інтерпретації драматургічної спадщини Лесі Українки відіграв відомий німецький славіст XX ст. Йозеф Ган. Він переклав і проаналізував драматичний вірш Лесі Українки «На полі бою» («Auf dem Blutacker») та драматичну поему «Одержима» («Die Besessene»). Його стаття «Поема-драма Лесі Українки “На полі крові” у річищі тради-

цій драми про Іуду» та сам твір у власному перекладі німецькою мовою були опубліковані в 1994 р. у збірнику «Lesja Ukrainka und die europäische Literatur» німецького наукового видавництва «Boehlau» за редакцією Ю. Бойка-Блохіна, Г. Роте та Ф. Шольца [4, с. 374].

Цікавість німецьких читачів до творів Лесі Українки актуальна й нині. Однією з найвідоміших перекладачок творів поетеси нашої сучасності є Ірина Качанюк-Спех, від 1984 р. – викладачка англійської, німецької та української мов в УВУ (Українському вільному університеті в Мюнхені, Німеччина). Найбільше натхнення отримувала від творчості Лесі Українки, переклала німецькою мовою багато її поезій та драм. У перекладі Качанюк-Спех вийшли окремими виданнями драма-феєрія «Лісова пісня» («Das Waldlied: Feerie in drei Akten», 2006) та драма «Кассандра» («Kassandra», 2007). У 2010 р. видано збірку українських поезій із паралельним німецьким перекладом Ірини Качанюк-Спех «Безмежне поле». До збірки увійшли ліричні твори Лесі Українки «Надія» («Hoffnung»), «Contra spem spero», «Як дитиною бувало» («Wenn ich mal hinfiel»), «Слово, чому ти не твердая криця» («Wort, warum bist du nicht harter Granit»), «І все таки до тебе думка лине» («Und dennoch fliegt mein Sehnen nur zu dir»), «Давня весна» («Vergangener Frühling»), «Сім струн» («Sieben Saiten»). У передмові до видання авторка обґрунтовує свою тягу до перекладу й тим самим поширення української літератури на німецькомовному просторі: «Точно п'ятдесят років тому постав перший переклад цієї збірки на німецьку мову поезії – “Contra spem spero” Лесі Українки. Це був неначе символ, без надії, таки сподіватись, що Європа колись пізнає Україну». До найновіших праць Ірини Качанюк-Спех належить переклад з української мови німецькою драм Лесі Українки («Lesja Ukrajinka. Ausgewählte Dramen». – Мюнхен, 2013. 316 с.). Це видання Українського вільного університету в Мюнхені, до якого увійшли такі відомі драми Лесі Українки, як «Прощання», «Одержима», «Камінний господар», «На руїнах». Ця книга актуалізує звернення німецькомовної науки до постаті Лесі Українки та представить широкому колу читачів фундаментальні драми української письменниці [4, с. 374].

Можливість ознайомитися з творами Лесі Українки має й англомовний читач ще з 1916 р. Тоді водночас у Лондоні та Нью-Йорку опубліковано книжку «Five Russian plays with one from the Ukrainian». Цією українською п'єсою була драматична поема Лесі Українки «Вавилонський полон». Її переклав Карл Еріх Бечгофер Робертс (1894–1949), англійський літератор і професійний перекладач (переважно з російської мови), у співавторстві з киянкою Софією Вольською [3, с. 48].

Грунтовніше ознайомив англійського читача з добіркою творів Лесі Українки «Дух пломеню» у 1950 р. Персіваль Канді. У збірці «Дух пломеню» вміщено 28 творів, серед них драму «Бояриня», драматичні поеми «На руїнах», «Вавилонський полон», «Адвокат Мартіан», драму-феєрію «Лісова пісня», драматичну сцену «Іфігенія в Тавриді». Збірка включає

чимало віршів, що стали хрестоматійними для українського читача: «Слово, чому ти не твердая криця...», «Досвітні огні», «Забута тінь» та ін. Опубліковані переклади охоплюють різні періоди творчості Лесі Українки і ще раз підтверджують думку М. Грушевського: «Творчість Лесі Українки – це якийсь титанічний хід по велетенських уступах, не рушених людською ногою, де кожен крок, кожен твір означав нову стадію, відкривав перед очима громадянства нашого все нові перспективи мислі, все нові обрії образів» [3, с. 50].

Нині існує п'ять англомовних інтерпретацій «Лісової пісні». Це дуже цікаво з перекладознавчого погляду. Наприклад, повчально зіставити, як передано в різних перекладах назви дійових осіб. Так, Лісовик для П. Канді та В. Річ – «forest elf», для Г. Еванс – «wood goblin», для Ф. Лайвсей – «leesovuk, king of the forest», для В. Ткач і В. Фіпс – «Gob, old forest gnome». Враховуючи контекст, комбінований метод Ф. Лайвсей найдоречніший: транскрибоване слово (leesovuk) уміщає сему «незвичність», «чужинність», а дескриптивна перифраза (king of the forest) точно передає семантику реалії оригіналу. Адже Лісовик у творі Лесі Українки – володар лісу [3, с. 59].

Драматургія Лесі Українки завжди випереджала свій час, мала новаторський характер. Її драми перекладаються і нині, зокрема польською, болгарською мовами.

Отже, Лесю Українку можна по праву назвати міжнародною мисткинею. Її творами зачитуються у всьому світі. Доки є читач, допоки живий і поет!

Yes! Through my tears I would burst out laughing,
Sing a song when grief is my lot.
Ever I, against hope? Keep on hoping –
I will live! Away gloomy thought! [6, с. 25].

Список використаних джерел

1. Бондарук Л. В., Хайчевська Т. М. «Слово...» Лесі Українки у французькій рецепції. *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2018. № 26. С. 60–68.
2. Євшан М. Леся Українка. Критика. Літературознавство. Естетика. Київ, 1998.
3. Зорівчак Р. П. Англомовні переклади творів Лесі Українки. *Наше Життя*. 1998. № 2. С. 3–5.
4. Лисецька Н. Г. Переклади творів Лесі Українки німецькою мовою. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. № 3. С. 370–376.
5. Моклиця М. Естетика Лесі Українки (контекст європейського модернізму). Луцьк : Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2011. 239 с.
6. Українка Леся. Надія. Київ : Дніпро, 1975. 144 с.
7. Contra Spem Spero. Відомі та невідомі факти про Лесю Українку. URL: <http://kumf.edu.ua/contra-spem-spero-vidomi-ta-nevidomi-fakty-pro-lesyu-ukrayinku/> [дата звернення: 21.12.2020].

Волинь
у життєтворчості

Лесі Українки

Волинь у життєтворчості Лесі Українки: менталітет мешканців Волинського краю як частини України в драмі-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня»

Цапля Богдан,

учень 11 класу Комунального закладу загальної середньої освіти II–III ступенів гуманітарна гімназія імені Лесі Українки Жовтководської міської ради Дніпропетровської області

Наукова керівниця:

Поліщук О. О., учителька української мови та літератури Комунального закладу загальної середньої освіти II–III ступенів гуманітарна гімназія імені Лесі Українки Жовтководської міської ради Дніпропетровської області

Менталітет – це така характеристика людей, що живуть у конкретній культурі, що дає змогу описати своєрідність бачення цими людьми навколишнього світу. Спираючись на дослідження з історії українського народу, можна дійти висновку, що менталітетові українського народу властиві чотири системотворчі ознаки: перевага емоційного, чуттєвого над волею та інтелектом; зосередженість особи на факторах і проблемах внутрішнього світу; сприйняття зовнішнього світу серцем, а отже, кордоцентричність; а також анархічний індивідуалізм, який виявляється у прагненні до особистої свободи.

У формуванні цих рис менталітету українців чи не найвизначнішу роль відіграють географічне положення і природні особливості України. Орест Субтельний пише: «Наука і техніка значно зменшили залежність сучасних людей від природи. Тому вони часто забувають про те, який величезний вплив справляло на їхніх предків фізичне оточення. Нерозуміння цього чинника на Україні подвійно дивує, оскільки у самій назві країни підкреслюється її положення. Велика частина української історії пояснюється саме цим. Розташована на основних шляхах між Європою та Азією, Україна часто ставала об'єктом впливів різних, часом протилежних культур» [5]. Це знайшло відображення в українському фольклорі, який несе в собі ті цінності, що складають основу світосприйняття української нації, її «етнічний код».

Волинь – невід'ємна частина України, яка зробила величезний внесок в український фольклор. Давні корені історії та неймовірна краса природи цього краю корелюють із великою кількістю обдарованих, всебічно розвинених особистостей, які є каталізаторами активного культурно-просвітницького руху в Україні.

Географічне положення і романтична краса Волині відіграють значну роль у формуванні рис їхнього менталітету. І саме через фольклор можна

значною мірою розкрити ту велику мудрість і глибокий зміст, що несуть у собі риси ментальності цих особистостей. Людьми, що розкривають і доносять до нас «живе слово народного серця», є письменники. Серед них, мабуть, найповніше, найглибше відтворити сутність свого краю вдалося Лесі Українці.

На рідній Волині вона написала близько 80 творів. І саме на Волині минули дитинство і юність Лесі Українки. Захоплюючись художнім багатством словесності рідного краю, Леся Українка визнавала фольклор можливою основою для розвитку літератури, але не в самому лише художницькому інтересі до фольклорної тематики, а в глибокому проникненні в сутність реального життя. Леся Українка виховувалась свідомою українкою. Виплекана на волинських казках, піснях, святах та обрядах, Леся Українка, як ніхто інший в українській літературі, розуміла, що, базуючись на тих ідеях краси, добра, віри, які притаманні менталітету нашого народу, котрі доносять до нас фольклор, національна культура буде розвиватися, бо такі ідеї є природними для нашої нації, вони відповідають її духовній сутності. Фольклор Волині несе в собі глибокі духовні орієнтири, але їхнє значення необхідно розкрити. Леся Українка досягла цієї мети своєї творчості. Досліджуючи вплив менталітету мешканців Волині на життєтворчість письменниці, можна посилатися на безліч її творів, але на мій погляд, вершиною відтворення краси та неповторності Волині в її роботах можна вважати драму-феєрію «Лісова пісня», яка стала останнім акордом і лебединою піснею щирої любові до батьківщини. Отже, «Лісова пісня» – це пісня Лесиної душі, пісня душі свідомої українки, в якій вона дала нам той ідеал української особистості, до якого ми повинні прагнути.

У листі до матері Леся Українка пише: «А я таки сама “неравнодушна” до сеї речі, бо вона дала мені стільки дорогих хвилин екстазу, як мало яка інша... Мені здається, я просто згадала наші ліси та й затужила за ними... А то ще й я здавна тую мавку “в умі держала”, ще із того часу, як ти в Жабориці мені щось про мавок розказувала, як ми йшли якимсь лісом з маленькими, але дуже рясними деревами... Зчарував мене цей образ на весь вік». Я навмисно почав розгляд «Лісової пісні» саме з цих рядків листа Лесі Українки до матері, бо варто зазначити, що з огляду на ставлення самої Лесі Українки до цієї драми «Лісова пісня» – плід її роздумів, результати праці усього життя під впливом чарів рідної Волині.

Леся Українка створювала свій шедевр далеко від Волині, коли ностальгія повністю заповнила її душу; тоді на одному диханні прорвалося: «Старезний, густий, предковичний ліс на Волині. Посеред лісу простора галява з плакучою березою і з великим прастарим дубом. Містина вся дика, таємнича, але не понура, – повна ніжної задумливої поліської краси... Провесна. По узліссі і на галяві зеленіє перший ярст і цвітуть проліски та сон-трава...». Поетеса занурювалася в образи, створені своєю уявою, приділяла велику увагу своїм почуттям, їх аналізу.

Однією з основних рис менталітету мешканців Волині є кордоцентричність, тобто сприйняття зовнішнього світу серцем. А саме ця риса стала основою світогляду Мавки. Так, вона мовить до Лукаша: «Цить! Хай говорить серце...». Сприймаючи світ серцем, Мавка володіє великим даром бачити справжнє, те, що сховано в глибині єства, бачити основу людини, її досконалість. Отже, сприймаючи світ серцем, можна побачити досконалість. Маючи таку рису в своєму менталітеті, народ природно обдарований здібністю сприймати досконале й прагнути до нього.

Мавка має серце за основу свого буття: воно – життєвий центр її особистості, бо в ньому вона сама. Мавка каже: «Заграй, заграй, дай голос моему серцю! Воно ж одно лишилося від мене». Саме тому Мавка є цілісною особистістю, яка може вмерти, але не може змінитися, навіть тоді, коли від неї залишається лише серце – її сутність.

Образ Мавки в «Лісовій пісні» – це невмируща сила природи, яка сприймає світ серцем і розвиває чуттєвість та емоційність. Це виявляється в пісні, що є відображенням стану душі.

Лукаш

Пісні! То ще наука невелика!

Мавка

Не зневажай душі своєї цвіту,
бо з нього виросло кохання наше!
Той цвіт від папороті чарівніший –
він скарби творить, а не відкриває.

Така висока чуттєва організація Мавки певним чином корелює з почуттями, з якими поетеса написала твір, немов передчувала, що її час швидко спливає.

Поетесу та Мавку поєднує любов до природи Волині, ніжне, трепетне ставлення до природи, в якій людина шукає предмети чи явища, щоб реалізувати свої творчі здібності.

Мавка

Не точи! Се кров її.
Не пий же крові з сестроньки моєї!

Лукаш

Березу ти сестрою називаєш?

Ідея внутрішньої єдності природи й людини формує цілісне світосприйняття: людина почувається частиною природи, такою самою, як береза, річка й вітер, частиною природно досконалою, але невід'ємною від інших частин, що разом становлять неподільне ціле – Всесвіт. Отже, світогляд українця відповідає одному з найважливіших законів життя – гармонії.

Людина сприймає красу за конструктивне начало, і таке відчуття покладено в основу її світогляду. Але всі ці риси, а саме кордоцентричність, чуттєвість, життя своїм внутрішнім світом, мають і негативний вплив, породжуючи в характері людини анархічний індивідуалізм, що є тією перешкодою, яка не дає людині змогу жити згідно з тими можливостями душі, що в ній закладені.

П о с т а т ь

Я – загублена Доля.
Завела мене в дебрі
нерозумна сваволя.
А тепер я блукаю,
наче морок по гаю,
Низько припадаю, стежечки шукаю.

Єдина можливість перемогти цей анархічний індивідуалізм – йти до цілі, що не лежить у площині особистої свободи та користі, а виходить на рівень життя заради інших, самопосвяти людині, почуттю чи меті.

М а в к а

Не радій,
Бо я його порятувала. В серці
Знайшла я теє слово чарівне,
Що й озвірилих в люди повертає.

О. В. Киричук у своїй статті «Ментальність: сутність, функції, генеза» пише, що проблема українського виховного ідеалу полягає в необхідності зрівноваження наслідків географічної, історичної, духовної та філософської межованості з її благословінням та прокльonom [2]. У «Лісовій пісні» Леся Українка не просто дала нам такий ідеал, викристалізувавши його з рис менталітету жителів Волині, а показала ту велику й непереможну силу життя, що в ньому закладена.

Леся, лікуючись у Криму, писала: «Дуже вже мені хочеться додому, до тебе, на тихі води, на ясні зорі», а після операції на нозі в Німеччині зізнавалася: «Серед камінного громаддя Берліна заскучала за лісом, таки лісова натура озивається» [6].

Волинь грає центральну роль не тільки у творчості Лесі Українки, а також у її світогляді. Леся освітила той ідеал, що дасть розвиток нації, відобразивши його в «Лісовій пісні». Саме ця цілісність особистості, відчуття своєї єдності зі Всесвітом, природою, відчуття їх краси та гармонії, оптимізм є тим здоровим корінням, тим фундаментом нашої культури, що зберегли її протягом століть, тож донині є визначальними рисами ментальності народу Волинського краю.

Список використаних джерел

1. Леся Українка. Лісова пісня. Мрії зламане крило. / Упоряд., есе та довідкові матеріали В. Костюченка. Київ : Веселка, 1993.
2. Киричук О. В., Колісник О. П., Чепла М.-Л. Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості. 1 ч. Київ; Луцьк, 1994.
3. Костенко Анатоль. Леся Українка. Київ : Дніпро, 1985.
4. Сілаєва Т. О. Культурне відродження в Україні. Львів : Астериск, 1993.
5. Субтельний Орест. Україна. Історія. Київ : Либідь, 1993.
6. Леся Українка жити без Волині не могла. URL: visnyk.lutsk.ua [дата звернення 10.01.2021].

Світ Волині в драмі-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня»

Пігарєва Аліна,

учениця 8 класу Ізюмської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 10 Ізюмської міської ради Харківської області

Наукова керівниця:

Гавриленко О. О., учителька української мови та літератури Ізюмської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 10 Ізюмської міської ради Харківської області

Важливою складовою різнобічного виховання особистості є література, зокрема високохудожні полотна минулих епох і сучасності, які пробуджують національну свідомість, розвивають художній смак і потяг до прекрасного.

Література – предмет специфічний, який вимагає творчого підходу до висвітлення зображуваних явищ, подій, вчинків, характерів окремих персонажів при трактуванні тих чи інших життєвих позицій.

Вітчизняна освіта вимагає від учених і письменників не лише досконалого теоретичного вивчення проблеми, а й художніх творів, які вкрай необхідні для всебічного і гармонійного розвитку особистості.

Успішне розв'язання завдань національного виховання кожного з нас в Україні великою мірою залежить від глибоко продуманого, творчого використання спадщини минулого. Морально-духовні цінності формуються на основі людських взаємин протягом життя і діяльності багатьох поколінь, поступово збагачуючись цінностями різних цивілізацій і культур, передаються у спадок наступним поколінням як дорогоцінний скарб.

Якщо ми хочемо зрозуміти світ і себе в ньому, ми повинні знати, як його розуміли ті, хто жив до нас.

Кожен українець має бути обізнаний з історією свого народу, мусить знати, як жили наші діди і прадіди, люди, які прославляли країну, за що вони боролися і як будували собі ліпшу долю.

Однією з найдавніших форм духовної культури народу є легенди, казки, перекази, міфи. Завдяки їм ми збагачуємо свій духовний потенціал, дізнаємося більше про минуле нашого краю, занурюємося в чарівний світ наших предків, черпаємо звідти знання, які можуть бути корисними в техногенному світі, але є давно забутими.

Волинь – загадкова частина нашої країни, кожен клаптик якої пронизаний звичаями, традиціями наших предків. Її природа – то нерозгаданий світ, де можна почерпнути знання для себе. Саме тут формувався світогляд письменниці, про яку говорить не одне покоління, саме тут вона слухала різні оповідки та казки, складені мамою, саме тут і народилася чарівна феєрія про лісових духів. Про кого ж мова? Звісно, про Лесю Українку.

В усі часи людство хвилював стан духовності окремої індивідуальності і суспільства загалом. Саме піднесення духовності особистості стає необхідною умовою формування людини нової доби, від якої певною мірою залежить майбутня доля держави. Йдеться про морально-духовні орієнтири особистості. Наші письменники створили такі твори, які дають можливість виховувати найкращі якості людини – її принциповість, чесність, глибину почуття. Завдання літератури полягає в утвердженні естетичної та духовної функції слова, його впливу на формування особистості, її національної самосвідомості, патріотичних почуттів, спроможності гідно представити себе і свій народ у світовій цивілізації. Проникаючи в духовний світ автора твору та його героїв, ми засвоюємо моральні цінності, виробляємо моральний ідеал.

Сучасний цивілізований світ дедалі більше переконується в тому, що без розв'язання проблеми розвитку духовності стає неможливим подальший соціальний прогрес. Твори класичної української літератури глибоко розкривають гострі соціальні і духовні проблеми. Галерея художніх типів має велике виховне й естетичне значення, духовна велич і багатство літературних героїв передають найкращі риси народної моралі. Літературні герої збагачують нас новими гуманними почуттями, сприяють формуванню правильних переконань і поведінки.

Формування високоморальних якостей особистості є результатом емоційного відгуку, переживання, яке викликає художній літературний образ. Література є невичерпним джерелом виховання кожного з нас.

Драматургія Лесі Українки відкрила нову сторінку в історії української літератури і театральної культури. Звертаючись до минулого, беручи звідти сюжети, світові образи, Леся Українка наснажує їх сучасною думкою, пристрасною ідеєю, адресованими всім і кожному. Драматичні твори Лесі Українки допомагають замислитися не тільки над далеким, а й над близьким минулим, щоб свідомо обрати дорогу в майбутнє.

Найвидатнішим драматичним твором Лесі Українки, справжнім шедевром української і світової літератури стала драма-феєрія «Лісова пісня». У цій високопоетичній п'єсі втілилася давня мрія поетеси написати

драматичний твір, у якому вона змогла б щедро використати багатства народної фантазії, легенд і пісень, добре відомих їй з дитинства.

Використавши народні повір'я про персоніфіковані сили природи, зокрема лісової, Леся Українка написала художній твір, у якому ці сили перебувають у безпосередніх стосунках з живими людьми. У «Лісовій пісні» поетеса піднесла міфологічні образи рідного фольклору до такого рівня філософського узагальнення, до якого вони не підносилися раніше в жодному художньому творі.

Мета дослідження полягає в тому, щоб виявити вплив драматичної творчості Лесі Українки на формування духовного світу особистості та її високої моральної культури. Ми намагаємося зануритися якнайглибше у скарбницю спогадів Лесі Українки і сказати про те, що на основі легенд, міфів, оповідок рідного краю формувалася її світогляд, виникали твори, сповнені любов'ю до Батьківщини, твори, які нагадують нам про те, що ми – діти природи.

Тема дослідження: «Світ Волині у драмі-феєрії Лесі Українки “Лісова пісня”».

Об'єкт дослідження – духовно-ціннісний потенціал драматургії Лесі Українки, який формувалася на основі спогадів про рідні місця Волині.

Предмет дослідження – морально-духовний розвиток особистості під впливом відображення у драматичних творах Лесі Українки морально-ціннісного аспекту.

Наукова новизна полягає в тому, що нами всебічно аналізуються моральні цінності у життєтворчості Лесі Українки, обґрунтовуються філософські погляди поетеси, що сприяють формуванню високих моральних якостей особистості при вивченні драматургії Лесі Українки.

Завдання дослідження:

- проаналізувати стан проблеми морально-ціннісного виховання в часи життя Лесі Українки і провести паралель із сучасним світом;
- дати поняття морально-ціннісних орієнтацій, що зумовлені духовним розвитком особистості письменниці;
- виявити вплив драматургії Лесі Українки на формування духовного світу особистості.

Теоретичною основою дослідження є положення вітчизняних і зарубіжних науковців та критиків щодо пошуку шляхів і засобів формування моральної свідомості – ідей, поглядів, переконань, ідеалів.

Підсумовуючи дослідження драматичної творчості Лесі Українки, слід наголосити на неможливості знищення волі у вільному світі – в майбутньому, духовно багатому, прекрасному житті, за принципами якого живе Мавка – символ людини завтрашнього світу.

Драматургія Лесі Українки була найвищим досягненням української літератури. Поетеса великої впливової сили, могутнього прагнення до правди, добра і безмежної віри в близьке майбутнє свого народу й народів світу, Леся Українка геніальними творами, сповненими найблаго-

родніших ідей, втілених у незабутніх високопоетичних образах, належить до найвидатніших митців світу, чия гуманістична творчість наближала і наближає світлу прийдешність людства.

Отже, авторська ідея боротьби людини за вільне, духовно багате життя залишається актуальною і нині.

Список використаних джерел

1. Агеєва В. Чому торжествує камінний господар. *Слово і час*. 1996. № 8–9. С. 42–49.
2. Бабишкін О. Драматургія Лесі Українки. Київ : Політвидав, 1963. 196 с.
3. Бажан М. Італійські зустрічі. Поезії. Київ : Держлітвидав України, 1961. С. 24–27.
4. Белінський В. Г. Вибрані твори : в 4 т. Т. 1. 121 с.
5. Білецький О. І. Антична драма Лесі Українки «Кассандра». Київ : Держлітвидав України, 1960. С.257–278.
6. Білецький О. І. Від давнини до сучасності. Т.11. Київ : Держлітвидав України, 1960, 260 с.
7. Волинський П. К. Поезії Лесі Українки. Київ : Радянська школа, 1967. 57 с.
8. Українка Леся. Твори : в 10 т. Київ : Держлітвидав України, 1965. 95 с.
9. Ятченко В. *Український неоромантизм і західноєвропейський модернізм: діалог трагедій і сув'язь культур* : зб. наук. праць. Острог, 1998. 257 с.

Ташкевич Ангеліна,

учениця 10 класу опорного закладу – навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад – позашкільний навчальний заклад – гімназія» Асканія-Нова селищної ради Херсонської області

Актуальність патріотичних мотивів поезій Лесі Українки

Наукова керівниця:

Ташкевич Л. Л., учителька французької мови опорного закладу – навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад – позашкільний навчальний заклад – гімназія» Асканія-Нова селищної ради Херсонської області

Леся Українка – видатна поетеса, драматург, прозаїк, критик, фольклористка, публіцистка, перекладачка, громадська діячка. Як мало прожила, як багато встигла зробити! Назавжди увійшла в історію української літератури і культури, закарбувала своє ім'я на сторінках всесвітньої культурної спадщини. Незважаючи на підступну хворобу, поетеса ніколи не здавалася, спішила творити, мріяла, прагнула, сподівалася. Аналізуючи величезну поетичну спадщину Лесі Українки, дивуєшся тому, якою освіченою була, скільки мов знала, як добре розумілася на міфології, доско-

нало вивчила всесвітню літературу та історію. Весь той багаж знань і було покладено у поетичні рядки, вірші, драми, поеми. Мала талант великий, непідкупний. Кожному новому поколінню українців не зайве аналізувати твори класиків, робити це якомога частіше. У цьому і полягає **актуальність дослідження**.

Важко однозначно визначити тематику творів видатної української майстрині слова. Кожен читач помічає багатогранність і різноплановість проблем, які хвилюють поетесу: любов до рідного краю, роль поета в суспільстві, морально-етичні проблеми, роль народу та видатних героїв в історичних процесах, перемога краси над бездуховністю, волелюбність народу, прагнення до незалежності, величезний життєдайний оптимізм. За 150 років від дня народження Лесі Українки багато чого змінилося в країні, у світі, проте багато проблем нині є актуальними, невмирущими. Ніколи не перестане бути актуальною тема любові до рідного краю, любові справжньої, щирої.

Тема дослідження – актуальність патріотичних мотивів поезій Лесі Українки. Аналізуючи твори, кожен обов'язково потрапляє на власні відкриття, знаходить те, що йому найближче і найдорожче. За словами журналіста С. Ховрича, «треба засвоїти методологію науки “думати-аналізувати”» [4].

Отже, **мета дослідження** – проаналізувати за власним вибором певні поезії в контексті дослідження патріотичних мотивів у величезній поетичній спадщині Лесі Українки. Дивуєшся, коли в багатьох віршах декілька разів зустрічаєш одні й ті самі слова, що свідчать про тугу за рідним краєм, щирість почуттів до рідної землі. Наведемо декілька яскравих прикладів зі словом «рідний»:

- «Надія вернутись ще раз на Вкраїну, / Поглянути ще раз на рідну країну, / Поглянути ще раз на синій Дніпро...» (Надія, 1880 р.) [2, с. 7];
- «Прощай, Волинь! Прощай, рідний куточок! / Мене від тебе доленька жене, / Немов од дерева одірваний листочок», / «І Случі рідної веселі береги», / «І в рідному краю не раз спогадаю / часини сі любі та милі!» (Подорож до моря, 1888 р.) [2, с. 9];
- «І, може, тоді завітає та доля жадана до нашої рідної хати», / «Ох, невже в тобі, рідний мій краю, тільки й чуються вільні пісні» (Сім струн, 1890 р.) [1, с. 74];
- «Не боїться морозу вона не покине країни рідної...» (Мамо, іде вже зима, 1891 р.);
- «Так, в кожній країні є спогади раю! / Нема тільки в тебе їх, рідний мій краю!» (На столітній ювілей української літератури», 1898 р.) [2, с. 115];
- «Країно рідная! Ох, ти далека мріє! / До тебе все летять мої думки». / «Я на чужину йшла шукать надій / Як в рідній стороні мені їх бракувало» (Поворіт, 1899 р.) [2, с. 120];
- «Сторінонька рідна! Коханий мій краю!» (Сльози-перли, 1891 р.) [1, с. 140];
- Для нас у ріднім краю навіть дим / Солодкий та коханий» (Дим, 1903 р.) [2, с. 174];

- «...Рідний мій край вкупі зі мною одужав від злигоднів» (Сон, 1910 р.) [1, с. 52];
- «Земле чужая, яка ж бо ти рідна для мене! / Мати-землице, рятуй свою бідну дитину!» (Земля! Земля!, 1911 р.).

Пише переконливо, ніби розмовляє з рідною людиною. Вболіває за рідний край як за найдорожче, що має. Справжня патріотка Леся Українка любила рідну землю до глибини душі, як ті, хто цінує батьківщину, переживає за її долю. Поетеса часто лікувалась, тому змушена була залишати рідну домівку, але розлука ця була завжди болючою для неї, тож знаходимо такі рядки: «край мій бідний», «далека, з моєї сторони», «та країна – то була моя», «чужі краї обступлять навкруги», «Красо України, Поділля! Розкинулось мило, недбало», «На зеленому горбочку, у вишневому садочку...» [1; 2]. Людина байдужа, людина безсердечна ніколи не створила б таких проникливих щирих рядків.

Леся Українка «мала в серці те, що не вмирає» – щирю й непідкупну любов до України. На мій погляд, це одна з провідних, значущих, знакових тем її творчості. Якби зараз у нашій країні не було тих важких буремних подій, можливо б, не так актуально звучали ці рядки, в яких бачимо відлуння сьогодення, відчуваємо прямий натяк на те, що відбувається. Наступні рядки дуже виразно демонструють позицію поетеси: «Чи се на нас ідуть чужинці / здобуту волю руйнують? / Чи за ту волю всі вкраїнці / готові одноставно стать?.. / Так де ж наша зброя? / Де військо в рядах? / Чию ж се кров'ю политий нам шлях?» (Пісні про волю, 1905).

Приклад незламності поетеса постійно надає своїми промовистими словами:

- «Я гордо чоло підвела. / І очі, омیتі сльозами, тепер поглядають ясніше, / І в серці моїм переможні співи лунають / Я вийду сама проти бурі / І стану, – поміряєм силу!».

Наступні рядки звучать, як заклик до бою, спротив несправедливості: «Вставай, хто живий, в кого думка повстала! / Година для праці настала! / Не бійся досвітньої мгли – досвітній огонь запали, коли ще зоря не заграла».

А цим рядкам вже 130 років, а звучать актуально, ніби про наш час:

- «І правда лавром чоло уквітчає. / І згине зло, укриване віками. / В честь волі нової хвалу співець заграє / На вільних струнах вільними руками» (Сон, 1891) [1, с. 52].

Чи ж думала тоді Леся Українка, що через майже півтора століття будуть читати її вірші і знаходити в них відлуння сьогодення: «О люде мій бідний, моя ти родино, / Брати мої вбогі, закуті в кайдани! / Палають страшні, незагоєні рани / На лоні у тебе, моя Україно!» (Сльози-перли, 1891) [1, с. 140].

Бачимо в рядках щире, глибоке переживання громадянки-патріотки, якою була Леся Українка: «Україно! Плачу сльізьми над тобою», ніби говорить про сучасних матерів, про сучасних дітей-сиріт: «Говорять, що матері сльози гарячі / І тверде, міцнеє каміння проймають; / Невже найщиріші кривавії сльози дитячі / Ніякої сили не мають?».

У тому, мабуть, і полягає сила поетичного слова, що через великий проміжок часу знаходимо правдиві рядки, які змушують замислитися, спонукають до певних дій. Дивно, адже здається, що саме про нас писала колись Леся Українка. У цьому і полягає сила поезії, що знаходимо в ній те, що хвилює, бентежить. Як колись поетеса прагнула підтримати намагання повернути Україні волю й незалежність, так і сьогодні сучасники прагнуть захистити рідну країну від занепаду, від ворожих намірів зламати прагнення до вільного вибору, право на самовизначення. Поетичні твори Лесі Українки перейняті волелюбними мотивами. І нині здатні надихати, кличуть на боротьбу за краще майбутнє: «Всею силою віри я узброюсь тепер проти вас, / слушний, бажаний настав тепер час. / Вірю я в правду свого ідеалу, / коли б я ту віру зламала, / віра б зламалась у власне життя, / у вічність розвитку і в світу буття» (Ось уночі пробудились думки, 1905) [2, с. 198].

Погоджуюся з тим, що слово поета – це дійсно зброя, зброя могутня, гостра. Чи ж гадала тоді поетеса, звертаючись до своїх сучасників, що через 130 років прочитаємо такі рядки: «Я на горі круту крем'яною / Буду камінь важкий підіймать / І, несучи вагу ту страшную, / Буду пісню веселу співать» [1, с. 45]. Настановою звучать такі рядки: «Ви, борці, прийміть сі думи. / Більш не маю що вам дати» [З подорожньої книжки. Епілог, 1911] [1, с. 216]. Цікаво, що навіть українська діаспора продовжує донині звертатися до полум'яних актуальних творів великої доньки українського народу [3], втілюючи їх у сценічному мистецтві. Отже, поезія Лесі Українки є чинником консолідації навколо збереження національної ідентичності, потягу до національних святинь і традицій [3].

Тож зробимо **висновки**. Кипуча, буремна душа справжньої патріотки рідної землі ніколи не залишалася осторонь національних питань країни. Донині Леся Українка – наставниця українського народу, яка продовжує формувати «сакральну поведінку» українців [4]. Славна донька Волині продовжує служити народові гострим словом, незламністю Духа. Слабка жінка, знесилена важкою хворобою, надає приклад стійкості у переконаннях, стійкості у боротьбі з ворогом, з долею. Леся Українка – приклад незламності волі, віри, духу в боротьбі проти кривди в соціальному і національно-визвольному аспектах. Своім життям, поетичними творами, прикладом і ставленням до важких життєвих проблем поетка доводить, що належить до когорти палких патріотів України. Поетична спадщина видатної української письменниці сприяє збагаченню уявлення про волю, незламність духу, стійкість у боротьбі. Щирі патріотичні рядки поезій і досі стоять на захисті українських інтересів держави, виховуючи нових патріотів для майбутніх звершень. Українському народові наразі це надзвичайно важливо і необхідно. Відчувається нагальна потреба не лише в ретельному дослідженні творчості видатної поетеси, і не лише до ювілейних дат. Маємо щоденно поглинати мудрість Лесиних слів, звернених через століття до нинішніх поколінь. Патріотизм або є, або немає. Його ніколи

не буває забагато. М. Грабовський писав: «Інтелігенція кожного народу повинна працювати коло свого народу» [4]. Отже, звертаймося частіше до поетичного слова сильної жінки, громадянки і патріотки – Лесі Українки.

Список використаних джерел

1. Леся Українка. Вибрані поезії. Одеса, 1947. 342 с.
2. Леся Українка. Вибране. Київ, 1977. 636 с.
3. Кукуруза Н. Національно-патріотична тематика в сценічному мистецтві української діаспори. URL: <http://journals.urau.ua/index.php/2308-4855/article/> (дата звернення 12.01.2021).
4. Ховрич С. Патріотизм по-Лесиному. День. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/> (дата звернення 12.01.2021).
5. Ченбай Н. А. Патріотичні мотиви у творчості Лесі Українки. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/> (дата звернення 12.01.2021).

Барви поліського краю та особливості його колериту в творчості Лесі Українки

Михайлюк Вікторія,

учениця 8 класу загальноосвітньої школи I–III ступенів села Гадинківці Гусятинського району Тернопільської області

Наукова керівниця:

Грицук І. Я., бібліотечарка загальноосвітньої школи I–III ступенів села Гадинківці Гусятинського району Тернопільської області

Леся Українка – велична постать не лише в українській, а й у світовій літературі. Могутністю слова, різнобарвністю художнього таланту, ерудицією в різних галузях людського знання, індивідуальністю письменниці зацікавлює і приваблює всіх своїх читачів, літературознавців, публіцистів, письменників... [4, с. 101]. Водночас, незважаючи на чималу бібліографію, з кожним роком творчість Лесі Українки дедалі більше втрачає свою конкретику в сприйнятті людей. У цьому контексті нам видається актуальною необхідність об'єктивно проаналізувати як творчість Лесі Українки, так і чинники, які на неї впливали.

Зважаючи на наявність широкого кола джерел про творчість Лариси Петрівни Косач, ми більшою мірою пропонуємо звернути увагу на фактори, які стимулювали письменницю створювати нові шедеври. У цьому питанні найперше слід відзначити Волинський край.

Волинь тісно пов'язана з іменем Лесі Українки, оскільки саме тут, у Луцьку і в Колодяжному, були закладені підвалини її особистості – письменниці, людини світового масштабу, переконаної патріотки. Саме на Поліссі з його барвистою природою, народом, особливими фольклором та

міфологією Лариса Косач брала творчу енергію, знаходила образи і героїв для своїх творів, яких написала на Волині більше вісімдесяти. Тому зовсім не випадково, що сама письменниця і поетеса називала українське Полісся своїм «найріднішим краєм», своєю Батьківщиною [2].

Слід зазначити, що саме в Луцьку Леся Українка написала свій перший вірш «Надія»:

Ні долі, ні волі у мене нема,
Зосталася тільки надія одна:
Надія вернутись ще раз на Вкраїну,
Поглянути ще раз на рідну країну,
Поглянути ще раз на синій Дніпро, –
Там жити чи вмерти, мені все одно;
Поглянути ще раз на степ, могилки... [7, с. 42].

Одним із найвизначніших творів Лесі Українки є драма-феєрія «Лісова пісня», яка була написана у 1911 р. й стала шедевром не лише української, а й світової драматургії. «Лісова пісня» – це віршована п'єса в трьох діях, яка є одним з перших прообразів фентезі в українській літературі. В епістолярній спадщині письменниці ми знаходимо згадки про те, що стало мотивацією для написання твору. Так, у листі до матері від 2 січня 1912 р. Леся Українка писала: «Мені здається, що я просто згадала наші ліси та затужила за ними. А то ще й здавна тую Мавку “в умі держала”, що аж із того часу, як ти в Жаборинці мені щось про мавок розказувала, як ми йшли якимсь лісом з маленькими, але дуже рясними деревами. Потім я в Колодяжному в місячну ніч бігала самотою в ліс (ви того ніхто не знали) і там ждала, щоб мені привиділась Мавка. І над Нечімним вона мені мріяла, як ми там ночували – пам'ятаєш – у дядька Лева Скулинського. Видно, вже треба було мені її колись написати, а тепер чомусь прийшов “слухний час” – я й сама не збагну чому. Зачарував мене сей образ на весь вік» [2].

Історія написання п'єси переплітається з так званим грузинським періодом життя поетеси (1908–1913 рр.). Під впливом розлуки з рідним краєм Леся Українка, не маючи змоги через хворобу відвідати рідну Волинь, згадала свої ліси і «затужила за ними». Саме ця туга, за словами самої поетеси, і стала мотивом для написання «Лісової пісні». Твір розпочинається з прологу – волинського пейзажу: «Старезний, густий, предковичний ліс на Волині. Посеред лісу простора галява з плачучою березою і великим пристарим дубом. Саме озеро – тиховодне, вкрите ряскою та лататтям, але з чистим плесом всередині. Містина вся дика, таємнича, але не понура – повна ніжної задумливої поліської краси» [6, с. 34]. Прототипами реальних образів у драмі-феєрії були волинські селяни, подібні Левові Скулинському, розповіді якого мала Леся слухала в Нечимному. Головним джерелом, з якого письменниця черпала матеріали для свого твору, було реальне життя і його відображення в усній народній творчості [2]. Отже,

саме українське Полісся та особливості його колориту склали фундаментальну основу світового шедевра – «Лісової пісні».

Ще одним прозовим твором Лесі Українки, який написаний під впливом перебування на Волині, є «Весняні співи». У «Весняних співах» ми зустрічаємо такі спогади про Волинь: «Згадалось мені, як тихого весняного вечора сиджу, було, я в своїй одинокій хатинці на хуторі, серед степів харківських, та згадую свою рідну Волинь і шлю до неї свої думки сумнії. Сонечко стоїть низько на заході й червонить своїм світлом гарячим спечений степ. Ось пройшла череда й на дорозі курява встала, – червона, мов дим пожегу, здається вона проти західного сонця. Хуторяни заметушилися: гукають, заганяють товар. Малі хлопці стовпились біля криниці, коней напувають. Гомін, гамір... Далі все стихло, тільки у мене під вікном я чую якісь тихі голоси. Отож хуторяни збираються “на колодки”. Щовечора так вони збираються під моїм вікном і ведуть розмови, не раз аж до пізнього вечора» [8, с. 21].

Окремо слід наголосити на тому, що Полісся зі своїм особливим колоритом вплинуло також на ліричну творчість Лесі Українки. Зокрема, як ми вже зазначили, свій перший вірш Лариса Петрівна написала, перебуваючи на Волині. Проте не лише твір «Надія» був написаний під впливом волинської природи. Ще однією поезією, у якій описана краса волинської ночі, є вірш «Зоряне небо» [2].

Зорі, очі весняної ночі!
Зорі, темряви погляди ясні!
То лагідні, як очі дівочі,
То палкі, мов світла прекрасні.
Одна зірка палає, мов племінь,
Білі хмари круг неї, мов гори,
Не до нас посила вона промінь,
Вона дивиться в інші простори... [1].

Леся Українка дуже любила природу свого рідного краю. Про це свідчить її прозова та лірична творчість. І де б вона не перебувала, завжди згадувала таке рідне для неї українське Полісся: «В багатьох країнах побувала, але не бачила милішої природи за нашу» [2].

Отже, підсумовуючи, варто найперше зазначити, що Волинь зі своєю особливою красою природи стала справжнім творчим джерелом для відомої української письменниці та поетеси. Із цим краєм пов'язаний як нетривалий період її життя, так і найвідоміші твори, серед яких драма-феєрія «Лісова пісня». Волинський край вплинув також і на формування соціального світогляду Лесі Українки, оскільки саме на Поліссі вона вперше зіткнулася з важкими щоденними буднями українських селян. Побачене настільки вплинуло на неї, що в 1905 р. вона описала все це у своєму оповіданні «Приязнь». Отже, проаналізувавши волинський слід у творчості

Лесі Українки, можна стверджувати, що «легенда українського Полісся» дійсно присутня у більшості творів провідної української письменниці та поетеси.

Список використаних джерел

1. Денисюк В. Т. Леся Українка і Волинь. URL: <http://pdf.kamunikat.org/download.php?item=10689-4.pdf> (дата звернення: 10.01.2020).
2. Леся Українка і Волинь. URL: https://knowledge.allbest.ru/literature/2c0b65635a3bc78a4c43b88521306c37_0.html (дата звернення: 10.01.2020).
3. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 752 с.
4. Покальчук В., Сірак І. Волинь у житті і творчості Лесі Українки // Леся Українка. Публікації. Статті. Дослідження. Київ, 1973. С. 100–106.
5. Рисак О. Леся Українка і Волинь. «Високе світло імені та слова...» // Леся Українка в дослідженнях Олександра Рисака. Луцьк, 2007. С. 117–119.
6. Сірак І. Волинь у житті і творчості Лесі Українки. *Науковий вісник ВДУ*. 1999. № 10. С. 33–36.
7. Тиводар Т. М. Луцьк в житті і творчості Лесі Українки. *Минуле і сучасне Волині: літописні міста і середньовічна культура*. Луцьк, 1998, 27–29 листопада. С. 42–44.
8. Хмельюк М. Леся Українка – автор прози з життя Волинського Полісся. *Науковий вісник ВДУ*. 1999. № 10. С. 20–23.

Левчунь Олеся,

учениця 10 класу Кременецького академічного ліцею імені У. Самчука Кременецької міської ради Тернопільської області

Кременецькі стежки долі Лесі Українки

Наукова керівниця:

Трачук В. М., заступниця директора з навчальної (методичної) роботи, учителька української мови і літератури Кременецького академічного ліцею імені У. Самчука, відповідальна за роботу Кременецької філії Тернопільського обласного відділення МАН України

Актуальність дослідження. Кременецька земля надзвичайно щедра своїм історичним минулим. З нею пов'язана доля багатьох визначних творців української літератури. Усередині XIX – на початку XX ст. тут побували Тарас Шевченко, Микола Костомаров, Михайло Драгоманов, Михайло Коцюбинський, Олена Пчілка та ін. Серед численного переліку славетних імен Леся Українка посідає особливе місце і викликає зацікавлення дослідників і шанувальників її творчості.

Ще у 70-х рр. минулого століття, коли йшла підготовка до відзначення 100-річчя від дня народження Лесі Українки, краєзнавці порушували пи-

тання, чи відвідувала вона село Бережці. Дослідник творчого шляху поетеси професор Олег Бабишкін констатував, що Лариса Петрівна побувала в Бережцях, але яких саме: чи кременецьких, чи ковельських (нині це село Любомського району Волинської області) – не було з'ясовано.

Підтвердження факту приїзду поетеси на Кременеччину є у книзі сестри Лесі Українки Ольги Косач-Кривинюк, яка у США до ювілею поетеси видрукувала працю «Леся Українка. Хронологія життя і творчості» (Нью-Йорк, 1970 р.). Там на основі архівних матеріалів, спогадів родини Косачів-Драгоманових, епістолярія подані основні відомості про перебування Лариси Петрівни разом із майбутнім її чоловіком Климентом Квіткою у Великих Бережцях Кременецького повіту [6, с. 48].

Питанню про приїзд Лесі Українки на Кременеччину в 70-х рр. найбільше уваги приділяв краєзнавець, викладач німецької мови Кременецького сільськогосподарського технікуму М. Середюк. Від дослідника життєвого і творчого шляху поетеси М. Мороза зі Львова він отримав точні відомості, що в Інституті літератури імені Т. Шевченка в Києві, у відділі рукописів (фонд Лесі Українки) є листи її батька Петра Антоновича Косача про приїзд поетеси до Великих Бережців і Кременця влітку 1907 р. Про ці дослідження М. Середюка опублікувала матеріал тернопільська газета «Вільне життя» 16 січня 1976 р. [1].

Паралельно з М. Середюком став збирати матеріали про приїзд видатної української поетеси до нашого краю і кременецький краєзнавець Гаврило Чернихівський, який до 110-ї річниці від дня народження Лесі Українки в районній газеті «Прапор перемоги» 03.02.1981 р. надрукував статтю «Подруги» про відвідини Ларисою Петрівною і Климентом Квіткою Великих Бережців поблизу Кременця. Питання перебування Лесі Українки на Кременеччині і вшанування її пам'яті в краї є актуальним, оскільки наразі ґрунтового дослідження цієї теми немає.

Мета дослідження полягає в тому, щоб довести факт перебування Лесі Українки на Кременеччині.

Завдання дослідження: з'ясувати причини, що привели поетесу в Кременець і Бережці; довести значущість цієї події для наших краян.

Близькою подругою з дитинства Лесі Українки була Марія Биковська. Батьки обох дівчат родом з Чернігівщини. Разом навчалися в Київському університеті св. Володимира на юридичному факультеті. Деякий час (з 1879 р.) жили поруч у Луцьку недалеко від замку Любарта. Наприкінці 80-х рр. минулого століття родина Биковських переїжджає до повітового міста Кременця, де батько Марії, Михайло Андрійович, придбав садибу на околиці в урочищі Калинівка і став працювати нотарем у конторі. Марія Биковська закінчила Кременецьке єпархіальне жіноче училище і стала вчителькою церковно-парафіальної школи спочатку в селі Піддубці поблизу Луцька, згодом у Мощинці і, нарешті, у Великих Бережцях поблизу Кременця.

Леся Українка з юних літ підтримувала зв'язки з товаришкою і цікавилася її долею. У листі від 1 березня 1890 р. до матері вона згадує про М. Биковську, повідомляє, що Маня вчителює в селі Мала Мощаниця поблизу Дубна. Леся Українка відвідала свою товаришку в Піддубцях у квітні 1891 р. На основі побаченого і почутого тут написала нарис «Школа», який було опубліковано 1895 р. в часописі «Народ» у Львові Михайлом Павликом. Авторка описала жалюгідне становище сільської вчительки самої школи, босих і голих селянських дітей [6, с. 49].

Леся Українка підтримувала літературні спроби і переклади Марії Биковської. Так, для альманаху «Плеяда» Марія Михайлівна переклала оповідання Володимира Короленка «Старий дзвонар». Рецензію на цей переклад зробила Леся Українка. Вона ж запропонувала його до альманаху.

Проте згодом їхні зустрічі на деякий час припинилися, бо Марія Михайлівна виходить заміж за капітана Якутського полку, що квартирував у Кременці, Петра Беляєва, якого незабаром перевели на службу в далеку Маньчжурію. Туди ж поїхала і Марія Михайлівна. У листі до сестри Ольги від 16 березня 1902 р. Леся Українка пише, що «отримала листа від Мані з Китаю. Живеться їй не зле, просить мене в гості, тобі кланяється» [3, с. 337].

Незабаром подружжя Беляєвих повернулося до рідного міста. Капітан Петро Іванович продовжував службу в Кременці, а його дружина почала вчителювати у Великих Бережцях поблизу Кременця.

Після арешту Лесі Українки та її сестри Ольги, що стався в лютому 1907 р. в Києві, Марія Биковська запрошує подругу дитинства та Клименту Квітку на літній відпочинок до В. Бережців, а також на гостину до своїх батьків, які жили у Кременці.

Леся Українка з Климентом Квіткою, відомим фольклористом та етнографом, в'їжджали в місто на початку червня 1907 р. з боку Дубна. Їхні враження можна передати словами Лесиної матері О. Пчілки, яка побувала тут через два роки, навесні 1909 р., з нагоди 100-літнього ювілею Юліуша Словацького, опублікованими в часописі «Рідний край»: «Се один з найкращих кутків волинських. Високі гори, вкриті лісами, зеленими левадами; "срібна" Іква, що в'ється під тими горами, дзвінкі джерела з гір, білі українські хатки, розкидані по взгір'ях, в долині город з тими стародавніми будинками, костьолами і церквами – все те дає надзвичайно гарний краєвид. А велична окрема гора з руїнами історичного замку може надавати особливий "романтичний" настрій. Хто раз бачив цей гарний куточок, не забуде його ніколи» [6, с. 53].

Відпочиваючи над тихоплинною Іквою разом з Климентом Квіткою, Леся Українка бувала в хатах бережчан. З їхніх уст записувала весільні народні пісні, вела розмови з селянами, про що оповідали старожили Бережців, зокрема Сергій Неприцький, якому в 1907 р. виповнилось 19 літ. Із Бережців поважні гості разом з Марією Михайлівною вирушили в неведе-

личку мандрівку на легендарну Божу гору, що за два кілометри від села, де була капличка і де на вершині гори від незапам'ятних часів б'є джерело чистої води. А іншим разом у гурті із капітаном П. І. Беляєвим вирушили до Почаївської лаври, що розташована за 13 кілометрів від Бережців. Жили Лариса Косач і Климент Квітка в Бережцях у шкільному приміщенні, де була одна класна кімната, у якій квартирувала вчителька Марія Беляєва.

У неділю Леся Українка з Климентом Квіткою та Беляєвим відвідували батьків М. Биковської у Кременці. Садиба Биковських на Калинівці зберіглася донині. Тепер це вулиця Осовиця № 6 (неподалік від нашого ліцею). Обійстя розкинулось у мальовничій місцині на горі Воловиці, що навпроти Замкової гори в західному напрямку. А вже наприкінці липня 1907 р. Леся Українка і Климент Квітка повернулися до Києва, де й одружилися [7, с. 307].

У цей час П. Косач, батько Лесі, в листі до дружини пише про перебування дочки в Бережцях Кременецького повіту.

Після цих гостин спілкування між подругами не переривалося, про що свідчить лист поетеси до сестриноного чоловіка М. В. Кривинюка від 15.09.1919 р., в якому вона дякує за пересилку листа від Марії з Євпаторії, де Биковська перебувала на відпочинку з чоловіком.

На основі здійсненого дослідження можна сформулювати **висновки**:

- Леся Українка відвідала Кременеччину в липні 1907 р., про що свідчать розвідки науковців і листи членів родини Косачів;
- причина, що привела поетесу в Кременець і Бережці, – бажання зустрітися з подругою дитинства Марією Биковською, яка мешкала тут і вчителювала в сільській школі, та стан здоров'я Лесі Українки і її майбутнього чоловіка;
- кременчани достойно вшановують пам'ять про перебування Лесі Українки в краї: у Бережцях встановлено пам'ятник поетесі, відбуваються урочисті заходи до ювілейних дат, місцеві митці відтворюють цю подію у своїх творах.

Список використаних джерел

1. Гонтарук П. Епоха, збережена натхненням. *Діалог*. 1998. 18 липня. С. 3.
2. Карп'юк А. Лесині шляхи на Волині. *Літературна Україна*. 2017. 3 серпня (№ 30). С. 6.
3. Леся Українка : зібрання творів : у 12 т. / ред. Є. С. Шаблійовський. Київ : Наукова думка, 1978. Т. 11. Листи. 478 с.
4. Синюк С. Медовий місяць Лариси К. : повість. Тернопіль : Красиве і корисне, 2016. 60 с.
5. Фарина І. Троє з однієї родини. *Свобода*. 2007. № 28. С. 8.
6. Черніхівський Г. І. Подруги. Крем'яничина // Історичне та культурне краєзнавство : матеріали на допомогу педагогам і студентам педколеджу, учням середніх спеціальних навчальних закладів та загальноосвітніх шкіл. Кременець, 1992. С. 48–53.
7. Черніхівський Г. У Бережцях вшанували геніальну поетесу // Портрети пером: статті, публікації, спогади, рецензії. Кременець–Тернопіль : Папірус, 2008. Кн. 3. С. 306–308.

Волинська сторінка в життєписі та творчості Лесі Українки

Неділько Дарина,

учениця 10 класу опорного закладу загальної середньої освіти «Торчинський ліцей Торчинської селищної ради» Волинської області

Наукова керівниця:

Бошук А. В., учителька української мови та літератури опорного закладу загальної середньої освіти «Торчинський ліцей Торчинської селищної ради» Волинської області

Актуальність наукового дослідження зумовлюється тим, що в 2021 р. світ відзначатиме пам'ятну дату – 150-ліття від дня народження Лесі Українки. Ця подія включена до пам'ятних дат ЮНЕСКО. Безумовно, період проживання письменниці на території Волині лишив знаковий відбиток у біографії видатної дочки українського народу та відобразився на сторінках її неоціненного творчого доробку.

Мета дослідження полягає в системному простеженні і висвітленні впливу умов проживання, оточення, побуту та природи волинського краю на рецепцію творчості Лесі Українки і долю поетеси.

Завдання дослідження – провести дослідження біографії Лесі Українки в період її проживання на території Волині, дослідити її творчий доробок означеного періоду, здійснити аналіз літератури, що має стосунок до цього питання, систематизувати й акумулювати досліджений матеріал.

Джерелами дослідження стали листи й оповідання Лесі Українки, підручники та книги, статті, газети, офіційні сайти музеїв тощо, які дали змогу якнайширше розкрити особливості волинської сторінки життя та творчості поетеси.

Варто розпочати з того, що Лариса Петрівна Косач-Квітка (Леся Українка) – це легенда української культури. Красу і гордість нації – геніальну поетесу Лесю Українку – вчені-літературознавці, краєзнавці та історики по праву називають волянкою, адже саме на волинській землі, в місті Новоград-Волинський, в родині інтелігентних дворян, українського юриста, громадського діяча, освітянина Петра Косача та письменниці Ольги Косач, що ставила на своїх роботах псевдонім Олена Пчілка, народилася друга дитина, перша донька – Лариса [1, с. 17].

У волинському краї не просто народилася людина, яку згодом іменуватимуть духовним вождем української інтелігенції, а й стала на творчий поетичний шлях легенда української поезії, написавши саме в місті Луцьку свій перший вірш «Надія» [4, с. 63]. У серці волинської землі Лесю сколихнули перші серйозні дитячі переживання, що вилилися в поетичні рядки.

Історія творчого дебюту Лесі пов'язана з арештом її рідної тітки по батьковій лінії – Олени Косач, яка була заарештована та відправлена в заслання після звинувачення в участі у революційному русі. Про арешт і заслання рідної людини маленька Леся дізналася кілька місяців по тому, ходила сумною і тихою. Переживала настільки гостро, що думками поставила себе на місце обвинуваченої, уявила, як важко, нестерпно та журливо почуватися далеко від рідної землі, і вилила тужливими рядками першого в житті вірша під заголовком «Пісня заволоки». Проте вірш уперше було опубліковано у львівській «Зорі» 1887 р. під іншою назвою – «Надія» [8].

Нова значуща сторінка в життєписі маленької Лариси відкрилася в 1882 р., з переїздом родини до маєтку в селі Колодяжному – це невеличке село в самому центрі Волинської області, на Ковельщині. Лесі було тоді 11 років. Саме тут пройшли дитинство та юність майбутньої геніальної дочки українського народу. Загалом, з певними перервами, Леся Українка проживала в Колодяжному з 1882 по 1907 р. Родинний маєток Косачів займав площу близько 50 гектарів землі [7]. Дружня родина славетних громадських діячів проживала в просторому шестикімнатному будинку, який місцеві називали палацом. Косачі часто збирали в себе вдома яскравих представників української культури – письменників, художників та музикантів, влаштовували творчі вечори [3].

Саме у волинському маєтку народився творчий псевдонім Лариси Косач – Леся Українка, під яким вона увійшла до списку найвідоміших жінок України у всьому світі. Найпопулярнішою є версія, що свій псевдонім дівчинка, коли їй було всього тринадцять років, запозичила в Михайла Драгоманова, свого дядька, якого дуже любила. Він підписувався «Українець». А ніжно, Лесею, а не Ларисою, її пестливо називали члени сім'ї [15, с. 108].

Якраз у Колодяжному поетеса розпочала літературну діяльність, а також продовжила її, написавши велику кількість поетичних творів, що посідають важливе місце в скарбниці української та світової літератури. Творчий доробок поетеси волинського періоду налічує близько вісімдесяти поетичних творів [7].

Маленьку Ларису виховували в демократичному дусі. З дитинства вчили не лише наукам та музиці, а й любові до праці. А роботи в сім'ї Косачів вистачало. Більше двох гектарів займав фруктовий сад, де дотепер збереглися кущі кизилу, саджанець якого привезла з Криму та власноруч посадила Леся Українка [11]. Жінки родини Косач були не лише громадськими діячками й окрасою української інтелігенції, а й славилися як гарні газдині. Змалку Леся вміла вишивати. Донині в однойменному музеї геніальної дочки українського народу збереглися її вишивальне приладдя та перші вишивані роботи. За розповідями старожилів-очевидців, фруктовий сад родини Косачів не був схожим на панський. Стежинки між родючими деревами були зовсім вузькі. У своїх листах Леся Українка згадувала, що власноруч варила фруктове варення з плодів, зібраних у саду [7].

На жаль, саме на Волині розгорнулася драма всього життя Лариси Косач – смертельна хвороба туберкульоз. Перші її ознаки з'явилися, коли Лесі було 11–12 років [5, с. 57]. Згідно з найбільш поширеною версією, хвороба виникла внаслідок застуди. Дівчинка змерзла, коли 19 січня (6 січня за старим стилем) 1881 р. пішла до річки Стир споглядати, як святять воду. Тоді зібралось багато людей, що спричинило те, що поверх льоду почала набиратися вода. Дівчинка була взута у валянки, які промокли, через що у неї дуже змерзли ноги [12, с. 59]. Хвороба розпочалася з руки. Лесі зробили операцію, тож вона більше не змогла грати на піаніно. Це стало горем у долі маленької Лесі, яка понад усе любила музику і вважала себе більш успішною в музиці, ніж у поезії. Своє перше дитяче горе поетка оспівала в рядках однієї елегії – «До мого фортепіано». Вона прощалася з музичним інструментом, немов із вірним другом, з яким звикла ділитися веселими та журливими думками [16, с. 459]. Батько настільки шкодував дочку, що для її спокійного відпочинку та праці поруч із батьківським будинком збудував літературний шале-флігель, який родина називала Білий Лесин будинок. Тут у неї була велика бібліотека, рожевий кабінет-спальня, а над верандою – спеціально збудований так званий солярій для боротьби з недугою. Дно балкону встеляли жерстю, зверху насипали пісок. Він нагрівався на сонці, й Леся приймала такі сонячні ванни, які покращували її стан. Про свою рожеву кімнату Леся Українка казала: «Почуваю себе, як не може бути добре, себто, як слід у своїй маленькій рожевій кімнаті з білими меандрами» [4, с. 72]. Саме в цій славнозвісній кімнаті Леся написала понад 80 поезій, перше оповідання «Одинок», завершила підручник зі стародавньої історії східних народів, а також готувала власну першу поетичну збірку «На крилах пісень» [6].

Родина Косачів дуже прихильно ставилася до сільського населення. Леся теж не цуралася односельчан, навчала їх читання та письма, всіляко піклувалася про них. Про село Колодяжне на Волині Леся Українка писала: «Хоч тут мене і з'їсть колись пропасниця, тут живе миле для мене діло» [10]. У цих рядках Леся Українка мала на увазі збирання та запис народних обрядів, пісень, дум. Пісні обов'язково записувала з нотами, адже без музики вважала свої пошукові роботи незавершеними. Про близькі стосунки із селянами свідчить і той факт, що з першого дня приїзду в село Леся знайшла собі подругу серед сільських дітей – Варвару Дмитрук. Дівчинка мала талант до співу, і багато із записаних пісень Леся Українка почула саме від неї [14]. Можливо, ще й через атмосферу щирої дитячої дружби побут волинця дуже скоро став для поетеси відомим, а згодом – по-справжньому рідним [4, с. 75].

Творчий доробок Лесі Українки – неоціненний скарб українського народу. Проте чи не кожен українець творчість Лесі Українки ще зі шкільної парти асоціює з ліричною драмою-феєрією «Лісова пісня». І хоча твір написаний у Грузії, містична Мавка і романтичний Лукаш родом саме з волинського лісу, в який плавно перетікав маєток Косачів. Саме на тих стежках,

якими маленькою бігала ще здорова і допитлива Леся, народилися відомі кожному з нас улюблені герої [2, с. 162; 9].

Висновки. Отже, волинська сторінка в книзі життя та творчості Лесі Українки відіграла надзвичайно важливу роль. Бібліографами, істориками, літературознавцями написано чимало праць про знакові місця волинського краю, пов'язані з іменем Лесі Українки. З плином часу життєпис будь-якого генія дедалі більше втрачає земну конкретику і набуває у сприйнятті сучасників романтичного значення, проте легенда починалася з Волині.

Список використаних джерел

1. Бут Н. В. Серпантин Лесиною віночка. Ні, я жива, я буду вічно жити... : збірка розробок занять, свят, розваг, тематичних тижнів, проєктів для педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів. Черкаси : КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2016. С. 17–21.
2. Голоюх Л. В. Діалектизми в драмі-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» як засіб реалістичного відображення життя волинського краю // Минуле і сучасне Волині : тези доп. та повідомл. Волин. регіон. іст.-краєзн. конф., 26–28 верес. 1985 р. Луц. держ. пед. ін-т ім. Лесі Українки ; відп. ред. Н. В. Бурчак. Луцьк, 1985. С. 161–164.
3. Гортаючи сторінки життєвої книги письменниці. Наукова бібліотека Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, 2016. URL: http://library.dnu.dp.ua/lesja_tab.html (дата звернення: 22.01.21).
4. Денисюк І., Скрипка Т. Дворянське гніздо Косачів. Львів : Академічний експрес, 1999. 269 с.
5. Драй-Хмара М. Леся Українка: життя й творчість. Київ: Державне видавництво України, 1926. 156 с.
6. Колодяжне – мала батьківщина Лесі Українки. Деснянка. № 17 (804), 2020. С.6. URL: <https://education.issuu.com/desnynka/docs/804/6> (дата звернення: 23.01.21).
7. Колодяжненський літературно-меморіальний музей Лесі Українки – філіал Волинського краєзнавчого музею. Офіційний сайт Волинського краєзнавчого музею. URL: http://volyn-kray-mus.at.ua/publ/pidrozdili_vkml_kolodjzhnenskij_literaturno_memorialnij_muzej_lesji_ukrajinki_filial_volynskogo_kraeznavchogo_muzeju/5-1-0-18 (дата звернення: 22.01.21).
8. Левченко Г. Приятелі святої поезії: Іван Франко та Леся Українка, 2019. URL: <https://frankolive.wordpress.com/2019/02/22/приятелі-святої-поезії-іван-франко-та-2/> (дата звернення: 21.01.21).
9. Леся Українка. Лісова пісня. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=508> (дата звернення: 23.01.21).
10. Листи Лесі Українки. Офіційний сайт «Енциклопедія життя і творчості Лесі Українки». 13.10.1891 р. До М. І. Павлика, Колодяжне. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Corresp/1891/18911013.html> (дата звернення: 23.01.21).
11. Малімон Н. У Колодяжному на Волині квітує столітня груша, яку посадила сестра Лесі Українки. День. № 77, Луцьк. 2020. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-ukrayiny/uperto-z-roku-v-rik> (дата звернення: 23.01.21).
12. Пахаренко В. І., Коваль Н. А. Українська література : підруч. для 8 кл. Київ : Грамота, 2016. 272 с.
13. Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2021 році : Постанова Верховної Ради України від 16.12.2020 р. № 1092-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1092-20#Text> (дата звернення: 21.01.21).

14. Скрипка Т. Родові садиби Драгоманових-Косачів як культурно-історичний феномен. Колодяжне. URL: <https://www.t-skrypka.name/KosachFamily/RodoviSadyby/Kolodjzhne.html> (дата звернення: 23.01.21).
15. Стрільчук В., Стрільчук Т. Просвітницька діяльність родини Косачів. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. № 3. 2016. С. 106–111.
16. Шумрикова Л. П. Волинь і Леся Українка : Шоста Всеукр. наук. конф. з історії краєзнавства, м. Луцьк, верес. 1993 р. Акад. наук України, Ін-т історії України. Луцьк, 1993. С. 458–459.

Волинь у драматургії Лесі Українки

(на матеріалі драми-феєрії
«Лісова пісня»)

Ермак Анастасія,

студентка II курсу філологічного факультету Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

Наукова керівниця:

Мхитарян О. Д., старша викладачка кафедри української мови і літератури Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, кандидатка педагогічних наук

*Мені здається, я просто згадала
наші ліси та затужила за ними...
Леся Українка*

Драматургія Лесі Українки – феноменальне явище в українській літературі, що вражає новизною тем, гостротою соціально-психологічних конфліктів, філософськими узагальненнями, поетичною красою, високою культурою вірша [3]. Оскільки більшість учених вдається до аналізу лише окремого складника її індивідуального стилю або розглядає творчість письменниці в контексті західноєвропейської модерної драми, актуалізується необхідність вивчення особливостей відображення різноманітних факторів рідного середовища у відомій драмі-феєрії Лесі Українки. Крім того, **актуальність** роботи полягає й у підвищенні інтересу співвітчизників до драматичних творів, потребою розвитку української культури та відродження найкращих зразків театрального національного мистецтва задля плекання духовності сучасного суспільства.

Мета дослідження – визначення особливостей впливу факторів рідного краю на текстотворення драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня».

Для досягнення мети дослідження визначено такі **завдання**: здійснити порівняльну інтерпретацію тексту твору з народними повір'ями селища Скулин; з'ясувати специфіку мовної взаємодії драми-феєрії «Лісова піс-

ня» з особливостями волинського говору; встановити взаємозв'язки сюжету, міфічних образів твору з культурною спадщиною малої батьківщини драматургині.

Вивчення народнопоетичних джерел «Лісової пісні» та їх творче переосмислення Лесею Українкою неодноразово ставало предметом наукових досліджень літературознавців і фольклористів, зокрема М. Зерова, В. Петрова, О. Бабишкіна, І. Аврахова, О. Дея, П. Пономарьова, В. Погребенника та ін. [6, с. 31]. Водночас деякі краєзнавчі факти і явища Волині, що стали матеріалом для творчості драматургині, висвітлено у великій книзі «Спогади про Леся Українку» (1963 р.), окремих брошурах-публікаціях А. Омельковця, В. Покальчука, І. Денисюка, Л. Міщенко, газетних статтях, листах самої поетеси та текстах народних переказів села Скулин. Однак цілеспрямованого дослідження системного впливу рідного для драматургині середовища на створення нею «Лісової пісні» досі не маємо.

Вважаємо, що створення «Лісової пісні» не було такою швидкоплинною подією, як це доводить більшість науковців і дослідників п'єси, апелюючи до спогадів Лесі Українки: «Правда, писала я її недовго, днів 10–12» [8]. Хоча твір дійсно максимально прискорено розвивався в процесі свого народження, задум драми-феєрії поступово визрівав в уяві авторки протягом майже всього життя. Адже п'єса стала результатом тривалого вивчення нею народнопоетичних джерел, міфології, життя мешканців селища Скулин.

Відомі факти використання побутово-географічного середовища урочища Нечимного, окремих зразків скулинської міфології у драмі-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня». Під час дослідження місцевості вдалося зафіксувати вісім творів – легенд і переказів, що стосуються вірувань і культури тогочасного народу. Серед них чотири міфологеми – сюжетні оповіді, в яких висвітлюються досить нереальні ситуації – зіткнення людини з надприродними істотами. Зібраний матеріал, почутий від селян, дає підстави стверджувати, що особливо популярною у фольклорі Скулина є русалка польова, адже їй відведена одна з важливих функцій – бути берегинею полів. «В кожного господаря був клопоть поля, то вони в хазяїв були, охороняли їх статки в полі», – наводить досить переконливий факт мешканка селища Емілія Мулик. Спростування «міфу» про русалок знайшло вияв у рідкісному сюжеті про чарівний спів міфічної напівриби-напівжінки («Звідки взялися пісні»). Очевидно, що дещо схожий варіант згаданого сюжету на початку минулого століття записала Олена Пчілка в селі Запруддя Ковельського повіту [4]. Відтак це було ще одним джерелом, звідки Леся Українка черпала матеріал для своєї п'єси.

Основною проблемою дослідження драми-феєрії є визначення походження центрального образу твору – лісової Мавки. Про цю героїню ще в дитячому віці Леся дізналася від матері: «А то ще я й здавна тую мавку» в

умі держала”, ще аж із того часу, як ти в Жабориці мені щось про мавок розказувала, як ми йшли якимсь лісом з маленькими, але дуже рясними деревами» [8]. Як бачимо, саме Жаборицький ліс став місцем, що надихало юну Лесю використати перекази про чарівний світ мавок і русалок у майбутньому творі.

Доволі цікаво в народних легендах окреслено й образ лісовика, який Леся абсолютно точно відобразила у творі. Так, в одному із записів цей образ господаря лісу подано майже в плані фантастики: «У лісі Жаборицькому водилося щось... Ніби вверху щось мичало. Ми підійшли ближче глянути, а на гілці сидить він – з шапкою, в темному кожусі і задирає голову» [4]. Через це погоджуємося з думкою фахівців про те, що образ лісовика утворився поєднанням дохристиянських вірувань та одухотвореної природи [10], що супроводжувалася антропоморфізацією явищ навколишнього світу: в образі дівчини висвітлювався дух криниці, а в образі старого – дух лісу.

Перелесник із «Лісової пісні» – імітація народної оповіді-переказу з максимальною детальністю сюжету, образу естетизованого, із наголосом на привабливості героя [6, с. 46]. У цьому переконує й землячка Лесі Емілія Мулик: «Підлесник – красивий, молодий парубок. Високий і хороший, стан стрункий, очі ясні, сині, наче тихе весняне небо».

Через відсутність фактів існування певних стихійних сил поетесі доводилося «дотворювати» деякі образи, як-от «Того, що греблі рве», «Того, що в скалі сидить». Майстерно Леся вживає міфоніми [9]. Очевидно, що авторка використовує такий прийом, ураховуючи вірування українців у те, що коли часто і без потреби згадувати чорта, то можна накликати його до хати. Тому народ послуговався іншими виразами: патлатик, паничик або просто – той [2, с. 145].

Леся Українка – смілива новаторка, що розширила мовну базу поліських говірок та діалектизмів. Основним діалектним джерелом для Лесі Українки, за Н. Дмитренко, були відомі та близькі їй волинські говірки, точніше, ковельські, з їхніми своєрідними лексикою, синтаксисом, так би мовити, мішаним стилем, характерним для перехідної смуги поліського, або північного діалекту [1]. Своєрідність цього стилю письменниці добре уявляла; називала його «волинським», «народним».

«Волинський стиль» у творчості Лесі Українки називають волинізмами. Хоча в українській діалектології такий термін як «волінізм» не використовується, проте, на думку В. Покальчука, ця дефініція найбільш точно відповідає особливостям лексичних діалектизмів, почутих письменницею на Волині, а також є суголосною специфіці їх вживання в художніх творах [5, с. 57].

Використання волинських говірок у «Лісовій пісні» обґрунтовується тим, що п'єса створена на матеріалі усної народної творчості й авторці необхідно було використати діалектизми для відображення місцевого ко-

лориту. Наприклад, у ремарці п'єси простежується волинська назва птахів-сичів – пущики: «Уїдливо хававкають пущики» [7].

Отже, важливими особливостями факторів впливу рідного краю на створення драми-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки є: 1) відображення у творі самотності місцевості с. Скулин як яскравого свідчення патріотичних почуттів поетеси; 2) безпосередні взаємозв'язки сюжету й образної системи твору з народнопоетичною спадщиною рідного краю переважно на основі зображення портретних деталей персонажів та їх характеротворення; 3) використання поліських говірок і діалектів як провідних мовних засобів вираження психології й менталітету свого народу.

Список використаних джерел

1. Дмитренко Н. Волинізми у творчості Лесі Українки. URL: <http://www.stationline.org.ua> (дата звернення: 20.01.2020).
2. Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. Київ : Обереги, 1992. 424 с.
3. Кузенко В. «Лісова пісня» Лесі Українки – шедевр української драматургії. URL: <https://vseosvita.ua/library/lisova-pisna-lesi-ukrainki-sedevr-ukrainskoi-dramaturgii-94589.html> (дата звернення: 20.01.2020).
4. Ошукевич О. З легенд і переказів села Скулина. URL: http://mifjournal.lnu.edu.ua/index.php/article_full_uk/items/126.html (дата звернення: 20.01.2020).
5. Покальчук В. «Волинізми» у творах Лесі Українки. *Леся Українка* : зб. статей. Луцьк : Волинь, 1957. 230 с.
6. Скрипка Т. Фольклор і міфологія в «Лісовій пісні» Лесі Українки. *Народна творчість та етнографія*, 1991, № 2. С. 31–40.
7. Українка Л. Драматичні твори. *Лісова пісня*. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Dramas/LisovaPisnja/Act3.html> (дата звернення: 20.01.2020).
8. Українка Л. Листи Лесі Українки 1912 р. 2.01.1912 р. До матері. URL: <https://www.l-ukrainka.name/uk/Corresp/1912/19120102.html> (дата звернення: 20.01.2020).
9. Шевченко І. Сакральний художньомовний світ у драмі-феєрії «Лісова пісня». URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/17946/20-Shevchenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.01.2020).
10. HELGA. Духи води, лісу та землі в демонологічному світогляді українців. URL: <https://we.org.ua/kultura/duhy-vody-lisu-ta-zemli-v-demonologichnomu-svitoglyadi-ukrayintsiv/> (дата звернення: 20.01.2020).

Вплив перебування на Волині на творче становлення Лесі Українки

Волинь дала світу багатьох видатних людей, зокрема А. Кримського, Н. Ужвій, Лесю Українку. Народилася Лариса Петрівна в м. Звягель (нині Новоград-Волинський) 25 лютого 1871 р. у дворянській родині Петра Антоновича Косача та Олени Петрівни Драгоманової-Косач. Дитячі роки пройшли на Волині: у Новограді-Волинському (1871 р. – весна 1879 р.), Луцьку (весна 1879 р. – травень 1882 р.), у селі Колодяжне (з травня 1882 р.).

Найглибшою, найбільшою любов'ю поетеси був той куточок України, де пройшло її дитинство, – Волинь, Поділля. Волинь любила Леся Українка палко, говорила, що в неї навіть вдача волинська і лісова душа. Як згадує сестра письменниці, Ольга, «ми, діти, так органічно зрослися з усім колодяжненсько-полісько-волинським, що уважали себе тоді й потім усе життя не за чернігівців, як батько, не за полтавців, як мати, а за волиняків-поліщуків» [7, с. 37].

Відомо багато наукових праць, присвячених життєпису Лесі Українки («Лесезнавство у працях науковців та студентів Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки», «Леся Українка в дослідженнях і критиці» Волинського національного університету імені Лесі Українки та ін.), але однією з особливостей сучасного етапу розвитку літературознавчої науки є підвищення ролі історіографічних досліджень, збагачення історико-літературознавчого досвіду. До видатних постатей українства, які здійснили помітний вплив на формування суспільної історичної свідомості, належить і легендарна поетеса, публіцистка, мислителька, громадська діячка, велика жінка України Леся Українка.

Буйнова Соф'я,

учениця 10 класу Комунального закладу «Мереф'янська загальноосвітня школа I–III ступенів № 6» Мереф'янської міської ради Харківської області

Демиденко Єлизавета,

учениця 9 класу Комунального закладу «Мереф'янська загальноосвітня школа I–III ступенів № 6» Мереф'янської міської ради Харківської області

Наукові керівниці:

Мезенцева Н. В., завідувачка шкільної бібліотеки; Радіонова М. В., Романенко Л. Є., учительки української мови та літератури Комунального закладу «Мереф'янська загальноосвітня школа I–III ступенів № 6» Мереф'янської міської ради Харківської області

Актуальність роботи полягає в тому, що сучасна епоха – новий етап переосмислення і переоцінки минувшини – вимагає всебічного дослідження внеску поетеси в розвиток історико-літературних знань.

Об'єкт дослідження – творча спадщина Лесі Українки та наслідкові зв'язки між географічним перебуванням, життєвими подіями і творчістю письменниці.

Метою роботи є дослідження впливу перебування на Волині на творче становлення Лесі Українки.

Завдання роботи: опрацювати дослідження літературознавців, окреслити місце Волині у життєтворчості письменниці; простежити, які конкретно населені пункти вплинули на творчість поетеси; проаналізувати твори Лесі Українки, написані в роки перебування на Волині, та твори, в яких згадуються назви цієї місцевості, а також документи і матеріали, що висвітлювали волинські витоки таланту Лесі Українки: поетичні першодруки, опубліковані в журналі «Зоря» (1884 р.); прижиттєві збірки «На крилах пісень» (1893 р.), «Думи і мрії» (1899 р.), «Відгуки» (1902 р.), «Дитячі ігри, пісні та казки Ковельщини, Луччини та Звягельщини» (1902 р.), оповідання «Приязнь» (опис життя волинського Полісся) – (1905 р.), а також «Народні мелодії з голосу Лесі Українки» (де записано 225 пісень), які у 1917 р. видає К. Квітка [5].

Волині судилося назавжди поєднатися з іменем Лесі Українки. Близько вісімдесяти творів було написано у «волинський» період. Читаючи згадки односельців, можна простежити мотив життя письменниці, про який вона говорила неодноразово: «В багатьох країнах побувала, а не бачила милішої природи за нашу» [3]. До Лесі ніхто в Україні так докладно не зображував природу рідної Волині.

Кругом садочки, біленькі хати,
І соловейка в гаю чувати.
Ой, чи так красно в якій країні,
Як тут, на нашій рідній Волині! («Вечірня година»)

Вивчаючи монографії і листи самої Лесі та її сестри, можна дійти висновку, що діти виховувалися на лоні природи, в нерозривній єдності з нею, в постійному контакті.

У поезії «Прощай, Волинь» Леся згадує рідні місця:
Славути красної бори соснові
І Случі рідної веселі береги.

Або у поезії «Далі, все далі» із циклу «Подорож до моря»:

Далі, все далі! он латані ниви,
Наче плаhti, навкруги розляглись.

Мати Лесі, письменниця Олена Пчілка, проживши на Волині 30 років, відчувала повагу до місцевих жителів, захоплювалася тим, як вони три-

маються традицій, знанням фольклору, звичаїв, обрядів. Це захоплення і любов вона бажала прищепити і своїм дітям. Тому на родинній раді було вирішено іноді вивозити дітей у далекі села.

Мати вивозила Леся з братом у Жаборицю слухати старовинні пісні, перекази, легенди. Саме тут Леся вперше почула про лісову русалку (мавку) та про інших істот. У селі Колодяжне дівчина відчувала повне занурення в сільське життя, у злидні та біди простих людей. Надзвичайно вразлива дитяча душа назавжди запам'ятала ці картини, про які потім напише так багато поезій. У селі Чекна діти вишукували рідкісні узорі волинської вишивки, а іноді були свідками обрядових дійств: «пострижини», свято Івана Купала. Тут вони побачили обрядові хороводи, почули місцеві веснянки. Ці пісні Леся Українка запам'ятає на все життя. І перед смертю продикує їх своєму чоловікові – К. Квітці [4, с. 54].

У Луцьку оселилися над Стиром, близько замку князя Любарта, про який існувало багато легенд. На руїнах замку Леся з братом Михасем гралася з іншими дітьми [4, с. 52]. Про ці ігри напише такі рядки:

В дворі старого замчища-руїни
зібрались ми на віче, все поважні,
учені голови, гладенькі й кучеряві...
Ми всі були на зборах, всі дванадцять. («Віче»)

Де б не була Леся Українка, все побачене вона, здається, сприймала крізь призму дитячих спогадів. Так, перебуваючи в Телаві і споглядаючи «багато руїн старосвітських», вона зауважує, що замок із вежами і мурами нагадує їй Луцький замок і її «отрочество». Усе, що пов'язане з Луцьком, з його історичним минулим, буде хвилювати Леся і в зрілому віці. Із захопленням сприймала вона «Волинські оповідання» історика Ореста Левицького, мріяла написати драму про середньовічне життя в Луцьку в такому самому дусі [3].

Отже, в Луцьку почався новий розділ життєвого шляху письменниці з двома шляхами, якими йшла вона до самої смерті. Перший шлях – страшний, болючий (як називала його сама Леся – «тридцятилітня війна») – туберкульоз. Другий – початок творчої діяльності, усвідомлення свого «я», свого місця в житті. Тут вона вперше відчувала біль розлуки, який вимагав виходу. Наприкінці 70-х рр. XIX ст. була заарештована та вислана в Сибір улюблена «тіточка Єля» (Олена Антонівна, батькова сестра). Ця подія стала поштовхом до написання вірша «Надія».

«Лісова пісня» відкриває перед нами чари Полісся в шумах і тінях лісових, у веселкових барвах квітів, у зітханні вітру, гомоні весняної ночі [6, с. 250].

«Мені здається, що я просто згадала наші ліси та затужила за ними...» [з листа до матері 1912 р.]. «Я не згадую лихом волинських лісів. Сього літа, згадавши про їх, написала "драму-феєрію" на честь їм, і вона дала мені багато радощів...», – писала поетеса в жовтні 1911 р. до А. Кримсько-

го [6, с. 251]. У південних, палючих сонцем краях, де поетеса вимушена жити, Полісся згадується як край казкових легенд, переказів та пісень.

Надзвичайно влучно написала Ольга Косач-Кривинюк: «Коли перечитую “Лісову пісню” чи дивлюся її на сцені, зараз мені в уяві стає Нечимне з його краєвидами, з тими людьми, що були там з нами. Коли ... чи в постатях, чи в одязі, чи у вимові щось не так, як було в Нечимному, то воно мене аж мучить, настільки «Лісова пісня» пов’язана в моїй уяві з Нечимним і взагалі з нашим рідним Волинським Поліссям. Не маю найменшого сумніву, що у Лесі вона так само була поєднана і навіяна лише Поліссям» [7, с. 39].

Н. Дмитренко стверджує: «Основним діалектним джерелом для Лесі Українки були відомі і близькі їй волинські говірки, точніше, ковельські, з їх своєрідною лексикою, фразеологією, синтаксисом, так би мовити, мішаним стилем, характерним для перехідної смуги поліського, або північного діалекту. Своєрідність цього стилю письменниці добре уявляла; називала його «нашим», «волинським», «народним» [2]. «Волинський стиль» у творах Лесі Українки називають волинізмами. В українській діалектології термін «волинізм» не вживаний, але, на думку діалектолога В. Покальчука, він найбільш точно відповідає визначенню особливостей лексичних діалектизмів, узятих письменницею на Волині, а також специфіці їх вживання в літературних творах [1, с. 57].

Отже, можна констатувати, що дослідження впливу перебування на Волині на творче становлення Лесі Українки має важливе наукове і практичне значення, сприяє встановленню приналежності письменниці до розвитку української історичної думки, якісно доповнює знання про її особистість, допомагає повніше осмислити місце Лесі Українки в українській і світовій культурі.

Список використаних джерел

1. Покальчук В. Ф. «Волинізми» у творах Лесі Українки. Леся Українка : зб. статей. Луцьк : Волин. обл. вид-во, 1957. С. 57–76.
2. Дмитренко Н. Волинізми у творчості Лесі Українки. URL: <http://www.stationline.org.ua> (дата звернення 18.01.2021).
3. Денисюк І., Скрипка Т. Дворянське гніздо Косачів. URL: t-skrupka.name/LUkraine/Gnizdo/BlessedVolyn/Luck.html (дата звернення 18.01.2021).
4. Костенко А. І. Леся Українка. Життя славетних. Київ : Молодь, 1971. 445 с.
5. Леся Українка жити без Волині не могла. URL: visnyk.lutsk.ua/news/ukraine/regions/volyn/1019 (дата звернення 18.01.2021).
6. Міщенко Л. І. Леся Українка : посібник для вчителів. Київ : Радянська школа, 1986. 303 с.
7. Ольга Косач-Кривинюк. Леся Українка: хронологія життя і творчості. Нью-Йорк, 1970. 926 с.

Волинь у творчості Лесі Українки

Черняк Єлизавета,

учениця 10 класу Красилівського НВК
«Гімназія та загальноосвітня школа
I ступеня» Красилівського району Хмель-
ницької області

Наукова керівниця:

Ополянчук Г. В., учителька Красилів-
ського НВК «Гімназія та загальноосвітня
школа I ступеня» Красилівського району
Хмельницької області

Особистість Лесі Українки – геніальної української письменниці, все-
світньовідомої культурної діячки – хвилює не одне покоління дослідників.

Древній Новоград-Волинський (колишній Звягель) на своєму віку ба-
чив багато всього, знав не одне видатне ім'я, котре множило його славу.
Та з-поміж того найкращого, що мали у своїй скарбниці волиняни, вони
виокремлюють ім'я безсмертної жінки Лариси Петрівни Косач. Як людина
і як митець Леся була дитям Волині. У Звягелі вона народилась, у Луцьку
написала свій перший вірш, а Ковельщина, куди родина Косачів пере-
їхала 1881 р., заповонила її душу природою, людьми й піснями, надихнула
на написання величної «Лісової пісні». Тут же Леся написала понад двісті
народних пісень, пізніше виданих у збірниках.

З роками не згасає захоплення творчим і життєвим подвигом найви-
датнішої дочки українського народу – Лесі Українки. Адже для того щоб
зрозуміти поета, слід побувати на його батьківщині, а щоб глибше пізнати
людину як особистість, потрібно звернутися до спогадів про неї, до інфор-
мації «з перших уст» – щоденників та епістолярної спадщини.

У рік 150-річчя від дня народження нашої геніальної поетеси шляхи
всіх шанувальників її творчості, цінителів рідного слова проляжуть саме
до Волині, звідки долинає Лесине слово. Тому я й обрала тему досліджен-
ня «Волинь у життєтворчості Лесі Українки».

Актуальність роботи полягає в дослідженні життя і творчої діяльнос-
ті Лесі Українки «волинського періоду», зображенні патріотизму видат-
ної доньки українського народу, яка понад усе любила волинський край
і вважала себе волинянкою. А для того щоб дізнатися, звідки ж черпала
сили поетеса, знайти джерело тієї величезної творчої наснаги, потрібно
перегорнути сторінки життєтворчості Лесі, пов'язані з волинським краєм,
адже він так багато значив для неї.

Тема перебування Лесі Українки на Волині висвітлена в літературо-
знавчих і мовознавчих дослідженнях Т. Борисюка, І. Денисюк, М. Карма-
зіної, А. Костенко та інших науковців.

Метою пропонованої роботи є дослідити життєтворчість Лесі Українки, пов'язану з перебуванням на Волині, уявно заглянути у той «золото-блакитний струмочок», з якого починається такий бурхливий потік Лесиної творчості.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

- зробити уявну екскурсію дорогами рідної для Лесі Волині;
- проаналізувати твори про Волинь;
- з'ясувати вплив «волинського періоду» на «Лісову пісню»;
- висвітлити фольклорну діяльність поетеси.

Волинь... Земля, що дала світові геніальну поетесу Лесю Українку, напоїла її живою водою, відкрила чарівний світ поезії. На Волині минули дитинство і юність поетеси, сюди не раз верталися дороги її життя. Сліди Лесі знаходимо в Луцьку, Колодяжному, Ковелі, Любитові, Волошках, Біліні, Скуліні, Любомлі, Підгайцях, Запрудді. Тут вона вивчала народний побут, записувала народні пісні, збагачувалася творчими імпульсами. «Властивий, найрідніший рідний край для мене – Волинь...», – писала Леся Українка в листі до матері 22 березня 1898 р. [11, с. 261]. Чудова природа цього краю, думи і мрії народу, його уснопоетична творчість назавжди увійшли в серце Лесі Українки, стали джерелом її художньої творчості.

Сестра Лесі Ольга Петрівна Косач-Кривинюк у своїх спогадах писала: «Дарма, що наш батько був чернігівець, а мати полтавка, всі ми, їх діти, що народилися і зросли на Волині, а Леся чи найбільше за нас усіх, вважали себе за волинян. Леся пристрасно любила Волинь, її дратували ті часті суперечки з лівобережцями, слобожанами, а часто і з киянами про те, чи Волинь (і Галичина) – Україна чи ні, чи чисто по-українськи говорять на Волині. З якою втіхою слухала Леся, коли наша мати завзято боронила Волинь і волинян та їх мову, бо й сама стала від довгого і докладного знайомства з Волинню й волинянами їх палкою прихильницею» [10, с. 37].

У першому листі до Ольги Кобилянської 1899 р. Леся зізнавалася: «маю надто українську, а навіть спеціально волинську вдачу ...» [11, с. 262].

Мандруючи світами, Леся Українка завжди наголошуватиме, що найкраще їй «на нашій рідній Волині». У довгих вимушених подорожах, змальовуючи краєвиди чужини, письменниця послуговуватиметься волинськими враженнями та спогадами, згадуватиме свої рідні місця в поезії та прозі, листах до рідних і друзів.

Після операції на нозі в Німеччині Леся писала: «Серед камінного громаддя Берліна заскучала за лісом, таки лісова натура озивається» [11, с. 303]. Вона порівнювала гіркий італійський дим чужини із солодким димком волинських курних хат. А зелені окраїни Хоні в Грузії називала великим Колодяжним.

На Водохреще 1881 р. Леся пішла на Йордань, що відбувався на річці Стир, недалеко від косачівського помешкання в Луцьку, там застудилась і від того захворіла. Саме в Луцьку «почалися два найвизначніші у Лесиному

житті процеси: там почалася її творчість, що піднесла її так високо, там почалася страшна недуга, що занастала її в розквіті творчості» [10, с. 37].

У кінці травня 1882 р. Косачі переїхали на постійне проживання до села Колодяжного під Ковелем. Волинь (і Колодяжне) на все життя для всіх Косачів залишалися «найріднішим рідним краєм». Леся Українка провела тут загалом чверть століття зі свого короткого страдницького, але наповненого високими пориваннями життя.

Любов до Волинського краю, звичайно, виливалася у творчості Лесі. Зачарована красою, міфічними істотами, хіба вона могла їх не оспівувати?

Кругом садочки, біленькі хати,
І соловейка в гаю чувати.
Ой, чи так красно в якій країні,
Як тут, на нашій рідній Волині! [12, с. 63].

Саме на Волині формується її поетична індивідуальність на лоні волинської природи, в стихії волинської народної творчості. Перебуваючи в Колодяжному, Леся Українка здійснює не тільки фольклорно-етнографічну, а й літературну діяльність. Вона розпочала й написала тут близько 80 творів. Тут готувалася до друку перша її поетична збірка «На крилах пісень», головним персонажем якої була «безталанна мати» – Україна. На Волині Леся Українка вперше зіткнулася з тяжким життям селян, що дало основу соціальному та національному світосприйняттю письменниці. Його вона описала, наприклад, у повісті «Приязнь» (1905 р.).

На Волині пройшло становлення Лесі Українки як людини зі знанням світової літератури, історії, культури. До Косачів надходили книги з Києва, Харкова, Польщі, Болгарії тощо. Усе критично оцінювалося, вибиралося найкраще. Письменниця розуміла велику силу світової літератури і недоступність її для читання українцями, тому багато перекладала.

Натхнено Леся Українка працювала в Колодяжному. Ніде не почувала себе краще, як вдома. «Тут і милі серцю люди, тут і робота найкраще робиться, тут не почуваю себе зайвою в світі», – казала не раз знайомим. Дуже любила працювати у своєму «білому» будиночку вночі.

Саме на Волині в Луцьку восьмирічна Леся написала свій перший вірш «Надія». Живучи в Колодяжному, взяла собі літературне ім'я – Леся Українка.

У Колодяжному з-під її пера вийшли кілька десятків прозових і поетичних творів («Любка», «На зеленому горбочку», «Самсон», «Святий вечір», «Сонет», «Біда навчить», «Перемога», «Товарищі на спомин» тощо), була підготовлена до друку перша поетична збірка «На крилах пісень» (вийшла друком у Львові 1893 р.), яку достойно оцінив Іван Франко. Прекрасні волинські пейзажі намалювала Леся Українка в циклі поезій «Подорож до моря».

А ностальгія за рідним краєм вилилась у чудовий твір високого натхнення – драму-феєрію «Лісова пісня» (1911 р.), перлину світової літератури.

Прощальним акордом, лебединою піснею любові до батьківщини була «Лісова пісня» Лесі Українки, написана за два роки до смерті. Створювала її поетеса далеко від Волині, та навіть й України, у стані «непереможного настрою», творчого апогею, коли ностальгія повністю заповонила душу. Тоді на одному диханні проривалося: «Старезний, густий, предковичний ліс на Волині. Посеред лісу простора галява з плачучою березою і з великим прастарим дубом... Провесна. По узліссі і на галяві зеленіє перший ряс і цвітуть проліски та сон-трава. Деревя ще безлисті, але вкриті бростю, що от-от має розкритись...» [13, с. 80].

Написала вона її тому, як каже в листі до матері сестра Лесі О. Косач-Кривинюк, що затужила за рідними волинськими лісами і за всіма тими істотами, що ними заселяла ті ліси уява старих і молодих волиняків-поліщуків, Лесиних приятелів дитячих і юнацьких літ. Майже кожен рядок у «Лісовій пісні» має фольклорну основу, вся вона зіткана з казок, легенд, заклинань, ворожінь, а ліси, озера, села (Запруддя, Скулин, Колодяжне, урочище Нечимне) рідної Волині описані там з великою любов'ю.

Образи драми поселилися в душі Лесі Українки ще в дитинстві. Вони прийшли до неї з волинських лісів, поліських озер та боліт, з легенд та міфів, яких наслухалася від волинян, гостюючи у Скулині в дядька Лева на прізвище Бас.

Та й сама письменниця про себе казала, що має «лісову натуру», а Олена Пчілка зауважувала, що Леся добре засвоїла волинську говірку й часто використовувала її у своїй мові. Ця говірка є і в «Лісовій пісні». Вона додає драмі своєрідного волинського колориту.

Леся Українка була закохана не тільки в природу Полісся, а й у народ, серед якого жила. Вона вивчала його мову, пісенну творчість, обряди і звичаї, культуру й побут, уважно слухала й запам'ятовувала різні перекази від старих людей, цікавилася древньою історією поліського краю, а також психологією односельців. А ще Леся захоплювалася розповідями про життя кобзарів, бандуристів.

Ще маленькою дівчинкою, примостившись у куточку на вечорницях, чи то виглядаючи з подругою Варкою худобу з пасовища, чи скликаючи дівчат у сад співати, записувала народні пісні в окремий зошит, оригінал якого нині зберігається у Волинському краєзнавчому музеї. Згодом, 1902 р., видала збіркою «Дитячі ігри, пісні та казки з Ковельщини, Луччини та Звягельщини». Саме в цій збірці письменниці міститься оригінальна фотографія: сліпий лірник із поводитирем на порозі «сірого» батьківського будинку Косачів. У 1917 р. Климент Квітка видав 225 пісень у книзі «Народні мелодії з голосу Лесі Українки». Леся використала те багатство народної творчості у власних творах.

Купальські обрядові пісні, записані письменницею в Ковельському та Звягельському повітах, склали працю «Купало на Волині» (сюди ввійшло 49 купальських пісень). Записувала вона й пісні до танців, бо з танцями

волинян Леся Українка була знайома з дитинства, але в її художніх творах дуже мало відомостей про них. Єдиним твором, де описано народні танці простого люду, є оповідання з життя волинського Полісся «Приязнь».

Усе своє життя Леся Українка пам'ятала слова і мелодії народних пісень, записаних нею самою, братом Михайлом і сестрою Ольгою. В останні роки життя хвора Леся поспішала наспівати Клименту Квітці всі відомі їй народні пісні. Пізніше він згадував: «За складанням свого збірника застала її остання смертельна стадія її хвороби. Вона диктувала ці тексти ще кілька днів після того, як покинула від знесилення свою останню повість «Екбаль-ганем». Отож її життєва праця, почавши з народної пісні, скінчилася народною піснею» [9, с. 180].

Отже, чудова природа волинського краю, думи і мрії народу, його уснопоетична творчість назавжди ввійшли в серце Лесі Українки, стали джерелом її художньої творчості. Геніальна драма-феєрія «Лісова пісня» найповніше уособлює і красу волинської природи, і могутні духовні сили народу, і його прагнення до волі.

У поезії «Прощай, Волинь! Прощай, рідний куточок!» Леся зверталася до любого краю:

Прощай, Волинь! Прощай, рідний куточок!
Мене від тебе доленька жене,
Немов од дерева одірваний листочок...
І мчить залізний велетень мене.
Передо мною килими чудові
Натура стеле – темнії луги,
Славути красної бори соснові
І Случі рідної веселі береги.
Снується краєвидів плетениця,
Розтопленим сріблом блищать річки, –
То ж матінка-натура чарівниця
Розмотує свої стобарвні нитки [12, с. 72].

Своєю винятковістю і своєю звичайністю, своїм величним і гарним найменням Леся Українка і досі торує українцям дорогу до самих себе: до мови, до родини, до рідної землі, до України. А коли я візуально пройшла Лесиними стежками, то відчула дух волинського краю, пройнялася думками й болем поетеси. Вона зросла, як мавка між лісів, і пронесла над рідною землею свій непереможний спів, який відлунює в людських душах і проростає зерном любові до людей, до рідної землі.

Життєвий світ кожної людини, як і життєві дороги, незбагненний. Але є в тій незбагненності миті, коли ясно відчуваєш, пізнаєш самого себе і відчуваєш себе частинкою свого народу. Так відбувається, коли читаєш неперевершені твори геніальної доньки матінки-України і волинського краю.

Отже, доведено, що саме проживання Лесі на Волині породило отой непоборний дух, що в найважчих випробуваннях долі не дав розчавити поетесу, у неї з'явилася ота прометеївська сила, що піднесла хворобливу жінку над своєю похмурою епохою.

Мені так хотілося б, аби сучасна молодь більше дізналася й полюбила творчість Лесі Українки, яка робить людину кращою, одухотворенішою, зближує з таким чудовим і загадковим світом природи. Аби кожен пошановувач творчості Лесі хоча б заочно полинув на Волинь і пройшовся Лесиними стежками.

Народилась вона на Волині,
Возвеличивши свій народ,
І живе серед нього і нині,
Піднявшись до слави висот.
Волі, щастя рідному краю
Бажала вона над усе,
І навіть русалка у гаю
Їй пісню співала про це.

Список використаних джерел

1. Борисюк Т. «Все та ж благословенна Волинь...» // Отчий край'90 : іст.-літ. зб. / упоряд. С. А. Гальченко. Київ, 1990. С. 30–34.
2. Денисюк І., Скрипка Т. Крижовими дорогами Полісся. Дворянське гніздо Косачів. М. Ковель і навколишні села в біографії Лесі Українки. Львів, 1999. С. 209–220.
3. Денисюк І., Скрипка Т. Криниця творчої снаги. Дворянське гніздо Косачів. Творчість Лесі Українки і Волинське Полісся. Львів, 1999. С. 221–263.
4. Денисюк І., Скрипка Т. Місто Лесиної «Надії». Дворянське гніздо Косачів. м. Луцьк у біографії Лесі Українки. Львів, 1999. С. 157–168.
5. Денисюк І., Денисюк Т. Родинний світець у Колодяжному. Дворянське гніздо Косачів. С. Колодяжне у житті і творчості Лесі Українки. Львів, 1999. С. 171–206.
6. Кармазіна М. Дитинство Лесі: перші українські діти в імперії. Леся Українка. Дитячі роки Лесі Українки на Волині. Київ, 2003. С. 41–54.
7. Кармазіна М. «Своя хата». Колодяжне. Леся Українка. Родина Косачів у Колодяжному. Київ, 2003. С. 74–88.
8. Костенко А. Волинські спогади. Юрби образів. «Лісова пісня». Леся Українка. Спогади Лесі Українки про Волинь. Київ, 2006. С. 341–349.
9. Костенко А. Колодяжне. Леся Українка. Київ, 2006. С.70–73.
10. Костенко А. Спогади про Лесю Українку. 2-ге вид. Київ, 1971. 37 с.
11. Українка Леся. Твори : в 4 т. Київ : Дніпро, 1981. Т. 4. 435 с.
12. Українка Леся. Твори : в 4 т. Київ : Дніпро, 1981. Т. 1. 540 с.
13. Українка Леся. Твори : в 4 т. Київ : Дніпро, 1981. Т. 3. 430 с.
14. Леся Українка. Думки про творчість поетеси. Шкільна бібліотека. 2016. № 1. С. 49–56. URL: <http://kraeznavchiy.blogspot.com/2018/02/blog-post.html> [дата звернення 10.01.2021].

Символіка кольору у творах Лесі Українки, в яких згадується Волинь

Коржан Анна,

учениця 10 класу Володимир-Волинської гімназії імені Олександра Цинкаловського Володимир-Волинської міської ради Волинської області

Наукова керівниця:

Бакун Л. О., учителька української мови та літератури Володимир-Волинської гімназії імені Олександра Цинкаловського Володимир-Волинської міської ради Волинської області

Постать і літературна творчість Лесі Українки є об'єктом досліджень не одного покоління науковців. Про неї написані тисячі монографій, наукових праць. Волині судилася щаслива доля назавжди поєднатися з цим іменем. Тут письменниця розпочала й написала близько 80-ти творів. Наш інтерес становили тільки ті, в яких згадується Волинь. А їх, до речі, небагато.

Ознайомившись із низкою доступних дослідницьких матеріалів про творчість Лесі Українки, пов'язану з Волинню, відзначаємо, що в них нема згадок про символіку кольору. Зараз, коли людина сприймає світ спрощено, не помічаючи навколо себе барв, нас зацікавило символічне значення кольорів, їхня здатність викликати певне естетичне почуття. Дослідження символіки кольору у творах Лесі Українки, пов'язаних із Волинню, і стало **метою дослідження. Об'єкт дослідження** – твори поетеси, в яких згадується Волинь, **предмет** – використання кольоропозначень у них. Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**:

- дослідити кольорову гаму творів;
- дослідити гаму кольорів у поезіях, присвячених Волині;
- визначити емоційну роль кожної барви.

Де б не була Леся Українка, куди б її доля не кидала, вона завжди думками і душею линула до Волині. Спогади заспокоювали на чужині хвору поетесу, тамували її тугу за батьківщиною [1]. Так, у «Вечірній годині» (1889 р.) нічний волинський пейзаж малює в творчій уяві картини сільського родинного щастя: «Кругом садочки, біленькі хати», «Ніч обгорнула біленькі хати». Очевидно, біла барва з лексемою «хати» найбільше нагадує домівку. Про волинський куточок із сумом пише поетеса в поезії «Шлю до тебе малий сей листочок», використавши теплий зелений колір: «Бо я прагну від тебе привіта, як дощу деревце те зелене». Однак такі й подібні ідилічні картини Волині – рідкісне явище у творчості Лесі Українки.

У драмі-феєрії «Лісова пісня» [3] завдяки вміло підібраним кольоровим художнім образам поліський ліс озвався якоюсь напрочуд утаємниченою

силою. У пролозі ми бачимо «яро-зелену драговину» (у такому поєднанні зелена барва набуває зовсім іншого звучання), «блідо-блакитну воду». Найчастіше блакитний асоціюється з чистотою, але із блідим викликає сум. Авторка, використовуючи гру кольорів, так описує «Того, що греблі рве»: молодий, дуже білявий, синьоокий; одяг ... від каламутно-жовтої до ясно-блакитної ... поблискує гострими злотистими іскрами». Такі поєднання вдало характеризують цього героя. На Русалці два вінки – «один зелений, другий ... перловий». Перловий колір символізує розкіш, додає сили, може очищати розум. Вона ж (Русалка) кружляє «на жовтому пісочку, в перловому віночку». Жовтий – це тепло, спокій. Водяника зображено з «довгою білою бородою». Білий, як відомо, символізує чистоту, а в поєднанні зі словом «борода» означає старість.

У першій дії «та сама містина ... узлісся наче повите ... зеленим серпанком ... верховіття дерев поволочене зеленою барвою. Озеро ... в зелених берегах, як у рутвянім вінку». Письменниця тричі послуговується зеленим, щоб показати, що весна вповні. Зелена барва використана при зображенні Мавки: «в ясно-зеленій одязі, з розпущеними чорними з зеленим полиском косами». Зелений у поєднанні з ясним вказує на лісове походження героїні. У діалозі з Лукашем – ціла кольорова гама:

бо й руки білі, і сама тоненька,
А чом же в тебе очі не зелені?
Та ні, тепер зелені... а були,
як небо, сині... О! тепер вже сиві,
як тая хмара... ні, здається, чорні
чи, може, карі... ти таки дивна!

Гра настроїв вже от-от закоханого юнака передана білою-зеленою-сивною-сивою-чорною-карою барвами.

Далі авторка повторює білий: «Лев уже старий чоловік ... по-поліському довге волосся білими хвилями ... одягнений ... в ясно-сиву, майже білу свиту», додавши ясно-сивий відтінок до білого, який теж символізує старість. В описі Лукаша використала слово «чорнобривий», яке має стосунок до кольору. Лукаш підперезаний «червоним поясом ... і на чохлах червоні застіжки»; червоний колір є типовим елементом поліського чоловічого вбрання. Малим, бородатим дідком у «брунатному» зображений Лісовик. Письменниця додала неспектральний колір, що не входить до основної палітри та утворюється при змішуванні зеленого і червоного барвників.

А в цей час «на озері розкрились лілеї білі», тобто чисті, незаймані. Білий є синтезом усіх кольорів, тому вважається «ідеальним», «кольором мрії». Зимовий сон Мавки теж має кольоропозначення: «І снилися мені все білі сни, стелилися ... квіти ... білі...», «...зорі спадали ... білі, непрозорі ... Ясне намисто. По білих снах рожевії гадки ... і мрії ткались

золото-блакитні ...». А звук сопілки «розтинає білі груди!» Такі світлі прозорі відтінки свідчать про безтурботність життя героїні і несуть пересторогу після її пробудження.

У цій дії знову з'являється Перелесник «у червоній одежі, з червонястим волоссям, з чорними бровами...». Червоний тут – це пристрасть, життєва сила, гнів, любов. Червоний асоціюється з сонцем, вогнем, кров'ю. Він каже Мавці: «Зірка-пряха вділить срібне волоконце, будем гаптувати оксамитну тінь. ... потім, на світанні, як біляві хмари стануть по край неба, мов ясні отари...». Звернемо увагу на колір «оксамит», тобто розкішний. А зі словом срібний – заспокійливий. Далі «... маячить його червона одіж...», «По лісі грає червоний захід сонця ... Над озером стає білий туман». Поява червоного кольору вносить певне сум'яття, хвилювання. Білий сприймається як контрастний. А в епізоді, де з'являється Мара, той самий білий набуває зловісного значення: «З озера ... виринає біла жіноча постать, простягнені білі довгі руки ...», «білого тіла не в'ялити, жовтої кості не млоїти, чорної крові не спивати ...». По-іншому сприймаються білий і жовтий, а чорний у поєднанні зі словом «кров» лякає.

Цю гаму доповнюють сонні марення дядька Лева: «... вилетіли коні, як жар, червоні, у червону колясу запряжені...». Червоний – найбільш емоційно насичений колір. Далі контраст чорного та білого: «Туман на озері білими хвилями прибиває ... до чорних хащів ...». «Мавка ламає білий цвіт і прикрашує собі одіж. Русалка показує в далечинь на білу постать Лукашеву» (ремарки).

У другій дії – пізні літо... У зелені кольори вплітаються золоті: «виринає Русалка Польова; зелена одіж на їй просвічує де-не-де крізь плащ золотого волосся», «на голові синій вінок ... у волоссі заплутались рожеві квіти ...».

Зовнішній вигляд Килини відображає традиційний поліський одяг: «молодиця, в червоній хустці ... і зелений фартух з нашитими білими, червоними та жовтими стяжками; сорочка густо натикана червоним та синім, намисто дзвонить дукачами на білій пухкій шиї ...».

Сумний, пригнічений настрій створює перевага чорного та сивого кольорів, а ще густо-синього у ремарках. Русалка каже, що «після кохання лишиться чорний згар та сивий попіл». «Мавка похилилась, довгі чорні коси упали до землі. ...вітер жене сиві хмари, а вкупі з ними чорні ключі пташині ... видно ліс – уже в яскравому ... уборі на тлі густо-синього неба».

Зі зміною настрою змінюються і кольори. Зовнішність Лісовика «з темно-червоною габою», його слова «була ти наче лісова царівна у зорянім вінку на темних косах ...», «Мавка ... ламає на ній (каліні) червоні китиці ягід ... він накидає їй срібний серпанок на голову» (ремарка). Перелесник несе «іскри злотисті, ясні та красні вогні променисті». Як бачимо, знову з'являються червоні, золоті, срібні відтінки, що символі-

зують віру, надію, кохання і, можливо, відродження. Але "Той, що в скалі сидить" торкається до Мавки ... закидає на неї свою чорну кирею». Чорний тут символізує землю.

У третій дії барви стають насиченішими, густішими. Починається вона традиційно з опису пейзажу: «Останній жовтий відблиск місяця гасне» (це вже не теплий жовтий, як у першій дії). «Безлистий ліс ледве мріє проти попелястого неба чорною щетиною...». «Лукашева хата починає біліти стінами; при одній стіні чорніє якась постать ... в ній ледве можна пізнати Мавку; вона в чорній одежі, в сивому непрозорому серпанку». І знову контрастують білий і чорний, малюючи певну картину, творячи зорові образи і настрої водночас. Дієслова «біліти», «чорніє» теж протиставляються. Прозорий відтінок замінюється непрозорим. Цю картину доповнюють слова Мавки: «Я спала сном камінним у печері глибокій, чорній...». Розлогі ремарки насичені білою барвою: «Надходить важка біла хмара, і починає йти сніг. Хутко крізь білий застил сніговий не стає нікого видко, тільки багряна мінлива пляма... Від лісу наближається постать у білій додільній сорочці і в білій ... намітці. Лукаш ... сідає під посивілим від снігу довгим віттям ...». «Вітер збиває білий цвіт з дерев».

Ми переконалися, що Леся Українка володіє літературним живописом. Кольоровою домінантою досліджених нами творів став білий, який постає в динаміці, відбуваються його семантичні зміни. Залежно від змісту написаного він символізує чистоту, або безвихідь, або надію. Дуже часто авторка контрастує його з чорним. Барвами одноманітності виступають попеляста, сіра, посивіла.

Хроматичний червоний і його відтінки є символом радості, тепла, кохання, а іноді тривоги. Зелений вжитий у своєму звичному значенні. Рідше використовуються синій, блакитний, що позначають безмежність, спокій, а також золотий, срібний – барви краси і радості. А ще були поодинокі вжиті яро-зелений, блідо-блакитний, каламутно-жовтий, ясно-блакитний, перловий, які теж несуть змістове навантаження. Отже, гармонійні або контрастні поєднання кольорів створюють певні смислові, зорові образи та емоційне тло творів Лесі Українки.

Список використаних джерел

1. Борисюк Т. «Все та ж благословенна Волинь...» // Отчий край '90 : іст.- літ. зб. / редкол. М. Г. Жулинський (голова) та ін.; упор. С. А. Гальченко. Київ : Молодь, 1985. Вип. 4. С. 30–34.
2. Денисюк В. Т. Леся Українка і Волинь // Луцьку 920 років: історико-краєзнавчі нариси. Луцьк: Надстир'я, 2005. URL: <http://who-is-who.com.ua/bookmaket/volin/2/14/2.html> [дата звернення 15.01.2021].
3. Леся Українка. Зібрання творів : у 12 т. Київ : Наук. думка, 1975–1979.
4. Мерзвинська Л. Леся Українка жити без Волині не могла. Вісник, 25.02.2006. URL: <http://visnyk.lutsk.ua/2006/2/25/1019> [дата звернення 15.01.2021].
5. Покальчук В., Сірак І. Волинь у житті і творчості Лесі Українки // Леся Українка. Публікації. Статті. Дослідження. Київ, 1973. С. 100–106.

Волинь і Леся Українка

Глуховата Дарія,

учениця 11 класу Голозубинецької загальноосвітньої школи I–III ступенів Дунаєвецької міської ради Хмельницької області

Наукова керівниця:

Іванова О. О. учителька української мови та літератури Голозубинецької загальноосвітньої школи I–III ступенів Дунаєвецької міської ради Хмельницької області

Актуальність дослідження полягає в тому, що творчість письменниці досліджувалася з різних ракурсів, проте аспект впливу на творчість Лесі Українки місць, де вона народилася та провела дитинство і юність, висвітлено ще недостатньо. Ми можемо знайти лише окремі статті на цю тему.

Мета дослідження – визначити роль місця народження у творчості Лесі Українки: як вона перенесла «своє дитинство» у вірші та поезії, з яким трепетом ставилася до Батьківщини, як сумувала за нею, перебуваючи на лікуванні за кордоном.

Джерелами дослідження стали її творчість, зокрема драма-феєрія «Лісова пісня»; стаття в газеті «Волинь», поезії, спогади, листи самої письменниці.

Увагу привертають такі її слова: «Мені на роду написано бути такою “далекою принцесою”. Пожила в Азії, поживу ще й в Африці, а там... Отак все посуватимусь далі та далі – та й зникну, обернуся в легенду... Хіба ж се не гарно?!», – писала Леся Українка в одному з листів.

А легенда починалася з Волині. Саме в Луцьку Лариса Косач напише свій перший вірш «Надія»; живучи в Колодяжному, візьме собі літературне ім'я Леся Українка, розпочне записувати фольклорні тексти свого «найріднішого рідного краю», а мандруючи світами, завжди наголошуватиме, що найкраще їй «на нашій рідній Волині». У довгих вимушених подорожах світами письменниця згадуватиме свої рідні місця в поезії та прозі, листах до рідних і друзів і, змальовуючи красиви чужини, послуговуватиметься волинськими враженнями та спогадами [1].

На Волині минули дитинство і юність поетеси, сюди не раз верталися дороги її життя. Сліди Лесі знаходимо в Луцьку, Колодяжному, Ковелі, Любитові, Волошках, Біліні, Скуліні, Любомлі, Підгайцях, Запрудді. Тут вона вивчала народний побут, записувала народні пісні, збагачувалася творчими імпульсами. «Властивий, найрідніший рідний край для мене – Волинь...», – писала Леся Українка в листі до матері 22 березня 1898 р. Саме на Волині в Луцьку восьмирічна Леся написала свій перший вірш «Надія». Чудова природа цього краю, думи і мрії народу, його уснопоетична творчість назавжди увійшли в серце Лесі Українки, стали джерелом її

художньої творчості. Геніальна драма-феєрія «Лісова пісня» найповніше уособлює і красу волинської природи, і могутні духовні сили народу, і його прагнення до волі [3].

Волинь благословила близько 80 поетичних творів Лесі Українки. Тут готувалася до друку перша її поетична збірка «На крилах пісень», головним персонажем якої була «безталанна мати» – Україна. На Волині Леся Українка вперше зіткнулася з тяжким життям селян, що дало основу соціальному і національному світосприйняттю письменниці. Його вона, наприклад, описала у повісті «Приязнь» (1905 р.). Ще маленькою дівчинкою, примостившись у куточку на вечорницях, чи то виглядаючи з подругою Варкою худобу з пасовища, чи скликаючи дівчат у сад співати, записувала в окремий зошит, оригінал якого нині зберігається у Волинському краєзнавчому музеї, народні пісні. Згодом, 1902 р., видала збірку «Дитячі ігри, пісні та казки з Ковельщини, Луччини та Звягельщини» [5].

А ще писала Українка в листі до свого друга: «Тепер я вдома, і се добре, бо хоч тут мене таки з'їсть колись пропасниця, але мені нігде так не буде добре, як вдома, і робота тут найліпше робиться... тут не почуваю себе зайвою на світі» [6].

Не можна не згадати вірш «Сторононька рідна! Краю мій коханий!», у якому письменниця висловлює весь біль, пов'язаний із важкою ситуацією, яка склалася. Відчуваються розпач, жаль:

Ой, де ж бо ти, воле, ти, зоре таємна?
Чому ти не зійдеш на землю із неба?
Осяяти землю безщасною треба! [4].

У ранньому віці мисткиня написала вірш «Вечірня година». У ньому висловила ніжні й трепетні почуття до Батьківщини:

Кругом садочки, біленькі хати,
І соловейка в гаю чувати.
Ой, чи так красно в якій країні,
Як тут, на нашій рідній Волині! [2].

Леся порівняла свою Волинь з іншими країнами, Батьківщина була для неї цілим всесвітом.

Отже, Волинь відіграла неабияку роль у творчості Лесі Українки. Вона жила своєю Батьківщиною. У драмі-феєрії «Лісова пісня» письменниця відтворила життя Волині, описала духовні сили народу, природи, взяті з фольклору.

Опрацювавши маловідомі поезії письменниці, було досліджено глибокий зв'язок із Батьківщиною, який ми прослідковуємо в кожній строфі її патріотичних творів.

Читати вірші Лесі Українки – це гортати сторінки самобутньої Волині, вдивляючись в очі прадавніх лісів, неповторної природи та добрих людей.

Список використаних джерел

1. Данилюк-Терещук Т. Леся Українка і Волинь: шлях до університетської спільноти. Східноєвропейський університет ім. Лесі Українки. URL: <https://eenu.edu.ua/uk/articles/lesya-ukrayinka-i-volin-shlyah-do-universitetskoyi-spilnoti> (дата звернення: 22.01.2021).
2. Леся Українка. Зібрання творів : у 12 т. Київ : Наукова думка, 1975. Т. 1. 83 с.
3. Леся Українка і Волинь. Краєзнавці. URL: <http://kraeznavchiy.blogspot.com/2018/02/blog-post.html> (дата звернення: 10.01.2021).
4. Леся Українка – «Сторононько рідна! Коханий мій краю!» OnlyArt. URL: <https://onlyart.org.ua/ukrainian-poets/lesya-ukrayinka/lesya-ukrayinka-storononko-ridna-koh/> (дата звернення: 14.01.2021).
5. Мержвинська Л. Леся Українка жити без Волині не могла. Рівненський обласний народний тижневик «Волинь», 2016 р. 28 лютого, № 1258.
6. Новак Н. На малу батьківщину Лесі Українки, у Колодяжне, їздили тернопольяни. Новини Тернополя. URL: <https://te.20minut.ua/Podorozhi/na-malu-batkivschinu-lesi-ukrainki-u-kolodyazhne-yizdili-ternopolyani-135422.html> (дата звернення: 25.01.2021).

Ковальчук Едуард,

студент 13-А-Ф групи ВСП «Любешівський технічний фаховий коледж Луцького національного технічного університету» Волинської області

Леся Українка і Волинь

Наукова керівниця:

Кравчик Л. М., викладачка української мови і літератури ВСП «Любешівський технічний фаховий коледж Луцького національного технічного університету» Волинської області

*Волинь – це відлуння віків праслов'янських,
Волинь – це мелодії ніжна струна.
Волинь моя, краю мій рідний прекрасний,
Ти поклик небес і джерельна ясна глибина.*

Волині судилася щаслива доля назавжди поєднатися з іменем Лесі Українки. Волинське Полісся поетеса називала своїм «найріднішим краєм», вважала своєю батьківщиною. На Волині минули дитинство і юність поетеси, сюди не раз верталися дороги її життя: Луцьк, Любомль, Підгайці, Скулин, Колодяжне, Ковель, Запруддя, Любитів, Білин... [1, с. 30].

Сестра Лесі Ольга Петрівна Косач-Кривинюк у своїх спогадах писала: «Дарма, що наш батько був чернігівець, а мати полтавка, всі ми, їх діти, що народилися і зросли на Волині, а Леся чи найбільше за нас усіх, вважали себе за волинян. Леся пристрасно любила Волинь, її дратували ті

часті суперечки з лівобережцями, слобожанами, а часто і з киянами про те, чи Волинь (і Галичина) – Україна чи ні, чи чисто по-українськи говорять на Волині? З якою втіхою слухала Леся, коли наша мати завзято боронила Волинь і волинян та їх мову, бо й сама стала від довгого і докладного знайомства з Волинню й волинянами їх палкою прихильницею».

Де б не була поетеса – в Болгарії, Італії, на Кавказі, в Єгипті, куди б доля не кидала її, завжди думками і душею линула до Волині, і завжди говорила: «В багатьох країнах побувала, а не бачила милішої природи за нашу» [3, с. 104].

У довгих вимушених подорожах світами письменниця згадуватиме свої рідні місця в поезії та прозі, листах до рідних і друзів і, змальовуючи краєвиди чужини, послуговуватиметься волинськими враженнями та спогадами.

Лікуючись у Криму, писала до матері: «Дуже вже мені хочеться додому, до тебе, на тихі води, на ясні зорі». Після операції на нозі в Німеччині сповідувалася: «Серед камінного громаддя Берліна заскучала за лісом, таки лісова натура озивається». Порівнювала гіркий італійський дим чужини із солодким димком волинських курних хат. А зелені окраїни Хоні в Грузії називала великим Колодяжним.

Тут, на Волині, ще маленькою дівчинкою, примостившись у куточку на вечорницях, чи то виглядаючи з подругою Варкою худобу з пасовища, чи скликаючи дівчат у сад співати, записувала в окремий зошит, оригінал якого нині зберігається у Волинському краєзнавчому музеї, народні пісні. Згодом, 1902 р., видала збіркою «Дитячі гри, пісні та казки», зібрані серед народу на Волині, у Зв'ягельському, Луцькому та Ковельському повітах.

Поетеса палко любила Волинь, писала в листах, що в неї вдача волинська і «лісова душа». З боєм прощалася з волинським рідним куточком, коли доводилося їхати в далекі краї на лікування.

Прощай, Волинь! Прощай, рідний куточок!
Мене від тебе доленька жене,
Немов од дерева одірваний листочок...
І мчить залізний велетень мене [1, с. 73].

Волинська земля ввійшла в її серце красою чарівної Мавки, очима блакитних озер, зеленими шатами лісових пущ, дзвінкою піснею.

«...Вже в нас позюмки настали! Ліси наші гомонять, жита наші хвилюють, садки буйно зеленіють, у нас тепер чистий рай!..», – писала юна поетеса братові Михайлу. То як серед такого бачення краси її не оспівувати?

Кругом садочки, біленькі хати,
І соловейка в гаю чувати.
Ой, чи так красно в якій країні,
Як тут, на нашій рідній Волині.

Любила поетеса і древній Луцьк «як місто, де пройшло більш як два роки її отроцества, як частину, та ще й столицю її коханої Волині» [5, с. 42]. До Луцька вона прибула восьмирічною дівчинкою. У місті збереглися всі три будинки, в яких жили Косачі.

Восьмирічну Леся і її брата Михайла приваблював похмурий, мовчазний, безлюдний луцький замок Любарта (XIV ст.), про що вона розповіла згодом у відомій поезії «Віче». У Луцьку допитлива Леся спостерігала святкові гулянки молоді, ознайомила з луцьким варіантом пісні про Бондарівну, з оповіданнями і легендами про старовинний замок [10, с. 101].

Саме в Луцьку «почалися два найвизначніші у Лесиному житті процеси: там почалася її творчість, що піднесла її так високо, там почалася страшна недуга, що занастила її в розквіті творчості» (О. Косач-Кривинюк).

На превеликий жаль, у Луцьку в 1881 р. у Лесі почався туберкульоз кісток. Леся дуже любила бувати на ярмарках, святах. На одному з таких свят, взимку на Водохреща, вона промочила ноги і дуже захворіла. Почала боліти права нога, але ніхто не знав, яка страшна хвороба стоїть за цим, – туберкульоз кісток, який охопив весь організм і давив Леся тридцять років. Та не вдалося хворобі зламати надлюдську волю поетеси, не вдалося заволодіти її душею і розумом [5, с. 43].

Хто вам сказав, що я слабка,
Що я корюся долі?
Хіба тремтить моя рука,
Чи пісня й думка кволі?
Ви чули, раз я завела
Жалі та голосіння, –
То ж була буря весняна,
А не сльота осіння.

У 1882 р. родина Косачів переїжджає в с. Колодяжне біля Ковеля [3, с. 102].

У Колодяжному Леся знаходить собі товариство серед сільських дітей. На лоні волинської природи, в стихії волинської народної творчості формується її поетична індивідуальність.

На Ковельщині, крім Колодяжного, вона побувала в Любитові, Волошках, Скуліні, Біліні, Уховецьку, Беріжцях та інших селах. Тут вона глибоко ознайомила з волинськими піснями: колядками, щедрівками, веснянками, петрівчанськими, купальськими, жнивварськими, обжинковими, весільними, а також вивчала народні звичаї, казки, прислів'я і приказки, золоті розсипи яких часто зустрічаємо у творах письменниці [3, с. 105].

Леся добре вивчила місцеву волинську говірку і пізніше використала її у своїх творах.

Волинська земля напувала своїми життєдайними соками, була тим цілющим джерелом натхнення, з якого черпала славетна українська поетеса Леся Українка свою наснагу.

Творчим доробком волинського періоду було близько 80 творів (драми, оповідання, образки, силуети, спогади, чимало поезій). Саме в Луцьку дев'ятирічною дівчинкою Леся написала свій перший вірш «Надія» – схвильований відгук на заслання в Сибір її дорогої тітки Олени Антонівни Косач, яку заарештували «ввиду крайньої політичної неблагонадежності». З того часу слово «надія» стало кредом життя і творчості Лесі Українки: «Надія – їй же першу пісню я співала, – мені провідною зорею стала». Тут готувалася до друку перша її поетична збірка «На крилах пісень» [4, с. 34].

У Колодяжному були написані поетичні твори «Конвалія», «Сафо», «Співець», поеми «Русалка», «Самсон», «Метелик», «Весняні співи», «Біда навчить» та багато інших [2, с. 459].

Спогади про Волинь заспокоювали на чужині хвору поетесу, тамували її тугу за батьківщиною. Нічний волинський пейзаж у «Вечірній годині» (1889 р.) викликає у Лесі погідний настрій, настроює її на ідилічний лад, малює у творчій уяві картини сільського родинного щастя:

Ой чи так красно в якій країні,
Як тут, на нашій рідній Волині!
Ніч обгорнула біленькі хати,
Немов малесеньких діточок мати,
Вітрець весняний тихенько дише.

Прощальним акордом, лебединою піснею любові до батьківщини була «Лісова пісня» Лесі Українки, написана за два роки до смерті. Створювала її далеко від Волині, у стані «непереможного настрою», творчого апогею, коли ностальгія повністю заповнила душу. Тоді на одному диханні проривалося: «Старезний, густий, предковичний ліс на Волині. Посеред лісу простора галява з плачучою березою і з великим прастарим дубом... Провесна. По узліссі і на галяві зеленіє перший ряст і цвітуть проліски та сон-трава. Деревя ще безлисті, але вкриті бростю, що от-от має розкритись...».

Леся Українка в листі до матері від 2 січня 1912 р. писала: «А то ще я й здавна тую мавку “в умі держала”, ще аж із того часу, як ти в Жабориці мені щось про мавок розказувала, як ми йшли якимсь лісом з маленькими, але дуже рясними деревами. Потім я в Колодяжному в місячну ніч бігала самотою в ліс (ви того ніхто не знали) і там ждала, щоб мені привиділася мавка. І над Нечічним вона мені мріла, як ми там ночували – пам'ятаєш? – у дядька Лева Скулинського... Видно, вже треба було мені її колись написати, а тепер чомусь прийшов “слухний час”, – я й сама не збагну чому. Зачарував мене сей образ на весь вік» [3, с. 324].

Волинь стала справжньою криницею творчих і життєвих сил Лесі Українки. Захплена й зачарована прекрасною природою краю, його народом, фольклором і міфологією, черпала поетеса творчу наснагу, шукала образи й героїв для своїх творів.

Список використаних джерел

1. Борисюк Т. «Все та ж благословенна Волинь...» // Отчий край '90 : іст.- літ. зб. / редкол. М. Г. Жулинський (голова) та ін.; упоряд. С. А. Гальченко. Київ : Молодь, 1985. Вип. 4. С. 30–34.
2. Ошуркевич О. Ф. Волинь і Леся Українка // Шоста Всеукраїнська наукова конференція з історії краєзнавства. Луцьк, вересень-жовтень, 1993. С. 458–459.
3. Покальчук В., Сірак І. Волинь у житті і творчості Лесі Українки // Леся Українка. Публікації. Статті. Дослідження. Київ, 1973. С. 100–106.
4. Сірак І. Волинь у житті і творчості Лесі Українки. Науковий вісник ВДУ, 1999. № 10, С. 33–36.
5. Тиводар Т. М. Луцьк в житті і творчості Лесі Українки // Минуле і сучасне Волині: літописні міста і середньовічна культура. Луцьк, 1998, 27–29 листопада. С. 42–44.

Народнорозмовна основа художньої мови Лесі Українки в драмі-феєрії «Лісова пісня»

Зяць Вікторія,

студентка II курсу Луцького кооперативного коледжу Львівського торговельно-економічного університету

Наукова керівниця:

Матвійчук Т. В., викладачка вищої кваліфікаційної категорії Луцького кооперативного коледжу Львівського торговельно-економічного університету

У драмі-феєрії «Лісова пісня» Леся Українка втілила народне сприйняття навколишнього світу, давні міфологічні уявлення українців. Твір вражає красою мрії, музикою мови. Авторка використала елементи західнополіських говірок. Дослідники відзначають її високу художню майстерність у передачі народного мовлення. У дослідженні простежено історію й тенденції вивчення в українській філологічній науці народнорозмовної основи художньої мови Лесі Українки. З'ясовано, що дослідження в цій галузі в кінці 1950-х рр. започаткував В. Ф. Покальчук. Активізовано увагу вчених до цієї проблеми в 1990–2000-х рр. Висновки науковців зводяться до того, що здиференційовані одиниці посідають чільне місце в текстах авторки, зокрема в драмі-феєрії «Лісова пісня». Зауважено, що дослідники мови Лесі Українки кваліфікують конкретні мовні явища як діалектизми на підставі зіставлення їх із нормами сучасної української літературної мови.

Постановка наукової проблеми. «Лісова пісня» – глибоко національна драма, в якій письменниця на філософсько-етичному рівні переосмислила образи українського фольклору і фактично вперше в художній літературі використала елементи західнополіських говірок, виявивши високу

майстерність у передаванні місцевого мовного колориту. У зв'язку з цим важливо простежити напрацювання вчених у цій галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Г. Л. Аркушин у монографії «Народна лексика Західного Полісся» [2] високо оцінив внесок В. Ф. Покальчука [12] у вивчення народнорозмовної основи художнього стилю Лесі Українки. У 2014 р. ґрунтовне дослідження про територіально здиференційовані елементи в художній мові Лесі Українки опублікував А. Ю. Яворський [13], який найповніше описав історію вивчення цієї проблеми в українській лінгвістиці і критично оцінив внесок деяких учених.

Мета дослідження – описати основні етапи вивчення в українській філологічній науці діалектної основи художньої мови Лесі Українки. Досягнення поставленої мети передбачає виконання **завдань**: 1) виявити мовознавчі дослідження, присвячені діалектизмам у мові Лесі Українки; 2) систематизувати праці вчених за хронологічним критерієм та проблематикою; 3) оцінити стан і методологічні засади вивчення народнорозмовної основи художньої мови Лесі Українки в драмі-феєрії «Лісова пісня».

А. Ю. Яворський [13, с. 195] справедливо спостеріг, що про «окремі риси, переважно лексичні, поліських (зокрема західнополіських, волинських) говорів в мові Лесі Українки в її оповіданнях і в п'єсі «Лісова пісня» [9, с. 89] писав ще 1955 р. Ф. Т. Жилко у праці «Нариси з діалектології української мови», де мету цього явища визначено так: «надати місцевий колорит західного Полісся своїм творам» [9, с. 89]. У наступній праці – «Говори української мови» – у 1958 р. Ф. Т. Жилко наголосив, що «найбільш помітно в літературній мові західнополіській або волинській риси виявилися в Л. Українки» [8, с. 46], а також навів кільканадцять місцевих слів та слівосформ, використаних письменницею в оповіданнях і в «Лісовій пісні» [8, с. 46].

За спостереженнями А. Ю. Яворського [13, с. 196], першу спеціальну працю про лексику Волинського Полісся у творах Лесі Українки опублікував 1957 р. В. Ф. Покальчук [12]. Учений стверджував, що у використанні волинських елементів у художній літературі Леся Українка була першою, а отже, вона «сміливий новатор, який розширив і мовну базу діалектизмів, і їх добір» [12, с. 61]. На думку вченого, «її “волинізми” – це взагалі народна мова в її волинському варіанті» [12, с. 75].

Народнорозмовну основу «Лісової пісні» згодом відзначили також літературознавці І. О. Денисюк та Л. І. Міщенко: «Треба тільки дивуватись, як точно поетеса зберегла в своїй пам'яті всі деталі лексики, фразеології, інтонації мови, чутої переважно в дитинстві» [7, с. 74].

А. Ю. Яворський простежив, що у 1970–1980 рр. з'явилися «лише одиничні спеціальні розвідки про західнополіські мовні елементи в художній мові Лесі Українки» [13, с. 197]. Наприклад, 1972 р. статтю про лексичні діалектизми у прозі Лесі Українки опублікувала Г. О. Козачук [10]. У 1985 р. з'явилася стаття Л. В. Голоюх [5], де описано діалектизми у драмі-феєрії «Лісова пісня».

Интерес дослідників до діалектних елементів у мові Лесі Українки, за даними А. Ю. Яворського [13, с. 197], посилюється у 1990-х рр. Так, 1991 р. Л. П. Демчук та О. П. Карпенко наголосили, що «мова творів Лесі Українки була максимально наближена до літературної норми», але все ж визнали, що «в автографі й першодруках “Лісової пісні” можна знайти низку фонетичних та морфологічних діалектизмів», що «мова письменниці відзначалася впливом північно-поліських говорів» [6, с. 24].

Про «Лісову пісню» як «прекрасне мовне явище» [4, с. 27] 1996 р. писала Л. І. Бондарчук. Дослідниця у мові твору простежила такі елементи народнорозмовної стихії, як діалектну, розмовну, просторічну і застарілу лексику.

Етапними в опрацюванні цієї теми А. Ю. Яворський [13, с. 198] визнав праці Г. Л. Аркушина, зокрема про словотвірні діалектизми у творах Лесі Українки та їхні західнополіські відповідники [1] і про словотвір займенників в оповіданнях Лесі Українки на волинську тематику та в драмі-феєрії «Лісова пісня» [3]. Учений відзначив: «Письменниці вміло відтворює мовлення поліщуків, але не сліпо наслідує чи копіює його, а скрупульозно відбирає потрібні вирази, слова та форми, тому репліки дійових осіб звучать невимушено і природно» [3, с. 369]. А в монографії «Народна лексика Західного Полісся» у 2014 р. [2] Г. Л. Аркушин виокремив цілий підрозділ «Леся Українка і говірки».

Своє, на думку А. Ю. Яворського [13, с. 200], зовсім відмінне від інших, але цілком переконливе бачення місця елементів західнополіської говірки в «Лісовій пісні» висловив В. М. Мойсієнко [11]. Учений аргументовано довів: «Стверджувати, що Леся Українка використала у своєму творі мову Волинського Полісся, буде аж занадто сміливо» [11, с. 87], «дядько Лев – справді поліщук-волиняк, який хоч і говорить середньо-наддніпрянським діалектом української мови, все ж народився і жив на Ковельщині. Із Жаборицею його може пов'язувати хіба що клоуня, яку він бере на риболовлю» [11, с. 88].

Отже, існують поважні праці, присвячені вивченню діалектних елементів у мові Лесі Українки. Основні системні дослідження з'явилися в 1990–2000-х рр. Учені переважно стверджували, що говіркові одиниці посідають помітне місце в текстах авторки, найперше в «Лісовій пісні». Лише В. М. Мойсієнко справедливо зауважив, що «Лісова пісня», по суті, написана наддніпрянським варіантом літературної мови і містить лише одиничні поліські вкраплення.

Ключові слова: народнорозмовна лексика, західнополіський говір, народна (діалектна) мова, стилістичні функції діалектизмів.

Список використаних джерел

1. Аркушин Г. Л. Деякі словотвірні діалектизми у творах Лесі Українки (відсуффіксальні іменники) та їх західнополіські відповідники. *Науковий вісник Волинського державного університету*. Серія: Філологічні науки. 1998. № 7. С. 44–46.

2. Аркушин Г. Л. Народна лексика Західного Полісся. Луцьк, 2014. 236 с.
3. Аркушин Г. Л. Словотвір займенників у творах Лесі Українки на волинську тематику та їхні сучасні західнополіські відповідники // *Леся Українка і сучасність*. Луцьк, 2003. С. 369–374.
4. Бондарчук Л. І. Народнорозмовна лексика в «Лісовій пісні» Лесі Українки. *Культура слова*. 1996. Вип. 46 / 47. С. 27–31.
5. Голоюх Л. В. Діалектизми в драмі-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» як засіб реалістичного відображення життя волинського краю // *Минуле і сучасне Волині: тези доповідей та повідомлень Волинської регіональної історико-краєзнавчої конференції*, 26–28 вересня 1985 р. Луцьк, 1985. С. 161–164.
6. Демчук Л. П., Карпенко О. П. Спостереження над текстом і мовою «Лісової пісні» Лесі Українки. *Культура слова*. 1991. Вип. 40. С. 21–24.
7. Денисюк І. О., Міщенко Л. І. Дивоцвіт: джерела і поетика «Лісової пісні» Лесі Українки. Львів, 1963. 93 с.
8. Жилко Ф. Т. *Говори української мови*. Київ, 1958. 172 с.
9. Жилко Ф. Т. *Нариси з діалектології української мови*. Київ, 1955. 315 с.
10. Козачук Г. О. Лексичні діалектизми у прозових творах Лесі Українки. *Українське літературознавство*. 1972. Вип. 16. С. 79–85.
11. Мойсієнко В. М. Звідки родом дядько Лев? // *Вісник Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2001. № 7. С. 87–88.
12. Покальчук В. Ф. «Волинізми» у творах Лесі Українки // *Леся Українка: зб. статей*. Луцьк, 1957. С. 57–76.
13. Яворський А. Територіально здиференційовані елементи в мові Лесі Українки як об'єкт наукових студій. *Лінгвостилістичні студії*. 2014. Вип. 1. С. 195–204.

Наукове видання

**Леся Українка у вимірах національної
і світової культур**

Збірник тез
Всеукраїнської конференції
(Луцьк – Київ, 4–5 березня 2021 року)

Упорядниця *Л. Б. Мазурик*
Відповідальний редактор *С. М. Романов*
Відповідальна за випуск *Г. А. Толстіхіна*

Редагування: *О. О. Нечипоренко, О. Д. Дьордійчук,*
К. І. Шестакова, І. В. Браташук
Верстання тексту *О. А. Жуланська*
Дизайн обкладинки *К. Ю. Мацюта*

Формат 60×84 1/16. Папір офс. 80 г/м².
Друк цифровий. Ум. друк. арк. 24,65.
Наклад 300 прим.

Видавництво: Національний центр «Мала академія наук України»
Кловський узвіз, буд. 8, м. Київ, 01021

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 6999 від 04.12.2019

